

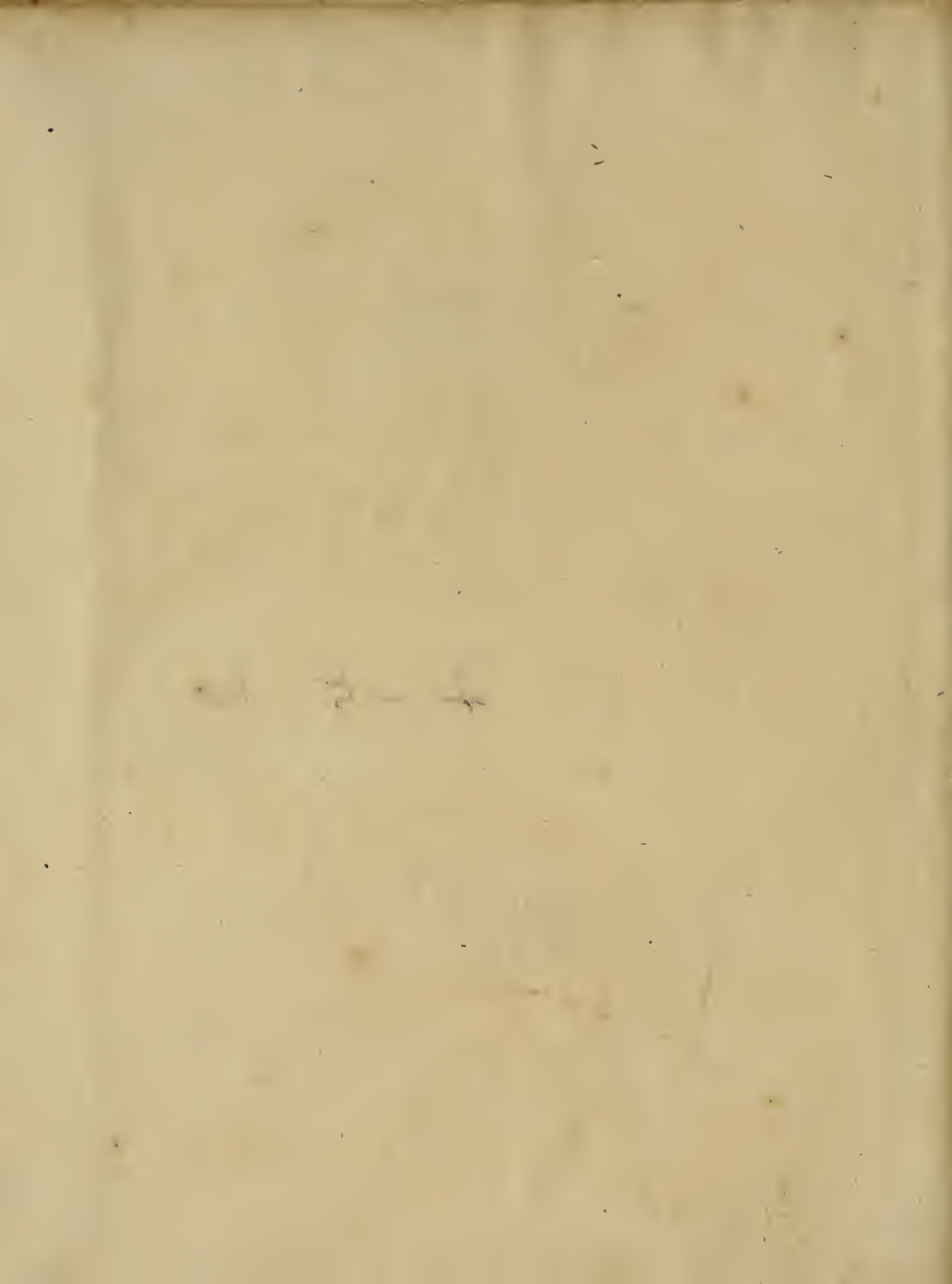
* * * * *
* FORT *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* HILL *
* * * * *

LURLEY
MANOR

4-5 had

no. 1087
This is correct.
in one lot in receipt

ANTONII VAN DALE

POLIATRI HARLEMENSIS

DE

ORACULIS

Veterum Ethnicorum

DISSERTATIONES DUÆ,

Quarum nunc prior agit de eorum Origine atque Auctoribus;
secunda de ipsorum Duratione & Interitu.

Editio secunda plurimum adaucta; cui de Novo accedunt

DISSERTATIUNCULAE

- I. De Statua Simoni Mago, ut prætenditur, erecta: quâ occasione agitur de *Chresto* Suetonii.
- II. De Actis Pilati differitur; illaque occasione, cur Augustus Cæsar *Dominus* appellari renuerit.
- III. Schediasma de Consecrationibus, plusquam dimidia parte auctius.

Cum Figuris Æneis.

AMSTELODAMI,

Apud HENRICUM & Viduam THEODORI BOOM.

A. M. D. C. C.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILL.

ILLUSTRISSIMIS VIRIS
HARLEMENSIS REIPUBLICÆ

CONSULIBUS,

D^o. JONÆ de JONG, Præfidi.

D^o. THEODORO DIX, J. U. D. in suprema aggerum Rhenolandix curia asseffori; & Concilii Societatis Indiæ Occidentalis membro.

D^o. PETRO SCHATTER, itidem in suprema aggerum Rhenolandix curia asseffori.

D^o. PETRO BAAS, J. U. D. & Reipublicæ Harlemensis Quæstori.

Nec non

D^o. JACOBO AKERSLOOT, ejusdem Urbis Syndico.

Ac

D^o. PETRO REYNST, Ampliffimis Conff. à Secretis.

S. P. D.

ANTONIUS van DALE,

Estra hac in Urbe natus,
Vestrisque beneficiis au-
ctus, officii mei esse pu-
tavi,

D E D I C A T I O.

tavi, ut quæ studiorum meorum, circa literas humaniores, tyrocinia vobis hæctenus obtrudere non aufus fueram, illa paulo magis matura ac perfecta, vobis nunc, Amplissimi Viri, ac quidem ex debito, offerrem. Si videro ista, aut non, aut minus, displicuisse, id animum mihi addet maturiora etiam ac meliora, cum circa profanas, tum circa Ecclesiasticas Antiquitates, tum forsan & circa rem Medicam, conandi. Tædet me sane, Viri Amplissimi, jam fere toto hoc nostro seculo, cujus annum penultimum nunc agimus, tam paucos in hoc nostro Harlemo exsurrexisse, qui Urbi artis typographicæ Matri, honorem Maximum gloriamque per totum pene terrarum Orbem inde adeptæ, per studia literaria, decus

suum

DEDICATIO.

suum ac gloriam conservare annifi sunt. Sive id defidia meliorum ingeniorum (quibus urbs hæc nostra nunquam caruit, neque adhuc, ne quidem in sequiori sexu, destituitur;) sive alio quodam malo fato, Reipublicæ nostræ acciderit. Quam rari enim, ne dicam pene nulli, fuerunt qui post Joannem Wilhelmi, Virum variarum linguarum callentissimum, Lovanii Professore, Regiisque illis Bibliis Antwerpiensibus edendis adiutorem, Lexicique quinque linguarum, ut & Grammaticarum ac versionum, inter alios, examinatore; Post Nicolaum Florentium, antiquitatis ac literarum scientia, testibus magnis viris, præstantissimum; post Quirinum Talefium, Consularem virum, qui magno

DEDICATIO.

Erasmo prius à manu, post Civitati nostræ à Consiliis ac Secretis fuit; post Joannem Surenum etiam Consularem, virum undequaque doctissimum, ac scriptorem Dialogi, quo, æque ac jam dictus Talesius, testimonio suo, Artis typographicæ inventionem Harlemo nostro asseruit; post Georgium Benedictum Wertelium, Poëtam cum paucis comparabilem; ac qui Doctissimis viris Douzæ, Lipsio, aliisque his non minoribus, elegantiam ingenii maxime placuit; post denique Petrum Schriverium, virum, ut ad restaurandas literas, ita ad instaurandum patriæ suæ decorem, per scripta sua, natum: quique non ita Lare Secreto vixit, ut non cunctis doctrina eminentibus perplacuerit æque ac notus fuerit; si-

mul-

DEDICATIO.

mulque cum ipsis familiarissime vixerit: quam pauci, dico, gloriam Civitati nostræ, per tales, post Laurentium Costerum, viros adauctam perpetuare sustinuerunt? An ego talis ac tantus sim, ut aliquatenus id præstare valeam, judicent alii. Certe conatus non deerit. Sin id minus præstitero, magnis tamen ausis excidisse videar! Ac si laudem hinc minus meruero, non fastiditum fuisse mihi gloriæ ducam; contentus vestro Amplissimo favore: quem ut hætenus gratus sensi, ita illum porrò mihi conservare, ac percolere, conabor. Deus, interim, Optimus Maximus vos, Viros Amplissimos, isto animo atque integritate, quibus hætenus, summa cum laude, Harlemensi Reipublicæ

DEDICATIO.

blicæ præfuiſtis, ut diu ſoſpites
 ipſi moderemini, largiatur; ve-
 ſtraſque familias, in Patriæ noſtræ
 Salutem, adaugeat ac conſervet.
 A°. D°. M. DCXCIX. ipſis Calendis
 Septembris.

PRÆFATIO.

Rodeunt denuo, erudite lector, Dissertationes meæ de Oraculis Ethnicorum; ac quidem ordine inverso: ita ut illa quæ prior ante fuerat nunc sit posterior. Melius enim nunc mihi visum fuit, ut prius agerem de ipsorum Origine atque auctoribus, post verò de eorundem Duratione atque Interitu. Ut autem videbis nonnulla exempta; sic conspicias illa cæteris appendicis vice (adaucta tamen etiam) subjuncta: atque ipsarum quoque Dissertationum nunc in capita seu sectiones divisarum primæ (ut nunc est) plura accessisse, quæ ibi prima vice minime comparebant; sicut & secundæ, ultimo loco, caput quod circiter tercentum *ἑξήσπιόν*, sive Oraculorum numerum continet, per terrarum orbem dispersorum; ac quorum non minima pars post Christum Servatorem nostrum natum, aut ab antiquo adhuc obtinuerit, aut de novo demum exorta fuerit. Quod autem illa quæ de Sacris Tauroboliis inferueram hinc quoque disparuerint: nec cum cæteris inde exemptis rursus in Appendice compareant, inde est, quod exactius paulò illa pertractare voluerim, simulque & alia addere, cum de Vicario Pontificis Maximi, aliisque huc spectantibus, tum de Sacerdotiis ac Magistratibus apud Græcos (præsertim in Asia Minori) *ἑπώνυμοις*. Quæ quod nimis excurrere mihi videantur, integro tractatui, brevi quoque edendo, reservare malui. Schediasma tamen illud de Consecrationibus iterum comparet, plusquam dimidia parte adauctum: quod an sic etiam melius redditum fuerit, erudito Lectori, dijudicandum relinquo. Plura operi ipsi inferere valuissem; at tandem manus de tabula erat tollenda. Ex illis

quæ omiffa fuere, unum alterumve tantum hic adjungam: plura quibus eruditiores, fi id libuerit, adjungere poterunt. Quod igitur maxime ad rem facere videtur, est illud quod de Statuis fudantibus, (quorum Lucianus libro de Dea Syria meminit) nos docet, duobus in locis, magni Aristotelis magnus ille difcipulus Theophrastus Erefius. Is itaque libro V. Hiftoriæ Plantarum cap. X. ita loquitur de cedro-arbore: *Ανεί δε [ύγρότητα sc.] τ̄ ξύλων τὰ κέδρινα, κ̄ ἀπολώσων ἐλαιώδης ἢ υγρότης. διὸ κ̄ τὰ ἀγάλματὰ Φαῖσιν ἰδίαν † ἐνίοσι. ποιῶσι γδ̄ ἐκ τῶτων. Cedri materies nata est humorem emittere, & in uniuersum omnes quibus oleofus est humor. Unde & Statuas quandoque SUDARE perhibent.* Ac lib. V. de Causis Plantarum cap. 4. *Ὅμοιος δὲ κ̄ ὅσα ἰδροῖ τ̄ ξύλων. καὶ γδ̄ ταῦτα νοῖς κ̄ υγρῶ ἔ̄ ἀέρος ἐντ̄, τὰ δὲ πάχει, καὶ ἔ̄ πᾶντα, ἀλλ' ἐν οἷς ἐστὶ λεπτὴ υγρότης· οἷον κέδρα, κυπαρίσκις, ἐλαίας, ἀδὴ ἔ̄ σημεῖα καὶ τέρατα νομίζουσι. ὅσα ἢ ἀλλὰ συμβαίνει καὶ παροφείρουται τ̄ ποικίτων, οἷον ὡς ποτὲ Φαῖσιν ἐν πλατάνω Φύναυ δάφνην, ἢ ἀπολώσων πρὸς τὰς ἐμβλασῆσεις τὰς ἐν ἀλλήλοις, ἐκ λαθανέσης δέχης ὑποληπτόν γίνεσθαι σήψιν ἢ ἀλλοίωσιν. ἄλλως τε καὶ πολὺ διεσώσης, ἔκ ὄλοζον. οἱ δὲ τρόποι τοῖσιν. λέγω δὲ λαμβανέσης, εἰ ἐπιπέσει σπέρμα καὶ ἔμβρυον γένοιτο, σήψιν ἔχοντα γὰρ δὲ δένδρα. βλαστὴ γδ̄ ἀν' ἔτωσ ἐτερον ἐν ἐτέρω. Ἀλλ' ἢ τριάντη βλασῆσις ὁμία τῇ τ̄ ἴζων. ἢ ὡς διὰ πλείοντα ἐπὶ τῇ πλατάνω ἐκ τῶ χαλκῶ τρίποδος. μᾶλλον δὲ ἀμφοτέρω τῇ ἐκ τ̄ γῆς· ἔ̄ γὰρ οἷον τε Φύναυ μὴ γὰρ τὸς τίνος ἐνυπάρχοντος, ὡς περ ἐκ ἐκ τ̄ τοίχων τῶν λιθίνων, ἐὰν μὴ τριάντη τις σὺρροή γένηται καὶ σήψις, ἐξ ἧς πέφυκε βλαστάνειν, ἐπὶ δὲ ὑπερον ἐπύροήν τινα λαμβάνει τ̄ τροφῆς. ἔ̄τω γὰρ αὐτῶν ἢ ἀύξησης· ἀλλὰ τὰ μὲν τριάντα κ̄ ἀύθματὸς ἢ πάντα ἢ ἐνια γίνεται. τάχα δὲ κ̄ σπερμάτων ἰνῶν κατὰρρύνετων ἅμα τῇ σήψει, καὶ συσώσθ. δάφνη δὲ καὶ εἴη ποιῶτον ἔτερον, διὸ τῶν καρπῶν. εἶδ' ἄρα κ̄ τῶ ἀπὸ σήψεως πύου, ἔ̄δεν διαφέρει πρὸς τὴν αἰτίαν. &c.* *Adde his statuas quæ*
exsi-

† Scaliger legit ἰδρῶν.

P R Æ F A T I O.

exsudant. Cælo enim austrino humectoque ita afficiuntur; nec omnis, sed in quibus aliquid tenuis humoris inest, ut cedrus, cupressus, olea. Quæ quidem prodigia & ostenta esse creduntur. Cæteri autem eventus hujusmodi qui contingunt ac narrantur; ut laurum aliquando in Platano provenisse, aliasque germinationes, quæ in loco alieno provenierint, hæc omnia ex aliquo primordio exoriri putandum est; putredine, vel aliqua mutatione facta in arbore. Aliter enim fieri non probabile est. Modi autem hujusmodi sunt: quamvis longe aliàs distet, quæ recipiat [arbor,] si semen ipsi incidat, ac si imprægnetur dum putredinem aliquam terrestrem habet ista arbor. Sic enim aliud in alio nasci poterit. Sed ejusmodi germinatio visci germinationi similis est. Vel ei quæ longiori tempore fit in platano, vel & illi quæ facta fuit aeneo in tripode: seu potius ambæ hæc similes illi quæ ex terra fit. Non enim possibile est aliquid enasci, ubi non subsit aliquid terrestre: sicuti nec in tectis aut parietibus, nisi confluxus aliquis ac putredo talis accesserit, & qua planta erumpere valeat, ac postea accesserit accessus alimenti. Sic enim eorum fit incrementum. Sed hæc sponte quoque, vel omnia, vel certe aliqua, fiunt: forsitan & ex seminum delapsu simul coincidente cum putrefactione à collectione humoris; dum laurus, ac si quid illi simile, ex fructu delapso enascatur. Si verò & hoc ex putredine quadam contingat, nihil differt ratione causæ.

Hanc enim causam vult non miraculosam, sed naturalem: sicut & talia quotidie in muris, seu parietibus, atque in arboribus, quercubus, sive salicibus (unde & quercum conspexi enatam) sive aliis pluribus; quandoque & in lignis jam dudum defectis, videmus contingere: atque asparagos ex tumulis arenosis enatas cum jucunditate colligimus tempore verno; semine eo, per aves asparago pastas excrementa

P R Æ F A T I O.

fua eò dejicientes, aliis ex locis, sæpe procul distantibus, dejecto.

Quod in priori mea editione pag. 255. attuleram imposturæ exemplum, ex D. *Balthazare de Monconys*; ac dum ordinem muto ablepsia omissum fuit, est hoc sequens: *Le 8. au Matin, j'allay voir la superieure des Urselines, jadis possedée selon l'opinion commune, ce que m'avoit donné la curiosité de la voir. Je la fu donc demander, & j'eus la patience de l'attendre dans le parloir plus d'une grosse demi-heure. Ce retardement me fit soubçonner quelque artifice: c'est pourquoy après luy avoir fait compliment je la priaï de me monstrer les caracteres que le demon qui la possedoit avoit marque sur sa main, lors qu'on l'exorcisoit; ce qu'elle fit en tirant le gant qu'elle avoit à sa main gauche, j'y vis en lettres de couleur de sang sur le dos, commençant du poignet jusqu'au petit doigt, JESUS; au dessous tirant vers l'épaule, Maria; plus-bas JOSEPH; & plus-bas à la quatriesme ligne, F. DE SALLES. Elle me dit toutes les meschancetez du Prestre Grandier, qui avoit esté brulé, pour avoir donné le malefice au Convent, & comme un Magistrat de la Ville duquel il desbauchoit la femme, s'en estoit plaint à elle, & que de concert ils l'avoient denoncé, non obstant les fortes inclinations que ce malheureux lui causoit par ses sortileges, dont la misericorde du Dieu la preservoit. Enfin je pris congé d'elle, & auparavant je souhaitay de revoir sa main, qu'elle me donnoit fort civilement, au travers de la grille. Alors la considerant bien, je luy fis remarquer que le rouge des lettres n'estoit plus si vermeil, que quand elle estoit venuë, & comme il me sembloit que ces lettres s'ecalloient & que toute la peau de la main sembloit s'elever, comme si s'eust esté une pellicule d'eau d'empois desséchée; avec le bout de mon ongle j'emportay par un leger attouchement, une partie de*
la

P R Æ F A T I O.

la jambe de l' M. dont elle fut fort surprise, quoyque la place restast aussi belle que les autres endroits de la main. Je fu satisfait de cela. Je pris conge d'elle, &c. Quam autem verum sit, Dæmonem hæcce literas manui hujus Ursellinæ inscripsisse, tam ex hujus historiolæ circumstantiis, quam ex ista historia, quæ Gallice edita titulum habet, *Histoire des Diabes de Loudun, ou de la Possession des Religieuses Ursellines*, &c. facillimè dijudicari potest. Quum ex immani conjuratione, diabolicoque odio, ac vindicta (quibus ipse tamen occasionem aliquam dederat) *Urbanus ille Grandierius*, falso crimine oneratus, flammis ultricibus traditus, horribili monachorum cum sævitia, interemptus sit: atque omnes istæ incantationes ac fascinationes, & actiones (prætenfæ) diabolicæ, post ipsius lamentabile exitium, sponte plane (ipsis etiam illis quorum vindictæ inserviendæ hæc tragoedia peractâ fuerat, in id cooperantibus) evanuerint.

Magis fane jucunda fuit ille imposturæ ~~canis~~, neque ulli crudelitati, nisi in misella animalcula, permixta, quam magnus ille Erasmus Roterodamus lib. XXX. epistolarum nobis his verbis narrat: *Parochus quidam sub diem Parasceves clam immisit in cæmeterium vivos cancos, affixis ad latus cereolis ardentibus. Qui cum reperent inter sepulchra, visum est noctu terribile spectaculum, nec quisquam ausus est accedere propius. Hinc rumor atrox consternatis omnibus, Parochus ex suggestu docet populum has esse defunctorum animas, quæ Missis & Eleemosynis flagitarent à cruciatu liberari. Fucus ita proditus est. reperti sunt tandem unus & alter cancer inter rudera facem extinctam gestantes, quos parochus non recollegerat.*

Verum propius accedamus ad ipsa Oracula, quorum exemplum hujus naturæ, adhuc inter illos qui Christianam religionem profitentur, obtinet in insula Corcyra, quod-

P R Æ F A T I O.

que hunc in modum à Georgio Wheler', in itinerario (mihi pag. 43.) narratur: *Cette petite Eglise est fameuse à cause d'une peinture de Nôtre Dame à qui l'on attribue des Miracles, & dont je veux découvrir l'artifice. Voici la maniere dont ils se font.*

Les Etrangers qui ont la curiosité de sçavoir si leurs amis sont morts ou vivans, s'approchent de cette image, & y appliquent une piece de monnoye en pensant à quelqu'un de leurs amis. Si la personne dont ils s'enquierent est vivante, la piece s'attache à l'image, mais si elle est morte, la piece tombe dans un sac qui est au dessous; en sorte que soit qu'elle soit vivante, soit qu'elle soit morte, le Prestre est assuré d'avoir la piece de monnoye. J'y appliquai quelque sols de Corfou, ou de Dalmatie, qui sont de cuivre, pour voir comment & combien il s'en attacherait, mais je n'en puis penser ni conclure autre chose, si non que c'est une tromperie ridicule. A la verité quelques unes des pieces s'attachèrent, mais toutes à une seule & même place, pendant que celles qui étoient appliquées à quelqu'autre endroitomboient par terre. Cette image est peinte sur la muraille, & fort polie & luisante, en sorte que j'attribuerois cette adhesion ou attachement de ces pieces, à quelque colle ou viscosité du Vernis qu'ils ont grand soin de ne laisser manquer en aucune place.

Hæc quidem exempla pertinent ad artificia & imposturas; annon verò ad splendida scriptorum Mendacia hoc sequens, judicet æquus lector. De Gregorio, nempe, Thaumaturgo illo narrat Rufinus hæc sequentia: *Iter ei [Gregorio Thaumaturgo] fuisse quondam per Alpes dicitur hyemis tempore; & quum pervenisset ad summum Alpium jugum, nivibus repleta erant omnia, nullum usquam diversorium, phanum ibi tantum Apollinis erat, cui succedens transacta nocte discessit. Sacerdos verò erat quidam phani ejus, cui consu-*
lere

P R Æ F A T I O.

lere simulachrum Apollinis mos erat, & reddere responsa poscentibus, ex quo etiam ei alimonix quæstus esse videbatur. Igitur post digressum Gregorii, offerre consulta & responsa poscere sacerdos accessit ex more, nihil inde responsi veniebat. Repetit victimas, silentium permanet. licrum atque iterum litat, surdis ingerit fabulam. Cumque stupore novi silentii æstualet sacerdos, nocte ei assistens Dæmonium dicit in somnis: Quid me illic invocas, quo jam venire non possum? Percontanti causam, adventu se Gregorii dicebat expulsus. Quid nunc remedii daretur cum perquireret, ait non aliter sibi licere ingredi locum illum, nisi Gregorius permisisset: Quibus auditis sacerdos occupat viam, multa apud semetipsum volvens, atque animo recusante pertractans pervenit ad Gregorium: adortusque eum, rem pandit ex ordine, humanitatis suæ atque hospitalitatis admonuit, querelam depulsi numinis promit, ademptam facultatem sui quæstus deplorat, ac reddi sibi omnia in pristinum statum deposcit. At ille nihil moratus, scribit Epistolam in hæc verba:

GREGORIUS APOLLINI.

PERMITTO TIBI REDIRE IN LOCUM TUUM, ET AGERE QUÆ CONSUEVISTI. *Hanc epistolam sacerdos accipit, & ad phanum desert, positâque ea juxta simulachrum affuit Dæmon, ac dedit responsa poscenti. Tum ille in semet conversus, ait: Si Gregorius jussit, & Deus iste discessit, nec potuit redire, nisi jussus, & rursus jubente Gregorio restitutus est, quomodo non multo melior isto Gregorius, cujus hic obtemperat jussis? Clausis igitur januis phani, descendit ad Gregorium, epistolam secum quam acceperat referens, omnemque apud eum rei gestæ ordinem pandens: simulque se ad pedes ejus prosternens, rogabat ut illi se Deo offerat, cujus virtute diis Gentium Gregorius*

P R Æ F A T I O.

gorius imperabat. Cumque enixius & pertinacius persisteret, Catechumenus ab eo factus est. Et cum se vitæ castissimæ, derelictis omnibus, non solum erroribus Dæmonum, sed & seculi actibus, mancipasset, etiam Baptisma consecutus est. Et in tantum vitæ merito ac fidei virtute profecit, ut ipse beato Gregorio in Episcopatu successor existerit.

Hæc quasi Eusebii propria verba, cum tamen & hæc, & plurima alia, Eusebio ne quidem per somnium cogitata fuerint, insuit versioni ejus egregius noster (cujus quis non miretur impudentiam?) Ruffinus. Interim isti qui, quod non intelligant Linguam Græcam, Ruffini hujus versioni secure nimium fidem habent, existimant se ipsum legere Eusebium. Qui si istam fabellam habuisset (uti magnus ille Cardin. Baronius eam habet) pro *Historia Omni acceptione atque fide dignissima* (hæc enim sunt ipsissima Baronii verba) minime eam prætermisisset.

Hinc Magdeburgenses, Centuria tertia, cap. XIII.

Sed quæ Ruffinus in Eusebio suo, quem à se Latine versum affirmat, de Gregorio Pontico, magno illo seu mirifico, miraculosè narrat lib. 7. cap. 25. in posterioribus Eusebii editionibus, ac in Græco maxime, non habentur. Et fabulis magis mendacibus ac superstitiosis, quales Monachorum finxit otiosum genus, similia sunt quam veris narrationibus: ut quod rupem ingentem precibus loco suo, in spacium sacelli, moverit: quod Dæmonem in Apollinis ædem, sua præsentia fugatum, per Epistolam redire jusserit: quod lacum in aridam converterit, &c. Quibus tamen magis vana & nugatoria alia Nicephorus, pro more suo, adjecit, lib. 6. cap. 16. Nimirum quod æstus & impetum Lyci fluminis, defixo in illud suo scipione, sedarit: Judæum mortuum se simulantem revera mortuum fecerit: in arborem seipsum

P R Æ F A T I O.

seipsum converterit: pestilentiam infidelibus quibusdam excitarit: & fœminam defunctam ad vitam revocavit.

Quæ cuncta procul omni dubio habet hic Nicephorus à Gregorio Nysseno (qui hisce adhuc plura addit) eo quod post narratum prætensum miraculum de scipione in Lycum fluvium defixum, hæc eadem poenè verba quæ Nyssenus ille Episcopus superaddit, etiam ipse adjungat: *Qui [scipio] hucusque in ingentem excrevit arborem, & à viatoribus ibi cernitur.* Ita enim ipse Gregorius, in vita Thaumaturgi: *Ἐυθὺς γὰρ ἔ μετὰ πολὺν χρόνον, ἡ μὲν βακχίη τῆς ὀχθῆς ἐρριζωθεῖσσι δένδρον ἐγένετο. τῷ δὲ ῥείθῳ τὸ φυτὸν ὄρεθ' ἐπάγει, καὶ μέχρι τῆ νῦν τοῖς ἐπιχωρίοις ἴαμα γίνεται τὸ φυτὸν καὶ δὴνημα.* *Protinus enim haud multo tempore post, baculus quidem radicibus in ripa actis, arbor evasit. Flumini verò hæc planta pro termino fixa est, eaque AD HOC UTIQUE TEMPUS incolis loci cùm spectacula est, tum narrationis & commemorationis argumentum præbet.* At nimium defectivè adduxit hujusmodi fabellas ex Gr. Nysseno. Nam cum ille de duobus, singulis in Arborem conversis, narraverit (Gregorio ipso, scilicet, atque Ædituo per ipsum converso,) Nicephorus qui aliàs minimè solet adimere aliquid jam ante narratis, folius Gregorii tantum meminit. Verum & alia hisce non magis credibilia prætermittit. Quam autem genuina hæc sint Metamorphosibus ab Ovidio Poëta cantatis, considerandum Lectori relinquo.

Et tamen magnus ille Cardinalis Baronius, qui (uti videtur) non audet Historiolam hanc adducere ex Versione, vel potius assumentis Ruffini, non veretur eam adducere ex Nysseno, longe aliis ac diversis cum circumstantiis ibi, quam apud Ruffinum (non tamen credibilioribus) legendis: cum Ruffinus de unico tantum Dæmonio; de pluribus Dæmonibus loquatur Nyssenus. Sed plura de his dicere me jam piget.

Hoc tamen, quod ad Oracula pertinet ceteris adjungere, de Theoteco, debeo, ex Eusebii lib. IX. cap. 11. *Ἐνάλλ*

P R Æ F A T I O.

ἡ ἄρα καὶ Θεοπέκνον ἢ Δίκη, ἔδαμῶς ἔα καὶ Χριστιανῶν αὐτῷ πεπεραγμένα λήθη παρεδίδουσα ἐπὶ μὲν γὰρ τῷ κατ' Ἀντιστράχειαν ἰδρυθέντι παρ' αὐτῆς ἑορῆς εὐήμερον, ἢ δὲ καὶ ἡγεμονίας ἡξίωτο παρὰ Μαξιμίνας. Δικίνιος δ' ἐπιβάς τῃ Ἀντιοχείῳ πόλει, φωνάζει τῶν γόττων ποιησάμενος, τὰς ἑνεσπαγῆς ἑορῆς προφήτας καὶ ἱερεῖς βασάνοις ἠκίχετο, πῆνι λόγῳ τὴν ἀπάτην καθυπεκρίνετο πυνθαιόμενος. ὡς δ' ἐπικρύπτου αὐτοῖς πρὸς τῆς βασάνων συναυνομένοις ἀδύνατον ἦν, ἐδήλυν ἡ ἑὶ πᾶν μυστήριον. ἀπάτην τυγχάνειν τέχνην τῆ Θεοπέκνης μεμηχανημένην, τοῖς πᾶσι τὴν ἀξίαν ἐπιθεῖς Δίκην, πρῶτον αὐτὸν Θεοπέκνον, εἶτα ἡ καὶ τὰς τῆς γοητείας κοινωνὰς, μετὰ πλείους ὅσους αἰκίας, θανάτῳ παρὰδίδουσι. Porro & Theotecnum ad supplicium vocabat Divina Justitia, haudquaquam oblita eorum, quæ ille adversus Christianos perpetraverat. Etenim ob simulacrum illud [Jovis Filii, de quo cap. 3. locutus fuerat] quod Antiochiæ consecraverat, prosperiori fortuna uti visus, etiam Præses Provinciæ à Maximino factus fuerat. Sed cum Licinius Antiochiam venisset & præstigiatores per vestigare ac deprehendere instituisset, inter cæteros etiam istius simulachri Prophetas & Sacerdotes tormentis subjecit; qua ratione fraudem concinnassent interrogans. Qui cum veritatem amplius celare non possent, vi tormentorum adaecti, totius Mysteriorum scenam à Theotecnno arte quadam compositam fuisse faterentur; Licinius merito supplicio cunctos afficiens, primum Theotecnum ipsum, deinde reliquos fraudis ac præstigiatarum conscios ac participes, post plurimos cruciatus, interfici iussit.

Quæ inter naturæ miracula omiſſa erant pag. 242. &c. &c. tam, ad Oraculum istud ad Nysam, &c. quam & ad istud antrum *La grotta di cani* pertinent, ac nunc iterum fere mihi oblivione præterita; quæque Strabo lib. XIII. de Hierapolitano, inter Lydiam ac Phrygiam, antro nobis narrat, hæc sequentia sunt: τὸ ἡ Πλατώνιον ὑπὸ ἑφρούι μικρῆ τῆ ὑπερκειμένης ἑρεινῆς, ἑμίον ἐστὶ σύμμετρον, ὅσον ἀνθρώπων δέξασι δύναμενον, βεβήσεται δὲ ἐπιπολύ. παρκεται ἡ τὰς δρυφρακτώμα τετραγώνων, ὅσον ἡμιπλήθους τὴν περίμετρον. τὰς ἡ πᾶσι ἐστὶν ὀμιχλώδεις παχείας αἰχλῦσι,

P R Æ F A T I O.

ἀχλύς, ὡς μόγις τεταραμένος καθαρεύει. Ἦς μὲν ἔν κύκλῳ παλησιάζουσι πρὸς τὸν δρυφράκτον, ἄλυπός ἐστι ὁ αἴθρ. καθαρόν ἐκείνης τῆ ἀχλύος ἐν ταῖς νημεῖαις. συμμένει γὰρ ἐντὸς τῆ περιβόλας τῆ ἢ εἴσω παρλιόντι ζώῳ θάνατος παρεχόμενον ἀπαντᾷ. ταῦτοι γὰρ εἰσιχθέντες πίπτουσι, καὶ ἐξέλκονται νεκροὶ ἡμῖς ἢ τραχὺ ἐπέμψαμεν, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοῦ ἐκπνέουσιν. οἷδὲ δαπόκτοι γάλλοι παρλιόντων ἀπαγεῖς, ὡς καὶ μέγιστος ἔσμις παλησιάζειν, καὶ ἐγκύπτεν, καὶ καταδύειν, μέγιστος ποσὸν συνέχοντες, ὡς ἐπὶ τῷ πολυ, τὸ πνεῦμα (ἐρωῶμεν γὰρ ὅτι τὸ ὕψους, ὡς ἀνὸς πνευμάδης πρὸς πάθος ἐμφασιν) εἴτε πάντων ἔτω πεπληρομένων [Cassubonus legit, εἴτε πάντων τῶ ἔτω πεπληρομένων. ubi tum subintelligendum τῷ μέρῳ] εἴτε μόνον τῶ πρὸς τῶ ἰερόν, καὶ εἴτε θεία πνευμά, καθάπερ ἐπὶ τῶ ἐνθυσιασμῶν εἰσὸς, εἴτε ἀντιδότις δυνάμεσι τέττε συμβαίνοντες. *Plutonium sub parvo supercilio montis supra incumbentis foramen est modicum, quanto possit homo recipi, admodum profundum: inclusum est cancellis quadrangulis, ambitu dimitrii circiter jugeri. Id foramen oppletum est nebulosa & crassa caligine; ut solum vix possit conspici. Enimverò iis quin in orbem ad cancellos accedunt nihil incommodi aër adfert, qui, caelo sereno & à ventis placido* [Xylander pro νημεῖαις legit νεομηναῖαις, ac vertit Novilunio tempore, utrumque meo iudicio minus recte] *ab ea caligine purus & clarus est, & intra cancellos se continet. Intra autem accedens animal illico mors excipit. Tauri quidem intro adducti, mortui extrahuntur: & nos passeres immisimus, qui extemplo exanimati conciderunt. At EXSECTI GALLI sine damno accedunt, etiam usque ad foramen, inque id introspiciunt, & aliquantisper compresso plurimum spiritu, subeunt (namque ex aspectu deprehendimus suffocatricis cuiusdam affectionis speciem) SIVE OMNES ita isto membro mutilati, SIVE II DUNTAXAT, qui circa templum agunt: Et sive DIVINA ID FIAT PROVIDENTIA, ut par est in Divinis furoribus; sive REMEDIIS QUIBUSDAM adversantibus pesti ei.*

De hoc eodem antro quoque Dion Cassius (quamvis pau-

P R Æ F A T I O.

Id aliter id describat) loquitur, in vita Trajani: ubi, occasione, similis fere ad Babylonem, ita narrat: καὶ τὸ σμίον ἐθεάσατο, ἐξ ἧ πανόμα δεινὸν ἀναδιδόται, ὡς πᾶν κρὶ ἐπίγειον ζῶον, πᾶν ἢ πετεινὸν δόποφθίρειν, εἰ δ' ἐφ' ὅποσεν ὀσφραϊνοῖς ἢ αὐτῆς. καὶ εἴπερ ἐπὶ πολὺ ἀνώχωρος, ἢ δ' ἐπέριξ ἐσκυδάνυστο, εἰδ' ἀν' ὠκεῖο ὁ χῶρος· νῦν δὲ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ κυκλάμενον καὶ χῶρον μὲν. Εἶδον ἐγὼ τὸ θείον ἔπερον ἐν Ἱεραπόλει τῆς Ἀσίας, καὶ ἐπειρέθην αὐτῷ δι' ὀρνέων, αὐτὸς τε ὑπερκύψας, ἔ' αὐτὸς, ὑπερδιὰν τὸ πινάμα. κατὰ κέκλεισαι γὰρ ἐν δεξαμένη Ἰνί, ἔ' θεάτρον ὑπὲρ αὐτῷ ὠκεθόμετο. Φθίρει τε πᾶντα τὰ ἔμψυχα, πλὴν τῶ ἀνθρώπων τῶ τὰ αἰδοῖα δόποπιμμένων. εἰ μὴ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῷ συννοήσας ἔχω. λέγω ἢ αἶτε εἶδον καὶ ὡς εἶδον, καὶ ἂ ἦκαστε ὡς ἦκαστε. *Ostium quoque istud spectavit [Trajanus] unde tam gravis halitus sursum manat; ut cum nulla animalia terrestria, nullæ volucres perferant, ejusque solo olfactu intereant. Quod si is halitus se altius efferret aut late circumfunderetur, habitari certe locus is non posset: nunc quasi in se revolutus ille, suo loco continetur. Ego quidem alterum huic consimilem vidi Hierapoli, quod est oppidum Asiæ, fecique periculum in avibus, quum ipse loco superiore trans halitum illum prospectassem. Quippe conclusus est in cisterna quadam, & supra ipsum exstructum erat theatrum. Is spiritus omnibus animantibus pestilens est, præterquam castratis hominibus: cuius rei causam equidem afferre nequeo: ea tantum sicut vidi, atque audiui, ita narro.*

Quæ oblitus fui inferere pag. 252. nimia ex festinatione atque inde ablepsia sunt verba Servii, ad hos Virgilio versus:

— — Et medium freti pietate per ignem

Cultores multa premimus vestigia prunæ;
Sed Varro ubique expugnator religionis [superstitionem per hanc vocem indicare vult] ait, cum quoddam medicamentum præscriberet: *Eo uti solent Hirpini, ambulaturi per ignem medicamento plantas unguunt.* Neque aliter cogitandum est de mulieribus in Cappadocia Castabalis ad Dianæ Perasie fanum; quarum ita Strabo, in Cappadocia descriptione,
me-

P R Æ F A T I O.

meminit: οὐ πολὺ δὲ ἀποθην ἑαυτῆς ἐπὶ τὰ π Καταβάλα, ἔπα
 Κύβιστρα, ἔη μᾶλλον τὰ ὄρει πλησιάζοντι πολίσματα. ἂν ἐν τοῖς
 Καταβάλοις ἐπὶ τῷ Περρασίᾳ Ἀρτίμιδος ἱερὸν, ὅπερ Φασὶ τοῖς
 ἱερείαις γυμνοῖς τοῖς ποσὶ δι' ἀνδραγαθίας βαδίζεν ἀπειθεῖς. *Haud
 procul inde Castabala sunt, & Cybistra, oppida montibus
 jam propinquiora. Apud Castabala autem Perasie Dianæ
 fanum est, ubi AJUNT fœminas sacerdotes illestis pedibus
 per prunas ambulare.*

Sic quoque exciderunt illa quæ pag. 380. jam Summario
 inserta, etiam pag. 386. post Oraculum jam demortui Augu-
 sti, inserta volueram, de Oraculis Marci Antonini; quorum
 ita meminit Capitolinus: *Denique hodieque in multis domi-
 bus M. Antonini statuæ consistunt inter deos penates: nec
 defuerunt homines, qui somniis eum multa prædixisse fu-
 tura & vera concinuerunt. Unde etiam templum ei consti-
 tutum, dati Sacerdotes; Antoniniani & sodales & flami-
 nes, & omnia quæ de Sacratibus [vel, ut Salmasius legi vult,
 defecratibus] decrevit Antiquitas. Ad quæ certe non male
 (qui fere nunquam male) Casaubonus notat: Videtur signi-
 ficare solitam in Marci templis exerceri τὴν δι' ἐγκαιμῆσως
 μαρτυρίην: consultoresque mihi incubantes somnia captasse;
 ut in Æsculapii templis, & aliis quibusdam, fieri solitum.*

Dignissima verò sunt ut his addantur illa, quæ Celeberrimus
 D. Jac. Triglandius, in Academia Lugduno Batava S.S. Theologiæ
 Professor, in aureis illis *Conjectaneis de Dodone*, cap. IV. sect. 6. & 7. affert: quæque æque Celeberrimus
 Jac. Gronovius Volumini Quarto *Theauri sui Græcarum
 Antiquitatum* (pag. 320.) inseruit. Sunt autem hæc sequen-
 tia: VI. *Quando jam de fatidicis hujce fœminis sermo in-
 stitutus est, haud erit abs re nostra alienum, hujus Oraculi,
 quousque conjectando assequi licet, methodum paulo propius
 speculari. Quod historiæ silent, & illæ celatum quam maxi-
 me cupiverunt, quo modo quibusque technis totius orbis illude-
 rent credulitati astutissimæ, neutiquam simplices, COLUM-*

P R Æ F A T I O.

ΒÆ, exponere aliquatenus; nam plene id demonstrare al-
 tum apud antiquos silentium, mille τὰ μυροπύχως artes, &
 varians sæpe Historicorum relatio nequaquam permittunt.
 Sunt qui LEBETEM vaticinatum volunt; alii CO-
 LUMBAS. Multo autem maxima & sanior pars Sacrae
 QUERCUI vindicat hanc prærogativam. Pausanias A-
 CHAICIS lib. VII. Ἐπερὶ τῆς αἰ πέλεια, ἔτα ἐκ δρυὸς μω-
 τῶματᾶ μετέχων μάλιστᾶ ἐφάνητο τὸ ἀληθείας. Apud Epirotas
 Columbae, & ex Quercu Oracula maximè videbantur ve-
 ritati affinia. Lebetem non contemnendis, ut quidem vide-
 tur, argumentis ab hoc munere cap. II. §. 7. 8. exclusimus.
 Reliquæ duæ ea conciliari ratione queant, quod vaticinium
 partim è quercu, tanquam primariâ Oraculi sede; partim
 ab his Vatribus columbis, sed velut arboris interpretibus, pro-
 ficisceretur. Quotiens igitur quispiam consulturus Jovem Do-
 donæum ad interiora admittebatur, sacra illa vetustissima-
 que, seu QUERCUS, seu FAGUS, nam idem est genus,
 primo MOVEBATUR. Suidas: εἰσιόντων τῶ μωτῶμομένων ἐκ-
 νείτο δῆθεν ἡ δρῦς. Mota mox varium EDEBAT SONUM
 ἡχῶσαι. Hunc vero sonum obtrudebant supersticiosissimæ tur-
 bæ pro Jovis responso. Hoc freti canone, quem erant com-
 menti, quod αἰ τῶ δαιμόνων φωνῶν ἀνορθραὶ εἰσι, DEORUM
 VOCES SUNT INARTICULATÆ, cui ex tonitru (Dei
 VOCE Psalm. XXIX.) colorem forte quærebant. Quas
 voces cum rogator audiret quidem, nullus vero intelligeret,
 præsto aderant hæ Sacerdotes, quæ, velut Arcanorum Jo-
 vis & linguæ Δαιμόνων peritæ, istas pro re nata, ut per-
 sonis, temporis, rebus convenire, pro versutia & ante-
 gressa indagine judicabant, consulto interpretarentur. For-
 mula eadem erat quæ Mosis & Prophetarum, Ἐδὲ λέγει ὁ ζῶς,
 HÆC DICIT JUPITER; ut illi יהוה אמר.

§. VII. Quonam autem artificio procurarent, ut INTRAN-
 TIBUS qui responsa petebant, ARBOR COMMOTA SO-
 NARET, ipsæ optime dixerint. Si licet conjicere, hunc fieri
 potuit

P R Æ F A T I O.

potuit in modum, ut aliquis sive mulier, sive vir, aut in densissimis arboris ramis, aut cavo potius trunco absconditus, quateret quercum. Vel si argutior fuerit sonus, sistro, familiarissimo in hac religione atque Ægyptiis instrumento, artificiosum ederet sonum, ab his Vatribus pro lubitu explicandum. Occasionem sic suspicandi dedit HERODOTUS de ramorum FRONDIS, qui primam in ventricem ἰζομένην ἐπὶ Φηγὸν, INSIDENTEM FAGO inducit, & Scholiastes Sophoclis ad versum 174. TRACHIN. ὑπερανῶξ ἐν Δωδώνη μαυτεῖς, δύο ἦσαν πέλειαι δι' ἧν ἔμαντο πρὸ Ζῦς, &c. Supra Oraculum in Dodone, duæ erant columbæ, per quas Jupiter vaticinia edebat. De trunco autem suspicionem movit HESIODUS in Eois:

Τὴν Ζῦς ἐφίλησε ἔ τὸ ληστήριον εἶναι
 Τίμιον ἀνθρώποις, ΝΑΙΟΝ Δ' ἘΝ ΠΥΘΩΜΕΝΙ ΦΗΓΟΤ
 ἔνθεν ἐπιχθόνιοις μαυτ' ἔματ' ἅπαντα φέρονται.

Hanc (DODONAM) Jupiter ita amavit ut voluerit æstima-
 tissimum illic esse hominibus ORACULUM HABITANS
 IN FUNDO FAGI, unde terrigenæ omnia reportant vaticinia. Et hoc magis se probat mihi quam illud ὑπερανῶξ Μαυτεῖς
 SUPRA ORACULUM, SCHOLIASTÆ SOPHOCLES. Non modo quoniam longe præstantior est auctor HESIODUS; & in numero Sacerdotum πελειῶν, quas DUAS ponit, cum TRES fuerint teste STRABONE aliisque, SCHOLIASTES manifesto deceptus, in reliquis æque potuerit falli: sed maxime quoniam tutiores in caudice latebræ, magisque ad imposturas accommodatæ, &c.

Addamus & hisce quæ idem Celeberr. Vir inter alia, cap. VI. §. I. habet: Firmiter tenendum est summo in gradu, & loco principe, fuisse tres illas mulieres πελειάδας. Non tamen ab altera parte committendum, ut ab Ἀντιλήψεων & adiutorum officio VIRI penitus excludantur. Multa erant in quibus sæminæ per se impares virorum ingenium, robur, sapientiam, & manus poscebant. Mactanda sacrificia, speculanda Consulentiū voluntas atque arcana, pangenda ex tempore

P R Æ F A T I O.

pore carmina, & id genus alia plurima, quæ effecerunt ut THEBIS, hujus Oraculi matre & πῆλοτόπιω, in LYBIA, & DELPHIS ejus velut Sororibus (nam DODONEÆ mulieris LYBICAM Herodotus appellat SOROREM lib. II. c. 56.) in ministerio templi VIROS etiam inveniamus. Quin MARES Sacerdotes Dodonæ, BOEOTIS saltem, responsa fatidica dedisse, EPHORO lepidam narranti Historiam credidit Strabolib. VIII. de Bæotia.

Plura quidem his nunc allatis superaddi possent: ut ex. gr. ad pag. 309. illa, quæ Juvenalis Satyra VI. de Sortilegis, aliisque hujusmodi scurris fatiloquis, in Circo, alibique, communi vulgo ac fœminis illudentibus, habet; aliaque præterea plura: sed credo hæc Lectori suffectura; ac curandum mihi est ne nimis longo ac tædiofo præloquio, ipsum nimis diu ab ipsius operis lætione detineam.

Hoc tamen adhuc addam de vitiis typographicis, quæ vel typothetarum errore; vel correctoris, vel denique mei ipsius, ablepsia irrepserunt; illos à lectore paulo magis attento facilius corrigi posse. Interim & hæc monere debeo, pag. 303. lineâ II. delenda esse verba, *Atque imprimis*; sicut & deleri debere parenthesis illis proxime subsequenter. Præterea, pag. 440. ubi lineâ, 19. male habetur *minima*, legendum esse NUMINA: ac pag. 257. ubi de Oraculo Mercurii, quod Pharis Achaicis fuit, sermo est, versionem verborum πῆλοτόπιω festinatione nimia omissam esse; adeoque ibi, lineis antepenultimâ ac penultima, legendum esse, *qui Deum circa vesperam consulturus venit*; vel *consultum veniunt*. Ostendunt enim ista, eos qui modò Oraculum illud consuluerant, *jam obortis tenebris è foro* (adeoque à Mercurii statua) *abiisse*; atque *in tenebris* (ita ut unde aut à quonam prodierit vox illa, quæ Responsi vice fungebatur, visu percipere nequirent) *manus auribus amovisse*; atque sic verba illa, quæ tum primum ipsis audiebantur, pro Oraculi Responso accepisse.

καὶ ταῦτα μὲν διὰ ταῦτα.

Figurarum hîc contentarum
explicatio.

IN anteriori parte tabulæ stant *Fraus & Hypocrisis & Ambitio*; quæ *Ambitio* fere latet post alias istas: ex quibus *Hypocrisis* catenis sibi devinctas habet *Credulitatem* semper mutabilem, cuique assæclæ cujuscumque ætatis ac conditionis stant a tergo: sicut & cæcam *superstitionem*, cui *Fraus*, seu *Deceptio*, pro veris corporibus, umbras tradit in manus; quas illa grateranter accipit: dum simul *segnities*, quæ nihil ipsa scrutatur, ad *Fraudis* atque *Hypocriseos* pedes, in ipsarum verba jurat. Magis procul sese conspectui dant *Oracula*, *Trophonii*, *Dodones*, *Apidis*, &c. At ultra ista *septum*; ad cujus portam, quæ *Veritatis* est, *Virtutes Prudentia* ac *Constantia*, victoribus illorum errorum viam ostendunt ad veram *Doctrinam* ac *Sapientiam* indeque ad veram *Beatitudinem*: ad quam illos porro ducunt *Doctrina*, *Religio*, *Constantia*, *Fortitudo*, *Spes* aliæque virtutes; quæ illos simul adjutant.

Figurarum hęc contentarum
explicatio.

IN anteriori parte tabulę stant *Fraus* & *Hypocrisis* & *Ambitio*; quę *Ambitio* fere latet post alias istas; ex quibus *Hypocrisis* catenis sibi devinctas habet *Credulitatem* semper mutabilem, cuique affectu cujuscumque ætatis ac conditionis stant a tergo: sicut & cæcā *superstitionem*, cui *Fraus*, seu *Deceptio*, pro veris corporibus, umbras tradit in manus; quas illa gratanter accipit: dum simul *segnities*, quę nihil ipsa scrutatur, ad *Fraudis* atque *Hypocrisis* pedes, in ipsarum verba jurat. Magis prudens se se conspectui dant *Oracula*, *Trophonii*, *Dodones*, *Apidis*, &c. At ultra ista *septum*; ad cujus portam, quę *Veritatis* est, *Virtutes Prudentia* ac *Constantia*, victoribus illorum errorum viam ostendunt ad veram *Doctrinam* ac *Sapientiam* indeque ad veram *Beatitudinem*: ad quam illos porro ducunt *Doctrina*, *Religio*, *Constantia*, *Fortitudo*, *Spes* atque virtutes; quę illos simul adjuvant.

ORACULORUM ETHNICORUM
 ORIGINE
 ATQUE
 AUCTORIBUS.

CAPUT I.

Origo Oraculorum apud Ethnicos; post cujus brevem tractationem transitur ad illam de Dæmoniis eorumque operationibus circa Oracula aliaque vaticinia; atque hinc, quomodo primorum seculorum Christiani applicarint Diabolicis illa, quæ Ethnici sive serio, sive ridendi, oblectandique sese & alios causâ, de Dīs ac Dæmoniis suis confinxerant; quamvis hi Christiani circa Hystaspem, Sibyllas, similisque commatis vates, inter se maxime discrepaverint. Qua occasione etiam de Socratis Sapientia, ex Apollinis de ipsa Responso, disseritur, &c.

I in originem atque auctores inquiramus Oraculorum (quæ à Græcis aptius *Χρησθηια* appellantur) ab origine Idololatriæ, tam hi quam illa, repeti debent: inde enim certissime fluxerunt. Ex doctrina quippe Dæmonum, seu Dæmoniorum, tum bonorum tum malorum, sicut Idololatria ortum suum habuit, ita & omina & prodigia & ostenta, & cætera cuncta præfagia,

prædictionesque seu vaticinia, ac denique Responſa Deorum; ſeu per inſomnia, aut viſa nocturna ſeu per Oracula in templis, vel aliter, quocunq; tandem modo, data: quæ ut nimirum Monita à credulo popello, aliquando & ab ipſis Regibus ac Principibus excipiebantur; dum iſta, quandoq; & in horum gratiam à Sacerdotibus conſingerentur, ac ſuperſtitione captis hominibus obruderentur.

Homines nimirum vaſtri, ſive Auſtores, ſive fautores hujus Idololatriæ, indeque natarum ſuperſtitionum, propriique commodi, honoris atque auctoritatis cupidi, talia commenti ſunt; ſibiſque ex illis auctoritatem illam parantes, ut inde Interpretes Deorum, Divinæque voluntatis crederentur, Sacrificia quoque hinc varia commenti fuere ac multiplicarunt, atque ut hiſce præficerentur callide perfecerunt; adaugendo ſemper ulterius ſuperſtitiones, quibus facile imperitorum mentes decipere valuerunt; imprimis ſi & miracula, & apparitiones Divinæ, perque has aut bonorum promiſſa, aut malorum comminationes acceſſiſſent, quibus aut procurandis, aut averruncandis, munera ac Sacrificia Dis oblata adjumento vel impedimento eſſe conſingerentur.

Ut autem hinc Diis, Dæmonibus, atque Heroibus, Sacrificia ac victimæ offerebantur, ſic & inde non minima pars cedebat Sacerdotibus; qui præterea & de tertia parte, quæ credulis Sacrificantibus cedebat, cum iſtis, pro copia ac lautitia victimarum, ſplendide epulabantur; cum nullum Sacrificium (id illis ita procurantibus) ſine epulo eſſet. Quæ uti ex Athenæo, aliisque, ſatis clare apparent, ſic quoque non obſcure ex hiſce Ovidii, in fabula de Cæneo, verſibus:

Cujus ut impoſuit proſecta calentibus aris

Et DIS ACCEPTUS penetravit ad æthera NIDOR,
SACRA tulere ſuam, PARS eſt data CÆTERA menſis.

Discubuere toris proceres: & corpora toſtâ

Carne replent, vinoque levant curasque ſitimque, &c.

Hinc

Hinc enim & illud Euripidis in Jone:

βαμοί μ' ἔφερον, ἐπιών τ' ἀπὸ ξένου.

Aræ me aluerunt, & semper accedens hospes.

Quin & Hebræorum Sacerdotes pectus & armum dextrum [quod tum Exodi cap. 29. tum in Levitico plus semel dicitur] accipiebant sibi.

Nec est quod credamus Gentilium Sacerdotes hic magis religiosos fuisse filiis Eli, qui, invitis sacrificantibus, sibi potiores partes sumebant.

Hiscæ igitur lucrosus erat, si sæpius illa Sacrificia iterarentur: unde & sæpe consultoribus obstacula (per prodigia, quandoque per ostenta, at frequentius per mala, ex extispiciis, omīna) obveniebant, quo minus aut ulla, aut satis bona atque exoptata, à numinibus fatidicis obtinerentur Responsa: quæ propterea crebro iteratis Sacrificiis erant impetranda.

Etenim si tristitia, vel mala, votivæ contraria Responsa fuissent reddita, id peccatis consultorum, vel saltem errori huic illive circa sacrificia ipsorumve ritus, tribuebatur; Deos, scilicet, à bono erga ipsos proposito avertentibus; unde & placamenta, averruncandis istis malis, Deorumve minis, vel silentio, per iteranda, vel etiam adaugenda, sacrificia, injungebantur.

Sin vero vice mali jam ante prædicti, aliquid boni obvenisset, id precibus Sacerdotum, aliisque ipsorum intercessionibus, adscribebatur, ut per quæ illi mala ista averruncassent. Ita ut inde non usque adeo gravis jactura esset, si res quandoque, imò frequentius, aliter cecidisset, quam prætenso Numinis Responso prædictum fuerat: quod per talia figmenta se fartos tectosque conservarent, ne tantillum quidem imminutâ apud populum ipsorum gratiâ aut auctoritate, eo quod Dis illa, vel Dæmonibus, vel Heroibus, non piis istis Sacerdotibus, tribuerentur tam illa quæ infelicem atque adversum,

quam ista quæ felicem exoptatumque exitum sortita erant; etiam contra manifesta Oraculorum Responſa: ob causas nempe multiplices, quas his Sacerdotibus facile erat, apud credulam ex superstitione multitudinem, comminisci.

De quorum Deorum, Dæmonum atque Heroum [namque & his quandoque potestas erat, per Oraculorum operata futura prædicendi; eorumque χρησθήρια, sicuti Deorum ac Dæmonum, tum diu ante, tum diu quoque post Salvatorem nostrum natum, locum habuere] Origine, ac circa Oracula reddenda potestate, videantur illa quæ cap. 1. 2. & 3. Dissertationis de Origine Idololatriæ ac superstitionum differui. Quibus & hæc olim à me posita accedere possunt; licet plenius ac curatius illa capitibus modo memoratis explicaverim.

De Dæmonibus igitur ipse Plato, in Epinomide, loquitur in hunc modum: θεὸς ἢ γὰρ τὰς ἐρατὰς, μεγίστας καὶ πμιωπάτας, καὶ ὀξύτατον ὀρώντας πάντη, τὰς πρώτας τῶν τ' ἀσρων φύσιν λεκτίον, καὶ ὅσα μὲν τέτων αἰθανόμεθα γεγονότα. μὲν ἢ τέτας, καὶ ὑπὸ τέτοις ἐξῆς, δαίμονας· ἀέρον, ἢ γένεσθαι, ἔχον ἔδραν κρείττον καὶ μέσσω, τ' ἐρμυλίας αἴτιον ὄχλας πμᾶν μάλα χρεῶν, χάριν τ' ὀφήμια ἀπαρχειας. τ' ἢ δύο τέτων τὰτ' ἐξ αἰθερῶν, ἐφεξῆς τε ἀέρος, ε' διορωῶν ὄλον, αὐτῶν ἐκάτερον εἶναι· παρὸν ἢ πηλσίον, ε' κατὰδηλον ἡμῖν γίνεσθαι. μετέχοντα ἢ φρονήσεως θαυμαστῆς, αἵτε γένεσθαι ὄντα ὀμαθῆς τε καὶ μνήμωνσθαι, γινώσκων μὲν ζύμπασσιν τῶν ἡμετέρων αὐτὰ ἀφρονίαν λέγωμεν. καὶ τὸν τε καλὸν ἡμῶν καὶ ἀγαθὸν, ἀμα θαυμαστῶς ἀσπάζεσθαι, καὶ τ' σφόδρα κακὸν μισεῖν, αἵτε λύπης μετέχοντα ἤδη. θεὸν μὲν γὰρ διὰ τὸν τίλθαι ἔχοντα τ' θείας μοίρας, ἐξω τέτων εἶναι, λύπης τε καὶ ἡδονῆς· ε' ἢ φρονεῖν καὶ ε' γινώσκων καὶ πάντα μετεληφέσθαι. καὶ ζυμπλήρης ἢ ζῶων ἐρατὰ γεγονόσθαι, ἐρμυλίας πρὸς ἀλλήλους τε καὶ τὰς ἀκροτάτας θεῶς πάντας τε καὶ πάντα, ἀφ' ὅ τ' φερέσθαι πᾶ μίεσσι τ' ζῶων ὅππῃ τῶν γλῶ καὶ ὅππῃ τ' ὄλον ἐρατὸν, ἐλαφρὰ φερέσθαι ῥύμη. τὸ ἢ ὕδατ' πέμπτον, ὃν ἡμίθεον ἀπεικάσσειν ἀντις, ὀρθῶς ἀπεικάζων, ἐξ αὐτῶν γεγονέναι. καὶ τὰτ' εἶ, τὸτ' μὲν ἐρωῶμεν, ἀλλοτε ἢ καὶ ἀποκρυφθῆναι, ἀδύλον γινώμενον, θαῦμα κατ' αἰμυ-

ἀμυδραν ὄψιν παρεχόμερον. τῶτων δὴ τῷ πέντε ὄντως ἕντων ζώων, ὅπη ἰνὲς ἐνέτυχον ἡμῶν, ἢ καθ' ἕπνον ἐν ὀνειροπολίᾳ πρῶτοντες, ἢ καὶ Φήμας τε καὶ μαντείας λεχθεῖσιν ἐν ἀκααῖς ἰγμένισιν ἢ καὶ κάμνισιν, ἢ καὶ τελευτῇ βίης πρῶτοντες ἡρωιδίαις, ἰδίᾳ τε ἐ δημοσίᾳ δόξαις πρῶτοντες ἡρωιδίαις ὅθεν ἰεραὶ πολλὰ πολλῶν γέρονε, ἅ τῃ γνέσεται τῶτων πάντων νομοθέτης, ὅστις νῦν κέκτηται καὶ τῷ βραχυπάτον, ἔπειτα μὴ πολμήση καινοσομῶν, ὅπη θεοσέβειαν, ἢ πρὸς μὴ σεφῆς ἔχῃ πῖ, τρέψαι πόλιν ἑαυτῆ.

Visibiles itaque Deos maximos, summopereque honorandos acutissimèque undique cuncta videntes ac primos, naturam astrorum ac quæ cum astris facta sentimus, fatendum. Deinceps vero sub his Dæmones genus aëreum in tertiâ mediaque regione, qui interpretationis causâ sunt, collocatos, orationibus colere, gratia, laudabilis intercessionis interpretationisque, debemus. Horum quidem duorum animalium alterum ex æthere, alterum deinceps ex aëre est. Ac neutrum conspici totum potest: sed quamvis hi Dæmones prope nos sint, nunquam tamen manifeste nobis apparent. Prudentiæ mirabilis participes sunt: acuto quippe ingenio, tenacique memoriâ cogitationes nostras omnes cognoscunt. Honestos bonosque homines mirifice diligunt, improbos vehementer oderunt, utpote qui doloris participes sunt. Sed Deus, qui divinam sortem perfectè possidet, à doloribus voluptatibusque liber sapientia cognitionèque penitus fruitur. Cum autem refertum animalibus cælum sit, & Dii summi & Dæmones se invicem interpretantur. Media enim animalia cum ad terram, tum ad cælum levi motu feruntur. Quintum verò quod ex aquâ est, rectè semideum vocabimus. Id nonnunquam cernitur, nonnunquam aspectui nostro se subtrahit, & cum videtur, tenui visu perceptum admirationem affert. Cum igitur quinque hæc animalia sint, quæ aut SOMNIIS aut VATICINIO, audituque PER VOCEM sanorum, aut ægrotantium auribus percepta, aut etiam in ipso è vita excessu nobis sese

offerentia, nostros animos movent, unde multis sacra & privatim & publicè his opinionibus instituta sunt, instituunturque in posterum: horum omnium Legislator, qui vel minimum mentis habeat, nunquam aliquid innovabit.

Alibi autem, nempe in Cratylo, Heroas nominat: quos cum Semideis unos eisdemque esse statuit: cujus sententiæ quoque Hesiodum laudat auctorem Plutarchus; ubi in libro de Oraculorum defectu, de Diis ac Dæmonibus ita loquitur: Εἰλήνων ἢ οἴμησιν μὴ φαίνεται κωνῶς ἀμφοτέρους χρώμενοι πῆς ὀνίμασι, καὶ τὰς θεὰς ἐσὶν ὅτε δαίμονας προσκαλοῦνται. Ηἰσι δὲ ἢ καθαρῶς ἢ διαρυσμῶνως πρῶτον ἐξέθηκε τῶ λογικῶν τέσσαρα γῆνη, θεὰς, εἴτα δαίμονας πολλὰς καὶ κατὰ μέρος, εἴτα ἥρωας, εἴτα ἀνθρώπων, τῶ ἡμιθέων εἰς ἥρωας διακρινθέντων. ἔπειτα ἢ μεταβολῶν πῆς τε σώμασιν ὁμοίως πῆσιν καὶ ψυχαῖς, ὡς περὶ ἐκ γῆς ὕδωρ, ἐκ ἢ ὕδατος αἷμα, ἐκ ἢ αἵματος πῆρ γινώσκον ὁρᾶται, τῶ ἕστίας ἀνω φερομένης ἕτως ἐκ μὴ ἀνθρώπων εἰς ἥρωας, ἐκ ἢ ἡρώων εἰς δαίμονας, αἰ βελτίονες ψυχῶν τῶν μεταβολῶν λαμβάνουσιν. ἐκ ἢ δαιμόνων ἐλίγῃ μὴ ἐπὶ χροῖον πολλὰ δὲ ζῆτησις καθαρθεῖσαι παντάπασιν θεότητι τῶ μετέχον.

Ac de Græcis quidem Homerus promiscuè nominibus uti videtur, & Deos nonnunquam Dæmonum nomine afficere. Hesiodus autem princeps dilucidè ac distinctè 4. genera animantium ratione præditorum explicavit: primum Deos, mox Dæmonas multos ac bonos, deinde Heroas, postremo homines; unde mutationem ducere videtur, aurei quidem generis in Dæmonas multos bonosque, Semideis in Heroum partem secretis, &c.

Nulli hîc adhuc comparent mali Dæmones. Ita ut debuerit Plato Oracula, Divinationes ac Vaticinationes bonis istis, quos ponit in Epinomide, Dæmonibus adscribere. At malos ipsum quoque statuisse testis est idem Plutarchus in eodem Dialogo de Orac. defectu: Πρὸς πᾶσα τῶ Ἡρακλείωνσιν σιωπῆ ἀφρονεῖσθαι πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ φάσκει μὴ (ἔφη) δαίμονας
ὄντα

ἐκ Ἐμπεδοκλῆς μόνον, ὃ Ἡρακλέων, ἀπέλιπεν, ἀλλὰ καὶ Πλάτων καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρυσίππῳ. ἐπὶ ἣ Δημόκριτῷ, Διόχορῳ Διλόγῳ, εἰδδλῶν τυγχάνειν, ἢ δὴ λῶ ἕτερα δυσερέπελα καὶ μοχθηρὰ γνώσκων ἔχοντα περαιρέσεις πνῆς καὶ ὀσμῆς.

Quum, quid ad hæc Heracleon posset, tacitus secum cogitaret, ad eum Philippus, atqui maleficos, inquit, Dæmonas esse, mi Heracleon, non solum Empedocles scriptum reliquit, verum & PLATO, Xenocrates, & Chrysippus: Sed & Democritus, quum salutare & faustas imagines sibi precibus optat, satis indicat alias se importunas ac diras novisse:

Hanc de malis Dæmonibus opinionem sequuntur & recentiores Platonici, Porphyrius, Jamblichus, cæteri. E quibus Porphyrius apud Eusebium lib. 4. ac 5. imò & 6. præparat. Evangelic. id perpetuo ferè inculcat: Atque ab Hecate ac Serapide similibusque Oracula proficisci contendit: neque ab ullis aliis quam à malis Dæmonibus prodire illa concedit. Imo & Hecaten & Serapin non solum inter malos Dæmonas ponit, verum etiam illorum esse principes asserit, sub finem libri quarti: ubi & Oraculum quoddam Hecates producit. Ita autem ibi loquitur capite penultimo: Διὰ μὲν τῶν ἐναϊῶν [δαιμόνων] καὶ ἡ πάση γοητεία ἐκτελεῖται· τέτοις γὰρ μάλιχα καὶ τῷ περὶ εὐωπῆ αὐτῶν ἐκλιμῶσιν, οἱ κακὰ διὰ τῶν γοητιῶν διαπραχθέντων. πλῆρεις γὰρ πάσης φαντασίας εἶσι, καὶ ἀπειτήσιν ἱκανοὶ διὰ τερατουργίας· διὰ τῶν φίλτρα καὶ ἐραδικὰ κατὰ σκοδάλισσιν οἱ κακοδαίμονες· πᾶσα γὰρ ἀνοησία, ἔσπερος ἐλπίς, καὶ δόξης ἐπιπέτων, ἔσπερος ἡ ἀπάτη. τὸ γὰρ ψεῦδος τέτοις οἰκῆον. βέλονται γὰρ εἶναι θεοὶ, καὶ ἡ περὶ εὐωπῆ αὐτῶν δυνάμις δοκεῖν θεοὺς εἶναι ὁ μέγιστος. ἐπι οἱ χαίροντες λοιπῇ τε κνισῇ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ πνευματικὸν παίνεται. Ζῆ γὰρ τέτοις ἀτμοῖς ἔσπερος ἀναδυμιάσσει, καὶ ποικίλως διὰ τῶν ποικίλων, καὶ δυναμῶν παῖς ἐκ τῶν αἱμάτων ἔσπερος κνισαίσι. *Per contrarios [Dæmones] omnes etiam præstigiæ perficiuntur. Hos enim præcipuè, & præresidentem ipsis, venerantur, qui mala vene-*
ficiis

ficiis & incantationibus procurant. Pleni enim spectris imaginibusque sunt, & ad decipiendum prodigiosis fallaciis apti. Per hos illecebras & amatoria veneficia homines consciunt. Omnis enim intemperantia, omnis divitiarum spes, & gloria, per hos existit; & præcipuè deceptio: quippe cum mendacium ipsis proprium sit. Cupiunt enim Dei haberi: & quæ præsidet ipsis potestas videri Deus esse maximus vult. Isti sunt QUI LIBATIONE ET NIDORE OBLECTANTUR, quibus spirituale ipsorum corpus pinguescit. Vivit enim id vaporibus & suffimentis, & ex variis, vario modo, nidoribus & sanguine & carnibus corroboratur. Sic & ultimo cap. ejusdem libri quarti.

Τὰς ἡ μνηστὲς δαίμονας τὸν εἰνὴ ἰσὸν τὸ Σάρατιν ἰσὸν τὸ Κούρι,
&c. Quæ modò indigitata sequuntur ibi, longa nimis ut hisce annectantur. Quare eo se conferat Lector horum paulo curiosior indagator. Plurima enim in istis libris nobis conservavit ex Porphyrio, ex Onomao, aliisque pluribus antiquis Scriptoribus, quæ mihi dignissima lectu videntur, Eusebius.

Jamblichus autem, uti ipsum in linguam Latinam conversum adducit Fernelius noster, lib. I. cap. II. de *Abditis rerum causis*, de ipsis ita loquitur: *Dii, angeli, dæmones boni, non apparent phantastico modo, sed proprio prorsus & vero: Spiritus verò mali phantastico fallacique, simulant Deorum præsentiam dæmonumque bonorum, ideoque cultorem suum jubent esse justum, ut ipsi videantur boni sicut & Dii. Quoniam verò natura sunt mali, rogati mala inferre, libenter inferunt, atque nobis ad injusta conducunt. Hi sunt omninò QUI ET IN ORACULIS MENTIUNTUR ET FALLUNT, & turpia consulunt ac peragunt. Dii verò bonique Dæmones, neque fallunt unquam neque conferunt ad iniqua. Est insuper malorum natura Dæmonum sibi inconstans, instabilis, secumque dissidens, aliàs alia suadens. Superiorum verò natura sibi constat assidue, eundemque servat semper*

per in actione tenorem. Quæ non solum cum præcedentibus, ex Porphyrio allatis, concordant; sed & optimè cum cæteris illis, quæ ex ipso, de illorum Oraculis, adducit Eusebius, at nimis diffuse, uti dictum, quam ut hîc commodè afferantur.

Hæc autem quam falsè simul ac lepide rideantur à Luciano, tam in ipsius Philopseude, Icaromenippo, libello de Sacrificiis, atque in aliis ipsius opusculis, ibi locorum inspicere multis credo neque inutile neque injucundum fore.

Sed ab Ethnicis Philosophis (Poëtas enim nullos adduxi, utpote qui delectationis ergo, non serio de Diis ac Dæmonibus locuti sunt, licet eam in rem à Plutarcho allegetur Hesiodus) transeamus ad Christianos: qui omnes in hac re sequuntur Platonicos; Athenagoras scilicet, Tertullianus, Minucius, Felix, Eusebius, Firmicus, alii:

Dum tamen circa Hermem Trismegistum, Hystaspem & Sibyllas, aliosque his similes vates immane quantum inter se discrepent: ab una scilicet parte Justinus Martyr, ac Clemens Alexandrinus, ab altera vero Lactantius: atque ita quidem, ut primus eorum non timuerit asserere, malorum Dæmonum machinamentis effectum, ut, licet frustra, homines tam istius, quam SIBYLLARUM, lectione frustrarentur.

Sed ipsos illos jam dictos audiamus auctores: è quibus Justinus, in Apologia sua secunda pro Christianis, ita loquitur: *καὶ ἐνέργειαν ἣ τῶν Φαύλων δαιμόνων, θείων αἰετῶν καὶ τῶν τῶν τῶν τῶν, ἢ Σιδύλλης, ἢ τῶν Προφητῶν βίβλος ἀναγνωσκόντων, ἕπως διὰ τῶν Φόβων ἀποτρέψωσιν ἐπιτυχεύοντες τὰς ἀνθρώπους τῶν καλῶν γινώσιν λαβεῖν, ἀυτοῖς ἣ δολέοντες κατέχουσιν ὅσων εἰς τέλος οὐκ ἴχυσαν προῆξαι. ἀφίως μὲν γὰρ ἔμνον ἐπιτυχεύοντες αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν ὡς ὁρατε, εἰς Πίσκεψιν φέρουσι.* Opera autem & instinctu malorum Dæmonum mortis supplicium adversus librorum Hystaspis, aut Sibyllæ, aut Prophetarum lectores constitutum est; ut per timorem homines ab illis, quominus

scripta illa legentes, rerum bonarum notitiam percipiant, sed in servitute eorum retineantur, absterreantur. Non enim absque timore tantum hujusmodi scripta legimus, verum etiam vobis inspiciendum, quæ in iis traduntur, ut videtis, offerimus.

At Clemens Alexandrinus non minorem sanè iis tribuit auctoritatem, dum ita lib. 6. Stromat. Ethnicos alloquitur: Δηλώσῃ πρὸς τῷ Πέτρῳ κηρύγματι, ὁ Απόστολος λέγων Παύλῳ· Λάθετε καὶ πρὸς Ἑλληνικαῖς βίβλους. Ἰππύγνωτε Σίβυλλαν ὡς δηλοῖ ἓνα θεὸν, καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι· καὶ τὸ Ἰσάων ἑλθόντες, ἀνάγνωτε· καὶ ἀρῆσατε πολλῶν τηλαυγέστερον καὶ σαφέστερον γεγραμμένον τῷ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ καθὼς ἠδὲ ταῖς προφητείαις πηήσασιν τῷ Χριστῷ. πολλοὶ βασιλεῖς μισῶντες αὐτὸν, καὶ τὰς φοβήσας τὸ ὄνομα αὐτῶν, καὶ τὰς πρὸς αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσομοιῶν καὶ τὴν παρσῶν αὐτῶν, εἶτα ἐνὶ λόγῳ πωθήνεσθαι ἡμῶν, ὅλῳ δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πᾶν, ἐκ τῶν Θεῶν;

Ultra prædicationem Petri, idem declarabit Sanctus Paulus dicens: LIBROSQUE GRÆCOS SUMITE, AGNOSCITE SIBYLLAM, QUOMODO UNUM DEUM SIGNIFICET ET EA QUÆ SUNT FUTURA; ET HYSTASPEM SUMITE ET LEGITE; ET INVENIETIS DEI FILIUM MULTO CLARIUS ET APERTIUS ESSE SCRIPTUM; ET QUEMADMODUM ADVERSUS CHRISTUM MULTI REGES INSTITUENT ACIEM, QUI EUM HABENT ODIO, ET EOS QUI NOMEN EJUS GESTANT, ET EJUS FIDELES, ET EJUS TOLERANTIAM ET ADVENTUM. Deinde compendio interrogat nos: NONNE TOTUS MUNDUS, ET OMNIA QUÆ SUNT IN MUNDO, DEI SUNT? Quibus astipulantur Hieronymus, Augustinus, ac Gregorius Nazianzenus.

Lactantius autem lib. 7. hæc sequentia habet: *Hæc ita futura esse cum Prophetæ omnes, ex Dei spiritu, tum etiam*

Vates, ex instinctu Dæmonum, cecinerunt. *Hystaspes* enim, quem superius nominavi, descripta iniquitate seculi hujus extremi, pios ac fideles à nocentibus segregatos, ait, cum fletu & gemitu extensuros esse ad cælum manus, & imploraturos fidem Jovis; Jovem respecturum ad terram, & auditurum voces hominum, atque impios extincturum. Quæ omnia vera sunt præter unum, quod Jovem dixit illa facturum, quæ Deus faciet. Sed & illud, non sine Dæmonum fraude subtractum est; missum iri à Patre filium Dei, qui, deletis omnibus malis, pios liberet: Quod *Hermes* tamen non dissimulavit, &c. Cujus supposititii, *Hermæ* verba tum statim, (uti & *Sibyllarum*) affert.

Sed quis hic non stupeat, stupendam verè credulitatem istorum hominum, qui omnia alia, quæ detegendis Ethnicorum horrendis mysteriis absurdisque superstitionibus facerent, videntur explorasse, oculisque acutissimis perlustrasse; cum in hac re atque huic similibus appareat eos planè cæcutiisse!

Hystaspes ille, si Dīs placet, *Hermes*, & *Sibyllæ* scripserunt, imò potius Vaticinia cecinerunt de Christo, de ejus adventu, miraculis, doctrina, morte, resurrectione, &c. quasi accuratè narrarent Historiam, jam dudum gestam & non plane ignotam inter homines; Prophetæ Judæorum è contra tam obscure de hisce rebus locuti sunt, ut meritò dubites, an ipsi benè ceperint Prophetias istas, quas Deus Opt. Max. per eorum os hominibus Israëlitis, populo ipsius electo, elocutus est! Et mysterium illud verè sacrum, de quo Sanctus Paulus Ephes. 3. v. 5. & 6. testatur: Quod nullis aliis seculis declaratum sit hominum generi, ut suo tempore patefactum esset Sanctis Dei Apostolis ac Prophetis, divina inspiratione: jam multis retro seculis, nesciente id eo viro, licèt Spiritus Sancti pleno, gentibus, per eorum Vates, liquidò ac manifestè declaratum erat! Ergo aut non legerat Apostolus Paulus adhuc *Hystaspem*, nec *Hermem*, nec *Sibyllas*, (dum talia scriberet,)

licet alias, vir multæ lectionis, alleget contra Gentes ipsorum Vates Aratum, Menandrum & Epimenidem.

Aut si legerat & illos, nondum tamen crediderat eos de Christo Messia prophetasse, atque alia contraria revelatione id ei postea revelatum fuit. Quod quam probabile sit, æquus Lector judicet. Veneror sanè Patres eosque in multis, atque ob multas magnasque rationes, magni æstimo: At quis ferat hic ipsorum incogitantiam? ne quid liberius addam.

Justinus etenim & Clemens asserunt, eos Divino Spiritu quasi homines Dei, (de quibus Apostolus Petrus Epist. 2. cap. 1. v. 21.) prophetasse. Alius, nempe Lactantius, illa per Dæmonum; malorum scilicet, (nam nullos alias Dæmones agnoscunt primi Christiani,) virtutem eos prædixisse. Quam benè conveniunt hæc & in una sede morantur!

Ut autem revertamur ad Athenagoram, Tertullianum, Minucium, Eusebium, Firmicum, cæterosque primorum Seculorum Scriptores Christianos [nam Clemens Alexandrinus atque Origenes hic in diversa abeunt, nec, ut in sequentibus satis videbitur, sibi ipsis constant.] Hi plane eodem modo, atque iisdem penè verbis de Dæmonibus, ut ipsi Ethnici loquuntur. ex quibus Patribus, si solos Tertullianum ac Minucium adducam, id abunde in rem præsentem sufficere credo: Audiamus igitur primo, quid dicat Tertullianus in Apologetici cap. 22. *Sic & auctores interdum videri volunt eorum quæ annunciant, & sunt plane malorum; bonorum tamen nunquam. Dispositiones etiam Dei, & nunc Prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectionibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quosdam temporum SORTES, EMULANTUR DIVINITATEM, DUM FURANTUR DIVINATIONEM. IN ORACULIS AUTEM QUO INGENIO AMBIGUITATES TEMPERENT IN EVENTUS, sciunt Cræsi, sciunt Pyrrhi. Cæterum testudinem cum carnibus pecudis, Pythius eo modo*

renunciavit, quo supra diximus; momento apud Lydiam fuerat. Habent de incolatu aëris, & de vicinia syderum, & de commercio nubium cælestes sapere paraturas; ut & pluvias quas jam sentiunt repromittant: benefici plane & circa curas valetudinum. Lædunt enim primò, dehinc remedia præcipiunt ad miraculum nova, sive contraria post quæ desunt edere, & curasse creduntur. Quid ergo de cæteris ingeniis, vel etiam viribus fallaciæ spiritualis edisseram? Phantasmata castrorum & aquam cribro gestatam, & navem cingulo promotam, & barbam tactu irruffatam, ut numina lapides crederentur, & Deus verus ne crederetur:

Nec aliter Minucius Felix; qui in Octavio suo ait: At nonnunquam veritatem vel auspicia vel Oracula tetigere. Quamquam inter multa mendacia videri possit industriam casus imitatus, aggrediar tamen fontem ipsum erroris, & prævitatis unde omnis caligo ista manavit, & altius eruere & aperire manifestius. Spiritus sunt insinceri, vagi, à cælesti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degravati, &c..

Ac paulò post:

Quid Plato, qui invenire Deum negotium credidit, nonne & Angelos sine negotio narrat & Dæmonas? & in Symposio etiam suo naturam Dæmonum exprimere connititur? Vult enim esse substantiam inter mortalem immortalemque, id est, inter corpus & spiritum mediam, terreni ponderis & cælestis levitatis admixtione concretam, ex qua movet etiam in nos procupidinem Amoris, & dicit informari & labi pectoribus humanis, & sensum movere & affectus fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Isti igitur impuri spiritus, Dæmones, ut ostensum à Magis & à Philosophis & à Platone, sub STATUIS ET IMAGINIBUS CONSECRATIS DELITESCUNT, & afflatu suo auctoritatem quasi præsentis numinis consequuntur; dum inspirantur interim Vasis, dum fanis immorantur, dum nonnunquam extor-

14 DE ORACULORUM ETHNICORUM
*rum fibras animant, avium volatus gubernant; SORTES
 REGUNT, ORACULA EFFICIUNT falsis pluribus in-
 voluta. Nam & falluntur & fallunt, ut & nescientes sin-
 ceram veritatem, & quam sciunt, in perditionem sui non
 confitentes. Sic à cœlo deorsum gravant, & à Deo vero ad
 materiam avocant, vitam turbant, somnos inquietant, ir-
 repentis etiam corporibus occultè, ut spiritus tenues; mor-
 bos fingunt, terrent mentes, membra distorquent, ut adcul-
 tum sui cogant, ut NIDORE ALTARIUM VEL HO-
 STIIS PECUDUM SAGINATI, remissis quæ constru-
 xerant, curasse videantur. Quibus tum miracula quoque ad-
 dit de nave cingulo protractâ, &c.*

*Quæ prodigia si omninò credendum sit verè contigisse,
 Credamus Tragicis & quidquid Græcia mendax
 Audet in historia.*

Cur enim non unà credamus, accidisse omnia illa prodigia, quæ
 à Livio, Dione, Valerio Maximo, Plinio, aliisque narran-
 tur, de lapidibus aut sanguine pluviâ delapsis, de sanguineo
 sudore ex statuis emanante, similibusque innumeris factis, ut
 perhibebatur, prodigiis: imò quod & Romæ vacca (de asi-
 nis minus mirarer) humana voce loquuta sit hæc verba, *Ro-
 ma cave tibi!*

At dicat aliquis, non ab omnibus ridetur, quod à te pro
 superstitione habetur ac nimiâ credulitate. Fateor: nam hæc
 Mœbius affert (ne alios quoque nominem) pag. 51. de Ora-
 culorum Ethnicorum Origine: *Sicut etiam Deus os asinæ Bi-
 leami aperuit, ut vocem emitteret, & dominum suum de im-
 prudenti factò admoneret Num. XXII. v. 28. Ita etiam hoc
 emulatus est Satan, & sæpe (NB.) per bruta locutus est,
 hominesque de variis rebus commonefecit. Sic CORVI HO-
 MINIBUS ORACULA DARE, illosque admonere soliti sunt,
 apud Clem. Alexandrinum. Sic canem locutum, & serpen-
 tem latrasse, cum pulsus esset regno Tarquinius, testis [num
 Ocu-*

Oculatus?] est Plinius, lib. 8. Sic in Domitiano Suetonius scribit ita: ante paucos, quam occideretur, menses, cornix in Capitolio elocuta est; ἔσται πάντῃ καλῶς. Nec defuit qui ostentum ita interpretaretur;

Nuper Tarpejo quæ sedit culmine cornix,

Est bene, non potuit dicere, dixit, erit.

Sic Livius bovem locutum esse refert: Roma cave tibi. Multa alia ad rem Vossius lib. 3. de Idololatria. Non sufficit quippe hominibus hisce, per Oracula Diabolum esse locutum; per Bestias id etiam facere debuit! At quis præstabit nobis veritatem harum ac similiarum historiarum? Annon ferè æque tuto fidem adhibere queamus iis, quæ de hujusmodi prodigiis nobis quotidie, è Germania superiori aliisque regionibus procul distitis, per quotidianas istas Novellas, sic dictas, afferuntur? ac per plateas, & fora credulæ multitudini cantantur, ac venditantur? Quis autem paulo nasutior, etiam è vulgo, talibus credit? Ego sanè æque facile mihi persuaderi patiar, Homerum ipsam (Iliad. 19.) prodidisse veritatem, quum caneret de Xantho Achillis æquo etiam Domino suo Oracula fundente; futura saltem prædicente, & pro sese ac socio conjugali Apologiam parante, omnemque ignaviæ culpam à se removere satagente. Neque obstat ultrà quo minus,

Corvos Poëtas, & Poëtridus picas

Cantare credam Pegaseium melos.

Non immerito igitur Cicero, neque illepide aut insulse, Quintio Fratri respondit, talia objectanti: Omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne cotem Attii Navii: nihil debet esse in Philosophia commentitiis fabellis loci. Alibi autem eodem in libro de hujusmodi prodigiis atque ostentis: Nam quod eodem tempore stellas aureas Castoris & Pollucis Delphis positas decidisse, nec usquam repertas esse dixisti: furum [sive ipsorum sacerdotum sive aliorum] id magis factum, quam Deo-

τελεσθήκε. *Profectò si qua mihi est sapientia, qualis ea sit, testem adhibebo Delphicum Deum. Chærephontem certè novistis. Ille familiaris mihi erat ab juventute, & Atheniensi populo amicus, & unà vobiscum fugit fugam illam & simul (in urbem) reversus est. Novistis planè qualis erat Chærephon, quam vehemens, quamcunque ad rem se convertisset. Hic ergo quandoque profectus in Delphos vaticinium id experiri ausus est. Ne graviter feratis, ò viri, quod in præsentia sum dicturus. Interrogavit utique, an esset ullus me SAPIENTIOR. Respondit Pythia, sapientio rem esse neminem. De his quidem ipsius frater vobis testificabitur. Nam ipse Chærephon vitâ functus est. Ita Platonis verba vertit Marsilius Ficinus. At Xenophontis verba de hoc Socrate præcedentibus hisce non concordant. Quæ verò ille de hoc prætenso Oraculo habet hæc sunt: Χαίρει Φῶντ' ἄρα ποτε ἐπερωτῶντ' ὦ Δελφοῖς περὶ ἐμῶ, πολλῶν περόντων, ἀνείλεν ὁ Ἀπῶλων, μηδένα εἶναι ἄνθρωπον ἐμῶ μήτε ἐλευθεριώτερον, μήτε δικαιότερον, μήτε σωφρονέστερον. Nam cum Chærephon aliquando de me [Deum] in Delphis interrogaret, respondit Apollo multis præsentibus, neminem me NEQUE MAGIS INGENUUM ESSE, NEQUE MAGIS JUSTUM, NEQUE MAGIS TEMPERANTEM.*

At quam multum hæc ab illis discrepant! Plato enim asseverat Socratem à Pythia nuncupatum omnium hominum sapientissimum; Xenophon verò Socrate neminem esse liberatorem, aut justiorum aut temperantiorum.

Hi ambo tamen fuere discipuli Socratis; hi ambo recitant verba ipsius quasi Socratis; hi ambo noverant quoque Chærephontem: attamen nemo horum amborum recitat versus (aut verba versibus comprehensa) hujus prætenso Oraculi, quos versus tamen affert pro parte Diogenes Laërtius, in vita Socratis per ipsum descripta; dum ita loquitur: Ταῦτα δὲ καὶ

C

πιαῦ-

παιῦτα λέγων καὶ περὶ τὴν, πρὸς τῆς Πυθίας ἐμαρτυρήθη, Χαίρεφῶν-
πι ἀνελάσσης ἐκέينو δὴ τὸ σφειφερέμυρον,

Ἀνδρῶν ἀπάντων Σωκράτης σφώπαται.

Ἀφ' ἧ δὴ καὶ ἐφθονήθη μάλιστα. Quum igitur Italia loqueretur
ac faceret, à Pythiâ Charephonti responsum reddente testi-
monium illud nactus est, quod vulgo circumfertur.

Mortalium omnium Socrates sapientissimus.

Ex quo magna in illum invidia conflata est. Suidas vero
in voce σοφός totum illud Oraculum (nisi potius successu
temporis prior versus ab aliis posteriori additus sit, cujusmo-
di exempla plura extant apud veteres scriptores) recitat hoc
modo :

Σοφός Σοφοκλῆς, σφώπερ δὲ Εὐριπίδης,

Ἀνδρῶν δὲ ἀπάντων Σωκράτης σφώτερ.

Quorum versuum prior tamen Origenis tempore notus erat,
uti patet ex ipsius lib. 7. contra Celsum. Verba ipsius sunt:
Εἰ γὰρ ἐ ἀνδρῶν ἀπάντων Σωκράτῳ εἶπε σφώτατον εἶνα· ἡμελυε τ'
ἔπαινον αὐτὸ τὸ πρὸς τέττε λεγόμενον περὶ Εὐριπίδης καὶ Σοφοκλέως ἐν
τῷ, Σοφός Σοφοκλῆς, σφώτερ δὲ Εὐριπίδης· τραγωδοποιῶν
ἐν σοφῶν ἴσα αὐτὸ λελεγμύρων, κρείττων εἶναι νομιθεὶς ὁ Σω-
κράτης τ' ὀπί τ' σκηνῆς καὶ τ' ὀρχήσεως τ' τυχόντων ἀθλα ἔνεκεν ἀ-
γωνισμῶρων, καὶ ὅπερ μὲν λύπας καὶ οἰκτῆρας πῆς θεαλαῖς ἐμπιόντων,
ἔπερ ἡ ἀσέμνης γέλωτας· (πῆστων γὰρ πῆ βέλε) πῆ στυγρικὰ δρά-
ματα) ἔ πάνυ πῆ τὸ διὰ Φιλοσοφίαν καὶ ἀλήθειαν ἐμφαίνῃ σμνόν,
καὶ διὰ σμνότηλα ἐπανετέον. Nam etsi Socratem pronuntiavit
omnium hominum sapientissimum, tamen hanc ejus laudem
obscuravit, addita mentione Euripidis & Sophoclis, dum inquit:

SAPIENS SOPHOCLES, SAPIENTIOR EURIPIDES.

*Itaque dum Socrates praestantior censetur collatus ad Tra-
gicos contendentes in scenâ & Theatro de vulgari premio,*
nunc

nunc miserationem spectatoribus moventes, nunc risum (nihil enim aliud captant Satyrica dramata) non admodum ornatur ejus gravitas & veritas Philosophica.

Iidem versus, licet sic etiam habeantur apud Aristophanis Scholiasten, indicat tamen is, eos à quibusdam habitos fuisse fictitios, neque ab Apolline datos: cui libenti animo ad stipulari vellem, nisi aliæ me moverent rationes ut crederem, eos ne quidem à Pythia ulli hominum fuisse redditos. Attamen ut maxime dati fuerint per Pythiam, non tamen dati fuere per Apollinem, aut, si ita mavelis, Diabolum; qui minime veritatis auctor audit in Sacrosancta nobis Scriptura, sed verissime mendaciorum pater. Adde quod nec Xenophon, nec Plato, uti ostensum est, horum versuum ullibi meminerint. Posteriores quidem, alii non uno eodemque modo, eos recitant: neque sunt versus hexametri, quibus Pythia respondere solebat, quandiu carmine responsa reddebat. Quumque Oraculum istud tam diversum sensu, sive secundum Platonem, sive planè secundum Xenophontem, accipiatur, (præsertim si sapientia ex ipso definiatur Platone, in Theage & alibi, *singularum rerum, sive humanarum, sive Divinarum, scientia*, aut Aristotele Metaphysic. lib. i. cap. i. Nicomacheor. lib. 6. cap. *rerum, sive Physicarum, sive Metaphysicarum scientia per causas earum atque principia*.) sola nitatur auctoritate Chærephontis, (qui non ipse sed ipsius frater in testimonium adducitur) quique discipulus fuerat Socratis; Quis, quæso, non videt, ejus auctoritatem, adeoque & historiæ hujus veritatem, undecunque vacillare, ac meritissime esse suspectam; imò, ut apertius loquar, falsitatis & fictionis planè esse convictam? Nam licet ipse Chærephon dixerit, multis præsentibus hoc datum fuisse responsum, hoc tamen solius Chærephontis nititur testimonio, ac post ipsum Xenophontis. Cui an in talibus magis quam Platoni credendum sit, æquo lectori considerandum relinquo.

Diogenes Laërtius certe non immerito nobis (si nulla alia

essent argumenta) de Platone dubitationem injecerit satis magnam, fidemque hujusmodi narratiuncularum elevare queat, dum in Platonis vita hoc modo loquitur : *φασὶ δὲ τὸ Σωκράτην ἀκρόασις τῶν Λύσιον, ἀναγνώσκοντος Πλάτωνος, Ἡρακλῆς (εἰπῶν) ὡς πολλά μὲν κατεψεύδατο ὁ νεανίσκος. σὺν ὀλίγοις γὰρ ὧν σὺ εἶρηκε Σωκράτης, γέγραφεν ἀλήθως.* Ajunt Socratem, dum Platonem audiret *Lysiam* [*Dialogum*] recitantem, dixisse, ὁ *Hercules* ! quam multa *Juvenis* [*iste*] de me mentitus est !

SCRIPSIT QUIPPE NON PAUCA VIR ILLE QUÆ SOCRATES NON DIXIT. Si igitur in multis aliis Plato plurima Socrati affinxit, cur non credamus & ipsum & Xenophontem ei etiam hæc affinxisse ? Sed ex sequentibus patebit nobis non opus esse tali effugio. Possẽm equidem alias de Socratis hujus Sapientia apud plurimos tam maximi habita, apud alios contrà tam parvi æstimata, plura addere, atque inquirere, cur ab aliis impius, ab aliis pæderastes, ab aliis scurra Atticus appellatus sit : An quoque in eo constiterit ipsius sapientia, quod duas simul uxores habuerit, (modo hoc verum ita sit ; etenim hîc & veteres discrepant) aut quod eas amicis communicaverit : Sed hanc rem nunc non agimus. De Dæmonio ejus sane (ut tamen & hæc addam) quæ à multis, tam Christianis, quam Ethnicis, tam temere creduntur ac traduntur, teste licet solo hoc Socrate, (ipse enim hæc de se jactavit, in Theage Platonis jam nominato Dialogo, aliique, ipsius scilicet discipuli, hoc quoque de illo apud alios) ejusdem veritatis imò verisimilitudinis sunt. Nam quis non æque credat Pythagoræ, qui teste Diogene Laërtio (ex aliis) narrabat se primo fuisse Athalidem, postea Euphorbum, postea iterum Hermotimum, item denique Pyrrhum Delium piscatorem, antequam fuerit postremò Pythagoras ; quique apud Branchidas in Apollinis fano ostendebat, uti perhibebat, clypeum, quem gestaverat, dum esset Euphorbus ? ejusdem enim ponderis sunt hujus Socratis de ea.

re apud Platonem argumenta ac rationes. Sed pergamus in proposita nobis materia.

CAPUT II.

Post Origenis ex Aristotele & Peripateticis, aliisque Philosophis, iudicium, uti & ista occasione post Clementis Alexandrini verba, ac perstrictam Prophetissæ in Eндor historiam [quam tamen latius ac curatius persequor in Dissertatione de Divinationibus Idololatricis Judæorum] sequuntur rationes & argumenta cordatiorum Ethnicorum, contra Oraculorum per Deos ac Dæmonas prætensa Responso: Ciceronis nempe ac Strabonis; ut &, inter Christianos, Nicephori Gregoræ; Eusebii denique, vel potius ex ipso Oenomai: qui etiam & sua ætate hujusmodi imposturas detectas; atque impostores fuisse convictos, ac punitos docet. Quibus tamen, quod mirum, non nisi pro parte, accedunt Cælius Rhodiginus; ac Ger. J. Vossius. Ex quo postremo quoque lepidissimæ historiolæ talibus arguendis afferuntur.

QUAMVIS igitur Patres primitivæ Ecclesiæ omnes, superstitionum Ethnicorum in hac re sequantur sententiam, Origenes tamen (utpote qui circa alia quoque nonnunquam liberioris est iudicii) hic aliis cordatior est (licet alias etiam cæterorum opinioni de Dæmonibus, se nidoribus ac sanguine sacrificiorum nutrientibus, ac satiantibus, adhæreat) adeoque de Oraculis per eos datis hæsitanter admodum loquitur: ac, si non contrarium sentiat, ad minimum dubitare videtur. Quod tamen ex propriis ipsius verbis iudicet æquus lector: ita enim loquitur lib. 7. contra Cæl.

sum. λέγωμεν ἐν περὶ τῆς κατελεγεμμένων χρηστηρίων, ὅτι διωατὸν μὲν ἡμῖν, σιωάγασιν δὲ ἀπὸ Ἀριστετέλους, καὶ τῶν τῶν Περιπάτετα Φιλοσοφάντων, οὐκ ἔλιγα εἰπεῖν εἰς ἀνατροπὴν τῶν περὶ τῆς Πυθίας καὶ τῶν λοιπῶν περὶ χρηστηρίων λόγων· διωατὸν ἢ καὶ πᾶσι λελεγμμένα τῶν Ἐπικύρω, καὶ τοῖς ἀπαγορευμένοις αὐτῶν τῶν λόγων περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς Ἰουλιανὸς δειξάτω ὅτι Ἡ Ἑλλήνων πινὲς ἀνατρέψασιν τὰς νομιζομένης Ἐτεθωμασμῆας ἐν πάσῃ Ἑλλάδι θεοπροπίας. Ἀλλὰ γὰρ δεδόσθω, μὴ εἶναι πλάσματα, μηδὲ προσωπίσας ἀνθρώπων περὶ θεοφορίας, πᾶσι περὶ τῶν Πυθίαν καὶ τῶν λοιπῶν χρηστηρίων. ἴδωμεν ἐν εἰ μὴ καὶ ἔτω διώαται πῶς Φιλαλήθως ἐξετάζουσι τὰ πρῶτα δαποδείκνυσθαι, ὅτι καὶ τῶν εἶναι ταῦτα πᾶσι μαντικῆς οὐκ ἀναγκαῖον προσέσθαι, ὅτι θεοὶ πινὲς εἰσι παρ' αὐτοῖς· ἀλλ' ἐκ τέναςίης δαίμονές πινες Φαῦλοι, καὶ πινδύματα ἐχθρὰ τῶν γένετ' ἀνθρώπων.

Dico enim de modo enumeratis Oraculis, posse nos ex auctoritate ARISTOTELIS, ET PERIPATETICORUM multa proferre, Pythiæ cæterisque fidem abrogantia: posse etiam ex Epicuro ejusque sectatoribus transcribere quid de his sentiant, ostendereque QUOD IPSI GRÆCI NIHILI PENDEANT GRÆCIÆ ORACULA VEL CELEBRATISSIMA. Sed (NB.) concedatur, non esse figmenta hominum, quæ feruntur de afflata numine Pythiæ cæterisque id genus vatibus: Videamus an non si diligenter rei veritatem expendamus, ETIAMSI MAXIME SINT ORACULA, non consequi necessario præesse illis numen aliquod: sed potius quosdam malos Dæmonas, & spiritus infensos humano generi, &c.

Quæ Origenis verba quidem indicant, nolle eum præfracte obniti communi, de ea re Christianorum sententiæ; attamen fati indicare ipsum, cui sit addictus opinioni. Hic sanè omnibus cordatior Origenes. Nec minus cordate magnus, ille Clemens Alexandrinus, qui libro tertio Stromat. ita loquitur: Διήγησθαι ἡμῖν καὶ τῶν ἄλλης μαντικῆς, μᾶλλον δὲ μαντικῆς τῶν ἀπὸ χρηστηρίων, τῶν Κλάριον, τῶν Πύθιον, τῶν Διδυμεία, τῶν Ἀμφιάρεων, τῶν Ἀμφί-

Ἀμφίλοχον, εἰ δὲ βέλῃ καὶ περισοκίπης ἢ τὸς ὀνείρων κριτὰς τὸς ἀνιέρους σὺν αὐτοῖς· εἴσιν δὲ ἐμὲ ὡρᾶ τὸ Πύθιον ἄγων τὸς ἀλθρομάντις, ἢ κρηθομάντις, ἢ τὸς εἰσέτι ὡρᾶ πῶς πολλοῖς τελεμευθῆς ἐγγρασημυθῆς· ναὶ μὲν ἄδυστα Ἀιγυπτίων, ἢ Τυρρῶνων νεκρομαντεῖαι σκότῃ ὡρᾶδεδῶσαν. ματικὰ ταῦτα ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπων ἀπίστων σοφιστήρια, ἔπλάνης ἀκράτης κωβουτήρια, συνέμποροι τῆσδε τῆς ζητηίας αἴγης Ἰπὶ ματικῶ ἡσηκημῆται, ἢ κέραιες ἀνθρώποις χροῖν ἔω ἀνθρώπων διδασκόμενοι.

Decanta tu nobis, per me licet, reliqua Vaticinationis, aut furiosæ potius Vanitatis Oracula, Clarium, Pythium, Didymæum, Amphiaræum, Amphilochem. Adde, si libet, prodigiorum interpretes: adde Augures, profanosque somniorum conjectores. Quin age sis, ac simul eos coram Pythio statue, qui Divinationes suas farinâ hordeove perficiunt, qui- que à plurimis etiamnum observantur ventriloquos. Jam vero & Egyptiorum adyta, & Manium apud Hetruscos vaticinationes in tenebris jaceant: VESANÆ PROPECTO ILLÆ SUNT INFIDELIUM HOMINUM FALLENDI ARTES, ET COMPARATÆ AD PUKAM PUTAMQUE FRAUDEM, QUASI ALIÆ AC SORTIS OFFICINÆ: Ejusdem quoque fascinationis veluti negotiationis sociæ habeantur capræ ad Divinandum informatæ, nec non corvi illi quos ad Responfa reddenda homines erudiere.

Licet igitur hæc similiaque plura de Dis ac Dæmonibus crediderit nimis credula antiquitas: non sequitur tamen inde Oracula per eos fuisse data. Quod etiam ipse Diabolus non talibus antris atque adytis, ac cæteris circumstantiis circa Oracula sua opus habuerit, docet nos exemplum ancillæ fatidicæ Act. 16. v. 16. Sic neque Dæmones; qui dum ejicerentur à Christo Salvatore nostro, fatebantur per os obsessorum, hunc Jesum esse Christum ac filium Dei.

Sed opus erat quam maxime talia machinamenta usurpare, illis impostoribus qui per Oracula sua, quasi vero, Deorum; credulitati

dulitati hominum illudebant. Fatemur itaque fuisse, & sub veteri & sub Novo Testamento, & esse adhuc malignos spiritus; eosque per Christum ejusque Apostolos è corporibus obsessorum ejectos. Non propterea tamen concedimus artes illas, per mulierem eam in Endor patratas in gratiam Saulis, ulla vi præternaturali fuisse effectas: aut Diabolum, aut ejus prætensas præstigijs, hîc locum ullum habuisse.

Neque indigebat mulier illa ullis præternaturalibus Dæmonum præstigijs: uti quæ absque illarum ope commodissime patrare potuerit quæ patravit.

Etenim primo, Saulus Rex, licet antea exegerat magos, hariolos cæterosque ejusdem generis homines; tamen in ea erat opinione, uti patet ipso facto, animas demortuorum per incantatores posse evocari. Quod cum perciperet illa mulier, optimam fallendi occasionem nacta est: quoniam nemo facilius fallitur quàm qui superstitionis opinionibus præoccupatus præstigiatores consulit.

Secundò, noverat optimè Regem, ob staturam quæ tam non vulgaris ipsi fuit, *ut ab humero suo & supra procerior fuerit omni populo*. Nemo nempe tam longa ac procera statura erat in toto Israële. Quod, ut omnibus notum erat, ita & eos quoque qui nunquam ipsum viderant, in notitiam hujus Regis adducere poterat. Adde secundo, quod & non procul habitaret.

Tertio adde, eo tempore Reges valde familiares cum subditis fuisse, seseque quotidie conspiciendos populo præbuisse. Imo legimus cap. xi. lib. i. Sam. Saulum jam in Regem præfente populo electum adhuc inter pecora versatum; eorumque curam ne quidem eo abjecisse.

Denique quarto adde, eum & ex eo, quod Samuelem voluerit evocari, facilè agnosci potuisse à muliere: aut saltem id multum adjumenti ejus agnitioni attulisse.

Quintò, tragœdia hæc acta fuit per solam hanc mulierem,

ut quidem videbatur : sed non tam præfente Saulo, ut videre potuerit, quid rerum ageretur ; sed auditu tantum perceperit quæ mulier hæc ipsum audire volebat. Hinc est quod Saulus interrogat, quid ipsa videat : cui respondet ipsa, se videre אלוהים *Deos*. Quod Kimchi exponit אדם גדול *hominem magnum recta adscendentem statura* : exponi quoque potest *hominem magnum* (in singulari significatione, propter relativum singulare quod sequitur,) quum vocetur hîc Samuel אלוהים in plurali, honoris gratia, eo nomine quo Exodi 22. v. 28. nominantur per hæc verba, *Diis non maledices*, homines magni, iudices, vel Principes populi, Magistratus, prophetæ ; ut clarum fit ex Exod. 21. 6. 22. 8, 9. 28. 1 Sam. 21. 25. unde & clarè patet ipsum Saulum pro singulari persona aliqua, non pluribus personis accepisse. Rogat enim, *qualis ejus facies* ; illa pergens describit unicam personam. Quia verò jam noverat Saulum, ac sciebat, quem ille videre petierat, facile potuit effingere habitum ac formam Samuëlis, qui erat tam notus toti Israëlî. Sed ut fraus occultetur, nescit quasi, hunc ab inferis citatum esse Samuëlem : ideòque solum describit ipsum tali modo, quo credat Saulus revera Samuëlem, aut ejus animam evocatam, adesse ; licet ipse eum præfens non videret.

At quam facilè hîc potuit, intercedente pariete aliove interstitio, vox aliqua edi, atque fingi ; ut ferè, aut aliquo modo, similis esset Samuëlis voci, ab aliquo quem Saulus sic videre non poterat : qui instructus à muliere ea Saulo prædiceret, quæ cunctis hominibus sanæ mentis ferè jam ob oculos & mentem versabantur. Præsertim cum & ipse Saulus tanta cum consternatione, imò & rerum suarum desperatione, aperiret quo in statu, ac quibus summis periculis, versaretur. Noverat (nam nota crant omnibus) jam diu antea, illa quæ fictitius ille Samuël Saulo responderat. Nempe Deum elegisse Davidem, &c. ob inobedientiam jussorum Dei in Saulo circa

delendos Amalekitas. Ipsum præterea semper Davidem hunc persecutum, licet generum existentem (ex quibus nemini ferè obscurum esse poterat, quare eum ita persequeretur.) Qui David nunc perlugerat, ad hostes suos Philistæos, quique sine dubio nil omitteret (ut ipse anxie metuebat) quo instigare Achaz Regem posset contra Regem Israël: ut ita Regnum ejus ipse occuparet, &c. Sic ut inde facillimè intelligere potuerit exitium Sauli filiorumque ipsius instare: quod jam brevi futurum per מחר exprimit, atque minatur; seu potius prædicit. Exprimit, dico, per vocem *Machaar*. Quod & diem Crastinum (frequentius) & tempus aliud indefinitè futurum, significat: uti patet ex Josuæ cap. 4. v. 6. Deuter. 6. 20. Ne quod esset falsum prædixisse videretur, si non tam citò hæc contingerent. Neque tamen eventus hîc fraudem adjuvit, aut crastino die vitæ finem & Saulo ac Sauli filiis imposuit. Nec mirari aliquis debet, vocolâ *Cras* audacter usum fuisse hunc supposititium Samuëlem: quod absque dubio ex omnibus circumstantiis (ut in tali casu fit) scire potuerit (saltem conjicere) jam non diu pugnam procrastinari posse. Quod rarò admodum tanti exercitus tam propè accedentes diu absque mutuo conflictu permanere possint: omnique vi ac conatu Philistæi, quippe longè superiores, id quærerent. Ex quibus, atque aliis, quæ huc adduci possent, satis clarè, meo judicio, constat; neque opus fuisse hîc ullis Diaboli præstigiis, neque omninò eas locum habuisse; Sed meras subfuisse fraudes humanas, neque aliquid præter-aut super-naturale hîc patratum. At dices fortè, 2. libro Regum (vel, ut alii appellant ac numerant, 4.) cap. 15. de Oraculo Baalsebub Dei in Ekron narratur, quod ad illud Achazias miserit ad inquirendum de morbo suo. Sed neque istius Oraculi ulla descriptio est; neque aliàs patet, ibi aliud quid locum habuisse præter fraudes humanas: licet ipse Achazias alii que in eâ essent opinione, à Deo isto verè divina dari responsa.

Non igitur patet fuisse etiam apud Gentes Orientales, aut inter Judæos, ulla Oracula per Diabolum administrata, nisi tali modo, ut jam puto me docuisse; neque (uti ex Actor. 16. v. 16. ostensum est) talibus indigebant adjuventis, si qui verè Diaboli ope præternaturali vaticinarentur.

Vide, mi Lector, illa quæ cap. X. de *Divinationibus Judæorum Idololatricis*, de Pythonibus, atque unde illa denominatio originem traxerit, differui: quæ hîc simul legere operæ pretium est.

Verum enim vero recordemur denuo, nos tractare de Oraculis Ethnicorum, eorumque Divinationibus; de quibus quid Plato atque ipsius sequaces, ratione ipsorum Auctorum (fuerintne Dii, aut Dæmones, aut è contrario homines vafri ac fraudulenti) ac quid primi Christianorum scriptores senserint, ulterius consideremus.

At non omnes quidem Ethnici, imò ne omnes Christiani in eadem, circa hanc materiam, fuisse sententiâ.

Cicero enim, quem audisse hîc, maximum operæ pretium duco, in lib. 2. de Divinatione ita loquitur. *At multi sæpè vera vaticinati, ut Cassandra,*

JAMQUE MARI MAGNO —

Eademque paulò pòst,

EHEU VIDETE.

Num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ delectationis habeant quantum voles; verbis, sententiis, numeris, cantibus adjuventur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commentitiis rebus adjungere. Eodemque modo nec ego Publicio nescio cui, nec MARTIS VATIBUS, NEC APOLLINIS OPERTIS, credendum existimo: quorum partim fictu aperte, partim effutita temere, nunquam ne mediocri cuiquam, non modo prudenti, probata sunt.

Quid, inquires, Remex ille de classe Coponii, nonne ea

28. DE ORACULORUM ETHNICORUM
prædixit quæ facta sunt? Ille verò & ea, quæ omnes, eo
tempore ne acciderent, timebamus. Castra enim in Thessa-
lia castris collata audiebamus: videbaturque nobis exercitus
Cæsaris & audaciæ plus habere, quippe qui patriæ bellum
intulisset, & roboris, propter vetustatem. Casum autem
prælii, nemo nostrum erat, qui timeret. Sed ita ut con-
stantibus hominibus par erat, non apertè. Ille autem Græ-
cus, quid mirum; si magnitudine timoris, ut plerumque fit,
à constantia, atque à mente, atque à se ipse discessit? qua
perturbatione animi, quæ, sanus cum esset, timebat ne eve-
nirent, ea demens eventura esse dicebat: Utrum tandem per
Deos atque homines, magis verisimile est, vesanum remi-
gem, an aliquem nostrum, qui ibi tum eramus, Marcum
Catonem, Varronem, Coponium ipsum, consilia Deorum
immortalium perspicere non potuisse? sed jam ad te venio,

O sancte Apollo, qui umbilicum terrarum certum obsides,
Unde superstitiosa primum sæva evasit vox fera:

Tuis enim Oraculis Chrysippus totum volumen implevit par-
tim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut fit in omni
oratione sæpissimè; partim flexilocus & obscuris, ut in-
terpres egeat interprete, & SORS ipsa referenda sit ad
SORTEIS: partim ambiguis & quæ ad Dialecticum re-
ferenda sint. Nam cum fors illa edita est opulentissimo regi
Asia,

CROESUS. HALYN PENETRANS MAGNAM PER-
VERTET OPUM VIM,

hostium vim se perverfurum putavit, pervertit autem suam.
Utrum igitur eorum accidisset, verum Oraculum fuisset.
CUR AUTEM HOC CREDAM UNQUAM REDDITUM
CROESO? AUT HERODOTUM CUR VERACIOREM
DUCAM ENNIO? Num minus ille potuit de Cræso, quam

de.

de Pyrrho fingere Ennius? quis enim est qui credat, Apollinis ex Oraculo, Pyrrho esse responsum,

AJO TE ÆACIDA ROMANOS VINCERE POSSE?

Primum Latinè Apollo nunquam locutus est. Deinde ista Sors inaudita Græcis est: præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo versus facere desierat. Postremo quamquam semper fuit, ut apud Ennium est, stolidum genus Æacidarum,

BELLIPOTENTES SUNT MAGI QUAM SAPIENTIPOTENTES —

Tamen hanc amphiboliam versus intelligere potuisset, vincere te Romanos; nibilo magis in se, quàm in Romanos valere. Nam illa amphibolia quæ Cræsum decepit, vel Chrysippum potuisset fallere: hæc verò ne Epicurum quidem. Quæ ultima verba uti Satyrice, sic & false & lepide satis, dicta sunt: quod credulus ille Chrysippus, qui à suis tamen valde acutus habebatur, totum volumen, uti supra vidimus, Oraculis Apollinis impleverit: Epicurus verò semper talia, nec immeritò sanè, irriferit. Qui quamquam pro indocto & hebeti à Platonice ac Stoicis (inter quos Chrysippus excelluit) habitus fuerit, tamen plus hîc viderit (secundum Ciceronem): quam Chrysippus, aut omnes Chrysippi sequaces.

At non solus hîc Cicero, verum & omnes Epicurei, & Academici, & Peripatetici, & Cynici ridebant Oracula, eorumque responsa; ut inferius ostendetur.

Operæ pretium quoque est audire heic ea, quæ Strabo habet, lib. 16. Geographiæ suæ, ubi de Mose prius locutus ut Ethnicus, sed quo nemo tamen inter eos moderatiùs, ita pergit, de Divinatione & Oraculis: *Καὶ οἱ γε δεῖχαι τὸ πῶς ἔστι τῶν θεῶν ἐπιπέσειον μάλλον καὶ ἐσέμντων, ἢ διὰ τῶν*

καὶ ὁ ἑξηγηταζώμυϑ ἦν πότε πλὺς , καὶ τρέχων εἰς Δωδώνην ,
ὅπως ,

Ἐκ δρυὸς ὑψιπέμοιο Διὸς βαλλὼ ὑπακέσῃ· συμβέλω τὰ Διὶ
ἑξώμυϑ· εἰς ἣ Δελφῆς ,

Τὸν ἐκλεθέτω παῖδα μαστύων μαθεῖν ,
Εἰ μηκέτ' εἴη. — αὐτὸς δὲ ὁ παῖς
Ἐσειχε τὰς τεκόντας ἐκμαθεῖν ἴελων ,
Πρὸς δῶμα φοίβη .

Καὶ ὁ Μίνως ᾤχετο πῖς Κρησίην ,

ENNE'ΩΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣΕ ΔΙΟ'Σ ΜΕΓΑΛΟΥ ὈΑΡΙΣΤΗ'Σ·

δι' ἐννεά ἐτῶν , ὡς Φησι Πλάτων , ἀναβαίνων ἐπὶ τὸ ἄντρον Ἰ Διὸς , καὶ παρ' ἐκεῖ-
να τὰ περὶ γάματα λαμβάνων , καὶ ᾤχετο εἰς τὰς ἀνθρώπους . Τὰ δὲ
ὅμοια καὶ ὁ Λυκάργυϑ ὁ ζηλωτῆς αὐτῶ· πυκνὰ γὰρ ὡς εἴκειν δαπνημῶν , ἐπιω-
θένετο ᾤχετο ἢ Πυθίας ἀ περὶ κη περὶ γάμων πῖς Λακεδαιμονίους .
Ταῦτα γὰρ ὅπως ποτὲ ἀληθείας ἔχει , ᾤχετο γὰρ πῖς ἀνθρώποις ἐπε-
πέσθη , ἔ ἐνενομίσο· καὶ ἀπὸ τῶ ἔ οἱ μάντιες ἐπιμῶνθη , ὡς καὶ
βασιλείας ἀξίωσθ , ὡς καὶ ᾤχετο ἢ ἱεῶν ἡμῖν ἐκφέρουτες ᾤχετο γ-
γάματα καὶ ἐπινοροθώματα ἔ ζῶντες ἔ δαπνημόνους· καθάπερ ἔ
ὁ Τειρεσίαις·

Τῶ καὶ πεθνήωπι , νοὸν πόρε Περσεφόνεια ,
Ὅτω πεπνῶσθαι· τοὶ ἣ σκιά αἴσγασι·

Τοῖσθ καὶ ὁ Ἀμφιάρεως , καὶ ὁ Τροφώνιϑ , καὶ ὁ Ὀρφύς , καὶ
Μεταῖϑ , καὶ ὁ ᾤχετο πῖς Γέταις θεὸς , τὸ μὲν παλαιὸν Ζάμολξις
Πυθαγόρειός τις , καθ' ἡμᾶς ἣ ὁ τῶ Βυρεβίξια ἱεραῖζων , Δεκαίνεϑ·
ᾤχετο ἣ τοῖς Βοασσορανοῖς Ἀχαΐκαρϑ· ᾤχετο ἣ τοῖς Ἰνδοῖς οἱ γυμνο-
σφιζαί· ᾤχετο ἣ τοῖς Πέρσας οἱ μάγοι , καὶ νεκρομάντιες· ᾤχετο δὲ
τοῖς Ἀσσυρίοις οἱ Χαλδαῖοι . ᾤχετο ἣ τοῖς Ῥωμαίοις , οἱ Τυρρίωνοὶ
ἱεροσκόποι . Τοῖσθ δὲ τις λῶ καὶ ὁ Μωσῆς , καὶ οἱ Ἀσθεξάμυροι ἐκεῖ-
νον , ἄς μὲν ἀρχαῖς λαβόντες ἔ Φαῦλας , ἐκτραπόμυροι δὲ ἴππὶ τὸ
χεῖρον .

*Antiqui sanè Divina majore in honore & veneratione ha-
buerunt,*

buerunt, itaque multi tunc ad Oracula proficiscebantur, atque ea consulebant. In Dodonam quidem,

UT JOVIS EX ALTO CAPERENT ORACULA
QUERCU.

Cujus consilio plurimùm utebantur: alii Delphos, ut ille,

SUPERESSET EXPOSITUS NE QUONDAM FILIUS,
QUÆSITUM — cum quidem ipse filius
IRET PARENTES UT SUOS COGNOSCERET,
DELPHIS DOCENTE PHOEBO.

Minos quin &

TER TERNOS JOVIS AUDITOR MINOS FUIT
ANNOS:

Id est, nono quoquo anno (ut Plato dicit) in Jovis antrum descendit, & ab illo præcepta accepit, quæ ad homines afferret. Eodem modo Lycurgus, ejus imitator, egit; nam sæpè peregrinans ea ex Pythia intellexit, [vel finxit se intelligere, ut ipse Valerius Maximus, aliàs admodum superstitiosus, id narrat] quæ Lacedæmoniis imperanda erant. Hæc (NB.) QUAM VERA FUERINT, NON DISPUTO, EQUIDEM AB HOMINIBUS PUTABANTUR ET CREDEBANTUR VERA, & propterea Divinatores tanto erant in pretio, ut etiam imperio digni judicarentur: scilicet qui Divina nobis præcepta ac monitus exponerent & vivi & mortui: quemadmodum etiam Teresias,

CUI DEDERAT VITA FUNCTO PROSERPINA
MENTEM,

UT SAPERET SOLUS: RELIQUIS ERRANTI-
BUS UMBRIS.

Talis fuit Amphiaraus, & Trophonius, & Orpheus, &
Mu-

Musæus, & apud Getas olim Zamolxis Pythagoreus, ætate nostra Decineus, qui Byrebistæ vaticinatus, & apud Bosporanos Achaïcarus, apud Indos Gymnosophistæ, apud Persas Magi, & qui Necyomantici & Hydromantici appellantur; apud Assyrios Chaldæi, apud Romanos Hetrusci haruspices. Talis erat Moses & successores ejus: qui ab initio non malis postea degeneravere.

Audiamus autem de Oraculorum sive ἄρηουμένων origine atque auctoribus quæ differat Nicephorus Gregoras, Historiæ suæ lib. 5.

Haud injuria de Oraculorum, quæ sermonibus hominum celebrantur, ortu atque inventione dubites. Deinde quæ fiat, cum futurorum necessariam significationem complectantur, ut intricatis verborum ambagibus obscurentur. Nam quis ea composuerit, & ad posteros transmiserit, à nemine unquam, vel Poëta, vel Philosopho, vel Historico, scriptum reperimus: SED ILLUD TANTUM AB EIS ANNOTATUM DEPREHENDAS, ALIO ATQUE ALIO TEMPORE CERTUM ORACULUM VULGO JACTATUM, HUNC VEL ILLUM EXITUM HABUISSE.

Quis vero primus illud sparserit, à nemine dicitur, aut scitur, nisi quis mentiri velit. Sunt tamen qui existiment spiritus quosdam ministros partim bonos, partim malos, & instrumenta suppliciorum, inspectores eorum quæ hîc gerantur, aërem & terram peragrare, qui futurorum scientiam & supernè acceperint, & hominibus impertiri jussi fuerint, partim per insomnia, partim per astra, partim per Delphicum quempiam Tripodem, partim per exta immolatarum pecudum: partim (ne sim prolixior) per vocem ex aëre primum ortam, ac deinde circumvolitantem, & aures hominum circumsonantem, * quam Veteres sapientes Divinam

* Revocet heic in memoriam Lector, quæ de Bat Kool, seu filia vocis, sequuntur Judæorum Magistri Talmudici.

nam vocem appellarunt. Sæpe etiam factum, ut in saxis aut parietibus ignoto auctore scripta reperirentur. Sed tamen ambagibus involuta sunt omnia, & non satis perspicua: quemadmodum Imperatorum ornamenta, quæ divini quiddam habere & (ut par est) vulgi captum superare creduntur. Nam quæ exposita sunt omnibus, facile fastidiuntur, & ferè negliguntur. Non tamen vana ea esse aut irrita creditur, si quis non obiter, sed iudicio adhibito, rimetur. Aliis enim beneficii, aliis supplicii loco significari. Quosdam enim calamitatum impressionem præparatione & patientiâ molliorem reddidisse: quosdam verò vitæ emendatione placato Deo, prorsus illa avertisse: quibusdam interjecto tempore ob animorum imbecillitatem, supplicio esse calamitatum expectationem, priusquam advenerint ea quæ perpetienda fuerint: ita gubernante Providentiâ, ut gravius ob commissa plectantur. Quod si qua mentiantur hominumque spem frustrentur, (nam omnia quæ significantur aliis molesta sunt, aliis jucunda: ut Cræsi Imperii destructio, Cræso & Lydis molesta, Cyro & Persis pergrata visa est) si qua igitur ita fallere videantur, id non ipsorum Oraculorum natura fieri, sed hominum præpostera potius cupiditate, qui tempora anticipent & Oraculorum sensum ad optata sua detorqueant. Interim tamen videndum, ne qui sint, qui huiusmodi Oraculis addictos ludificentur, & novos commenticios versuculos ad Oraculorum imitationem confingant, eosque clam in vulgus spargant, horumque mendacius illorum etiam veritatem confundant. Id quod multos nostra quoque ætate fecisse constat.

Ἀπορήσειε δὲ εἴ τις τῶν χρησμῶν, ὁ πόσοι καὶ ἀνθρώπους ἄλλοτε ἄλλοι πλανῶνται, χρεσίν τε καὶ ὄρεσιν· καὶ ὅπως μελλόντων φέροντες δὴλωσιν ἀναγκαίαν, εἴτα βυθῶς αὐτῶν αἰνιγμάτων ἐπηλυγάζεσσι. πατέρεα μὲν γὰρ τέτων ὅσῃς ποτε ἠὲ ὁ τέτρεσ πεποιηκώς τε καὶ τῶν χρεσῶν φέρεν ὠφελῶν, εἰδένά ποτε ἴ πάντων ἀναγρᾶφοντα ὄροντες.

ρομῶν, εἴθ' ὅστις ἰστορογράφῳν ἢ συγγραφέων ἐγγέτω. ἀλλὰ τῆτο μόνον
 ἄλλοις πῶς ἀν' ἐπισημαιομύθους ἀπαντᾷς, ὡς κτ' ἴνδεδ ἢ ἴνδεδ τ' ἡρόνον
 σωέβη ἴνδεδ ἢ ἴνδεδ Διατρυλλέμῳν τ' ἡρομόν, πῶ δὲ ἢ πῶ δὲ πῶ
 ἔκβασι, καὶ τὸ πέρας ὕστερον ἄειν. τίς δ' ὁ πρῶτ' λαλήσεις ἕκα-
 σαν τῆτων, τῆτο ἢ πρᾶγμα πῶς πῶσι καθάπαξ ἀνεκλάλητον τε καὶ
 ἀγνώσων, πῶ δὲ εἰ μὴ ψῦδεδεσθ βάλοιτο πῶ. τίσι ἢ δοκεῖ, διδάμεις πῶς
 ἰσηρηλικὰς καὶ λειτεργικὰς, τὰς μὲν ἀρχαίτας, τὰς μὲν τῶναυλιον τιμωρηλικὰ
 ὄργανα, ἐπισκέπας ἕσας, τ' τῆδε ὠειπολεῖν ἀέρα καὶ γῆν' πῶ τε γνῶ-
 σιν τ' ἐσομύων ἀνωθεν εἰλαφύας, καὶ πῶς γε ἐπὶ πῶ ἴππεροπῶ τ'
 μετὰδιδόνα ὡπῶ τῶς ἀνθρώποις, πῆ μὲν δι' ἐνυπνίων, πῆ ἢ δι' ἀστέρων,
 πῆ ἢ Διὰ Δελφικῶν τριποδοῦ, πῆ δὲ Διὰ ἀπλάγχων ἔστι ὧν ἐνό-
 τι θυομύων ζῶων, πῆ ἢ ἵνα τὰ πολλὰ ὠρθεδέμῳ, Διὰ Φήμης ἐξ
 ἀέροτο τὰ πρῶτα πῶν ἡρηθείσης, εἴτε ὠειθεσῶς ἀμοιβαδὸν τὰς τ'
 πολλῶν ἀκεὰς, ἢν ἢ καὶ θεῖαν ἐκάλεσαν ὄσαν οἱ πάλαι σοφοί. ἔστι δὲ
 ἂ ἐν πέτραις ἢ τοίχοις εὔρηνται γεγραμμένα πολλάνεις, μηδεὶς ὅστις
 πῶτε μὲν ὁ γεγραφῶς δηλαμύθ. δίδοντα μὲν τῶ δι' αἰνιγματῶν τὰ
 πάντα καὶ ἐ πάντη σαφῆ, καθάπερ τὰ τ' βασιλέων κειμήλια, Διὰ
 τ' ἔνθεα εἶνα καὶ οἶα ἡρῶν ἰπῶρ τὰς πολλὰς. τὰ γὰρ τῶς πᾶσι πῶ-
 χερα κέρον τε ἔχε, καὶ ἀληθῆσιν σφίσιν ὡς τὰ πολλὰ ὠειμέχυτα.
 γίνεσθαι τε μὲν πῶ ἡρῶν αὐτῶν, ἐ πάνυ τῶ μάταιον, εἴδ' ἄργῶν,
 εἰ πῶ μὴ παρέργον ταυτα, ἀλλὰ μὲν σωέσεως τ' ὠροσηκῶσης σκοποῖτο.
 οἷς μὲν γὰρ τιμωρίας, οἷς δὲ εὐεργεσίας εἵνεκα ὠροδέικουτα. οἱ μὲν
 γὰρ ἢ κηφοτέρων πῶ ἔφοδον τῶν δεινῶν εἰργάσαντο ὠροασαλέντες καὶ
 ὠροικονομῆσαντες ἑαυτῶς. ἢ τελέως σφᾶς αὐτῶς ἀπῆλαξαν τ' δει-
 νῶν, Διὰ ἀσπαιοτέρας ἀγωγῆς ἐξδμυρῶσιμῶν τὸ θεῖον τῶς ἢ Διὰ
 μικροψυχῶν ὁ μεταξὺ ἡρόνο, κέλασις τῆ τ' δεινῶν ὠροδοκία γίνετα,
 ὠροτ' παθεῖν ἂ ἡρη παθεῖν, τ' ὠρονοίας ἕτως οἰκονομῆσης, δι' ἐκῆσιν ἀκ-
 μαιοτέραν ὧν ἐπλημμέλησαν: εἰ ἢ ἔ ψῦδονταί τινα, καὶ Διὰ πῶσι οἱ ταῖς
 ἐλπίσιν τρεφόμῳν τῆτων (πάντα γὰρ τὰ δηλαμύθια πῶς μὲν εἰσιν ἀνα-
 ρὰ, πῶς ἢ τερπνὰ ὡσπερ ἢ τ' ἔ κροῖσθ ἀρχῆς κατὰ λυσις λύδης μὲν
 καὶ κροῖσθ ἡνίασε, Κύρω ἢ καὶ Πέρσαις δ' ἰδαίμον ἔδοξεν) εἰ δὲν ἕτωςί
 πῶς δοκῶσι πῶ Διὰ ψῦδεδεσθ, εἰ ὠροτ' πῶ τ' ἡρομῶν φύσιν συμ-
 βαίνε τῶν, ὅτι μὴ ὠροτ' πῶ Φλεγμαίνεσθ ἔφεισιν τ' λιχνοτέρων ἀν-
 θρώπων

Ἰσθμῶν τὰς ἁγίας παρὰ τῶν ἱερῶν, καὶ τὸ νῦν τῶν λογίων πρὸς τὴν οἰκίαν διασπροντῶν ὄρεξιν. σκοπέον δὲ ἐν ὅμοις μὴ πνεύματα διαπειζόντες διήθεν τὰς τοῖς τοῖς ἁγίοις ἁγίους, καὶ νέα τιχίδια πλάττοντες εἰς μίμησιν τῶν ἁγίων, ἕπειτα καὶ τὸ λεληθὸς παρὰ τῶν ἁγίων εἰς τὸ δῆμον αὐτῶν, ὥστε τοῖς τέτων ψάδεσι καὶ τῶν ἐκείνων συγχεῖν ἀληθείαν· τὰς γὰρ οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν πεπραχότες ἐάλωσαν.

Huc usque hic noster Nicephorus, in quo *sunt bona mixta malis, sunt mala mixta bonis*. Namque ignotum planè esse, quis Oracula illa vulgò decantata, (quæ plurima sunt, ac quorum totum volumen, Cicerone nobis teste, Chrysippus collegerat) primus confinxerit verissimum est. Ita quoque, quod postremo loco ponit, multos commentitios versus, quasi Oraculorum (imò addere potuisset *verba versus, atque imagines aut etiam alia signa* lapidibus incisa, murisque aut humo impacta) clam in vulgus per astutos homines fuisse sparsos, aut quasi casu aut miraculo detectos certissimum: quemadmodum id in nummis antiquis multis, vel pro talibus obtrusis, quique à vaftris hominibus facti, huic illive Imperatori jam per aliquot sæcula demortuo, affinguntur, accidit. Quæ vero de spiritibus ac Divina Providentia in hisce operante differit, ea nobis non nisi post accuratiorem disquisitionem, ipsiusque aut aliorum probationem firmiorem, amplectenda sunt. Hoc autem clarè patet, ipsum non potuisse se isto Labyrintho commode extricare, sed hæere quasi in luto, nec scire quo se vertat. Rationes verò quas contra Oracula adducit, illustrandæ meæ de iis positioni maximè posse conducere ex sequentibus quoque clarum fiet.

At mirandum magis est Eusebium, qui multas ac solidissimas rationes affert, cur meritò credatur Oracula fraude ac fallaciis hominum fuisse adornata, permansisse tamen in ista opinione, per malos Dæmonas ea hominibus fuisse reddita. Ea autem quæ affert contra communem de istis opinionem dignissima sunt,

quamvis fatis prolixa, uti huc afferantur, ex initio libri quarti de præparatione Euangelica.

Tertio vero, age, consideremus, quid demum opinandum sit de virtutibus iis quæ latent sive inhabitant statuis; utrum probæ & bonæ, ac verè divinæ, an contrà hisce planè contrariæ. Etenim alius quispiam fortasse, hæc considerans, assereret, totam rem meras esse fraudes, artes atque præstigijs fallacium impostorum: ac describeret eam in universum, ut opus non tantum non Dei, sed ne quidem pravi Dæmonis existimanda ea quæ de iis vulgò feruntur. Poëmata enim, & Oraculorum compositiones, non quidem bardorum ac stupidorum hominum esse, sed figmenta eorum, qui egregiè fraudibus parandis apti sint: ac in obscurum ambiguumque sensum atque in utramque partem trahi facile composita, prout aliquis expectet eventum, non ineptè confingere. Miracula verò illa, quæ multitudinem fallunt, naturalibus causis attribuenda, multa enim esse genera radicum, herbarum, plantarum, fructuum ac lapidum, tam siccorum quam humidorum cujuscunque demum materiæ, qualitatum & virtutum per universam naturam, quorum alia quidem expellentia atque aliquorum propulsantia, alia verò attrahentia, alia incidentia & attenuantia ac discutientia, alia condensantia atque adstringentia, alia laxantia, humectantia aut rarefacientia: quædam facultatem conservandi habere, quædam rursus occidendi, destruendi, ac præsentia pervertere atque immutare; atque nunc quidem hoc, nunc verò alio modo (hoc aut illud) in aliud quid convertere. Et hæc quidem id facere in longius spatium, illa verò in brevius. Rursus hæc id in multis efficiendi facultatem habere, alia verò in paucis solum: atque alia quidem aliis facultate ac viribus præstare: nonnulla aliis esse adjumento ac simul concurrere, atque unà incrementum capere atque interire: nonnulla verò esse sanitatem procurantia, non sine Medicæ artis cognitione; nonnulla

nulla è contra morbos & interitum efficientia. Jam vero & aliqua legibus naturalibus earumque naturæ ejusque necessitatibus alligata increfcere cum crescente luna, ac cum ea rursus decrefcere. Sic & millena esse animalium, plantarum ac radicum antipathias: ac multa esse suffimenta narcotica ac somnifera; alia rursus insomnia & phantasmata producentia: multumque adjuvare in hisce regiones ac loca in quibus talia perficiuntur. Instrumenta ac vasa etiam ipsis ad hujusmodi artes esse, jam dudum antea in id accurate atque artificiosè præparata, ac multos adjuutores hujus imposturæ ac fraudis tales præstigiatores sibi aliunde assumere; qui cum cura ac studio peruestigant res atque negotia advenarum; ac quo quisque eorum indigeat, ob quod Deum veniat interrogaturus. Præterea multa occultari per adyta & multitudini inaccessas speluncas, atque intra sacra septa. Tenebrasque hic magno esse adjumento illorum conatibus: ac quam maxime etiam præconceptas (de hisce rebus) opiniones & superstitiones, & jam olim atque à parentibus haustas, & quasi connatas opiniones eorum qui ut ad Deos accedunt.

Proponas tibi & quam magna sit multitudinis inscitia ac dementia, ac quam parum res propositas ponderet aut probet. Atque è contra argutias & ferè incomprehensibiles astutias eorum, qui circa has malignas atque improbas artes occupantur: Moresque ipsorum & actiones plenas fraudibus atque præstigiis, ac quomodo cunctis ea quæ grata sunt, ante promittant, atque in præsentiarum bona spe adulentur: quomodo res futuras conjectent, & obscuras huic reddant prædictiones, quæque mentem Oraculorum ambiguitate atque obscuritate obfuscant. Ut sic nemo intelligat id quod responsum est, atque ita ejus obscuritate elenchus effugiatur. Multa quoque contingere aliis quibusdam generibus fraudum ac præstigiatarum: quibus dum perficiuntur, accedunt quædam incantationes vocibus & precationibus non intelligibilibus

& barbaricis conceptas, ut videantur scilicet per ista patrari quæ tamen minimè ab ipsis efficiuntur. Quod etiam, præsertim multi ex iis qui docti habentur, stupeant Oraculorum Poëmata, & concinnâ compositione verborum, & orationis gravitate & grandiloquentiâ inflata; quæque magna voce dum proferuntur, ac cum gestibus ac fictione Divini (cujusdam) furoris, conformata; etiam & propter voces ambiguas, ferè omnem decipiunt populum.

Quotcunque autem responsa nulla ambiguitate oblecta ipsis exciderint, ea non ex præscientia futuri, sed ex conjecturâ prolata, eorum millena, imo ferè omnia, sæpè aliter quam prædictum fuerat cecidisse deprehendantur; dum rerum exitus contra Oraculorum promissa terminetur. Nisi quod sic aliquando, ac rarè quidem, unum ex millenis, casu quoque aut bona fortuna contingens, aut secundum ex conjecturis expectatum eventum; faciat ut Oraculum vera prædixisse putetur. Quod tum magnopere eos, quibus talia contingere, in cippos & columnas incidi videas; qui cum (si quando res ita tulerit,) quod tam multi expectatione suâ decepti fuerint, verbum plane nullum fieri velint; tum vero, quod uni ex infinitis alicui prout ab Oraculo responsum fuerat, acciderit, id nullo non loco circumferant. Qua in re perinde se gerant, ac si quis, cum ex infinitâ hominum micantium, aliove sortis genere utentium multitudine, duo aliqui vel semel tantum in eadem casu incurrerent, factum miraretur; quasi ex Divinatione quâdam sortisque futuræ scientia, unus atque idem utrique numerus obtigisset. Eandem enim ejus esse rationem, quod unum ex infinitis Vatum responsis, ac circa res numero infinitas editis, forte fortunâ semel evenerit: Id quod ubi quis intellexerit, cujus animus nihil intus solidi, nihil constantis habeat, tum vero hominem Oraculi certitudinem obstupescere; quem sane longè præstaret, vecordiâ positâ, secum diligentius reputare, quam multis aliis vel interitum, vel dissensiones & bella,

genus

genus id hominum consciverit ; ac veterum historiarum memoriam cogitatione repetendo , animadvertere , ne tum quidem ullum ab iis divinæ virtutis opus editum fuisse , cum & res Græciæ maxime florerent , & jactata quondam Oracula , quæ hoc tempore nulla sunt , integræ auctoritatis essent , & ab indigenis omni studio curaque habitâ , patriis ritibus atque mysteriis religiose admodum colerentur . Et sane vim eorum nullam esse tum constitit ex bellorum calamitatibus : in quibus , quod nihil opis & auxilii conferre possent egregii fatorum interpretes , responsorum ambiguitate clientes suos fefellisse convicti sunt ; quemadmodum suo loco demonstrabimus , cum omnium subjiciemus oculis , quo pacto eos , qui Oraculum consulebant mutuum in bellum acuerint ; nec de seriis quoque rebus negotiisque consulti responderint , sed potius Oraculis suis illuserint ; sic tamen ut dubiæ significationis obscuritate suam ipsorum ignorantiam occultarent . Cogita vero ipse tecum exempla vetera repetendo , quam isti sæpe , cum affectæ valetudinis hominibus , robur , vitam , salutemque promississent , iisque postea non secus ac Diis fides haberetur , paulò post ingenti pecuniæ vi ex hoc afflatæ divinitus mercaturæ genere corrogatâ , quales tandem esse manifestè deprehensum fuerit , impostores sc. ac circulatores , non autem Dii ; cum decepti ab iis homines infaustum exitum habuissent . Quid porro attinet dicere , ne popularibus quidem suis , & ejusdem secum civitatis indigenis vates egregios quicquam præsidii vel opis afferre , cum infinitos ibidem videas morbis laborantes , claudos , cæcos ac toto sæpe corpore mutilatos ? Quid vero in causâ fuerit , cur peregrinis quidem hominibus , & ex longinqua regione venientibus rerum meliorum spes quasdam umbratiles ac fucatas ostenderent , civibus autem popularibusque suis non item ; quibuscum tamen eos , utpote domesticis amicis ac civibus , derivatam ex numinum præsentia bonum communicare oporteret : nisi quod extraneos homines veteratoriæ cal-

calliditatis ignaros facilius in errorem , quam alios sibi familiares ac notos , impellerent , quippe qui artis hujus imperiti non essent , sed usitatæ ludificationis optime conscii ? Quare totum istud profectò nec divini quicquam , nec humanà industria majus habuit : adeoque videas gravissimis etiam calamitatibus , quales utique cœlitus a summo rerum Principe Deo impiorum cervicibus imminet , supremum exitum ruinasque frequentes ac repentinas simul cum ipsis donariis ac simulacris , eorum Tempia subiisse.

Ac paulò inferiùs , (nam multa etiam lectu dignissima, ne nimis fiam prolixus, hîc prætereo.)

Si verò quis adhuc unicum hoc addat , viderit quid hic sit fortissimum argumentum ; quod nempe iis , qui jam valde erant Deo quasi pleni , maximique inter illos Hierophantæ pluresque atque apud ipsos Theologi & Prophetæ , non tantum olim, SED ET NUPER , AC NOSTRA ÆTATE PROPTER DIVINAM SAPIENTIAM VALDE PRÆDICATI PER TORMENTA ROMANIS IN JUDICIIS COACTI TOTAM ILLAM IMPOSTURAM HOMINUM FRAUDE FIERI DIXERINT , ATQUE OMNES ISTAS PRÆSTIGIAS ARTE CONFICTAS ESSE CONFESSI SINT. QUI ET OMNES MODOS ISTIUS APPARATUS , OMNESQUE METHODOS PRAVÆ ISTIUS ARTIS , LITERIS SUIS COMMENTARIIS IPSI DESCRIPSERUNT. QUARE ET MERITAS POENAS PERNICIOSÆ AC SCELESTÆ FRAUDIS EXSOLVENTES TOTAM REM IN LUCEM PRODUXERUNT , IPSIS FACTIS VERITATEM EORUM QUÆ INDICAVERANT CONFIRMANTES. Neque credas hosce viros ignobiles atque obscuros aliquos fuisse. Nam alii eorum admirabilem (illam) Philosophiam amplexi , eorum ex numero erant , qui Pallium gestant ac supercilium elevant : alii verò deprehensi ex numero Magistratum Antiochenæ civitatis fuere. Atque (illi) qui quidem maximè ob contumelias illatas , in persecu-

tio-

tionibus contra nos gloriabantur. Et novimus quoque Philosophum istum simul ac Prophetam, qui, similia iis quæ jam dicta sunt, in Mileto passus est. Hæc, & plura alia, congerere quis posset, atque inde concludere, neque Deos, neque Dæmonas Oraculorum in urbibus constitutorum esse causas; sed fraudes ac præstigias impostorum hominum. Et erant sanè inter ipsos Græcos, totæ ob Philosophiam celebres sectæ, hanc defendentes sententiam; Aristotelici nimirum, atque omnes quoque Peripatetici, & Stoïci * & Epicurei & Cynici: Quorum maxima me subit admiratio, quomodo isti Græcis moribus ab ipsis cunis innutriti, ac qui dum adhuc essent pueri, à Patribus suis fuerant edocti, Deos esse eos de quibus locuti sumus, hisce minimè adhæserint; sed vi ac conatu celebrata illa *ἑρσημεία*, & ea cum studio visitata *μαντεῖα*, nihil veritatis reddere coarauerint, atque ostenderint ea plane inutilia, imò & noxia esse.

At quem non maxima fubeat admiratio, hunc ipsum Eusebium, qui talia profert, tamen cum cæteris Patribus tenere ac defendere, Dæmonum arte ac fraude hujusmodi inventa ac reddita fuisse Oracula? Hoc enim non solum ex iis quæ fuerat præfatus, (scopum scilicet ipsius esse disquirere, utrum bonorum ac verò malorum Dæmonum opera sint) verum & ex toto ferè quarto ac quinto cæterisque libris Præpar. Euang. atque Historiæ Ecclesiasticæ, abundè patet. Sed audiamus ipsum Eusebium Græcè loquentem, ne quis nostræ versionis auctoritati stare cogatur: *Τὸ δὴ τρίτον φέρε σκεψόμεθα πῶς ἐστὶν νομιζέμεν πᾶς ἐν τοῖς ἑσθάνοις ἐμφωλυθῆσθαι διωάμεν πῶς πρὸς τὸ τρίτον αἰτίας καὶ ἀρχαίς, καὶ ὡς ἀληθῶς θείας, ἢ τέτων αἰπάντων τὰ ἐναντία. ἀλλ' ὅτι μὲν ἐν πάσαι ἀν' ἰσως, τὸ πᾶσι τέτων*

F ἐφο-

* Vide Senecam, ubi in quæstionibus naturalibus de Divinatione per Auguria, &c. loquitur.

ἑφοδῶν λόγον, πλάνην εἶναι τὸ πᾶν, καὶ γήτων ἀνδρῶν τεχνά-
 σματι τε ἔραδιεργίας ὑπεσῆσαιτο, καθόλα ἐπιχρῶσθαι τῷ δόξαν
 ὡς μὴ ὅτε θεῶν, ἀλλὰ μηδὲ πονηρῶν δαίμωνων εἶναι νομίζεν τὰ περὶ αὐ-
 τῶν θρυλλήματα. τὰ μὲν γὰρ ποιήματα, καὶ τὰς τῶν χρησμῶν σωφίσεις,
 οὐκ ἀφυῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ μάλα ἢ πρὸς ἀπάτην ἐσκαδωρημένων πλά-
 σματα τυγχάνειν, μέγιστον καὶ ἀμφιβόλων συγκείμενα τρόπων πρὸς ἐκά-
 στερά τε τῶν δόξων ἢ ἐκβάσεως προσδοκιμῶν, οὐκ ἀφυῶς ἐφαρμό-
 ζειν. τὰ ἢ τῶν πολλῶν ἀπατημάτων Διὰ πινων τετραγώνων ἡρώματα φυσικαῖς
 αἰτίαις ἀνηΨθαι. πολλά γὰρ εἶναι εἶδη ῥιζῶν, καὶ βωτανῶν, καὶ φυ-
 τῶν, καὶ καρπῶν, καὶ λίθων, ξηρῶν τε ἄλλων καὶ ὑγρῶν παντοίας
 ὕλης διωάμεων ἐν τῇ τῶν ὄλων φύσει· τὰ μὲν δόποικρετικά, τὰ ἢ συ-
 νάγειν πεφυκῶτα καὶ ἐφέλκεσθαι· τὰ ἢ διακρίνειν καὶ σκεδανύουσαι, πυ-
 κνῶντι καὶ ἐλλείπειν διωάμενα. ἕτερα ἢ χαλαρὰ καὶ ὑγρῶν καὶ δραστῶν σώ-
 ζειν τε αὐτὰ πάλιν ἄλλα· καὶ ἕτερα κτείνειν, τρεπεῖν τε διόλα, καὶ τὸ παρῶν
 ἐναλλάττειν. καὶ τότε μὲν τῆδε μέθοποιεῖν, τότε ἢ τῆδε. καὶ τὰ μὲν πρὸς
 πλείω χρόνον, τὰ ἢ πρὸς βραχυὸν χρόνον ποιεῖν. καὶ πάλιν τὰ μὲν εἰς
 πληθύνειν, τὰ ἢ μέγιστον ὀλίγον μείνειν ἰσχυρῶν καὶ τῶν μὲν τὰδε ἡγεῖσθαι
 πρὸ ἢ ἕτερα ἐπακελεθεῖν, σωτρεῖται τε ἄλλα ἄλλως, καὶ σωαύξειν
 καὶ συμφθεῖσθαι. καὶ μὲν ἔς ὑγείας εἶναι πνα πηλικά, ἰατρικῆς οὐκ
 ἀποφεν ἐπισήμης. τὰ δὲ νοσοποιὰ τυγχάνειν ἔς δηλητήρια. ἢ δὲ ἢ καὶ φυ-
 σικαῖς ἀνάγκαις συμβαίνειν πνα, ἔς τῆν σελήνην σωαύξειν ἔς συμφθί-
 νειν. ζῶντες εἶναι καὶ φυτῶν ἔς ῥιζῶν ἀντιπαθείας μυρίας, καὶ πολλά
 θυμιαμάτων κερωπικῶν τε καὶ ὑπενωτικῶν ἕτερων δὲ φαντασίας
 ποιητικῶν. σωαύξεισθαι δὲ ἔχῃ ἡκιστα καὶ τὰ χωρία, καὶ τὰς τόπους ἐν
 οἷς τελίσκεται τὰ γνώμενα ὄργανά τε εἶναι καὶ σκεδῆ πέρρωθεν αὐ-
 τοῖς ἐπιτηδείως τῇ τέχνῃ προσυλρεπισμῶνα. πολλὰς δὲ καὶ σωεργῆς τῆ
 μαγιστείας ὡς λαμβάνεσθαι ἐξωθεν, πολυπραγμονῆσθαι τὰς ἀφικο-
 μένας, καὶ τὰς ἐκάστης χρείας, ἃν ἡκέ τις δεησάμενος. πολλά δὲ καὶ
 τὰ ἄδυνα, καὶ τὰς τοῖς πολλοῖς ἀβάτους μυχὰς, τῶν ἱερῶν ἐνθὸς ἀπο-
 κρύπτειν, καὶ τὸ σκότειον δὲ ἔμικροῖς σωεργεῖν τῇ καθ' ἑαυτὸς ὑπο-
 θέσει, καὶ αὐτῶν δὲ ἔχῃ ἡκιστα τῶν προσλαβέσθαι ὑπόληψιν, καὶ τῶν
 τῶν ὡς θεοῖς προσιόντων αὐτοῖς δεισιδαιμονίαν, τῶν τε ἐκ προσόντων κα-
 ποχῶσθαι ἐν αὐτοῖς δόξαν· προσκείσθαι δὲ καὶ τὸ τῶν πολλῶν ἡλίθιον τῆς

Διανοίας, ἔ, τε ἀδρανές ἔ λογισμῶ καὶ ἀβασάνισον ἔ πλήθους· καὶ
 ἐμπαλιῖ ἔ δεινὸν καὶ κακέντρεχες ἔ πει τὴν κατέτεχρον καύτην Διαι-
 τρηβῶ τὸ βάζοντων, ἔ, τε ἔ γήτων ἀπατηλὸν καὶ παυδρον ἔ τρε-
 πῶ· πῶ, τε μὲν πῶ πρὸς ἡδονῶν ἐκάστω περὺπονημένων, ἔ ἔ πα-
 ρὸν ἔπὶ χηρηαῖς ἐλπίσι θηραπιδόντων· πῶ, τε ἔ μέλλοντῶ κατε-
 σοχαζομένων, καὶ εἰς ἀδύλον καταμαλιδομένων. τὴν τε Διανοίαν ἔ
 χηρημαῖν ἀμφιβολίας ρημάτων ἔ ἀσπιφείαις ἐποκοπῶντων· ὡς μὴ
 πνα σιωπείαν ἔ χηρησέν, τῆ ἔ ἔ λεχθέντῶ ἀδύλια ἔ ἔλεγχον ἐκ-
 φάγειν. πολλὰ ἔ συμβαίνειν καὶ ἀλλοίαις πῶν ἀπάταις καὶ περτεταίς,
 συμπαρλαμβανομῶν πῶς γινομῶις ἐπωδῶν δὴ πῶν μετὰ πῶν ἀ-
 σήμα ἔ βαρβαρκῆς ἐπὶρήσεως. ἵνα δὴ ἔσὸ τῶτων παρδάζουσι δο-
 κείν ἔ μὴ ὅπῃ πρὸς αὐτῶν γινόμενα. μάλιστε ἔ τὸς πολλὰς, καὶ
 ἔ δὲ πῶν παιδείας ὀρμιζομῶιαν ἐκπλήθειν αὐτῶν δὴ ἔ χηρημαῖν πῶ πη-
 ματι, εὐ μὲν τῆ σιωπῆς ἔ ρημάτων κεκαλλωπισμένα, εὐ ἔ τῶ
 τῆς μεγαλοφωνίας ὄγκω πετωμῶν, πολλὰ καὶ τῶ τῆς ἀναστάσεως
 κέμπω, τῶ τε πεπλασμῶν, τύτω τῆς θεοφορίας ἐρημητισμῶν,
 καὶ Διαι τῆς ἀμφιβολίας φανῆς, πῶν πάντῶ χηρηδὸν ἀπαιῶντα λεών. ὅσα
 γὰρ αὐτῶ τὴν ἀμφιβολίαν ἐκπέφουσι ἔ χηρημαῖν, καὶ ἔ πρὸς γνω-
 σιν ἔ μέλλοντῶ, καὶ δὲ πῶν σοχασμῶν ἐξηνεγμῶν, τῶτων μυρία,
 μᾶλλον δὲ πῶ πάντῶ χηρηδὸν ἔλω πολλὰίς τῆς περρῆσεως δόποτεπῶ-
 πῶ, ἐναντίως ἔ καὶ τῶ χηρησέν, ἔ τῶν πραγμάτων πῶν ἐκβα-
 σιν ἀπειληφότῶ, εἰ μὴ ποτὶ ἔρα σπῶνίως ἐν ποτε ἐκ μυρίων
 συμβῶν κατὰ πῶν φορῶν σιωπηρικῶ, ἔ κατὰ τὴν σοχασμῶν
 τῶ μέλλοντῶ περσοδικίαν, ἔ χηρημαῖν ἐπαληθῶν ἐσομῶιδη ποιῶν.
 Ὅ δὴ καὶ μάλιστε θρυλλῶντας ἀν ἴδους, καὶ σήλαις ἐγγάραπῶντας,
 ἔ παλαιχῶσε γῆς βοῶνῆας· ὅπ μὲν, εἰ τύχοι, πῶν δὲ ἔ δειτῶν ἀπε-
 σφάλησαν, μηδαμῆ μηδεὸς ἐθέλοντες μνημοσῶν· ὅπ ἔ τῶδε δὲ
 μυρίων σιωπηρικῶ πῶ τῶν χηρησέντων, ἀνω καὶ κάτω περφέροντας,
 ὡς εἶπῶ καὶ ἔπὶ δύο λαγαῶναισι δὲ μυρίων. εἰ ἔρα ποτὶ εἰς ἀπῶ
 αὐτῶ ἔ αὐτῶν συμπεσῶν ἔτυχε θουμάζοι, ὡς κατὰ μαντείαν καὶ
 περῶναισι ἔνα καὶ ἔ αὐτῶν ἀμφοτέροις σιωπῆ περελθῶν δειτῶν. ἔτω
 γὰρ ἔτυχεν ἔ δὲ μυρίων ἔπὶ μυρίοις χηρησέντων, ἀπῶ ποτὶ συμ-
 βῶν καὶ τύχῶ. ὅ καὶ σιωπῶντα ἔ μηδὲν περρῶν ἐν βάθῃ ψυχῆς κελι-

μύθον, Ἐφερεκαλήπειος ἔθρησθήριον, ὃ πολὺ κρείττον ἦν ἢ μὴ ἀ-
 φραίνειν συλλογασμένω, ὅποις ἄλλοις θανάτω γέρονται αἵτιοι, ἐπεί-
 στως τε ἔ πολέμων οἱ δεδιλωμένοι. σκέψασθαι τε τῶ παλαιῶν τὰς ἰσα-
 ρίας, καὶ σωιδεῖν ὡς εἶδε τὸ τηρικᾶδε δρετῆς π θείας ἔργον ἀπιδεί-
 ξαντο, ὀπηνίκα ἦνθ μὲν τὰ ἑλληνικὰ, σωεισθῆναι ἢ τὰ πειν βοώμωμα,
 νῦν ἢ μηκέτ' ὄντα θρησθήρια, πάσης παροίας καὶ παρδῆς ἠζωιμένα πρὸς
 τῶ ἐπιχωρῶν, τῶ δὴ παρῶν νόμοις τὴ καὶ μυσηροῖς σεδόντων τὴ αὐτὰ
 καὶ θεραπείωντων. καὶ τότε γὰρ μάλισσε ἔθρησθῆναι διωαδῶ ἀπιδέχθη-
 σαν ἐν ταῖς τῶ πλέμων συμφοραῖς. ἐν αἷς βοηθεῖν ἀδιωατῶντες οἱ γυ-
 ναῖοι θεραπιδῶν, δι' ἀμφιβολίαν τῶ θρησθῶν ἠλωσαν σοφιστήριον
 τὰς παρῶν. ὡπερ εἶν καὶ τῶ δέοντα καθεῖν ἐπιδείξομεν, παρῶν-
 τος αἵτιος ἔ εἰς τῶ κατ' ἀλλήλων πόλεμον, τὰς θρησθῶν παρῶντων,
 καὶ ὡς εἶδε παρῶν παρῶντων τὰς δότικαίσι ἐπιδείξομεν, ἔ ὡς
 ἑσπῶν. ἀλλὰ τῶ θρησθῶν παρῶντες τὰς ἐρωτῶντας, ἔ ὡς τὰ τῶ ἀ-
 σαφείας σκέτω, πῶ σφῶν ἀγνοαν ἀπεκρῶντο. σκέψασθαι ἢ ἔ αὐτῶ
 παρῶν, ὡς καὶ ἀρῶσις παρῶντος ῥῶσιν καὶ ζωῶ καὶ σωτηρίας
 ἑσπῶν, καὶ παρῶν παρῶντων ὡς ἢ θεοῖ, καὶ τῶ ἐνθῶ παρῶντος ἐμ-
 πορίας, μεγάλας τὰς μιδῶς ἐπαρῶντος, εἰ μὴ παρῶν οἵπνες
 ἦσαν ἐφωρῶντων, γόητες ἄνδρες ἀλλὰ εἰ θεοῖ διελεγχθῆντες, σὺ αἰ-
 σίας καπῶντος τὰς ἠπατημένους ἀλαβάσης. τί δὲ λέγειν ὡς εἶδε
 ποῖς αὐτῶν σωοίκοις, ποῖς δὴ καὶ πῶ αὐτῶν πόλιν ἀπαρῶντων, οἱ
 θαυμάσιοι μάντις τὰς ἐξ αὐτῶν παρῶντος ὀπῶντος, ἀλλὰ καὶ νο-
 σῶντος ἐν ἰδίς αὐτῶ καὶ ἀναπῶντος, καὶ πᾶν ἔθρησθῶν λειωθῶντος μυ-
 ρίας; τὴ δὴ ποτε ἐν τῶ μὲν ἔξω καὶ παρῶντος ἐξ ἀλλοδαπῶς ἀφικῶ-
 μένοις τὰς θρησθῶν ἑσπῶντος ἐλπίδας, σὺ ἐπὶ ἔ τῶ καὶ τῶ αὐτῶ
 σωοίκοις, οἷς δὴ ἔ παρῶ πᾶντων ἐχρῶν, ὡς ἐν οἰκείοις φίλοις καὶ
 συμπολίταις, ἔ ἐπὶ τῶ θεῶν παρῶντος ἀγαθὸν παρῶντος; ἀλλὰ ὅτι
 τὰς μὲν ξένους, ἀγῶντος ὄντος τῶ παρῶντος, ῥῶν ἐν καὶ ἀ-
 παρῶντων, σὺ ἐπὶ δὲ τοῖς σωοίκοις, ὡς ἐν τῶ τέχνης σὺ
 ἀπῶντος, σωοίκοις δὲ ὄντος τῶ ἐπιτελουμένης παιδείας. εἶτω
 δὲ τῶ πᾶν εἰ θεῶν, εἶδε ἀνθρωπίνης ἐπινοίας κρείττον ἦν. ὡσε
 καὶν ποῖς μεγάλαις συμφοραῖς, ταῖς δὴ ἀνωθεν ἐπὶ τῶ παρῶντος
 λέγειν θεῶ κατὰ τῶ ἀσπῶν ἐπαρῶντων, αὐτῶ ἀφιερῶντος καὶ
 ἑσπῶ-

ζοάνοις, φθορὰν ἐχράντων καὶ πλώσεις ἀδρίας τὰς νεὸς αὐτῶν ὑπο-
μῆναι.

Et nonnullis intermissis.

Ἐν δὲ ἡ πεσοθεῖς τοῖς εἰρημένοις, μέγιστον ἂν εἴη κατωρρακὸς κε-
φάλαιον, ὡς ἤδη καὶ τῷ ἀγαθῷ θεοφόρων, αὐτῶν ἢ τῶν μάλιστα ἱερο-
φαντῶν, θεολόγων τε αὐτοῖς καὶ πεσοφῶν πλείους ἢ μόνον πάλαι ἀλ-
λα καὶ ἐναγχαῖ καθ' ἡμᾶς αὐτὰς, ὅτι τῇ θεοσφίᾳ ταύτῃ βοηθού-
τες, ἀπὸ βασιάνων αἰκίας ὅτι τῶν Ῥωμαϊκῶν δικαστηρίων, πῶς πᾶ-
σαν ἐξεφώνησαν πάλαι ἀνδρῶν ἀπάταις γίνεσθαι, καὶ χοιτεῖαν πεπενη-
σμένῳ, τὸ πᾶν εἶναι ὁμολογήσαντες. οἷον ἔτ' πάντα τρέπον τὸ κατὰ-
σκοδῆς, καὶ τὰς μεθόδους τὴν κακοτεχνίας, ταῖς περὶ αὐτῶν ἐν ὑπο-
μνήμασιν ἀφειθέσις φωναῖς ἐνεγράψαντο. διὸ δὴ καὶ πῶς ἀξίαν τὴν
ὀλεθρίας πάλαι δίκαιον ἐκτίσωτες, πάντα λόγον ἀνεκάλυψαν, αὐτοῖς
ἔργους πῶς τῷ διληκμένῳ δόξοειξιν πτωσάμενοι. ὅποιοι ἢ ἦσαν ἴδιαι, μὴ
δὴ νόμιζε τῷ ἀπερριμένῳ καὶ ἀφανῶν πιναι. οἱ μὲν γὰρ αὐτοῖς δόξο τὴν
ἰαυμαστῆς ταύτης καὶ γυναικῆς φιλοσοφίας ὁρμῶντο, τῶν ἀμφὶ τὴν τρι-
βωνα, καὶ πῶς ἄλλῳ ὄφρῳ ἀνεπακρότων. οἱ ἢ δὴ τῶν ἐν τέλει τὴν Ἀν-
ποχέων ἠλίσκουτο πόλεως. οἱ δὴ μάλιστα καὶ ὅτι ταῖς καθ' ἡμῶν ὑβρε-
σιν, ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς διαγωγῆ λαμπρωσάμενοι. ἴσμεν ἢ ἔτ' φιλοσο-
φον ὁμῶς καὶ πεσοφῶν, τὰ ὁμοίαι τοῖς εἰρημένοις καὶ πῶς Μίλητον ὑπο-
μῆναντο. Ταῦτα δὴ πῶς καὶ πλείω τετῶν ἐπὶ συνάγων, εἴποι ἂν μὴ
θεὸς εἶναι, μηδὲ μὲν δαίμονας, τὰς τῶν καὶ πόλεις λεηστερίων αἰ-
τίαι. πάλαι ἢ ἔτ' ἀπάται ἀνδρῶν γόητων καὶ ἠοάνη παρ' αὐτοῖς Ἑλ-
λησιν ὅλα ἀπὸ φιλοσοφίας ἀπεπεπῆς αἰρέσεις, ταύτης προῖσάμε-
ναι τὴν δόξης ὡς οἱ δὴ τὸν Ἐρριτοπέλεις, καὶ πάντες οἱ κατωρρακῆς Ἐπερι-
πάτας, Κονικαῖ τε ἔτ' Ἐπικύρειοι, ἐς καὶ μάλιστα ἔγωγε ἐθαύμασται, ὅ-
πως ἐν τοῖς Ἑλλήνων ἦσιν τραφέντες ἐξέλι τῶν παρρηάνω, πᾶσι πᾶσαι
πατρὸς θεὸς εἶναι τὰς διληκμένους παρεληφότες, ἐπὶ ἔτερα ληπτοῖ
γνόασιν ἀλλὰ καὶ κρατῶ ἔτ' ἐπὶ βοάμενα λεηστεῖα, καὶ τὰ πα-
ρα πᾶσι μετὰ διακόμματα μαντεῖα, ἔδεν φέρειν αἰληθεῖς ἀπὸ
λεχθῶν, ἀνωφελῆ τε ἀπεφῆναντο, καὶ μάλλον ἐπιβλαβῆ τογχα-
νεσιν.

Huc usque Eusebius, quem latius adhuc adduxissem; sed, ne nimium in citando Lectori tædium crearem (quod ne tamen aliquando contingat metuo; at digna certè res est ut accuratius tractetur) harum rerum curiosiores ad ipsum remitto Eusebium.

Ut autem transeamus ad Scriptores hujus præteritiquæ ævi, quique aliquid, aut ex professo aut per occasionem, de Oraculis ac Divinationibus commentati sunt; neminem inter ipsos invenio, qui non, aut omninò, aut pro parte saltem, auctorem illorum statuat diabolum. Sic enim, qui primus prodeat, Gerh. J. Vossius eruditissimus ille Vir, qui omnia, ac magno sanè cum judicio, legisse videtur, quique lib. 1. cap. 6. hæc sequentia habet: *Quibus aliud videtur, Oracula ajunt constituisse fraudibus humanis: quod etiam perspexit Demosthenes, quando (ut Minutius in Octavio ait) responso simulato Φιλippiζευ Pythiam querebatur. Planiusque fucum detexit Lucianus in Alexandro Pseudomante: ut tot alios fraudis patriciæ pariter, ac Sacerdotalis testes præteream. Quas nec invenuste adumbravit Cælius Calcagninus suo de Oraculis libello. Dixeris quoque vel illud suspecta reddere Oracula, quod ferè ita essent ambigua, ut adeorum intelligentiam altero esse Oraculo opus videretur. Sed non si Oracula latentium fuerint hominum imposturæ, eò non fraude etiam constiterint illudentium Dæmonum. Et his & illis suas partes tribuimus. Nec si ambigua forent, eo Dæmonica non erant; quia Dæmones ipsi, futurorum contingentium nescii, subtili quidem, sed fallaci sæpius conjecturâ niterentur. Quare & Dæmonibus verbis opus fuit obscuris ac pcrplexis, quo Oracula malè crederentur intellecta, si eventus non responderet. Nec satis est, si in Sacerdotum subsistatur solertia, quia multa prædicerentur ad quæ non pertingeret mens humana. Quod patebit complura cogitanti Oracula ex istis, quæ à Veteribus referuntur, & juniorum industria*

stria bonam partem uno comprehensa corpore prodierunt. In postremis hisce verbis respicit, ni fallor, ad Oracula illa quæ collecta ab Obsopæo, (& aliis,) sequuntur ipsius Oracula Sibyllina, in editione istorum Oraculorum, quæ Parisiis anno Domini 1599. elegantissima prodit. Sententia autem Vossii merâ nititur hypothesi. Nam quæ de multis Oraculis tali modo prædictis, ut *ad ea non pertingeret mens humana* affert, illa fatis diluuntur iis quæ de ipsorum primis auctoribus differit Nicephorus Gregoras, initio loci à nobis superius adducti. Nam quomodo constat ea non post eventum fuisse conficta?

Hic mihi temperare non possum quin lepidas duas historiolas ex eodem hoc Vossio, ex addendis libro primo De Idololatria afferam; quas a narrante nobilissimo Arcissewskio, qui cum summa laude pro Hollandis in Brasilia bella gesserat, accepit.

Poposcerat a Tapuis Arcissewskius, ut se commonerent, quando Dæmonem essent evocaturi: conditioneque eâ promissum, ut ne ille sacra eorum violari, vel turbari sineret. Tertia igitur die, cum corporibus jam curatis inciperet agmen moveri, arcessitus ab iis fuit: ac comperit eos prope viam in formam semicirculi, seu lunæ corniculatæ, confidentes cruribus divaricatis. Ex adverso itidem humi sedebat sacrificulus. Hic cæteros varia interrogabat, de variis item rogabatur: utrimque dabantur responsa. Sed qualia ista forent, quæ dicerentur, non satis cognosci quidem, vitio interpretum. . . . . Ubi sermocinandi pausam concio fecerat, consurrexit sacrificulus, & extra conspectum omnium abiit in sylvam, voceque sat sonorâ Dæmonem tertid etiam inclamavit. Eo non reddente responsum, rediit ad suos: novique inde inter eos sermones: sed quos nec interpretes caperent. Hinc sacrificulus (jussus a confesso, ut videtur) iterum petiit sylvam. Verum neque tum ad
itera-

iteratum, tertiatumque sermonem a Dæmone dabatur responsum. Reversus igitur, ut ante, ad suos.

Post tertio ingressus sylvam: ac tum demum eo inclamante, audita est e remotiori sylva vox sonora, sed gracilis & velut fistulâ emissa. Hinc Tapuæ collegere, rem bellè habere, ac Dæmonem mox affuturum. Sacrificulo ad cætum suum reverso, verba iterum utrimque sunt commutata. Hinc denud recessit sacrificulus. Tum varia erat acclamatio, ac sermocinatio frequens. Interim e sylva magis & magis appropinquabat gracilis vox Dæmonis, donec hic tandem consisteret proxime sacrificulum; qui eum ad Tapuarum cætum deduxit. Ac ipse quidem priorem locum occupavit; Dæmonem item ex adverso cætus juxta se considerare jussit. Hinc jam sermones varii, nunc cætu aliqua dicente, nunc sacrificulo, vel Dæmone: quorum illi vox erat, qualis solet semper; huic gracilis illa, de qua dictum. Ac nunc sacrificulus, nunc plures e cætu, jacture verba animosi ac masculi pectoris; aliquando etiam intentare minas, imò videri jam velle arma arripere adversus Dæmonem. Quid mirum? quando si immorigerus esse pergat, quandoque verberibus etiam male mulctare dicantur. Ultima interrogantis verba excipiebat inconditus quidam multitudinis sonus, longo tractu ab imo productus pectore; qui mire adstantes efficiebat Belgas. Nisi homines coram vidißent, dixißent, conclusos in cavea leones rugire, vel caurire pantheras. Dimidiam sic horam spectarat ista Arcissewskius, cum sacrificulus Dæmonem reducit in sylvam, eoque redit relicto. . . . . Et hæc quidem tum sic fuere. Quærat autem aliquis, utrum vere hunc Dæmonem fuisse credamus, quem diximus. Mihi videtur in toto hoc negotio intercurriße fraudem, non Dæmoniacam modò, sed etiam humanam. Siquidem commodiori post tempore rogavit Arcissewskius Tapuias, cur eum sinxißent Dæmonem, qui homo foret,

sibi

sibi ipsi sæpius visus. Negare id continuò Tapuæ, qui vere fuisse Dæmonem pertenderunt. Sed sæpius jam ante viderat hominem Arcissewskius: illa vero vocis gracilitas erat à gramine, vel alio, quod ori indiderat. Nec quia fraus aderat humana, eò nullæ erant Dæmonis partes. Nam aliud longe ostendit, quod tam audacter responderunt de futuris nonnullis, quæ præsciri ab homine nequirent. Ut quod dicerent, munimentum venturum in fæderatorum potestatem, tribus tantùm militum amissis. Sic enim contigit. Quia vero nec Dæmoniacæ est potestatis prævidere omnia, fuere in quibus eos fefellerit divinatio. Aiebant, nostros pro ponte usuros assere, atque ita fossam transituros, hoste ignaro. Sane sic decretum nostris: quod nihil mirum scîsse spiritum malignum. Sed hostis excitatus præsensit: ac diutius se defendit, globis bombardarum emissis. Quo insolito fragore, tonitruî non absimili, usque adeo exterriti fuere Tapuæ, ut non redirent, nisi diluculo, capto munimento, atque ubi jam rebus omnibus compositis silentium intus esset. Post ista etiam, cum Arcissewskius petiisset flumen Mon-guoape, atque ibi ex navibus hostium subductis vacuas quidem incendiasset, saccaro vero onustas abducere vellet, & ad hoc Tapuiarum opera egeret, quos breviorē anfractu in tutiora vellet loca remittere: plane navem ingredi recusarunt, causam hanc adferentes, quod mali aliquid portenderetur. Exitus respondit; quia navis ea prædæ plena, cui imposta erant decem majora tormenta bellica, nec exigua copia vini Hispanici, saccari ac mercium aliarum, in exitu portûs angusti illisa saxo dissiliit, cunctaque naufragio sunt absumpta. Atque ex his de cæteris etiam non difficilis conjectura. Nihil enim ullius momenti aggrediuntur, nisi Dæmone prius consulto: ubi licet, ut dixi, fraus etiam sit humana, concurrat tamen vis Dæmoniacæ; nec sane aliud multitudo propositum habet, quam cultum unius Dæmonis.

Cui quantum tribuat, argumento erit, quod alia contigit expeditione. Arcissewskius a sacrificulo petierat, ut ejus rogatu Dæmon, se inspectante, indusium quod manu teneret, in sublimem aëra raperet: ac promittebat, indusium id mercedis loco cessurum sacrificulo. Solum id stipulatus fuit, ut liceret sibi Dæmona accedentem ferire baculo, quem manu teneret alterâ. Placuit conditio credulæ multitudini, quæ nullo id negotio Dæmona facturum ajebat. Sed non potuit adduci Sacrificulus, ut acciperet conditionem. Unde risus exortus est ingens: quo desinente, Arcissewskius sic jocabundus affatus est Sacrificulum. At ego me majorem te artificem præstabo. Die enim crastino faxo, ut capite cornuages cervina, ejus magnitudinis, quæ non sinat te exire ex hoc conclavi. Hoc sermone ita hominem exterruit, ut postea, dilapsis aliò cæteris, cum interprete rediret, atque Arcissewskium rogaret, ut ne tantâ se afficeret contumelia.

Videmus hîc Vossium nostrum existimare, fraudes intercurrisse Dæmoniacas. 1°. Quod divinaissent hi Tapuæ de tribus militibus, quos Arcissewskius esset amissurus. Quod sane, si modò id ita strictè dictum fuerit, responderitque sic juste eventus, casu verum evadere potuit: sicut quandoque talia prædicta casu finem sortiri possunt. Docet id nos Augustinus; qui scurras circumforaneos narrat quandoque lusu & joco prædixisse, hominem sequenti nocte a leone dilaceratum iri: quod-tamen & casu verum evasit.

At quod secundò affert, minus Dæmoniacum videtur. Videre enim potuerant, asserem ab Hollandis assumptum, nec alii usui eum probabiliter cessurum; si non & ex alia causa id conjectassent. Et hîc tamen, sicut Pythonissa illa in Endor, partim quidem veritatem conjectura assècuti sunt, partim vero plane aberrarunt. Verum enimvero tertium longe minus Dæmoniacum videtur; quod & videre possent navem nimio onere gravatam, fundo vel scopulis, qui ipsis in istis regionibus versatis

tis bene cogniti esse poterant, in angustiiori illo transitu, allifuram. At vellem certe eruditissimum Vossium honori suo, circa posteriorem historiolum, de indusio ac cornibus cervinis, melius consuluisse (quam tamen, incaute, firmandis cæteris attulisse videtur;) quod ista nimis clare ostendat, hîc Sacrificulum prætensum suum Dæmonem non potuisse consulere; vel si ipsum consuluit, illum ad talia nihil adjumenti ipsi valuisse conferre.

Cælius Rodiginus, argumentis ab Eusebii istis, quæ superius allata sunt, non incommodè petitis (neque enim aliunde ista eum habere mihi certissimum,) lib. 2. cap. 12. Lectio- num antiquarum primum eleganter satis defendit, (exemplis præterea aliis in eam rem allatis,) cuncta apud Oracula gesta, humana solum constituisse fraude: postea tamen ita concludit: *Omnino non absque Dæmonum participatu hæc tractabatur negotiatio, ut quidquid sensero, promam ingenuè. Nam Mercurius scribit, [Suppositivus nempe ille Hermes Trismegistus, cujus spuriiis scriptis decepti, tam multa quasi maximæ auctoritatis, suis libris Lactantius, Augustinus, atque alii veteres recentioresque inserunt,] ex propriis certisque rebus certo cuidam Dæmoni congruentibus compositam ritè statuat confestim per Dæmonem congruum animari. Id quum Augustinus legisset, repetendum apponendumque censuit Civitatis divinæ octavo libro. Quod si quânam ratione Dæmones futura prænoscere valeant, putet quis amplius esse quærendum, respondebit Porphyrius in libro quem de Oraculis edendum putavit, Quæcunque à Diis futura prædicentur Oracula, ea ex cælesti observatione prædici omnia.*

Quamprimum in hujus Cælii verba, quæ contra Oracula adduxit, apud Mœbium qui illa affert, inciderem, gaudebam fanè, me saltem hunc scriptorem diligentem & doctum & judicio præditum (quod tamen tum temporis majoris fa-

ciebam) unicum inter eos, quos mihi hæctenus videre contigerat, huic meæ sententiæ nactum adstipulatorem. At postquam textum ipsum, in operibus modo nominatis, inspicere contigit, atque invenire me posteriora illa huc allata verba fensi, pœne exclamare coactus fui ea quæ in philopseude suo occinit Arignoto Lucianus, Τὶ τῆτ', ἔφλω, ὦ Ἀρίγνωτε, καὶ σὺ ποῖστ' ἠὲ ἴδα, ἡ μόνη ἐλπίς τ' ἀληθείας, καπνὸς μετὸς καὶ ἰνδαλμάτων; Ἐ γὰρ ἔ' λόγος ὀκείνο, ἀνθρώποις ἡμῖν ὁ θεομανθῆς, πέφηνας; *Quid hoc, inquam, Arignote? etiam tu talis eras, sola mihi spes veritatis, fumo plenus ac simulacris? illud ergo quod dici solet in te nobis evenit: ut thesaurum quem speravimus, carbones offenderimus.*

Sed quia minimè mihi aliorum auctoritati in hac materia innitendum duxi: nihil aliud inde mihi deperiit, quam quod neminem huc usque invenerim, qui id, quod ego verum esse ducebam, aut perspexerit, aut cordatè defendere publicè ausus fuerit. Cum tamen, uti liquido à me ostensum fuit, hinc nullum periculum Religioni nostræ Christianæ impendat. At quorum auctoritate ductus, ab Diabolis hæc peragi statuit? Mercurii Trismegisti illius, (qui à Doctioribus jam dudum ut planè supposititius explosus fuit) ac Porphyrii istius, acerri mi Christianorum hostis; qui nulla argumenta præter ipsa Oracula affert; Cum interim ipse operose ostendat istos Dæmonas fallaces esse omninò, imò & mentiri eos sæpius, confiteatur in Oraculis, exemplis in eam rem adductis; quæ videre licet apud Eusebium lib. 6. Præpar. Evangelic. Quàm firmo igitur nitantur fundamento, qui talium virorum auctoritate, talibusque ipsorum rationibus persuasi, defendunt per malos Dæmonas Oracula fuisse inventa atque administrata.

CAPUT III.

Fit transitus ad descriptionem præcipuorum inter Gentiles Oraculorum ; atque inde brevi proponitur , quæ ac qualia circa illa consideranda sint ratione locorum , regionum , templorum , aliorumque quæ ibi reperta fuere. Unde primum agitur de regionibus ac locis , ubi Tempia vel antra Fatidica constructa aut adornata fuerant. Qua occasione etiam agitur de sepulchris Martyrum Christianorum ; ac qualia ibi quandoque , sub prætextu religionis ac pietatis , perpetrata fuerint ; ita ut inde Vigiliæ atque Agapæ talibus in locis prohibita sint. Accedit & descriptio , tum Oraculi Delphici , tum Antri Trophonii , &c.

DUm igitur nihil auxilii nobis à talibus tantisque viris expectandum est : Age ! ipsi rem arduam , multis forte visam , aggrediamur : ac proprio Marte , propriam nostram opinionem defendere ac stabilire conemur.

Ut autem hæc aliquo cum ordine ac methodo tractemus : considerabimus primò , in quibus ac qualibus Regionibus constituta fuerint saltem præcipua *genethlaca*. Secundò , quomodo templa ipsa , sive Oraculorum iecta , fabrefacta aut arte aut naturâ , aut ambabus , fuerint : ac quibus qualibusque modis adornata. Tertiò , qualibus quibusque modis , diversis admodum , reddita fuerint Oracula. Quartò , per quas qualesque personas administrata fuerint. Quintò , quibus artificii , (ambiguitatibus quoque , &c. in Responsis,) Antistites ac Prophetæ in iis usi fuerint. Sextò , quam in æstimatione apud Principes ac Magnates plurimos ista Oracula fuerint. Septimò , quibus qualibusque de causis demum Oracula hæc in totum desierint. Quibus & alia data occasione interspergam , huc , directè aut indirectè , facientia,

Quæ omnia, licet non eodem ordine, uti hîc posui illa, pertractem, mihiq; libertatem dissertationibus concessam reservaverim; non puto id Lectoribus ullo modo obfuturum.

Notandum igitur primò τῶν χρηστηρίων ἃ πλεῖστα, iis in regionibus fuisse adornata quæ montanæ erant, quæque abundabant speluncis, cryptis ac cavèrnis, iisque Oraculorum septa fuisse superstructa; inter quas excellebat Bœotia: quæ, teste Plutarcho, antiquitus Oraculorum fuerat feracissima.

Ea enim montibus, fontibus, lacubus, cavernis atque antris abundabat, uti ex Strabone, Pausania aliisque Geographis patet, iisque optimam χρηστηρίοις dabat occasionem.

Quàm plurima autem fuerint antra ac speluncæ, meatufque subterranei, per totam Græciam, & Italiam atque alias Regiones Barbaras, tum ex hîsce Pausaniæ verbis, tum ex aliis multis multorum testimoniis constat. Sed audiamus, quæso, primò Pausaniam, ita loquentem, de Antro Corycio, eâque occasione & de aliis :

Τῆτῳ ἢ τῷ ἀντρώ γινέσται τὸ ὄνομα διὰ νύμφης Κορυκίας, ἐδήλωσι ολίγω π ἔμπροσθεν. πηήλαιον ἢ ὧν εἶδον, θεὰς ἀξίον μάλιστα ἐφαίνετο εἶνά μοι. ὅσα μὲν γὰρ ἴππῃ τε αἰγιαλοῖς καὶ ἀγχιβαθεῖ τῆ θαλάσῃ, τῆτων μὲν εὐδὲ δριθμὸν ἀν πῖς ἐθέλων ἐξέροι. ὀνομαστῆτα δὲ ἔν τε Ἑλλησι καὶ ἐν γῆ τῆ Βαρβάρων ἔσῃ.

Huic antro nomen inditum à Corycia Nymphá, paulò superius docui. Omnium verò, quæ unquam viderim antrorum, quod spectetur dignissimum, hoc mihi visum est.

Nam in littoribus, & profundo mari vicinis partibus quam sit magnus hujusmodi cavernarum numerus, nemo, ne diligenti quidem investigatione assequi possit. Sed maximi sunt (quædam) tum in Græcia, tum in Barbarorum terris.

Ubi tum, post aliquorum aliorum descriptionem, describit quoque Antrum hoc Corycium:

Καὶ ἔστι ὅππῃ πλεῖστον ἰδεῖσθαι δι' αὐτῆς καὶ ἀνδρὶ λαμπτήρῳ. ὅτε ἔροφῶ εἰς αὐταρκείας ἀπὸ τῆς ἰσάφους ἀνέστηκε, καὶ ὕδαρ πὸ μὲν ἀνερχόμενον ἐκ πηγῶν, πλεόν δὲ ἐπὶ ἀπὸ τῆς ὀρόφου ἐξέρχεται, ὡς καὶ δῆλα ἐν τῷ ἰσάφῳ ἐκλαγμῶν τὰ ἴχνη ἀφ' ἑαυτῶν ὅτι ἔσονται ἀντρα.

Qui introierit, sine ulla face longissimè progredi possit. Ab imo solo ad superiorem partem, quæ pro tecto est, satis multum interest spatii: multi (hinc, illinc) è vivis fontibus fluitant rivi: sed humoris multò plus ex ipsâ quasi antri testudine destillat. Cernuntur verò passim in ipso solo guttarum vestigia.

Imò & in Palæstina talia antra suppetebant Judæis contra Hadrianum Cæsarem rebellantibus; quæ ab ipsis porrò ita perficiebantur, ut ibi per longa tempora latitantes subsisterent, atque indè frequentissimas excursiones in Romanos facerent; ac cum maximo illorum damno; (uti discimus ex Dione Cassio) indè in eos, diu admodum irruerent. Sed ipsum audiamus Dionem; qui lib. 69. ita loquitur:

Καὶ ὁ θεὸς μὲν φανερῶς ἐκ ἐπὶ λμῶν ἀκινδυνεύσαι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, τὰ δὲ χωρεῖς ὀπίκειρα κατελάμβανον, καὶ ὑπονόμοις ἐτείχεσιν ἐκράτυνον· τὸ ὅπως ἀναφυγίς τε ὅπῃ βιασθῶσιν ἔχουσι, καὶ παρ' ἀλλήλους ὑπὸ γῆν ἀφαιτῶντες λατάνωσι, ἀκινδυνεύοντες ἀπὸ τοῦ ὑπογείου, ὁδὸς, ἵνα ἐάνεμον ἐφείγῃ εἰσδέχωντο. Utque aperto prælio non audebant cum Romanis periclitari, ita capta loca suæ regionis opportuna cuniculis muniebant, & mænibus, ut ad ea si vis urgeret perfugerent; utque ad se mutuò sub terram transeuntes laterent, vias subterraneas desuper perforarunt, quo ventum lumenque perciperent.

Talibus antris igitur abundabant & Asia & Græcia & Italia

lia * multæque aliæ regiones : quæ uti sæpius à natura erant, ita & plurima erant aut in totum manu atque arte excavata, aut partim à natura, partim ab hominibus adornata. Atque hujus generis erant illa cœmeteria, ad quæ Christiani temporibus persecutionum confugiebant, ac clam Ethnicis persecutoribus suos martyres condebant; suasque Synaxeis, orationes, stationes, quandoque & Synodos, omnesque sacros conventus cæteros celebrabant : uti liquet ex Eusebii lib. 7. cap. 11. & 12. ubi ea adire vetantur Christiani : & lib. 9. cap. 2. ubi iterum ad illa ipsis datur accessus. Quæ qualia fuerint (licet id non huc ita propriè spectet) operæ pretium est audire ex Hieronymo, ista hunc in modum describente : *Dum essem Romæ puer & studiis liberalibus erudirer, solebam, cum cæteris ejusdem ætatis ac propositi, diebus Dominicis sepulchra Apostolorum & Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profundo defossæ, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepulcorum, & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud Propheticum impleatur : descendunt in infernum viventes ; & raro desuper lumen admissum horrorem temperat tenebrarum : ut non tam fenestram, quam foramen demissi luminis putes ; rursusque pedetentim acceditur, & cavâ nocte circumdatis, illud Virgilianum proponitur,*

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

Huic autem Hieronymo addamus Prudentium, qui in hymno XI. Peri Stephanon, de Hippolyti sepulchro ita canit.

*Haud procul [Româ] extremo culta ad pomeria vallo
Mersa latebrosis crypta latet foveis.*

*Hujus in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus luce latente docet.*

Pri-

* De urbe Præneste undique cuniculis perforatâ, quorum alii aquæ ducendæ, alii clandestinis exitibus inserviebant, vide Strab. lib. 5.

*Primas namque fores summo tenus intrat hiatu,
Illustratque dies limina vestibuli.*

Inde ubi progressu facili nigrescere visa est

*Nox obscura loci per specus ambiguum,
Occurrunt cæsis immensa foramina tectis;*

Quà jaciunt claros antra super radios.

Quamlibet ancipites texant hinc inde recessus

Arcta sub umbrosis atria porticibus :

Attamen excisi subter cava viscera montis

Crebra terebrato fornice lux penetrat ,

Sic datur absentis per subterranea solis

Cernere fulgorem luminibusque frui.

Talibus Hippolyti corpus mandatur OPERTIS,

Propter ubi apposita est ARA dicata Deo ,

ILLA SACRAMENTI DONATRIX MENSA EADEM-

QUE

CUSTOS FIDA SUI MARTYRIS opposita ,

Servat ad æterni spem judicis ossa sepulchro

Pascit item sanctis Tibricolas apibus.

Mira loci pietas , & prompta precantibus ara ,

Spes hominum placidâ prosperitate juvat ,

Hic corruptelis, animique & corporis æger

Oravi quoties stratus , opem merui.

Quod lætor reditu , quod te veneranda sacerdos

Complecti licitum est , scribo quod hæc eadem ,

Hippolyto scio me debere , Deus cui Christus

Possè dedit , quod quis postulet annuere.

Ipsa illas animæ exuvias , quæ continet intus .

Ædicula , argento fulgurat ex solido .

Præfixit tabulas dives manus æquore lævi

Candentes , recavum quale nitet speculum .

Nec Paris contenta aditus obducere saxis ,

Addidit ornando clara talenta operi .

H

Ma-

*Mane salutatum concurritur, omnis adorat
Pubes, eunt redeunt solis adusque obitum.
Conglobat in cuneum Latios simul & peregrinos
Permistum populos, religionis amor.*

OSCU LA PERSPICUO FIGUNT IMPRESSA ME-
TALLO

BALSAMA DIFFUNDUNT, *fletibus ora rigant.*
Jam cum se renovat decursis mensibus annus

NATALEMQUE DIEM PASSIO PESTA RE-
FERT:

*Quanta putas studiis certantibus agmina cogi,
Quæve celebrando vota cõire Deo!
Urbs augusta suos vomit effunditque Quirites,
Unà & Patricios ambitione pari.
Confundit plebeia phalanx umbonibus æquis
Discrimen Procerum, præcipitante fide.
Nec minus Albanis acies se candida portis
Explicat, & longis ducitur ordinibus.
Exultant fremitus variarum hinc inde viarum,
Indigena & Picens, plebs & Etrusca venit.
Concurrit Samnitis atrox habitator, & altæ
Campanus Capuæ, jamque Nolanus adest.
Quisque sua lætus cum conjuge, dulcibus & cum
Pignoribus, rapidum carpere gestit iter.
Vix capiunt patuli populorum gaudia campi
Hæret & in magnis densa cohors spatius.
Angustum tantis illud specus esse catervis
Haud dubium est, amplâ fauce licet pateat.*

Si quidem in hac mea Dissertatione mihi non tam de Oracu-
lis eorumque apparatu per Antistites instituto, quam de An-
tiquitatibus Ecclesiasticis sermo esset: latissimus sese hic ape-
riret campus de memoriis Martyrum, Orationibus ac preci-
bus

bus ad ipsorum sepulchra factis, de Aris ipsorum corporibus superstructis, adeoque de mensis Eucharistiæ communicandæ destinatis, sepulchrorum visitationibus, festisque ad ea celebratis, Sanctorum intercessionibus, *Unctionibus ipsorum sepulchris adhibitis* (ex Ethnicismo, præter alia etiam hîc memorata, Originem trahentibus,) aliisque pluribus tractandi. Sed eam rem nunc non agimus. Non possum tamen non, in transitu notare, quam etiam ista ætate, imò & antè eam diu, *ruere ac retro sublapsa referri* cœperit simplicitas ac modestia illa primitivæ Ecclesiæ, quæ sub Imperatoribus hujus persecutoribus tam diu satis firmiter steterat. Talia enim festa non æquè piè ac modestè celebrabantur, jam per majorem indies libertatem refrigescente pietate ac temperantia: cum sub pio prætextu in pervigiliis, tam Paschatis, quam aliorum festorum, ea committerentur in illis cœmeteriis, quibus meliores Christiani communicare nolebant; ac per quæ nocturna illa sacra Ethnicorum ipsis Ethnîcis melioribus invisa atque exosa, atque à patribus Christianis tam vehementer ac pro meritis exagitata; pro parte inter Christianos revixisse videbantur: dum lasciviori juventuti, cui *nox & amor vinumque nihil moderabile suadent*, sed quæ in prava pronos animos magis incitant, per obscuros ac tenebrosos recessus, quibus antra illa abundabant (uti tam ex aliis, quam ex Bossii præsertim Româ subterranea, & ichnographiis per ipsum in ea exhibitis videre licet) commodissimæ occasiones flagitiis perpetrandis præberentur. Talia quidem obscurius indicat Augustinus lib. 8. cap. ultimo de Civitate Dei; dum Ethnicorum sacra redarguit: *Quæcunque igitur adhibentur religiosorum obsequia IN MARTYRUM LOCIS, adornamenta sunt memoriarum, non sacra sunt vel sacrificia tanquam Deorum. Quicunque etiam EPULAS SUAS EO DEFERUNT, quod (NB.) QUIDEM A CHRISTIANIS MELIORIBUS NON FIT, & in plerisque terrarum nulla talis*

est consuetudo ; tamen quicumque faciunt , quas cum appo-
suerint , orant & auferunt ut vescantur ; vel ex eis etiam
indigentibus largiantur , sanctificari eas volunt per merita
Martyrum , &c. Sed apertius Hieronymus ; qui in acer-
ba illa invectivâ contra Vigilantium , qui nullas tales vigilias
nocturnas præter pervigilium Paschatis admittebat , sequentia
hæc fatetur : *Error autem & culpa juvenum vilissimarum-
que mulierum , qui per noctem sæpe deprehenditur , non est
religiosis hominibus imputandus. Quia & in Vigiliis Pa-
schæ tale quid fieri plerumque convincitur : & tamen pau-
corum culpa non præjudicat religioni , qui & absque vigilis
possunt errare , vel in suis vel in alienis domibus. Et pau-
cis interjectis : Non vigilemus itaque diebus Paschæ , ne ex-
spectata diu adulterorum desideria compleantur , ne occasio-
nem peccandi uxor inveniat , ne maritali non possit recludi
clave. Egregium certè Vigiliarum talium defensores ! At quid ,
si adhuc exstarent contra hujusmodi Vigilias , ipsius Vigilan-
tii (in quem Tragicè admodum declamat noster Hieronymus)
querelæ.*

Videremus , ut puto , minimè injustâ de causâ , etiam cir-
câ id tempus plerisque in locis , penitus fuisse sublata noctur-
na hæc sacra , ob ebrietates , cæterasque consecutas lascivias :
quod non dissimulat ipse Augustinus in Epistola sua 64. *Com-
messationes enim & ebrietates ita concessæ & licitæ putan-
tur , ut in honorem etiam beatissimorum Martyrum non so-
lum per dies solennes , (quod ipsum quis non lugendum vi-
deat , qui hæc non carnis oculis inspicit) sed etiam quotidie
celebrentur. Quæ fæditas si tantum flagitiosa & non etiam
sacrilega esset , quibuscunque tolerantia viribus sustentan-
dam putarem. Quanquam ubi est illud , quod cum multa
vitia enumerasset idem Apostolus , inter quæ posuit ebrio-
sos , ita conclusit , ut diceret , cum talibus nec panem ede-
re. Sed feramus hæc in luxu & labe domestica , & eorum.*

conviviorum quæ privatis parietibus continentur, accipiamusque cum eis corpus Christi cum quibus panem edere prohibemur: Saltem (NB.) de Sanctorum corporum sepulchris; saltem de locis sacrorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur. Quis enim non audet vetare privatim, quod cum frequentatur in sanctis locis, honor Martyrum nominatur? Hæc si prima Africa tentaret auferre à cæteris terris, imitatione digna esse deberet. Cum verò & per Italiæ maximam partem; & in aliis omnibus aut propè omnibus transmarinis ecclesiis, partim quia nunquam facta sunt, partim quia vel orta vel inveterata, Sanctorum & vere debite futura cogitantium Episcoporum diligentia & animadversione extincta atque deleta sint, dubitamus quomodo possumus tantam morum labem, vel proposito tam lato exemplo emendare?

Cum igitur (ut redeamus denique unde divertimus) ubique terrarum, tantus numerus esset antrorum ac cavernarum, aut natura aut arte factorum; commodissimè perspicere possumus, quam maximas occasiones habuerint hujusmodi impostores, eorum adminiculo sua Oracula adornandi aut adjuvandi.

Hinc enim accedit, quod in talibus locis ferè semper, (raro enim alibi) *Zenshera* fuerint constituta. Quorum aliqua hinc descripsisse non abs re fuerit. De celeberrimo igitur Templo illo Delphico ita Justinus lib. 24. cap. 6. *Templum autem Apollinis Delphis positum est in monte Parnasso, in rupe undique impendente: ibi civitatem frequentia hominum facit: qui ad affirmationem Majestatis, undique concurrentes in eo saxo consedere. Atque ita Templum & civitatem non muri, sed præcipitia; nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt: prorsus ut incertum sit, utrum munimentum loci, an Majestas Dei hinc admirationem habeat. Media saxi rupes in formam theatri recessit. Quamobrem & homi-*

num clamor, & si quando accedit tubarum sonus, personantibus & respondentibus inter se rupibus, multiplex audiri, ampliorque quam editur, resonare solet. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine planicies exigua est; atque in ea profundum terræ foramen, quod in Oracula patet. Ex quo frigidus spiritus, vi quadam velut vento in sublime expulsus, mentes vatum in vecordiam vertit; impletasque Deo, Responsa consulentibus dare cogit. Cum hoc Justino conveniunt Strabo, Pausanias, atque Heliodorus. Quibus accedat Jacobus Spon Medicus Lugdunensis, qui locum ipsum, ac circumjacentia, satis diligenter perlustravit: ad eoque ita de situ Templi Delphici in Itinerario suo, Tomo 2. pag. 45. *La description de Delphes que nous donne Pausanias nous paroît obscure sur ce point le plus important. [La situation] Il semble a lire Justin, que la ville & le Temple de Delphes fussent au dessus d'une croupe du Parnasse; mais & la ville & le Temple n'étoient proprement qu'à moitié chemin de ce deux croupes qui paroissent au dessus, & le tout étoit bâti sur le panchant de la Montagne en un endroit où il y avoit un peu de terre-plain, ce qui en rendoit l'accès assez difficile.*

De Antro Trophonii in Lebadia ita Philostratus, libro 8. vitæ Apollonii: Τὸ δ' ἐν Λεβαδείᾳ σόμιον ἀνάκειται μὲν Τροφώνιῳ τῷ Ἀπόλλωνος, ἑσθαρὸν μόνοις πῖς ὑπὲρ ἡρησμάτων Φοιτῶσιν. ὄραται δ' οὐκ ἐν τῷ ἱερῷ, μικρὸν δ' ἀνω ἔξ ἱερῶ ἐν γηλόφῳ. ἰζυγκλείεσσι δ' αὐτῷ σιδήρειοι ὀβελίσκοι, κύκλω περιβάλλοντες. ἢ ἡ καθ' οὐδ' οἷα ἰζησύντα ἐπιστάσασθαι, λουκῆ δ' ἐοδῆτι ἐπιλεξιμῶς πύμπωνται, μελιτῆρας ἐπάγοντες ἐν ταῖν χερσίν, μελιγμάτα ἐρπετῶν, ἃ πῖς καθίσσιν ἐγγελάτῃ. ἀναδίδεσι ἢ ἢ γῆ τὰς μὲν ἔκ πύρρων, τὰς δὲ πύρρωντατω. Καὶ γὰρ ὑπὲρ Λοκρῶν ἀναπύμπωνται, καὶ ὑπὲρ Φωκίας. οἱ δὲ πολλοὶ περὶ τὰ Βοιωτῶν ὄρα. *Lebadia autem angustia Trophonio Apollinis filio sacrata sunt, ad quos iis solum, qui Oracula petunt, aditus patet. Posita autem est illius statua, non in tem-*

templo sed in tumulo, qui paulùm Templo supereminet: quem ferrei obelisci undique claudunt: descensus autem ad eo angustus est, ut non aliter quam sedendo, ingredi quis possit. Demittuntur autem eò qui intrare volunt albis vestibus induti, & mellitas placentas manibus portantes, quibus reptilia demulceant, qui intrantibus obviam serpunt. Emittit autem terra hos quidem non longè, illos verò longissimè. Quidam & ultra Locros Phocensesque emittuntur: at plerique ad Bæoticorum fines. Ex hac verò versione quæ Morellii est, necesse est ut potius Lector confundatur, quàm rectè discat constructionem istius Oraculi.

Ubinam enim statuæ alicujus mentionem facit Philostratus, qui de Antri istius osculo locutus, ait, *positum est illud non in Templo, &c. cingunt autem seu claudunt illud undique ferrei obelisci.* Quis talem non miretur versionem in tanto viro hujusque linguæ peritissimo? At historia illa quæ statim sequitur, apud Philostratum, ipsum hujus erroris monuisse debebat.

Mirarer & ego talia admodum, nisi similia, imò longè absurdiora, in illa versione mihi occurrissent. Exemplum hujus rei sint ea quæ habet Philostratus, lib. 8. cap. 4. Ἀπειπόντες ἐν ἐκάστῳ εἰς τὸ νομφαῖον, ἐν ᾧ ὁ πύργος λακκὴ δὲ εἰς ἐστὶ λίθος, ξυμένων πηγῆν ὕδατος, εἰς ἡπερβάλλουσαν τῆς σαρῆς, εἰς πρὸς ἀπαλλοίῃ, ὑποδιδῶσαν. Quæ ita vertit dictus Morellius. *Ambulando autem utrique jam defessi in Templo Nympharum confederunt, UBI QUONDAM VATICINIA QUÆDAM RESPONDERI SOLITA FUERANT. Est autem Templum albo lapide constructum, & in eo fons est aquæ nunquam summa labra fontis excedentis, nec cursus quantâcumque aquâ exhaustâ decrescentis.*

Dic, quæso, mi Lector, qui callens es paululum modò Græcæ linguæ, ubinam in ipso textu, compareant illa *Vaticinia ibi quondam responderi solita*, atque ubinam illud *Templum*

plum albo lapide constructum? De labro quidem inuenio ex albo lapide constructo, fontem illum, quem describit porro, continente. Sed mihi saltem tale Templum, nec tales vaticinationes se heic non produnt. Ubinam fuerint, quum hæc verteret Morellius, ipsius aut corporis aut mentis oculi, diuinare equidem non valeam, nec multi refert. Sed considera interim, Lector, quàm tutò quis credere possit huiusmodi versionibus, qui aut ipse linguam Auctoris non intelligit; aut cui, dum Græcus textus non ad manum est, necesse sit uti versione! talibus, etiam apud alios se prodentibus, edoctus, nulli versioni, cuiuscunque viri demum sit, in materia alicujus ponderis fidere audeo; aut allegare eam, si non antea ipsam cum linguâ ex qua adornata fuit contulerim: quod hinc inde faciliè alicui, licet linguarum aliàs peritissimo, dum mens alio intenta est, tale quid accidere possit. Quod tamen quandoque condonandum est. An autem hæc Morellio condonanda sint, de eo sit iudicium penes Lectorem.

Melius certè vertit sequentia ex eodem Philostrato: qui in Heroicis, atque ibi in Philoclete, de Orphei in Lesbo Oraculo ita loquitur: λέσβος δὲ ὀλίγον ἀπὸ χέρσης ἔχει ἰλίξ δαρός, ἔστι δὲ εἰς τὸ ἐκείνῳ μαντεῖον τὰς Ἑλλάδας. ἔχρα δὲ οἶμαι ἐξ Ὀρφείως. ἡ κεφαλὴ γὰρ μὲν τῆς γυναικῶν ἔργον ἐς Λέσβον καταχῆσαι, ῥήγναι δὲ Λέσβος ὤκησε. καὶ ἐν τῇ κειλῇ γῆ ἐρησμοῦδα. *Lesbo autem haud procul ab Illo distante, ad Oraculum illic existens miserunt. Dabat autem responsa ex Orptheo, caput enim post mulierum facinus Lesbo appulsum rupem habitavit, & in cavâ humo vaticinabatur.*

Sed revertamur ad Antrum illud Trophonii de quo nobis sermo erat. Accuratius illud descripsit Pausanias (qui ipse in illud, ut Oraculum consulere, descendit) in Bœoticis suis: Ἔστι δὲ τὸ μαντεῖον ὑπὲρ τῆς ἄλσος Ἰππὶ τῆς ὄρεως. κρητὶς μὲν ἐν κύκλῳ περικεβλητῆ λίθῳ λευκῷ, περὶ δὲ τῆς κρητὶδος κτὲρ ἄλλων πῶν ἐλαχίστῳ ἐστίν. ὑψὸς δὲ ἀποδέσσει δύο εἶναι πήχεις. ἐφεσθήκα-

σι δὲ ἴππῃ τῆ κρηπίδι ὄβελοὶ καὶ αὐτοὶ χαλκοῖ, ἔσσι συνέχεται σφῆς ζῶναι. Διὰ δὲ αὐτῶν ἵσταται πεποινηται. Τῆ περιέλιξι δὲ ἐντὸς χάσματος γῆς ἐστὶν ὄσκι αὐτόματτον, ἀλλὰ σὺν τέχνῃ καὶ ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ ἀκρεβέστετον ἐκδομημένον. Ἐ δὲ οἰκοδομήματτον τῆτα ἔχῃμα ἐκασται κελβάνω. Ἐ δὲ εὐρῃ ἢ Διάμετρον αὐτῆ πῆσατος παρεχοίττον ἀν ὡς εἰκόσται πῆχαις. Βάθῃ δὲ ἔσ οἰκοδιμήματτον, ὄσκι ἀν ἔδῃ τῆτα εἰκάροι πῆς ἐς πλέον ὀκτῶ καθήκειν πηχῶν. καταβασίς δὲ ὄσκι ἐστὶ πεπονημένη σφίσι ἐς ἔσ ἔδαφῃ. Ἐπειδὴν δὲ ἀνήρ ἔρχεται πρὸς τὸ Τροφώνιον, κλίμακα αὐτῶν κομίζουσι γενίων καὶ ἐλαφραν. καταβάντι δὲ ἐστὶν ὀπή μετὰξὺ ἔσ τῆ ἐδάφης καὶ ἔσ οἰκοδομήματτον, σπιθαμῶν ἔσ εὐρῃ δύο, ἔσ δὲ ὑψῃ φαίνεται εἶναι σπιθαμῆς. ὁ ἔν καπιὼν κατακλίνας αὐτὸν εἰς τὸ ἔδαφῃ, ἔχων μάζας μεμαγμένης μέλιτι περιβάλλῃ τῆ εἰς πῶ ὄπῶ τῆς πόδας, καὶ αὐτὸς ἴππικωρεῖ, τὰ γόνατα οἱ τὸ ὀπῆς ἐντὸς γνέου περισημένον. τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα αὐτῆκα ἐφελκύου τε καὶ πῶς γόνασιν ἐπέδραμν, ὡσπερ πῆματτον ὁ μέγισττον καὶ ὀκῆταττον σωδεδέντα ὑπὸ δίνης ἀποκρῆφειεν ἀνδρωπῶν.

Est verò Oraculum supra lucum in monte, crepido in orbem candido saxo circumducta. Crepidinis ambitus est instar areæ minimæ, altitudine minori quam cubitum duum. Erecti sunt super crepidine obelisci, tam ipsi, quam Zonæ quibus continentur, ænei. Inter eos media sunt ostia. Intra ambitum specus est non natura, sed arte & certo proportionis modulo quam solertissime excisus. Ejus subterraneæ cellulæ formula furno persimilis: cujus latitudo dimensa per rectam lineam (ab imo ambitu ad summum) cubita æquarit plus minus quatuor. In altum subsidit hiatus haud amplius octo fere cubitum. Nulli verò gradus constructi sunt, qui ingressos ad imum solum demittant. Sed ad Trophonium descensuri scalas admovent, angustas æque atque habiles. Ubi descensum fuerit, medium inter solum & antri testudinem, cavernula est latitudine duarum spithamarum. Altitudo verò unius esse spithamæ videbatur. Qui eo pe-

netrarit , humi procumbens , melle subactas offas tenens , pedes prius in cavernulam illam immittit. Mox toto ipse cum corpore sequens , genua in cavernam inserere nititur. Ibi statim reliquum corpus , veluti attractum genua sequitur , non aliter ac si maximus & velocissimus annus vorticibus correptum hominem ex oculis subducatur.

Sic Antris ac cavernis superstructa erant Oraculum Serapidis apud Alexandriam , Apollinis Clarii ad Colophonem , teste Tacito , quem inferius adducam. Sic & Saturni in urbe Alexandrinâ , & Fortunæ Prænestinæ prope Romam , & Sibyllæ Cumanæ , & alia plura in regionibus aliis. Hisce addi possent ea quæ Strabo de Cimмериis eorumque Oraculo narrat , libro 5. Geographiæ suæ , ni plurima ex istis ipse fabulose crederet conficta : uti & illa , quæ de Antro Cumanæ Sibyllæ , & aliis huic non dissimilibus , circa Bajas , Puteolosque & loca hisce vicina , habet in Itinerario suo Dominus Villamontanus (vel ut Gallicè appellatur *Le Sr. de Villamont.*) Nisi ista , quæ à me modo adducta sunt , fatis superque sufficere existimarem.

Ubi autem deerant talia subsidia , non deerant , quæ defectum horum sat commode supplere poterant ; adyta scilicet , quæ , ratione structuræ suæ , Antri quædam species erant intra Tempia Fatidica. Hinc Hesychius ἀδύτην. ἀπήλαιον , ἢ τὸ δούρουρον μέρῳ τῆς ἱερῆς. Eodem modo & Suidas. Cæsar quoque libro 3. de bello civili : *Pergamo in occultis ac remotis Templi , quo præter sacerdotes adire fas non est , quæ Græci adyta appellant , tympana sonuerunt.* Qui Cæsar hîc commodè vocem illam Græcam , causamque cur adyta talia loca appellarentur explicat ; inde nempe quod nemini præter sacerdotes ad illa aditus sive accessus pateret.

Addamus & hisce Lucanum , dignissimum ut hîc etiam audiatur. Ita verò ille canit , Pharfalico. lib. 5. de Pythiâ :

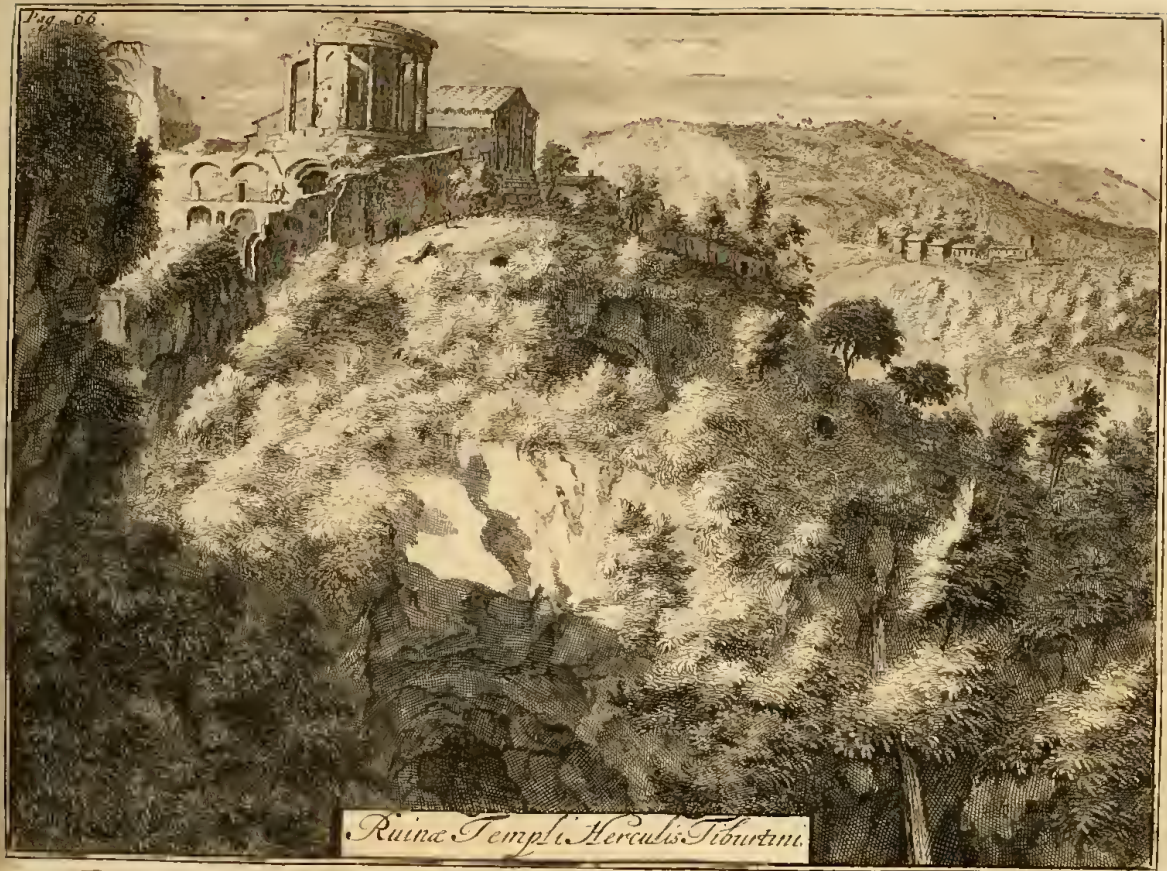
Pag. 66

x-

l-

ta
n,
e-
ii-
a-
o
t:
ω
π
π

Fig. 66.

Ruinae Templi Herculis Tiburtini.

— *Illa pavens adyti penetrabile remoti
Faidicum, primâ templorum in parte resistit.*

Ac paulò inferiùs :

— *Sentit tripodas cessare, furensque.*

*Appius : & nobis meritas dabis impia pœnas
Et superis, quos fugis, ait, NISI MERGERIS AN-*
TRIS,

*Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu
Desinis ipsa loqui. Tandem conterrita virgo
Confugit ad Tripodas, VASTISQUE ABDUCTA CA-*
VERNIS

Hæsit, & insueto concepit pectore numen, &c.

Atque iterum paulò inferiùs:

— *Tunc mæstus VASTIS ululatus IN ANTRIS
Extremæque sonant domitâ jam virgine voces.*

Ac paulò pòst.

— *tunc pectore Vatis
Impactæ cessere fores, expulsæque templis
Prosiluit. —————*

Quod autem illa obscura admodum essent, hinc *Operta* quoque vocabantur apud hunc ipsum Lucanum, Ciceronem, alios.

Nullos igitur consultores ad illa admittebant, nisi qui Reges aut Principes, atque harum fraudum conscii essent. Quique ita & sibi & ipsis Oraculis majorem auctoritatem conciliare volebant ac valebant. Sic Alexander Magnus, ut Strabo lib. 17. ex Callisthene notat, solus ad illa introiit. Verba sunt: *Μόνω γδ [δὲ] τῷ βασιλεῖ πὴν ἱέρεια Ἰπιτηρέψαι παρελθεῖν εἰς τὴν νεῶν μὲν τὴν σωήθους Σολῆς, τὰς δὲ ἄλλας μετενδύουσαι τιμὴν ἑωθήσασιν*

π τ̄ θεμισείας ἀκροάσειος πάντας πᾶσι Ἀλεξάνδρᾳ, τῶτον δὲ ἔνδοθεν εἶναι.

Soli scilicet Regi à Sacerdote concessum ut in Templum ingrederetur habitu consueto : cæteros vestem mutare jussos, & foris omnes Oraculum audivisse, -dempto Alexandro, qui ingressus intus fuerit. Sed totam ipsius ad Ammonis Comœdiam inferius adhuc tractabo.

De Vespasiano habemus exemplum apud Tacitum, lib. 4. Historiarum : *Altior in Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, [Serapidis scilicet apud Alexandriam,] ut super rebus Imperii consuleret. ARCERI TEMPO CUNCTOS JUBET, atque ingressus intentusque numini, &c.*

Atqui, ut idem Tacitus loquitur, lib. 2. Histor. *Initium ferendi ad Vespasianum imperu Alexandriæ cæptum : quod quomodo contigerit, ibi legere operæ pretium.*

Verum ista diu satis ante hanc jam memoratam Alexandriæ consultationem acciderant : Imò & hæc sequentia istis cœptis adhuc priora ; ea nempe quæ de Vitellio noster Tacitus tradit : *Vix credibile memoratu est ; quantum superbiæ socordixque Vitellio adoleverit, postquam speculatores Syriâ Judæaque adactum in verba ejus Orientem nuntiavere. NAM ETSI VAGIS ADHUC ET INCERTIS AUCTORIBUS, ERAT TAMEN IN ORE FAMAQUE VESPASIANUS, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur.*

Quin & priusquam hæc contingerent, consuluerat ipse Oraculum Carmeli Dei, ubi Basilides sacerdos omnibus cœptis ejus, (dubiis ambiguisque licet verbis ; procul dubio non ignarus quo, qui consulebat Oraculum, Vespasianus collimaret,) omnia fausta promiserat. Quibus narratis, idem Tacitus addit : *Has ambages & statim exceperat fama, & tunc aperiebat. Nec quicquam magis in ore vulgi : crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur.*

Quum

Quum igitur jam non amplius contra Vitellium in armis esset ipse Vespasianus, sed illo interfecto, imperium teneret, Muciano ac Domitiano dominantibus in urbe imperii capite, non mirum, cuiquam videri debet, ipsum sic solum in adyta admissum, ac fingenti ei de se suisque quæcunque placerent, facillimè fidem fuisse adhibitam: saltem illos quorum intererat ita simulasse: ut fecerant quidem de Alexandro nationes Barbaræ; dum interim ipsi Macedones indignanter admodum talia ferrent.

Simile ferè exemplum habemus in Tito hujus Vespasiani filio. Qui, dum bellum idem civile jam simul cum Patre agitaret animo, Paphiæ Veneris Oraculum consuluerat. Historiam ipsam jam adduco in sequenti Dissertatione, quapropter pauca solum ex illâ hîc apponam: *Sostratus, Sacerdotis id nomen, ubi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam vidit, pauca in præsens, & solita respondens, PETITO SECRETO futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus, suspensis Provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum [fiducia] accessit.*

Hæc quippe atque hisce similia multum poterant apud stultum vulgus, quod totum ferè à divinationibus & Oraculis pendebat: atque adeo talis fama ac rumor de ipsis dispersus, præsertim in motuum horum initiis, ipsis maximè conducebant; imprimis jam veteribus Ducibus ac claris militia, subnixisque auxilio ac potentia Legionum atque auxiliarium; & in turbido tali statu Reipublicæ.

De aliis consultoribus nullum exstat exemplum: neque è re hoc fuisset Antistitum. Periculum enim sic fuisset, ne detegerentur ipsorum mysteria artesque fallendis consultoribus adornatæ.

Sed ut propius accedamus, ac detegamus artes ac præstigias horum sacerdotum, sive potius impostorum; Consideremus,

70 DE ORACULORUM ETHNICORUM
remus, quæso, præcipua, atque ab antiquis sæculis inter Eth-
nicos celeberrima, *Ἐπιπέλια*.

De Delphico igitur, ut inde initium capiam, ita loquitur
Strabo: *φασὶ δ' εἶναι τὸ μαντεῖον, ἄντρον κείλον καὶ βάθος, ἡ μά-
λα ὄρυγμα ἀναφέρει δὲ ἐξ αὐτῆ πνεῦμα ἐπιθυσιαστικόν. ὑπερ-
κειοῦ ἢ ἔσσις τρίποδα ὑψηλὸν ἐφ' ὃν πῦρ Πυθίαν ἀναβαίνουσαν,
δεχομένη τὸ πνεῦμα, διαπραττίζειν ἑμμελέα τε καὶ ἀμύτρα. ἐν-
ταῦθεν δὲ καὶ ταῦτα εἰς μέτρον ποιητῶν πινυται ὑπεργόντας τὰ
ἱερά.*

*Oraculum ipsum ajunt esse cavam profundè specum, adi-
tu non admodum lato: ex ea spiritum efferrī furoris divini
efficacem: supra orificium Tripodem situm sublimem, quo con-
scenso Pythia, ubi spiritum exceperit, carmine, solutaque
oratione, sortes ab ea pronounciari. Porro Poëtas quosdam
esse fani ministrōs, qui prosâ oratione edita in versus nume-
rosque redigant.*

C A P U T IV.

*De origine, & Auctōribus Oraculi Delphici; prout de istis
Mythologi ac Poëtæ, eosque secuti, loquuntur (cum pri-
mæ originis nulla certa indicia habeamus:) ex quibus
patet, quam male inter se concordent. Quod & ex illis
liquet, quæ de Pythone, sive dracone sive viro, fabulan-
tur: quam quoque male iste Pytho à *יָתֵן* Hebræorum de-
rivetur; ac quam plane non cum hisce Typhon ac Tytton
convenient. Qua occasione & de Parnassi ex Hebræorum
lingua, absurda originatione, paucis contra *Dikinsonium*
& *Huëttium*, aliosque, disseritur.*

UT interim aliquid dicam de origine hujus Delphici Ora-
culi; quam omnino obscura, incerta, imò plane in-
cognita,

cognita, ac fabulis Poëtarum & Mythologorum involuta illa fit, ex unico constare queat Pausania: qui si unus instar omnium huc adducatur, id certè æquo lectori sufficere posset: Is igitur, in Phocicis, seu libro 10. ita loquitur:

Λέγεται ἡ πολλὰ μὲν ἐν Διάφορα ἐς αὐτὰς τὰς Δελφούς, πλείω ἢ ἐπὶ ἐς τὴν Ἀπόλλωνος ἐν Μαλιῶν. Φασὶ γὰρ δὴ τὰ δευτεράτα τῆς Γῆς εἶναι τὸ χρυσήρεον, καὶ Δάφνην ἐπὶ αὐτῷ πετάχῳ περιμαυρῆσαι ὑπὸ τῆς Γῆς: εἶναι δὲ αὐτὴν τὴν περὶ τὸ ὄρεον νυμφαῖον. ἐστὶ δὲ ἐν Ἑλλησπείσις, ὄνομα μὲν τῆς ἐπεσίου ἐστὶν Εὐμολλία, Μεσαίω δὲ τῷ Ἀντιοφῆμει περιποιῶσι τὰ ἔπη. Πεποιημένον δὲ ἐστὶν ἐν τῆσιν, Ποσειδῶν ἐν κοινῇ καὶ Γῆς εἶναι τὸ μαντεῖον καὶ τὴν μὲν χρῆσθαι αὐτὴν, Ποσειδῶν δὲ ὑπερέστην ἐς τὰ μαντεύματα εἶναι Πύρωνα. καὶ ἔτιως ἔχει τὰ ἔπη.

Αὐτὰκα δὲ χρυσοῦς σφῶν δὴ πινυτὴν φάτε μῦθον,

Σὺν δὲ τε Πύρκων ἀμφίπολτον κλυτὴν Ἐννοσίγαια.

Χρῆμα δὲ ὑπερον ὅσον ἐλίγη μεθ' ἣν δοθῆναι θεμίδι ὑπὸ αὐτῆς λέγουσιν, Ἀπόλλωνα δὲ ὡδὴ θεμίδι λαβεῖν δωρεάν. Ποσειδῶν δὲ αὐτὸν τῆς Μαλιῆς Καλαύρειαν ἀντιδῶναι φασὶ αὐτὸν τὴν περὶ Τροίην. Ἡκεῖνα δὲ καὶ αἷς ἄνδρες ποιμαίνοντες Ἰππύχοιεν τῷ μαντεῖω, ἐν θεοῖς τε ἐγένοντο ὑπὸ τῆς ἀτμῆς, ἐν ἐμαυδύσαντο ἐπὶ τῆς Ἀπόλλωνος. Μεγίστη δὲ καὶ ὡδὴ πλείων ἐς φημονίην δόξα ἐστὶν, ὡς περιμαυρῆσαι ἢ φημονίῃ τῆς θεῆς πρώτῃ ἐπὶ πρώτῃ τὸ ἐξάμετρον ἦσε Βοιωτῶν δὲ Ἰππύχοια γυνὴ ποιήσασα ὕμνον Δελφοῖς, ἔφη κατασκιάσασθαι τὸ μαντεῖον τῷ θεῷ τὰς ἀφικεμένους ἐξ ὑπερορέων τὰς τε ἄλλας καὶ ὠλήνας τῶν δὲ καὶ μαντεύσασθαι πρώτων, καὶ αἶσα πρώτον τὸ ἐξάμετρον. πεποίηκε δὲ ἡ Βοιωτὴ τριάδε.

Εὐθὰ τῷ εὐμνησον χρυσήρεον ἐκλεέσαντο

Παῖδες ὑπερορέων Παρκοῦς καὶ Διὸς Ἀγυῖας.

Ἐπερὶ θμῶσαι δὲ καὶ ἄλλας τῆς ὑπερορέων, ἵππὶ τελευτῇ τῆς ὕμνης ὠλήνας ὠνομασεν.

Ὡλήν θ' ὅς γενέθ' πρῶτ' Ἐφοίβοιο παρφατάς,
 Πρῶτ' Ἐδ' ἀρχαίων ἐπίων πετήνατ' αἰδάν.

οὐ μὲν τι πᾶ γε ἦκα ἔς μνήμην ἔς ἄλλον πινᾶ, ἔς δὲ γυναικῶν
 μαιτείαν ἀνήκῃ μόνων. Παιθῆναι δὲ τὸν ναὸν τῷ Ἀπόλλωνι τὸ ἀρ-
 χαίοντα δάφνης φασί, κομοθῆναι δὲ τὸς κλάδους ἀπὸ τῆς δάφνης
 ἢ ἐν τοῖς Τέρπεσι. καλίβης δ' ἀνὰ χῆμα ἕτως γε αἰν' εἴη παρεχρημα-
 πομέν' ὁ ναός. Δῶτερον δὲ λέγουσιν οἱ Δελφοὶ γῆρας ἕως με-
 λισσῶν τὸν ναὸν, ἀπὸ τε ἕ κηρῶ τῆς μελισσῶν καὶ ἐκ πηρῶν. πεμφθῆ-
 ναί δὲ ἐς Ἐπερορέας φασὶν ἀπὸν ἕως τῶ Ἀπόλλων' ἔ. Λέγεται δὲ
 καὶ ἕτερον λόγ' ἔ, ὡς ἔν ναὸν κατεσκόδατο ἀνὴρ Δελφός, ὄνο-
 μα δὲ αὐτῷ Περσῶν εἶναι. καὶ τῶ ἔν γενέσθ' ἔ τῷ ναῷ τῆνομα
 ἀπὸ ἕ οἰκοδομησάν' ἔ. ἀπὸ τῶτερον δὲ τῶ Περσῶ καὶ πάλιν κρηλικὴν
 παροδὴν γράμματος Ἀπεραίας φασὶν ὀνομάζεσθ'. ἔν γὰρ δὴ λό-
 γον τὸν ἔχοντα ἐς τὴν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἀυξομένην πῆραν, ὡς ἐκ τῆ
 πόας ταύτης χλωρῶς ἐπὶ διεπλέξαντο ναὸν, ἐδὲ ἀρχὴν παροσίεμα τὸν
 λόγον τῶτερον. τὰ δὲ ἐς τὸν τρίτον τῶ ναὸν ὅτι ἐγένεθ' ἐκ χαλκῶ,
 θαῦμα ἔδεν· εἴ γε Ἀκρίσιος μὲν θαλάμον χαλκῶν τῆς θυγατρὸς ἐπιή-
 σατο, Λακεδαιμονίοις δὲ Ἀθηναῖς ἱερὸν χαλκίοικον καὶ ἐς ἡμᾶς ἔπι
 λείπεται. Ῥωμαίοις δὲ καὶ ἡ ἀγορὰ μεγάλους ἕνεκα καὶ κατὰ σκοδῆς
 ἢ ἄλλης θαῦμα ἔσσι παρέχεται τὸν ὄροφον χαλκῶν. τὰ μὲν τι
 ἄλλα σὺκ ἔπειθεν ὁ λόγος, ἢ Ἡφάιστος τὸν ναὸν τέχνην εἶναι, ἢ
 πᾶ ἐς πᾶς ὠδὸς τοῖς θεοῖς, αἰς δὲ Πίνδαρος ἦσεν ἐπ' ἐκάνω τῷ
 ναῷ.

Χρῖσινα δ' ἔξ ἕπερῶς αἰδὸν κηλήμονες.

οὐτ' ἔ μὲν δὴ ταῦτα ἐς μίμησιν (ἐμοὶ δοκεῖν) τῶ παρ' Ομήρω Σε-
 ρήνων ἐπίησεν. ἔ μὲν ἔδὲ τῶτερον ὄντα ἀφανισθῆναι συνέπεισε τῷ ναῷ,
 καὶ ταῦτα εἰρημένα ὄρεσκον. καὶ γὰρ ἐς Χάσμα γῆς ἐκπεσεῖν αὐ-
 τὸν, καὶ ἕως πηρῶς ἔκθῆναι λέγουσι. Τέταρτον δὲ ἕως Τροφονίης
 μὲν εἰρησάθη καὶ Ἀγαμέμνης, λίθος δὲ αὐτὸν παιθῆναι μνημονόουσι.
 κατὰ καύθη δὲ Ἐρξικλείδης μὲν Ἀθήνησιν ἀρχοῦν ἔ, περὶ τῶ δὲ τῆς
 ὀγδῆς ὀλυμπιάδος ἔτ' ἔ πεντηκοστῆς, ἢ Κροτωνιάτης ἐνίκω Διογνήθους.

Τὸν

Τὸν δ' ἐφ' ἡμῶν τῶ θεῶν ναὸν ὠκεθόμισσεν μὲν δὲ τὰ τ' ἱερῶν οἱ Ἀμφικύβητες ἑρημάτων, &c.

De ipsis quidem Delphis multa ac diversa traduntur, atque imprimis de Oraculo Apollinis. Ajunt enim fuisse ab initio Telluris eam Oraculorum sedem; & ab ipsa Tellure Daphnen, quæ præsideret delectam: de Nymphis quæ montem incolerent, Daphnen unam fuisse. Poësin Græci habent, quæ Eumolpia appellantur: ejus autorem Musæum perhibent, Antiphemi filium. In ea proditum est memoriæ, commune Telluri ac Neptuno Oraculum illud fuisse: ipsam quidem Tellurem ore suo Responſa dedisse: Neptunum interpretem habuisse Pyrconem. Ea de re versus hujusmodi sunt:

Telluris cuncti sanctas cognoscite voces,
Et magno Pyrcon Neptuno sacra ferebat.

Neptunus deinde Telluri dicitur parte suâ concessisse; illam Themidi Oraculum totum dono dedisse: ab ea Apollinem illud accepisse, tradita Neptuno, quæ ante Træzenem est, Calaurea. Audiui etiam qui dicerent, pastores quosdam dum pecus illac agerent, cum prope ad eum locum ubi Oraculum est accessissent, repente terræ halitu Divinitus afflato, Apollinis ipsius impulsu vaticinari cœpisse. Maxima verò fuit nominis celebritate Phemonoë; ut quæ Dei interpres prima fuerit, prima etiam senariis Oracula decantarit. Bæo tamen indigena mulier Delphis hymno composito, advenas ab Hyperboreis profectos, Oraculum Apollini dedicasse tradidit, cum aliàs tum Olena, qui primus vaticinatus (eo in loco) fuerit, primusque senarios (longiores) repererit. Hi sunt quos Bæo fecit versus:

Hic posuere tibi juvenes penetralia Phæbi,
Olim ab Hyperboreis Pagasusque & dius Agyieus.

Enumeratis aliis Hyperboreis, in ipso hymni fine Olena nominavit ;

*Atque Olen, primus cecinit qui oracula Phœbi,
Et veterum primus modulari carmina cœpit.*

Communis tamen hominum opinio priscae memorie autoritatem secuta, solas agnoscit mulieres oraculorum interpretes. Antiquissimam Dei ædem è lauro erectam tradunt : & lauri quidem ramos ex ea arbore decerptos, quæ ad Tempe est. Fuit ædis ejus forma quasi tugurium quoddam. Alteram ædiculam narrant ab apibus è cera & pinnulis compactam, hominem Delphum, cui nomen fuerit Pteras ; & ex ejus nomine (de pinnis apum) fabulæ locum datum. Ab eodem Ptera Creticam etiam civitatem, unâ litera additâ, Aptereos appellatam. Quod vero ex ea herba quæ in montibus crescens, Pteris (i. e. filix) dicitur, adhuc viridi fuerit illud opus contextum, omnino ut credam non adducor. Nam tertium delubrum ex ære ædificatum fuisse (quod fama prodidit) mirum videri non debet, siquidem & filiæ Acrisius thalamum ex ære fecit ; & hæc etiamnum ætate extat apud Lacedæmonios Minervæ fanum, cui Chalcicæco cognomen est. Romæ quoque forum cum magnitudine & ornatu reliquo spectantibus est admirationi, tum vero æneo contegitur lacunari. Quare non omnino à vero alienum videri possit, æneum fuisse Apollinis templum. Nam cætera jure fabulosa videantur, vel à Vulcano ædem illam ex ædificatam, vel aureas in eo templo virgines cantasse, quod Pindarus cecinit :

Auræ cantabant e laquearibus Flexanimæ.

In quo plane Homerum videtur imitari voluisse, de Sirenibus fabulantem. Sed neque quo casu fanum abolitum fuerit, ab omnibus ad eundem modum rem expositam comperi. Sunt qui

qui terræ hiatu haustum ; alii qui igne colliquæfactum dicant. Quartum sanè Templum Trophonius & Agamedes metati sunt ; è lapide verò exstructum memorant. Conflagravit hoc principatum obtinente Athenis Erxiclide , 58 Olympiadis anno primo, quo palmam tulit Diognetus Crotoniates. Quod hac etate extat , erexerunt de sacra pecunia Amphictyones , &c.

At Diodorus Siculus non a Pastoribus primo Vaticinanti-
bus , verum à capris , quæ Enthusiasmo concitatae futura
prædixerint , hoc Oraculum fuisse repertum non minus
fabulose narrat. Ejus verba vero sunt hæc sequentia : λέ-
γουσι γὰρ ὅτι παλαιὸν αἰῶνος ὄρεϊν ἔμμαντεῖον. ἔχασαν αἰεὶ μάλιστα
χρησιμὰ ἔχουσι μέχρι τῆς νῦν οἱ Δελφοί. πῶν δὲ τρεῖσιν τῶν ὀρέσεως γε-
νέσθαι φασὶ πῖθον ὄντων χάσματων ἐν τῷ τῶν ἔργων , καθ' ὃν
ἔστι νῦν ἔτι ἱερῶν ἔτι καλέμενον ἀδύτην , καὶ περὶ τῶν γενομένων αἰγῶν ,
διὰ τὸ μήπω καθικεῖσθαι τὰς Δελφάς , αἰεὶ τὴν προσέχουσαν τῷ χά-
σματι καὶ προσβλέψασαν αὐτῶν , σπιρίαν θουμασῶς , καὶ προσέσθαι
Φωνὴν Διὰφορον ἢ περὶ τὸν εἰσὶν ἰσχυροῦς. τὸν δ' ὀπισθεῖται ταῖς
αἰεὶ θουμασῶν τὸ ὀψιδοῦρον , καὶ προσελθόντα τῷ χάσματι , καὶ κα-
ιδόντα οἶον περὶ ἢν , ταυτὸ παθεῖν ταῖς αἰετῶν. ἐκείνας τὲ γὰρ ὅμοια πα-
θεῖν ποῖς ἐνθουσιάζουσι , καὶ τῶν προσέχουσαν τὰ μέλλοντα γίνεσθαι. με-
τὰ δὲ ταῦτα τῶν φήμης ὄντων ποῖς ἐγκωρείοις Διὰδοθείσης περὶ τῆς πᾶ-
σης τῆς προσόντων τῶν χάσματι , πλείους ἀπαντῶν ἰπὶ τὸν τόπον Διὰ
δὲ τὸ ὀψιδοῦρον τῶν ἀποπειρωμένων , τὰς αἰεὶ πλησιάζουσαν ἐνθουσιάζου-
σαι. δι' αἷς αἰετῶν θουμασῶν τε τὸ μαντεῖον , νομιάζουσαν τῶν γῆς εἶ-
ναι τὸ χρησιμὸν καὶ χροῖον μὲν πᾶσι τὰς βροχούσας μαντεύουσαν ,
προσόντων τῶν χάσματι , πειθεῖσθαι ταῖς μαντείας ἀλλήλοις ἢ δὲ ταῦ-
τα πολλὰν καταλλομένων εἰς τὸ χάσμα Διὰ τὸ ἐνθουσιασμόν , καὶ
πάντων ἀφανίζουμένων , δόξα ταῖς κατοικῶσι περὶ τὸ τόπον , ἵνα μη-
δεὶς κινδυνεύῃ , προσφῆται τε μίαν πᾶσι κατασῆσαι γυναικα , καὶ Διὰ
ταύτης γίνεσθαι τὴν χρησιμολογίαν. ταύτη δὲ κατασῆσαι ἀθηναίαν μηχα-
νὴν , ἐφ' ἣν ἀναβάνουσαν , ἀσφαλῶς ἐνθουσιάζουσαν , καὶ μαντεύουσαν

πῶς βεβλομένοις εἶναι δὲ τὴν μηχανὴν τρεῖς ἔχασαν βάσεις, ἀφ' ἧν αὐτὴν τρίποδα κληθῆναι.

Dicunt antiquis temporibus capras Oraculum istud invenisse. Quare etiam adhuc usque tempora maxime per caprarum sacrificia Oraculum consulunt. Modum quo id repertum fuerit ita narrant. Quum hiatus terræ esset isto in loco, quo nunc templi adyta sunt, & capræ eò (pascendo) devenirent, quod Delphi nondum habitarentur, si quæ ipsarum accederet ad hiatum istum, atque eò introspiceret, semper accidisse, ut mirabili modo saltaret, vocemque emitteret longe diversam ab ea, quam edere solita fuerat. Illum vero qui capris pascendis præerat, admiratum hujus rei paradoxon; ac cum ad hiatum quoque accessisset, rimantem oculis quidnam illud esset, idem cum capris passum fuisse. Illas namque similia passas istis, qui entusiasmo aguntur; illumque futurorum vatem fuisse factum. Post illa vero fama per incolas dispersa rei illius quæ contigerat, istis qui eo accesserant, plures accurrisse ad istum locum: ac, cum propter casum inexpectatum, experimentum caperent, semper illos qui propius accederent entusiasmo correptos fuisse. Ob quam causam illud Oraculum admirationi fuisse, ac Teluridis Oraculum habitum. Quin & per tempus aliquod, eos qui volebant, ad hiatum illum accedentes prophetasse, sibi-que invicem futura prædixisse. At postea, cum multi in hiatum eo insiliissent, omnesque illi ita disparuissent, visum fuisse istius loci accolis (ne aliquis amplius periclitaretur) unam mulierem omnibus constituere Prophetidem, ut per eam fieret futurorum prædictio. Isti vero fabricatam fuisse Machinam, in quam illa adscendens tunc, ac sine periculo, entusiasmo afficeretur, ac vaticinaretur volentibus. Habere autem Machinam illam tres pedes; unde & Tripes appellata fuerit.

Quod

Quod attinet autem ad primos Deos Fatidicos, in hoc *ληθηείω* sive Oraculorum fede Delphica; illos ordine ita enumerat Æschylus in Eumenidibus. Cujus tragœdiæ initium huc afferam; ut inde eo melius videamus, quam parum sibi circa hanc rem constent, cum Mythologi tum Poëtæ. Ita igitur ille, sub Pythiæ persona, canit:

Πρῶτον μὲν Ὀχῆ τῇ δε πρεσβύω θεῶν
 Τὴν πρωτομαντι γαῖαν, ὅκ δὲ τ' ἠέμιν
 Ἡ' δὴ τὸ μητρὸς, δαυτέρα ἔδ' ἔξετο
 Μάντιον, ὡς λόγῳ τίς· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ
 Δάχρ', ἡλέσσης, εἰδὲ πρὸς βίαν πινὸς
 Τίτανις, ἄλλη, παῖς χθονὸς, καθ' ἔξετο
 Φοῖβη. δίδωσι δ' ἢ γένεθλιον δόσιν
 Φοῖβω. τὸ Φοῖβης δ' ὄνομα ἔχρ' παράνομον
 Λιπαὴν δὲ λίμνην, Δηλίαν τὴ χοιραῖδα,
 Κέλαις ἐπ' ἀκτῶς ναυπόρος τέ Πάλλαδ' ἔ
 Ἔς τήνδε γαῖαν ἦλθε Παρνησὶ θ' ἔδρας.
 Πέμπασι δ' αὐτὸν καὶ στείζουσι μέγα
 Κελδοιοποιοὶ παῖδες Ἡφαίστος, χθόνα
 Ἀνήμερον πέντες ἡμερωμένην.
 Μολόντα δ' αὐτὸν κάρτα πμαλφεῖ λεῶς,
 Δελφός τε χώρας τῆσδε περυνήτης ἀναξ.
 Τέχνης δὲ νῦν Ζῶς ἐνθεον κλίσις Φρένα,
 Ἰζὶ πέταρον τόνδε μάντιν ἐν θενοῖς·
 Διὸς προσφῆτης δ' ἐπὶ Λοξίας πατρὸς.
 Τέττος ἐν δ' ἁῶς Φροίμιάζουσι θεῶς.

*Primum hac prece memor vel saluto Dearum
 Primam vaticinatricem Terram, & post eam Themim,
 Quæ secunda post matrem huic
 Oraculi loco præsedet, ut est sermo:
 Tertio vero loco consortita sine vi
 Titanis alia, Terræ filia*

*Phæbe : Dedit autem ea natale munus
 Phæbo, nomen autem habet ad Phæbes nomen accedens.
 Linqvens autem lacum, & petram Deliam :
 Cum appulisset ad littora navibus commoda Palladis ,
 In hanc terram venit, & Parnassi sedes.
 In pompa vero deducunt eum, & plurimum colunt
 Vias excindentes filii Vulcani, terram
 Horridam reddentes frugiferam ,
 Advenientem vero eum valde honorat populus
 Delphusque, rex regionis huiusce gubernator.
 Jupiter autem animum ejus divina afflans arte,
 Hunc quartum statuit vatem in solio :
 Jovisque patris Propheta est Loxias.*

Scholiastes autem, ad verba, τὴν πρῶτόμαντι Γαῖαν, hæc notat : Πίνδαρος φησὶ πρὸς Βίαν κρατήσασθαι Πυθῆς τὸν Ἀπόλλωνα. διὸ καὶ Ἐρταρωῶσσι ἐζήτησεν αὐτὸν ἡ Γῆ. Phæbum vi hanc sedem obtinuisse ; unde & Tellus ipsum in Tartara detrudere voluerit. De Delphorum (urbis) nomine, uti & de Pythone, ita quoque loquitur Pausanias : Λέγεται δὲ καὶ Ἰάδω· Κελαινῶν θυρατῆρα Ἰάμω τῶ Λυκῶρος γενέσθαι· Δελφὸν δὲ ἀφ' ἧς τὸ ὄνομα τῇ πόλει τῇ ἐφ' ἡμῶν ἐστὶ, Κελαινῶν περὶ αὐτὸν τῷ Ἰάμω καὶ Ἀπόλλωνος εἶναι. Οἱ δὲ Κασάλιον τε ἄνδρα αὐτόχθονα καὶ θυρατῆρα ἐθέλωσιν αὐτῷ γενέσθαι Θύαν, καὶ ἱερεῖα αὐτῷ τὴν Θύαν Διονύσω περὶ αὐτὸν ἔργα ἀραγεῖν τῷ θεῷ· διὰ ταῦτα δὲ καὶ ὕστερον ὅσαι τῷ Διονύσῳ μαινόνται, Θυσίας καλεῖσθαι σφᾶς ὑπὸ ἀνθρώπων. Ἀπόλλωνος δὲ εἶναι παῖδα καὶ Θύας νομίζουσιν εἶναι Δελφόν. οἷδε μητρὸς μὲν Μελαίνης φασὶν αὐτὸν θυρατῆρος Κηφισοῦ. Χρῆνον δὲ ὕστερον ἔσθαι Πυθῶ τὴν πόλιν, καὶ Δελφῆς μόνον ἐκάλεσαν οἱ περὶ αὐτῶν· κατὰ καὶ ὀμήρου πεποιημένα ἐν καταλόγῳ φωκῶων ἐστίν. οἱ μὲν δὲ γενεαλογεῖν ἴα πάντας ἐθέλοντες, παῖδα εἶναι Δελφῆ Πύθιν, ἔσθαι δὲ βασιλεύοντα γενέσθαι τῇ πόλει τὸ ὄνομα ἠγνόνται. λόγος δὲ ὅς ἡκεῖ τῶ ἀνθρώπων

πων εἰς τὰς πολλὰς, τὸ Ἰσὸν δὲ Ἀπόλλωνος τοξότηντα σήπεδαμ' Φη-
σιν ἐνταῦθα, καὶ Διὰ τῆς τοῦ ὀνόματι τῆ πόλεως γενέδαμ Πυθῶ. Πύ-
θεδαμ γὰρ διὰ τὰ σηπόμδα, οἱ τότε ἔλεγον. καὶ τῆδε ἔνεκα Ὀμη-
ρος πεπείκειεν, ὡς ἢ τῶ Σειρηνῶν ἡσος ἀνάτολεως ὄσων εἶη, ὅτι οἱ
τὸ ὠδῆς αὐτῶν ἀκόντες, ἐπίθοντο ἀνθρώποι. Τὸν δὲ διδομένοντα Ἰσὸν
δὲ Ἀπόλλωνος ποιητῶν μὲν δράκοντα εἶναι, ἐπὶ τῶ μωλεῖα Φί-
λακα Ἰσὸν Γῆς ταχθῆναι' Φασι δει.

Adjiciunt ad hæc, Hyamo Lycori filio Celeno filiam fuisse, è quâ Delphum Apollo suscepit; unde nomen, quod etiamnum nostra ætate usurpatur, urbs acceperit. Alii Castalium tradunt hominem indigenam, filiam habuisse Thyiam nomine, quæ cum Liberi Sacerdotio fungeretur, prima Libero Patri Orgia agitaverit: & ab ea, quæ furore impulsæ Sacra Baccho faciant, ab hominibus Thyiadas nuncupari: Apollinis nempe filium, & Thyiæ, Delphum fuisse autumant: Sed alii matrem ejus Melanem perhibent Cephissi filiam. Interjecto dein tempore urbem ipsam non solum Delphos, sed etiam Pytho nominarunt finitimi. Testantur id Homeri versus de Phocensium delectu. Sed eum qui subtilius populorum origines exquirunt, Delphi existimant filium fuisse Pythin; & ab eo dum regnaret, urbi nomen impositum. Est insuper pervagato inter homines sermone vulgatum, ab Apolline quendam ejus loci incolam sagittis confixum ibi contabuisse, & ex eo urbi nomen contigisse, quod ejus temporis homines persimili voce in iis quæ corrumpere videntur, significandis uterentur. Neque Homerus aliam ob causam Sirenum insulam ossium plenam dixit, quam quod in ea putrescerent eorum cadavera, qui Sirenum cantilenis aures præbuisent. Qui ab Apolline occisus fuerit, Draconem eum fuisse poetæ scripsere, cui custodiam Tellus Oraculi mandasset.

De Ephoro, autem, qui cum veritatem in historiis maxime

me extolleret, & infectaretur illos, qui fabulis gaudent; hinc tamen nil præter fabulas prompsit, ita Strabo, lib. IX. Ταῦτα δὲ εἰπὼν, Ἰππιδέρι ὄρασημα, ὅτι Ἰσολαμβάνουσι, κατὰ τοὺς ἀσπίδας τὸ μαντεῖον Ἀπόλλωνα μὲν Θέμιδον, ὠφέλησιν βελόμυρον ἔχοντες ἡμῶν. Εἶτα τὴν ὠφέλειαν εἰπὼν, ὅτι εἰς ἡμετέραν περὶ καλεῖται, ἔσωφροσύνῃς τοῖς μὲν χρησιμεύων, καὶ τὰ μὲν σωφροσύνην, τὰ δὲ ἀπαγορεύων, τὰς δὲ ἑδὲ ὅλως περιστέλλουσι: ταῦτα δὲ διοικεῖν νομίζουσι (Φησὶν) αὐτὸν, οἱ μὲν αὐτὸν τὸ θεῖον σωματίζουσι γένετον, οἱ δὲ ἀνθρώποις ἔνοιαν ὄραση δίδοντα τὸ εὐαγγέλιον βελήσεως. Ὑποβὰς δὲ, παρὶ τὸ Δελφῶν, οἰπνῆς εἰσιν διαλεγόμενον, φησὶ τὸ παλαιὸν Παρνασσίς πινὰς αὐτόχθονας καλεσόμενος οἰκεῖν τὸ Παρνασσόν. κατὰ τὸν χρόνον τὸ Ἀπόλλωνα τὴν γῆν Ἰπιδέρι, ἡμερῶν τὰς ἀνθρώπων, ἀπὸ τε τῶν ἀνημέρων καρπῶν καὶ τῆς βίαν, ἐξ Ἀθηναίων ὀρμηθέντα ἰπιδέρι Δελφῶν, ταύτην ἰεναί τὴν ὁδόν, ἢ νῦν Ἀθηναῖοι τὴν Πυθιάδα πέμπουσι. γένετον δὲ καὶ Πανοπέας, Τιτυὸν κατὰ λούση, ἔχοντα τὸ τόπον, βίαιον ἄνδρα καὶ ὄρασημον. τὰς δὲ Παρνασσίς συμμίξασθαι αὐτῶν, καὶ ἄλλον μνησθῆναι χαλεπὸν ἄνδρα Πύθωνα τένομα, Ἰπιδέρι δὲ δρῶντα κατατρεχόμενον δὲ ἐπιτελέειν ἰε παῖων ἀφ' ἑῶν παιαιισμόν ἔτιως ἐξ ἑδὲ ὄρασηδοθῆναι πῶς μέλλουσι συμπίπτειν εἰς ὄρασημαξιν: ἐμπροσθεν δὲ καὶ σκηνὴν ὅτε τὸ Πύθωνον ἰσοτὸν Δελφῶν, κατὰ περὶ καὶ νῦν ἐπὶ καὶ αἰεὶ ἰσοτὸν μαχηόμενος τὸ τότε γενομένων. Τί δὲ αἰεὶ μὴ μωδότερον ἢ Ἀπόλλων τοξότων, ἔχοντα τὸ τόπον Τιτυῶν, καὶ Πύθωνος ἔχοντων ἐξ Ἀθηναίων εἰς Δελφῶν, καὶ γῆν πῶσαι εἰπὼν; Εἰ δὲ ταῦτα μὴ ὑπελάμβανε μύθος εἶναι; τί ἐξ ἑῶν τὴν μωδοτόμην Θέμιν γοναῖκα καλεῖν; τὸ δὲ μωδοτόμην δρῶντα ἄνθρωπον; πῶς εἰ συγχεῖν ἐβόλετο ἔν τὸ ἰσοτὸν καὶ τὸ τὸ μύθος τόπον;

His statim subjicit, opinionem receptam esse, Apollinem cum Themide Oraculum illud condidisse, cum prodesse nostro generi vellet: atque utilitatem illam exprimit; nempe eum homines ad mansuetudinem, ac modestiam provocasse, dum Oracula edens, aliis vel mandaret aliquid vel interdiceret; alios omnino arceret. Hæc (inquit) ipsum censent facere

cere alii corpore adsumpto, alii quod suæ voluntatis notitiam inderet. Progressus deinde eò, ut de Delphis disputaret, quinam ii essent, ait Parnassios quosdam indigenas priscis temporibus Parnassum habitavisse: quo tempore Apollo terras obiens homines ad placiditatem composuit, frugibusque uti, & ratione victus mitioribus docuit: eum quidem ferunt ab Athenis Delphos proficiscentem eâ perrexisse viâ, qua nunc Athenienses pompam ad Pythonem mittunt. Ibi cum ad Panopeos pervenisset, Titium ab eo interfectum fuisse, qui ejus loci dominus violentus erat, atque injurius homo. Tum ad eum venisse Parnassios aliumque indicasse intollerabilem hominem, Pythonem nomine, cognomento Draconem; ac dum Apollo ipsum occideret, acclamasse Iô Pæan. Atque hinc pugnam inituris consueturisque, per manus traditum, ut ex more Pæana conclament. Tum quoque incensum fuisse à Delphis tabernaculum Pythonis: cujus rei memoriam hodieque renovent. At enim quid fabulosius dici potest, quam Apollo arcu feriens, Tityosque & Pythonas supplicis afficiens, proficiscens Athenis Delphos, & totam obambulans terram? Quod si hæc non putavit esse fabulas, quid sibi vult quod fabulis vulgatam Themidem mulierem vocat, fabulosum draconem hominis nomine afficit? nisi quod confundere modum historiæ cum fabulis voluit?

Hicce addamus quæ Macrobius lib. 1. cap. 17. Saturnal. habet. Ἀπόλλων Πύθιον: ὃν δὲ τὸ πύθιον, i. e. non à Consultatione Oraculorum dictus à Physicis æstimatur: sed δὲ τὸ πύθειν, id est, ἀπύθειν: quod nunquam sine vi caloris efficitur. Hinc ergo Πύθιον dictum æstimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum Deo Græci fabulentur. Quæ tamen fabulâ non abhorret ab intellectu naturalis arcani. Quod apparebit si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarraturum me esse promisi. Lato-

nae Apollinem Dianamque parituræ Juno dicitur obstitisse. Sed ubi quandoque partus effusus est, draconem ferunt qui Πύθων vocitabatur invasisse cunas Deorum, Apollinemque in prima infantia sagittis belluam confecisse. Quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. Namque post Chaos. &c.

Videmus hic cum apud Pausaniam tum apud Diodorum Siculum *capras* primas hujus Oraculi indices, quin & ipsas inde vaticinantes; ab iisque id homines didicisse, &c.

Poëtæ vero, ac Mythologi hic *draconem* ad Oraculi antrum, ex quo Themis futura prædicebat, custodem ejus collocant: quique *Apollinem* eo adventantem ab antri aditu arcuerit: unde & ab *Apolline* sagittis confixus ibi mortuus contabuerit. Aliis autem non solus Oraculi à *Themide* possessi custos erat: verum & ipse Oracula dabat. Ob ejus sive custodem sive & vaticinantem [quid miri enim *draconem* belluam edere Oraculorum Responsa, quum id & *capræ* fecerint?] peremptum Apollo iste (ad quem alias Philosophi seu Theologi Gentiles, omnia numina referunt; sicut ex Macrobio aliisque liquet) per annos novem fugere coactus, expiatione opus habuit.

Verum enim vero, quæ de *dracone bellua* cum Poëtæ ac Mythologi, tum & ipse Plutarchus, illos (non tamen ex propria sententia) secutus, dixerunt; illa Pausanias, atque Ephorus (apud Strabonem libro. 9.) de *Dracone*, homine violento, intelligi volunt; uti & ista, quæ de *Typhone* ac *Tityo* veteres fabulati sunt: dum interim Macrobius illa habeat pro commentis Philosophicis; atque hinc ista, diversis admodum modis, physicè explicet.

Interim cum *draco*, de quo locutus sum (quemque alii ex Poëtis ac Mythologis virilis, alii foeminei sexûs faciunt) Πύθων, seu *Pytho* appellaretur; nullique hæctenus (excepto aucto-

auctore hymni in Apollinem qui Homero vulgò adscribitur) illum *Typhonem* nominaverint, *Typhonemque* hunc omnes à *Tityo* ac *Pythone* distinxerint, non tamen defunt eruditi inter Christianos, qui per anagrammatismum, ex *Pythone Typhonem confinxerunt*. Ast ille anagrammatismus, apud Græcos, æque atque illa Scriptura quæ retrograda erat ac $\beta\gamma\delta\epsilon\zeta\eta\theta\iota$ fiebat, nullo in usû erat vulgari; sed tantum ludendî gratia; nisi quod retrograda Scriptura in nummis satis frequenter exhiberetur. Neque anagrammatismi per Cabbalam Judæorum, nisi posteriorum inventum fuit: nec Græci illos ab Hebræis didicerunt; quicquid hic tam audenter Dickinso-nius (cap. 1. Delph. Phœnic.) asserat.

Verum nec hic subsistunt ejusmodi eruditi; sed, ut ex *Pythone Typhonem* faciunt, sic & *Typhonem* in *Og regem in Basan* transformant: dum summa ope nituntur, ut fabulis absurdissimis Græcorum, nullique historix fundamento innitentibus, ~~est~~ quæ de una eademque re, plusquam decem sæpe diversis modis, ab hoc quidem sic, ab alio rursus sic, conficta fuerunt) veris Hebræorum Historiis, ac quidem $\theta\epsilon\omicron\upsilon\delta\omega\varsigma$, seu Divinitus, datis, accommodent.

At si à $\rho\epsilon\theta\epsilon\eta$ Pethen, Hebraico vocabulo, quod quidem *dracōnem*, sed magis proprie *Aspidem*, denotat ipsis, *Pytho*, *draco*, originem haulit, indeque *Diabolus* per talem *Pythōnem*, seu *Pethen* denotatur; quomodo is simul *Typhon*, seu *Pityus*, vel potius rex *Og in Basan* esse potuit?

Hunc interim *Typhonem* in *Arimis* locant, *Arima* rursus absque ulla hæsitatione, in Palæstina, adeoque in Judæa. Quod ut belle ipsis cedat versum integrum libro 2. Iliados inserunt post hos sequentes:

Γαῖα δὲ ὑποστεινάχιζε Διὶ ὡς περικραγύνα
 Χωοῦδῶ, ὅπερ ἄμφι Τυφῶνι γαῖαν ἰμάδαη
 Ἐν Ἀρμῆσι δὲ Φασὶ Τυφῶνι ἔμμεναι βύδας.

Nempe hunc versum, qui, teste Srabone (lib. 12.) plane insititius, adeoque & spurius, est, neque in ullis Homeri exemplaribus comparet,

χάρω ἐνὶ δρυόεσσι Ἴδαης ἐν πόνι δήμῳ :

quique aliter concinnatus, alibi eidem libro secundo Iliados inferitur, hoc modo :

Πῆμάλῳ Ἰσοῖ νιφόμεντι, Ἴδαης ἐν πόνι δήμῳ.

At quum prior ipsis magis placeat, ipsum, ut res aliis, sic quoque magis plausibilis evadat, Ἴδαης in Ἰδαίης; & sic, si non *Lydos*, saltem *Cilices* in *Judæos* transformant, ut sic Homerum pro suis partibus stantem ostendent; isque de *Og* in *Basan* locutus videatur. At qualem notitiam rerum Hebraicarum is habere potuerit, forsan alibi latius ostendam.

Interim istorum hominum huic *Moses* est *Apollo*, huic *Josua*; huic denuo *Josua* idem cum *Hercule* est; isque *Hercules* (quod secundum alios *Apollo* fecerat) *Typhonem*, i. e. *Og regem in Basan*, occidit. Aliis denique *Moses* idem cum *Libero*, seu *Baccho*, est; imò & cum *Pane* ac *Mercurio*.

Quam belle vero hujusmodi homines talia probent, videri potest ex proposit. IV. cap. 8. Demonstr. Euang. P. D. Huëtii; qui ibi, ut ostendat non solum Apollinem, verum &, nescio quos non, *Pana*, *Priapum*, *Æsculapium*, *Prometheum*, & *Cecropem*, & *Minoa*, & *Rhadamanthum*, & *Æacum*, & *Protea*, & *Perseum*, & *Aristæum*, & *Musæum*, & *Orphea*, & *Linum*, & *Amphiona*, & *Eumolpum*, & *Tiresiam* eisdem cum *Mose* fuisse; inter alia (ne pluribus Lectori tædiosus fiam) ita loquitur: *Apollo Trojæ muros ad citharæ cantum fertur condidisse: Israëlitica gens, ut in civitatis coalesceret formam, & legibus con-*

contineri se pateretur, Moses perfecit. Narratur Apollo apud Tibullum :

Saturno rege fugato
Victoris laudes concinuisse Jovis :

Submerso Pharaone & Egyptiis, Hymnum victori Deo cecinit Moses, & alterum quoque debellatis gentibus, quæ iter in Chananæam terram morabantur. Pythonem Serpentem ab Apolline interfectum narrant fabulatores; fortasse quod Hevæos, Chananæam gentem, Mosis præcepta secuti Israelitæ domuerint: מִיָּמִינָא autem Hevæum & Serpentem sonat, ut à Bocharto demonstratum est; vel potius quod virga Mosis versa in colubrum, Magorum Egypticorum virgas mutatas quoque in Serpentes absorbuerit, & quod Serpentium ignitorum à Deo in Israelitas immissorum vim virusque excitato Serpente æneo, Moses represerit. Tityon etiam terræ omniparentis alumnum & filium, Apollo occidit. Hic mortuus, juxta Homerum, ἐπ' ἐννέα κῆτε πέλε-
δεξ, per novem terræ jugera porrigebatur. Moses Og regem Basan interfecit, virum de stirpe Gigantum, cujus letus novem cubitos habebat longitudinis. Nomen Tityo à טִיט, LUTUM quod significat, quasi dicas πηλοζώνον, quo nomine gigantes Callimachus appellat. Og Basanitidis terræ indigena & filius fuit. In Eubæam ad visendum Tityo ivisse Rhadamanthym cecinit Homerus: quippe Ogi regionem adit & subegit Moses, quem Rhadamanthum esse suo loco probabimus. Apollini Diradiotæ sacrificabatur agnus, Delphinio, & πάλω taurus, Myrensi vitulus: nempe has Apollini, qui Moses est, gratissimas fore rebantur victimas, quas ipse sanxisset: ac forsitan etiam Vituli Aurei, à Mose comminuti meminerant: nam quæ Deo cuique odiosa esse putabant, huic ea sacrificabant.

dicali sumptam) præponas, erit LEHARNAHAS: & Græcè Ἀρναῶς; i. e. MONS AUGURII. Quippe mons ille, cum Delphi, qui tam clare audiebant ob Oracula, in eo siti fuerint, eo nomine dici excellenter meruit.

Postea vero, quoniam propheticus iste spiritus è specu (qui ibidem loci fuit) emanare solet, MONTEM dicebant מֶנְתֵּם, PARAI-NAHAS [orthographicam pronuntiationem saltem, sicut & versionem, ubique quantum pote, licet male, ad opinionem suam accommodat] i. e. HIATUM DIVINATIONUM. Quæ verba Græci protinus ad linguæ suæ typum formabant; & Πάρνασσον efficiebant, &c. ne plura afferam: nam certe pene quot verba tot errores hic, (si locus ac tempus illa refellendi essent) clare ostendi possent.

Miror fane, homines aliàs eruditos, multæque lectionis, tantum dare affectibus suis, vel saltem præconceptis suis præjudiciis, ut tot ac tanta, nulla veterum debita autoritate suffulta, pro veris ac quam seriis affirmant.

Ut autem nullibi in S. Scriptura Veteris Testamenti vox פֶּתֶן, *Pethen*, (quam *Pytho* interpretantur) pro *Diabolo* sumitur: sic nunquam *Apollo* inter Græcos, nedum apud Delphos, sub forma, *Draconis*, *aspidis* aliusve generis *Serpentis* adoratus fuit, aut invocatus. Namque ibi semper sub humana forma adoratus, ac religiosè cultus fuit.

Cum igitur nunquam *Apollo* sub *draconis* forma Delphis (neque ullibi gentium extra Delphos) cultus, adoratus atque invocatus fuerit: neque aliquis *draco* ibi, præter *Apollinem*, (quod *draco* ille, quem fabulantur olim ista loca occupasse ut Oraculi custodem, ab *Apolline* sagittis confectus fuerit) ab ullis coleretur: neque ulli gentiles (excepto tandem, inter ultimos tempore, *Porphyrio*) *Divinationem* malis *Dæmonibus* adscripserint: cumque nunquam (nisi in isto *Homero* adscripto loco) *draconem* à *Pythio* *Apolline* peremptum, pro *Typhone*, aut *Tityo* habuerint; multo vero mi-

nus *Pythonem* istum cum Apolline ibi fatidico confuderint: nec denique unquam Græci *Dracones* pro Dīs habuerint (*nam Serpentis Epidaurei*, sub quo Æsculapius colebatur, ut illius *Glyconis* conficti, de quo Lucianus loquitur, longe alia ratio fuit, ut alibi ostendetur.) Cum, dico, hæc ita sint; videmus clare, mi Lector, ex conficto dracone, confictum, ab eruditis nostris, fuisse *malum Dæmonem*, seu *Diabolum*, eo quod ita quandoque in S. Scriptura Novi Testamenti, proprie satis appelletur: Atque adeo *Diabolum Draconi Delphico*, seu *Pythoni* fuisse accommodatum; atque etiam eundem (nescio quam *Metamorphosi*) ab aliis in *Typhonem*, hincque iterum in *Og regem in Basan*, conversum fuisse.

Quod autem ad Urbis originem, ac denominationem attinet; sicut *Delphorum nomen* à *Delpho* repetit Pausanias, sic & nomen *Pytho* (Gr. πυθώ) à *Pythi*, qui filius *Delphi* fuerat. At quinam ex incolis, ibi ab *Apolline* telis confixus interierit ac putruerit, id incertum ille asserit. Certe minime id de *dracone bellua* (uti nec Strabo, nec Macrobius, neque alii, præter Poëtas) id intelligit.

At nec de *Parnassi* nominis origine tanta anxietate, ex lingua Hebræa vel Phœniciâ, inquirere opus est: cum de illa quoque ita loquatur idem Pausanias: Πόλιν δὲ δὲ χαλιότατην οἰκισθῆναι φασιν ἐν ταῦτῃ ἐπὶ Παρνασσῷ· κλειδώρας δὲ εἶναι νόμφης παῖδα αὐτῶν· καὶ οἱ πατέρας, καθάπερ γὰρ καὶ ἄλλοις τῶν καλιότων ἡρώων, Ποσειδῶνά τε θεῶν καὶ Κλειόπομπον ἄνδρα ἐπινομάζουσι. καὶ διὰ τούτων δὲ τῆς Παρνασσῷ τῶν τε ὄρεσσι τὸ ὄνομα τεθῆναι λέγουσι, καὶ διὰ τούτων Παρνασσῶν ἐνομασθῆναι νόμφην τῶν τε πελοποννησίων ὀρνίθων τὴν ἀπ' αὐτῶν μαντείαν, γινέσθαι Περνασσῷ τὸ ὄρημα, &c.

Vetustissimam sanè urbem olim eodem in loco à Parnasso conditam tradunt: Cleodoræ nymphæ hunc filium fuisse, cui, sicuti cæteris Heroibus, à Diis Patrem Neptunum, ex hominibus,

minibus Cleopompum attribuunt: & ab eo cum montem Parnassum, tum vero saltum Parnassum nominatum. Ab eodem præterea Parnasso inventam affirmant ex avium volatu, futurorum prædictionem, &c.

Verum multi eruditi, ex lingua Hebræa vel Phœnicia cuncta talia deducere malunt. At si hujusmodi homines dicant, hæc Pausaniæ plane incerta esse, id fateor: Sed confiteantur ipsi sua fabulis poëticis, ac quidem absurdissimis & ridiculis (ut Strabo ostendit) inniti: adeoque merè fabelis se suas originationes ac denominationes superstruere: dum interim & vocabulis tam Græcis quam Hebraicis vim inferunt.

Ex talibus igitur judicari potest, quam obscuræ atque incertæ plane sint, tum hujus *Delphici*, tum & aliorum Oraculorum (*Jovis Ammonis*, *Jovis Dodonæi*, cæterorumque, quas etiam ex Hebraismo repetunt) origines: quæ tamen tanta cum pompa, rei que exaggeratione, à multis frustra producantur: idque potissimum, ut hîc Diabolus auctor statuatur, isque ipse Oraculorum Responsa, modo præter ac supernaturali, dedisse videatur.

At, relicta ulteriori digressione, nunc me ad ipsum Oraculum, seu *Δελφικόν*, Delphicum, modosque ibi Deum consulendi, artesque & imposturas Sacerdotum, &c. converto: ut inde ita melius de ipsius origine atque auctoribus judicetur.

CAPUT V.

Fit ulterior Oraculi Delphici descriptio : notaturque 1o. quales fuerint isti homines , qui Delphos consultum Apollinem adventabant. 2o. Qui qualesque homines ibi habitarent , Oraculumque ibi circumseßum tenuerint ; Antistites nimirum , Sacerdotes , ipsorumque ministri ; circumductores atque exploratores ; tum illi , qui victimas , thura , aliaque quæ ad sacrificia &c. necessaria erant vendebant ; tum quoque qui advenas hospitio excipiebant , &c. 3o. Notantur stata consulendi tempora , nempe menses , ac dies sive fasti illi sive nefasti essent &c. 4. Lustrationes , sacrificia , &c. 5. Prophetæ plures numero simul apud Oraculum istud , Pythiæ (seu Pythiis) in servientes. 6. Quoque Poëtæ , qui Responfa Pythiæ , per Prophetas , utcunque concinnata , versibus , seu numeris , includebant. 8. Denique Victimæ , in ultimo sacrificio ante consultationem , tremor. 9. Tandem sortitio inter illos , qui Apollinem , primi , secundi , tertii , (ac sic porro) ordine , consulturi essent.

Post Delphici Oraculi descriptionem ratione locorum ac situs istius tam Urbis quam Templi uti & originis atque auctorum , prout fabulæ docent ; non male , meo iudicio , considerabimus , qui ac quales fuerint , pene semper illi , qui Divina Responfa petentes eo veniebant ; in quorumque ac qualium manus , illi Delphos adventantes necessario incidere debebant : ac quibus , præterea , ceremoniis , ritibusque usi fuerint consulentes ; qualibusque imposturis & artibus illi qui fani istius Antistites , Prophetæ vel ministri erant , usi fuerint.

Qui igitur eo Oraculi petendi gratia adveniebant erant homines superstitione tacti , ac jam magnis præjudiciis de hujus

ritus consultorum ad Oraculum Delphicum, &c.

Consultores jam primum advenientes.

Caupona, aliique qui Antistitium emissarii aut ministri erant.

Adolescentes, qui Consultorum aures ac mentes superstitione adhuc magis implebant.

Consultores, capite obiecto, per callem angustum, ac tubarum sonitu, ad templum ducti: tum ne (quasi) quid mali ominis auribus perciperent; tum ut sic oraculo ac metus in ipsis per ea adaugerentur.

Consultores, Tympanista aliique ibi in via positi.

Consultationes totius corporis.

Consultationes, seu lustrationes, per περιεργαστήρια; laureis, &c.

Consultorum jam ante commissorum confessiones: ut ita in eis quoque de consultorum postulationibus obsecratis illis inscriptis judicare valerent, &c.

Consultationes, Haruspicina, Auguria &c. ut bona Omina viderentur; vel jam obtenta viderentur.

Consultationes in Templi περιεργαστήριον, seu sacrum septum.

Consultationes in qua sedentes Consultores Pythia Responsa dabant.

Castalius, ex qua Pythia hauriebat aquam fatidicam, ante introitum ad Adyta.

Castalius, seu περιεργαστήριον.

Castalius, in quibus tam Pythia, quam Sacerdotes atque Antistites morabantur.

Castalius, seu περιεργαστήριον, sive sacrum septum.

Castalius, seu collium ac monicularum, quibus Templum ab anteriori parte obseptum, sonitus ibi factos multiplicatque adductos reddebat.

Castalius, seu rupium Parnassi, qui huc Maxime faciebat.

Castalius, seu Delphorum pro parte procul in prospectu.

Adventus consultorum ad Oraculum Delphicum, &c.

No. 2.

Pag. 90.

1. **C**onsultores jam primum advenientes.
2. **C**aupone, alique qui Anistium emisarum aut ministri erant.
3. Sacerdotes, qui Consultorum aures ac mentes superstitione adhuc magis implebant.
4. Consultores, capite obiecto, per callem angustum, ac sub ubarum sonitu, ad templum ducti: tum ne (quasi) aliquid mali omnis auribus perciperent; tum ut sic superstitione ac metu in ipsis per eum adaugerentur.
5. Tympanes, Tympanyta alique ibi in via positi.
6. Purificationes totius corporis.
7. Purificationes, seu lustrationes, per περὶ ἀντιόχου; laurivamis, &c.
8. Peccatorum jam ante commissorum confessiones: ut ita melius quoque de consultorum postulationibus obsequatis libellis inscriptis judicare valerent, &c.
9. Sacrificia, Haruspicia, Auguria &c. ut bona Omnia obtinerentur; vel jam obtenta viderentur.
10. Introitus in Templi περὶ ἑσόδου, seu sacrum septum.
11. Cella, in qua sedentes Consultores Pythia Responsa audiebant.
12. Fons Castillus, ex qua Pythia hauriebat aquam futidicam, ante introitum ad Adyta.
13. Templi περὶ πύλων, seu πύλονα &c.
14. Cella, in quibus iam Pythia, quam Sacerdotes atque Anistues morabantur.
15. Ipse Templi περὶ ἑσόδου, sive sacrum septum.
16. Circulus collium ac monticulorum, quibus Templum ab inferiori parte obseptum, finitius ibi factos multiplicatos atque adductos reddebat.
17. Pedes montis Parnassi rupium, qui huc Maxime faciebant.
18. Urbs ipsa Delphorum pro arte procul in prospectu.

jus *γεννητικῆς* Divinitate, adeoque & auctoritate ac veritate præoccupati; talesque quales nobis describit Juvenalis, dum de plurima hominum parte ita loquitur:

Quicquid agunt homines votum, timor, ira, voluptas.

Ex quibus spes & metus, maximi inter homines tyranni ac votorum causæ & incitamenta, ipsorum mentibus præcipuè dominantur: præsertim si super rebus maximi ponderis aut momenti solliciti sunt. Quin ex vultu, ex gestibus cæterisque actionum circumstantiis, nedum ex verbis sermonibusve eorum, sæpissime deprehendas, quæ qualesve curæ ipsos angant. Ac quandoquidem Oracula potissimum à divitibus, ab iisque ob res maximi momenti adirentur; magnoque ut plurimum famulatio essent comitati (ex quorum numero; si non omnes vel plurimi, saltem præcipui, illarum rerum ob quas Oraculum adibatur, essent conscii) inde optimam nanciscebantur occasionem expiscandi per obliquas, magis minusve interrogatiunculas (artificioseque adornatas narratiunculas) dum detinerentur consultores, vel ob sacrificia sæpius, ac sub variis prætextibus iteranda, vel omina meliora prioribus exspectanda aut observanda, aliaque plura, quorum sub prætextu tempus teri atque in longum extrahi poterat; illique interea temporis fallendi ac tædii devorandi gratiâ in diversis cum aliis morarentur, & lusu ac jocos quandoque sese oblectarent: dum denique per *περιηγητῶν*, seu *circumductores*, per omnia antiquitatis monumenta ducerentur, aut per visenda Tempia (etiam hujus Templi septis inclusa, ac in vicinia consecrata) cellas, picturas, statuas, horum illorumve donaria, atque alia multa, quibus peregrini (præsertim si nihil aliud sit quo temporis tædium devorent, aut illi aliàs quoque sive ex curioso animi motu, sive ex superstitione, talibus delectentur) sese oblectarent. Cujusmodi Circumductoribus abundabant ista loca, ubi *γεννητικῆς* sive Jovis, sive Apollinis, sive Serapidis, sive denique

aliorum Deorum erant exstructa atque adornata. Quod patet abunde satis ex Plutarchi libello de Pythiæ Oraculis, hoc modo: Ἰππλασῶν ἐν ὁ θεῶν, ἀλλὰ ἔν τῶν (εἶπεν) ὧ παῖ δοκῶμεν ὑπηρέα πνι τὲς πειρηγῆς ἀφαιρεῖσθαι ἔ οικεῖον ἔργον. ἐάσον ἐν γενέσθαι ἔ τῶν πῶπρον, εἶτα πῶι ἂν βάλῃ καθ' ἡσυχίας Διαπορήσεις. At vero subjiciebat Iheon, rursus, tu adulescens, videbimur malitia quadam enarratores (seu circumductores) suo munere defraudare. Eos ergo sine prius sua agere: postea per otium disquiras de quibus voles.

Hos πειρηγῆς non incommode vertit Xylander *Enarratores*: quod hi non solum, illos hospites per omnia spectatu digna circumducerent, illaque ipsis ostenderent; sed & simul, unde hæc vel illa donaria, hæc vel illa statua, picturæ, tabellæ cæterave ornamenta hujus templi venerant; quisve illa dedicarat, qua de causa ac quibus occasionibus: quid circa hanc illamve statuam, quid circa hunc illumve locum, circa hæc aut illa sacrificia ac victimas aut prodigii aut miraculi, aut alius generis ostenti aliquid, aut portentis, contigerat; *quæque alia (ut Taciti verbis utar) lætium antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati affingit*, enarrarent. Unde & Lucianus in Philopseude, Εἰ γὰρ πῆ ἀφέλοι ἔ μυσθώδη ταῦτα ἐκ τ' Ἑλλάδος, ἔδεν ἂν κωλύσῃ λιμῶ τὲς πειρηγῆς αὐτῶν Διαπορηγῆσαι, μήδε ἀμφοδὶ τῶν ξένων τ' ἀληθῆς ἀκρίβειαν ἐπελεσάντων. *Quod si quis fabulas auferat è Græcia, nil obstiterit quo minus earum EXPLANATORES fame intereant; cum nullus sit hospitem qui gratis veritatem audire velit.*

Quod de Periegetis, ut locum habuit per totam Græciam, iis in locis ubi plurima vetustatis monumenta spectanda erant; sic imprimis tamen circa Oracula non Græcorum solum, sed Africanorum quoque, & Asianorum, aliarumque gentium delubra aut Tempia, ubi μαρτεῖα fuerant contructa.

2°. Notandum quoque urbes illas ac civitates, in quibus talia μαρτεῖα constituta fuerant, plenas fuisse hospitium ac diversorium ad per-

peregrinos Consultores, eorumque comitatum, excipiendos; quorum hospites inde subsistebant ac ditescebant: reliquam vero multitudinem compositam fuisse ex hominibus, qui aut pecora, aut thura aliaque aromata similiaque, ad victimas & sacrificia desiderata, aut alia quoque multa, quæ huc adventantibus vel grata & deliciosa, vel necessaria erant, emenda exponebant: ex *Auguribus* porro, ex *Haruspicibus*, *Sacerdotibus*, *Prophetis*, *poëtis*, *popis victimariis*, aliisque pluribus Templi ac *Sacrorum Ministris*; cæterum & ex *Emissariis* seu *Corycæis*, qui ubique locorum, tam ibi ad Oraculum, quam alibi in locis inde procul disitis, Consultoribus eorumve comitatu, aliisque superstitionis, sese callide ac quasi longe aliud agentes, oggerant; denique ex illis *Ἐμψυλάϊς*, seu *Circumduktoribus*, qui, dum per omnia spectatu digna Consultores eorumque comitatum ducerent, nullam non occasionem captabant, aliquid saltem eorum, quorum gratia eò advenerant, eliciendi; sive narrarent successus eorum, qui animo pio admodum ac numinibus devoto, talia vel talia à Deo petiverant; confingerentque ita millenos casus partim veros quandoque, partim falsos; partim denique omninò confictos (atque imprimis quidem de talibus, qui vafro atque impio animo Oraculi fidem ad Divinitatem explorare, atque inde ludibrio exponere voluerant) ut sic adhuc majorem superstitionis, & metum, ac venerationem in Consultorum animis excitare valerent; ac per tales insidias eos facilius circumvenirent.

Nec sane mirum illos Delphorum incolas egregie ejusmodi artibus & argutiis fuisse exercitatos; ut quibus maxima hinc quotidie exsurgebant emolumenta. Ita ut plane ad rem, in Phalaride suo secundo, Lucianus sacerdotem quendam Delphicum hoc modo loquentem inducat: καὶ ὅσον ἔστι τῆ γῆ βαθεῖαι μὲν αἰεὶ συνήμῳ ἀν, τὸ δὲ ἱερὸν, καὶ ὁ Πύθιον, καὶ τὸ ἑρητήριον, καὶ οἱ θύοντες, καὶ οἱ ἀσπερίδες, πάντα Δελφῶν τὰ πεδία, καὶ τ' ὁ ἄσπεδος.

σδος. ἐντεῦθεν ἡ Ὀπρεια, ἐνδύθεν αἱ τροφαί. ἤρη γὰρ τ' ἀληθῆ
 πρὸς γε ὑμᾶς λέγειν, καὶ τὸ λερόμενον ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ἀσπαρτα
 ἡμῖν, καὶ ἀνήροτα φύεται ἐν παντί ὑπὸ τῶν γεωργῶν τῶν θεῶν,
 ὅς ἐ μόνον ἐν τῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθὰ γενόμενα παρέχει, ἀλλ' εἴ
 πὲν Φρυγίαν ἢ Λυδοῖς, ἢ Πέρσαις, ἢ Λαυροῖς, ἢ Φοίνιξιν, ἢ Ιτα-
 λιώταις, ἢ Ἰππεροῖς αὐτοῖς, πάντα εἰς Δελφὸς ἀφικνεῖται. καὶ
 ἐν δὲ πρὸς μὲν τὸν θεόν, καὶ Ὀπρῆιδον ἡμεῖς, καὶ πρῶτα ὑφ' ἀπάν-
 των, καὶ Ὀδαμονῶν. ταῦτα ἔδραχαιον, ταῦτα τὸ μέγιστον νῦν. καὶ
 μὴ πισυόμεθα γε ἔγω βιῶντες. μέμνηται δὲ εἰς πρῶτον ψῆφον
 ὑπὲρ ἀναθήματι ἀναδοθεῖσιν, εἰς κωλυθέντα θεῶν, ἢ ἀναθή-
 ναι. *Et quantum in terra est, in extrema fama semper*
versaremur: verum Templum ipsum, & Pythia, & Ora-
culum, & qui sacrificant, & qui [alias] pietatem exer-
cent, hi Delphorum sunt campi, hi proventus; hinc abun-
dantia, hinc alimenta (par enim est ut verà dicam vobis)
etiam quod à Poëtis dicitur, citra sementum, citraque cul-
turam omnia nobis proveniunt, Agriculæ Dei operâ: qui
non solum ea bona nobis exhibet quæ apud alios nascuntur:
sed si quid est apud Phryges, apud Lydos aut Persas, aut
Assyrios, aut Phœnices, aut Italos, ipsosve Hyperboreos,
omnia ad Delphos veniunt: & nos secundum à Deo hono-
rem ab omnibus consequimur, opulenti, felices sumus. Hæc
olim, hæc hæctenus obtinuimus: atque utinam ita vivere
non desinamus. Nemo meminit latum à nobis unquam fuisse
suffragium, quo quenkum à sacrificando vel offerendo dona-
rio prohibuerimus, &c.

Cum igitur talia probe observasset Alexander ille Pseudo-
 mantis, cujus Tragœdiam nobis describit Lucianus, cujus-
 que mentionem, ut puto, jam plus semel feci, iisdem pla-
 ne ille fallaciis utebatur: Ita enim de ipso Lucianus: λαμ-
 βάνων δὲ, οὐκ αὐτὸς ἐλεῖτο μόνον, εἰς εἰς πλεον ἀπεθεσούε-
 ζεν, ἀλλὰ πολλὰς ἤδη πρὸς αὐτὸν ἔχων συνεργὰς καὶ ὑπορέτας, καὶ
 πρῶτῆνας, καὶ χρησιμοποῖδς, & χρησιμοφύκας, & ὑπογραφείας, καὶ
 ἴππ.

Ὀπισθοφραγίας, καὶ ἐξηγητῶν, ἀπασιν ἔνεργον ἐκάστω τὸ κατ' ἀξίαν. ἤδη δὲ πνας καὶ ὅτι τῷ ἀλλοδαπὴν ἐξέπεμπε, Φήμας ἐμποροῦντας τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τῶν μαυρίων, καὶ δηγησομένων, ὡς περὶ τοῖς, καὶ ἀνδρῶν δραπέτας, καὶ κλέπτας, καὶ ληστὰς ἐξελέγχοι, καὶ θεουρῶν ἀνορύξαι τῶν θάλασσαν, ἔνοσθίνας ἰάσασθαι, οὐκίς δὲ καὶ ἡδὲ ἀποθανόντας ἀναστήσει. *Ceterum iis quæ accipiebat non utebatur solus, nec ad congerendas in thesaurum opes reponerat : sed multos secum habebat adjutores, ministros, exploratores ; tum qui versibus Oracula conderent, tum qui Responſa ſervarent, qui ſubſcriberent, qui obſignarent, qui interpretarentur : quorum unicuique pro merito lucrum impertiebat. Jam & Emiſſarios aliquos in regiones alienas amandarat, qui Oraculi famam in gentes inferrent, affirmarentque ipſum prædicere, invenire fugitivos, fures ac prædones indicare, theſauros effodiendos oſtendere, ægrotos curare, quosdam etiam vitâ deſunctos in vitam revocare.*

Ac paulo poſt !

Περὶ τῶν μὲν τῶν ἐν αὐτῇ Ῥώμῃ κατεſτήσαστο πάντων πολλῶν τῶν συνωμοτῶν, οἱ τὰς ἐκάστω γνώμας διήγαγελλον αὐτῶν, καὶ τὰς ἐρωτήσεις περὶ ἐμνήσαστο, καὶ ἂν μάλιστα ἐφίενται, ὡς ἔτιμον αὐτὸν πρὸς τοῖς ἀποκρίσεις, καὶ πρὸν ἤκειν τὰς πεμπομένων καταλαμβάνεσθαι. *Exploratores etiam ex ſua conjuratione quam plurimos Romæ conſtituerat, qui ſibi, qua quiſque mente eſſet indicarent, ac priuſquam Oraculum adiiſſent, illi ſignificarent, quidnam eſſent percontaturi, quidque potiſſimum cuperent : ut priuſquam veniſſent qui mittebantur, ille jam ad reſpondendum eſſet paratus.*

Quales autem ut plurimum fuerint Conſultores, Lucianus nobis optime repræſentat in Rutilliani, alias boni viri, ſuperſtitione deſcribenda : *Qui Rutillianus aliàs quidem erat vir honeſtus ac probus, tum compluribus in præliis Romanorum ſpectatæ virtutis : ſed qui in his quæ ad Deos pertinent pa-*
rum

rum sane saperet, & de iis absurda crederet: adeo, ut sicubi lapidem inunctum vel coronatum conspexisset, continuo procideret atque adoraret, ac diutius advolutus vota faceret bonaque ab illo peteret. Hic igitur auditâ Oraculi famâ, parum absuit, quin relicto exercitu cui præerat, in Aboni murum advolarit. Alios autem post alios legabat. Porro qui mittebantur, imperiti quidam famuli facile decepti domum remeabant, alia quidem visa, alia tanquam visa & audita referentes, atque his plura accumulantes, quo fierent domino commendatiores. Itaque senem infelicem inflammabant & in vehementem insaniam impellebant. Hic vero, ut qui plurimis ac potentissimis erat amicus, eos adibat, narrans, cum ea quæ ex à se missis acceperat, tum ea quæ ex sese effinxerat. Quare urbem hinc implevit & concitavit; & plerosque ex aulicis expavesecit: qui de suis etiam rebus aliquid audire compulsi sunt. Porro Alexander advenientes comiter excipiebat & Xeniiis, aliisque magnificis donatos muneribus ad eum remittebat; Hoc agens, ut non solum recitarent Oracula, verum etiam Dei laudes canerent, ac portentosa quædam de Oraculo, deque ipso mentirentur.

3. Habebant ibi statuta sibi tempora quibus Pythia Divina sua Responſa proferebat. Neque enim semper illa parata erat: verum expectandum erat, donec dies, qui Responſis hiſce deſtinati erant, adventarent. Oſtendit id nobis Plutarchus in Quæſtionibus Græcis, ubi num. IX. (qui locus ob Hoſioteremibi quoque indicatum, mihi integre deſcribendus videtur) ita loquitur: Τὶς ὡρᾷ Δελφοῖς ὁσιωτῆρ, ἔ δὲ διὰ τὴν βύσιον ἕνα τὴν μηνῶν καλῶσιν; ὁσιωτῆρα μὲν καλῶσι τὸ θυάμδρον ἱερεῖον, ὅταν ὅσιον δὲ ποδειχθῆ. πέντε δὲ εἰσὶν ὅσαι διὰ βίε, καὶ τὰ πολλὰ μὲν τὴν περὶ Φηλῶν ὄρωσιν ἔστι, καὶ συνεργῶσιν, αἱ γερονέαι δουῆντες διὰ Δελφικῶν. ὁ δὲ βύσιον μὲν, ὡς καὶ οἱ πολλοὶ νομίζουσι, φύσιός ἐστι. (ἕαρον δὲ ἀρχὴ, καὶ τὰ πολλὰ φύεται τηνικαῦτα καὶ διὰ βλαστῶν)

ὅτι δὲ ἀληθές, ὅτι ἐχρὶ ἔτους. εἰ γὰρ ἀντὶ τῆς Φ ὅ β ἡζῶνται
 Δελφοὶ καθάπερ Μακεδόνες (βίλιππον καὶ βάλακρον, καὶ βερονι-
 κὴν λέγοντες) ἀλλ' ἀντὶ τῆς π. καὶ γὰρ ὅ παθεῖν, βαλεῖν, καὶ
 τὸ πικρὸν, βικρὸν Ὀπτικῶς καλεῖσιν. ἔστι ἐν Πύσει ὁ Βύσι, ἐν
 ᾧ πυσιῶνται ἔ πυνηθόνται ἔ θεῶ. ὅ γὰρ ἐνοεῖν ἔ πατέρα. ἐν τῷ
 μηνὶ γὰρ τῷ τῷ ἡρητήριον ἐγίνετο, καὶ ἐβδόμην ταύτην νομίζουσι τῶ
 θεῶ γενέθλιον, καὶ πολυφθσον ἐνομαζουσι, εἰ δὲ ἔ πέπειδῃ φθόεις,
 ἀλλὰ πολυφθῆ ἔ πολυμάντῳ ἔσων. ὅψε γὰρ ἀνέδησαν αἱ καὶ
 μῆνα μαντεύουσι τοῖς θεομάντοισι· πρῶτον δὲ ἀπαξ ἐθεμίθῳεν ἡ Πυθία
 ἔ ἐνιαυτῷ καὶ ταύτην τὴν ἡμέραν, ὡς Καλλιθένης καὶ Αναξανδρίδης
 ἱστορήκασι. *Quis est apud Delphos HOSIOTER, & cur
 unum de mensibus appellant Bysium? Hosioter est victima
 quæ immolatur, cum creatur Hosius [vox sanctum deno-
 tat.]* *Quinque autem sunt Hosii per totam vitam, mul-
 tisque in rebus adsunt vaticibus, atque unà etiam sacri-
 ficiant: quippe à Deucalione genus crediti trahere. By-
 sius mensis, ut plerique putant, Physisus est, à nascendo sic
 dictus. Est enim veris initio, quo tempore pleraque nascun-
 tur & germinant. Sed res ita non habet. Non enim Delphi
 B. litera pro Ph utuntur (ut Macedones, qui Bilippum,
 Balacrum, Beronicam dicunt, quæ sunt Philippus, Phala-
 crus, Pheronice) sed loco literæ P, soliti batein dicere &
 bicròn, quæ sunt patein & picròn. Est ergo Bysius dictum
 pro Physisus, quod eo mense Deum scitantur. Atque hæc
 sententia convenit cum antiquis Delphorum observationibus.
 Mense enim isto Oraculum primò extitit, & septimanam
 istam Deo natalitiam putant, polyphthoumque nominant; non
 à coquendis phthoibus (quod est placentæ genus) sed quod
 multa tum Responso Deus edat. Sero enim cæpit singulis
 mensibus Oracula requirentibus respondere. Antiquitus semel
 duntaxat in anno vaticinabatur Pythia, idque istâ die: ut
 Callisthenes & Anaxandridas tradiderunt.*

Sic Servius, (ad Virgilio versus sequentes: *Qualis ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta Deserit, ac Delum Maternam invisit Apollo*) *Constat enim Apollinem sex mensibus hyemis apud Pataram Lyciæ civitatem dare responsa, & sex mensibus æstivis apud Delum.* Quod indicat etiam in aliis *ἡρησιέως* certa consulendi ac Respondendi tempora fuisse observata. Hinc quoque Lucianus in bis accusato: ὁ Ἀπόλλων περὶ αὐτῶν, πολυπράξιμονα τὴν τέχνην ἐπαυερόμενος, ὀλίγη δὲ τῶν ὠπτα ἐκκεκώφωται, πρὸς τὴν ἐνοχλήσασθαι καὶ ἡρέσιαν τὴν μαθητικὴν καὶ ἀρτι μὲν αὐτῶν ἐν Δελφοῖς ἀναγκαῖον εἶναι. μετ' ὀλίγον δὲ, εἰς Κολοφῶνα θεῖ κακῆθεν εἰς Ξάνθον μεταβαίνει. καὶ δρομαῖοις αὐτοῖς εἰς τὴν Κλάρον. εἴτα εἰς Δῆλον, ἢ εἰς Βραγχίδας. καὶ ὅπως ἐνθάδε αὐτῶν ἢ πρὸς μαντικῆς πῶσαι τὴν ἱερῶν νόμισμα, καὶ μαθησιακῶν τὴν δάφνης καὶ τὸν τρίποδα ἀφαισισαμένη, κελύχη παρῆναι, ἀόκνον ἡρησι αὐτῶν μάλιστα παρεστῆναι συνείροντα τὰς ἡρησιμῶν, ἢ οἴχεσθαι οἱ τὴν δόξαν τὴν τέχνης.

Quin negotiosam artem exercens, parum abest quin obsurdescat auribus, adeo importuni sunt qui Oracula efflagitant. At nunc quidem illi in Delphis esse necesse est; paulo post Colophonem petit; inde & Xanthum transit: postea Clarum currendo contendit: deinde Delum aut Branchidas. Denique quocumque vates sacrum laticem pota, commanducata lauro, & Tripode concusso, venire jubet, impigrum protinus adistere oportet, Oracula connectentem; aut alioquin artis gloria illi intercidit.

Quibus temporibus certò constitutis addendi sunt *Dies fasti* atque *nefasti*, quibus Pythia (uti & circa alia Sacra alibi fiebat) nulla Responsa, ne quidem maximis auctoritate viris, nisi vi, aut quasi vi, coacta reddebat. Cujus rei exemplum habemus in Plutarchi Alexandro, hoc modo: βυλόμενος δὲ τῶν θεῶν ἡρησιέως πρὸς τὴν ἡρησιέως, ἦλθεν εἰς Δελφοὺς, καὶ κατὰ τὴν ἡμερῶν ἀποφράσεων εἰσὶν, ἐν αἷς εἰ νεμῶμιςαι θεμισθῶναι,

πρῶ-

πρώτων μὲν ἔπεμπεν Ὁρακάλῳ τὴν πρῶμαντιν ὡς δὲ δεικνύμενος, καὶ πρῶτον μὲν τὸν νόμον, αὐτὸς ἀναβὰς βία πρὸς τὸν ναὸν εἴλεκεν αὐτήν. ἡ δὲ ὡσαύτῃ ἐξητήρησεν τὴν ἀσπίδα, εἶπεν, Ἄνικηθε εἰ ὢ παῖ. τῆτο ἀκόςας Ἀλέξανδρον, ὅτε ἐπὶ ἔφη ληΐζειν ἐτέρω μαιδύματι, ἀλλὰ ἔχειν ὄν ἐβλέθε παρ' αὐτῆς χρῆσμον.

Delphos ad Apollinem de bello consulendum profectus, quod forte dies nefasti essent, quibus non erat solenne Oracula edere primo misit certos qui vatem orarent, ut veniret. Recusante illa, & legem pratendente, adscendit ipse, atque VI TRAXIT EAM AD TEMPLUM. Quæ ipsius expugnata contentione, ait, Invidētus es fili. Id audiens Alexander negavit se alius sortes quærere; sed habere quod peteret ab ea Oraculum. Idem pene exemplum de Philomelo Pausanias habet, lib. . . .

Videmus igitur hic & nefastos dies intercurrisse, & stata Responsis reddendis fuisse tempora. Quæ quod singulis mensibus redirent etiam ex his Plutarchi verbis (in dialogo, Cur nunc (i. e. hujus Plutarchi ætate) Pythia non reddat Oracula carmine) satis clare firmatur: καὶ ὁ Βόηθος, καὶ (εἶπεν) εἰ γὰρ δὲκεῖ τὸν θεὸν εἰς σῶμα καθαρῶν γυναικῶν θνητῶν ἀπαξ ἐκείσε μηνός, ἀλλὰ καὶ λίθῳ παντὶ καὶ χαλκῷ συμφυερίσομεν αὐτήν.

Nimirum vero, ajebat Boæthus. Non satis enim est, Deum quovis mense in corpus includere mortale [Pythiæ nimirum;] nisi eum etiam cum omni lapide & ære confundamus.

Hæc autem sic stata tempora & dies nefasti, occasiones dabant tempus Consulentibus prolongandi; ut sic commodius pararentur, si quæ in antecessum paranda erant; quod nonnunquam contingebat: aut ut spatium nanciscerentur expiscandi, vel ex famulitio aut comitatu advenarum vel etiam ipsis Oraculum poscentibus, illa quæ ipsis ad Responsa com-

mode reddenda quandoque necessaria erant : Accedebat , ut sic & alii Oraculorum sedibus , quibuscum ipsis occulte commercia ac collusiones erant , quoque spatium atque occasio reddendi Responſa daretur. Sicuti huic idem ille Apollo , nunc *Delphis* , nunc *Collophone* , nunc *Xanthi* , nunc in *Claro* , nunc *apud Branchidas* , nunc iterum alibi Oracula sua fundebat.

4. Dum interim sic moræ neſtebantur , aut occasiones morarum quaerebantur , ac per *preces & sacrificia* , *victimarumque* ac *viscerum inspectiones* bona omnia per *Haruspici- nam* erant captanda : hisce ordine præcedere debebant *Lustrationes* , seu *purificationes* per manuum ac pedum , vel totius quoque corporis , lotiones : in quem finem hujusmodi templis aut fontes , aut labra , vel lebetes , uti & *περιρραντήρια* seu vasa quibus aqua lustralis continebatur aderant.

Hinc de Penelope apud Homerum habemus :

Ἦ δὲ ὑδρωναυδὴν καθαρὰ θεοῖ ἱμαὶ ἔχουσι.

Atque apud Asc. Pedianum : *Delubra dicunt ea templa , in quibus sunt labra corporum abluendorum mortuorum , ut Dodonæi Jovis , aut Apollinis Delphici ; in quorum delubris lebetes tripodesque visuntur.* Sicut & apud Isidorum Ovid. lib. 15. *Delubra veteres dicebant. Templa fontes habentia , quibus ante ingressum diluebantur ; & appellata delubra à diluendo.*

Adstabant præterea ad Perirranteria , quæ ad Sacra septa eorumque introitus , adeoque ad Templorum aditus , posita erant , *Sacrorum Ministri* qui aspergillis ex lauri frondibus ad Templum ascendentes aspergebant : ac tabella ibi fixa erat , cum inscriptione ; *Ne quis illotis manibus intra perirranteria , seu sacra vasa penetraret.* Sic Ovid. de Deucal. & Pyrrha , post Diluvium &c. *Inde ubi libatos irroravere liquores.*
Vesti-

Vestibus & capiti; quod Delphis factum, cum Themis, adhuc; ibi Oracla tenebat, fingitur. Quin & Sacrorum Ministri, (imo & ipsa Pythia) sese in Castalio fonte lavantes Sacris his inferviendis purificare debebant, uti ex Euripidis Ione patet, hoc modo:

Ἄλλ' ὦ Φοῖβε Δελφοί Τεράπιδες
 Τὰς Κασκαλίας δ' ἄγροισιν
 Βαίνετε δίνας· καθαρὰς δὲ δεύσοις
 Ἄφουδρανάμνοι, τείχετε ναῖς.

*Sed o Delphici fani ministri ad
 Castaliae limpidos
 Ite vertices, puroque rore (aque)
 Abluti ite in templum, &c.*

Verum à purificationibus transeamus ad ipsa Sacrificia; quae ita à Luciano describuntur: Θείμνοι δὲ βωμῶς, ἔπερρήσεις καὶ πεῖρανθήλα προσάγασσι τὰς Ἰουσίας. βῆν μὲν ἀροτήρα, ὁ γεωργός. ἀρνα δὲ ὁ πιμῆν, καὶ αἶγα ὁ αἰπόλῳ. ὁ δὲ ἴρις, λιθωνῶν, ἢ πόπανον. ὁ δὲ πένης, ἰλάσατο τὸν θεόν, Φιλήσας μόνον τ' αὐτὸς δεξιάν. ἀλλ' οἴγε ἴοντες, ἐπ' ἐκείνης γὰρ ἐπαυεῖμι, στεφανώσαντες τὸ ζῶον, καὶ πολὺ γὰρ περὶ τὸν ἐξέτασαντες εἰ ἐντελὲς εἴη, ἵνα μὴ δὲ τ' ἀχρήτων πικρὰσφάησσι, προσάγασσι τὰ βωμῶν, ἔφονόησιν ἐν ὀφθαλμοῖς τῷ θεῷ, γοερόν πικρῶν, καὶ ὡς τὸ εἶκος Ὀφημῆν, καὶ ἡμίφωνον ἤδη τῇ Ἰουσίᾳ ἐπαυλεν. Τίς οὐκ αἰεὶ εἰκάσειεν ἠδέαυ τρυφῆ ὀρώντας τὰς θεάς; ἔτ' μὲν πρὸς γράμμα Φησί, μὴ παρεμένα εἴσω πεῖρανθηρίων, ὅς τις μὴ καθαρὸς ἐστὶ τὰς χεῖρας. ὁ δ' ἱερός αὐτοῦ, ἔσηκεν ἡμαγμένῳ, καὶ ὡσαυτὸς ὁ Κύκλωψ ἐκείνος, ἀνατέμων, ἔτ' ἐγκατεξείρων, καὶ καρδιεγκῶν, ἔτ' τὸ αἷμα τὰ βωμῶν περιχέων. ἔτ' γὰρ οὐκ εὐσεβὲς ἐπιπλῶν; ἵπτι πᾶσι δὲ πῦρ ἀνακαύσεις, ἐπέθηκε, φέρων αὐτῇ δορᾶ τὴν αἶγα, καὶ αὐτοῖς ἐρίοις τὸ πρῶτα πον. ἢ δὲ κνίσα θεασέσιος, ἔτ' ἱεροπρεπὴς χωρεῖ ἀνω, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐρανὸν Διόσκιδναται ἡρέμα.

Tum autem constitutis aris, Oraculique septis, & puris vasis, victimas adducunt: bovem aratorem Agricola, agnum opilio, capram caprarius: alius thus aut placentam. Pauper vero Deum, ejus tantummodò dextram osculatus, propitium reddit. Jam vero quum immolant (ad illos enim redeo) coronatam pecudem, quæ multò ante, sitne ad sacra legitima explorarunt, ne quam ex his mactent, quas vetat religio, ad aram adducunt, & ob oculos Dei jugulant, flebile quiddam emugientem, utque verisimile est, bene ominantem, & jam dimidio vocis sono rei sacræ accinentem. Quis non conjiciat Deos hoc spectaculo delectari? Quin & pro foribus tabula denuntiat, nequis intra pura vasa consistat, qui non sit puris manibus. Tum ipse sanguine sædatus, non aliter quam Cyclops ille, pecudem incidit, intestina educit, cor avellit; & cruorem aræ circumfundit. Et quid tandem quod non sit pietatis non peragit? Post omnia demum incenso igni, capram cum ipsa pelle portatam, cumque lana ovem imponit. Nidor interim ille Divinus & sacer sursum fertur, & in ipsum usque cælum subvectus, paulatim diffunditur.

Neminem autem ad precandum Deum, vel ad poscenda Responſa accedere potuisse, qui non ante (post ejusmodi purificationes, quibus alia quandoque accedebant) sacrificasset, victimasque quo largiores eò gratiores, mactasset, satis patet ex Æditui (apud Eurip. in Ione) verbis. Qui Ædituus, postquam ipse laureis ramis Templi humum verrendo purgaverat, atque aqua ex Castalio fonte hausta irroraverat,

[Χρυσέων δὲ ἐκ τῶν χέων εἴψω

Γαίης παρὰν,

Ἄν δὲ τοχθόντη κασελίας

Δίναί, νοπεθὲν ἕδωρ

Βάλλων, ὅσιος ἀπ' Ἑνάς ὄν;

Ita enim de semetipſo loquitur.]

Ita advenas consulendi gratia ibi præsentes alloquitur:

Εἰ μὲν ἐθύσατε πέλανον πρὸς δόμων
καὶ τὴν πυλῶν, χεῖρετε φοῖβος
πάρι' εἰς θυμέλας. Ἐπὶ δ' ἀσφάκτις
μήλοισι, δόμων μὴ πάρι' εἰς μυχόν.

[quæ placenta credo, sufficiebat pauperibus; cum ditiores Oves aut Boves aut capras &c. mactarent.]

Siquidem (Deo) PLACENTAM IMMOLASTIS ante Templum

*Et aliquid ex Phæbo sciscitari cupitis,
Accedite ad aras. NON MACTATIS verò
OVIBUS, ne in penetralia Templi transite.*

Ex ejusmodi *Victimis epulisque* illas semper subsequenter, hunc fructum cupiebant hujus Templi atque Oraculi ministri, ut quam lautè quotidie, idque aliorum sumptu, viverent: si-ve illi essent Prophetæ, aliique sacrorum hujus Templi Antistites, si-ve Haruspices, Victimarii, Popæ, coqui, Tibicines, si-ve & cætera turba, quæ hisce subserviebat. Quare & quamdiu poterant circa hæc moras neclebant; nec prætextus unquam deerant.

Ut enim una sæpe ac sola erat Pythia, præcipue posterioribus, imò ipsius Plutarchi, temporibus; sic felicioribus hujus *χρησιμῶν* temporibus plures simul erant. Quod indicat clare Plutar- chus his verbis: Ἐπεὶ δὲ τῶν θεῶν δόξαν ἔτιως, ἢτε Ἑλλᾶς ἐρρώσθη πόλεις, καὶ τὸ χεῖρον ἀνθρώποις ἐπαλήθυσεν, δυσὶν ἐχρῶντο περὶ Φήπιν ἐν μέρῳ, καθεμύρως, καὶ τρίτη δ' ἔφεδρθη ἢν ἐπιδει- δαγμαμένη. νῦν δ' ἐστὶ μία περὶ Φήπιν, καὶ οὐκ ἐγκαλεῖται ἐξαρκεῖν γὰρ αὐτῇ τοῖς δεομένοις. Postea quam Deo ita visum est, & Græcia conditis urbibus convalesceret, locusque hominum multitudine frequentaretur, duabus uti cæperunt *Antistiti-
tibus*.

tibus vicissim descendantibus ; tertia tanquam supernumeraria designata erat. Nunc sacerdos est unica , nec conquerimur , quum sit una consulentibus satis. Quod nimirum merces eorum tanto minus jam vendibiles essent.

5. *Prophetas* quoque plures numero fuisse nobis indicat modo adductus Plutarchus sub initium Dialogi de Oraculorum defectu his verbis : Ταῦτα γὰρ ἦν ἀκέρει τῆ ἐκεί Προφητῶν , *Ista enim narrabantur ibi à Prophetis.* Similiter Ælianus ; ubi de lupo loquitur , qui unius Prophetarum veste arrepta, eum ducēbat, ubi donaria furto ex Delphico Templo defossa fuerant ; hoc modo : Λύκος ἔζών κατεμένυσε , παρελθὼν εἰς τὸν νεῶν , καὶ τῆ Προφητῶν τινα τῆ ἐδῆτῶ τῆ ἱερῆς ἐλκύσας τῶ σώματι , καὶ προσουραγῶν μέχερ τῶ ὄπρι , ἐν ᾧ τὰ ἀναθήματα ἐκέκρυπτο , εἶτα τοῖς προσοδίοις ὤρυσεν αὐτὸν. *Lupus (animal) indicavit , quum intra Templum ingressus Prophetarum quempiam , (sacram illius vestem mordicus comprehendens) traxit ad locum usque in quem donaria occultata fuerant : deinde anterioribus pedibus locum effodit.*

Constat id quoque ex Euripidis Ione ; ubi indicat ipsos quoque sorte ductos ibi *Oraculis* seu Responfis faticanis præfidere ; eaque ore proprio consulentibus profari ac declarare. Nam quamvis *Pythia* illa primùm voce proferret ; id fiebat sono ac gestibus tam inconditis, confusis atque non intelligibilibus, ut *Prophetis* seu Interpretibus sacris necesse haberet, qui verba illa, (quasi foliis mandata) colligerent, in ordinem redigerent ac declararent. Ita igitur apud Euripidem Xuthus :

Ξυθῶ] Ἐσαγέ δ' ἀλλὰ ἴς προσφητῶν θεῶ ;
 Ἰων] Ἡμεῖς γὰρ ἔξω. τῆ ἔσω ἄλλοις μέλει,
 οἱ πλεῖστον θάσασσι τελεποδῶ , ξένοι,
 Δελφῶν δῆριταις , εἰς ἐκλήρωσεν πάλῶ.

Xuthus]

Xuthus] *Fient hæc. Sed quis est hic Propheta Dei?*
 Ion] *Nos quidem ea curamus. quæ sunt extra
 Templum: Interiora vero alii curant,
 Qui prope tripodem sedent, hospes,
 Optimates Delphorum, quos legit sors.*

Nec frustra hi ex Delphorum optimatibus erant: quod nempe illud munus atque arcanum aliorum, præter hos, fidei minimè concrederent.

Ad quos igitur locutus dixerat hic Ion:

Ἄλλ' ὦ φοῖβε Δελφοὶ Ἰέρωνες
 Τὰς Κασαλίας ἀγγυροειδῆς
 Βαίνετε θύνας. Καθαρταῖς δὲ δεύσοις
 Ἄφουδαγνάωροι, σείχετε ναῖς.
 Στώματ' εὐφημον φερέϊτε ἀγαθόν,
 Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι
 Μανθῆσθε,
 Γλώσσης ἰδίας ὑποφαίνειν.

*Sed ó Delphici Phæbi ministri ad
 Castaliæ limpidos
 Ite vertices, puroque rore [puris aquis]
 Abluti ite in Templum,
 Osque bene ominans, & bonum custodite.
 Responsaque læta cupientibus
 Vaticinantes date
 PROPRIA LINGUA (Oracula) declarantes.*

Præter hos *Prophetas*, etiam adfuisse *Poëtas*, constat: de quibus tamen statim ulterius loquar. Magnam præterea ibi fuisse (præter *Amphyctiones*, aliosque qui inter *Ministros* censendi non erant) turbam *Ministorum*; ut *Haruspicum*, *Augurum*, *Victimariorum*, *Poparum coquorum*, *tubicinum*

ac *tibicinum*, tum ex aliis, tum & inde patet, quod nulla pene sacrificia, aut sacra, aliter constarent.

Videmus ergo quantam multitudinem epulis suis adhibere necesse habuerint Consulentes hoc Oraculum, si divites essent: quorum numerus semper longe maximus erat: quod pauperes, nonnisi perrarò (at hi quidem ex vicinis urbibus &c.) hoc Oraculum consulendi gratia adirent; illisque *diobolares* aut *triobolares Vates*, adeoque ex triviis sufficere deberent.

Elucescit hinc, mi lector; quantum interesset ut diu hæc, ac in longum protraherentur, antequam esset litatum; ac quot & qualia artificia excogitata fuerint ut superstitiosi advenæ naso sic ducerentur, ut crederent hæc summa fide ac pietate geri; Deorumque nutu ac directione atque obrationes sive occultas, sive tales quales Antistitibus ipsis ob oculos ponere, (atque ita simul superstitiosum satis metum ac timorem injicere) lubebat. Quas artes & imposturas, si vel maxime deprehenderent, tamen sibi innotescere illas; minime audèbant manifestare; ne in certum mortis (etiam ignominia notatæ) periculum sese injicerent: quod omnes incolæ omnesque Vicini pro Templi atque Oraculi auctoritate, omne fas ac nefas patraturi essent; si quis hinc sese religioni opponere vellet.

7. Si igitur minus litatum esset, iterandum erat sacrificium. Quas autem fraudes qualque imposturas ibi perpetrare possent Antistites, ac cum ipsis Haruspices, patet ex sequentibus exemplis. Quæ de nautis Tæniis narrat Athenæus certè digna sunt, ut huc afferantur, quamvis & alibi, (alia tamen occasione) à me allata fuerint. Nautæ, scilicet, quidam Tæni post longam ac laboriosam navigationem terræ feliciter tandem redditi, Dis sacrificabant hædum charisterium, parvum tamen ac gracilem. His dum inservit popa, viso tam macro ac parvo animali, unde non lautæ expectandæ erant

erant epulæ; ac dum maectandæ victimæ inserviens, post jugulatam adaperitamque pecudem pertractat viscera, mirâ manuum agilitate; dumque ex perpetuo ritu jecur perspectant nautæ, nebulo iste manum ulterius promovet, renemque magnâ audacia aufert, & in propinquam jactat foveam: quem (renem) ubi animadvertum est deficere, tumultuari nautæ ac sibi timere, quibus hoc portentum esset oblatum. Quando igitur non litarant hâc primâ victimâ, succidaneam præcidaneæ substituunt. Sed hoc quoque frustra: nam & hæc sine corde reperitur, fraude simili ejusdem hominis facerrimi. Itaque opus erat tertio hædo.

At quis dubitet hæc non creberrimè factitata, ubi voti-va sacrificia celebranda erant? ac quidem bona omnia ex cælis victimis expectanda. Quibus & Delphis expectandus erat victimæ tremor: ubi nec omnis ipsius tremor sufficiens erat.

Per hæc itaque sacrificia, ac plurifariam iteratas victimas, lucrabantur quoque tempus, si id ipsis necesse foret, templi hujus Antistites; eaque occasione inter epulas, vel ex ipsis consulentibus Oraculum, vel ex ipsorum comitatu seu famulatio, sæpe expiscari valebant talia, quæ ad desiderata ipsis Responsa conducere possent. Nec deerant aliæ quoque artes, quas in ipsis instituerent victimis. Tremere enim illæ, ut modo obiter indicavi, debebant: de quo tamen tremore statim latius loquar.

Ergo *Haruspices* ita inspectis extis bona malave pronuntiabant præfagia; Dis, scilicet, sic præmonstrantibus bonos malosve super consultationibus successus. Atque hæc sæpius iteranda erant, nunquam huic nunc isti Deo aut Deæ sacrificandum; ut sic major copia victimarum caderet, epulæque sacrificiis semper adjunctæ plures inde Sacerdotibus &c. redundarent. Imò & immolatio illa Arietis quandoque ite-

randa erat. Dum interim hi nebulones, sic aliorum sumptibus laute convivantes, ludibrio haberent simplices nimium Consultores.

Quales enim homines fuerint hi haruspices, qualisque tota Haruspicina graphice ac lepide nobis Cicero (lib. 2. de Div.) sic describit: *Vetus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat, quod non rideret Haruspex Haruspicem cum vidisset. Quota enim quæque res evenit prædicta ab his? aut si evenit quippiam quid afferri potest cur non casu id evenerit? Rex Prusias cum Hannibali apud eum exulanti pugnare placeret, negabat se audere, quod exta prohiberent. AN TU, inquit, CARUNCULÆ VITULINÆ, mavis quam Imperatori veteri credere? Quid? Ipse Cæsar cum a summo Haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, nonne transmisit? Quod ni fecisset, unum in locum omnes adversariorum copiæ convenissent. Quid ego Haruspicum Responsa commemorem (possem equidem innumerabilia) quæ aut nullos habuerunt exitus, aut contrarios? Hoc civili bello, Dii immortales, quam multa luserunt? quæ nobis in Græciam Roma Responsa Haruspicum missa sunt? quæ dicta Pompejo (etenim ille admodum extis & ostentis movebatur) non lubet commemorare; nec vero necesse est, tibi præsertim qui interfuisti: Vides tamen omnia fere contra, ac dicta sunt, venisse.*

8. Cum ergo & Antistites & Haruspices, cæterique Apollinis hujus alumni, hinc laute epularentur, minime mirum & hîc (& apud alia *ἑσθήρια*) talia à Sacerdotibus fuisse perpetrata. Hinc enim hic *Delphicus Apello* non consulebatur, priusquam victima, quæ postrema ante consultationem maestanda erat, dum cædebatur, rota contremisceret: quod ostentum videlicet monstrabat nunc plene esse litatum. Ita enim

Plu-

Plutarchus sub finem Dialogi de Oraculorum defectu: Αἱ δὲ ἱερῶν ἰερῶν κατὰ σέως π βελονται, καὶ ἴσθ μὴ θρημίσθαι, εἰ μὴ τὸ ἱερῶν ὄλον ἐξ ἀκρων σφυρῶν ὑπότρομον γένηται, καὶ κραδαυθῆ κατὰ σπενδύδμον; εἰ γὰρ ἴσθαι τὸ κατὰ σέωσιν ἢ κεφαλὴν ἄσπερ ἐν ταῖς ἀλλοῖς θυσίας, ἀλλὰ πᾶσι δαῖ τρις μέρεσι, τὸ σάλλον ὁμῶ καὶ τὸν παλμὸν ἐγγυρόσθ μὴ ψόφθ προμόδες. εἰάν γὰρ μὴ τῆτο γένηται, τὸ μαλιεῖον εἰ φασὶ λρηματίζειν, εἰδὲ εἰσάγασσι τὸ Πυθίαν. καὶ εἰ θεῶ μὴ ἢ δαίμον ὁ αἰτίαν τὴν πολέσθιν ἀνατιθῆνθαι, εἰκὸς ἐστὶ ταῦτα ποιεῖν καὶ νομίζειν, ὡς δὲ σὺ λέγεις, ὅτε εἰκὸς.

Fam Antistitarum constitutio, quid sibi vult? quid quod fors non editur, nisi hostia toto corpore, dum libamentis mactatur, ab imis usque articulis succutiat & contremiscat? Neque enim satis est quassari caput, ut in aliis sacrificiis, sed omnibus pariter artubus tremorem oportet cum trepido strepitu agitationeque incessere. Quod si non fiat Oracula negant ab Operto reddi, nec introducunt Pythiam. At qui verosimile est eos qui ista faciunt, & ex ritu observant, Deo aut Dæmoni maximam causam adscribere: ut autem tute dicis, non est verisimile.

Fuerit ne motus ille ac tremor Divinitus factus, seu potius ab arte Dæmoniacā, an contrā Antistitum arte ac fraude factus, inde facile conjici potest, quod aqua frigida non perfunderetur solum, verum & obrueretur quandoque; si à minori frigidæ copia id minus contingeret. Quod sic quoque satis indicat idem Plutarchus, paulo inferius: οἱ μὴ γὰρ ἱερῶν εἰ ὅσοι θύεν φασὶ ἴσθ ἱερῶν καὶ κατὰ σπένδειν, καὶ τὸ κίνησιν αὐτῶ καὶ ἴσθ τρέσθιν ἀποθωρεῖν ἐπὲρ πνός τῶθ ἡμῶν ἢ τὸ θρημίσθαι τὸν θεῶν λαμβάνοντες. δαῖ γὰρ τὸ θύσιμον εἰ τῶ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κατὰ σπενδύδμον εἶναι καὶ ἀσπίνες καὶ ἀδιάφθαρων. μετρεῶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ σώμα κατὰ σπενδύδμον, εἰ πᾶν χαλεπὸν ἐστὶ, τὴν δὲ ψυχὴν δουμάζουσι, πῶς μὴ ταύροις ἀλφίτῃ πῶς δὲ κάπροις ἐρεβίνθας ὠρῶνθῆντες. τὸ γὰρ μὴ γούσαμῶν, ὑγναίνεν ὅτε εἰόνται. τὴν δὲ αἴρα διελέγχειν τὸ ψυ-

χρὸν ἕδωρ. ἔ γὰρ εἶναι ψυχῆς καὶ φύσιν ἐχέουσι τὸ πρὸς τὴν κα-
τάπεισον ἀπαθὲς καὶ ἀκίνητον.

*Nam Sacerdotes & qui hostiam se sacrificare dicunt & im-
molare, ejusque motum & horrorem observare idcirco ista
faciunt, ut Deus Responsa edat. Victimam enim sacro aptam,
esse oportet & corpore & anima puram, integram & incon-
taminatam. Quarum rerum documenta in corpore pervide-
re non est perdifficile: at animam explorant in tauris polen-
ta, in capris cicere apposito. Si enim non gustent, sana esse
non putant. Capram frigida deprehendit, quod animi non
sit, ut natura fert, constituti, quum invergitur humor, ni-
hil affici nec commoveri.*

Ac paulo post :

Θεοπέριτων γὰρ δὸτὸ ξένης ὄψα γενομένων λέγεται πρῶτας κατὰ-
πάσεις ἀκίνητον ὑπομείναι καὶ ἀπαθὲς τὸ ἱερεῖον, ὑπερβαλλομένων δὲ
Φιλομυία τῶ ἱερέων καὶ πρὸς λιπαρέων, μόλις ὑπερβρον θρόνον καὶ
κατακλυθὲν, ἐνδῆναι.

*Ut cognovimus in Pythia, quæ nuper mortua est. Nam
quum exteri quidam ad Oraculum venissent, victimam fe-
runt primas libationes inconcussam nihilque commotam
pertulisse; deinde sacerdotibus certatim urgentibus, modum-
que transeuntibus vix tandem latice obrutam, & inundatam,
cessisse.*

Sic motus & horrores animalium naturales, (ut in equis & canibus ex aquatu, aut natatu accidit) si id in rem ipsorum esset, pro Deorum operationibus extraordinariis haberi, & pro Omine accipi, volebant.

9. Post mactatas igitur victimas, quibus ritè litatum esset, jam adire licebat Apollinem. Attamen priusquam id fieret adhuc fortitione opus erat: nec temere ita aliquis, absque illa Apollinem consultum ibat. Sortiebantur nempe inter se consulto-
res,

res, quis primus, quis secundus, quis tertius, &c. accederet ad accipienda Responſa. Quod nobis primus declarat Æschylus; qui, in Eumenibus, ita Pythiam loquentem, (inter alia) inducit:

Κ' εἰ παρ' Ἑλλήνων πινες,
Ἴων πάλω λαχόντες, ὡς νομίζεται
Μαυλομογε γάρ ὡς ἠήτηται θεός.

*Et si qui ex Græcis adsunt,
Veniant post sortes tractas, sicut lege statutum est:
Vaticinor enim nunc, sicut me ducit Deus.*

Uti & secundò Euripides, ex Xuthi consulentis persona, hoc modo:

Στείχοιμι ἂν εἶσω. καὶ γὰρ ὡς ἐγὼ κλύω
Χρησίημον πίπλωκε. τοῖς ἐπήλυσι
Κοινὸν πρὸς ναῖ. βεβλόμεθ' ἐν ἡμέραι
Τῆδ', αἴσια γὰρ, θεῖ λαβεῖν μαυπύματ'.

*Ibo igitur intro. Etenim, ut ego audio,
Per sortem cecidit advenis sors ad Oracula
Communes ante Templum. Volumus die
Hac (sacra enim est) Dei capere Oracula.*

Causa hujus sortitionis procul omni dubio fuit, ne facile aberrare possent Antifites circa illos, quibus essent reddenda Oraculorum Responſa. Ut quī error ipsis facile contemptum creare potuisset, si aut nihil ad rem facientia, aut absurda & absurda respondisset ad interrogata consultorum Pythia.

Quin quod iterum aspergine aquæ sacratæ per *περιρραντήρια* essent purificandi Consultores, liquere videtur ex eodem Euripidis Ione; qui ibi ædituus erat. Ita enim ille ad verba Creusæ;
quæ

112 DE ORACULORUM ETHNICORUM
quæ sumptis laureis ramis, interim Deo supplicatum ibat, ut
faustum sibi obtineret Responsum :

Ἄλλὰ χρυσταίαις
Πέχχασιν, ἐλθὼν εἰς ἀπορραντήρια
Δέσπον καθήσω.

CAPUT VI.

10. *Post hæc introitus eorum qui, consulturi Apollinem, veniebant in cellam ad id adornatam; ac quoniam habitu atque ornatu id fieret.* 11. *Prece prius fusa, postulationes suas consultores, dum cellam istam adibant, libellis obsignatis inscriptas Antistitibus tradidisse.* 12. *Media atque artes clam resignandi libellos istos obsignatos.* 13. *De cella, modo nominata, ulterior disquisitio; uti & adytorum &c. ulterior descriptio:* 14. *Purificatio, seu lustratio templi, ante Pythiæ ad adyta accessum atque introitum.* 15. *Introitus, tandem, Pythiæ in adyta, post potam aquam Castaliam vel Casbotidem, laurumque hinc manducatam: quoniamque ornatu intrarit illa; quidque aliis in locis Vates, ante reddenda Responsa biberint tractatur. Quâ occasione quoque agitur de vapore fatidico ex aqua exsurgente, atque igne ac spiritu Vatem Delphicam complectentibus occupantibusque, ex Jamblichio.* 16. *A quibus Pythia deducta fuerit in adyta; ubi tripodis insidens (vel & ante quoque) furere, quasi, incipiebat: ac quibus qualibusque medius furor ille sat commode similari, seu confingi potuerit, quo simulato tandem Responsa reddebantur.*

10. **C**onsulturi ergo hinc redibant (post oblatas placentas)
atque oves mactatas, uti ex ejusdem Euripidis, eadem

atio ad reddenda atque accipienda Responſa.

consultor orationibus se præparans ad accipienda Responſa.

ceptio & obſignatio libellorum ibi præsum consultorum.

io istorum obſignatorum libellorum, ut Adyta deferantur.

ices &c. consultores concomitantes:

tes ac Sacerdotes postulata illa ad Adyta portantes.

otes, qui Thymiamatis Adyta obnuant, ut prospectus ad ista impediretur.

, quasi nunc furore aliquo correpta, Adyta procurrens.

e frondes Adytis appositæ, ut visus mediatur.

Adyta: quamvis in hac figura nimis te patentia.

ia Templi.

ac speluncæ, cellæve subterrancæ, adytis parandis atque occultandis in-tentia.

N. 3.

Præparatio ad reddenda atque accipienda Responsa.

1. **C**onsultor orationibus se præparans ad accipienda Responsa.
2. Conscriptio & obsignatio libellorum ibi præsentium consultorum.
3. Traditio istorum obsignatorum libellorum, ut ad Adyta deferantur.
4. Haruspices &c. consultores concomitantes.
5. Antifites ac Sacerdotes postulata illa ad Adyta portantes.
6. Sacerdotes, qui Thymiamatis Adyta obnubilabant, ut prospectus ad ista impeditur.
7. Pythia, quasi nunc furore aliquo correpta, ad Adyta procurrens.
8. Laureæ frondes Adytis appositæ, ut visus præpediatur.
9. Ipsa Adyta: quamvis in hac figura nimis aperte patentia.
10. Donaria Templi.
11. Antra ac speluncæ, cellæve subterrancæ, frandibus parandis atque occultandis inservientia.

dem tragœdia discimus) *cellam* istam ; in qua sedentes ipsos operiri oportebat Oraculorum Responſa. Verum & hîc nonnulla observanda erant. *Lauro* nempe, (quæ hîc nullibi non locum habebat) *coronati* Oraculum adibant : præterea *obtecto capite*, sub clangore tubarum, quæ horrendum in modum hîc resonabant, ex natura loci : sicut apud Justinum videmus. Ita enim ille lib. 24. *Media saxi rupes ad formam theatri recessit. Quamobrem & hominum clamor, & si quando accedit tubarum sonus, personantibus & respondentibus inter se rupibus, multiplex audiri, ampliorque quam editur, resonare solet. Quæ res majorem [NB.] majestatis terrorem ignaris rei, & admirationem stupentibus plerumque affert.* Sic enim omnia hîc superstitioni majori, ac superstitioso timori incutiendo, comparata erant.

Coronati igitur *lauro* accedebant, atque ad Oraculi Responſa expectanda sedebant, eaque ita poscebant : quod & ex his Xuthi verbis ad Creusam patet :

Συδ' ἀμφὶ βάρυς, ὦ γύναι, δαφνηφόρος
 λαβῶσαι κλώνας ὀπίκρας, ἔνθα θεοῖς,
 χρησμὸς μὲ ἐνεγκεῖν ἐξ Ἀπόλλωνος δόμων.

*Tu vero circa aras, ó mulier : laureos
 Accipiens ramos, pete à Dís, ut prole felix
 Oraculum ego referam ex templo Apollinis.*

[ubi notandum, in transitu, ædituos ex adytis extulisse tabellas, quibus ad petitionem Responſa erant inscripta: de qua re statim latius.]

Sic quoque Sophocles, Oedip. Tyr.

Τὸ δὲ ἄλλο φύλον ἐξεσημμένον
 Ἄγροαῖσι θακῆι, πρὸς τὴν Πάλλαδ' ἀπαλοῖς
 Ναοῖς, ἐπ' Ἰσμηνῶν τε καί τιν' ἀποδαῖ.

*Reliqua multitudo coronamentis ornata ,
In foco sedet , atque ad Pallados gemina
Templa , & Ismeni [Apollinis] cinerem fatidicum.*

Quæ postrema , licet non Delphis , verum Thebis accidisse ponantur , tamen ostendunt , hæc apud Oracula fuisse solennia.

Uti etiam præter coronas capiti impositas (quod tamen ad omnia sacrificia locum habebat) frondes laureas Oracula adiuturi manibus tenebant , quales ἐγχειλίδες κλάδεις , ramos quos manibus tenebant , Æschylus , in Danaidibus , vocat ; sic Sophocles illos κλάδεις ἰκτηρίδας , (quasi coronas) ramos votorum ac precum indices appellat , hoc modo :

Τίνας ποῖ' ἔδρας. Τὰς δὲ ἔμοι θοάζετε
Ἰκτηρίοις κλάδισιν ἐξεσημένοι ;

Coronas tamen manibus eos quandoque gestasse , hæc Jocastæ verba apud Sophoclem indicant :

Χώρας ἀνάκτες , δόξα μοι παρεσέθη
Ναῖς ἰκίεσθ' δαιμόνων , πεδ' ἐν χερσῶν
Σπέφῃ λαβέσθῃ κ' ἐπιθυμάματα.

*Regionis hujus principes , mente mihi constitutum est .
Adire templa Deorum , hæc dum manibus
Prehensa teneo coronas ac suffimenta.*

Rami vero , quos manibus ferebant alba lana cincti , vel obductierant : quod vel solus nos doceat Æschylus , hisce sequentibus :

Ἄλλ' ὡς τάχιστα βᾶτε καὶ λῶσετε Φαῖς
Ἰκτηρίας ἀγάλασ' αἰδέειν Διὸς
Σεμνάς ἔχουσαι , διὰ χερσὶν συνωνύμων :

*Sed quàm citissimè ite, & alma lana coronatos
Ramos supplices, ornamenta, (seu delicias,) venerandi
Jovis,*

*Reverenter habentes in (nomine) consentientibus ma-
nibus.*

[Quamvis hic (quod notandum) simpliciter *manibus* conver-
ti possit.]

Sic itaque adornati, ac quidem operto capite ducebantur; ne viderent scilicet interim aliquid, in via, mali ominis: accedente etiam terribili illo tubarum sonitu; vel alio æris tinnitu; ne, videlicet quoque audirent tale quid. Atque hæc quidem indicantur à Plutarcho; qui in Quæstionibus Romanis ita loquitur: τὸς δὲ θεῶς ἔτω προσεκύνον' ἢ ταπεινῶντες ἑαυτοὺς τῇ Ἰπικρύψῃ τῆ κεφαλῆς, ἢ μάλλον ἐυλαβέμενοι πνα Φωνῆν προσωρεσθῆν αὐτοῖς ἔξωθεν ἐυχυροῖς ἀπαίσιον καὶ δίσσημον, ἀρχε τῶ ἁπάν ἀνελάμβανον τὸ ἰμάτιον. ὅτι γὰρ ἰχυρῶς ἐφυλάττοντο ταῦτα, δῆλον ἐστὶ τῷ προσιόντις ὅτι μαιρίαν χαλκωμάτων παύσιον ἀειψοφείδω.

Deas autem aperto capite adoraverunt, vel quod eâ re animi demissionem confiterentur; vel potius [NB.] quod verentes, ne qua vox mali ominis foris accideret, usque ad aures vestem sursum attrahunt. Hoc enim eos admodum vitare, ex eo liquet, quod ad Oraculum consulendum accedentes tinnitu æris circumsonantur.

Videmus igitur hoc ultimum fuisse factum ab ipsis non minus, ne audirent aliquid mali ominis, quam ne viderent tale quid. Nam si solo obtecto capite ambulassent, alii sonitus, voces aut clamores, sive hominum, sive animalium; sive denique instrumentis aut aliter, seu casu seu studio facti, non ita commode præveniri, arceri vel obtundi poterant, ut ad horum aures non penetrarent. Quod aures ita veste occludi

non poterant, ut illæ non acciperent extrinsecus appulso clamores aut fragores vel tinnitus : quamvis aliàs oculos quam facile ita obtegerent , ut illi nihil mali ominis videre possent.

Circa, autem, omina mala, quæ in oculos incurrere possent, occurrit nobis lepidum valde commentum M. Marcelli, qui quinquies Consul, idem Imperator, idem Augur optimus, teste Cicerone, fuit. *Is nempe, eodem testante Cicerone, dicebat ; si quando rem agere vellet, ne impediretur auspiciis lætica operta facere se iter solere.* Ac quidem (quod alibi quoque ex Plinio adduxi) *In Augurum disciplina constat, neque diras, neque ulla Auspicia [ad quæ Omina certe pertinent] pertinere ad eos, qui quamque rem ingredients, observare se ea negaverint. Quo munere [addit idem Plinius, ac quidem ita ut aperte illa se ridere ostendat] Divinæ indulgentiæ majus nullum est.*

Interim quoque, sive inter eundem ad cellam, seu domum istam, in quam ducebantur ac ponebantur, (uti mox ostendetur) sive antea, sive denique postquam eo adventassent, tradebant istos suos libellos, quibus postulata sua ac vota, ad quæ Divina Responso desiderabant, inscripserant, atque obfignarant.

II. Ex Apollonii verbis apud Philostratum apparere videtur, consultores ipsos viva voce Apollinem interrogasse; cum is ita libro quarto loquatur : *Σκέψθ' γὰρ τὸν Ἀπόλλω, εἶπε, τὸν Δελφικόν, ὃς τὰ μέγιστα Ἑλλάδος ἐπὶ περροήσῃ λογίων ἔχει ἐν ταύτῃ τῆν, ὡς καὶ πᾶσι ἀπὸς γηγώσκεις, ὁ ἴδω' ἢ ἐμφῆς δέω-
 μω' ἐρωτᾷ βραχυ' ἐρώτημα. ὁ δὲ Ἀπόλλων, εἶδεν περροήσῃ-
 μω', λέγει ὅπου οἶδε.* *Considera igitur, dicebat, Apollinem Delphicum, qui meditullium Græciæ, Oraculorum de futuris reddendi gratia possidet. Namque ibi ille, ut tu ipse quoque nosti, qui ipsius [Dei] Responso eget brevem perorat Oratiunculam [queis preces ac vota sua comprehen-*
 dit]

dit] *Apollo autem sine ullis fictionibus, aut mendaciis, respondet id quod novit.*

At verba illa ἐρωτᾷ βασιλῆα ἐρωτημα explicari commode possunt, de rogatione, seu postulatione, per libellum vel codicillos; æque atque istud εἰδὲν παραδόξως per *sine ullo monstrifico aut portentoso ac vano respondendi modo*. Notum namque cunctis eruditis est, moris fuisse tam Græcis, quam Romanis per libellos adire Reges, Principes atque Imperatores: ne id nimium miremur de Dīs fatidicis. Ac quidem ex Tacito patet; ne quidem aliter Principes alloqui moris fuisse. Et tamen hunc affandi modum appellabant *supplicare*; ipsosque adeo libellos, *Desideria* ac *preces*: unde id quoque vocabant *preces fundere, precibus completi, precibus exprimere, &c.* formulis; quas copiosis exemplis ostendit nobis eruditissimus, atque inexhaustæ lectionis, B. Briffonius. Quibus addit etiam mos ille, quo libellis conscriptis & obfiguatis, apud alia quoque Oracula, votorum suorum argumenta comprehenderent, atque ita Antistitibus traderent; ut sic Responsa divina super illis, libellis istis inscripta vel adscripta, acciperent. Quod utique & Alexander ille Pseudopropheta, qui apud Aboniteichitas Oraculum istud Glyconis, sive Æsculapii jam renati (quod à Luciano simul cum istius Alexandri vita tam graphice depingitur) erexerat, vaferrime imitatus fuit. Neque sane Majestas Divina horum Deorum fatidicorum pati videbatur, ut tam familiariter sibi, per vivæ vocis alloquium, supplicaretur: nec sæpe templorum fatidicorum constitutio, ut tam prope consultores accederent ad adyta.

Exemplum porro horum libellorum habemus in Mopsi Oraculo, apud Cilices; atque insigne admodum in Bese Dei Oraculo; de quo statim ex Ammiano latius loquar: ut videat sic Lector, in quem finem talia commenta fuerint instituta: 1°. Nempe, ut ita magis divina videretur ipsorum ars atque impostura; quod sic, quasi, ipsis etiam inscius, imò &

inſciã ipſa Pythia , per Apollinem , quantumvis ipſius Pythiæ ore , per Apollinem redderentur conſulentibus divina Reſponſa. 2°. vero , (ac quod caput rei erat) ut ſic ipſos hos Oracula poſcentes ſua haberent in poteſtate ; ſervatis ita , ac deſtentis ipſorum libellis : ut ſi quid ad rem publicam pertinens , (ad vitam Imperatoris , mutationem imperii , aut aliud quid ſimile) in illis contineretur ; ſic ejuſmodi conſultores , ſibi obligatos , ac ſub quodam ſervitutis ac tyrannidis jugo tene- rent : ne ſi quid falſi vel abſurdi reſponſum ab Oraculo fuiſſet , id in ipſius damnum aut ludibrium aliis propalare aude- rent : quum ita tales conſultores , ni cerebrum in calcaneo ge- ſtarent , ſalutem ſuam in horum jam manibus eſſe ; ſecurita- temque per talem ſuperſtitioſam imprudentiam , ab iſtis , quo- rum in manus ſeſe incautè nimis tradiderant , pendere. Quin & ut Principibus Cæſaribuſque placerent , ac per talia ſibi , cum aliorum exitio , auctoritatem munimentumque crearent , quan- doque ejuſmodi interrogata , quæ aliquid in damnum iſtorum principum aut vere cedere poſſent , aut cedere crederentur , maligne hiſce transmittabant. De qua re triſte admodum exem- plum reperimus apud Ammianum Marcellinum , lib. 19. ubi Antiftites Oraculi Beſæ Dei , ad Abydum Thebaidis , talia Im- peratori Valenti maligne , in illuſtrium virorum exitium , ma- niſteſtabant.

Apud iſtud igitur Oraculum , quoniam quidam [verba ſunt Ammiani] præſentes , pars per alios deſideriorum indice miſſã ſcripturã ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabantur , chartulæ ſeu membranæ continentis quæ petebantur , poſt data quoque reſponſa interdum [quod Antiftites circa virorum illuſtrium codicillos quammaxime ma- chinatos fuiſſe ; ſub quocunque demum prætextu , procul omni dubio eſt] remanebant in fano. Ex hiſ aliqua ad Imperatorem ſunt miſſa : qui , ut erat anguſti pectoris , obſurdeſceus in aliis nimium ſeriis , in hoc titulo imã , ut
ajunt

ajunt auricula mollior , & suspicax , & minutus , acri felle concaluit , &c.

Cujusmodi libelli, si Delphorum Antistitibus traditi essent, longe minor prætextus erat consultoribus eos repetendi, cum Pythia ibi viva voce sua redderet Responfa, neque illa traditis ibi libellis inscriberentur; sed versibus inclusa (quamvis posterioribus temporibus soluta oratione) consultoribus traderentur:

Interim probe noverant hi impostores, cum ipsis Principibus ac magnatibus longe aliter esse agendum. Quippe quibus ita imponendum erat, ut majora sibi inde emolumenta, atque auctoritatem sibi conciliarent. Hinc summa ope ipsis an nitendum erat, ut conjecturis quantum pote veritatem assequerentur; aut saltem tam dubie, ambigüe, æquivoce atque obscure responderent, ut quocunque res caderet, illi non casu, sed ex præscientia, veritatem tetigisse viderentur. Ostendunt hoc exempla, tum illud quod apud Macrobiū de Trajano Cæsare habetur (de quo tamen infra latius agam,) tum istud quod Plutarchus . . . . de Mopsi Oraculo narrat, hoc modo: Ἐχω δὲ εἶπειν ὅτι Μόψος ὡς ἀγροῦντι πρᾶγμα θυμασιώτατον. ὁ γὰρ ἡγεμὼν τῆς Κιλικίας αὐτὸς μὲν ἀμφίδοξός ἐστι πρὸς τοὺς Ἰσῖα, δὲ ἀδένειαν ἀπίστιας οἶμα· τ' ἄλλα γὰρ ἦν ὑβριστὴς καὶ Φαῦλοσ, ἔχων ἢ πρὸ αὐτῶν Ἐπικυρεῖας πινὰς πλὴν καλῶν δὴ καὶ φυσιολογῶν ἐνυβρίζοντασ ὡσ αὐτοὶ λέγουσι, πῶσ τοῖσ εἰσέπεμψεν ἀπελοθῆρον, οἷον εἰσ πολεμίων κατ' ἀσκοπὸν ἐνοσκόσιασ, ἔχοντα κατεσφραγισμένῳ δέλτῳ ἐν ἧ τὸ ἐρώτημα ἦν ἐχθροσ μὲν, εἰδένὸσ εἰδότησ. ἐνυχόσιασ ἐν ὁ ἀνδρωπῶσ (ὡσπερ ἐθῶσ ἐστὶ) πρὸσ σικῶν, καὶ κατὰ κομηθεῖσ ἀπήγειλε μεθ' ἡμέραν ἐνύπνιον τοῖσ τῶν ἀνδρωπῶν ἐδοξεν αὐτῶ καλὸν ὄπτισῶντα φθέρζασ πῖσ τῶν, μέλανα, καὶ πλιόν εἶθῶν, ἀλλ' ὄψὺσ οἶχεσ τῶσ. ἡμῖν μὲν αὖτῶν ἐφάνη, ἔσ πολλῶ ἀπολείαν παρέχεν. ὁ δ' ἡγεμὼν ἐκείνο ἐξεπλάγη καὶ προσεκυκλήσεν, καὶ πλὴν δέλτῳ ἀνοίξασ, ἐπεδέκνυεν ἐρώτημα τοῖσ τῶν γεγραμμένων.

μύρον, Πότιόν σοι χόριν ἢ μέλανα θύσω ταῦρον; ὡς καὶ τὰς Ἐπικυρεῖας Διατραπήναι, κάκιστον αὐτῶν πῶς τε θυσίαν ὀπιπλεῖν, καὶ σέβασθαι Διὸς Πλάτος τὸ Μόψον.

Ac quidem de Mopso maxime admirandum commemorare possum. Ciliciæ præses, ut infirma perfidia est (sceleratus enim erat & nefarius) de Dīs immortalibus dubius animi & incertus hærebat. Is quum haberet circum se quosdam Epicureos, qui bella illa naturæ ratione freti rebus hujusmodi, ut ipsi loquuntur, illudunt; libertum ut in hostium regionem speculatoris ornatu mittit cum obsignata tabella, in qua, nemine conscio, scripta interrogatio erat. Qui cum in delubro incubuisset, ut consuetudo est, & obdormisset, ubi illuxit, tale somnium renunciavit: visum sibi esse hominem videre coram formosum, qui tantum locutus NIGRUM nihilque præterea, continuo discessit. Id verò nobis omnibus absurdum videri, & magnam dubitationem afferre. Præses autem percussus admirari, venerari, resignataque tabellâ, interrogationem ita scriptam nobis ostendere: Utrum tibi candidum bovem an nigrum immolabo? Quo factum est ut Epicurei erubescerent & ille Sacrificium illud faceret, perpetuoque Mopsum coleret.

Ut autem ostendam id, de libellis traditis, etiam Delphis locum habuisse, afferam quæ ad hunc versum Aristophanis (in Pluto) τὶ δῆτα φοῖβεῖ ἔλακεν ἐκ τῶν σεμμάτων, affert ipsius Scholiastes: quæ hæc sequentia sunt: Ἐσιφανηφόρος ἢ Πυθία, οἱ τρίποδες δὲ Φηῆσιν ἐσεμμένοι. οἱ μαρτυρομένοι ἐν πυξιδίῳ ἐγράφον τὰς πύσεις· πφάνω τ' αἰμφιστόντες ἀβροῦ τῆ μασιππλῶ ἐχειροτόνεν. Coronata erat Pythia, & tripodes coronati erant. Quin & consultores LIBELLO INSCRIBEBANT ROGATA SUA, ac corona molli redimiti, ista Pythiæ in manus tradebant.

Consultores quidem, vel qui horum vice eo missi Oraculum

lum consulebant, libellos istos, quibus petitiones ipsorum continebantur, Antistitibus, (si non ipsi Pythiæ) in manus tradebant; per quos ii portabantur in Adyta: ac dum his Consultoribus ob sacrificia tum facienda tum iteranda, ob expiationes aliaque ipsis injuncta, tempus (si id Antistitibus necessarium esset) procrastinandum erat, (si non statim hinc in Cellam illam admittebantur; quæ apud Delphos tantum locum habuisse videtur;) illi libellos hos, vel tabellas obsignatos (modo sic oclusi vel obsignati essent, ut commode satis resignari rursusque obsignare eos, absque fraudis suspitione possent) aperiebant; reponebantque ad interrogata ejusmodi Responsa, quæ ipsis rei propositæ videbantur respondere, petitionibusque, aut votis, Consultorum congruere.

Sin vero per magis argutos, minusve superstitiosos Consultores, aut quibus forsan suspicio aliqua fraudis erat, hi libelli ita essent obsignati ut non commode possent resignari; aliæ artes ipsis supererant. Nempe refugiebant ad illa superius memorata, per Corycæos suos; qui aut inter pocula, dum hos hospites peregrinos sub prætextu benevolentia callidè inebriarent, per subdolas quæstiunculas aliqua eliciebant; aut ipsorum servos, hunc illumve alium (si & alii adessent) ex comitatu illorum, simili illaquearent fraude; illosve pretio ac mercede, vel aliter, corrumperent: aut dum domini cum toto famulitio abessent domo spectandis iis, quæ spectatu digna erant occupati, vel sacrificiis, epulisque detenti; vel denique aliis seu sponte natis, seu dolosè factis, occasionibus (quales plurimas invenire hisce sacrorum ministris, ubi omnia ad fraudem parata erant, perfacilè fuit) in Theatris, in Stadiis, in Templis, alibive detinerentur: dum, dico, hi advenarum sarcinas explorarent, scriniave sub pandochæorum custodia detenta artificiosè aperirent; aliisve pluribus versutiis in horum advenarum arcana penetrare tentarent.

Quæ omnia si frustra atque in vanum tentata essent, ad

Q

flexi-

flexiloqua sua atque obscurata verbis ac sententiis Responſa, ut ad ſacram ſuam anchoram, confugiebant. Quæ Responſa etiamſi quandoque ita plane abſona & ridicula eſſent, ut ab omnibus cordatis irriderentur (ſicuti talia plura exempli cauſa ab Oenomaο, à Luciano, & ab aliis afferuntur) tamen ſtulta ſuperſtitione multitudini iis imponebant.

12. Quibus vero inventis figilla recludere, codicilloſque aperire valuerint, docet nos liquido Lucianus, in Alexandro Pſeudomante, hoc modo. Ἐπινοήσας γὰρ ποιείας τῶν σφραγίδων τὰς λύσεις, ἀνεγίνωσκέ τε τὰς ἐρωτήσεις ἐκάστας, καὶ τὰ δοκῶντα πρὸς αὐτὰς ἀπεκρίνατο. εἶτα καλεήσας αὐτοὺς καὶ σημηνάμηνον, ἀπέδιδε μὲν πόλιν θανάμηνον πῶς λαμβάνουσι, καὶ πολὺ ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ, πόθεν γὰρ ἔτῳ ἴπνισται, ἀ ἐγὼ πάνυ ἀσφαλῶς σημηνάμηνον, ἀπὸ ἔδωκα ὑπὸ σφραγίδι δυσμιμήτοις εἰ μὴ θεός τις ἀληθῶς ὁ πάντα γινώσκων ἴω. τίνες εἰν αἱ ἴπνισται, ἴσως ἐρήσει με. ἄκουε ἴπνιν, ὡς ἔχοις ἐλέγγειν τὰ ἴπνισται. ἡ πρῶτη μὲν ἐκείνη, ὃ φίλιται κέλευσε, βελόνην πυράσας, ὑπὸ τῷ σφραγίδα μέρῳ ἔ κηρὸς ἀφαικῶν, ἐξήρη. καὶ μὲν τὴν ἀνάγνωσιν, τῇ βελόνῃ αὐτοῖς ἴπνισται τὸ κηρὸν, πὺν τε κάτω ὑπὸ τῷ λιγῶ, καὶ τὴν αὐτῷ τὴν σφραγίδα ἐχόντα, ῥαδίως στυκέλλα. ἔπειτα ἢ τρέπῳ ἀπὸ ἔ λεγεμῶν κολλυρίων. σκῦασὸν ἢ τῷ ἐστὶν ἐκ πῆτης βηρυλίας ἐ ἀσφαλῆ καὶ λίθου ἀφανῆς τετραμῶν, καὶ κηρὸς, καὶ μασίχης. ἐκ γὰρ τῶν ἀπάντων ἀνατολάσας τὸ κολλυρίον, καὶ θερμῆνας πύρι, σιάλω τὴν σφραγίδα πρὸς ἑαυτοῖς, ἐπέλιθη, καὶ ἀπέματτε τὸ τύπον εἶτα αὐτίκα ξηρὸς ἐκείνη γρομένη, λύσας ῥαδίως, καὶ ἀναγνῆς, ἴπνισται τὸ κηρὸν, ἀνετόπε, ὡσπερ ἐκ λίθου τὴν αὐτῷ σφραγίδα. ὁ μάλιστα τῷ ἀρχεπέτῳ εἰκίμων. τρίτον ἄλλο πρὸς τῶν ἀκουσῶν. πάντα γὰρ ἐς κόλλαν ἐμβαλῶν, ἢ κολλῶσι τὰ βιβλία, ἐ κηρὸν ἐκ τῶν παλαιῶν ἐπὶ ὑγρὸν ἔντα, ἐπέλιθη τῇ σφραγίδι. καὶ ἀφελῶν, αὐτίκα ἢ ξηρὸν γίνεται, καὶ κέραιον, μᾶλλον δὲ σιδῆρος παγώτερον, τῶν δὲ ἐξήτο πρὸς τὸ τύπον. ἐστὶ ἢ καὶ ἄλλα πολλά πρὸς τῶν ἴπνισται ἀναγκαῖον μεμνηῶν ἀπάντων, ὡς μὴ ἀπειρε-

πειράζοντες εἶναι δοκίμητον , καὶ μάλιστα σὲ , ἐν οἷς καὶ μάγων σωέγεσθαι , καλλίστοις τε ἄμα , καὶ δυναμένοις σωφρονίζειν τὰς ἐπιτοχάδωντας , ἰκανὰ πείραζεμένους , καὶ πολλῶν τέτων παλείονα.

Nam ille resiglandi sigilla varias artes commentus , quæ quisque sciscitabatur ea legebat : tum quæ viderentur ad interrogata respondebat. Deinde rursus complicatos obsignatosque libellos reddebat ; non sine summa admiratione eorum qui recipiebant. Hinc illud apud eos frequens erat : Undenam iste scire potuisset , quæ ego illi tradidi , signis imitatu difficilibus obsignata tutò admodum , nisi quispiam esset Deus qui omnia reverà nosset ? Forsitan igitur quæres ex me , quænam sint artes istæ. Accipe , quo videlicet imposturas ejusmodi deprehendere queas. Prima hæc erat , Celse charissime , eam ceræ partem quæ sigillo subest , acu candefactâ liquefactam diducebat ; tum ubi legisset , ceram acu rursus calefactam , eam quæ infra filo suberat , quæque sigillum ipsum tenebat , facile coagmentabat. Porro secundus modus constat per id quod collyrium vocant. Conficitur ex pice Beryttiæ , bitumine , & perspicuo lapide trito , cera , & mastiche. Confectum igitur ex his omnibus collyrium , igni calefactum , inunctâ prius axungia suilla , signo applicabat , ac symboli figuram excipiebat. Tum eo protinus exsiccato , commodè resigabat libellos : quos cum perlegisset , imposta cera , idem sigillum ad archetypi similitudinem scite effictum , tanquam ex lapide reformabat. Tertiam aliam rationem præter has accipe. Calce in gluten , quo libros agglutinant injecta , atque ex his veluti cera confecta , mollem adhuc eam sigillo admovebat , statimque detrahebat. Nam ilicò siccescit , adeo ut cornu , vel potius ferro , reddatur solidius. Hac ad imprimendum signum uti consueverat. Alia præterea multa ad id illi sunt excogitata , quorum omnium meminisse non necesse est , ne ineptus videar ; maxime cum in his,

quos de Magorum artibus conscripsisti, commentariis, tum pulcherrimis, tum utilissimis, quique modestos reddere queant lectores, abunde multa retuleris, & his multò copiosiora.

Traditis igitur jam antea ejusmodi libellis ac precatiunculâ ad adyta facta, exspectabant in *cella*, jam superius memorata quid illis à Deo, per internuntiam Dei Pythiam, responderetur.

Hæc *cella* ut hoc in transitu, ex Æschylo notem, appellabatur quoque ὀμφαλὸς; Ita enim ille in Eumenidibus:

Ὅρα δ' ἐπ' ὀμφαλῶ μιν θεομοσή
Ἔδραν ἔχοντα προσέειπαιον.

*Video autem virum in umbiculo Diis invisum.
Sedentem supplicem . . . .*

Quæ *cella* interim ita ab Adytis separata erat septo quodam, ut ex ista in adyta minime prospicere possent; ne scilicet nimis accurate observarent Consultores, quid rerum ibi gereretur. Hoc fati liquere videtur ex ipsius Pythiæ verbis, in Ione:

Ἐπίχες, ὦ παῖ. τρίποδα γὰρ θεστήμενον
λιπέσοι, θερυκῆ τῆ δ' ὑπεβάλλω ποδί,
φοίβη προσφῆτις, τρίποδῶ δὲ χαῖον νόμον
Σώζουσι, πᾶσαν Δελφίδων ἔξαιρετῶ.

*Contine te, ó fili. Tripodem enim fatiadicum
Ego relinquens septum (seu muri loricam) supero pede
Phæbi sacerdos, antiquam observationem tripodos
Servans, electa ex omnibus Delphicis mulieribus.*

Ad quæ, per parenthesis obiter observandum, ex folis Delphicis mulieribus (nec sane sine causa, quod illis magis fidere possent Antistites) electas fuisse Pythias.

Obsepta igitur erant adyta muro vel pariete ; super quam (ob terrorem & metum illorum quæ extra illam accidebant ; simulque ut impediret ne quid in Creusam temere ac sævius peccaret Ion) transcendebat Pythia ; ex nimia animi perturbatione , de janua , ut videtur non cogitans , aut viam istam ad Ionem ac Creusam , in hoc rerum statu nimis longam ducens : Matrem enim Ion , ni sat tempori hæc Pythia intercessisset , occisurus fuerat.

Ac quamvis forte aliqui , ex singulari quadam gratia , vel alia ex causa , dum ad hanc cellam pervadebant , transirent propius ad ista adyta , ita ut in illa aliquomodo introspicere valerent ; illa ita obsepta erant laureis frondibus , atque obnubilata fumigationibus , ut visus illorum eo fati iuste , ut aliquid ibi curatius observarent , istis plane præpediretur. Namque , ut primò de laureis istis frondibus loquar , religioso ac pio prætextu non sola ipsa Pythia , & Prophetæ quoque , & cæteri Antifites ac ministri sacrorum , ut & illi qui Deum consulendi gratia ibi aderant ; verum & ipsa Adyta eorumque introitus , & cella , & aræ ibi positæ , laureis coronis ac frondibus obsepta erant.

Hinc enim Mercurius , in memorata modò tragœdia , dum prologum agit ,

Ἄλλ' ἐς δαφνώδη γυάλῃ βήσομεν τᾶδε,
 Τὸ κρανθῆν ὡς ἐκμάθω παιδὸς πέρι.
 Ὅρθ' γὰρ ἐκβαίνοντα λογίε γένον
 Τονδ' ὡς περὶ ναῖ λαμπρὰ θῆ πολύμαλα
 Δάφνης κλάδοισι.

*Sed in hos lauriferos secessus (sive Adyta) ibo ,
 Ut in his ediscam de puero quid à Deo sit statutum.
 Video enim egredientem Apollinis filium
 Hunc , ut ornet portas ante templum
 Lauri ramis.*

Hinc & Homerus , de Apolline :

χρείων ἐκ δάφνης γυαλῶν ἀπὸ Παρθήσοιο.

Et Pythia apud Æschylum , Eumenidibus :

Ἐγὼ μὲν ἔρω πρὸς πολυσεφῆ μυχόν.

Equidem progredior ad antrum (adyta) frondibus multis obseptum.

Ac, ne plura aggeram, videmus id etiam apud Aristophanem ; apud quem servus , in Pluto : τὶ δὴδ' ὁ φοῖβος ἔλακεν ἐκ τῶν σεμμάτων. *Quid ergo Phæbus locutus est , è loco coronis (seu ramis laureis) obsepto ?*

Ad quem versum hæc notat Scholiastes : Ὅτι ἐν μέσῳ τῶν σεφάνων καθήμερὴ ἔλεγεν ἡ Πυθία. *Quod medio coronarum, ac frondium, sedens Pythia, ita sua reddiderit Responsa.*

Accedat tamen hisce unicus ex Latinis Lucretius ; qui ita, libro V. de Philosophis :

— — multa bene ac divinitus inveniētes,
Ex adytis tanquam cordis, Responsa dedere
Sanctius, & multò certa ratione, magis quam
Pythia, quæ Tripode ex Phæbi, LAUROQUE, profatur.

Si hæc vero minus sufficerent, defectum supplebant *thymiamata* ; quorum vaporibus ac fumo hæc adyta replebantur. De quibus quoque in Ione , idem Euripides , hoc modo loquitur :

Σμύρης ἀνὸρξ καπνὸς
Εἰς ἐρέφες φοῖβε πέπειται
Θάσος δὲ γυνὴ τρίποδα ζάθειον
Δελφίς, αἰείδου Ἑλλησι βράς,
Ἄς ἀν' Ἀπόλλων κελαιδίση.

*Myrrhæ vero aridæ fumus
In summa tecta Phæbi volat.
Mulier vero sedet supra sacrum tripodem
Delphica, canens Græcis Oracula
Quæ Apollo ipsi sonore effatus fuerit.*

Quæ thymiamata sane sat commode oculos propius eò accedentium obnubilare valebant, aciemque eorum obtundere. Idque factum videtur (ex illis quæ ibi sequuntur) cum jam Pythia parata ad reddenda Responsa, in Adyta ingrederetur. Salsè admodum hæc, atque his similia, ridet omnium pene irrisor (horum tamen summa cum ratione) Lucianus: qui, in Jove Tragædo, ipsum Apollinem ita pro sese loquentem inducit: Πῶς ᾧ Μῶμε δυνατὸν ποιεῖν ταῦτα, μήτε τρίποδος ἡμῖν παρῆναι, μήτε θυμιάτων, ἢ πηγῆς καλλικῆς, οἷα ἡ Κασταλία ἐστίν; Qui hæc facere possem ὁ Μομε, cum nec Tripodem in præsentia habeam, nec thymiamata, aut divinum fontem, qualis est Castalius?

De hoc thymiamate, accerte de cella hac, in qua & aræ assidebant [unde & Ion ad Creusam: Ἐκλειπε βωμὸν, καὶ θεήλαλτος ἔδρας. Ac postea ipsa Creusa: λείψω δὲ βωμὸν, καὶ θανείν με θεῆ: sicut & simulacra illi aderant; ut ex hisce patet: βῶμος λιπῶσαι ξοάνα] intelligendi quoque sunt sequentes Euripidis versus: quibus etiam indicat *Mulieres* (quæ hîc ipsi Chori vicem suppleant) *templum intus*, uti & *limina* ipsius, custodiisse: ne videlicet aliquis temere nimis irreperet intrò, propiusque quam vellent in adyta oculis, aut ipso quoque corpore, penetraret:

Ion.] Πρῶτοιοι γυναῖκες, αἱ τῶν δὲ ἀμφὶ κρηπίδας δόμων.
Θυοδόκων Φρερῆμ' ἔχουσι δεσπότιω φυλάσσετε,
Ἐκλέοπε ἤδη τὸν ἱερὸν τρίποδα, καὶ θεσηήραυ
εἰσθῆ, ἢ μίμνῃ κατ' οἶκον ἰσορῶν ἀπακιδίαι.

Mini-

*Ministræ quæ circa basin hujus templi
Sacri custodiam habentes dominum observatis,
Reliquit jam sacrum tripodem & Oraculum
Xuthus? an manet in sacello interrogans de orbito?*

Chorus.) Ἐν δῆμος ἐστὶ ὧ ζέν, ἔπω δαμὶ ὑπερβαίνετ' ἔδε,
Ὡς δ' ἐπ' ἐξέδουσιν ἐνὶ θεῷ τῷ ἀκρόαδιν πυλῶν
Δῆπον. ἐξίόντα τ' ἦδη δεσπότην ὄρατ' ἄρα.

*In cella est, ô hospes, nondum egressus est ex hac domo:
Sed tanquam jam egrediatur, harum portarum audimus
Strepitum: atque adeo exeuntem jam dominum videre licet.*

Dum hæc parabantur ad & intra Adyta, non negligebantur Consultores, qui in cella ista eò destinata expectabant desiderata Responfa. Nam *fragrantia* quædam jucunda admodum & suavissima, quæ in admirationem raperet Consultores ex Adytis excitabatur: nec tamen statis aut certis temporibus nedum semper; verum inordinatis, ratione temporum, vicibus: ut sic, procul dubio, Numen hos illosve, prout majori dignitate erant, aut majori liberalitate, pluribusve victimis Deum honoraverant, majori gratia dignari videretur. Ostendit hoc non obscure Plutarchus: qui, sub finem dialogi de Oraculorum defectu, hæc habet: Ὁ γὰρ οἶκος ἐν ᾧ τὰς χειμῶνας τὰ θεῶν καθίζουσιν, ἔτε πολλῶν, ἔτε πετραγμένως, ἀλλὰ ὡς ἔτυχε διὰ χρεῶν εὐσθίας ἀναπήματα, καὶ πινύματος, οἷας ἀν' ἐὰ ἦδισα ἔ πολυτελέεσθαι τῷ μύρων διαφορῆς, ὡσπερ ἐκ πηγῆς ἔ' ἀδύτης περιβάλλοντος. Nam *CELLA* in qua Consultores Oraculi sedere jument, *NEC SÆPE, NEC STATO TEMPORE, SED INCERTIS UTCUNQUE INTERVALLIS, FRAGRANTIA REPLETUR ET AURA, qualem suavissima & pretiosissima unguenta, ex Adyto tanquam fonte, effunderent.*

Hoc

Hoc igitur quasi miraculum quoddam intercurrebat; ut sic loci Oraculique majestas eo major appareret. nec captationes Ominis boni vel mali, ex præsentia aut absentia talis fragrantia, ibi defuisse credo.

14. His itaque præparatis, ac Templo ipso, seu potius Adytis, per Laureas frondes ab Ædituo à pulvere purgatis, Aureis gutturniis; porrò aquà ex fonte Castalio hausta, solum vel pavementum irrigabatur. Ita enim noster Euripides, qui hic quantivis pretii est, sequentibus versibus indicat:

Ἡμεῖς δὲ πόντος, ἔς ἐκ παιδὸς
 Μοχθῆσιν αἰεὶ, πλήρῃσι ἢ δάφνης,
 Σπερσὶ θ' ἱεροῖς ἐσθδης φοῖβος
 Καθαροῖς θήσοισιν, ὑγροῖς τε πίδακος
 Φανίσι νοτρεῖν. πηνηῶντ' ἀγέλας
 Ἄ βλάπτουσιν
 Σεμν' ἀναθήματα, ὄξοισιν ἐμοῖς
 Φυλάδας θήσοισιν.

*Nos vero labores, quos à puero
 Laboramus usque, ramis lauri,
 Et sacris coronis vestibula Phœbi
 Pura faciemus, humidisque solum
 Guttis humidum. & greges avium
 Quæ lædunt
 Sacra donaria, sagittis meis.
 Fugabimus.*

Quæ tum deinde, antequam Pythia ad Adyta progredere-
 tur, exsequitur.

Ex Castalio vero fonte hanc aquam sibi haustam narrat hoc
 modo:

Ἄλλ' ἐκπαύσω γὰρ μόχθους
 Δάφνης ὀλλοῖς.

Χρυσῶν δ' ἐκ τοῦχέων ῥίψω
Γαίης παρῶν ,
Ἄν' ἀποχέοντα Καστωλίας
Δίναϊ , νότερον ὕδωρ
Βάλλων , ἕσις ἀπ' ὀνάς ἄν.

*Sed finiam labores
Lauri raptationibus.
Ex aureis vero vasis projiciam
Terra fontem ,
Quem effundunt Castaliae
Vortices , humidam aquam
Projiciens, purus existens à lecto.*

15. Exspectante sic igitur Consultore ; tandem , post *ultima Sacrificia* , quibus constaret bene litatum esse , Pythia descendebat in Adyta. Erant tamen quæ ipsi observanda essent , antequam se *mergeret antris* , (ut cum Lucano loquar) namque *aqua ex Castalio fonte ipsi erat bibenda*. Post quæ , *lauri foliis in os sumptis* , sic illa masticando Adyta intrabat.

Bibebat igitur aquam Castaliam : vel , ut Pausanias tradit, Cassotidis aquam ; de qua , dum Templum Delphicum describit, hæc habet : Ἰσοὶ δὲ ὡς ἐπὶ τῶν νεῶν αὐτοῦ , μὲν δ' ἴσθ' τὴν ἱεῶν , ἔστιν ἡ Κασωπίδος καλεσμένη πηγή. τεῖχος δὲ ἐ μέγα ἐπ' αὐτῇ , καὶ ἡ ἀνοδος διὰ δ' τεύχος ἔστιν. ἐπὶ τὴν πηγήν. ταύτης τῆς Κασωπίδος διέσθ' τε καὶ τ' γῆς λέγουσι τὸ ὕδωρ , καὶ ἐν τῷ ἀδύτῳ δ' ἱεὴ πὸς γυναῖκας μαρτυρῶν ποιεῖν. *Si pedem retuleris, quasi ad fanum rediturus , fontem videas , cui nomen Cassotis. Murus ei objectus est non utique magnus : per murum ad fontem ascenditur : Aquam credunt ejus fontis sub terram mergi , & in Adyto Dei mulieres facere Fatidicas. Quæ postrema certe à Romulo Amalæo, docto, aliàs interprete, non bene vertuntur. Omittitur enim μὲν τὸ ἴσθ' τὴν ἱεῶν.*

Quod

Quod de Cassotidē fonte Pausanias, id de Castalio fonte, seu aqua, Lucianus, in Jovē Tragædo; ubi Apollo rēspōndens Mōmo eum urgenti ut vaticinetur de futuris, ait: πῶς ᾧ Μᾶμε, δυνατὸν ποιεῖν παῦτα, μήτε τριπόδος ἡμῖν παρθένης, μήτε θυμαριάτων, ἢ πηγῆς μαντικῆς οἶα ἢ κασπελία ἐστίν; Quæ verba jam modo adduxi, simulque ipsorum versionem Latinam.

Opportebat igitur, ut prius aquam biberet Pythia, quæ ipsam redderet divinipotentem seu Divinatricem. Unde & idem Lucianus, in Hermotimo, ita inquit: Ὡςπερ Φῦσιν ἐν Δελφοῖς τὴν πρῶμαιτιν, ἐπειδὴν πῆ ἔ' ἱερῆ νάμαλιθ, ἐνθεον ὁθῶς γίνεσθαι καὶ ληῶν ἔ' ἰσισιῶσιν. Sicut de illa divinatrice [Pythia] Delphis tradunt; quæ simul atque sacra fluenta degustarat, illico afflata numine consulentibus Oraculum Responsa dabat.

De manducata lauro hæc quoque idem Lucianus habet, in Bis accusato: καὶ ὅλως ἐνθα ἀν ἡ πρῶμαιτις πῶσθαι ἔ' ἱερῆ νάμαλιθ, καὶ μασσαυδῆ τ' δάφνης, καὶ ἔ' ἐν τριπόδα σεισαυδῆ κελύκη παρεῖναι; ἄοκνον ληῆ αὐτίνα μάλα παρεστῆναι συναίροντα τὰς λησιμῶς ἢ οἰχεῶς οἱ τὴν δόξαν τ' τέχνης. Denique quocumque vates sacram lauricem pota, commanducata lauro, & tripode concusso, venire jubet; impigrum protinus assistere oportet, Oracula connectentem, aut alioqui artis gloria ipsi interciderit.

Quo & Cassandra apud Lycophronem alludere videtur, his verbis:

Ἄλλ' ἀπέπειν χέουσι παμμιγῆ βοήν
Δαφίνφάγων φοιβάζων ἐκ λαμβάν' ὄπε.

Sed immensum fundendo confusumque clamorem
Laurivoro vaticinata est ore.

Verum ut ad aquam ab ipsa potandam redeamus, Castalia ista, sive mavis Cassotis, grata potu erat quidem, testante Pausania:

At non ita, ut credo, sanguis ille taurinus, quem potare antea debebat Sacerdos Terræ in Ægyra; de qua ita Plinius, lib. 28. cap. 9. *Taurinus* [sanguis] *quidem recens inter venena est, excepta Ægyra. Ibi enim Sacerdos Terræ vaticinatura tauri sanguinem bibit, priusquam in specum descendat. Tantum potest sympathia illa de qua loquimur, ut aliquando religione aut loco fiat.* In eandem autem sententiam Sophocles, Tragœdiâ *Helena* :

Ἐμὸν δὲ λῶσον αἶμα πάρος γ' ἔκπειν,
καὶ μὴ γέ πλεῖόν τ' εἶεν εἶχεν δυσφημίας.

*Mihi vero optimum est taurinum bibere sanguinem,
Atque (ita) super hisce non plures attrahere calumnias.*

An vero tam noxium venenum sit sanguis ille taurinus, ut tali miraculo opus sit, ne quis inde pereat, alibi potius disquirendum. At siquidem id verum sit, longe minori cum miraculo Sacerdos Apollinis Diradiotæ, apud Argivos agninum sanguinem potabat. de qua Sacerdote hoc modo Pausanias loquitur: *Ἡ δὲ μαιλική (μαντεύεται γὰρ ἐπὶ καὶ ἐς ἡμᾶς) καθέστηκε τρέπον τῶν. γυνή μὲν προφητεύουσα ἐστὶ, ἀνδρῶν δὲ εἰρημομένη. θυομένης δὲ ἐν νυκτὶ δένου, καὶ μῆνα ἔκαστον, γλυκομένη δὲ τῷ αἵματι ἢ γυνή, κάτοχος ἐκ τῆς θεῆς γίνεται.* *Oraculum in eo templo (nam hac ipsa etate in eo Responſa consulentibus redduntur) hoc instituto celebratur. Fœmina cui viri consuetudo interdicitur, Oraculo præſidet. Ea noctu agnâ facit singulis mensibus, ac statim VICTIMÆ SANGUINE libato [Gr. gustato] furore Divinitus afflatur.*

Tutius ergo hoc, quam bibere sanguinem taurinum; quem pro tanto veneno multi veteres (ut jam vidimus) habebant. Longe tamen jucundius apud Liguræos vaticinabantur Antistites; ut ex Aristotele Macrobius (lib. 1. c. 18:) narrat: ait enim eum asserere, *Apud Liguræos in Thracia esse adytum Libero*

consecratum, ex quo redduntur Oracula. Sed in hoc adyto (pergit) vaticinaturi PLURIMO MERO SUMPTO, ut apud Clarium aqua potata, effantur Oracula.

Colophonium interim Oraculum, ratione aquæ ante Divinationem bibendæ, cum Delphico satis convenit. De quo Colophonio Jamblichus (de Myſteriis Sect. III. cap. 2.) Porphyrio hîc consentiens, ita loquitur: τὸ δὴ ἐν κολοφῶνι μαλῆϊον ὁμολογεῖται ὡς πᾶσι, δι' ὕδατος χρηματίζειν. εἶναι γὰρ πηγὴν ἐν οἴκῳ κατὰ γείω, καὶ ἀπ' αὐτῆς πίνειν τὴν προφήτην· ἐν ποσὶ δὲ τακτικαῖς νυξίν ἱεραρχῶν πολλῶν γηομένων περίτρον, πίνοντα δὲ χρησμοδεῖν, ὅσα ἐπ' ἐρώμενον τοῖς παρῶσι θεωροῖσι. Ἔ μὲν δὲν μαλπηδὸν ἐκείνου τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ἔστιν ἀπέδηλον. *Est in confesso apud omnes, quod Oraculum Colophonium per aquam Responsa edat: esse enim constat in antro subterraneo fontem à quo bibit Propheeta: postquam autem biberit, & multa statutis noctibus sacra prius peracta fuerint, tum demum vaticinatur, invisibilis factus omnibus qui intersunt. Quod igitur aqua illa Divinatrix sit, exinde manifestum est.*

At longe magis veracia Liberi istud Oraculum in Thracia Respondere cæteris per aquæ, aut sanguinis-cujuscunque demum, potum respondentibus, debuit: si modo verax istud vetus proverbium sit, *in vino veritas*.

Verum enim vero, apud Branchidas (teste eodem Jamblichō, ac quidem eodem capite) longe alio modo aqua est fatidica; quem modum, præter alia, quæ hîc non omittenda duco, ita describit: καὶ μὲν ἦγε ἐν Βραγχίδαις γυνὴ χρησμοδὸς, εἴτε ῥαβδὸν ἔχουσα, τὴν πρῶτως ὑποθετὴν ὡς ἀποδοθεῖσαι, πληρῆσαι δὲ θείας αὐγῆς, εἴτε ἰππὶ ἀξωνῶν κατημιθλήσει, ἢ ἐν τῷ μέλλον, εἴτε τὰς πόδας, ἢ κατὰ πᾶσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἢ ἐν τῷ ὕδατι ἀμιζρομένη δέχεται τὸν θεόν, ἐξ ἀπάντων τέτων ἰππηθεῖα ὡς ἀποδοθεῖσα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν, ἔξωθεν αὐτὰ μετὰ λαμβάνει.

dicæ, quarum plures numero fontes memorantur (sicut & hîc modò aqua Oraculi Colophonii:) si sanguis taurinus, vel agninus; si denique vinum largius haustum (quod ob rationem adductam pluribus procul dubio videbitur magis probabile) enthusiasmm divinatorium, ut sic loquar, inspirare valuerint, etiam istis in locis, ubi minime antrum quale Delphicum, ratione vaporum inde ascendentium fuisse perhibetur, aderat; nec tripes, nec thymiamata, nec laurus manducata, præter solennem istum sacri laticis potum; hîc dico aliquis interrogare queat, quare non absque alia inspiratione, sive instinctu, per reliqua media, divino, (cum jam aqua ista talia præstaret) Pythia non potuerit reddere Responſa?

At talibus interrogatis occurrit Jamblichus; qui & alia media, præter Spiritum ex antro in membra ipsius Pythiæ penetrantem inducit. Ignem quippe Divinum commentus est, (cujus necdum aliquis ante ipsum, quod sciam meminit) hoc modo: Ἡ δὲ ἐν Δελφοῖς προφήτις, εἴτε δὸπ πνύματι ὁ λεπθὲς καὶ πυρώδης ἀναφερομένη ποθὲν δὸπ σμύς θεμιστὴ τῶς ἀνθρώποις, εἴτε ἐν τῷ αὐτῷ καθημένη ἵππὶ δίφρῳ χαλκῆς τρεῖς πόδας ἔχουσα χερματίδι, εἴτε καὶ ἵππὶ ἑπιράποδο διφρῳ ὅς ἐστιν ἱερὸς ἑ θεῶ, πανταχῇ ἕτω δίδωσιν ἑαυτὴν τῷ θεῷ πνύματι, δὸπ τε τῷ πυρὸς ἀκτίνῳ καταυράζεται. καὶ ὅταν μὲν ἀθρόον ἔ πλὴ ὁ ἀναφερόμερον δὸπ ἑ σμύς πῦρ κύκλῳ πανταχόθεν αὐτὴν περιέχει, πληροῦται ἀπ' αὐτῆς θείας αὐγῆς. ὅταν δὲ εἰς ἕδραν ἐνιδρυθῇ ἑ θεῶ, τῇ σθεραῖ ἑ θεῶ μαυτικῇ δυνάμει συναρμόζεται: ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶ πιστῶν ὠδυσκουῶν, ὅλη γίνεται ἑ θεῶ. καὶ τότε δὴ πέρεσιν αὐτῇ χωρεῖται ὁ θεὸς ἵππλάμπων, ἐπερὶ ὧν καὶ ἑ πυρὸς, καὶ τῷ πνύματι, καὶ τῷ ἰδίῳ ἕδρῳ, ἔ πάσης τῆς περὶ τὸν τρέπον φυσικῆς ἑ ἱερῆς φαινομένης κατασκευῆς.

Sibylla in Delphis, sive per Spiritum tenuem & igneum erumpente ex antri ore hominibus Oracula fundit, sive ex adyto, sedens super æneum tripodem, aut super sellam quatuor habentem pedes, Deo sacram, Responſa prodat, sic undique

136 DE ORACULORUM ETHNICORUM
dique se dat Divino Spiritui, atque à radio Divini IGNIS illustratur. Et quando contingit illam circumcingi copioso ex antri ore profluenti igne, Divino splendore tota repletur. Iterum quando occupat Dei sellam, accommodatur stabiliter divinatrici Dei potentiae: utrisque vero his apparatus Dei tota fit vates. Adest ei sane tunc Deus & affulget separatim, & alius existit ab igne, & spiritu, sedeque propria, & omni circa istum locum apparatu, sive is sit physicus sive (sacer aut) religiosus.

Non contentus igitur vulgari apparatu noster Jamblichus, præter Tripodem, sedem tribus pedibus suffultam, etiam sellam quatuor pedibus innitentem superaddit. Quin & præter Spiritum ex antro, per Tripodem in corpus Pythiæ penetrantem, etiam radium ignis Divini, ac quidem copiose profluentem, ita ut tota ipsius splendore repleretur, superadjungit. Ac cum alii Gentiles velint, sub spiritus seu halitûs, istius specie Deum in corpus Pythiæ irrepsisse, illamque ita Deo, seu numine, obsessam Divina sua protulisse Responso; ille Deum Pythiæ affulgentem à spiritu & igne modo nominatis distinguit. At longe aliter Porphyrius (qui & Oracula Serapidis, Hecates, aliorumque depromit, ut per illa Christianis hîc nimium credulis illudat, uti alibi à me clare ostendetur) de talibus loquitur: sicut & totam scenam Adjurationum, evocationum cæterarumque magicarum operationum, quibus vates se futura prædicere prætendebant, fatis aperte, (in Epistola ad Anebonem) deridet.

Verum, ut de novo redeamus in viam nobis propositam, atque ad Pythiam ipsam nos convertamus: tandem illa (per alios tamen eo deducta) in ipsa adyta pergît, ac

————— ——— ——— ——— *tota priores*
Stringit vitta comas, crinesque in terga solutos
Candida Phocaicâ complectitur infula lauro.

Nec

Nec sola, uti dictum, eò intrabat nostrâ Pythia; sed ab Antistitibus sorte ductis, (vide Euripidis *Ionem*) sive unico sive pluribus, qui ipsam jam furere incipientem regebant, atque ad tripodem cortinamve sacram, ita deducebant, concommitabatur. Nisi si quid violenter committeretur: qualia exempla nobis occurrunt non in solo Alexandro Macedone; verum & in Appio (apud Lucanum,) & insigne admodum [quod nos & alia docet] in Philomelo Phocicorum, adeoque & Delphorum, principe, apud Diodorum Siculum (libro XVI.) hoc modo: μετὰ δὲ πάντων περὶ τῆς πολέμου βεβλόμενος χρησίου τῆς μαντείας, τὴν Πυθίαν ἠνάγκασεν ἀναβῆσαι ἐπὶ τὴν τρίποδα δένειαν τὴν χρησμῶν. *Post illa vero, cum vellet super bello Oraculum consulere, Pythiam coëgit, ut adscenderet tripodam, atque ita Oraculi Responsum redderet.*

Ac post descriptionem hujus Oraculi: ὄσιος γὰρ κερῶν τῆς μαντείας προσέταξε τῇ Πυθίᾳ τὴν μαντείαν διὰ τῆς τρίποδος πιεῖσθαι. καὶ τὰ πάτεραι ἀποκρηνομένης δὲ αὐτῆς ὅτι πάντᾳ ἐστὶ τὰ πάτεραι, διηπειλήσαστο καὶ συνηνάγκασε τὴν ἀνάβασιν ποιεῖσθαι ἐπὶ τὴν τρίποδα. Ἀποφθελγμένης δὲ αὐτῆς πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς βιαζομένης ὅτι ἔξειν ἀπὸ πρῶταιν ὁ βέλεται, ἀσμένως τὸ ῥηθὲν εἰδέξατο, καὶ τὴν προσήκοντα χρησμῶν ἔχαι ἀπεφῆνατο. Ὀπίσθι δὲ καὶ τὴν χρησμῶν ἐγγραφον πύσους, ἔπειθ' ἄπαν ἐποίησε φανερὸν ὅτι ὁ θεὸς αὐτῷ δίδωσιν ἐξουσίαν πρῶταιν ὁ βέλεται. συναγωγῶν δὲ ἐκκλησίαν, καὶ τὴν μαντείαν τοῖς πολλοῖσι δηλώσους, καὶ ὡρακαλέσους παρρεῖν, ἐτρέπετο πρὸς πᾶς τῆς πολέμου πράξεις, &c.

Is enim cum Oraculum (istud) in potestate sua haberet, mandavit Pythiæ, ut Oraculum redderet ex tripodem secundum morem patrium. Istâ autem respondente, hæc esse moris patrii [videtur hîc aliquid deesse] mimitabatur, ac coëgit illam, ut in tripodam adscenderet. Ea vero jam respondente (ob vehementiam illius qui cogebat) ipse in potestate esse, ut faceret illa quæ vellet, lubenti animo istud dictum accepit; ac se jam conveniens habere responsum perhibuit.

hibuit. Itaque statim istud Oraculum conscriptum proponens publice, cunctis manifestavit, Deum ipsi dare potestatem faciendi id quod vellet; ac convocata ecclesia, ostensaque multitudini (sic conscripto) Oraculo, cum exhortasset eam ut fidenti essent animo, se ad bellicos actus convertit.

Ad postrema Diodori verba, notari debent illa quæ Pausanias de Trophonii Oraculo (p. 268.) tradit. Coguntur sane omnes, qui à Trophonio redeunt, quæcunque vel audierunt vel viderunt [ex quibus sc. eventa explicanda erant] tabulæ inscripta (ibi) suspendere.

Ex postremis hujus Diodori verbis, comprehendimus, Oraculorum Responſa (imprimis si successus aut fortita essent interrogata, aut saltem illi sperarentur) descripta fuisse atque in tabellis publice exposita. Verum de hac re amplius loquendi adhuc inferius dabitur locus. Quare ad Responſa adhucdum reddenda nunc me convertam, quæquæ illa proxime præcedebant.

Quum itaque nostra Pythia jam intraret in Adyta, furore corripiebatur illa, sicut credi volebant Antistites, ut jamjam vaticinia sua editura; atque ut sic sese obsessam numine credulis consultoribus ostentaret. Unde & Lucanus.

— — Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque Dei, Phæbæaque ferta
Erectis discussa comis, per inania templi
Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
Obstantes tripodas, magnoque exæstuat igne
Iratum te, Phæbe, ferens.

Salse admodum, ac lepide sane, hæc ridet in Jove suo Tragedo, Luciano, dum Jovem inducit loquentem Apollini, qui jam ad vaticinium quoddam reddendum se parabat, hoc modo: Τί πῶς ἐρεῖς ὦ τέκνον; ὡς τὰ γε πρὸ τῆς ἁρηνοῦς πῶτα ἦδη

ἤδη φοβερά. ἡ χεῖρα πετραμυδὴ, οἱ ὀφθαλμοὶ περιφερεῖς, κόμη ἀτασθαμυδὴ, κίνημα κερυβαυιδές· ἢ ὅλως κατόχιμα πάντα, καὶ φεμάδην, ἢ μυσικὰ. *Quid tandem dices, fili? Nam quæ præcedunt Oraculum, jam formidanda sunt; color [nempe] immutatus, oculi mobiles, discussa ac dissecta coma, motus corporis furibundus, qualis est Corybantum. Denique, numinis afflatu atque obsessu, omnia horrore ac mysteriis plena sunt.*

Furore igitur, ut videri volebant, acta ac correpta Divino, intrabat Pythia nostra in Adyta. At multa erant, quibus ille simulatus furor adjuvari poterat. Namque ut spuma in ore excitaretur, sola herba lanariâ illa uti poterat; quo artificio Alexander iste Pseudomantis, (apud Lucianum) utebatur. Ita enim ille in ipsius vita: Ἐἰς θαλῶν γὰρ ὁ Ἀλέξανδρος μὲν παιῦτης τραγωδίας ἀλλὰ πολλὰ εἰς τὴν πατρίδα, πείθελε πρὸς τε καὶ λαμπρὸς ἦν, μεμνηέναι προσποιῦν ἐνίοτε, ἔσφραξεν δὲ τοποπρωτάμηνον τὸ σῆμα. ῥαδιῶς δὲ τῶτο ὑποῆρχεν ἑαυτῷ σφραξίς τῆ βασιλικῆς βοτάνης τὴν ῥίζαν Δεμασσησιμίδιον. ποῖς δὲ θεῖον τε καὶ φοβερὸν ἐδόκει ὁ ἀφρός.

Alexander itaque multo post cum hujusmodi tragædia ingressus in patriam, conspicuus erat & splendidus, cum sese nonnunquam afflatum numine simularet, ore spuma pleno. Id quod ille, lanariæ herbæ ad tingendum aptæ radice commanducatâ, facile efficiebat. Cæterum illis divinum ac formidandum quid spuma illa videbatur.

Nec certe nobis ignotum est, Garo illo *Moscovitico*, (quod *Cavajar* vulgo vocant) *Sapone Hispanico*, aliisque pluribus, sic spumam in ore posse excitari, sponteque eam sua exinde effluere.

Quin & ignem Barchochebas (teste Hieronymo, in Apol. 2. adv. Ruffinum) ex ore efflabat. Ita enim ille: *Barchochebas stipulam in ore accensam anhelitu ventilabat, ut flammam vomere videretur.*

Quem tamen sequenti artificio Eunus, *Servus Syrus*, anteverterat ; qui teste Diodoro Siculo, *postremo artificium excogitavit*, quo *flammam ex ore cum quodam fanatico furore emittebat*, & cum *flamma simul Vaticina verba Phæbadum in morem fundebat*. Igne enim in nucem aut aliquid hujusmodi utrimque perforatum, simulque materiam quæ illum alere posset, imponebat : deinde ori indens & afflans, modo *scintillas*, modo *flammam accendebat*.

At minus miraculo ista sunt illis, qui in festis nostris encæniis sæpe à circumforaneis vident stuppas linumve ori indita, ac paulo post cum fumo ac flamma eructata vel extracta ; aliaque hisce non minus, nimis credulis, miraculosa.

Præterea docet nos Plinius (lib. 21. cap. 31) quomodo furor ille fanaticus ulterius adornari queat. Ita enim iste loquitur : *Halicacabi radicem bibunt qui sunt* [NB.] *VATICINANDI CALLENTES* : quod *furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt*. Remedio est (id enim libentius retulerim) *aqua copiosa mulsa calida potui data*.

Adde hisce quæ Franciscus Lopes de Gomara, cap. 37. historiæ generalis Indiæ de *Bobitis* incolis insulæ Hispaniolæ narrat ; eos, nempe, *post esum herbæ in eorundem lingua Coboba dictæ furere ac bacchari* ; & adeo mente turbari, ut *visiones se habere credant*, & *Responsa divinitus accepta referre consulentibus sive arbitrarentur*, sive [NB.] *fingerent*.

Quæ de *Datura* habet Garciaꝝ ab Horto, in *Aromatum ac Plantarum historia*, hæc sequentia sunt : *Injicitur à furibus hic flos, aut ejus semen, in cibos eorum quos deprædari volunt* : mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum sumunt ; & in risum solvuntur, magna cum libertate sinentes quod lubitum est deprædari, &c. De *Bangué* succo fere eadem & ipse, & Christophorus à Costa, tradunt. Pluraque hujusmodi medicamina afferri possent (ut quæ *Ma-thioli*us

thia jam tripodi in
& Responſa redde

Consultores propius, præ
Sacerdos ſub ſuperſtitioſo
timore.

pheta, qui (quasi) Orac
cipit.

ius, ſive propheta, ſive Po
verſus, ſeu metra, redigit.
ſa ac Tripodes a furentem ja
trufa atque obverſa.

ureæ frondes proſpectum in
dientes.

nitus horribili modo adauct
cutorias ſimiliaque inſtrum
a Pythia Tripodi inſidens.

pheta jam furentem Py
mali ipſi accidat retinens.

atua Apollinis, cujus
imponerentur.

lgura ac tonitrua ab Anti
ficiſe conficta, adaugendi
ſtitioni.

nsultores a Sacerdotibus
cella, reducti.

ula ac xæſneſa conſulto
accepta Responſa.

Pythia jam tripodi insidens,
& Responſa reddens.

1. **C**onsultores propius, præ aliis, admiſſi.
2. **S**acerdos ſub ſuperſtitioſo illos retinens timore.
3. **P**ropheta, qui (quæſi) Oraculi reſponſa excipit.
4. **A**lius, ſive propheta, ſive Poëta, qui illa in verſus, ſeu metra, redigit.
5. **V**aſa ac Tripodes a furenti jam Pythia protuſa atque obverſa.
6. **L**aureæ frondes proſpectum in Adytis præpedientes.
7. **S**onitus horribili modo adaucti, per tubas ſollicitorias ſimiliaque inſtrumenta.
8. **I**psa Pythia Tripodi inſidens.
9. **P**ropheta jam furentem Pythiam, ne quid mali ipſi accidat retinens.
10. **S**tatua Apollinis, cujus pulvinari libelli imponebantur.
11. **F**ulgura ac tonitrua ab Antitiſtibus &c. artiſticioſe conficta, adauſendo terrori ac ſuperſtitioni.
12. **C**onsultores a Sacerdotibus ab Adytis, ſeu cella, reducti.
13. **E**pulæ ac *χευεſηερα* conſultorum, poſt jam accepta Reſponſa.

thiolus in præfatione ad Dioscoridem tradit, uti & alia) sed hæc abunde suffecerint.

Ex antro autem Tripodi subjecto etiam simulatus ille furor adjuvari poterat, per suffumigationes sulphureas ac narcoticas, aliaque vim obnubilandi mentem ac dementandi obtinentibus: qualia medicorum filiis minimè ignota sunt: aut talia in os assumere potuit ipsa Pythia.

CAPUT VII.

17. *Quam artificiose homines se Dæmone obsessos simulare potuerint, exemplo (plusquam uno) per insigni ostensum.*
 18. *Quæ in Adytis perpetrabantur occultata plane consultoribus fuisse: & an Pythia engastrimythos fuerit.*
 19. *Iterum de Prophetis sorte ductis, tam ad introducendam Pythiam in Adyta, quam ad reportanda Responsa, jam in ordinem aliqualem redacta. De voce Deorum inarticulata; de Oraculis autophonis, sive ipsius Dei Deæve alicujus ore redditis, &c.* 20. *Rursus quoque de Poëtis, ac versibus Pythiæ tributis: ac cur tandem Pythia carmine Respondere desierit.* 21. *Quibus qualibusque ambiguitatibus usi fuerint in Responsis adornandis Antistites, exemplo cum Dei Heliopolitani, tum aliis quoque, ostenditur.* 22. *Quo habitu atque ornatu ab Oraculo redierint consultores, post accepta jam Responsa: uti & de sacrificiis, & epulis propter illa datis.* 23. *Consultores sæpe plura Oracula simul adisse, seu plura numero super uno eodemque negotio consultasse, vel sponte, atque ex motu proprio, vel (quasi) à Deo, hoc illo, moniti.* 24. *His denique accedit disquisitio, cur Oraculum Delphicum Demosthenis tempore à partibus Philippi Macedonis steterit.*

17. **Q**uam artificiose autem dementia ac furor Dæmoniacus effingi possit ; ac quam frequenter , non tantum commune vulgus ; verum & Docti homines imò & Medicæ artis admodum periti, fallaciis ejusmodi decipiantur (modo dominetur ipforum animis, quæ tam latè regnat, superstitione) plurima harum rerum curiosis nota sunt exempla ; ac quam læpè, cum pudore talium nimis credulorum, fraus detecta fuerit, & meritis suppliciiis affecti harum præstigiæ tam inventores quam actores. At illustre valdè exemplum (ac cui nullum par in omni historia inveniri puto) habemus apud Amplissimum Doctissimumque J. A. Thuanum initio libri CXXIII. Historiarum nostri temporis : quod hîc asserre me propriis ipsius verbis, nervosis sanè atque elegantibus, Læctori tædiosum minimè fore confido :

Publicato Nannetensi edicto res incidit, quæ non mediocrem Regi molestiam, rebus compositis summam perturbationem attulit. Nam recenti edicti promulgatione plerique factiosi in occulto maximè offendebantur, occasionemque quærebant res miscendi, quam ex levi causâ tunc oblatam avidissimè arripuerunt. Jacobus Broserius Romorantino in Sequaonia oppido natus, pannificii ac laboris rustici, quo ferè illis locis victitant, pertæsus, circulatorum conditionem per præstigias plebeculæ vulgè illudentium potiore duxit, & Martha, quam spiritu maligno vexari fingebat, Silvina & Mariâ fliabus secum assumptis, relicto lare urbes ac oppida Ligeri vicino circumposita circumire cæpit, magno hominum ad rei novæ spectaculum concursu. Sed postremo ubi fraus patuit, Aureliani & Cleriaci sacri collegii sodales conciliari decreto XVI. Kalend. April. & XIII. & XIII. Kalend. VII. br. anno superiore prohibuerunt, ne quis Sacerdos ex illa Diœcesi ad excantandum commentitium illum Spiritum ritus ab Ecclesia præscriptos usurparet ;
qui

qui aliter faceret, sacris interdiceretur; inde cum ad Andegavum venisset eadem simulatione Martha, Carolus Mi-
 ro urbis Episcopus eam, antequam ad sacras ceremonias ac-
 cederet, observare voluit; Mensæque adhibitam, cum a-
 qua consecrata pro vulgari propinata nihil commoveri, vul-
 gari, quam consecratam esse dicebat, porrectâ convulsioni-
 bus ac membrorum distortionibus statim exagitari cerneret,
 in fraudis suspicionem venit; quam ut magis convinceret,
 altâ voce ceremoniale exorcismorum librum afferi jussit.
 Tum recitato primo *Æneidos* versu, illa ad id instructa,
 quæ exorcismi principium per ea verba fieri crederet, affecta-
 to membrorum motu à Spiritu torqueri se finxit, ob idque ab
 Episcopo mox dimissa est; monito in arcano patre, ut filiam
 domum reduceret, neque plebi imposturis hujusmodi amplius
 fucum faceret.

Verùm is Lutetiam versus iter intendit urbem factionibus
 scissam, & in qua permultos seu credulitate, sive ut ex eo
 motus occasionem quærerent; consiliis suis fraudulentis pro-
 pitios fore sperabat, & ad B. Genovevæ cænobium, populi
 ob præcipuum cultum concursu frequens, divertit. Ibi sacri
 remedii ope imploratâ, antequam de obsessæ vita, condi-
 tione, famâ, valetudine anquisitum esset, Patres Capucini
 occupant, & coram ignara plebe ad exorcismos Martha con-
 tortis membris subsilente, facile adstantibus persuadent, ve-
 rè eam à spiritu torqueri. Famque is rumor tota urbe per-
 crebuerat, cum Henricus Gondius urbis Episcopus partes
 suas interposuit, & ut negotium ordine procederet, Mi-
 chaëlem Marescotum, Nicolaum Ellanium, Joannem Al-
 tinum, Jo. Riolanum, Ludovicum Duretum celeberrimos
 Academiæ Parisiensis Medicos accersiri jussit, & post editas
 à Marthâ solitas gesticulationes, cum Latine & Græcè in-
 terrogata, neutram se linguam intelligere ostenderet, una-
 nimi ab iis consensu, Episcopo rogante, responsum est, nihil à
 Spi-

*Spiritu ; * multa ficta , pauca à morbo esse : tantum re-
 perta lingua rubra & inflammata , & in sinistro hypochon-
 drio obscurum aliquod murmur exauditum : Postridie Ella-
 nius & Duretus eodem conveniunt , & Duretus infixa in-
 ter pollicem & indicem acu , an sensu doloris tangeretur , ten-
 tare voluit ; cum ad ictum non tremisceret , post peractas
 ceremonias rogati ab Episcopo sententiam medici , collegas
 accersiri & in crastinum rem differri petierunt. Igitur
 Kalend. . Aprilib. magna omnium expectatione à Seraphino
 Paire exorcismi repetuntur , ad quos Martha oculos rotans
 lingua exerta , & contortis membris ac toto corpore exhor-
 rescebat ; tum ad hæc verba , ET HOMO FACTUS EST ,
 supina desultatione , veluti exossato corpore fluctuans ab al-
 tari ad valvas sacelli , in quo erant , irrepit , quâ re percul-
 sis astantibus , P. Seraphinus commotior exclamavit. Si quis
 sit adhuc incredulus , hic Spiritum intus agentem sistat , &
 vitæ periculo cum eo luctetur. Hæc Marescotus nihil nisi
 fictum videns , & imposturam non ferens , ego verò , inquit ,
 periculum in me recipiam. Spiritus , si potest , me validior
 ferat. Quibus dictis statim contra obluenti manus in cer-
 vicem injicit , eamque consistere jubet. Illa ubi se captam
 videt , cum se amplius commovere non posset , ut impostu-
 ram tegret , Spiritum abiisse , seseque reliquisse respondet ;
 & exorcista , ut mendacium auctoritate suâ adjuvaret , Mar-
 tham nunc esse , & Spiritum discessisse confirmavit : ad hæc
 cum Marescotus diceret , Spiritus ergo à me fugatus est ,
 Episcopus veritatis indagandæ cupidus rursus exorcismos
 repe-*

* *Jean de Serres , tome V. Les Mediciens sont requis de dire ce qui leur
 en semble. Presque tous concluent , & Marescot en porte la parole à l'Evê-
 que : Qu'il n'y a nulle operation diabolique , beaucoup de feintise & peu de
 réal , peu d'autres (comme en une compagnie il se trouve tousjours des
 esprits de contradiction , qui penseroient manquer de suffisance s'ils ne ra-
 fchoient d'affoiblir ou renverser par contraires raisons celles d'autrui) pro-
 testent qu'ils remarquent en Marthe tous les signes ordinaires aux demonia-
 ques , &c.*

repeti imperat; illa primò nihil moveri, & cum Marescotum cervici suæ imminentem videret, ut ipse Riolanus & Altinus medicinam suam curarent, inclamare, cæterum ab omni gesticulatione abstinere. Mox ubi eos faceffisse credidit, in tergum prolapsa ad notas artes confugere. Tum medici rursus comparent, & in vacuo luctantem nullo negotio comprehensam tenent. Cumque Seraphinus, ut se erigeret, juberet; Marescotus per jocum Spiritum in pedes se posse erigere negavit, se nimirum Jesu Christi, qui malignorum Spirituum terror est, fiducia fretos, nihil eorum æstus minasve expavescere, neque verò heic Spiritum latere, ac nihil præter naturam esse. Marescotum dicentem excepit Riolanus, & ad Martham conversus, Misera, inquit, quousque perges nobis illudere? nunquamne plebeculam ludificare desines? agnosce culpam, patent tuæ fraudes, & nisi mature veniam deposcas, brevi traderis in manus judicis, qui quæstione veritatem extorquebit. Hæc omnia Græcè Latinèque dicta, cum Martha interrogata se non intelligere falsa esset, habita Medicorum, qui aderant, deliberatione, & sex ex iis in priore sententia perseverantibus, Duretus Spiritu maligno correptam virginem affirmavit, iis præcipue indicis, quod linguam præter naturam exseruisset, & acum altè infixam nullo doloris sensu pertulisset. Altinus verò, multa in ea imposturæ signa non inficiatus est; cæterum trimestre, intra quod diligentius observaretur, expectandum: nam Joannem Ferneliū sic censere, qui non nisi post trimestre de quodam magnæ dignitatis viro, qui Spiritu vexabatur, cognoscere potuisse in libris de abduis rerum causis scripsit. Ita eo die discessum est; cumque de negotio omninò actum crederetur, postridie alii medici arcessuntur, Marescoto aliisque qui ab initio vocati fuerant, non admissis, & coram Seraphino ac Patre Benedicto ex eodem Cupucinorum ordine Anglo, Martha præter cor-

poris motus consuetos etiam ad verba Græca, quæ ignorare se antea dixerat, atque adeo ad Anglicana disertè respondisse dicitur. Demumque attestatio ab iis conficitur coram Episcopo & Josepho Fullone S. Genovesæ cœnobiarchâ III. Non. April. quo Martha verè à Spiritu vexari pronuntiatur. Causæ scripto additæ, quod cum motus illi sine pulsus, respirationis, ac coloris mutatione, violenti & horrendi oris rictus, spuma tenuis, linguæ exsertio, morbo minime attribui possint, quod in confesso univèrsis erat, & acus in collum & manus infixæ sine doloris manifesti sensu & nullo cruore emisso omnem fictionis suspicionem tollerent, reliquum esse, ut hæc omnia præter & supra naturam Symptomata, ac imprimis linguarum, quas ipsa non didicerat, intelligentia à maligno Spiritu virginem inhabitante proveniant. Eodem scripto continebatur, præter ea quæ coram medicis signa edita fuerant, Fullonem affirmare, Martham cum à sex robustis hominibus teneretur, in sublime quatuor pedes supra ipsorum capita sublatam magna adstantium admiratione aliquandiu constitisse, quæ omnia argumenta scripto contrario postea Marescotus confutavit. Nam quod acus collo infixas non senserit, id coram se factum non esse; & cum ipse coram cæteris collegis idem fecisset, sensisse Martham: Sed & P. Seraphinum statim inclamasse, Martham esse, & Spiritum ab ea discessisse. Et vero dissimulari sensum huiusmodi læsurae in parte carnosâ, indicium esse non solum præstigiatores plerosque, sed ipsos pueros aulicos ac lixas, qui in cruribus & brachiis acus admittunt, neque propterea à Spiritu obsideri creduntur. Stoicos olim idem factitasse atque adeo censuisse, dolorem in opinione consistere, & multos ad mortem virgis cæsos nullo doloris sensu, eandem constantiam in Spartana Repub. quasi lege sancitam, & exemplis permultis confirmatam. Multos tanquam Sortilegos eo argumento ad mortem damnatos, qui postea supremi Senatus iudicio ab-

soluti

soluti sunt : & si subtilius in naturæ secreta penetrandum est , certissimum esse , quod Galenus contra Aristotelem rectissimè disputat , sensum non esse mutationem quæ fit in instrumento , sed à mutationis cognitione provenire , unde fieri , ut qui profundâ cogitatione defixi meditantur , oculis objecta plerumque non videant , aut quæ coram dicuntur , non capiant , quippè visus Spiritu cum suâ facultate in fonte ipso retento ; ac sensu communi ab anima minimè ad oculos aut aures transmissis , & anima ipsa alio divertente ; unde esse ut inter pugnandum plerique ictus sclopetorum in partibus carnosis non sentiant. Sic Archimedes olim pulveri suo intentum Syracusarum decreptarum fragorem auribus non percepisse : quod vero sanguinem non emisit , ad rem non plus facere. Nam quotidie evenire , ut quibus vena secatur , si ad ictum exhorrescant , sanguis sistatur. Omnino ridiculum esse , quod de spuma adducitur. Nam cui dictum visumve , aut quem fando accepisse , Spiritus malignos spumam emittere , tenuem , spissam , albam , nigram ? nam nigra omnia iis affingi , & scitum esse anile commentum , Dæmonem in oculo tunicam albam non habere. Quod ad motus violentos & rapidos , sine pulsibus , respirationis , aut coloris mutatione attinet , eos non tales fuisse , quin facile ab astantibus medicis reprimi potuerint , & quæ postea iis absentibus facta memorantur , ea januis obseratis acta. Nimirum non patuisse fores , ne pateret veritas , & ut hæc quæ ad miraculum in majus extolluntur , vera sint , medicæ rei peritis constare , in melancholicis , lunaticis , & hujusmodi morbis præpeditis spissum ac terrestrem sanguinem , & qui facile non accenditur ac præterea rarum pulsum esse. Plerosque ex iis visos , qui noctu interdumque cursitant , cum horrendis clamoribus canum instar ululantes , sine ulla pulsibus , respirationis , & coloris uideam mutatione , & multum in ea valere consuetudinem. Martham verò jam totos XV.

menses *Andogavi*, *Salmuria*, *Cleriaci*, *Aureliani*, & in hac urbe tanquam simiam aut ursam traduci, & gesticulationibus illis assuevisse, eoque minus illis affici: multa in natura cottidie admiranda & fidem captumque humanum superantia deprehendi, quæ tamen minimè Spiritibus, sed occultis ejusdem naturæ arcanis assignantur, à cane rabioso morsos tanquam canes latrare. *Lycanthropos* ululare, & humana carne vesci, quippe læsa phantastica facultate cum se lupos putent esse, inò argumentum reflecti posse, ut ostendatur, *Martham* à Spiritu minimè obsideri; nam *S. Marci* testimonio convinci posse, eos qui à Spiritu exercentur, post membrorum agitationes ac violentas convulsiones abscedente eo attonitos & membris quasi confractos remanere: idem & *Fernelium* in libris de abditis rerum causis confirmare multis exemplis; atqui *Martham* nullam pulsus, respirationis, coloris mutationem pati; nullâ membrorum fatigatione vexari; igitur minimè à Spiritu obsideri. Ultimum quod à Medicis contra sentientibus affertur, si utique probaretur, magis urgere; *Martham* cum Græcè & Anglicè interrogaretur, disertè, quasi intelligeret, respondiße. Sed neque id satis idoneè probari, & quod in eam rem dicitur, suspitione fraudis non carere, & apparere præmonitam virginem ad interrogata illa hujusmodi responsum dedisse. Nam si Græcè intelligit, cur cum Latinè, quæ lingua toto Occidente adeò communis est, interrogatur se minimè intelligere dixit? an semper audiendos qui *Martham* tunc esse, cum nihil intelligit, & Spiritum ab ea recessisse mendacio tam fædo patrocinantibus blaterant? Quod verò ab aliis additur, eam supra eorum, qui captam tenebant, se capita efferentem in vacuo aliquandiu constitisse, præter naturam non esse. Nam quicquid rectâ linea movetur, antequam in contrarium moveatur, ut quiescat necesse habere; sic
pilam

pilam in parietem ejaculatam, antequam reflectatur, ad parietem quiescere. Sic arteriam post dilatationem, antequam contrahatur, pariter interquiescere. Et verò notandum id à prandio visum: nam mane imposturam idem, qui nunc contrarium asserunt, concorditer clamitabant, cum videlicet vapores in cerebrum sublatis idem quod suffusiones, quæ extra locum suum res ob oculos referunt, operantur. Sic potuisse fieri ut nonnulli duplicem Martham, alteram humi, alteram in sublimi viderint. Quid quod quidam visam eam palpitare intus, & quod equi deficientes faciunt, illa ducere miraculi loco retulerunt? alii denique ex imo ventre clauso ore & compressis labiis loqui? an engastrimythos & sternomanteis Hippocrati non indictos, ipsis ignotos esse? at cui bono? inquirunt postremo nonnulli inter eos cordatiores crediti. Nimirum ad emendicandam stipem, & lucrum ex otiosa & inerti vita per præstigias captandum: quis scit an & ad ciendos populi animos, ac demique seditionem in principe regni urbe, exemplo ad alias transituro, excitandam? Inter hos contentionum æstus immane quantum distracta concordia, & scissa omnium studia, adeo ut metus incesserit, ne res in apertum motum erumperet. Nam prudentiores tam ardens quorundam in ea causa studium sic interpretabantur, quasi occasio edicti nuper facti cum Regis invidiâ convellendi quæretur, & Rex qui tunc ad Fontem bellaqueum erat; à fidis monitus, veriusque ne per scrupulosas ac vagas, quæ in huiusmodi ceremoniis interrogationes vulgò fiunt, antiqua odia vix sopita renovarentur, & nova factionum semina inter populum sererentur, Senatui mandavit ut auctoritatem suam interponeret, & coitiones illas, quæ paullum jam à seditione aberant, maturè impediret. Itaque decretum, ut Martha Magistratui traderetur, qui eam diligenter observaret adhibitis medicis ac peritis, & post mensem ad Senatum referret. Petro Lugo-

lio criminalium causarum assessori, & Francisco Villamontano cognitoris regii vicario id negotii datum; qui eam totos XL. dies sub liberâ custodia habuerunt. Quo tempore ad eam visendam admissi N. Ribitus Riverius Regis archiatros, Andreas Laurentius Reginae item archiatros, Petrus Lasilaus medici collegii decanus, Albertus Faber, Marefcotus, Ellanius, Altinus, Luffonus, Petreius, Renardus, Herwardus, Cusinotus, Ambosius, Palmerius, Marcesius ex eodem ordine: qui omnes nihil præter naturam in eâ puella animadvertisse scripto testati sunt. Ipsa feriis Paschalibus peccata coram Sacerdote confessa sacrum viaticum placidè sumpsit, cessantibus, POST MUTATAM CUSTODIAM, paulatim horrendis illis, de quibus tantus rumor passim percrebuerat, gesticulationibus.

Postremum verò hujus Tragœdiæ actum (nam Tragicum planè exitum habuit hæc res, actoribusque luctuosum) videat Lector apud hunc eundem Thuanum, & in Epistolis verè aureis Illustrissimi Cardinalis Ossatii: quod ea quidem sint extrameum propositum, digna tamen quæ à talium curiosis ibi legantur.

Huic historiæ addi posset & alia, quæ in Zelandia nostra accidit in mulierè Helena appellata; cui Diabolus (ut turpi ipsa ac flagitioso mendacio confingebat) pecuniam, quin & annulos aureos quandoque, pluraque alia, non magnæ molis, subito, ac quidem præsentibus aliis, iisque pluribus, hominibus, afferebat. Ex quo Diabolo quoque dum illi incubo ipsa pro succuba, uti prætendebat, inferviret, infantem quoque susceperat ac pepererat eodem mendacio confictum.

In quam scœminam tamen, post multas turbas ab ipsa excitatas; cum jam arctiori custodiæ fuisset mandata, ac tempus brevi instaret, quo publica pœna atque infamia esset notanda, illamque & propria machinatione, & aliorum ad id auxilio, effractò carceris muro fuga vitavisset; hæc sequens
(sicut

(sicut & in adjuutores) lata, ac publice pronuntiata, fuit sententia: quam hîc Belgico idiomate, ex apographo authentico, Sigillo publico D. D. Ordinum Zelandiæ munito, inferere volui:

Fol.64.

NOTIFICATIE.

BAlliu, Burgermeesters, Schepenen en Raden der Stad Middelburg in Zeeland, allen den genen die desen sullen sien ofte hooren lesen Sauyt, doen te weten, alsoo seeker bekend vrouwspersoon Helena Wouters genaamd, nu eenigen tyd geleden, omme wettige redenen, door ordre van de Regceringe binnen onse Stad in het Simpelhuis in bewaringe is gesteld geworden; en dat deselve Helena Wouters, omme de hand van de Justitie te ontvlieden, tusschen Sondag en Maandag laastleden, des nachts ontrent twaalf uren, geweldiger wyse uyt het gemelde Simpelhuys is uitgebroken, en alsoo haar uyt hare detentie metter vlucht gesalveerd: en dat wy mede sekerlyk bewust sijn, ook by wettige informatie ons gebleken is, dat eenige quaadwillige persoonen onderstaan hebben de voorschreve Helena Wouters in haar doen te assisteren; tot soo verre selver, dat sy de muyr van het voorschreve Simpelhuys van buyten hebben geforceerd, en met geweld een gat daar in gebroken, waar door sy het is ontkomen: En dewyle de Justitie daar aan ten hoogsten gelegen is, dat de voorschreve Helena Wouters niet alleen, maar ook de handdadigen die haar in maniere voorschreven hebben geassisteerd, in hechtenisse geraken. SOO IS 'T, dat allen en een yder van wat conditie hy zy, by desen wel expresselyk geinterdiceerd en verboden word, de voorschreve Helena Wouters, en vordere voorschreve handdadigen te logeren, versteken, verbergen, ofte in eeniger manieren te doen logeren, versteken of verbergen, op pene selver daar over aan den lyve gestraft te werden: maar ter contrarie vriendelyk versocht; en by desen wel expresselyk gelast, tot maintien van de Heylsamen Justitie, getrouwelyk de hand te leenen, en vervolgens de voorschreve Helena Wouters, en alle andre quaadwilligen, die haar in eeniger maniere aan het voornoemde enorm delict hebbers schuldig gemaakt, die haar bekend sijn, soo haast doenlyk, by naam er-toenaam, ofte wel andersins, aan den Heer Officier, ofte ons aan te brengen. Ende op dat yder daar toe dies te meerder werde verplicht, en aangemoedigd, soo sal yder voor den persoon van de voorschreve Helena Wouters, als mede voor yder der voorschreve verdere persoon of personen, die
daar

daar door sullen in hechtenisse geraken, en by confessie ofte andre legale bewyzen bevonden sullen werden aan het gene voorschreve schuldig te wesen, aansonds voor een vereeringe genieten honderd Caroli guldens, en sal der selver naam u erden gesecreteerd, omme jegens de voorschreve persoon, ofte personen alsdan te werden geprocedeerd, soo als in goeder Justitie bevonden sal werden te behooren. Actum ten Rade, den 18 Julii 1674. en gepubliceerd ter peuye van den Stadhuysse.

Accordeerd met het Register van
publicatie der Stad Middelburg
in Zeeland.

M. de la Palma de St. Fuentes.

Cætera in Belgico meo de Oraculis habentur tractatu.

18. Illa vero quæ intra ipsa Adyta aliisve in locis occultis, quæ hisce imposturis perpetrandis accommodata erant, peragebantur, non omnes Consultores æque prope, introspiciebant, neque eò admittebantur; uti liquet ex illis, quæ attuli, dum de Antris, uti & de cella, unde Oraculorum Responsa illi operiebantur, loquerer. Nec credendum est id ullos sibi permissum putasse, exceptis iis, qui aut summo ibi gaudebant imperio, vel tanta potestate atque auctoritate erant, ut sibi id licere, jure aut merito, putarent: uti istud ex exemplis cum Alexandri Macedonis (præcipuè ad Ammonis Oraculum, de quo infra plura dicam) tum Appii (de quo Lucanus canit) tum denique ex exemplo Vespasiani apparet; de quo Tacitus lib. 4. Historiarum ita loquitur: *Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. Arceri templo cunctos jubet, atque ingressus intentus Numini, respexit post tergum, &c.*

Pythia igitur illa Delphica, sive virgo ea esset, sive anus, simulque aut unica, ibi sedem obrinens, aut ex duabus vel tribus numero, id munus administrantibus, forte delecta, aut aliàs quoque supernumeraria; illa Pythia, dico, seu carmi-

ne, seu proſa oratione, ſua, poſt talia prægreſſa, Conſulentiſſimis reddebat Reſponſa. At (quamvis ſimul ἐγγατερίμυθ non fuerit, ut oſtendi in Diſſertatione de Divinationibus Judæorum Idololatricis, cap. XI.) furioſa, & inconditis corporis mentisque motibus, ac ſono terribili. Atque ita quidem, ut interpretibus hic opus eſſet. Quod interpretandi munus adminiſtrabant Prophetæ ac Poëtæ: qui quicquid demum effuſiſſet Pythia, facile accommodabant ad petitionem ſeu viva voce, (quod rarius contingebat) ſeu per libellos factam.

Quod apud ipſos Ethnicos nullibi legimus; ac quod non niſi nuda aſſertatione affirmant veteres nonnulli Chriſtiani, eoſque ſecure hîc ſecuti multi ex recentioribus Theologis, eſt, Pythiam, dum ſic in Tripode federet, recepiffe non tantum intra corpus *Cacodæmonem*, ſeu *Diabolum*; verum & per ipſius muliebria, ſeu membra pudenda, in ipſum corpus intraſſe, ac per os illius *Reſponſa*, quæ Ethnicis *Divina*, Chriſtiani vero *Diabolica*, appellabant. Quæ fabuloſa traditio nulla firmata experientia aut ratione, ejuſdem plane valoris eſt, cum illa quam de mortuorum reſurrectione per Zachuru, de qua in mea Diſſertatione, de Divinationibus Judæorum Idololatricis (cap. IX. locutus fui) Judæi ridiculè confinxerunt.

Primus autem qui inter Chriſtianos, quod ſciam, illud aſſeruit eſt Origenes: qui lib. 7. Contra Celſum ita loquitur: Ἰσθρηται πίνυν ἐπὶ τῷ Πυθίᾳ, ὅπερ δοκεῖ τῶν ἄλλων μαθειῶν λαμπροτέρου τυγχάνειν, ὅτι περικαθεζομένη τὸ τῷ κασιγίας ὁμίον ἢ τῷ Ἀπόλλωνος ὡσεὶ δέχεται πνεῦμα διὰ τῶν γυναικείων κόλπων ἔπιληρωθεῖσαι ἀποφθέρχεται τὰ νομιζόμενα εἶναι σεμνὰ καὶ θεῖα μαντιόματα. ὅσα δὲ διὰ τῶν, εἰ μὴ τῶν πνεύματων ὁκείνη ἀνάταρξον καὶ βέβηλον ἐμφαίνεται μὴ διὰ μανῶν καὶ ἀφανῶν πόρων, ἔπι πολλῶν γυναικείων κόλπων κατὰρωτέρων ἐπεισὶν τῇ ψυχῇ τῷ θεωπιζέσης· ἀλλὰ διὰ τῶν, αἱ δὲ θεμῖς ἦν τῶν σάφρωνι καὶ ἀνδράπων

βλέπειν, ἔγω λέγεται ἢ καὶ ἀπειθεῖ· καὶ τῆτο ποιεῖν ἐκ ἀπαξ παρ, εἰς δις (ἴσως γὰρ ἔδοξεν ἀνεκτότερον ἔπιθετο τυγχάνειν) ἀλλὰ πτωχάκις, οὐκίς περφητέειν ἐκείνη δὸπ' τῆ ἀπόλων πεπίσδται. *Certe de Pythia, quo non aliud mantion est celebrius, narratur vatem illam Apollinis desiderare super foramen specus Castalii, & ascendentem inde spiritum per muliebri gremium recipere, quo repleta profert ista præclara & Divina, ut putantur Oracula. Considera nunc, an non hoc ipso abunde intelligatur spiritus illius impuritas, non per cæcos meatus multo puriores muliebri gremio penetrantes in animam fatidicam, sed per eos quos vir honestus non sustineret aspicere, nedum tangere: idque non semel atque iterum, quod fortasse ferendum erat, sed quotiescunque illa inflata Phæbo prophetare creditur.*

Hunc sequitur Chrysofostomus, qui Hom. XX. in I Cor. 22. ita, (æque hæsitanter tamen quam Origenes per *narrant ac dicunt*) loquitur: λέγεται δὲ ἡ Πυθία γυνή τις εἶσαι, Ἐπικαθηθεῖ τῷ τρίποδι πότε τῆ ἀπόλωνος, Διαίρεσαι τὰ σκέλη· εἰς ἔγω πνεῦμα πονηρὸν, κάτωθεν ἀναδιδόμενον, καὶ Διὰ γενέικων αὐτῆς Διαδόμενον μορίων, πληρῆν τῆ γυναῖκα τῆ μανίας. καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύσσει λοιπὸν, ἐκβακχέυεσθαι τε, καὶ ἀφῆν ἐκ τῆ σώματος ἀφίεναι, ἔ ἔτως ἐν παροιμία γρομένην τὰ τῆ μανίας λέγει δὲ ῥήματα. *Dicitur Pythia (mulier quædam) insidere Tripodi quandoque Apollinis, ac quidem cruribus apertis: sicque malignum Spiritum inferne in corpus ejus penetrantem, ipsam implere furore: eamque inde comis resolutis & bacchari & spumam ex ore emittere; atque ita inebriatam maniaca illa proferre verba, (seu Responfa.)*

Ex hoc vero Chrysofostomo sua mutuatus videtur Aristophanis Scholiastes, qui pene iisdem verbis utitur: Ἐπικαθημένη τῷ Τρίποδι, καὶ Διαίρεσαι τὰ σκέλη πονηρὸν καὶ ὡθεῖν πνεῦμα Διὰ τῆ γενέικων ἐδίχετο μορίων, καὶ τὰς τρίχας λύσει, καὶ ἀφῆν ἐκ τῆ
σώμα-

ἑμάτων πύμπασσι, καὶ μαίνεσσι, ἕως μαλίας, ἢ μάλλον μαίνιας ἐφθέγγετο.

Videmus autem hæc orta fuisse ex ista opinione, quod Dæmones Gentium revera Diaboli essent; & omnia illa quæ ab Ethnicis de Dæmonibus fabulose quamvis narrata sunt, Diabolis esse verè tribuenda. Quis autem talia in hac Pythia ipse vidit, aut ab alio ista vere experto hausit?

19. *Prophetæ*, interim sorte jacta vices suas obibant: illique cui id pro tempore obtigerat, procul dubio, Responso Pythiæ ex Adytis referebat: cum illa Responso sua furibunda quasi, confusa atque obscurissima inde, proferret. Isti igitur illa concinnabant: neque hoc sufficiebat. Verum & Poëtæ aderant, qui talia Responso ex ore Prophetæ in carmina redigerent. De hac *Prophetarum sortitione* jam aliquid ex Euripide adduxi. Apud alia Oracula illos quoque vaticinantis Dei interpretes fuisse, ex Ammonis, ex Dodonæi Jovis & aliorum Oraculorum descriptionibus cognoscimus.

At quandoque Dii ipsi hominibus loquebantur: verum ævis antiquis magis: idque Delphis quoque contigisse existimat Nonnius ille, qui in Orationes steleuticas Gr. Nazianzeni commentatus est; namque ad verba, πάλιν ἀνδρίας ἄφωνος ὁ Ἀπόλλων. hæc sequentia habeti: Περί δὲ τέτρα ἔ' ἀνδριάντος πῶς τε ἴσταιτο καὶ πῶς ἐφθέγγετο, ἡμεῖς ἔχ' ἰσθησαμεν. Δεῖ δὲ νομίζειν εἶναι τὸ ἀνδριάντα ἐν Δελφοῖς, καὶ αὐτὸν φωνὴν ἀναρθεῖν ἀποπέμποντα. Ἐιδέναι γὰρ λέγει ὅτι αἱ τὸ δαιμόνων φωνὰ ἀναρθεῖσι εἰσὶν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄργανα φωνητικὰ ὅπως ἀετυπώσωσι τὴν ἐξερχομένην φωνήν.

De hoc andriante, ubi steterit, ac quomodo locutum fuerit, nos nihil narravimus. Existimandum verò est, statuam in Delphis, etiam ipsam vocem inarticulatam emittere. Nam scire oportet Dæmonum voces esse inarticulatas; propterea quod non habeant organa quibus vocem articulatam emittere queant.

Hæc, mi lector, indicare videntur etiam Delphis quandoque αὐτίφωνα, (sive ipsius Dei ore, reddita) Oracula data fuisse: quibus Prophetæ interpretes erant; uti de fortibus sacris Delphorum idem asserit: qui ibi, sicut Ceretum aliorumque, motæ fuerint, ac per illas, sive Interpretibus Prophetis, sive ipsa Pythia; futura indicarint. De hoc Delphico igitur Oraculo atque urbe ita loquitur: Ἐν τετάρῳ τῶ ἱερῷ ἦν ὁ τρίπους, καὶ αἱ ψῆφοι αἱ μαντικάι. καὶ αἱ μὲν μαντικάι ψῆφοι ἦσαν ἐν τῇ Φιάλῃ τῆ τρίποδος. ἥνικα δὲ ὁ μαντεύμενος ἐρώτα περὶ τῆ μαντείας, αἱ ψῆφοι ἤλθοσαν καὶ κινῶντο ἐν τῇ Φιάλῃ. ὅτε δὲ ἡ Πυθία ἐνεφορεῖτο, καὶ ἔλεγον αὐτῇ ἤθελεν ὁ Ἀπόλλων. ἐκαλεῖτο δὲ ἡ περὶ τῆς Πυθίας. &c.

In isto templo erat Tripus & sortes Divinatoriæ. Et erant hæc sortes Divinatoriæ in Phiala Tripodis. [qui ὄλμος vel Cortina esse debuit.] Quando igitur ille qui ad Oraculum consulendum advenerat, interrogationes suas institueret, sortes illæ in phiala movebantur: ac tunc Pythia implebatur, & proferebat illa quæ volebat Apollo. Quæ phiala ὁ ὄλμος fuisse videtur.

Ex hisce atque aliis nunc allatis, ac quæ ulterius afferri possent, satis clare percipere possumus, Consultores Oraculi ex narratione, seu traditione Prophetarum, Hostoteron, sive ἰσίων, Poëtarum, aliorumque inde lucra ac commoda captantium, quæ tam variè ac diverse de hoc [uti & de aliis, sicut mox videbimus] Oraculo, à scriptoribus traduntur, hausisse.

Alii nempe eam potâ sive Cassotidis aquâ, sive Castaliâ, furere ac divinare cæpisse; alii vapore ex antro sacro in corpus ipsius ascendente; imò alii, ac quidem Christiani (quod tamen, uti ostendi, per dicunt ac tradunt, ac similes loquendi formulas exprimunt) per muliebra membra in corpus penetrante: alii autem aliter tradunt: cum interim nemo præter Antistites aut harum imposturarum necessario confcios, in ipsa Adytamitteretur.

Ut

Ut vero redeam paulisper ad Oracula illa *αὐτόφωνα*, notanda veniant hæc verba Juvenalis:

*Te plorum quoque majestas presentiar & vox
Nocte fere media, mediamque audita per urbem.*

Cui exemplo, illa quoque æque conficta addenda sunt *Junonis Monetae* scilicet, *Aji Locutu*, *Trinæ muliebris*, ac denique *Sylvam*; *cujus ore*, ut Valerius Maximus habet, *vox è proxima sylva Arsia, ad praeliantes Romanos missa traditur*. De cujusmodi confictis miraculis cum Livius, tum Dion Halicarnassæus, tum denique alii legendi sunt. Dum tamen memineris, quid ipse Valerius Maximus (istorum in hisce Antesignanus) de ejusmodi miraculis sentiat, lib. I. cap. 8.

Quam facile autem ejusmodi voces Deorum, adeoque & Oracula *αὐτόφωνα* fabricari potuerint, ostendunt & illa quæ inferius de capite Romæ ab Ath. Kircherò constructo, afferò, quæque alibi quoque de capitibus arte humana loquentibus adduco. Quibus addenda quæ Lucianus de draconis capite, speciem humani capitis præ se ferente, lineisque notato aliisque artibus bellè expresso: quod per pilos equinos os aperiret & clauderet; cuique lingua, sicuti draconum bifulca & atra prominebat, quæ & ipsa traheretur à pilis. Quo cum Alexander ille magis attonitam vellet reddere multitudinem, pollicitus est sese exhibiturum *ipsum Deum loquentem*, ac sine interprete Responfa dantem. Deinde non magno negotio gruum arteriis contextis, & per illud arte assimilatum caput insertis, alio quopiam per has foris insonante, ad interrogata Respondebat, voce per Æsculapium illum linteo confectum ad Aures promanante: quæ Responfa *ipsius voce red-dita* vocabantur. Neque [pergit Lucianus] passim dabantur: verum splendidis, opulentis, ac [NB.] munificis.

Quod vero attinet ad *ipsius Pythiæ vocem*; illa humanis

158 DE ORACULORUM ETHNICORUM
*majora sonabat. Nam si solum fingere videri volebat furorem
Divinum,*

— — — *non rupta trementi
Verba sono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
Excussæ laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam se credere Phæbo
Prodiderant.*

At cum jam vere obsessam se serio simularet, longe alia artificia accedebant : Namque

*Spumea tunc primum rabies vesana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelus clara meatu
Murmura : tunc mæstus vastis ululatus in antris,
Extremæque sonant, domita jam virgine, voces.*

Ac quando jam ex Adytis redibat,

— — — *tunc pectore vatis
Impactæ cessere fores, exclusaque templis
Profuit, &c.*

Quod inde Virgilius in Sibylla, cum Æneas ab ipsa Respon-
sa posceret, optimè sic imitatus est :

— — — *tremere omnia visa repente
Liminaque, laurusque Dei, totusque moveri
Mons circum, & mugire Adytis cortina reclusis.*

Qualia cuncta, ut à Poëtis maxime exaggerantur, ita à
superstitiosis adhuc majori cum imaginatione ac terrore acci-
piebantur : cum quoque hæc omnia arte aut perfici aut adju-
vari, adaugerique in immensum, possent.

De voce humana namque constat, eam in immensum ad-
augeri posse, ac modificari, per fornices ac tubulos artifi-
cioso

ciose constructos ; ac simul in immensa spatia diffundi & extendi per tubas locutorias istas , quæ , sive Samuele Morlando Equite Anglo , sive ab Athanasio Kircherò (qui eas sibi , ut jam ante Morlandum excogitatas vindicat) inventæ , nunc ab aliquot , imò multis , annis per Europam satis notæ sunt. Tubulorum talium , ac quidem subterraneorum , nobis specimen præbuit olim insignis mercator ac curiosioris simul botanicæ amator æque ac sciens , Petrus De Wolf : ut per quam tubam per centenorum pedum spatium aliquis modico admodum sono locutus , & commodissime ab altera parte auditur , & responsa ad interrogata quam optime accipit : quamvis ille ad quem aut interrogata , aut mandata , aut narrata denique , diriguntur , minime aures ad os tubæ istius admoveat : verum in altera parte istius conclavis aut cubiculi , in quod tuba ista definit , versetur atque aliis occupetur. Ita quoque ut papagallum in conclavi aut cubiculo , cavæ inclusum , neque ullatenus tubæ istius ori , aut aperturæ admotum , ab altera ejus extremitate (nequidem ibidem auribus tubæ ori admotis) sua verba sonantem quam distincte intelligant.

Cui exemplo addatur & illud caput jam dicti Ath. Kircheri (cujus descriptionem jam alibi , propriis ipsius verbis , dedi , quodque iste nomine Delphici Oraculi appellat ;) cujusque descriptioni (in Phonurgiæ lib. 1. capite 6.) hæc addit : *Nam & statua os ad normam loquentis aperit & claudit , oculos movet. Ideo autem hujusmodi artificium condidi , ut imposturas ac fallacias , fraudeque veterum sacerdotum , in Oraculorum consultatione ostenderem. Dumenim per tubos fictos (quos in Oedipo descriptos vide) Responsa darent , populum unà ad oblationes profuse faciendos , si exaudiri vellent , cogebant : atque proinde hæc fraude magni illis lucri incrementum cederet.*

20. Interim Poëtæ (quorum mentio aliqua à me facta fuit) Responsa modò data metris , seu versibus includebant : qui ,
sicuti

sicuti ex Pausaniae exemplo de Philomelo vidimus, hinc publice (præsertim si bona, ac pro Consultorum voto reddita fuerant) ostentui suspensa exponebantur, vel tabellis, vel aliter, inscripta. De quibus Pœtis, qui ut Strabo ait, *illa quæ prosa oratione edita fuerant Oracula in versus numerosque redigebant*; ita etiam Plutarchus, plane eodem modo loquitur: Πολλῶν δὲ ἦν ἀκέραι ὅτι πολλοὶ πνεις ἄνδρες ἐκδεχομένοι τῶν Φωνῶν, καὶ ὑπολαμβάνοντες ἐπι κἀθηνται πρὸ τῆς χειρὸς, ἐπι τὸ μέτρα, καὶ ῥυθμὸς οἷον ἀγγεῖα πῶς λεημοῖς ἐκ τῶν προσυχόντων ὡσεὶ πολέωντες. *Multos quoque audiisses quæ dicerent, Pœtas quosdam etiamnum apud Oraculum desiderare, qui voces exciperent,isque subito versus & numeros tanquam vasa quædam circumplicarent.*

Cur etiam initio quidem carmine, posterioribus vero temporibus solum prosa oratione, responderit præensus Apollo, in causa procul omni dubio fuit, quod non semper tales paratas haberent Pythias, quæ versus fati bonos ipsæ componere possent, & sic per illa respondere Consulibus; quæve accurate fati, atque ita ut oportebat, eos proferre possent. Unde etiam versus manci atque hiulci, aut, ut Lucianus ait, ὑπέμετρα καὶ ἔνδεα μέτρα, prodibant; ac quod à Sacerdotibus, qui eos in antecessum componebant, ex inscitia legum metricarum malè ac vitiose facti fuissent. Hinc ergo cum risu ac contemptu à multis excipiebantur; ab Epicureis imprimis, Cynicis, Aristotelicis, Peritaticis atque aliis: quibus alias multis de causis (cum veritatem rei fat clare perspicerent) omnia Oracula contemptui ac ludibrio erant. Sic videmus exinde & Oenomaum & Ciceronem & alios, postque illos Lucianum, ubicunque potuerint, occasionem arripuisse iis falsè & acriter insultandi: sicut inter alia id patet ex huius postremi dialogo, cui titulus Jupiter Tragædus. Ubi Mercurius Deorum convocationem ad Concilium versibus tentare non ausus ita loquitur: Ὁρῶ γὰρ καὶ τὸν Ἀπόλλων μολώμενον ἐπ' ἐνίοις τῶν λεη-
σμών.

σμεν. καὶ πὶ Ἰπικροπόλεως ἔα πολλὰ τῆς ἀσφαλείας, ὡς μὴ πάλιν
 χολὴν ἀγειν τὰς ἀκρότους ἐξετάζειν ἔα μέτρα.

Itaque video Apollinem ob Oracula nonnulla derideri, quamquam cautionis causa multa obscurat, ne omnino audientes otio indulgeant ad expendendos versus. Sunt autem verba Mercurii, qui modo dixerat: Ἐγὼ δὲ ἤκιστα ποιητικὸς εἰμι ὥστε Διαφθερῶ ἔκ κήρυγμα, ὑπερμέτρα ἢ ἐνδεῶ ζυμείρων. καὶ γέλως ἔστι παρ' αὐτῶν ὅτι τῇ ἀμεσίᾳ τ' ἐπῶν.

At ego Poeticen non calleo, aded ut præconium sim corrupturus, si hypermetros & defectivos versus, connectam: & risum ipsis mouebo meâ carminum imperitiâ. Quibus tum adhærent verba statim adducta.

Sed nec Plutarchus id ullo modo dissimulat: verum è contra causam inquit unde illud contigerit (ac quidem satis superstitiosè) in Dialogo illo, cur Pythia non amplius carmine redderet responsa, hisce sequentibus: Ἐκ τῆς γνομένης σιωπῆς, πάλιν οἱ πεποιητῶν προσεχειρίζοντες ἔα ρήσεις. χρησιμοποιεῖ δὲ πῶς ἑμμέτρα λεχθέντα, οἶμον παρ' τῷ Ἄγωντι ἔα Ἀργείας βασιλείας, πολλάκις ἔφη θαυμάσαι τ' ἐπῶν ὁ Διογεναιὸς, ἐν οἷς οἱ χρησιμοποιεῖ λέγοντες πῶς Φαυλότητα καὶ πῶς Ὀτέλειαν, καίτοι μισογέτης ὁ θεός, ἔτ' λεγομένης λογιστικῆς ἐκ' ἡπίον αὐτῶν τὸ καλόν, ἢ τ' παρ' ἐμμέτρων καὶ ἀδῶν καὶ Ὀφονίας μετεῖναι, καὶ πολὺ τ' Ἡσίοδου ἀπειρία καὶ τ' Ὀμηρον ὑπερφθγγεῖα. τὰς δὲ πολλὰς τ' χρησιμοποιεῖ ὀρώμεν ἔτι πῶς μέτροις καὶ πῶς ὀνόμασι πλημμέλειας ἔα Φαυλότητα ἀναπεπλεγμένους. παρῶν δὲν Ἀθήνηθεν ὁ ποιητὴς Σεραπίων, εἶπε (ἔφη) πάντα τὰ ἔπη ἔα θεῶν πρὸς ὄντες εἶναι, ἔα ἀσωμον, ὡς λέγεται, καὶ κατὰ τ' Ὀμήρου καὶ Ἡσίοδου λέγειν, καὶ χρησιμοποιεῖται τῶν ὡς ἀρετὰ καὶ κάλλιστε πεποιημένων, ἐπανορθούμενοι πῶς αὐτῶν κέλσιν προσκατελιμνίω ὑπὸ Φαυλῆς σιωπῆς; ὑπολαβὼν δὲν Βόηθου ὁ γεωμέτρης (οἶδα γὰρ τ' ἄνδρα μετὰ τὰς ἐμμέτρων ἤδη πρὸς τ' Ἐπίκρου) Ἄρ' ἔα ἔφη τὸ τῶν ζωγράφου Παύσου καὶ ἡκίχου ὁ οὐκ ἔγωγε (εἶπεν ὁ Σεραπίων) ἀλλὰ μὲν ἄξιον. ἐκλαβὼν γὰρ, ὡς εἰκέν, ἵππον ἀλινδόμενον γράψαι τρέχοντα ἔγραψεν. ἀνακρίων

καλῶν δὲ τῶ ἀνθρώπων, γελᾶσιν ὁ Παύσων κατέστρεψε τὴ πύνακα καὶ ἡρομύρων ἀνω τὴ κάτω, πάλιν ὁ ἵππῳ εἰ τρέχων ἀλλ' ἀλυσιδέμενος ἐφαίνετο. τῶ δὲ φησιν ὁ βίων εὐίης τὴ λόγῶν πάσχειν, ἵππῳ ἀναστέφωσι. διὸ εἰ τὰς λεησιμῶν εἴησι φήσασιν εἰ καλῶς ἔχειν, ὅτι τῶ θεῶ εἴησι· ἄλλοι τῶ θεῶ μὴ εἶναι ὅτι φαύλως ἔχασιν.

Secundum hæc silentio facto, rursum enarratores sacrorum Oracula deprompserunt. Ibi quum Oraculum quoddam carmine editum recitaretur; de Regno (ni fallor) Egonis Argivi: Diogenianus agebat, sæpenumero se admiratum fuisse VERSUUM, QUIBUS ORACULA EXPRIMERENTUR VILITATEM ATQUE VITIA. Atqui Apollinem Musarum ducem esse, & ad quem non minus eloquentiæ quam cantilenæ & vocis elegantia pertineret, & qui Homerum Hesiodumque longe antecelleret facundiâ. TAMEN PLERAQUE ORACULA ET CONTRA METRI LEGES, ET VOCABULORUM PRAVITATE PECCARE. Aderat unâ Serapio Poëta, qui Athenis eò venerat. Is, putatis ergò, inquit, versus istos Apollinis non esse? Sinamus verò eos, ut dicitis, Homericis & Hesiodicis pulchritudine longè inferiores esse, annon utemur iis ut optimè compositis, corrigentes iudicium, quod de iis prævâ consuetudine præoccupante fertur? Sub hæc Boëthius Geometra, quem nosti jam in castra Epicuri transitum parare; Audistine, inquit, Pausoni pictori quid contigerit? Non sanè, agebat Serapio. Atque dignum est auditu, inquit Boëthius. Conduxerat is pingendum equum qui sese volutaret, pinxit currentem; & locatore iniquè id ferente, ridens tabulam invertit, ut inferis sursum elatis partibus, equus jam non currens, sed volutans se videretur. Hoc ait Bio quibusdam etiam Orationibus accidere quando invertuntur. Itaque & Oracula aliqui non dicunt bene habere, quia Deus eo-
rum

rum sit author: alii (è contra) Dei non esse, quia sunt vitiosa.

Ridet, ut videmus; non insulse Boæthus illorum hominum ingenium, qui omnia libentius credere volebant, quam non credere vi Dæmonum Oraculorum dari Responfa: quique potius omnem everti artem metricam passi fuissent, quam ut confiterentur etiam pessimos versus esse malos vel metricis legibus contrarios, si à Pythia fuissent prolata; imò potius ad illud ignorantix ac superstitionis Asylon confugissent, hæc captum nostrum superare. Cujusmodi homines Cicero quoque falsè admodum & festivè deridet. Sed antequam ad ipsum deveniam, paucula quædam huc facientia adducam ex Plutarcho: Ἡμεῖς δὲ, ὦ Βόηθε, καὶ ἡ Φαυλότερα τῶ Ὀμήρου ταῦτα ἔστι, μὴ νομίζωμεν αὐτὰ πεποιημένα τὸν θεὸν, ἀλλὰ ἐκείνους τὴν ἀρχὴν τῆ κινήσεως ἐκιδόντες, ὡς ἐκάστη πέφυκε κινεῖσθαι τῶ Προφήτῳ. καὶ γὰρ εἰ γράφειν ἔδει, μὴ λέγειν, τὰς ἡρησμούς, ὅτι ἂν οἴμαί, τὰ θεῶν τὰ γράμματα νομίζοντας ἐπέγραψεν, ὅτι λείπεται καλλιγραφία τῶ βασιλικῶν ἔργων ἐστὶ θεῶν ἢ γήρως, ἔδει ὁ Φθόγγος, ἔδει ἡ λέξις, ἔδει ἡ μέτρον, ἀλλὰ τῶ γυναικός. ἐκείνος δὲ μόνος τὰς Φαυλοσίας παρέστη, καὶ φῶς ἐν τῇ ψυχῇ ποιῶν πρὸς τὸ μέλλον. ὁ γὰρ ἐκτυσιασμός τιθέν ἐστὶ. κατὰ δὲ εἰπεῖν ὑμᾶς τὰ Ἐπιγράμματα Προφήτας (δῆλος γὰρ εἶ τὸ αὐτὸς ὑποφεισμένος) ὅτι ἐστὶ Δαφουγενῆς, ἀλλὰ κακίας αἰτιάσθε τὰς πόλεις Προφήτας, ὡς Φαυλοῖς ποιήμασι ἡρωμέναις, καὶ τὰς νῦν κατολοράδην καὶ Δαφὸν τῶ Ἰπτιχοτόταν ὀνομάσαντας τὰς ἡρησμούς λεγόμενας, ὅπως ὑμῖν ἀκεφάλων καὶ λαγαρῶν, καὶ μακρῶν ὀφθαλμῶν μὴ ὑπέχωσι. καὶ ὁ Διοσκουρίδης, μὴ παύσει, εἶπε, ὦ πρὸς θεῶν, ἀλλὰ Δάλλυσον ἡμῖν ταύτην τὴν ἀπορίαν κοινήν ἔστω. ἔδει γὰρ ἐστὶν ἄλλαν, ὅς ὅτι αἰτίαν Ἰπτιζήται καὶ λόγον ὡς πέπαιται τὸ μαντεῖον ἔπει καὶ λόγοις ἡρώμενον.

Nos autem, Boæthe, quod Pythici versus Homericis sunt deteriores, non censeamus Apollinis esse: sed hoc [Apolline] Initium motus subjiciente, suo quamque Antitistarum

motu concitari. Etenim si scribenda fuissent, & non enuncianda Oracula, non puto nos literas Deo imputaturos fuisse, ac reprehensuros, quod elegantia regias non æquarent. Non enim Dei est vox, non sonus, non dictio, non metrum: sed fœminæ: Ille duntaxat visa suggerit, lumenque in animo excitat, ad videndum futura, talis est enim instinctus furorve divinus. Univerſè autem ut dicam, vos Epicurei Vates (de quibus te quoque esse apparet) effugere non licet: sed vitio datis priscis Antistitis, quod malis usæ sint versibus: itemque eas quæ hodie prosa Oratione & quibusvis vocabulis responsa dant, ne cogantur apud vos causam dicere propter mutilos elumbesve versus. Heic Diogenianus, noli, inquit, ludere, obsecro, sed hanc nobis difficultatem explica, communem omnium. Nemo enim aliorum etiam est, qui non causam quærat cur Oraculum deserit versibus uti.

Post quæ, paucis interjectis, collocutores sese accingunt ad causas hujusce immutationis indagandas. Quas non abs re risisse Ciceronem dixeram. Sed eum ipsum jam audiamus loquentem, lib. 2. de Divinatione: Sed quod caput est CUR ISTO MODO jam Oracula Delphis non eduntur, non modò nostra ætate, sed jam diu: jam ut nihil possit esse contemptius? Hoc loco cum urgentur, evanuisse, ajunt, vetustate vim loci ejus, unde anhelitus ille terræ fieret qui, Pythia mente incitata, Oracula ederet. De vino aut salsamento putes loqui, quæ evanescent vetustate. De vi loci agitur, neque solum naturali, sed etiam divinâ: quæ quo tandem modo evanuit? VETUSTATE, inquires. Quæ vetustas est, quæ vim divinam conficere possit? quid tam divinum, quam afflatus ex terrâ mentem ita movens, ut eam providam rerum futurarum efficiat, ut ea non modò cernat multò antè, sed etiam numero versuque pronunciet? quando autem ista vis evanuit? AN POSTQUAM HOMINES

MINUS CREDULI ESSE COEPERUNT? *Demosthenes* quidem, qui ab hinc annis prope CCC fuit, jam tum Φιλίππῳ Pythiam dicebat, ID EST, quasi cum Philippo facere. Hoc aut eò spectabat, ut eam à Philippo CORRUP TAM DICERET. Quo licet existimare, in aliis quoque Oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse. Sed [NB.] nescio quomodo isti philosophi superstitiosi, & penè fanatici, quidvis malle videntur quam se non ineptos. Evanuisse mavultis & extinctum esse id, quod si unquam fuisset, certè æternum esset, quam ea, quæ non sunt credenda, non credere.

Causas ergo istius mutationis, à Plutarcho aliisque ante eum jam Ciceronis ætati æqualibus, vel & eam antecedentibus datas, irridet cum aliis Cicero. At dicat aliquis, & nos illorum rationes tales ridemus: sed inde non sequitur, Diabolum non fuisse causam Oraculorum, item & mutationis ejus de qua jam loquimur. Itane etiam Diabolus tam malus Poëta fuit? ac cum alias vi sua fatidica implere Pythiarum atque antistitum pectora posset: non potuit eas tam bene docere Poëticam, ut nullum periculum esset ne propterea & ipse & ejus antistites, ab Epicuræis, Cynicis, Aristotelicis aliisque pluribus risui & ludibrio haberentur? Aut cur in hac re minus potestatis habuit Diabolus ante Pyrrhi tempora: quod tum posset verbis ipse respondere: postea vero id per sacerdotes Poëtas, Prophetas suos id facere coactus fuerit: Etenim ut ante illa tempora non magis veridicus fuit quam postea, sed æque mendax, sic etiam obscurus & ambiguus. Certe hæc ratio quam Cicero nobis dat, mihi bona admodum videtur: *Vis scilicet ista evanuit, postquam homines minus creduli esse cœperunt.* Postquam & magis perspicaces redditi videre cœperunt, totam rem, à Sacerdotibus, inventam fallaciis aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut errorem: uti idem Cicero de sortibus loquitur.

At cum minùs adhuc perspicaces essent homines, plura quoque Oracula ubique terrarum vigeabant. Sed in illis præsertim Regionibus quibus ingenia erant stupidiora. Unde Bœotia (de qua novimus illud ab omnibus fere decantatum proverbium; seu versum istum Horatii qui in proverbium cessit, *Bœotum in crasso jurares aère natum*. quippe stupidiora magisque obtusa audiebant Bœotorum pectora,) tam ferax fuit olim, imò feracissima, testibus Herodoto, Pausaniâ atque Plutarcho. Quamquam hujus Plutarchi ætate hæc ipsa Bœotia nusquam nisi Lebadixæ desiderantibus divinationis haustum suppeditavit; reliqua loca *vel silentium*, *vel immanis solitudo* invaserit.

Contrà autem ubi acutioris ingenii erant homines, rariora multo erant manteia neque tam longæ durationis; cum fraus illa minus commode apud tales occultari posset. Sed revertamur ad Poëtas illos Delphicos. Hos igitur antistites sibi adsciverant; ut quæ profa oratione à Pythia prolata erant, versibus quasi circumvestirent: eaque occasione (quem equidem puto præcipuum scopum ipsis fuisse) si non essent quæ Pythia illa protulerat, satis obscura, ambigua, aut alia ratione illorum fallaciis obtegendis apta, ea hocce adminiculo corrigerent. Et sic tamen, licet Oracula sua Pythia non amplius funderet versibus, versibus tamen constabant Oracula, neque ita irridendi eos dabatur, ut olim, occasio. An tamen hæc atque similia non potius contemptum parerent quam auctoritatem hisce Oraculis apud perspicaces magis ac prudentes, Lectori prudenti dijudicandum relinquo. Cætera quæ circa hoc *ἄγνητον* Delphicum considerata veniunt, sese sponte suggerent in sequentibus.

Quod de ipso Tripode, cui insidebat Pythia, deque ejus forma nihil addam; in causa est quod tot ac tanta, post alios, ac curatius, de ipso dixerint Eruditissimi viri J. Sponius, atque Ezechiel Spanhemius, ille in Miscellaneis Eruditæ Antiquitatis,

quitatis, hic in eximiis illis ad Callimachum Commentariis, (quorum scrinia compilare nec lubet nec decet) ut illis aliquid superaddere pene impossibile sit. Quare ad ipsa flexiloga Responſa, unde *Λογίας* dicebatur Apollo, me converſam.

21. Qualibus autem ambiguitatibus (ut ad illas deveniamus) uſi fuerint Antiftites in reſpondendo ad interrogata vel poſtulatione Conſultorum, videri poteſt ex illis, quæ ex Macrobio de Deo Heliopolitano ſupra attuli; quorumque poſteriora hic repetenda duco; nempe hæc: *Primum miſit ſignatos codicillos, ad quos ſibi reſcribi vellet. Deus juſſit afferri chartam, eamque ſignari puram & mitti; & ſtupentibus Sacerdotibus adejuſmodi factum, ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Trajanus exceperit; quod ipſe quoque puris tabulis cum Deo egiſſet. Tunc aliis codicillis conſcriptis ſignatiſque conſuluit, an Romam perpetrato bello rediturus eſſet. Vitæ Centuriam Deus ex muneribus in æde dedicatis deſerri juſſit, diviſamque in partes ſudario condi ac proinde ferri. Exitus rei obitu Trajani apparuit, oſſibus Romam relatis. Nam fragmentis ſpecies reliquiarum, vitis argumento caſus futuri tempus oſtenſum eſt.*

Conſideratis igitur illis quæ jam de arte ſigilla reſignandi dixi; ut ſic melius comprehendamus cur prima vice charta nullo Reſponſo inſcripta remiſſa fuerit Trajano, qui chartam puram ipſe prius ad Deum iſtum miſerat; videamus an hic ulla ope Dæmoniaca (ſeu ſuper aut præternaturali) Antiftites indiguerint. Conſideremus igitur, præter illa quæ ex Cicerone, tum pag. 164. tum alibi quoque adduxi, hæc ſequentia ex ejuſdem ſcriptoris, libro 2. de Divinatione: ut videamus quàm parum iis, quæ tali, aut quocunque alio modo, prolata unquam ſunt, fidendum ſit: *Aſſumit autem Cratippus hoc modo. Sunt autem innumerabiles præſenſiones non fortuitæ.*

At

At ego dico nullam. Vide quanta sit controversia. [Loquitur autem de Oraculis, Sortilegiis &c. Ethnicorum, quæ ideo ad vere Divina Dei inter Judæos Responſa non pertinent.] Jam assumptione non concessa nulla conclusio est. At impudentes sumus, qui quod tam perspicuum sit non concedamus. Quid est perspicuum? Multa vera, inquit, evadere. Quid quod multo plura falsa? Nonne ipsa varietas, quæ est propria Fortunæ, fortunam esse causam, non naturam docet? Deinde si tua ista conclusio Cratippe, vera est, (tecum enim mihi res est) nonne intelligis, eadem uti posse & Haruspices, & Fulguratores [qui publica fulgura, vel etiam privata, condunt] & Interpretes Ostentorum, & Augures, & Sortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, evaserit. Ergo aut ea quoque genera Divinandi sunt, quæ turectissime improbas; aut, si ea non sunt, non intelligo, cur hæc duo sunt, quæ relinquis. Qua ergo ratione hæc inducis, eadem illa possunt esse, quæ tollis. Quid vero habet auctoritatis Furor iste, quem Divinum vocatis, ut quæ sapiens non videat, ea videat insanus, & is, qui humanos sensus amiserit, Divinos affectus sit.

Quæ porrò idem Cicero nobis clare ostendit eodem in tractatu, quodque etiam ex aliis tum rationibus tum exemplis abunde discimus, est, permulta imò plurima semper *Oraculorum* (*Haruspicum* quoque, *Augurum*, aliorumque quorumcunque denique) *Responſa*, aut nullum, aut certe non illum, qui prædicebatur, exitum habuisse. Quod tamen si quando succederet, ac Responſa casu ac fortuna, ut in alex lusu (ubi nemo facile ita infelix, ut semper aberret) rem divinasse ex exitu crederentur, tali saltem modo, ut Oraculi verba vel vi eò tracta tale quid, vel tantum simile quid, indicare viderentur: magnis clamoribus ac vocibus stentoriis ea quasi ebuccinabantur, cunctisque hominibus ostentui dabantur: cæteris malis

malis successibus callide dissimulatis ac suppressis, ex oculisque & memoria quantumpote remotis.

Maximi vero momenti his Antistitibus erant perplexa, intricata, adeoque flexiloqua & ambigua Responſa; quæque si rem hi belli homines minus conjectare valerent, plura ea-que admodum diversa interpretamenta, pro Responſorum successibus, pati poterant.

Et hoc est quod videmus in Responſo ad postremos Trajani Cæsaris codicillos dato, per *vitem Centuriam in partes divisam & sudario conditam*. Supposita enim nunc historiæ aliquali hujus veritate (quam non omnes tamen concedent; cum noverint experientia, ex veterum neotericorumque scriptorum, allatis exemplis, quam multa talia, non antiquis solum temporibus verum & nostro & patrum ævis, fingantur; ac quam infinita numero portenta fabularum popello credulo, de Oraculis, Miraculis, Prodigis, Ostentis, similibusque ab omni ævo pro veris, quamvis nullibi unquam contigissent, ac splendida essent commenta, ac mendacia, obtrusa fuerint:) supposita, dico, hujus historiæ aliquali veritate, videamus, quam clare ac vere Trajani mortem hîc Oraculum prædixerit. Rogaverat Trajanus, *an perpetrato bello reversurus esset*. Respondit Oraculum *per vitem in partes divisam*. Si autem reversus fuisset vivus quidem, at fugato per hostes ac dissipato exercitu; aut cæsa vel alias amissa, licet alias victor esset, majori parte exercitûs; aut per dissidia vel rebellionem separata ac divisa; aut amissis ibi præcipuis belli ducibus, atque adeo sic mutilato exercitu: aut rediisset re infecta, in rebellionem suam permanentibus Parthis aliisque nationibus antea subjugatis; aut victor reversus fuisset amissis uno pluribusve membris: aut dum ibi sive felici, sive infelici exitu belligeraret, scissa interim in partes Republica, aut hac illave quidem gente devicta: aut denique si post infelicem pugnam, una pluresve vel regiones vel provinciæ deseruissent Romanos ho-

stibusque eorum se adjunxissent: Si, dico, post tales similes-ve casus domum rediisset vel non rediisset, Oraculi hujus honori abunde consultum erat. Certe melius id (si rem divinare potuisset hîc prætextus Deus, seu potius Antistites qui id sic sub Divino prætextu perpetrabant) meo judicio per cineres, loco vitis, remissas peregrissent: cum vitis centurialis potius rectorum exercitus dissidia, ac divisiones ejus denotarent. Verum credo eos de ea reminis vel potius plane nihil, cogitasse.

Post obitum igitur hujus Trajani; cum jam cineres ipsius Romam referrentur, vel delati essent, fiebat Oraculi explicatio atque applicatio talis, qualem nemo ante, ne quidem ipse Imperator, cogitaverat: qui Imperator si tale quid ex Oraculo præsensisset, procul dubio aut expeditionem illam initurus tali cum omine non suscepisset; aut peracta illa, Romam ex Mesopotamia, cum jam ventris profluvio laboraret, non studio tanto pertendisset: quippe certus ex Oraculo quod eo non perveniret.

Interim ipse Trajanus Oraculi hujus (si unquam redditum fuit) Responsum ad exitum perductum fuisse, cogitare potuit, cum jam ex Oceano reverteretur atque audiret, omnia illa quæ ceperat, maximo tumultu defecisse; præsidiis, quæ apud istas gentes reliquerat, ejectis à singulis aut cæsis; ita ut Romam reversurus esset; cum jam ad Parthos tenderet; nec dignum aliquid rebus ante gestis editurus esset; sed etiam illa ipsa quæ ceperat rursus amissurus. Adde quod non solum Maximus contra rebelles missus prælio superatus obierit; sed quod etiam Judæi qui circa Cyrenen habitabant, Andrea quodam duce, Romanos pariter ac Græcos conciderint, vescerenturque ipsorum carnibus, ederentque viscera, oblinerenturque eorum sanguine, ac pellibus induerentur; multosque præterea à vertice ferris disciderint medios, multos objecerint bestiis, multos etiam certare inter se coegerint, ita ut interierint hominum

minum ad ducenta & viginti millia, præter alia ducenta & quadraginta in Ægypto Cyproque simili crudelitate interempta. Quæ omnia brevi ante ipsius obitum evenere.

Dum in hisce verfor lepidissima mihi incidit historiola, ac Divinationis Oraculive genus Sacerdotum Deæ Syriæ: quod apud Apulejum lib. XI. Metamorphoseon habetur; quodque apprime huic præsentis nostræ tractationi convenit. Ille igitur ita narrat: *Pauculis illic diebus commorati, & munificentia publica saginati, vaticinationisque crebris mercedibus suffarcinati, piissimi illi sacerdotes novum quæstus genus sibi comminiscuntur: Sorte unica casibus pluribus enodata, consulentes de rebus variis plurimos, ad hunc modum cavillantur. Sors hæc erat:*

*Ideo conjuncti terram proscindunt boves,
Ut in futurum læta germinent sata.*

Tum si qui matrimonium sorte captantes, interrogarent, rem ipsam responderi ajebant: *Jungendos connubio, & satis liberorum procreandis. Si possessiones præstinaturus quæreret; merito boves, ut & jugum & arva sementis florentia, pronuntiari. Si quis de profectione sollicitus divinum caperet auspiciam, junctos jam paratosque quadrupedum mansuetissimos, & lucrum promitti de glebæ germine. Si prælium capessiturus, vel latronum factionem persecuturus, utiles nec ne processus sciscitaretur; addictam victoriam forti præsagio contendebant: quippe cervices hostium jugo subacturi, & prædam de rapinis uberrimam capturi. Ad istum modum Divinationis (ejus) astu captioso contraxerant non parvas pecunias. Sed assiduis interrogationibus argumenti satietate jam defecti, rursus ad viam prodeunt, &c.*

Quam facile superstitiosæ, atque inde credulæ, multitudini aliquid persuaderi queat, ex hoc exemplo discimus: ac quam parvo negotio etiam Magnates se decipi sinant, modò

talibus fuerint addicti, liquet ex hoc sequenti exemplo apud Lucianum, in vita Alexandri Pseudomantis, reperiundo: βυλομαι δέ σοι κ̄ τ̄ Ῥυλλιανὸς δοθέντων χρησμάτων ἐνίς ἐπιπ̄ν. πυθ-
 νανομλήω γδ̄ αὐτῷ περὶ τ̄ παιδὸς ἐκ παστέρως γυναικὸς παι-
 δείας ἄραν ἔχοντ̄, ὃν τινα παστήσαιο διδάσκαλον τ̄ μαθημάτων
 αὐτῶ, ἔφη,

ΠΥΘΑΓΟΡΗΝ, ΠΟΛΕΜΩΝΤΕ ΔΙΑΚΤΟΡΟΝ ἘΣΘΛΟΝ ΛΟΙΔΟΝ.

Εἶπα μετ' ὀλίγης ἡμέρας τ̄ παιδὸς ἀποθανόντ̄, ὃ μὲν ἠπόρτ̄ ἔ μηδὲν
 εἶχε λέγειν περὶ τὰς αἰλικμύνας, ὡρτ̄ πόδας ἔτως ἐλελεγμένε τ̄ χρη-
 σμῶ. ὃ δὲ Ῥυλλιανὸς αὐτῶς φησὶς ὃ βέλτεσ, ἀπελογεῖτο ἵπ̄ρ τ̄
 μαυλείε λέγων, τῶτο αὐτῶ παροδεηλωκέναι τὸν θεόν, κ̄ δι' αὐτὸ
 ζῶντ̄ μὲν κελεύσασθαι μηδένα διδάσκαλον ἀλεῶσθαι αὐτῶ. Πυθαγόραν
 δὲ κ̄ Ὅμηρον πάλαι πεθνεῶτας, οἷς εἰκὸς τὸ μείρακιον ἐν ἀδ̄α
 νδ̄ν συνεῖναι. τί πίνου μέμφεσθαι ἀξίον Ἀλεξάνδρω, εἰ ποῖσθαι ἀν-
 θρωπίσχοις ἐνδ̄αίεσεν ἡξίε.

*Libet autem aliquot ex hisce Responsis commemorare, quæ Rutilliano reddidit. Huic sciscitanti de filio, ex uxore prio-
 re suscepto, jamque ad disciplinas maturo, quem præcepto-
 rem in literis illi instituendo adhiberet, respondit:*

PYTHAGORAM, EGREGIEQUE CANENTEM PRÆLIA VATEM.

*Deinde paucis post diebus extincto puero, ipse quidem hæ-
 rebat, nec habebat quod incusantibus responderet; Oraculo
 videlicet ita re præsentī confutato. At Rutillianus optimus
 ultrò occupans, defendebat Oraculum: affirmans, Deum
 portendisse hoc ipsum, cum jussisset neminem è vivis ado-
 lescentulo deligi præceptorem, sed Pythagoram potius, at-
 que Homerum; jam olim defunctos; quibuscum credibile
 esset eum jam versari. Quid igitur Alexandro vitio ver-
 tere convenit, si cum homunculis hujusmodi versari opta-
 vit?*

Plura ejusmodi exempla sese sponte suggerent, cum de Oenomaο similibusque inferius loquar. Pluraque alia præter illa, afferri possent: verum unicum hoc sequens, ex Thucidi-
 dis.

dis libro 2. hic suffecerit, Atheniensibus olim redditum, quamvis ille non addat ex quonam Templo profectum: τοῖσ' τῶ μὲν παλαιῶ οἱ Ἀθηναῖοι πεπιπύοντες ἰππέζοντο, ἀνθρώπων τε ἔνδον θηροσκέλιον, ἔ γῆς ἔξω δηχμένης. ἐν δὲ τῶ κακῶ, οἷα εἰκὸς, ἀνεμνήθησαν καὶ τῶδε ἔ' ἔπερ, Φάσκοντες οἱ πρεσβύτεροι παλαιά ἀδεαται

ἮΞΕΙ ΔΩΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΛΟΙΜΟΣ ἌΜ' ΑΥΤῶ.

Ἐγένετο μὲν ἔν ἔρις ἴσις ἀνθρώποις μὴ λοιμὸν ὀνομάδαται ἐν τῶ ἔπῃ ὑπὸ τῶ παλαιῶν, ἀλλὰ λιμὸν. ἐνίκησε δὲ ἰππὶ ἔ' παρ' ἰππῶ, εἰκότως, λιμὸν εἰρήσῃ. οἱ γὰρ ἀνθρώποι πρὸς ἂ ἔπαχον, τὴν μνήμην ἐποιῶντο. ἦν δὲ γε, οἷμαι, ποτὲ ἀλλῶ πόλεμῶ καὶ ἀλάθει Δωρικὸς τῶδε ὑστερον, καὶ ξυμβῆ γυρόσῃ λιμὸν, κατὰ τῶ εἰκὸς ἔ' τως ἀσσοντα.

Athenienses autem in huiusmodi morbum inciderunt, eoque graviter premebantur, tum quod homines intra muros morerentur, tum etiam quod foris ager (ab hostibus) vastaretur. Dum autem hoc malo vexarentur, ut verisimile est hoc quoque carmen in memoriam revocarunt, quod seniores olim decantatum dicebant:

DORIAM VENIET LOINO COMITANTE DUELLUM.

Inter homines autem altercatio erat, non λοιμὸν [id est pestilentiam] in isto carmine ab antiquis nominatam: sed λιμὸν [id est, famem.] Sed in praesentia illud merito evicit, pestilentiam [eo carmine] significatum fuisse. Homines enim ad mala, quae patiebantur [carminis] mentionem accommodabant. Quod si unquam aliud Doricum bellum post hoc [eos] invaserit, ἔ' λιμὸν [id est, famem] esse contigerit [iidem, ut opinor ἔ' ut est] verisimile, ita canent: ἔ' eundem versum canentes non amplius λοιμὸν, sed λιμὸν pronuntiabunt. Quibus tum subjungit: Oraculum etiam Lacedaemoniis redditum, ab illis qui hoc noverant, memorabatur, quum ipsis Oraculum consulentibus, an bellum esset movendum; Deus respondit, ipsos fore victores, si bellum totis viribus gererent,

rent, seque ipsis opem laturum dixit: quare illud Oraculum (quoque) ad illud quæ tunc gerebantur pertinere con-
jiciebant.

Quæ postrema exempla ex Thucidide tamen magis credulitatem Consultorum, quam imposturas per ambiguitates Antistitum respiciunt.

Consultores, porro, sicut laureati istud Oraculum adiverant, ita &, accepto jam Responso à Pythia reddito, ulteriusque à Propheta (cui id forte obtigerat) ac Poëta quoque metris, adornato, laureati inde revertebantur.

Hinc enim Euripidis Scholiastes: οἱ δεῦχάοι ὅτε ἤρχοντο διὰ μωλίας [forfan legendum μωλίας] ἐσεφανοῦσθαι ἤρχοντο, καὶ πάντες τὸ οἶκον περιεκύβησαν αὐτοῖς.

Veteres quando redibant ab Oraculo, coronati inde redibant, & omnes domestici ipsum adorabant.

Neque aliter Scholiastes Aristophanis, qui ad hunc versum,

οὐ γὰρ με τυπήσεις ἐσφαιρον ἔχοντά γε.

hæc sequentia habet; quæ plane eadem sunt,

περὶ τὸ εἶθ' ἐν ἀνακειζόμενοι ἐκ τῆ μωλίας ἐσεφανήσομεν.

Ac quidem de Delphico exemplum habemus, apud Livium, lib. 23, in Q. Fabio Pictore; qui ubi Apollinis Responso ex Græco carmine interpretata recitasset, tum dixit (in Senatu scilicet:) *Se Oraculo egressum, ex templo, his omnibus Divis rem divinam thure ac vino fecisse: jussumque ab templi Antistite, ita coronatum navim ascendere, nec ante deponere eam, quam Romam pervenisset. Se quæcunque imperata sint, cum summa religione ac diligentia exsecutum, coronam Romæ in ara Apollinis deposuisse.*

Nec dubium mihi, cunctos illos, qui sic ab uno quoquam ad aliud quodpiam Oraculum, vel etiam ad plura post invicem, consulendi gratia pergebant, ita, per totum istud tem-

pus laureatos permansisse: nedum per istud tempus quod consulendi gratia transigebant; æque ac Templi Antistites, Sacrorum, Ministros, &c.

Quod porro ad Responſa à Pythia conſultoribus data, atque à Poëtis concinnata metris, attinet, illa ibi procul omni dubio, publice ostentui exponebantur: quod cum ex illis Responſis quæ ubique pene apud veteres ſcriptores, verbotenus excerpta liquere videtur; tum exinde, quod ad Oraculum, ii qui Deum istum conſuluerant; id facere cogerentur. Hoc enim clare indicant hæc Pausaniæ verba: τὰς δὲ εἰς τὸ Τροφωνίᾳ καθελθόντας, ἀνάγκη σφᾶς ὅπου ἦκεσαν ἕκαστες, ἢ εἶδεν, ἀναθεῖναι γεγραμμένα ἐν πίνακι. Coguntur sane omnes, qui ad Trophonium descenderant, quæcumque vel audierunt, vel viderunt, tabulæ inscripta, illic dedicata suspendere.

Moris id quoque ad alia Oracula fuisse ostendit ista inscriptio, quæ licet, injuria temporum, non integra ad nos pervenerit; tamen id perspicue indicat, ita apud Gruterum Thesauri pag.

. . . reperiunda: Ἀυταῖς ταῖς ἡμέραις Γαῖῳ πνὶ τυφλῷ ἐχρημάτισεν ἔλθειν ἐπ. . . . ερον βῆμα καὶ πεσοκωῆσαι εἶτα ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ἔλθειν ὅτι τὸ δεξιερθὸν ἔδειξαι τὰς πέντε δακτύλους ἐπ' ἀνω τῆς βῆματι καὶ ἀραι πνὶ χεῖρα ὅτι τὰς ἰδίους ὀφθαλμούς· καὶ ὄρθον ἀνέβλεψε τῆς δῆμος παροιστάτῃ, καὶ συγκαίρομιν ὅτι ζῶσαι δεξεται ἐγγύοντο ὅτι τὰ σεβαστὰ ἡμῶν Ἀνθρῆιν.

Λακίῳ πλωδρεπικῷ καὶ ἀφελπτιδίῳ ἕπο' παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἔλθειν καὶ ὅτι τὰ τριβώμα ἀραι τέφραν καὶ μετ' οὗτος ἀναφυσάσαι καὶ ὀπιθεῖναι ὅτι τὸ πλεῦρον καὶ ἐσώθη ἔ δημοσία ἡχαρήσθησαν τῷ Θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.

Αἶμα ἀναφέρουσι Ἰελακῷ ἀφελπισμένῳ ἕπο' παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἔλθειν ἔ ὅτι τὰ τριβώμα ἀραι κόκκους σροβίλια καὶ Φαγεῖν μὲ μέλιτι ὅτι τρεῖς ἡμέρας, ἔ ἐσώθη ἔ ἐλθῶν δημοσία διαχάρησθησαν τῷ Θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ.

Οὐάλεξῳ Ἀπρᾷ τρακίῳ τυφλῷ ἐχρημάτισεν ὁ Θεὸς ἔλθειν καὶ λαθεῖν αἶμα, ἐξ ἀλεκτρύντι λωκῆ μὲ μέλιτος καὶ κολλυρίῃ σωρήσας

πεῖσαι ἔδῃ τρεῖς ἡμέρας ἄπαιχρῖσαι ἄπαι τὰς ὀφθαλμούς, καὶ ἀνέ-
βλεψεν ἔελήλυθεν ἔδχαρίσθηεν δημοσίᾳ τῷ θεῷ.

Addam hīc & versionem quæ ibi quoque affertur à Gru-
tero :

*Illis ipsis diebus Cajo cuidam cæco, Oraculum reddidit. Veniret ad sacrum altare, & genua flecteret; à parte dex-
trâ, veniret ad levam, & poneret quinque digitos super
altare; & elevaret manum & poneret super proprios oculo-
los. Et rectè vidit, populo præsentē, & congratulante
quod grandia miracula fierent sub Imperatore nostro Anto-
nino.*

*Lucio affecto lateris dolore, & desperato ab omnibus ho-
minibus, Oraculum reddidit Deus, veniret & ex tribomo
tolleret cinerem, & unâ cum vino commisceret & poneret
supra latus. Et convaleuit & publicè gratias egit Deo, &
populus congratulatus est illi.*

*Sanguinem revomenti Juliano desperato ab omnibus homi-
nibus, ex Oraculo respondit Deus, veniret & ex tribomo
caperet nucleos pini, & comederet, una cum melle, per tres
dies: & convaleuit & veniens publicè gratias egit, præsen-
te populo, &c.*

Neque alia ex causa existimem Philomelum Phocensem,
cum jam à Pythia, quamvis vi adactâ, Responsum accepif-
set, id publice ostentui suspendisse: nisi id fecerit simul, ut
sic cunctis persuaderet, Apollinem, per ejusmodi Responsum
ab ipsius stare partibus. Ita enim de ipso narrat Diodorus Si-
culus, libro 16. Bibliothecæ: οὐτῶ γὰρ [φιλόμηλος] κεραίων
ἔμαλεια προσέτατε τῇ Πυθίᾳ τὴ μάλεια δὸτῆ ἔρείποδος ποιῆ-
σαι, καὶ τὰ πᾶτερα. δὸτοκρυναμῆς δὲ αὐτῆς ὅπαι τῶτά ἐσι τὰ πᾶ-
τερα, διππειλήσαιο ἔσυνηνάγκασε τὴν ἀνάθασιν ποιῆσαι ἄπαι τὴν
τείποδα. δὸτοφθρυγαμένης δὲ αὐτῆς πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆ βια-
ζομένης ὅπαι ἔξισιν αὐτῶ πρᾶθαι ὁ βᾶλεται, ἀσμένως τὸ ρηθῆν ἐδέ-
ξατο, καὶ τὴ προσήκοντα ρησημὸν ἔχαι ἀπεφῆνατο. ἄθους δὲ καὶ τὴ

ἄριστον ἔγχεσθαι ποιήσας, καὶ παρθεὶς εἰς τὸν ἄμφανος, ἀπαιτῶν ἐπιήσας Φανερῶν ἐπὶ ὃ θεὸς αὐτῷ δίδωσιν ἐξουσίαν παρθεῖν ὃ, π β β λ ε τ η. συναρκαῶν δὲ ἐκκλησίαν, καὶ τὴν μαθησίαν τοῖς παλαιοῖς διδάσκει, καὶ ὁ θεὸς καλέσας παρθεῖν, ἐτρέπετο πρὸς τὰς τῶν πολέμων παρθεῖς.

Luce [Philomelus] enim cum Oraculum haberet in sua potestate, mandabat Pythiæ, ut sibi ex Tripode vaticinaretur secundum morem patrium. Illa verò respondente; hæc esse secundum morem patrium [videtur hic aliquid, in textu, deesse, forsan quod dies nefastus esset; vel aliud quid] comminabatur ipsi, atque eam cogebat ascendere in Tripodem. Respondente verò ipsâ, quod eam tantâ cum violentia cogeret, ILLI LICERE UT FACERET QUÆ VELLE; IS HÆC verba acceptans, indicabat se conveniens [rebus suis] accepisse Oraculum: ac statim istud Oraculum conscribens, atque (ita) publice exponens, manifestabat omnibus EO DEUM ipsi dedisse potestatem faciendi illa quæ vellet. Ac convocato concilio, communicatoque multitudini hoc Oraculo; exhortatusque illos, ut confidenti animo essent, se ad ista, quæ ad bellum spectabant, convertit.

Donaria autem ibi in templo suspenſa à consultoribus suas inscriptiones additas habuisse, notius est ex Scriptoribus antiquis quam ut hîc operose ostendatur. Quibus & , procul cum i dubio, si non ipsis inscripta, saltem appensæ, vel affixæ fuerunt causæ, ob quas donata ac dedicata fuerant.

Talibus jam peractis, ac curatis, *χαρμήματα* celebrabantur à consultoribus: imprimis si ditiores essent, optatumve sibi Responsum ab Apolline obtinuisse crederent. Quod Xuthi exemplo nos docet jam pluries allatus Euripides, his verbis:

Ἐπεὶ θεὸς μαντιῶν ὡχέει ἐκλιπῶν
Πόσις Κρέσσης, πῦρ δα τὸ νεὲν λαβῶν

Πρὸς δείπνα θυσίας θ' αἰς θεοῖς ὠπλίζετο,
 εἰςθ' ἄλλ' ἄλλ' ἔνθα πῶς πεδᾶ θεῶ
 βακχεῖον, ὡς σφαραῖσι Διονύσου πέτρας
 Δόσειε διασᾶς, παιδὸς ἀνὶ ὀπήρων.

*Postquam abiit Oraculo Dei relicto
 Maritus Creusa, filium novum secum ducens,
 Ad convivium & sacrificia quæ parabat Deus,
 Xuthus quidem abiit, (illuc) ubi ignis emicat Dei
 Bacchicus, ut cæsarum victimarum sanguine Bacchi saxo
 Rigaret gemma, pro agnitione filii.*

Ac quidem quandoque invitabatur omnis populus Delphicus; ut ex hisce planum fit:

Ὡς πάντα Δελφῶν λαὸν εἰς θοίνην καλῶν.

Ut universum Delphi populum ad convivium vocans.

Idque fiebat per præconem, post posita jam (in mensa) pocula; sic eodem testante:

————— ἐνδ' ἀκροῖσι βᾶς ποσὶ
 Κήρυξ ἀνείπε τ' θελοῖ' ἐγχευῶν
 Ἐς δαῖτα χωρεῖν.

————— *Summis vero pedibus incedens
 Præco proclamavit, ut quicumque vellet indigena
 Ad convivium veniret.*

Nullum quippe sacrificium absque epulo; imprimis ubi *χαερίερα*, quale hoc ὀπήρων erat, celebrarentur; ac quidem Baccho, cui commune hoc cum Apolline Oraculum esset.

Fiebant autem hæ epulæ vel in ipsa urbe *Delphis*, vel in monte ac *vico Lycorea*; ubi Antiquitus Delphi habitaverant, atque unde posteris temporibus, se circum templum hoc
 Apolli-

Apollinis posuerant; procul dubio ut sic loca illa, clandestini- que in iis ad Oraculi specus, atque ab iis quoque redivis, seu viæ subterraneæ, quæ circa talia loca vel naturæ beneficio, vel arte (ubi ista deficeret) fabricata fuerant, sic obsessa ha- bitatoribus fraudibus tegendis commoda adjuncta essent.

Baccho interim (ut jam obiter notavi) æque sacer hic mons Parnassus, ac Apollini. Ut qui ambo, theologis Genti- libus; unum idemque numen essent: quantumvis hæc numi- na à vulgo, à Poëtis, atque etiam à Sacerdotibus, qui di- verso admodum cultu ac sacrificiis (quod id ipsis admodum lucrosum esset) sicut & nominibus eos coli volebant, distin- guerentur.

Ita enim nos docet Lucanus; qui libro V. Pharfalio- rum:

————— Parnassus gemino petit æthera colle
 Mons Phæbo Bromioque sacer: cui numine misto
 Delphica Thebææ referunt Trieterica Baccho.

Macrobius autem lib. . . cap. . . *Bæotii Parnassii mon- tem Apollini sacratum esse memorantes, simul tamen in eo- dem & [NB.] ORACULUM DELPHICUM, & SPE- LUNCAS BACCHICAS uni Deo consecratas colunt. Un- de & APOLLINI & LIBERO PATRI in eodem Mon- te res divina celebratur. Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirmant, etiam Euripides his docet, Διονύσῳ & Ἱερ- σῖσι καὶ νεφέων ὑποῦν καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς, ἐν Πανακτοῖς Πανακτοῦ καὶ Ἀπολλῶ- χορδοῦν. In hoc monte Parnasso Bacchanalia alternis annis aguntur, &c.*

Sic tandem quoque Pausanias: *A Corycio antro vel expe- dito iter arduum ac difficile ad Parnassi juga. Sunt enim ea fere supra nubes; & illi Thyades per furorem Sacra Libero & Apollini faciunt.*

Plura (ut jam supra attigi) Oracula simul adibant quan- doque

doque consultores, sive id esset Dodonæi, sive Ammonii Jovis; sive Amphiarai; sive aliûs, cujuscunque demùm Dei aut Deæ.

De Trophonii simul cum Delphico, imo & ante Delphicum, consulto Oraculo (ut sic scilicet pluribus niterentur testimoniis, ac consensu Deorum) exemplum habemus apud nostrum, jam sæpius memoratum, ex Ione, Euripidem: ubi is Ion ita matrem, sibi adhuc incognitam, interrogat:

ΙΩΝ.] Σὺν ἀνδρὶ δὲ ἦκεις, ἢ μόνη ληστήερα;
 ΚΡΕ.] Σὺν ἀνδρὶ. σήκως δὲ ἐστρέφει Τροφώνιος.
 ΙΩΝ.] Πότερα θεατῆς, ἢ χάριν μανθωμάτων;
 ΚΡΕ.] Κείνῃτε, φοίβη θ', ἐν θέλων μαθεῖν ἐπιθ'.

ION.] *Cum viro autem venis, an sola ad hæc Oracula?*
 CRE.] *Cum viro. Ille vero delubrum adiit Trophonii.*
 ION.] *Utrum spectator (tantum) an vaticinii gratia?*
 CRE.] *Illiusque, Phæbique Responsum unum (& idem) scire cupiens.*

Quo faciunt & hæc sequentia; ubi Xuthum à Trophonio nunc ad Delphicum (quo uxorem præmiserat) venientem ita uxor Creusa interrogat:

ΚΡΕ.] Λέξοκ, τὸ θεῶσιμα ἐκ Τροφώνιος Φέρεις;
 Παιδῶν ἔπως γὰρ ἀνέρμα συγκαθήσεται.
 ΞΥΘ.] Οὐκ ἤξιωσε ἔ θεῶ πωλαμβάνειν
 Μανθωμ'. ἐν γὰρ εἶπεν σοκ ἀπαιδα με
 Πρὸς οἶκον ἤξειν, εἰδὲ σ' ἐκ ληστήριων.

CRE.] ———— Sed mihi
Dic quodnam Oraculum ex Trophonii specu feras
Et quomodo nobis semen liberorum succedet.

XUT.] *Non voluit antevertere hujus Dei*
Oraculum: unum tantum dixit; me non sine liberis
Domum rediturum esse; nec etiam te ab Oraculis.

At plura ejusmodi, etiam ad plura Oracula simul mittentium, vel ipsa adeuntium, occurrunt: ut Crœsi, Mardonii, Alcibiadis, Philostrati, (Aristomenis quoque apud Pausaniam) & aliorum. Quasi divina ista numina aut sæpius inter se dissensissent, hocque quam illud majori fide dignum; aut denique magis minusve præscium fuisset, aut quoque promptum magis minusve, ac benignum consultoribus fuisset.

Nec soli Consultores *plura* (sive simul, sive unum post alterum) *Oracula* consulebant: verum & ipsi Oraculorum Antistites hos Consultores quandoque *ad alia Oracula* ulterius consultanda mittebant (sic enim invicem adjuvabant) uti tam ex hoc Delphico, in Xuthi exemplo, constat, quam ex Luciani Pseudomante Alexandro: de quo dictus Lucianus, inter alia, hæc narrat:

Εἰδὼς δὲ τὰς ἐν Κλάρω καὶ Διδύμοις, καὶ Μάλλῳ, καὶ αὐτὸς Διδυμῶντος ὅτι τῇ ὁμοίᾳ μαντικῇ πῶτῃ, φίλος αὐτὸς ἐπιείτω, πολλὰς τῶ προσκύντων πέμπων εἰς αὐτὸς, λέγων,

Εἰς Κλάρον ἴεσο νῦν, τ' οὐμὲ πατρὸς ὡς ὅπ' ἀκρόσῃ

καὶ πάλιν;

Βραγχίδεων ἀδύτοιςι πελάζω, ἔ κλυε λησημαν.

καὶ αὐθις,

Εἰς Μάλλον χάρετ, θεασίματα τ' Ἀμφιλόχοιο.

Porro cum non ignoraret, qui in Claro ac Didymis, Malloque responsa dabant, ipsos quoque hujusmodi quadam arte divinandi celebres haberi, eos sibi reddebat amicos, missis ad eos plerisque Consultoribus, his verbis,

Nunc Claron uo, mei vocem patris auditurus.

Et rursus,

Branchidica accedas adyta, atque Oracula quæras.

Et iterum,

Mallon abi, Amphilochoi quærens Oracula vatis.

De *Festis ac Mysteriis Delphicis*, quibus Consultores partim detinebantur [ut sic melius tempus suppeteret eliciendi ex ipsis vel comitatu &c. quæ scitu necessaria erant] partim alliciebantur atque illiciebantur, ac superstitiosi magis reddebantur; partim denique initiabantur quoque; ut sic ipsorum Consultorum (non aliorum tantum) conscientias dominarentur; de istis dico, in sequentibus adhuc dicendi locus erit: Nunc igitur pergendum ad alia Oracula, vel *ἱερῆα*, sive Oraculorum (*ἱερῶν*) sedes, atque officinas; ac primo quidem ad antrum Trophonii; prius tamen inserta hac sequenti dissertationuncula, ob Demosthenis querelas; quod nempe Oraculum Delphicum à partibus Philippi stare, ut ab ipso corruptum: atque hinc, ut Græcorum animi labascèrent plane, tentaret.

Nam non malè meo iudicio, hac occasione disquiritur, ob quas revèra causas *Oraculum Delphicum Philippo Macedoni faverit*.

Concilium nempe, *Amphietyonium* quod & Templo Delphico, ipsiusque Sacris & ludis & Mysteriis, cæterisque omnibus quæ ad Oraculum hoc pertinebant præerat; communisque Græciæ, non solum circa Sacra, verum & circa multa civilia ad communem Græciam (istas saltem regiones, è quorum delegatis, ab antiquo concilium constabat,) hoc, dico, Concilium hujus Philippi tempore, constabat ex præcipuis Græciæ populis. Namque (ut Pausanias loquitur) ab ipso quidem Amphietyone in commune concilium vocatos tradunt hos Græci nominis populos *Jonas, Dolopas, Thessalos, Æmianos, Magnetes, Malienses, Phiotas, Dorienses, Phocenses & Locros Phocidi finitimos, Cnemidis montis accolæ*. Postea vero quam Phocenses templum diripuerunt, decennali jam bello confecto, mutationem etiam sensit *Amphietyonium curia*: si quidem Macedones in ea locum sunt adepti: Phocensium vero natio, & ex Dorico nomine Lacedæmonii, sunt

sunt ordine moti; illi ob admissum sacrilegium, hi quod opem Phocensibus tulissent, multa affecti.

Quod explicationis loco hic addi posset, est, Locrenses fuisse eos, qui in triplici Locride; Iones, qui in Attica, Eubæa, maris Ægæi insulis, & Ionia Asiatica; Diores, qui in Doride sub Pindo monte, & in Peloponneso, habitabant. Qui omnes populi ad commune istud concilium conveniebant; singulique eorum duo suffragia habentes; jus Amphictyonatus usque ad Philippi Macedonis imperium retinuerunt. At tunc Phocensibus, quod expilato Templo Delphico sacrilegium commisisse accusarentur; & Lacedæmoniis (ex Dorica Gente) quod Sacrilegis his auxilia tulissent, concilio motis, jus Amphictyonatus, duplicisque suffragii, quod prius haberant Phocenses, ad Macedonas, horum victores, fuit translatum.

Occasio tamen occupandi Templum Delphicum, unde bellum istud Sacrum dictum exortum fuit, Phocensibus data fuerat ab ipso Amphictyonum concilio: quod clare patet ex iis quæ tum Pausanias, tum Plutarchus, tum Trogus Pompejus, tum denique Demosthenes, (imo & ipse Æschines) de ista re loquuntur.

Prima quidem hujus belli sacri fundamenta jecerant Thebani; qui apud Concilium Amphictyonum accusaverant & Lacedæmonios & Phocenses; eoque Amphictyones induxerant, ut Lacedæmonii, ob captam induciarum tempore arcem Thebanam inde expellerentur; Phocenses vero, ob agrum Cirrhæum (quod alii sacrum prætendebant) in suorum (Phocensium) usum, cultum: effecerantque ut hi (imprimis vero Phocenses) prægrandi pecuniæ summa, ac cui solvendæ Phocenses se minime pares querebantur, damnarentur. Quibus Thebanis quoque accedebant (teste Pausania) Thessali [qui jam quoque cum Thebanis, aliisque populis, hujus Concilii membris à parte Philippi stabant] ex veteri in Phocenses odio.

Cum-

Cumque igitur hi Phocenses pecuniæ illius immensam summam minime solverent, hincque ex Amphictyonum decreto, ager ille Cyrrhæus publicaretur, ac Deo (positis de novo terminis &c.) consecraretur: cui expeditioni cum Locri huic agro vicini sese opposuissent, bellumque hinc in ipsos, per Amphictyones decretum esset, hi, Philomelo auctore ac duce, urbem Delphos, Templumque occuparunt, ac firmiter munierunt; Thesaurusque in usum belli, confecto primum (ut sic loquar) inventario, cum solennibus promissis, se nihil imminuturos, verum omnia post bellum confectum restituros Deo ac Templo.

Ob hoc igitur facinus, ut horrendum Sacrilegium, Philippus, (qui talibus quammaxime incubabat, omnemque ansam Græciæ sibi subjugandæ captabat) Dux belli hujus sacri, atque Dei & Oraculi Delphici vindex electus fuit, ab istis, qui aut odio in Phocenses, Lacedæmonieneses, Atheniensesque . . . incensi erant, aut Philippo studebant, ipsiusque partibus vel ob lucrum vel ob metum favebant: ut sic, scilicet, Delphos à Phocensium, usurpatione [quippe illi sui juris ac prærogativæ esse custodiam Templi Delphici, ex antiquorum auctoritate prætendebant] ac direptione liberaret.

At quamvis Æschynes Atheniensis Philippo studens, dum à parte Atheniensium ibi inter Pylagoras atque Hieromnemonnes sedebat, bellum istud Amphillense (cujus sub prætextu, uti mox statim patebat, Philippus totam Græciam ac præcipue Athenienses petebat) concitasset: tantum tamen Demosthenes, fidus Republicæ propugnator, efficere potuit, ut primùm Atheniensis populus illos, qui pro ipsorum Republica, ad Concessum Pylæum delegandi erant, domi retinuerint; ne Concilio, quod jam extra solenne tempus, ab Antiquis temporibus constitutum, perpetuoque servatum, in Philippi &c. gratiam convocatum erat, intervenirent: nec, siquidem ordinario tempore id coiret, ii sese horum Amphicty-
num

num Concilii (à quo jam & Phocenses & Lacedæmonii alii- que expulsi, Macedonesque in ipsorum locum intrusi fuerant) consiliis aut decretis immiscerent.

At cum jam Philippus Macedo istius belli Dux à (quasi) communi Græcia electus esset, atque in Phocenses jam expeditionem pararet; populique isti, quorum Amphictyonici confessus membra, seu delegati, id bellum decreverant, auxilia submitterent; quietos se tenebant Athenienses.

Atque hinc, cum Amyniades, Philippo quoque favens, ad Oraculum Delphicum [cui ejusmodi jam præsidebant Amphictiones] mittendum esse consultum censeret, Demosthenes id dissuadebat: cum optime sciret, bellum istud decretum fuisse in *concione Delphica*; quæ, teste ipso Æschine (cujus verbis hîc utor) fit, quando non solum *Pylagori & Hieromnemones*, sed ii etiam *qui unâ sacra faciunt, & qui ad consulendum Oraculum venerunt*, convocantur: ubi tum graviter atque acerbè (fatente eodem Æschine) accusati fuerant Amphicissenses, i. e. Phocenses.

Tales igitur homines (vides enim hinc, mi lector, superstitiosos in auxilium, sicut religionem obtentui, sumptos) damnaverant Phocenses, qui jam simul cum Lacedæmoniis, Concilio isto expulsi fuerant, atque præjudicio hoc damnati; absentibus interim inde Atheniensibus Ionibusque ac Doribus aliisque, qui aut Phocensibus, aut Atheniensibus, aut Lacedæmoniis sociati erant: vel, (si isti exclusi non essent) aliorum per suffragia superatis.

Damnabantur igitur ab inimicis suis, atque aut superstitiosis, qui in gratiam Delphicorum Antistitum &c. ita censebant; aut illis, qui, si non ex odio Phocensium, certe causa lucri ac commodi quæ sibi secutura ex Philippi societate imaginabantur: vel iis denique, qui ex metu potentiaæ Macedonicæ Philippo accedebant. Quod tamen Thebani fere omnium primi,

odorabantur contra casurum ; Philippumque ipsos æque decipere, ac sub prætextu societatis atque amicitiae sibi subjugatos velle.

Hinc ergo desciscentes à Philippo Atheniensibus sese pro communi Græciæ salute associabant : præcipue cum jam viderent, quod Philippus successu ad Amphipolim elatus, raptim Elateam irruperat, ac Phocenses occupaverat : quibus per-motos maxime Demosthenes illos ad Societatem cum Atheniensibus stabiliendam pertraxerat.

Quum igitur tali temporum statu *Pythia*, quasi Apolline inspirante, *horrenda pronuntiaret Vaticinia* ; quis non videt hunc Demosthenem, tanti ingenii, tantæque experientiae politicum, non frustra Pythiam hanc insimulasse ; imo & aperte accusasse, quod illa à partibus staret Philippi ; atque per illam is terrorem superstitiosum contra Phocenses ac cæteros Græcos sibi adversos, ac pro communi libertate militantes, incutere machinaretur.

Ac quis non videt hunc Demosthenem, summa cum ratione Thebanis posuisse ante oculos Epaminondam (cui summam suæ reipublicæ gloriam debebant) Atheniensibus vero Periclem, ambo prudentissimos viros, ac summos imperatores ; ut qui consultationes ejusmodi Oraculorum timiditatis prætextum rati, propriis usi fuerant consiliis ?

Preparatio ad Oraculum Trophonii.

Ustratio Consultoris per faces, thura, &c.
Sacerdos lustrator.

Sacrificia ac victimæ Trophonio aliisque Dis offerenda.

Victuræ quibus Responsorum jam ante datum, Miraculorumque, successus ostentabantur.

Purificationes ac purificationes per Hermas, ita nominatos pueros.

Agamedæ mactandus; ut novissimum ac certissimum obiniret præsagium.

speluncæ, atque aditus exitusque occulti.

mons Lethes.

mons Mnemosynes.

Consultor jam calceatus, alioque vestitu ac paratu præmunitus ad descensum.

ad superius Antri fatidici, in quod Consultor descendit.

Trophonii Statua.

Consultor ab Antro, in sella, ad Templum Bonæ Fortunæ & Bonorum Decorum, deportatus.

Preparatio consultoris & Templo Trophonii ad Templum Bonæ Fortunæ ac Boni Genii.

Loca huic templo Trophonii adjacentia.

Præparatio ad Oraculum Trophonii.

1. **L**ustratio Consultoris per faces, thura, &c.
2. Sacerdos lustrator.
3. Sacrificia ac victimæ Trophonio aliisque Dis offerenda.
4. Picturæ quibus Responsorum jam ante datorum, Miraculorumque, successus ostentabantur.
5. Lotiones ac purificationes per Hermas, ita nominatos pueros.
6. Caper Agamedæ mactandus, ut novissimum ac certissimum obtineret præsagium.
7. Speluncæ, atque aditus exitusque occulti.
8. Fons Lethes.
9. Fons Mnemosynes.
10. Consultor jam calcatus, alioque vestitu ac paratu præmunitus ad descensum.
11. Os superius Aptri fatidici, in quod Consultor descendit.
12. Trophonii Statua.
13. Consultor ab Antro, in sella, ad Templum Bonæ Fortunæ & Bonorum Decrum, deportatus.
14. Deportatio consultoris & Templo Trophonii ad Templum Bonæ Fortunæ ac Boni Genui.
15. Loca huic templo Trophonii adjacencia.

CAPUT VIII.

*Descriptio Oraculi apud Trophonium ex Pausania : ubi
 10. habemus expiationes , abstinentiam , & lustrationes
 ac sacrificia ; uti & Haruspicinam ibi exercitam ; at-
 que ita ultima omina capta ex ariete ; lotiones porro &
 unctiões potusque ex Lethes ac Mnemosynes fontibus :
 istaque occasione aquarum Miracula ex Veteribus. Hinc
 sequitur qualis fuerit in antram , post preces ad Tropho-
 nium peractas , descensus ; quid in ipso antro peractum,
 quibusque ibi fraudibus circumventus consultor fuerit. In-
 de considerantur modus exeundi , atque interrogationes ,
 confessionesque eorum quæ se vidisse atque audivisse puta-
 bat consultor ; ac quidem isto tempore , quo nondum ex
 amentia ad se redierat. Sequitur historia de Demetru re-
 gis Satellite , qui inuitis sacerdotibus eo intraverat : Me-
 dia denique & artes quibus horribile illud arcanum Tro-
 phonii occultum tenere , auctoritatemque istius Oraculi
 conservare poterant.*

TRanseo igitur ad Oraculum Trophonii. De quo sequen-
 tia Pausanias ; qui ipse , uti testatur , illud consuluit ;
 unde id ita accuratè describit , ut à nemine magis accuratam
 descriptionem expectare possimus. Sic ergò ille in Bœoticis
 suis : κατὰ τὴν ἑὸν μαυλίειον πιάδε γίνεται , ἐπειδὴν ἀνδρὶ ἐς τὸ Τρο-
 φωνίης καπιναίᾳ δόξῃ , πρῶτα μὲν πεταγιδίων ἡμερῶν διαίταν ἐν οἰ-
 κήματι ἔχῃ , τὸ δὲ οἴκημα δαίμονός τε ἀγαθὸς καὶ λύχης ἰερόν ἐστιν
 ἀγαθῆς. Δαιτυμόνός τε ἐπιπῶτα , τὰ τε ἄλλα κατὰ τὸν δόξῃ , καὶ
 λυτῶν εἴρηται θερμῶν. τὸ δὲ λυτῶν ὁ ποταμὸς ἐστιν ἢ Ἐρικωα . Ἐ
 οἱ κρέα ἀφθονά ἐστιν ἀπὸ τῶν θυσιῶν. θυτὲρ γὰρ διὸ ὁ καλῶν αὐτῶν τε
 Τροφωνίᾳ καὶ τῷ Τροφωνίᾳ τῆς παισὶ , πρὸς τὴν Ἀπολλωνίᾳ τε , καὶ Κρόνῳ

καὶ Διὶ ἐπέκλησιν Βασιλεῖ, καὶ Ἥρα τὴν Ἡϊόχη, ἔδ' Ἰμήτην ἢ
ἐπινομάζοντες Εὐρώπῳ, ἢν ἔ Τροφώνιος φασὶν εἶναι τροφόν. καθ' ἐκά-
στῷ ἢ τῷ θυπῶν ἀνὴρ μάντις παρῶν, ἐς τῶν ἱερέων τὰ σπλάγχνα
ἐνορεῖ. ἐπειδὴν ἢ περὶ πασιζὶ τῶν κατόντι, εἰ δὴ αὐτὸν δ' Ἰμῆτος ὁ Τρο-
φώνιος ἢ ἰλεως δέξεται. Τῶν μὲν δὴ ἄλλων ἱερέων τὰ σπλάγχνα
ἔχ' ὁμοίως δηλοῖ τῶν Τροφώνιος πῶν γινώσκω. ἐν ἢ νυκτὶ ἢ κάτεισι
ἕκαστος, ἐν ταύτῃ κερὸν ἴσασιν ἐς βόθρον, ὅππκα λῆμνοι τ' Ἀ-
γαμήδω. θυμάτων ἢ τῶν πρῶτον πεφηνότων αἰσίων, λόγος ἐστὶν
ἐδδεις, εἰ μὴ τῶνδε ἔ κερῶ τὰ σπλάγχνα τὸ αὐτὸ θείῃ λέγειν.
ὁμολογούντων ἢ κ' ἔστων, ἔπε ἕκαστος ἢ δὴ κάτεισι δ' ἔλπις κά-
τεισι ἢ ἔτω. Πρῶτα μὲν τῇ νυκτὶ αὐτὸν ἀγρυσιν ὅππ' τ' ποταμὸν πῶν
Ἐρκωαν. ἀγαρόντες ἢ ἐλαίῳ κέραισι κ' λῆσσι δύο παῖδες τ' ἀστῶν
ἐπὶ τρία πῶ κ' δέκα γερνόντες, ἔς Ἐρμῆς ἐπινομάζουσι. ἔτσι κα-
ταβαίνοντες εἰσὶν οἱ λῶντες, κ' ὁπόσοι γῆν Διαικονόμνοι, ἀπε παῖ-
δες. τὸ ἐπιτεῦθεν ἔστω τῶν ἱερέων σὺν αὐτίκα ὅππ' τὸ ματιῶν, ὅππ'
ἢ ὕδατος πηγὰς ἀγεται, αἰ ἢ ἐγλύτατα εἰσὶν ἀλλήλων. ἐπ' αὐτῶν
ἢ γῆν πῶν αὐτὸν ἀθήης τὴν ὕδαρ καλῆμνον, ἵνα λήθη γῆρηται οἱ
πάντων ἀ πῶς ἐφρονόζει καὶ ὅππ' ταῦδε ἄλλα αὐτίς ὕδαρ πίνειν
Μνημοσύνης, διὸ τῶνδε τὸ μνημονόειν ἔσ' ὅφθηντα οἱ καταβαίνοντι. θεα-
σάμενοι ἢ ἀγάλμα οἱ πῶνται Δαίδαλόν φασιν, ἔστω δὲ τῶν ἱερέων
σὺν ὅππ' δεικνύται πῶν ἔσοι ὅππ' τῶν Τροφώνιον μέλλουσι ἔρχεσθαι,
τῶνδε τὸ ἀγάλμα ἰδὼν, ἔσ' θεραπόσις τε καὶ δ' ἔξάμενοι, ἔρχεται
πρὸς τὸ ματιῶν, χιτῶνα ἐνδεδικῶς λαῖδν, κ' ταυτίαις τῶν χιτῶνα
ὅππ' ζωαίς, κ' ἔστω δεικνύμενοι ὅππ' χωρεῖς κρηπίδας. At post
antri, seu potius introitus ipsius, descriptionem, quam jam
Pag. 64. dedimus, ita pergit: Ἐπειδὴν δὲ ἀνὴρ ἔρχεται ὅππ' τῶν
Τροφώνιον, κλίμακα αὐτῶν κομίζουσι σενῶν ἔσ' ἐλαφρόν. καταβαίνοντι
δὲ ἐστὶν ὅππ' μετῶν ἔσ' τε ἐδάφους ἔσ' οἰκεδομήματος σπιθαμῶν τῶν
ἔστω δύο, τῶν δὲ ὕψος ἐφαίνεται εἶναι σπιθαμῆς. ὁ ἔν καλῶν
κατακλίνας ἐαυτὸν ἐς τῶν ἐδάφους, ἔχων μάζας μεμαγυρίας μέλι-
τι περὶ μεβάλλει τὴν ἐς πῶν ὅππ' τῶν πόδας, κ' αὐτὸς ὅππ' χωρεῖ, πῶν
γῆρας οἱ τῶν ἐπῆς ἐπιτῶς γῆρας περὶ μεβάλλει. τὸ ἢ λοιπὸν σῶμα

αὐτίκα ἐφελκύδιη τὴ καὶ τοῖς γένεσιν ἐπέδραμον, ὡσπερ ποτάμων ὁ μέγιστος καὶ ὠκυράτος σωδεθέντα ὑπὸ δίνης διαπεκρύψειεν ἀνθρώπων. Ἔθ' δὲ ἐντεύθεν ποῖς ἐνθὺς ἔ' αὐδύτα γηρομάροις, ἔχ' εἰς εἰδὴ ὁ αὐτὸς τρέπτ' ἐστὶν ὅτ' αὖ διδάσκοντα ἔ' μέλλοντα. ἀλλὰ π' τις καὶ εἶδῃ, ἔ' ἄλλ' ἤκωσεν. ἀνατρέψαθ' ἢ ὀπίσω τοῖς κατὰ βᾶσι Διὰ σομίς τε ἐστὶ ἔ' αὐτ' , καὶ παρεκθεόντων σφισι τ' ποδᾶν. Ἀποθανεῖν δὲ εἰδὴ να τ' κατὰ βάντων λέγασιν, ὅτι μὴ μόνον τ' Δημητρίῃς πινὰ δορυφόρων. τ' ἔπον δὲ ἔ' π' πῆσση παρὶ τὸ ἱερόν Φασιν εἰδὴν τ' νενομισμάτων, ἔ' τε χρυσάμιον τᾶ θεῶ κατὰ βῆνα, χρυσὸν δὲ καὶ ἀργύριον ἐκκομιεῖν ἐλπίσαντα ἔκ τ' αὐδύτα. λέγεται δὲ τ' ἔ' τε νεκρὸν ἐτέρωθι ἀναφανῆναι, καὶ ἔ' ἔ' σῆμα ἐκβλήθηνα τὸ ἱερόν. Ἐς μὲν δὴ τ' ἀνθρώπων λεγομένων καὶ ἄλλων, εἰρητᾶ μοι τὰ ἀξιολογώτατα. Τὸν δὲ ἀναβάντα παρὰ τ' Τροφώνις, παρὰ λαβόντες δ' ἴθις οἱ ἱερεῖς, καθίζασιν ὑπὲρ τ' ἱερόν τ' Μνημοσύνης καλέμενον. κῆται δὲ ἔ' π' ῥῶ τ' αὐδύτα. καθεστέντα δὲ ἐνταῦθα, ἀνερωτῶσιν ὅποσα εἶδῃ τε καὶ ἐπύθετο. μαθόντες δὲ ὑπὲρ τ' ῥῶσιν αὐτὸν ἤδη τοῖς παροσῆκουσιν. οἱ δὲ ἐς τὸ οἴκημα ἔ'νθα καὶ παρὸν δὴ τ' αὐτὸ παρὰ τ' Τύχη καὶ Δαίμοσιν ἀρχαῖς, ἐς τ' ἔ' ἀρχαῖμοι κημίεσι, κατὰ τ' ἔ' π' ἐπὶ τᾶ δέματι ἔ' ἀγνώτα ὁμοίως αὐτ' τε καὶ τ' πλάσ. ἕσπερον μὲν τ' ἔ' τ' τε ἄλλα εἰδὴν π' φρονήσ' μείον ἢ παρὸν, ἔ' γέλωσ ἐπ' ἀνεῖσιν οἱ. Γράφω δὲ σὺκ ἀκρω, ἀλλὰ ἐτέρως τὴ ἰδὸν, καὶ αὐτὸς Τροφώνιῳ χρυσάμιον. Τὰς δὲ ἐς τὸ Τροφώνις κατελθόντας, ἀνάγκη σφᾶς ὅποσα ἤκωσεν ἕκαστος, ἢ εἶδεν, ἀναθεῖναι γεγραμμένα ἐν πίνακι.

Quod ad Oraculum pertinet, observatur ritus hujusmodi: ubi statuerit quis in Trophonii descendere, primum dierum certum numerum est ei in aediculâ quâdam commorandum. Illic degens & alia suscipit expiationum genera, & calidis abstinet aquis, Hyrcinâ fluvio se abluit, carnes ei de victimis largè suppeditant. Immolat enim qui huc descendit Trophonio & Filiis; Apollini præterea, Saturno & Jovi, cui Regi cognomen: Junoni Hemiocæ & Cereri quam

Europen nominant, ac fuisse Trophonii nutricem perhibent: adest haruspex, qui cæsarum hostiarum viscera inspectat: ex ea inspectione vaticinatus, nunquid Trophonius placatus jam & propitius consultorem sit accepturus. Alia tamen exta non tam perspicuè Trophonii mentem denuntiant; veràm eâ qua quis nocte descendit, arietem mactat ad ipsam foveam, invocato Agamedis numine. Exta priora pro nihilo ducuntur, etiam si maximè fuerint læta, nisi hujus quoque Arietis exta idem portendant. Id ubi ita evenerit, ut extorum consentiat significatio, bona cum spe descendit consultor: atque hoc maximè modo initiatus, eoque ritu descendit. Deducunt sacrificuli eum noctu ad Hircynam fluvium, ibi hominem oleo perungunt, & abluunt pueri duo ex Oppidanorum liberis, annos ferme tredecim nati: Hermas (id est, Mercurios) illos nuncupant. Hi sunt qui descendentem abluunt, quique ministrant quæ sunt opus omnia, ut puerorum est captus. Hinc non statim ad Oraculum à sacrificulis, sed prius ad amnis fontes ducitur: sunt verò duo inter se proximi. Bibenda est illic Lethes quæ dicitur aqua, quocunctorum ei quæ antè ullerant curæ oblivio contingat. Mnemosynes (id est, memoriæ) deinde aquas potat, ut ne mens effluat, quo minus quæ intra illa penetralia viderit, omnia memoriâ contineat. Jam simulacrum, quod fecisse Dædalum autumant, contemplatus (nemini prorsus id ostendunt Sacerdotes, præterquam iis qui ad Trophonium sunt accessuri) eo signo conspecto, & cum multa religione votis nuncupatis ad Oraculum progreditur, tunicam indutus lineam, ac tæniis incinctus, soleis popularibus in pedes inductis. Est verò Oraculum, &c. Vide pag. 67.

Qui certè intra penetrabile descenderint, futura non uno & eodem modo cognoscunt: ex visis alius, ex auditis alius id consequitur. Per easdem fauces patet omnibus reditus, sed

iline-

itinere retrogrado, præeuntibus pedibus. Neminem omninò ex iis qui eo pervaserint, non reducem evasisse affirmant, uno excepto qui de speculatoribus Demetrii fuit: illum certè neque eorum quidquam sacrorum, quæ fieri ad fanum illud religione sancitum est, fecisse: & non sciscitandi causâ, sed quod argentum & aurum se, ex adyto exportaturum speraret, introisse ajunt. Ejus (itaque) cadaver alibi apparuisse ajunt, & non per sacrum antri ostium ejectum. De quo quidem homine, quum dicantur alia, ea ipse quæ narratu duxi dignissima, exposui. Consultorem à Triphonio reversum sacrificuli in solio statim collocant, quod Mnemosynes vocant: positum illud est non procul ab adyto. Ab eo percontantur quæcunque vel visa vel audita reportarit. Ea ubi acceperit iis hominem tradunt, quibus id officii demandatum est. Hi sublato hominem in cellam Bonæ Fortunæ & Boni Genii, in quo veniens primum commoratus fuerat, reducunt, multo illum quidem adhuc terrore attonitum, & suimet atque omnium adsistentium oblitum. Resipiscit tamen (paulò) post; & pristina ei mens & risus redit. Scribo autem non solum audita, SED QUÆ ET ALIIS ACCIDISSE VIDI, ET EGOMET SUM EXPERTUS, CUM AD TROPHONIUM, CONSULENDI GRATIA, IPSE ETIAM VENIREM. Coguntur sane omnes, qui ad Trophonium descenderant, quæcunque vel audierunt vel viderunt tabulæ inscripta (illic) suspendere.

Perpendamus jam, quæso, illa quæ ad hoc Opertum gerebantur: videbimus enim ibi non magis opus fuisse Diaboli super aut præternaturalibus artificiis, quam ad Delphicum, de quo modo egi: sed omnia hîc æque fraudibus constitisse humanis. Interim multum quoque lucis afferent illa, quæ hîc peragebantur, intelligendis istis quæ Delphis perpetrabantur: Sicut & illa vice versa hoc Trophonii Oraculum aliquatenus illustrant.

Quæ igitur primo hic se in conspectum dant sunt *Expiationes*, & *Abstinentia*; ac quidem per aliquot dies, in Cella sive ædicula, quæ huic tragœdiæ peragendæ quoque parata erat: ubi carnes tamen Consultori ex victimis subinde afferebantur; dum Antistites interim laute atque opipare ipsius sumptibus (nec semel tantum,) convivarentur. Qualis Abstinentia, similiaque hîc observata, etiam ad alia Operta locum habebant; atque imprimis ubi per Insomnia Oraculorum Respon-
sa reddebantur: cum interim non deessent media, quibus dum vino abstinebant, aqua illa quæ talibus propinabatur, com-
mode infici posset medicamine aliquo. Verum talia magis ex-
spectanda erant, ubi cum *Lethes* tum *Mnemofynes* pocula
essent exhaurienda: de quibus statim latius.

Post illam igitur Abstinentiam sequebantur Lustrationes (de quibus videndus Eruditissimus Lomejerus; ac quæ jam ante aliquot annos, in Belgico meo de Oraculis tractatu attuli) & Sacrificia, ac quidem crebro iteranda; ut sic bona obtinerentur præsagia. His igitur 3. conjuncta erat Haruspicina; inde-
que ultimum tandem Omen capiendum ex Ariete (post tot jam ante facta sacrificia) ac quidem ista nocte, qua Oracu-
lum consulturus, eò descensurus erat: nisi illo ultimo sacrifi-
cio male litatum esset. Quocum comparet Lector tremorem illum victimæ, seu capræ aquâ obrutæ apud Delphos.

At priusquam sic descenderet, oleo perungendus erat, à Sacerdotibus, rursusque abluendus à pueris; ut scilicet res eo simplicior, atque omni fraude & impostura carens appa-
reret.

Hinc porro ducebatur ad *Lethes* ac *Mnemofynes* fontes; ut sic ex una bibendo præteritorum oblivisceretur, quasi; atque ex altera, ut sic mentem magis puram ac robustam haberet, hinc bibendo, ad bene memoriâ retinenda illa, quæ jam jam visurus atque auditurus erat.

Aquas autem esse vel fuisse quasdam istâ naturâ, ut insa-
niam

niam crearent hominibus, qui eas biberant, patet (si hîc quoque Poëtis credendum) 1. ex Ovidii 4. Fastorum libro, de Gallo fluvio, hoc modo :

*Qui bibit inde furit. Procul hinc discedite queis est
Cura bonæ mentis. Qui bibit inde furit.*

Sicut id 2º. quoque testatur Plinius lib. 31. cap. 1. de Gallo, his verbis : *Sed ibi in potando necessarius modus ; ne lymphatos agat : quod in Æthiopia accidere iis qui è fonte rubro bibunt, Ctesias scribit.*

De Fontibus vero hisce *Lethes* ac *Mnemosynes*, idem eodem capite : *In Bæotia ad Trophonium Deum, juxta flumen Orchomenon, duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert ; Inde nominibus inventis. Pergit porro idem, & sic de aliis tradit : In Cilicia apud oppidum Crescum rivus fluit Nâs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri, M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant.*

Vitruvius, qui lib. VIII. cap. 3. post alia de aquis ac fontibus narrata, agit de ipsorum Miraculis, ita loquitur de fonte in insula Chio : *Item est in insula Chio fons, è quo qui imprudenter biberint, fiunt insipientes : & ibi est epigramma insculptum ea sententia ; jucundam esse potionem fontis ejus : sed qui biberit saxeos habiturum sensus. Sunt autem versus hi :*

Ἡδὴα ψυχροῖο ποτῆ λίβας ἦν ἀναβαῖλλη
Πηγὴν, ἀλλὰ νοῶ πέτρῃ οἱ τῆ δὲ πῶν.

Quæ cuncta jam dicta solum & unicum vinum, vel in diversis, vel etiam in uno eodemque homine, præstare potest : modo imprudenter (ut Vitruvius loquitur) bibatur. Imo etiam, quod de alio fonte in Æthiopia narrat Ctesias, *bibentes*

tes ex isto ita mutari intellectu, ut etiam in occulto gesta confiteantur.

Porro de fontibus qui potantes inebrient, vel contrà quoque abstemios reddant, aliave miracula producant, legendi Sotion, Plinius, Athenæus & alii: imprimis si quis fabulis delectetur.

Si igitur talis dementandi, vel contrà intellectum seu memoriam, confortandi vis, istis ad Trophonium fontibus non inerat: certe tales per medicamen infusum, vel aliter, effici poterant aquæ: cum hæc per solorum Antistitum manus commode peragi potuerint: nemoque medicinæ aliquantulum gnarus ignoret, quid Opio, quid Dutroa, quid aliis pluribus (de quibus jam supra locutus fui) peragi possit.

Hinc denique antequam in Antrum descendat Fatidicum adorandum est Trophonii-Simulacrum, ad quod in Adytis positum, preces jam descensuro fundendæ sunt; ibique adeo postulationes exponendæ: quæ quam facile sive aperte, sive clam, observari potuerint à Sacerdotibus, ubi omnia fraudibus texendis comparata erant, (cum quoque sic nullum hîc periculum esset aberrandi per codicillos non commode resignatis) facile quivis lector comprehendere possit.

Post illa sequebatur descensus, qualis à Pausania (qui ipse eo descenderat) describitur. Ac certe quod scalis rursus ablatis, Consulturus ibi solus relinqueretur in istis angustiis; ac quod pedibus in per angustum istud foramen immisissis, ille sic vehementer pertraheretur in istud sacrum antrum; ac quidem manibus quoque impeditis per placentas illas, quas quasi serpentibus deliniendis, tenere cogebatur; revera, ne manibus libere uti ad aliquid apprehendendum, aut contranitendum uteretur: certe, illa omnia (cum & jam sensim magis magisque ipsi mens perturbaretur) clare ostendunt, hæc omnia per imposturas &c. patrata fuisse.

Quid

ra antri Trophonii cum suis
lis ac fornicibus, &c.

Consultor jam in antrum Trophonii pro-
tractus.

post mentem obnubilatam ac turbatam,
turæ & specula exhibita, vocesque au-
bus ingestæ.

piçturæ ac specula adhibita.

2, ad horrendum sonitum, adeoque &
errorem superstitosum, excitandum: per
eas ei talia, quæ in rem ipsorum erant,
geriebant.

niamata mentis obnubilationi adaugendæ
pposita.

erdotès, in subterraneis istis cellis, quæ
ecessaria his imposturis, adernantes.

8. Consultores suspecti, vel qui inuitis
Antistitibus eo irruperant, occisi;
ac per os non sacrum ejecti.

9. Communicatio fornicum ac cellarum
subterraneorum inter se.

aculi Consultor per idem foramen, per
quod demissus fuerit, retractus.

10. Consultor, adhuc mente obnubilatus ac turbatus
suique necdum conscius, in sella memosy-
nes positus; ac de visis atque auditis per
Antistites interrogatus.

11. Consultor, qui depingit quid ille, quasi, vide-
rit, atque audiverit: &c.

Interiora antri Trophonii cum suis
cellis ac fornicibus, &c.

1. **C**onsultor jam in antrum Trophonii protractus.
2. Ipsi, post mentem obnubilatam ac turbatam, picturae & specula exhibita, vocesque auribus ingesta.
3. Ipsa picturae ac specula adhibita.
4. Tubae, ad horrendum sonitum, adcoque & terrorem superstitosum, excitandum: per quas ei talia, quae in rem ipsorum erant, ingerebant.
5. Thymiamata mentis obnubilationi adsurgende apposita.
6. Sacerdotes, in subterraneis istis cellis, quae necessaria his imposturis, adruantes.
7. & 8. Consultores suspecti, vel qui irvotis Antistitibus eo irruerant, occisi; ac per os non sacrum ejeti.
8. & 9. Communicatio fornicum ac cellarum subterraneorum inter se.
10. Oraculi Consultor per idem foramen, per quod demissus fuerit, retractus.
11. Idem, adhuc mente obnubilatus ac turbatus sui que necdum conscius, in sella mnemosynes positus; ac de visis atque auditis per Antistites interrogatus.
12. Pictor, qui depingit quid ille, quasi, vidit, atque audiverit: &c.

Quid in ipso antro peractum fuerit ab Antistitibus &c. quid factum Consulenti, id ipse Consulens observare minime potuit; quod jam plane amens esset, sive ab aquis epotis, sive ab aliis mediis, per suffimenta, vel inunctiones, quale quid jam ad Hyrcynam per pueros illos fieri potuerat: qualeque inunctionis, quo dementia excitabatur, exemplum nobis ut autoptes affert P. A. Mathiolus, in præfatione ad Dioscoridem. Qua amentia perdurante, vel etiam adaueta, dum ibi diutius moraretur, adhiberi poterant & picturæ & specula, in quæ picturæ reflectebantur, per illos qui Consulenti, clam ipso, à tergo adstarent: ut per ejusmodi catoptromanteiam eum deciperent: dum sic repræsentarent illa, quæ ipsis convenire videbantur interrogatis seu postulationibus à Consulente ad Deum jam, ipsis præsentibus, directa. Vel per tubas sive locutorias sive alias, aliave per instrumenta huc facientia, quæ aut cominus auribus admota, aut ex congrua (seu magis vicina, seu magis, vel etiam admodum, remota,) media sine insigni artificio, adhiberi poterant, quibus Responfa magis minusve clare, seu obscure vel intricate concinnata ipsi ingerere valebant. Quin & confingere commodissime, ac sine periculo, poterant eum talia, vel talia vidisse aut audivisse, prout id ipsis lubitum esset.

Ac talia quidem prætenfa Dei Responfa, postquam eodem modo, i. e. pedibus antrorsum, extractus ex antro fuerat, ac jam in Mnemosynes folio repositus esset; cogebatur ipse (ad interrogata Antistitum huic fraudi accommodata) enarrare, pro potestate ejus; dum adhuc insania laboraret, sui que & aliorum nondum meminisset.

Modus, igitur, exeundi inde æque suspectus est quam introeundi; quod modo naturali contrario, pedibus primo erumpentibus Consultor prodiret ex antro, menteque adhuc abalienata. Hisce accedat quod dum adhuc ita terrore attonitus, ac suimet & omnium aliorum oblitus erat; neque ullo modo ad sese redierat, percontatio (quid nempe vidisset vel audi-

visset) ab Antistitibus institueretur. Ille quippe, qui nondum mentis suæ compos erat, ac cui nondum memoria constabat, narrare cogebatur his Sacerdotibus illa quæ viderat audiveratve; isti vero hæc ex ore ipsius excipiebant.

Ac quid hîc non poterant confingere ac refingere, vel adornare, pro lubitu; ut eo commodius interpretationem sive ambiguum sive apertam (quod tamen rarissime fiebat) valerent accommodare? eique postquam is jam mentis compos factus esset ostendere, atque audacter affirmare talia aut talia ab ipso visa fuisse vel audita? Imprimis vero, si jam callide expiscati fuerant vel ex ipso Consultore sive inebriato, sive alias nimis incircumspecto, vel ex famulitio ipsius, quorum gratia Trophonium venisset consultum: si non ex ipsius precibus Trophonio factis id exaudire potuerant.

Historiola vero illa de Demetrii regis satellite, præter alia, admodum clare fraudes ibi perpetratas arguit. Narrabatur illa à Sacerdotibus, scilicet, superstitioni adaugendæ ac ne temere quis vel vi vel fraude in istud antrum irreperet, illorumque ibi mysteria detegeret; hinc ut prophanum quendam hominem, non religione sed avaritia ductum istum depingebant; ac simul poenam Divinitus illi inflictam; corpusque ejus, seu cadaver alibi apparuisse, ejectum non per *os Sacrum* illud, per quod tali modo, uti vidimus, intrabant: sed per aliud, ut videtur, procul dissitum.

Os, interim, illud *non Sacrum*, plus hîc detegit quam prima fronte apparet; cum exinde videamus, istud antrum (sicut & plura alia) diversos adytus & exitus occultos habuisse: per quæ clam aliis importari atque exportari poterant, quæ hisce imposturis adjumento esse poterant; vel intrare tales homines, qualibus ipsi quandoque huic Tragœdiæ simul peragendæ indigebant.

Si igitur talis historia ibi contigit, summe credibile est istum Satellitem cupidine explorandi illud Opertum (ac forsitan non tam

tam ex propria curiositate, quam regis Demetrii, aut aliorum) vel quoque ex avaritia simul, ac spe prædæ inde reportandæ. Cui cum ob auctoritatem, (qua forsitan nitebatur) ac potentiam Demetrii regis, id minus prohibere possent, nil melius invenire poterant, quam ut ipsum ibi clam, seu veneno, seu aliter interficerent; eumque ex Antro ejectum, ita irâ ac vindictâ Divina interemptum fuisse, famâ divulgarent: quasi Deus ille Triphonius horrendam ipsius impietatem ex auri sacra fame natam tali poena illum affecisset; hominesque alios, ne quid tale unquam machinarentur, admonitos voluisset.

Hic etenim maxime ipsis cavendum erat, ne hæc respublica Divinatoria seu Fatidica aliquid detrimenti pateretur: cum omnis honor atque auctoritas, omne lucrum ac commodum ipsorum, ab auctoritate Antri Fatidici, & credula superstitione hominum penderent. Quare ejusmodi impiis conatibus omni vi ac conatu, obviam ire debebant, eosque importunos scrutatores tempestive interimere; eo quod mortui omnes pisce omni magis muti sint, neque aliquid aliis enarrare valeant; aliorumve fraudes atque imposturas, artificiaque detegere queant.

Si vero quispiam illorum, qui conscii horum Mysteriorum erant, (sive quod ex ipsorum consortio essent, sive aliter eorum notitiam acquisivissent) propalare illa in vulgus tentaret; nullæ deerant ipsis occasiones [sicut & apud alia Oracula] quibus tales homines perdere, suasque injurias ita acerbe ulcisci possent. Impii enim erant tales ac nefarii, cunctisque Diris devovendi. Nec si evasissent, apud stolidum vulgus ipsis ulla fides: cum statim Sacerdotes omnia horrenda atque impia de talibus in vulgus serere ac dispergere valerent. Imò nec Reges, Principes aut Magnates, quibus talia Opera sæpe maxime inservire poterant, hæc detecta hominum vulgo volebant: quamvis quandoque & contra ipsos (quod tamen rarius) maligni Antistites iis abuterentur; sive ex proprio odio

198 DE ORACULORUM ETHNICORUM
aut ira , sive pretio ad id conducti) eo quod mediante hac
superstitione , ac sub prætextu pietatis in Deos , populo iis
facile credulo ita commodius dominarentur.

Quod autem postremo circa hoc Oraculum notandum ve-
nit, est, hos Antistites minime contentos nuda Consultorum sive
relatione , sive confessione , eo modo uti supra videmus, fa-
cta : verum & coëgisse illos ut prætena hæc visa vel Audita
(ac quidem ex concinnatione Antistitum) propalam ac pu-
blice exponerent, depicta in tabula quadam, aut epigrapha ei
inscripta : ut scilicet ita haberent illi talia Consultorum pro-
pria testimonia , quæ ab hisce in posterum retractari minime
possent.

C A P U T I X.

*De Oraculo agitur Dodonæo, ac quot modis id à veteribus
describatur ; istaque occasione de Memnonis in Ægypto
statua & Oraculo , quamque incerta, varia, imo & ri-
dicula (æque ac quæ de Dodone dicuntur) de hoc Ora-
culo narrentur. Quibus tum adjungitur Sphynx illa quæ
Pyramidibus Ægyptiacis prope adstat ; ac denique Ora-
culum Jovis Ammonis in Lybia.*

AB Oraculo hoc Trophonii transeamus ad celebratissimum
illud Jovis Dodonæi, de quo tam diversa produnt omnes
scriptores Veteres, qui, aut data opera, aut per occasionem,
aliquid de hoc *ἱερόν* scriptis consignarunt. namque aliis, uti
alter Moenalus, *argutumque nemus, quercusque loquentes
semper* habebat ; aliis Columbæ in iis vaticinia edebant, aliis
alia. Sed prætereamus illa Mythologica ac Poëtica figmenta
istorum hominum, quibus quidlibet audendi, imò & men-
tendi

tiendi semper apud horum admiratores fuit æqua potestas. Quæ, ut cum Cicerone loquar, *delectationis habeant quantum voles : verbis , sententis , numeris , cantibus adiumentur : Auctoritatem quidem nullam [iis] debemus , nec fidem [talibus] commentitiis rebus adjungere.* At hinc etiam ne historicis quidem fides adhibenda : qui, licet animo in veritatem propenso , ipsam rei veritatem nobis tradere non potuerunt. Quod ex sequentibus manifestum fiet. Strabonis enim Epitomator (namque ipse Strabo, injuria temporum, eo in loco mutilatus) ita loquitur : *Ὅτι ἡ παροιμία ἔ ἐν Δωδώνῃ χαλκῆιον ἐντεῦθεν ὀνομάσθη. χαλκῆιον ἦν ἐν τῷ ἱερῷ, ἔχον ὑπερκείμενον ἀνδριάντα, κρεατέντα μάστιγος χαλκῆιον, ἀνάστημα κορυφῶν. ἡ δὲ μάστιξ ἦν τελευτῆ ἀλυσιδωτῆ ἀπυρτημένης ἔχουσα ἐξ αὐτῆς ἀσφαλάς· οἱ πλεῖστοις ἔ χαλκῆιον σιωχῶς ὁπότε αἰωροῖντο ὑπὸ τῶ ἀνέμων, μακρὸς ἤχος ἀπειροζέοντο.*

Quod proverbium (illud) *Æs Dodonaum* hinc nomen habuerit. Lebes erat in Templo, cui parva viri statua imminebat, manu tenens flagellum æneum (quæ andrias erat donum Corcyæorum.) Flagellum vero erat ex triplici catena quæ appensos sibi talos habebat : qui illud vas æneum continuo percutientes, cum à ventis sursum ferebantur, magnos sonitus efficiebant. Suidas verò in hunc modum : *Δήμων γὰρ Φησιν ὅτι τὸ ἔ Διὸς μαντεῖον ἐν Δωδώνῃ λέθῃσιν ἐν κύκλῳ περιέλιπται. τέρας ἦ ψαύειν ἀλλήλαις, ἔ κρεατέντα τῶ ἐνός, ἤχῃσιν ἐκ θαλάσσης πάντας· ὡς θα πολλῶ ζέοντι γίνεσθαι τῶ ἤχῃσιν πῶ περιόδον.*

Demon enim narrat Dodonæi Jovis Oraculum lebetibus undique circumdatum fuisse. Hos verò inter se contiguos fuisse, & (horum) uno pulsato, omnes ordine resonasse ; ita ut illius soni circuitus diu duraret.

Ita quoque Eustathius ad Homeri Iliada loquitur. Qui Eustathius, si benè memini, Pausaniam Authorem laudat : quamquam apud Pausaniam tale quid ego minimè inveniam. Cæterum.

terum hæc jam adducta ex Eustathio Suidam hausisse, iis, qui utrosque contulerint, clarum est: Idem vero Suidas eodem in loco: Δωδώνη πόλις ἐν τῇ Θεσπρωτίδι Πελασγία, ἐν ἣ ἴσατο δρυὶς ἐν ἣ μαντεῖον ἦν γυμνασίων προσφιλίδων. Ἐ εισιόντων τῷ μαντεῶσιν, ἐκινεῖτο δῆθεν ἡ δρυὶς ἠχῶσαι. αἱ δὲ ἐφθέγγοντο ὅτι τάδε λέγει ὁ Ζεὺς. καὶ ἀνδραὶς ἴσατο ἐν ὑψὶ ράβδον κατέχον· καὶ παρ' αὐτῷ λέβητος ἴσατο. καὶ ἔπειεν ὁ ἀνδραὶς τὴν λέβητα, ἐξ ἧ ἠχὸς πῆ ἐναρμόνιον ἀπετελείτο.

Dodone urbs Pelasgica in Thesprotide, in qua quercus erat: in qua urbe etiam Oraculum mulierum fatidicarum. Ingredientibus autem illis, qui consulebant Oraculum, movebatur scilicet illa quercus resonans. ILLÆ VERO LOQUEBANTUR, ET ORACULI CONSULTORIBUS DICEBANT, JUPITER HÆC DICIT. Et statua stabat in alto virgam tenens, & prope statuam ipsam erat lebes, unde sonus quidam Harmonicus, concinnus & suavis edebatur.

Hæc autem verba, & statua stabat, &c. videntur rursus alterius cujusdam esse quam qui modo præcesserat. Quod minime obscurum esse potest iis, qui norunt (& quisnam è doctorum numero hoc nescit?) Suidæ Lexicon mera ex aliis esse collectanea.

Philostratus autem, in Imaginibus, libro 2. χαλκή πε ἠχώ ἐν αὐτῷ πέμπηται, ἣν, οἶμα, ὁρᾷς ὀπιβάλλουσαν πῶν χεῖρα τῶν ἑσμάλι, ἐπειδὴ χαλκῆιον ἀνέκειτο τῶν Διὸς κατὰ Δωδώνην, ἠχῶν ἐς πολὺ τῆς ἡμέρας, καὶ μέχρι λάβοιτο πῆ αὐτῶν, μὴ σιωπῶν.

Aeneaque in ipso Echo colitur, quam (ut puto) ori manuum apponentem cernis. Quandoquidem ahenum Jovi in Dodone dicatum erat, ad multum diei resonans, & donec id apprehenderet quispiam, minime silens.

Aristoteles iterum alio modo descripsit illud μαντεῖον. Ita enim de ipso jam aliquoties adductus Suidas: Ἀριστοτέλης δὲ ὡς

ὡς πλάσμα διελέγχων, δύο Φησὶ σύλῃς εἶναι καὶ Ἰππὶ μὲν ἔ
 ἔπερ᾽ λέειν, Ἰππὶ ἑτέρεα δὲ παῖδα κρατῶντα μάστιγα ἧς τὰς
 ἰμάντας χαλκίεας ὄντας σιοῦσθαι ὑπὸ ἀνέμοι τῶν λέβηθι περιστρέφειν,
 πῶν δὲ τυπτόμενον ἤχειν. *Aristoteles vero* (hoc μαντεύειον) ut
figmentum coarguens, ait duas esse columnas: & quidem
uni earum insistere lebeta, alteri verò puerum manu tenen-
tem flagellum, cujus lora ex ære conflata, dum moventur
à vento, lebeti impingunt illumque ita flagellatum reddere
sonum. Quo loco autem Aristoteles ejusque sequaces, alique
 aliarum sectarum homines, *ῥησιμολογία* hujusmodi habuerint, su-
 perius ex Eusebio manifestavimus; cui Cicero alique possent
 addi: Sed existimo fatis superque quæ ibi dicta sunt suffi-
 cere.

Quæ vero paulo inferius habet idem Stephanus, longè
 ab hisce diversa videntur: ea scilicet quæ ex Menandro affert:
Μέμνηται αὐτῆς Μένανδρου ἐν Ἀρήφορῳ. Ἐὰν δὲ κινῆσῃ μόνον τὴν
Μυρτίλλω τούτῳ ἕως, ἣν τίτθω καλεῖ, πέρασ ποιῆ λαλιᾶς ἔ
Δωδωναίων ἀντὶ χαλκίον, ὃ λέγουσιν ἤχειν ἀνὰ περιήψαθ' ὁ παρών,
τὴν ἡμέραν ὄλλω, κατὰπαῦσαι θάπην, ἢ τούτῳ λαβῆσαν, νύκτωρ
ῶν προσλαμβάνῃ. Cujus [proverbii] meminit Menander
in comœdia, quæ inscribitur gestator Sacrorum Arcanorum:
Si verò quis solum moveat hanc Myrtillem (quam nutri-
cem vocat) finem loquelæ facit æs Dodonæum, quod di-
cunt sonare per totum diem, si quis TRANSIENS ILLUD
TETIGERIT, & citius desinere, quam illam loquentem;
noctem enim addit loquelæ.

Apud Stephanum rursus, (in fragmento quod Tenullius
 edidit) longè alia habemus. Ita enim ibi, inter alia, loquitur:
 ἔστι ἡ Ἐδωδωναίων χαλκίον παροιμία Ἰππὶ τῶν πολλὰ λαλέωντων,
 ὡς Μενεδήμων Φησὶν. διπλὸν ἔστι τὸ ναὸν ἔδωδωναίᾳ Διὸς ποίχῃς μὴ
 ἔχοντα, ἀλλὰ τρέποδαι πολλὰς ἀλλήλων πηλυσίον; ὡς τὸ ἐνὸς ἀπὸ
 μύθου ὡς πέμπειν διατὸ ψάσσεως τὴν ἐπιχρησιν, ἐκάστῳ διαμύθειν
 τὸ ἤχον ἀχέας αὐθις ἔνός ἐφάψηται.

Æs Dodonæum quoque proverbialiter dicitur de iis qui multa loquuntur (ut Menedemon ait) quia Templum Jovis Dodonæi non habet parietes , sed multos tripodas sibi invicem proximos ; ita ut qui unum attingit , per contactum transmittat resonantiam , & unicuique immaneat repercussio , donec iterum unum attingat .

Aristoteli tamen adstipulantur Polemon & Aristides (apud eundem Stephanum citati) quorum posterior , (qui ex professo illud Templum & quæcunque ad illud pertinebant descripsit) paulo latius ibi describit , quæ ex Aristotele compendiosius Suidas narrat .

Consideratu sanè dignum , unde tam diversa de hoc Dodonæo Oraculo tradant scriptores veteres . Nimirum Consultores ad quercum istam (sunt tamen & qui Phagum nominant arborem , non quercum , non magno licet discrimine , cum sit fagus è quercuum genere) minimè admittebantur ; nec videbant quid rerum circa eam gereretur . Audiebant quidem æris sonum , sed unde ille proficisceretur , quonamve modo ille excitaretur ignorabant ; atque habebant illa à Sacerdotibus partim , partim ex conjectura . Ipsis enim aliquid , quod attonitos eos , si superstitiosi satis essent , reddere valeret fuisse ostensum ; arboris motum , scilicet , ac simul sonum inde quasi (forsan & revera) prodeuntem , talique artificio concinnatum ut miraculi loco hujusmodi consultoribus haberetur , minimè negare velim : sed tanto ea spectata fuisse intervallo , talibusve impedimentis callide interjectis , ut ipsa rei veritas ritè perspici nequiret , facile quivis sat nasutus crediderit .

Post illas autem jam prægressas præstigias reddebantur Oracula , per *Prophetidas* , vocatas *Dodonidas* (quod ex Plutarcho aliisque abunde patet) sive voce ac carmine , uti ex exemplis apud veteres scriptores , eosque qui Oracula per istos dispersa collegerunt , liquet ; sive *Sortibus* , uti ex Ciceronis libro

bro I. de Divinatione, sicut & ex secundo ejus de Divin. libro fat clare à nobis ostenditur.

Quæ Sortes, quibus qualibusque modis tractatæ fuerint, abunde liquebit ex subsequenti hîc digressionem; quæ docet veram esse hanc Ciceronis assertionem, *Totam (scilicet) hanc rem esse inventam fallacis, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem.* Ac cum fallerentur & circa Arborem & Sortes consultores, quis miretur eos & circa reliqua potuisse falli; aut cæterorum Oraculorum Antistitibus cum plurima suppeterent, quibus præstigias ac fallacias adornarent, quis dubitet & hosce Dodonæos suas artes artiumque adminicula habuisse?

At ne nimium miremur pelves istas, aut pelvem, aut quodquod demum volueris æreum instrumentum, quod, aptum tali sonitui reddendo, pro pelvi sive χαλκείῳ divinitus percusso venditabant, aut tripodas aut lebetes sibi invicem tangentem; facit Memnonis illa in Ægypto (licet eam in Æthiopia ponat Philostratus) statua: quæ, tacta solis radiis, admirabilem istum sonum, (imò & Oracula, uti a supersticiosissimè credebatur) edebat. De ipsa enim tam varia ac diversa narratur, ut facile aliquis dubitet, an talis statua unquam fuerit in rerum natura. Nec diffiteri velim, me èo non difficulter propendere, ni Strabo noster, quem plurimi, & ex merito (uti omnes verè docti) æstimo; quique incredulus mihi fatis visus est, ne pro supersticioso, atque adeo pro fabularum narratore nimio cuiquam habendus sit, in hunc modum de ea loqueretur, lib. 17. Ἐν τῷ θητῷ ἡ δυνῶν κελουσῶν ὄντων μονολίθων ἀλλήλων πηλίστον, ὃ μὲν σώζεται, ἔ ἡ ἑτέρη πᾶ ἀνω μέρη τᾶ δὲ τῆς κατέδρατος πέπλωκε σεισμῷ ἡμετέροισι, ὡς Φασί. Πεπίσθηται δὲ ὅτι ἀπὸ καθ' ἡμέραν ἐκάστῳ, ψόφῳ, ὡς ἂν πηλῆς ἢ μεράλης ἀποτελεῖται, δὲ τῶ μόνοντῳ ἐν τῷ θητῷ, ἔ τῇ βασί μέρη, καὶ γὰρ ἡ παρὰν ὅπῃ τῷ Ἰόπων μὲ Γάλλης Ἀιλίς, ἔ ἔ πηλῆς τῷ σωόντων αὐτῷ φίλων τὲ κὲ τραχιωτῶν,

πρὸ ὤραν πρώτῳ ἤκασου ἔ ψόφου , εἶπε δὲ τὸ τὸ βάσιως εἶπε δὲ τὸ
 ἔ κολλοσσῶ , εἶτ' ἐπίτηδες τὸ κύκλω , καὶ πρὸ τῶν βάσιων ἰδρυμέ-
 νων πρὸς ποιήσαντι τὸ τὸ ψόφον , ὅσα ἔχω δι' ἄχρηστα. Δὲ γὰρ τὸ
 ἀδύλον τὸ αἰτίας , πᾶν μᾶλλον ἐπέρχεται πρὸς βίαν , ἢ τὸ ὅτι τὸ λί-
 θων ἔτω τετραγώνων ἐκπέμπεται τὸ ἦχον.

Hic [Thebis] cum duo colossi essent de solido lapide inter se propinqui, alter adhuc extat, alterius verò à superiore sede partes corruerunt, terræ (ut fama est) motu. Creditum etiam est semel quotidie sonitum quendam, veluti ictus haud magni edi, à parte quæ in sede ac basi permansit. Ipse cum Aelio Gallo adessem, & cum reliqua amicorum turba, ac militum, qui eo erant, circiter horam primam, sonitum audiui; utrum à basi, utrum à Colosso, an verò à circumstantium aliquo, non habeo affirmare: cum propter incertitudinem causæ quidvis potius credere subeat, quam ex lapidibus sic compositis sonitum edi.

De eadem statua ita Pausanias: Παρέσχε ἡ πολλὰ μάλιστα [Θαυμάσαι] Ἀιγυπτίων ὁ κολλοσσὸς ἐν Θήβαις ταῖς Ἀιγυπτίαις Διὰ-
 γασί πὴν Νεῖλον, πρὸς τὰς Σύρυγγας καλαμίδας. ἔστι γὰρ ἐπὶ κα-
 θήμενον ἀγάλμα Ἡλείου, μέμνονα ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί. Τέτον γὰρ
 Φασιν ἐξ Ἀιθιοπίας ὀρμηθῆναι εἰς Ἀιγύπτον, καὶ τῶν ἀχρῶ Σέσωιν.
 Ἀλλὰ γὰρ ἔ μέμνονα οἱ Θηβαῖοι λέγουσι, καὶ paulò post: ὁ καμ-
 βύσης διέκοψε, καὶ νῦν ὅσον ἐκ κεφαλῆς εἰς μέσον σῶμα, ἦν ἀ-
 περρίμμενον. ὅ τ' ἡ λοιπὸν καὶ θηγαί τε ἔ ἀναὶ πᾶσαι ἡμέραν ἀνίσχον-
 τ' ἡλίε βοᾶ, καὶ τὸ ἦχον μάλιστα εἰκάσθ' τις κητήρας ἢ λύρας ῥα-
 γείσης χορδῆς.

Quaquam Colossum, quæ Thebis Ægyptiis est trans Nilum, non longè ab eo loco quæ Syringes (id est, fistulæ) appellantur, majore utique cum admiratione spectavi. Statua ibi est sedentis quasi Solis. Eam multi Memnonis nominant: quem ex Æthiopia in Ægyptum venisse, ac Susa etiam usque penetrasse tradunt. At ipsi Thebani Memnonem esse negant, &c. eam Cambyses diffidit: & nunc etiam

supe-

superior pars à vertice ad medium truncum humi neglecta jacet; reliquum adhuc sedere videtur; ac quotidie sub ipsam solis ortum, sonum edit, qualem vel cytharæ vel lyræ nervi, si forte (dum tenduntur) rumpantur.

Plinius autem, eam in delubro statuit, lib. 36. cap 7. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis statua dicatus; quem quotidiano solis ortu contactum radius, crepare dicunt, &c. Tacitus vocalem sonum ex ipsa statua prorupisse scribit, lib. 2. Annalium: Quorum præcipua ferè fuere Memnonis saxeæ effigies, ubi radius solis ista est vocalem sonum reddens. Cujus verba eatenus concordant cum iis quæ Lucianus habet in Toxari: καὶ δὴ ποτε ὁ μὲν Δημήτριος, ἔτυχεν εἰς τὸ Αἰγύπτιον ἀποδημῶν καὶ θεῶν τῶν περαμίδων, ἀκροάσας δὲ τῶν Μέμνονος. ἤκουσε γὰρ ταύτης ὑψηλὰς ἑσῆς, μὴ παρέχεσθαι σκιάν· τὴν δὲ Μέμνονα βοᾶν πρὸς ἀναπίπλοντα τὸν ἥλιον.

Aliquando etiam Demetrius in Ægyptum est profectus, ut Pyramidas & Memnonem viseret. Siquidem audiverat eas, quamquam excelsa erant, umbram non præbere; MEMNONEM AUTEM ORIENTE SOLE CLAMARE.

Ast idem ille Lucianus, in Philopseude suo, ita de eadem hac statua: Ὅπου γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ διήγον, ἐπὶ νέῳ ὄν, ὑπὸ τῶν πατρῶς ἵππῶν παιδείας προσφάσθαι ἀποσελεύεις. ἐπετυμησάμενοι εἰς Κοπθὸν ἀναπλάσας, ἐκείθεν ἵππῶν Μέμνονα εἰλθάναι, ἀκρόαται τῶν θαυμασίων ἐκείνου ἠχῶντα, πρὸς ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον ἐκείνης μὲν ἐν ἡμέσῃ, κατὰ τὸ κρινὸν πῆς πολλοῖς, ἀσημόν τινα φωνῶν, ἀλλὰ μοι καὶ ἔχρησεν ὁ Μέμνων αὐτὸς, ἀνοίξας τὸ στόμα ἐν ἑσπέρῃ ἐπὶ τῷ. καὶ εἶπε μὴ περὶ τὸν ἥν, αὐτὰρ ἂν ὑμῖν εἶπον περὶ ἑπῆ.

Cum in Ægypto degerem, adhuc adolescens, à patre doctrinæ gratiâ missus, cupivi navigio Coptum profectus, illinc adire Memnonem atque audire miraculum illud; eum,

videlicet, sonum edentem ad orientem Solem. Illum igitur audivi non hoc vulgari modo, QUO AUDIUNT ALII SONUM QUENDAM INANEM: Sed mihi Oraculum etiam edidit Memnon ipse, aperto ore, septem versibus: quos nisi id esset supervacuum, vobis recenserem.

Sed postrema illa de septem verbis mendacia esse ex ipso Luciano satis constat.

At multa licebat heic admetiri, ubi tam pauci haberent veram istius statuæ notitiam, omniumque istorum quæ de illa narrabantur. Nam uti narraverant Straboni, terræ motu pars superior dejecta fuerat: ut vero Pausanias aliique narrant, à Cambyse (qui, etiam teste Strabone, grassatus violenter in Ægypto, ibi plurima templa demolivit) hæc quoque diffusa fuit. Scholiastes autem Juvenalis, ad versum Sat. xv. DIMIDIO MAGICÆ RESONANT UBI MEMNONE CHORDÆ, sequentia hæc habet: *Memnonis ex ære statua cytharam tenens, certis horis canebat. Hanc Cambyses Rex jussit aperiri, existimans Mechanicum aliquid intra statuam latere. Nihilominus tamen aperta statua quæ erat magicè consecrata, horis statutis sonum reddidit. Ideo DIMIDIO dixit, id est, aperto & diviso.* Hæc vetus Scholiastes. At alter interpret non dum editus sed à Douza (& ex illo iterum à Lubino) citatus: *Statua Memnonis filii Auroræ ita arte quâdam mechanica composita, ut humana voce Regem & Solem salutaret: postea rex Cambyses volens hanc rem cognoscere, partem statuæ abscidit, & sic postea solem tantum, non etiam Regem salutabat: unde DIMIDIO MEMNONE dixit.*

Addamus fanè & alium adhuc Grammaticum atque interpretem, (illum videlicet qui alias non nimium nugari solet) Eustathium: qui ad Dionysium τὸ ἑρμηνεύειν ita loquitur, ad versus 249. & 250. . . . . "ΕΝΘΑ ΓΕΓΩΝΟΣ.

ΜΕΜΝΩΝ ἈΝΤΕΛΛΟΥΣΑΝ ἘΗ'Ν ἈΣΠΙΖΕΤΑΙ ἩΩ.

Ἐνθα γαλῶνως, Φησὶν, ὁ μέμνων ἀναπέλασεν τὴν ἑαυτῶν Ἡώ, τρεῖς ἡμέρας ἡμέραν, ἀσπάζεται. ἀνδρίας μὴ ὦν, Διὰ πνῶ δὲ μηχανῆς ἅμα ἡμέρα λαμπρῶσι φωνῶν, καὶ ἔτω πῶς ἐξ αὐτῶν περὶ λαλῶν, οἷον καὶ ἀσπάζετο τὴν ἡμέραν, &c. UBI RESONANS MEMNON EXORIENTEM SUAM SALUTAT AURORAM. *Ubi resonans, inquit, Memnon exorientem suam auroram, id est, Matrem, quæ dies est, salutat. Viri statua erat, quæ PER MACHINAM QUANDAM ACTA simul ac Sol oriebatur, vocem edebat, atque ita aliquo modo ex motu proprio, seu spontaneo, alloquebatur, veluti veneratus diem ac salutans, &c.*

Quam multum, atque in quam multis, variant ab invicem omnes illi, quos modo citavi scriptores; super hanc Memnonis statuam, & sono ex ipsa edito, &c! dum hic dicat eam fuisse Colossum & ex lapide solido figuratam; alius eam fuisse cavam intus; alius sonum dedisse eam ut cytharæ similisve instrumenti; alius vocalem sonum (quasi ex ore, atque adeo minimè contracta fuisset) fuisse: alius iterum non Colossum fuisse sed andrianta, parvam statuam, & ex ære, non lapide aut lapidibus conformatam & compactam; alius ipsam in delubro positam affirmet, cæteri vero de delubro nullam mentionem faciant; alii denique eam magicè consecratam, alii contrà Mechanicè ita constructam affirmant. Cui quæso hinc major fides adhibenda? ego sanè adstipuler Straboni: nisi quod credam eam non ex unico atque adeo solido lapide formatam, sed ex pluribus compositam fuisse; tam hinc quod fuerit Colossus quam quod tradant Cambylis jussu eam fuisse apertam. Quæ tamen rationes me non tam valde movent quam quod tales statuæ ut plurimum intus concavæ fuerint, alii-que recentiores tradant hanc Memnonis statuam superne apertam, in eamque homines ingressos qui procul inde è terra rursus emergerent. Quidquid sit verum ex hisce, heic non magni

refert, dum constat, omnia ferè incerta, multa falsa, de hac atque aliis à veteribus referri, ita ut non immerito suspecta sint cuncta quæ de talibus, sive statuis, sive Machinis, sive Dis ac templis fatidicis, iisque quæ circa illa acta sint, traduntur. Quid enim credendum de responsis Dodonæis, eorumque auctoritate vel auctore, auctoribusve ipsis, si quid de Templo, quercu, ære, statua cæterisque statuendum sit ignoremus? imò & ignoravit tota antiquitas; quæque ideo per *dicunt*, *tradunt*, similesque loquendi formulas, de istis narrat? At per supersticiosos ac credulos consultores, eosque, præsertim, homines quorum intererat (ob lucrum, honorem, auctoritatem, &c. quæ ad ipsos inde redundabant) plurima divulgata fuisse, imprimis in longe distitas regiones, quæ ritè examinata ne minimam veritatis speciem habebant, ac pro talibus tamen assumebantur, ab iis qui auriti solum testes erant (quod & hodie plurimis abunde sufficere videtur) cordatis omnibus facillimè innotescere potest.

Non omittenda duco (hac occasione data,) sed notatu dignissima, ea quæ in Itinerarii sui parte primâ, pag. 185; Dominus de Moncony (dum in Epistolâ ad Amicos pyramidum Ægyptiacarum partes tam internas quam externas graphicè depingit,) inter alia nobis narrat. Verba autem ipsius sunt: *Au commencement de cette dernière [chambre] de cent soixante-deux pieds l'on void l'ouverture d'un puy quar-ré qui est fort profond, & ou on ne descend point à cause des chauvefouris, & autres animaux venimeux qu'il y peut avoir, dont il y a bonne quantité dans toutes les chambres, car il n'y a autre ouverture que celle de l'entrée. L'on tient que ce puy va sous terre jusques à une Idole qui reste encore aujourd'huy environ a trois-cents pas de la Pyramide, du costé du Zirok: c'estoit une Hienne couchée dont il ne reste que la teste sur son col, assés maltraittée, ayant le nez & le menton cassé; mais ce qui reste est fort beau à voir, &*
l'on

l'on y remarque l'adresse d'un habile Sculpteur, qui ne cedit pas à ces Grecs qu'on admire par leurs ouvrages : elle a vingt-six pieds de haut, & depuis les oreilles jusques au menton quinze pieds. La tradition est, que les Prestres venoient sous cette Idole par le puy de la Pyramide, & y rendoient les Oracles. Il y a aussi un trou au dessus de la teste ou un homme peut demeurer debout sans estre veu, qui peut-estre servoit encore à la fourberie. Ex qua descriptione mihi minimè videtur obscurum, cur à Neotericis quibusdam hæc Sphingis, pro Memnonis statua, (jamdudum deperdita) aut superiore ipsius parte saltem, fuerit habita. Ac puteus ille eo magis notabilis mihi videtur; quod optimè nobis ostendat, quam commodè absque ulla suspitione consulentium, potuerint per meatus subterraneos ejusmodi impostores tales subire statuas fatidicas, ex iisque sua reddere Oracula; ita ut humana voce hæc statuæ viderentur locutæ.

Quod autem statua illa Memnonis (sic dicta) à Cambyse aperta (fides sit penes auctorem) nihilominus tamen horis statutis sonum reddiderit, id tantò magis rem suspectam reddere debet: continuato per Sacerdotes artificio, ut eo magis ac majus videretur esse miraculum. Si verò & alteri Scholiastæ inedito fidem adhibeamus, tanto major adhuc cordatioribus oborietur suspicio; quod prius quidem & Regem, at postea tantum solem salutaverit.

Notabilis & opinio Dionysii Periegetis: qui Statuam istam per machinam quandam actam, sonum ejusmodi edidisse asserit: quæ nec à Strabone (teste oculato simul atque auro) discrepat, atque iis quæ superius ex Scholiastæ inedito (de Mechanicâ constructione scilicet) attuli, assensum præbet.

Verùm progrediamur ad Ammonis illud famosissimum *ἄνεμον*. De cujus effigie, an umbilico maximè similis fuerit,

an vero Umbilico tenus Arieti similis, viderint Critici ; qui hîc Curtium aut emendant, ut volunt, aut cum aliis qui ipsam Arietina facie describunt, conciliare student : Sequentia hæc de Oraculo Diodorus Siculus lib. 17. *Simulacrum Dei ex Smaragdis & aliis (gemmis) est coagmentatum : & peculiari novoque planè vaticinandi genere Oracula edit. In aurea enim navi à Sacerdotibus octoginta circumfertur : qui humeris Deum gestantes eò tendunt, quo forte fortuna Dei NUTUS eos agit. Sequitur ingens Matronarum Virginumque turba, per totum iter Pæanas canentium, Deumque hymno patrio celebrantium. Græca Diodori verbâ hæc sunt :*

Τὸ δὲ θεῶν ξέανον ἐκ σμαράγδων καὶ λίθων ἄλλων περικέεται, καὶ τῶν μαντείαν ἰδιάζουσαν πεντηλῶς πικεταί. Ἰππὶ νεὼς γὰρ περικέεται χρυσοῖς ὑπὸ ἱερέων ὀγδοήκοντα. Ἐπι δὲ Ἰππὶ τῶν ὤμων φέροντες ἴσθρ' θεῶν, περὶ ἄστρον ἀπομάτως ὅπως ποτ' ἀν' ἀγοί τοῦ θεῶν νεύμα τῶν προέαν' σωμακλαθεῖ δὲ πλεῖστον περιθέντων ἐ γυναικῶν παιδῶν ἀδόντων καὶ πατρῶν τε καὶ ὀδόν, ἐ πατρῶν καθυμένων ὡδῆν τὴν θεῶν.

Eodem ferè modo Curtius loquitur lib. 4. cap. 7. *Hunc, quum responsum petitur, navigio aurato gestant Sacerdotes ; multis argenteis pateris ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginesque patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propitiari Fovem credunt, ut certum edat Oraculum.*

Neque hîc apud Ammonem solùm, sed & alibi hujusmodi ferè ritibus atque artificiis utebantur. Sic enim de Deo Heliopolitano Macrobius lib. 1. cap. 23. *Hujus templi religio etiam Divinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atque Sol est. Vehitur enim simulachrum Dei Heliopolitani ferculo, uti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulachra : & subeunt plerumque provinciæ proceres raso capite longi temporis castimonia puri ;*

ferun.

ferunturque divino spiritu, non suo arbitrio, sed quo Deus propellit vehentes : ut videmus apud Antium (NB.) promoveri simulacra Fortunarum ad danda responsa, &c. Quæ inferius latius adducentur, ubi de tabellis ac codicillis obfignatis tractabo.

De Ammone autem & hæc ex Callisthene Strabo, lib. 17. ὄουχ ἄσπηρ ἐν Δελφοῖς, καὶ βραγχίδαῖς τὰς ἀποθεωσίσεις Διὰ λόγων, ἀλλὰ νόμοισι καὶ συμβόλοις [γίνεσθαι] τὸ πλεον ὡς καὶ παρ' Ὀμήρω.

Ἡ δὲ κυαιήσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

Τῶ προφήτῃ τὸ Δία ὑποκρινομένῃ τῷτο μὲν τοὶ ῥητῶς εἰπεῖν τὸ ἀνθρώπων πρὸς τὴ βασιλεία, ὅτι εἴη Διὸς υἱός.

Responsa non ut apud Delphos aut Branchidas, verbis dari, sed ut plurimum nutu & signis : quemadmodum apud Homerum,

Dixit, cæruleisque superciliis pater almus Annuit.

Vate [seu Propheta] nimirum Jovem simulante atque effingente. Hoc autem expressè eum Regi dixisse, esse ipsum Jovis filium. Sic & Eustathius in πειρήσει Dionysii : Ἰσραὲλ δὲ τὰς μαυτείας [Herodotus scilicet,] Διὰ συμβόλων ἐν Ἀμμωνῶν γίνεσθαι, ἢτοι Διὰ σχημάτων πινῶν, καὶ κατανύσεων καὶ ἀνανύσεων. Non solum igitur in illa circumgeitatione, sed postea quoque, dum essent reddenda responsa, nutibus ac motibus talibus usus videtur Jupiter ille Philius à Theotecno (teste Eusebio lib. 9. cap. 3. Histor. Ecclesiast.) fabricatus. Videtur videlicet ex descriptione magis, quam versione, Ruffini: Eusebius enim hoc modo tantum de eo loquitur : Πλεῖστα δὲ ἐν ἑστῶ καθ' ἡμῶν τραυδοσάμενον, καὶ πάντα τρέπον τὰς ἡμετέρας ἄσπερ πνοῆς φῶρης ἀνοσῆς ἐκ μυχῶν θηρόσται Διὰ πωσθῆς πεπιημένῳ, πάντα τὸ ὅτι Διὰβολῆ καὶ κατηγορεῖται τῆ καθ' ἡμῶν μεμη-

μεμηχανημένῳ, καὶ θανάτῳ αἰπῷ μυελοῖς ὅσοις γερονῶς, πε-
 λωτῶν εἰδωλὸν ἢ Διὸς Φιλίᾳ μαγισαείαις ποτὶ καὶ ρητείαις ἰδρύει.
 τελεῖται τε ἀνάγκη αἰπὴ καὶ μύησις ἀκαλλιερήτης, ἐξαγίστους τε κα-
 θαρμῶς ὀπιονόους, μέχρι καὶ βασιλέως τῷ κρατεῖαν δὲ ὧν ἐδόκη
 λησημαδὶ ἐκπελεῖν, ἐπεδείκνυτο.

Multa autem veluti dux quidam contra nos molitus, sycophantisque plurimum usus, id studio habuit, ut nos tanquam fures & prædones abigeret. Quapropter quum multis auctor & minister cadis fuisset, postremo simulacrum quoddam Jovis amicalis incantationibus & imposturis statuit; & sacrificia, initiationes, aliaque detestanda, & impuras impiasque expiationes & purificationes instituit: sic ut res illa atque etiam idoli responsa, quæ dare videbatur, ad ipsum pervenirent Imperatorem.

Ruffinus verò ita loquitur: *Interea reperisse se occasionem maximam ratus est, ex eo quod apud Antiochiam simulacrum quoddam Jovis Amicalis nuper consecratum, artibus quibusdam magicis & impuris consecrationibus ita compositum est, UT FALLERET OCULOS INTUENTIUM, ET PORTENTA QUÆDAM OSTENTARE VIDERETUR, AC RESPONSA PROFERRE. Idque omnibus & ipsis Imperatoribus pro certo confirmatur. Quod posteaquam ab universis creditum est, asseveratur item Deus ille dedisse responsa, ne Christiani in urbibus habitarent, &c.*

Ruffinum autem ea quæ diversa (aut plura etiam) ab Eusebio tradit, aliunde (sive ex traditionibus majorum, sive ex commentariis) hausisse, mihi procul dubio est.

At quæ Lucianus habet in Tractatu suo de Dea Syria, notatu hæc quoque digna sunt: *Μεμήτεια πολλά μὲν παρ' Ἑλλήσι, πολλά δὲ καὶ παρ' Ἀιγυπτίοισι. τὰ δὲ ἔσ' ἐν τῇ Λιβύῃ, καὶ τῇ δὲ Ἀσίᾳ πολλά ἐστίν. ἀλλὰ ἅ μὲν ἔτε ἱερέων ἀνδρῶν, ἔτε παροφητέων φηγγοντων.*

ζουπα. ὁδε ἢ αὐτὸς τε κινέεται, ἔ τῷ μανθίῳ ἐς τέλος αὐτὰρ-
 γέ. τρέπῃ ἢ αὐτῆς τρέσσει. ἔ τ' ἂν ἐθέλησι χρησημηγρέειν, ἐν
 τῇ ἔδρῃ πρῶτα κινέεται. οἱ δέ μιν ἱερέες, αὐτῶνα ἀείρουσι. λὼν ἢ
 μὴ ἀείρωσι, ὁ ἢ ἰδρῶν ἔ ἐς μέσον ἐπι κινέεται. εὐτ' ἂν ἢ ὑποδύν-
 τες φέρωσι, ἀγὰ σφέας, πάντα πειδινέων. τέλος, ὁ δεχθεὶς
 ἀνθρώπος, ἐπερέεται μιν περὶ ἀπάντων πρηγμάτων, ἢ ἢ, ἢν ἢ μὴ
 θέλη ποιέειν, ὀπίσω ἀναχωρέει ἢν δέ ἢ ἐπαινέει, ἀγὰ ἐς τὸ πρῶ-
 τω τῶν προσφέροντων ὁκώωπερ ἢνιοχέων. ἔ τω μὲν σωμαγέρουσι ἔ
 θέσφατα. καὶ ἔτε ἢρον πρηγμα ἔδεν, ἔτε ἢδιον τῆτε ἀνδρ ποιέου-
 σι. λέγῃ δέ καὶ ἔ ἔπερ πέρει, καὶ ἔ ὠρέων αὐτῶ πασῶν, καὶ
 ὁκάτε ὁκ ἔσονται. λέγῃ δέ ἔ ἔ σημήϊου πέρει, κάτε χεῖ μιν ὁπο-
 δημέειν, τῷ, εἶπον ὁποδημίῳ. ἐρέω δέ καὶ ἄλλο, τὸ, ἐμεῦ
 παρέοντῃ ἔπρηξε. οἱ μὲν μιν ἱερέες, ἀείροντες ἔφερου. ὁδε
 τῶν μὲν ἐν γῆ κάτω ἔλιπε αὐτὸς δέ ἐν τῷ ἢρει μῶν ἔφο-
 ρέειτο.

Oracula multa sunt apud Græcos, multa quoque apud
 Egyptios: multa etiam in Africa, multa etiam hæc in
 Asiâ. SED ILLA NEC SINE SACERDOTIBUS, NEC
 SINE INTERPRETIBUS RESPONSÂ DANT. Sed
 hîc [Apollo scilicet de quo ipsi sermo est] per se movetur ipse,
 & vaticinia plenè per se peragit: idque hoc modo. Quando
 vult vaticinari, in sede suâ primùm movetur: tum protin-
 nus Sacerdotes ipsum attollunt: quod si non attollant, ille
 sudat, & in medium sese emovet. Quum verò eum illi sup-
 positis humeris portant, illos ducit, se undequaque circum-
 agendo: atque ex alio in alium transilit: tandem primarius
 Sacerdos supplicans, de rebus omnibus illum interrogat. Il-
 le verò, si quid non vult fieri, retrocedit. Contra, si quid
 approbat, agit in anteriorem partem gestantes, perinde ac
 qui habenas moderatur. Ita quidem coacervant Oracula; ne-
 que rem ullam sacram, neque privatam absque hoc gerunt.
 Prædicat autem illis & de anno, & de tempestatibus omni-
 bus,

bus, & quando amplius futurae non sint. Prædicit quoque de signo, quando oporteat illud, quam dixi, profectio-
nem suscipere. Aliud quoque dicam, quod me præsentem
fecit. Sacerdotes illum in humeros sublatum ferebant: il-
le verò iis inferius in terrâ relictis, solus in aëre fere-
batur.

CAPUT X.

*De Veneris templo in Libano [post Jovis Amicalis, ac Deæ
Syriæ] ubi æque statuarum motus pro Miraculo erat. De
Orphei capite in Lesbo; ac quam facile hæc similesque im-
posturæ perpetrari potuerint: imprimis apud animos su-
perstitione jam præoccupatos. De neurospastis ipsosque imi-
tantibus cum Alexandro Pseudomante, tum Monachis
Isenaci; ac, per lusum & jocum Athanasio Kirchero.
De statuis fatidicis artificiosè excavatis, &c. De scele-
ribus sub Oraculorum reddendorum prætextu commissis.
De Oraculis in Béli turri Babyloniæ, Thebis Ægyptiis,
Pateris in Lycia, ac Serapidis Alexandriæ. Post quæ
reditur ad Ammonis templum, atque historiam Alexan-
dri Magni ibi Responso petentis (qua Antistitum frau-
des adhuc magis deteguntur) ex Diod. Siculo, Curtio,
Plutarcho, ac Trogo Pompejo.*

DE Venere Aphacitide quæ Zosimus tradit lib. I. Historiar.
ulterius in sequentibus consideranda venient. Sed no-
tanda hîc, quæ Lucianus habet de hujus Deæ templo in
Libano; in jam modo libello de Dea Syria: Ἀνέβλω δὲ καὶ ἐς
τὸ Λίβανον ἐκ Βύβλας, ὅδδν ἡμέρης, πηγάμην αὐτῆς δεχάιον
icθν

ιεθν Ἀφροδίτης ἐμῶν, τὸ, Κινύρης εἶσατο καὶ εἶδον ἔθ' ἱεθν, καὶ
 δερχαῖον ἦν. Ταῦτα μὲν ἐστὶ τὰ ἐν Συρίῃ ἀρχαῖα, καὶ μεγάλα ἱερά. πο-
 σάτων ἢ ἰόντων, ἐμοὶ δοκέειν, εἶδεν τῷ ἐν τῇ ἱερῇ πόλει μείζον ἐμ-
 ῶν, εἶδε νηὸς ἀλλὰ ἀνώπερ, εἶδε χάρη ἀλλῆ ἰροτέρη. ἔνι
 ἢ καὶ ἔργα ἐν αὐτῷ πολυτέλεια καὶ δερχαῖα ἀναθημάτα, καὶ πολλὰ θαυ-
 μάτα, καὶ ξόανα θεοπρεπεία. καὶ θεοὶ ἢ κάρτα αὐτοῖσι ἐμφανέες, ἰδρῶς
 γὰρ δὴ ὧν ὡς οἱ σφίσι τὰ ξόανα, ἔκινέεσσι, καὶ χρησιμοποιεῖται καὶ βοή
 δὲ πολλάκις ἐγένετο ἐν τῷ νηῷ, κλειθέντ' ἔξ' ἱεῶν, καὶ πολλοὶ
 ἤκυσαν.

*Cæterum ex Byblo in Libanum ascendi, confecto diei
 unius itinere, cum audivissem ibi esse antiquum Veneris
 Templum, & paulò post: In eo autem sunt & pretiosa ope-
 ra & antiqua donaria, & mirabilia multa, Deorumque
 statuæ, Diique ipsis admodum conspicui. Nam statuæ su-
 dant, moventur, & Oracula edunt; & clauso Templo
 clamor in æde sæpenumero est coortus, quem audivère
 multi.*

Quæ omnia arte ac fallaciis, absque ullo præternaturali Dæ-
 monum ope perfici potuere, uti expertis notissimum est, at-
 que ex sequentibus quoque, inexpertis, puto, patebit, ubi
 de Bætulis ac νύραωσσις Antiquorum aliquid addidero. Ut
 autem in hisce, sic neque in Orphei capite, ullum ejusmodi
 auxilium erat necessarium. De quo capite Philostratus Lemnius,
 non solum libro quarto de vitâ Apollonii Tyanei, verum etiam
 in Heroicis: ibique in Philoëtete, ἐκείθεν αὐτὸν Διομήδης, καὶ
 Νεσπόλεμος, ἐκέντα ἐς Τροίαν ἤραρον, ἱκετεύσαντες ὑπὲρ τῷ Ἑλ-
 ληνικῷ, ἔκινόντες αὐτῷ τῷ ὑπὲρ τῷ ἕζων χρησμόν, ἐκ λίσσεως
 ὡς φησὶν ἤκοντα. χρηστὸν μὲν γὰρ καὶ τοῖς οἴκῳ μαντείοις τὰς Ἀχαιοῖς,
 τῷ τε Δωδωναίῳ καὶ τῷ Πυθικῷ, καὶ ὅποια μαντεῖα δίδοκιμα,
 Βοιωτῶν τε ἦν, καὶ Φωικῶν. λίσσεως ἢ ὀλίγον ἀπεχέσθης τῷ Ἰλίῳ δε-
 εῖς, ἐπέλλον ἐς τὸ ἐκεῖ μαντεῖον τὰς Ἑλληνας. ἔχρα δὲ οἴκη ἐξ
 Ὀρφείως. ἡ κεφαλὴ γὰρ μὲν τῷ γυναικῶν ἔργον ἐς λίσσον κατὰ
 οἶκον,

αἰσῶσι, ῥήγμα τ' ἄεσβη ὠκῆσε. καὶ ἐν κείλῃ τῇ γῆ ἐρησμάδι.
 ὅθεν ἐρησῶτο ἔτι αὐτῇ ἅ μαντικά, ἄεσειοί τε, καὶ Ἴωνες Ἄιο-
 λεῦσι πᾶσι. ῥησμοὶ δὲ τῶ μαντείας τῆς, ἔς ἐς βαβυλωνία ἀνε-
 πέμπουτο. πολλά γάρ ἐς τ' ἀνω βασιλεία ἢ κεφαλὴ ἦδε. Κύρω
 τὲ τῶ δὲ χάρις ῥησμὸν ἐντεῦθεν ἐκδοθῆναι λέγεται, ἅ ἐμα, ὦ
 κύρε, σά, &c.

*Ilinc Diomedes & Neptolemus ad Trojam volentem ad-
 duxere, cum pro universis Græcis ei supplicassent, ORA-
 CULUMQUE de arcibus EX LESBO (ut ait) PRO-
 FECTUM recitassent. Uti enim Achivos ait & domesticis
 Oraculis, Dodonæo scilicet & Pythico, & quæcunque Bæo-
 tica sive Phocica probarentur, vaticinia. Lesbo autem haud
 procul ab Ilio distante, ad Oraculum illic existens miserunt.
 Dabat autem responsa ex Orpheo. CAPUT enim post mu-
 lierum facinus Lesbo appulsum rupem habitavit, & IN CA-
 VA HUMO VATICINABATUR. Unde Lesbii cæterique Æo-
 les, atque his finitimi Iones, ipso ad vaticinia utebantur.
 Responsa autem hujus Oraculi & Babylona accersebantur.
 Multa etenim Persarum quoque Regi caput hoc cecinit: Cy-
 roque vetusto editum. Inde Oraculum ferunt, MEA, Ô CYRE,
 TUA. &c.*

Quam commode ac facile talia fingi queant, theatra Tra-
 gædorum, ac Comicorum quandoque, abunde satis docent:
 ubi ut Dii, ita & mortui è Machinis sæpè apparent; mortuo-
 rumque (aut pro talibus à credulis spectatoribus habita) capi-
 ta loquuntur.

Non possum, fateor me temperare, quin è multis, apud
 Italos aliosque, exemplis addam hoc sequens, ex jucundissi-
 mo Tractatu Rhafaëlis Frianori, cui titulus *Il vagabando, ove-
 ro sferza de Bianti è vagabondi, &c.* Venetiis permissu su-
 periorum & privileg. impresso. *Un certo Pasquale huomo
 segnalato, e principale in quest' arte, travestito da Romito*
 pas-

passò per Terni , e essendo intrato in una picciola hosteria , & intendendo ragionare di un certo Jacovello huomo semplicissimo , e molto ignorante , ma que haveva gran quantita di danari secchi nella casa , e spesso capitava in quell' hosteria ; servendosi dell' occasione , ogni giorno andava quivi , fingendo passare per altri negotii ; e con belle ma finte parole prese amicitia stretta con Jacovello , e tanto seppe dire , e fare , che finalmente volse tenere a battesimo un suo figliuolo , e li divenne compare. Con questa scusa di comparatico , passando per Terni , spesso andava à visitare a casa. Un giorno tra gli altri , e fu nel mese d' Aprile , chiamato da parte Jacovello , disse volerle rivelare un gran segreto , & era questo , cioe , che nella casa di esso Jacovello , vi era nascosto un gran tesoro d'oro , & d'argento , e si offeriva a farglielo sapere , e rivelare dalla testa d'un morto qual si trovava nel suo Romitorio , si come ad esso revelato haveva. Jacovello quando intese , che una Capocchia di morto parlava e rivelava li secreti , restò tutto stordito & oltre modo fuor di se , e disse , che ciò desiderava intendere quanto prima. Pasquale di fatto lo condusse alla sua habitatione , e preso una testa di morto , scoperto dal velo in cui l'haveva involta , la pose sopra del tavolino , nel sito ove era un foro , per il quale passava una canna forata , a guisa di cerabotana , corrispondente nella sotteranea cella : e posto si in genocchiane , fece apresso di se porre anche Jacovello : & havendo finito Pasquale di far oratione , interrogò la testa in che luogo della casa di Jacovello stesse il tesoro , e come si potesse cavare. Rispose la Capocchia , per mezzo del compagno che nella cerabotana dalla sotteranea cella parlava , che era nella destra parte ; ma non si sarebbe cavato , si prima per tre giorni non si posava sopra quattro libbre d'oro : il che sentito da Jacovello , ripieno di maraviglia disse , io non hò

altro che trecento scudi d'oro, che sono circa tre libbre, quali metteremo in una pignatta nova, e la sopra porremo a tesoro, secundo che dice questa maravigliosa Capocchia. Et essendo stato risposto, che questi anco bastavano, si partirono con animo di far' l'effetto. Il falso Pasquale, che bona pratica haveva nella casa di Jacovello, considerato che pignatta fosse quella di cui si voleva servire; ne compro una simile, & impitala di arena, la chiuse, & andatosene poscia a casa di Jacovello, empì con esso la pignatta del donaro, e la chiuse nell' istesso modo della sua. Dopò scesi nella cantina, Pasquale prese la pignatta dalle mani di Jacovello, per portarla sopra il tesoro; ma in quel cambio con distrezza vi pose la sua piena d'arena; ascondendo sotto il mantello nella bisaccia la pignatta d'oro di Jacovello: il quale vedendo la pignatta non penso più oltre alla malitia del falso compare. Usciti della cantina, e quella riserrata, ristorono ambedue contenti: Pasquale per l'oro travato, anzi rubbato; e Jacovelle per la speranza del tesoro da ritrovarsi, in modo che non capiva nella pelle per l'allegrezza. Il terzo giorno aspetta Pasquale che venga, e non viene; che era andato a far la Pasqua altrove: si fa notte, e Pasquale non compare. Induggia alla mattina, e Pasquale non si vedeva, ne retornava, ne erà più di ritorno, ch'era il peggio: Finalmente vinto dal tedio, scese in cantina, & aprendo la pignatta, trovò li suoi scudi convertiti in arena, per altra arte che diabolica; onde si restò con danno e dolor tale della perdita fatta, che se n'ebbe a morire, biastemando sempre Pasquale, li compari, li tesori, e la sua mala fortuna.

Addas huic, mi Lector (si res tanti videatur tibi,) ea quæ sub finem Comœdiæ istius Gallicæ quæ anno 1680. Parisiis prodiit, ac cui titulus est *La Devineresse, ou les faux enchans-*

chantemens, habentur, de capite in scena Oraculorum responsa reddente. Ubi & cætera, quæ de Diabolo ipso in scenam prodeunte ibi luduntur, tibi minimè injucunda fore, mihi firmiter persuadeo.

Si vero hujusmodi conficta miracula conspicerentur è locis inde tanto spatio remotis, ut visus acumen cuncta ea quæ ibi gerebantur non satis accurate penetrare ac discernere valeret (cum sic multa subdole agitari atque perpetrari possent ab Antistitibus, sub prætextu rituum ac Cæremoniarum peragendarum) idque fieret à multitudine ex credulitate ac superstitione infatuata; minimè mirum alicui videri debet, ibi multa fuisse credita quæ revera non fuerant conspecta. Nihil enim magis occæcat hominum oculos quam timor ac stupor ex superstitione orti: cujus rei, uti innumera sunt exempla, sic omittere non possum jucundum admodum exemplum, sive historiolam narratam à Domino *Poulet*, in secunda parte Itinerarii sui ab ipso nominati *Nouvelles Relations du Levant* in hunc modum: *Un jour l'Hollandois qui estoit venu avec nous jusqu'à Erseron, & duquel nous nous estions separez en cette ville, pour quelques petites raisons de mes-intelligence; ayant sceu qu'à une demy-journée d'Erseron il y avoit des marais & des lacs bordez d'arbres si veneneux, qu'il y a un danger mortel à s'endormir sous leur ombre, & que ces marais estoient remplis de certaines bestes monstrueuses, que les voyageurs sont ordinairement curieux de voir, & qu'ils rencontrent plustost dans quelque autheur comme Pline, qu'en pas une plaine où ils passent, pria quelqu'un des Armeniens Georgiens de l'accompagner jusque-la.*

Ceux-cy qui depuis long-temps n'avoient exercé leur Chevaux, furent bien aises de prendre cette occasion; ils vinrent où j'estois logé, & me voyant seul, ils me preserent de monter à cheval & d'aller avec eux. Pour moy qui ne fus

jamais d'humeur à rechercher les miracles de la nature dans les productions de ses excréments les plus hideux ; & qui n'ay jamais envisagé les monstres que dans l'opposition de leur contraires , je donnay cette journée à la complaisance ; car je sçavois , il y avoit long-temps , que ces arbres estoient tous envenimez vers ces monts , & qu'ils contractent le poison dans des lieux qui sont continuellement marecageux , & où la hauteur des montagnes empesche le soleil d'y porter ses rayons , & d'y affoiblir la malignité des mauvaises vapeurs dont ils sont nourris. Cela me surprenoit d'autant moins , que ces quartiers sont voisins de la Colchide , & dans les montagnes qui avoient donné lieu à la fable de Medée , que l'antiquité a voulu rendre la plus fameuse Magicienne du monde , parce qu'elle regnoit dans ces pays , où les poisons croissent plus frequemment que les bonnes herbes.

Nous passâmes deux ou trois de ces marais sans y rien rencontrer que quelques canarts , sur lesquels nous tirâmes. Au quatrième nous apperceusmes je ne sçay quoy de si effroyable à voir & d'une grandeur si extraordinaire , que je n'en veux pas faire la description , pour ne pas renouveler ma premiere peur , ny la faire passer dans l'esprit des autres. Nous y vismes de grands poils herissez de tous costez , des écailles qui n'éclattoient que du venin dont elles estoient pleines , des crestes enflammées , des bouts de grandes aïles pareilles à celles des chauves-souris , & mille autres choses fort remarquables à écrire. Nous fusmes long-temps à douter si nous tirerions sur ce monstre ; car nous avions apprehension qu'à la premiere playe qu'on luy feroit , il ne jettast tant de venin , que l'air ne s'en corrompist , & que sa corruption ne se communicast jusqu'à nous : neantmoins nous prîmes courage , & nous fismes plus de deux cent decharges sur ce monstre , qui ne servoient qu'à luy faire prendre toutes
sortes

sortes de différentes figures , en le retournant plusieurs fois dans l'eau , & à le pousser du costé du bord qui estoit opposé à celui sur lequel nous estions. Enfin nous estans apprivoisés peu à peu , nous approchâmes de ce rivage , & nous vîmes un gros tronç d'un arbre pourry , embarrassé de filets de pêcheurs & de mousse , tout gluant d'une escume mêlée de terre grasse , où une infinité de meschants coquillages s'y estoit attachée , & rendoit quelque éclat aux rayons du soleil.

Après cette belle expedition nous remontâmes à cheval pour aller chercher quelqu'autre aventure , &c.

Sed jam tempus est ut examinemus ulterius , an ad illa quæ tam in Ammonis Templo quàm cæteris modo adductis fuere peracta , ulla præternaturali vi Dæmonis opus fuerit. Ac primò consideremus illas circumvectiones , sive mavis circumgestationes , per sacerdotes factas. Qui unquam vidit Machinas illas , sive navigia , sive pisces , balænas , Delphines aliasve res repræsentantes circumductas , sed quasi se sponte moventes , in pompis illis processionum , ut vocant , Antverpiæ atque alibi ; facillimè comprehendit , quam commodè , aliquis , unus , vel plures quoque simul , occultari potuerint sub isto navigio , aliisve ferculis , quibus circumducebantur hi Dii fatidici : ac quam commodè isti per nervos aut funiculos , imagines illas , ad id adaptatas ita movere potuerint , ut aut procederent , aut retrocederent , aut se converterent , aut nutu atque aliis gestulationibus annuere vel renuere interrogationibus sacerdotum viderentur. Comprehendunt id quoque omnes ii , qui sciunt qualia neurospasta ac bætulas inter se habuerint Veteres ; ac quantis argutiis lepidisque artificiis apud nos , in festis encæniis , quotidie moventur , imò & articulate loquuntur , (saltem loquelam emittere videntur) imagunculæ illæ quas vulgo *Marionettas* vocant ; ac quam parvo negotio etiam ma-

jores imagines ac statuæ, hominis staturam quandoque multum superantes, ita moveantur, ut non solis pueris sed & communi plebeculæ admirationi non tantum, verum & terrori quandoque sint: quique unquam in Theatris Deos è machina apparere viderint; Mercuriumque aliosve Deos ita artificiose in cœlum è solo subvolantes, ut, licet plurimis lucernis ibi lucentibus, ab visu acutioribus vix ac ne vix quidem discerni queat, an, aut quibus id fiat instrumentis: quique unquam viderint illos χειρονομούντας ac præstigiatores, qui summa manuum agilitate omnium etiam acutissimorum oculos ita fallunt ut fascinare eos videantur.

Quod si talia peragantur in obscuris adytis, aut locis ubi dubia lux facillime occultat ea, quæ ne fraus pateat, occultanda sunt; quis miretur adhuc longe facilius, ut mirabilia, ac stupenda credulæ ex superstitione multitudini, ac pro Divinis, Deorumve supernaturalibus actionibus ac motibus, ea obtrudi posse? Verum exemplis hæc nonnullis illustranda sunt.

Ut omittam igitur columbam ligneam volantem Architzæ Tarentini, aliaque veterum Mechanicorum artificia, quæ non omnibus æque credibilia sunt; prodeat magnus ille Aristoteles, qui libro de mundo cap. 6. ita loquitur: Ὡσαυτὲ ἀμύλη δρῶσιν οἱ μηχανοποιοὶ, ἀλλὰ μίαν ὄργανον χαστηρίας πολλὰς ἐπιμίλλας ἐνεργείας διατελεῖντες. ὁμοίως ἢ ἔοσι οἱ νεύρωσάσαι, μίαν μέληθον διαπασσάμενοι, πρὸς οἱ ἀσκήνα κινεῖσθαι, καὶ χεῖρα ἔξω, καὶ ἄμωον καὶ ἐφθαλμῶν ἔστι ἢ ὅτε πάντα τὰ μέλη, μετὰ πνεύματος. Non secus atque illi Machinatores solent, qui instrumento uno demittendo, multos & varios effectus edunt: & neurospastæ unum aliquem funiculum attrahentes, faciunt, ut animalis aut collum [sive cervix] aut manus, aut humerus, aut oculus, quandoque & omnia simul membra, cum quadam motus concinnitate, moveantur. Hunc Aristotelicus

relicus ille Apulejus, dum de eadem re loquitur (de Divina mundi gubernatione videlicet) plane imitatus, ita inquit: *Annon ejusmodi compendio Machinatores fabricarum, astutiâ unius conversionis multa & varia pariter administrant; etiam illi, qui in ligneolis hominum figuris gestus movent? quando filum membri quod agitari solet, traxerint, torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad omne ministerium præsto erunt; nec invenustè totus videbitur vivere.* Sic etiam Vitruvius vocantur *Engibata*, quæ motum incessumque mentiebantur imagines vel imagunculæ, & *Merula* ex icunculæ quæ hydraulicâ ratione factæ, coacto spiritu, pressioibus aquarum, voces edebant. Talia quoque imitatus fuerat Alexander ille Pseudomantis; cujus vitam & præstigijs describit Lucianus, (in historia illa quæ in omnium fere Doctorum manibus versatur, quæque aliàs dignissima est ut hic tota inferatur,) dum inter alia & hæc prodit: Ἐπιπέη-πο ἢ ἀπὸ τῶν πάλαι, καὶ κατεσκεύαστο, κεφαλὴ δράκοντος ὀρνί-νη, ἀνθρώπων μορφὸν ἢ ἑπιφαίνουσι, κατὰ γραφῆς, πίνυ εἰκα-σιμῆν, ὑπὸ θέρμῃν ἰππεύουσι ἀνοίγουσιν τε, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπιπλεῖου-σι τὸ σῶμα καὶ γλῶττα οἷα δράκοντων διττῆ, μέλαινα περιέκλυπεν, ὑπὸ τριχῶν καὶ αὐτῆ ἐλκωμένη. καὶ ὁ Πελαῖος δὲ δράκων, περιπῆρχε, καὶ εἴκει ἐτρέφετο, κατὰ καιρὸν ἐπιφανησόμενος αὐτοῖς, καὶ σωτραγωδησῶν, μᾶλλον δὲ, πρώτου αγωνιστῆς ἐσόμενος.

At multo antea sibi finxerant paraverantque è linteis confectum draconis caput, speciem humanam præ se ferens, lineis notatum planeque expressum, quod pilis equinis os aperiret & clauderet. Tùm lingua, sicut & draconum bisulca atra prominebat, quæ & ipsa traheretur à pilis. Porro Pellæus ille draco jampridem erat in promptu, domique alebatur, ab illis, cum res postularet, ostendendus; unaque partem Tragædiæ acturus, vel princeps potius hujus fa-
bulæ.

bulae futurus. Et in ulteriori hujus scenæ descriptione: εἶξέ μοι ἐπενήσον οἰκίσκον ἔ πάνυ Φαιδρὸν, ἔδὲ εἰς κέρον ἔ Φαῖθς δε- χόμενον, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων συγκλύδων, τέτραρα γυμνάων καὶ παρεκπεποληγυμνάων, καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαιωραμένων. οἷς εἰσελθῶσι περιόριον ὡς εἰπὸς ἔ περὶ γμα ἐφαίνετο, ἔκ ἔ πῶς μικρῆ ἔρπε- τῆ, ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ποσῶν δρακόντα πεφηνέα ἀνθρώπο- μορφον ἔ πῶτα ἔ πηρασόν. ἐπίγοντο δὲ αὐτίκα πρὸς πλὴν ἔξο- δον. καὶ πρὸν ἀκρῆσῶς ἰδεῖν, ἐξελαύνοντο ἔπὸ τῆ αἰῆ ἐπεισιόν- των. ἐπετρύπητο δὲ κατὰ τὸ ἀντίτυρον ἀλλῆ ἔξοδος, οἷόν τι πᾶς Μακεδόνας ἐν Βαβυλωνί ποιῆσαι ἐπὶ Ἀλεξάνδρῳ νοσῆναι λό- γου, &c.

Jam mihi cogita non admodum illustres ædiculas, neque luminis ad satietatem usque capaces; tum hominum convenarum turbam, qui tumultuentur, jam ante spebus refer- ti ἔ erecti: quibus ingressis visa res est, ut par erat, por- tentosa; videlicet ex modo pusillo serpente, intra paucos dies tam immanem existisse draconem; humanâ specie, atque in- super mansuetum. Protinus autem ad egressum acceleraban- tur, ἔ priusquam accuratè essent contemplati, expelleban- tur ab iis qui novi semper ingrediebantur. Eratque è regio- ne januæ patefactum aliud ostium ad exeundum: Cujusmodi ægrotante. Alexandro Macedonas in Babylone fecisse fe- rant, &c. Nec talia fraudum, scelestarum verè, exempla, etiam patrum nostrorum memoria defuere. Ita enim Hondor- fii: qui narrat quod, cum Isenaci unâ cum Martino Lu- thero essent viri aliquot eruditione præstantes, oblatum ipsis fuerit simulachrum Mariæ puerum Jesum ulnarum comple- xu gestantis, eo artificio constructum, ut à Monacho post altare delitescente facili motu regeretur, ut munera offe- renti, capite, unâ cum puerulo, annuens, benevolentiae signum, ostenderet: rursusque ei qui vacuus accederet, ca- pite averso, offensionis signum præberet. Plura autem hujus- modi

modi Machinamenta per Monachos (uti antea per sacerdotes Ethnicos) exercita, uti plura ejus rei exempla ab aliis producuntur, nullum dubium est.

Sed, ut ad vocalem sonum per imagines statuasve redditum deveniamus; notatu dignissima, mihi sunt ea, quæ magnus ille Athanasius Kircherus in libris suis de Phonurgia inter alia, lib. I. cap. 6. de tubis locutoriis, quæ in longinqua spatia articulatam atque intelligibilem admodum vocem reddunt, habet, in hunc modum: *Accidit porro ut Musæum meum privatum in aptiorem patientioremque Collegii Romani locum, quem Galleriam vocant, transferre cogerer: intra quam & paulò antè dictus tubus translatus, etiamnum ab omnibus exteris spectatur & auditur, sub nomine DELPHICI ORACULI intitulatus: hâc tamen differentiâ, ut quod tubus qui primo elatiori voce prolata verba in remota spatia diffusa palam propagabat, nunc submissâ & occulta voce clam in ludicris Oraculis fictisque consultationibus peragat; eo artificio, ut nemo adstantium de secreto reciproca colloquentium missitatione instituto, percipere quicquam valeat: quod & advenis in hunc diem exhibetur, non sine Dæmonis alicujus latentis suspicione, eorum qui Machinam non capiunt: nam & statua os ad normam loquentis, aperit & claudit, oculos movet. Ideo autem hujusmodi artificium condidi, ut imposturas & fallacias, fraudesque veterum Sacerdotum, in Oraculorum consultatione, ostenderem. Dum enim per tubos fictos (quos in Oedipo descriptos vide) responsa darent, populum unâ ad oblationes profuse faciendas, si exaudiri vellent, cogebant; utque proinde hac fraude magnum illis lucri incrementum cederet: quamvis Dæmones clam quoque sese eorum operibus miscuisse non negem. Hucusque Reverendus ille Vir: qui postrema illa verba mihi annectere prioribus videtur, ne alios heic nimium adhuc scrupulosos*

pulosos offendat. Sive tamen hæc ipsum ex animo dixisse constet, sive aliter, mihi perinde est : quod, uti jam & alibi à me dictum fuit, aliorum auctoritati, ratione opinionis, minimè inniti constituerim.

Interim videmus ex hisce, quid per Oraculorum Antistites effici potuerit. Videamus nunc, quid & factum sit.

Ita autem Theodoretus lib. 5. cap. 22. de Theophilo Alexandrino Episcopo : οὗτος πῶς Ἀλεξάνδρῳ πόλιν τῆ εἰδωλικῆς ἠλωθέρωσε πάλιν ἔ γδ μόνον ἐκ βαΐθρων ἀνέσπασε τὰ τῆ εἰδωλων τεμένη, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆ ἱεραμάτων ἱερέων πῶς ἐξηπατημένοι ὑπέδειξε μηχανήματα. τὰ τε γδ ἐκ χαλκῆ καὶ τὰ ἐκ ξύλων κενὰ ἐνδοθεν κατασκοπάζοντες ξόανα, καὶ πῶς πύχους τὰ τέτων περσοαρμύζοντες νῶπι, πύργους πνὰς ἀφανῆς, ἐκ τῶν πύχους ἠφίσταν. εἶτα διὰ τῆ ἀδύτων ἀνιόντες, καὶ εἰσω τῆ ξοάνων γινόμενοι, ἀπέ ἐξέλοντο διὰ τέτων ἐκέλευον. φενακίζόμενοι ἢ οἱ ἐπαίοντες, ἔδρων τὸ κελδύδρον. πῶτα ὁ σφῶτα ὁ καταλίαν δεχειρῶς πῶς ἐξαπατηθεῖσιν ὑπέδειξε δήμοις.

Hic urbem Alexandrinorum fraude simulacrorum liberavit; non enim idolorum modo delubra, concussis eorum fundamentis diruit, verum etiam subdolas Sacerdotum veteratorum machinationes eorum oculis, quos in fraudem deduxerant, subjecit ad contemplandum. Etenim sacerdotes isti statuas, quarum pars aeneæ, pars ligneæ fuerunt, cavas introrsus effecerant, tergaque earum parietibus affigentes, vias quasdam latentes & obscuras per ipsas parietes illas diduxerant. Deinde per adyta fanorum in eas ingressi vias, se in statuas ipsas abdiderant, indeque velut ex statuarum ore, quæcunque voluerant, imperabant. Quibus auditores circumventi, imperata faciebant. Quæ sapientissimus ille Pontifex demolitus deceptis populis ostendit.

Tali autem occasione atque obrentu multa per hosce Sacerdotes flagitia fuisse commissa, docet nos (præter illud exem-

exemplum, quod Romæ in Isidis Templo commissum tradit Fl. Josephus, lib. 2. 1.) Ruffinus Histor. Ecclesiast. lib. 2. cap. 25. hisce verbis: *Sacerdos erat apud eos [Alexandriæ] scilicet Saturni Tyrannus nomine. Hic quasi ex responso numinis, adorantibus in Templo nobilibus quibusque & primariis viris, quorum sibi matronæ ad libidinem placuissent, dicebat Saturnum præcepisse, ut uxor sua pernoctaret in Templo. Tum is qui audierat, gaudens quod uxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius, insuper & donariis onustam, ne vacua scilicet repudiaretur, conjugem mittebat ad Templum. In conspectu omnium conclusâ intrinsecus matronâ, Tyrannus, clausis januis & traditis clavisibus, discedebat. Deinde factò silentio, per occultos & subterraneos aditus, intra ipsum Saturni simulacrum patulis irrepēbat cavernis. Erat autem simulacrum à tergo exesum & parieti diligenter annexum; ardentibusque intra ædem luminibus, intentæ supplicantiq̄ mulieri vocem subito per simulacrum æris concavi proferebat: ita ut pavore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam se tanti numinis putaret alloquio. Posteaquam verò quæ libitum fuerat, vel ad consternationem majorem, vel ad libidinis incitamentum, differuisset numen impurum, arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur universa. Tum descendens, obstupescētæ & consternatæ mulierculæ adulterii fucum profanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miserorum matronas multo jam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruisse facinus, & attentius designantem, cognovisse vocem Tyranni; ac domum regressam, viro de fraude sceleris indicasse. Ille de injuria conjugis, imò potiùs suâ ardentius inflammatus; inscriptum Tyrannum ad tormenta deducit. Quo convicto atque confesso, cæcisque fraudibus revelatis, pudor omnis & dedecus*

Paganorum pervaserat domos, adulteris matribus, incestis patribus, liberis spuriiis deprehensis. Quibus divulgatis & proditis, raptim cum simulacris & ædibus excitabantur crimina.

Addamus, quæso, huic exemplo & illa quæ Herodotus lib. 1. habet, de Turri in Templo Beli Babylonico, de Thebis Ægyptiacis, atque Oraculo in Pataris Lyciæ civitate, hisce verbis: Ἐν μέτρῳ ἢ ἔξ ἰρᾶ πύργῳ σερεὸς οἰκοδόμηται, σαρδία καὶ τὸ μῆνῳ ἔτ' ὄρῳ. καὶ ἴππ' ἑτέρῳ τῶν πύργῳ ἄλλος πύργος ἴππιδέθηκε, καὶ ἕτεροῦ μάλα ἴππ' ἑτέρῳ, μέγας ἔ' οὐκῶν πύργων. ἀναβάσις ἢ εἰς αὐτὰς ἐξώθηεν κύκλῳ περὶ πάντας τὰς πύργους ἐχθροὺς πεποιήται. μεσσηνίῳ ἢ καὶ τ' ἀναβάσιος, ἐστὶ καταγωγή τε καὶ θῶκοι ἀμπαυσηροί, ἐν τοῖσι κατίζοντες ἀμπαύονται οἱ ἀναβαίνοντες. ἐν δὲ τῶν τελευταίων πύργῳ νηὸς ἐπέτι μέγας· ἐν δὲ τῶν νηῶν κλίνη μεγάλη κέεται δὲ φρωμένη· ἔη τράπεζα ὠρακίαι χρυσῆ. ἀρχαία δὲ οὐκ ἐνὶ ἐδρῆν ἀνδρῶν κλίνων, ἀδὲ νύκτα ἐδαίς ἐναυλίζεται ἀνδρῶπων, ὅτι μὴ γονὴ μένη τ' ἴππικωρίων, πλὴν ἀνὸ θεὸς ἐλήται ἐν πιασίων, ὡς λέγουσι οἱ Χαλδαῖοι, ἐόντες ἰρέες τὰς ἔξ θεῶν Φασίδε οἱ αὐτοὶ ἔ' οὖν (ἡμεῖς μὲν ἔ' πρὸς λέγουσιν) τ' θεὸν αὐτῶν Φοιτῶν τε ἐς τὴν νηὸν, καὶ ἀμπαύονται ἴππ' τ' κλίνης, κατὰπερ ἐν Θηβῆσι τῆσι Ἀιγυπτίῳσι, καὶ τ' αὐτῶν τρέπον, ὡς λέγουσι οἱ Ἀιγυπτίῳσι, καὶ γὰρ δὴ ἐκείθι κωματῶν ἐν τῶν ἔξ Διὸς ἔξ Θηβαιέῳ γυνή· ἀμφοτέρωθεν δὲ αὐτῶν λέγονται ἀνδρῶν ἐδαμῶν ἐς ὀμιλίῳ Φοιτῶν καὶ κατὰπερ ἐν Πατάρῳσι τ' Λυκίης, ἢ περὶματις ἔξ θεῶν ἐπεάν γρήνται ἔ' γὰρ δὴ αἰεὶ ἐστὶ χρῆσθῆμον αὐτόθι ἐπεάν δὲ γρήνται τότε ὦν, συγκρατῆται τὰς νύκτας ἔσω ἐς τὴν νηὸν.

In Templi medio turris solida, crassitudine simul & altitudine stadii, cui alia rursus superimposita turris & huic subinde alia, ad octavam usque. His forissecus scalæ sunt in circuitu adhibite, per quas ad singulas conscenditur turres: In medius gradibus statio, sellæque in hac factæ, in quibus adscendentes liceat sedere ac quiescere. In postrema turri.

turri sacellum est aliud, in quo lectus est splendide stratus, & apposita mensa aurea. Statua tamen in hoc sacello nulla est: neque hic noctu cubat hominum aliquis, præter mulierem unam ex indigenis, quam ex omnibus Deus delegerit, uti narrant Chaldæi hujus Dei sacerdotes. Narrant enim illi (tametsi mihi parum credibilia referre videntur) Deum ipsum ingredientem templum, in hoc cubili conquiescere, perinde atque Thebis Ægyptiacis, ut ferunt Ægyptii. Ibi enim in Thebanis Jovis fano mulier quoque cubat: quarum mulierum utraque cum viris putatur non habere consuetudinem: sicut etiam Dei antistita Pataris Lyciæ civitate, quando ita accidit [ut antistitæ seu vatis fungi munere debeat.] Neque enim Oraculum ibi celebratur perpetuè. Ubi autem id futurum est, Antistita noctu in templum concluditur.

Ut autem & aliarum fraudulentarum Machinationum exempla videamus, & inter illas subvolationis, ut sic dicam, in aëra, prodeat iterum Ruffinus; qui lib. II. cap. 23. de Serapis apud Alexandriam Templo & Oraculo, hæc sequentia scribit: Serapis apud Alexandriam Templum auditum quidem omnibus puto, plerisque verò etiam notum. Locus est non natura sed manu, & constructione per centum aut eo amplius gradus in sublime suspensus, quadratis & ingentibus spatii omni ex parte distentus: cuncta verò quo ad summum pavimentorum pervadatur, opere forniceo constructa; quæ immensis desuper luminaribus, & OCCULTIS ADITIBUS invicem in semet distinctis, usum diversis ministeris & clandestinis officiis exhibebant. Jam verò in superioribus extrema totius ambitus spatia occupant exhedræ & pastophoria domusque in excelsum porrectæ, in quibus vel æditi, vel hi quos ἀγνοῦντες, id est, qui se castificant, commanere soliti erant. Torticus quoque post hæc omnem ambitum

quadratis ordinibus distinctæ intrinsecus circumibant. In medio totius spatii ædes erat, pretiosis edita columnis, & marmoris saxo extrinsecus amplè magnificèque constructa. In hac simulacrum Serapis ita erat vastum, ut dextra unum parietem, alterum læva perstringeret: quod monstrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compositum ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primo aureis vestiti, super has argenteis, ad postremum æreis habebantur, quæ munimento pretiosioribus metallis forent. Erant etiã quedam ad stuporem admirationemque videntium, dolis & arte compositæ. Fenestra perexigua ab ortu solis ita erat aptata, ut die QUA FUERAT INSTITUTUM simulacrum Solis ad Serapin salutandum introferri, diligenter temporibus observatis, ingrediente simulachro radius solis per eandem fenestram directus, os & labra Serapis illustraret, ita ut inspectante populo, osculo salutatus Serapis videretur à Sole. Erat & aliud fraudis genus hujusmodi: natura lapidis *Magnetis* hujus virtutis esse perhibetur, ut ad se rapiat & attrahat ferrum. Signum solis ad hoc ipsum ex ferro subtilissimo manu artificis fuerat fabricatum, ut lapis, cujus naturam ferrum ad se trahere diximus, desuper in laquearibus fixus, cum temperatè sub ipso radio ad libram esset positum simulachrum, & vi naturali ad se raperet ferrum, assurrexisse populo simulachrum & in aère pendere videretur. Et ne hoc lapsu præpropere proderetur; ministri fallaciæ, surrexit, ajebant, Sol, ut valedicens Serapi discedat ad propria. Sed & multa alia decipiendi causâ à veteribus in loco fuerant constructa, quæ nunc longum esset enumerare per singula. Dolendum sanè hunc Ruffinum non etiam cæteris addidisse: multum lucis enim afferre, procul dubio potuissent huic nostræ de Sacerdotum circa talia imposturis tractationi.

Sed revertamur denuò ad *ρησθήμιον* illud Ammonis, unde diverteramus; ac perpendamus ea quæ gesta sunt circa illam famosissimam Alexandri ad Ammonem consultationem: primusque nobis prodeat Diodorus Siculus, qui de Alexandro heic Deum consulente ita narrat, Bibliothecæ suæ libro 16. τὸ δὲ Ἀλεξάνδρου Διὰ τῶν ἱερέων εἰσερχόμενος εἰς τὸ ναὸν, καὶ τὸ θεὸν κατανοήσασθαι, ὁ μὲν προσφθερόων ἀνὴρ πρεσβύτερος πλὴν ἡλικίαν προσελθὼν αὐτῷ, χαῖρε, εἶπεν, ὦ παῖ, ἐ ταύτῃ ᾧ ἔξ ἡεῖ ἔρχε πλὴν πρόσρησον. ὁ δὲ ὑπολαβὼν, δέχομαι, φησὶν, ὦ πάτερ, καὶ ἔ λοιπὸν κεκλήσομαι σὺς, ἀλλ' εἴ μοι δίδως πλὴν ἀπάσης γῆς ἀρχίω; ἔ δὲ ἱερέως προσελθόντες τὰς σηκὰς, ἐ τῶν ἀνδρῶν τῶν αἰεθτων τὸ θεὸν κινήσεντων τετραγυφίαις πρὸ τῶν Φανῆς συμβόλοις, ὁ μὲν ἀνεῖπε, βεβαίως αὐτῷ δίδουαι τὸ θεὸν πλὴν αἴτησιν. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὑπολαβὼν, ἔ λοιπὸν, εἶπεν, ὦ δαῖμον, ἀτίφηναι μοι τὸ ζηκόμεναν, εἰ πάντας ἤδη μετελήλυθα τὰς γρομένεας. Φονεῖς τὰ πικρὸς, ἢ πικρὸς ἀλαλέθησιν. ὁ ἢ προσφθῆτης ἀνεβῆσεν, ἀφῆμῃ: ἔδνα γὰρ ἀνθρώπων ὑπάρχειν τὸ διωησόμενον ἔπιπελαεῦσαι τῷ γενήσασθαι αὐτὸν. τὰς δὲ ἔ φιλίππας φονεῖς ἀπάντας τελευχέαι πικρῶς. πικρήμα δὲ ἔσασθαι τῆς ἐκ. ἔ ἡεῖ γρόσεως τὸ μέγεθος τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν κατορθωμάτων καὶ γὰρ πρῶτον ἀήτητον αὐτὸν γενόμενα, καὶ μὲν ταῦτ' ἔσασθαι Διὰ πάντες ἀτίκητον. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἡδεῖς ποῖς κε ρησθημαδηκίαις, &c.

Alexandro vero per Sacerdotes in Templum ducto & Deum conspiciente, PROPHETA, vir senex ætate, accedens, Salve, ὁ Fili, dixit, & hanc salutationem habe à Deo. Cui ipse respondens, dixit, Accipio, ὁ Pater, atque in reliquum tempus Tuus vocabor. Sed an dabis mihi totius orbis imperium? Ubi, Sacerdote ingrediente in adyta Templi, atque viris illis qui Deum portabant certis vocum modulationibus se moventibus, ille quidem [Sacerdos] edixit, firmiter Deum dare quæ poscebantur. Alexander respondens, cætera, ὁ Deus, dixit, eorum quæ peto, mihi
osten-

ostendas ; num scilicet omnes deprehenderim qui Patrem meum occiderunt , an vero adhuc aliqui (eorum) lateant. At propheta exclamans , iubebat ipsum bono esse animo ; nullum enim hominem existere qui possit insidiari genitori ipsius : Philippi verò interfectores omnes dedisse pœnas. Quodque indicia , eum è Deo esse natum , futura forent , magnitudo successuum in rebus à se susceptis : atque ipsum quidem jam antea fuisse insuperabilem , sed in posterum eum fore , quocumque se verteret , invictum. Alexander vero lætatus , &c.

Hactenus Diodorus ; in cujus verbis notandum , Responsa hic quoque ex Adytis data (nutu scilicet , uti jam antea ostensum) sed quæ sacerdos , quasi à Deo accipiens , iis , qui Jovem hunc consultum veniebant , enuntiaret : *αὐτὸς* enim ille quo sacerdos introibat , quæ superius appellavi , *adyta* erant. Sic enim Hesychius & Suidas : [*Σηκὸς . . . ἐνδότερος Ἔπος ἔῖπερ. Σηκὸς*] ὁ ἐνδότερος οἶκος ἔῖπερ *ναὸς*. Interior locus , vel domus , Templi.

Quæ Curtius habet ab hisce non abludunt ; nisi quod minus superstitiosus , in hujus rei enarratione , quam Diodorus , appareat. Verba ejus sunt : *At tum quidem Regem propius ad-euntem , maximus natu è Sacerdotibus filium appellat , hoc nomen illi parentem Jovem reddere affirmans. Ille verò & accipere se ait , & agnoscere ; humanæ sortis oblitus. Consulit deinde , an totius Orbis imperium fati sibi destinaret Pater. Vates , æque in adulationem compositus , terrarum omnium Rectorem fore ostendit , &c. Quibus demum addit : Verè & salubriter æstimanti fidem Oraculi , vana profectò responsa videri potuissent : Sed fortuna , quos uni sibi credere cœgit , magna ex parte evidos gloriæ magis , quam capaces facit. Jovis igitur Filium se non solum appellari passus est , sed etiam jussit : rerumque gestarum famam dum*
auge-

augere vult ; tali appellatione corrumpit. Et Macedones, assueti quidem Regio imperio, sed majore libertatis umbrâ quam cæteræ gentes, immortalitatem affectantem contumacius, quam aut ipsis expediebat, aut Regi, adversati sunt. Cujus averfationis exempla aliaque inde accidentia, sequentibus ejus libris in Clito, Philota, Calisthene, aliisque Macedonibus narrat.

De Responfo autem Sacerdotis hæc, inter alia, Plutarchus: Ταῦτα περὶ τῶν χρησμῶν οἱ πλεῖστοι γράφουσιν· αὐτὸς δὲ Ἀλέξανδρος ἐν Ἰππιστολῇ πρὸς τὴν μητέρα, Φησὶν γερονέναι τινας αὐτῶν μαρτυρίας διαπρήττας, ἃς αὐτὸς, ἐπαγγελθῶν, φράσσει πρὸς μόνον ἐκείνῳ. ἐνιοὶ δὲ φασιν, τὸ μὲν περὶ φήτῳ Ἑλληνιστὶ βεβλόμενον προσειπεῖν μετὰ πνος φιλοφροσύνης, ὦ παιδίον, ἐν τῷ πελοπλαίῳ τῶν φθόνων, ὑπὸ βαρβαρισμῶν πρὸς τὸ σίγμα ἐξενεχθῆναι. Ἐἰπεῖν, ὦ παιδίος, ἀντὶ τῆς ν τοῦ σ χρησάμενον. ἀσμένῳ ἢ τῷ Ἀλέξανδρῳ τὸ σφάλμα τῶν φωνῶν ἠγέσθαι, καὶ ἀξιοδοθῆναι λόγον. ὡς παῖδα Διὸς αὐτὸν τῶν θεῶν προσειπίσθαι.

Hæc de Oraculis iradunt plerique. Ipse in epistola ad matrem Alexander, SORTES sibi ait, ARCANAS redditas, quas reversus soli ei relaturus esset. Sunt qui dicitant, Vatem quum appellare comiter Alexandrum Græcè vellet, ὦ παιδίον, postremam syllabam, ut Barbarum, per s pronuntiasse, ac dixisse ὦ παιδίος: neque invito Alexandro claudicasse in voce; increbuisseque sermonem, Jovis eum à Deo appellatum filium. De quo in sermone vitio, etiam ita ad Dionysium Eustathius: Ὅτι, φασὶ, ἔστι τῶν Ἀμμωνος ἱερῶν ἀντὶ τῆς εἰπεῖν παιδίον, παιδίος καλέσας τὸ Ἀλέξανδρον, ἔδοξεν ὡς ἐν χρησμῶν λογότητι, ὃ παῖ Διὸς, αὐτὸν προσειπεῖν, ἔτω τῶν Ἰππιπέτων κολάκων ἐκλαβομένων τὸ βάρβαρον τῆς φωνῆς. Quo tempore dicunt etiam Ammonis sacerdotem eo, quod loco παιδίον, παιδίος diceret in appellando Alexandro, visum quasi ex Oraculi ambiguitate ipsum ὃ παῖ Διὸς, ὃ Jovis fili, al-

locutum. Ita scelestis istis parasitis barbarissimum istum accommodantibus. Abiis autem, quæ eum de Sortibus arcanis sibi redditis ad matrem scripsisse testatur Plutarchus, non valde discrepant illa, quæ de Alexandro, heic consulente Jovem, tradit Arrianus lib. 3. Ἐνταῦθα Ἀλέξανδρος τὸ τε χάριον ἐθαύμασε, καὶ τῷ θεῷ ἐχρησατο καὶ ἀκρίτους ὅσοι αὐτῷ πρὸς θυμὸν αὐτοῦ, αἷς ἔλεγε, ἀνέζωξεν ἐπ' Αἰγύπτου.

Alexander loci naturam admiratus, Oraculum consulit; acceptoque responso sibi (ut dicebat) grato, in Ægyptum rediit.

Hæc de responso Alexandro dato. Trogus Pompejus verò, scenam nobis clarius adhuc aperit hisce verbis: *Igitur Alexander cupiens Originem divinitatis acquirere, simul & matrem infamiâ liberare, PER PRÆMISSOS SUBORNAT ANTISTITES, QUID SIBI RESPONDERI VELIT. Ingredientem Templum statim Antistites ut Hammonis filium salutant, &c.*

Non mirum igitur, præensum illud Oraculum, per Vatem, comitibus ejus respondisse (uti idem Trogus ac Curtius testantur) ut Alexandrum pro Deo, non pro Rege colerent. Consideret jam, quæso, æquus Lector, an hîc aliqua arte Dæmonis præternaturali opus fuerit, tam ad istum apparatus à me descriptum & exempla in eam rem adducta, quam ad hæc responsa Alexandro comitibusque ejus data. Si autem quispiam ostendere possit, hæc aliter unquam fuisse peracta, præstabit sane quod hucusque nemo præstitit.

Ast aliæ tamen difficultates adhuc restant adimendæ; circa Oracula videlicet per insomnia, aliosque vaticinandi modos, reddita.

De Clarii Apollinis Oraculo hæc Tacitus, libro II. Annal. *Relegit Asiam [Germanicus] appellitque Colophona, ut Clarii Apollinis Oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Del-*

Delphos, sed certis è familiis, & fermè Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium & nomina audit: tum IN SPECUM DIGRESSUS, haustâ fontis arcani aquâ, ignarus plerumque literarum & carminum, edit responsa, versibus compositis, super rebus quas quis mente concepit: ET (NB.) FEREBATUR GERMANICO PER AMBAGES, UT MOS ORACULIS, maturum exitum cecinisse.

Si alicubi certè hic partes suas habere debuit Diabolus. Sed videamus an tali auxilio indiguerint hujus *Ægypticis* Antistites.

Non fœmina hic (utpote minus apta tali artificio) sed sacerdos adhibebatur; atque ille quidem literarum & carminum plerumque rudis. Quasi verò hæc non commodè fatis simulari potuerint; dum interim hic ipse sacerdos, aut per se, aut, si Poëta non esset, per alios carmina componeret. At Oracula, in specum digressus, reddidit super rebus quas quis mente conceperat. Scriptis codicillis, uti in plurimis *Ægypticis* consuetudo, vel potius lex erat: an vero solis cogitationibus mente conceptis, non exprimitur. Ponamus tamen hæc de solis mente conceptis votis aut petitionibus esse intelligenda. Quam multa media erant istis detegendis! Id enim exemplis jam supra (ubi de Oraculo Delphico loquebar) allatis clare ostenditur.

CAPUT XI.

De Oraculis per Insomnia datis ; ac quam multis in locis, quibusque modis diversis , data fuerint : uti & quænam ac quales imposturæ circa ista locum habuerint. Qua occasione disseritur de Oraculo in Nyso ; istâque rursus de Charoneis antris , Grotta di cani, apud Neapolim ; ac de Hirpinis per prunas ardentes ambulantis. Post quæ notatur , pluribus ac diversis admodum modis quandoque in uno eodemque templo fatidico Responso fuisse reddita : ne quid detrimenti caperet Oraculum , seu $\chi\epsilon\sigma\iota\sigma\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$; si hoc illove modo reddendi Responso jam nimium veterascente , aut aliter vilescente , non commode alius substitueretur.

Sed pergamus nunc ad Oracula quæ per insomnia reddentur. Quorum maximè notabile exemplum tamen jam antea dedimus in descriptione Antri Oraculique Trophonii. Hæc autem , ubi tali modo Oracula accipiebant Consultores , plurima numero fuere : nec sanè mirum ; cum sic commodius Antistites ipsis imponere possent , dum interpretes ipsi existentes somniorum quæ Consultores somniaverant , ea accommodare possent interrogatis pro lubitu suo : uti exemplum hujus rei habemus in Antri Trophonii Sacerdotibus.

Non omnia hic adducam quæ per somnia respondebant , indicabantve Consultoribus , quid sequendum aut fugiendum ipsis erat ; quibus modis aut medicaminibus liberari poterant à morbis , quibus obsidebantur , &c. Nec enim necesse est (nec cuncta illa $\chi\epsilon\sigma\iota\sigma\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$ aut descripta , aut notata , invenimus per Geographos ; uti nec plurima alia quorum notitia non solum , sed & memoria interiit) sed unum alterumve exempli cau-

causâ: cum in omnibus fere eodem modo hæc Oracula redderentur, in Antro Charoneo, in fano Pasitheæ, in Templo Æsculapii Pergameni, Calchantis in Dauniâ, Amphiarai in Attica, Thebis in Bœotia, cæterisque per Antiquos (tam Tertullianum lib. de Anima, quam alios) memoratis. De Amphiarai Oraculo apud Oropios, sequentia hæc tradit Pausanias, in Atticis: καὶ πρῶτον μὲν καθήραδ' νομίζουσιν ἕστις ἦλθεν Ἀμφιαράω χρησάμενον. Ἔστι δὲ καθάριστον, τῷ θεῷ θύειν. Θύεσι δὲ καὶ αὐτῷ καὶ πᾶσιν ὅσοις ἐστὶν ἐπὶ ταυτὸ τὸ ὄνομα. Προεξεργασμένων ἢ τέτων, κερὸν θύσαντες αὐτῷ, καὶ τὸ δέρμα ὑπερωσάμενοι, καθύδουσιν ἀναμένοντες δήλωσιν ὀνειράδι.

Consulendi quidem causâ qui accedunt primò lustrantur omnes. PRO PIACULO RES DIVINA EST: quam cum Amphiarao ipsi faciunt, tum cæteris, quorum in eâdem arâ inscripta sunt nomina: deinde arietem ei immolant, cujus substrata pelle dormientes nocturna visa expectant.

Apud Amphiaraum in Attica (teste Philostrato lib. 2. vitæ Apoll. Thyandi) eos qui ad accipienda responsa eo accesserant, Sacerdotes jubebant diem integrum à cibo, & triduum à vini potu abstinere.

In Dauniâ Arietem nigrum consultores immolabant, ejusque pelli indormiebant (teste Strabone, libro 6.) atque alibi aliter. De Serapidis Templo Canobitico ita quoque Strabo lib. 17 Ἐχουσι [Κάνωβ] τὸ Ἔ Σεράπιδος ἱερὸν πολλῇ ἀγιστεῖα πρῶτον, ἔπειτα ἱερατείας ἐκφέρουσι, ὥστε ἔτι τὰς ἐλλογισμῶν ἀνδρῶν πρῶτον, καὶ ἐγκοιμᾶσθαι αὐτὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ἐτέρων. Συγγράφουσι δὲ βιβλίου ἑνὸς ἱερατείας, ἄλλοι ἢ ἀρετῶν τῶν ἐν αὐτῷ λογίων.

Habens & [Canopus] Serapidis Templum religiosè cultum, ac morborum sanationes efficiens: ut etiam nobilissimi viri ei credant, & pro se, vel pro aliis, somnia ibi capient.

Sunt qui curationes conscribant ; quidam virtutes editorum ibi miraculorum. Hujusmodi insomnia in omnibus, puto, (saltem, in plurimis, constat) Æsculapii Templis Fatidicis, quæ multa fuere, captabantur. Quod ridiculè imitatur Aristophanes in Pluto suo : sicut id notius est quam ut huc afferatur. De conscriptis verò curationibus ac Miraculis habemus exemplum in ista Inscriptione, quam in priori Dissertatione adduxi. De Consultationibus ejusmodi nobilissimorum virorum, dat nobis quoque exemplum notabile admodum Arrianus, libro 7. (quò forsan, inter alia, quoque Strabo respexit) hoc modo : λέγασι δὲ αἱ ἑφημερίδες αἱ βασιλικοί, ἐν τῷ Ἱ Σεράπιδος ἱερῷ Πύθωνα τε ἐγκοιμηθέντα καὶ Ἀπάλων καὶ Δημοφῶντα, καὶ Πρωκίαν· πρὸς δὲ Κλεομένην τε καὶ Μενίδα καὶ Σέλευκον, ἐπερωτῶν τὸ θεὸν εἰ λαῶν καὶ ἄμεινον Ἀλέξανδρον, εἰς τὸ ἱερόν ἔθεῖ κομιθέντα, καὶ ἱκετεύσαντα θεραπέειας πρὸς τῷ θεῷ. καὶ θυέας Φήμην πνὰ ἐκ τῷ θεῷ, μὴ κομιζέας εἰς τὸ ἱερόν, ἀλλ' αὐτὰ μένοντα ἔσεας ἄμεινον. ταῦτά τε ἀπαγγείλαι τὰς ἐπιτάξεις, καὶ Ἀλέξανδρον ἔπολύ ὑσερον διαπαντεῖν. ὡς τῷτο ἄρα ἤδη ὄν τὸ ἄμεινον.

Diarius Regis continetur, in Serapidis æde pernoctasse Pythonem, Attalum, Demophontem, & Peucestam: præterea Cleomenem & Menidam, ac Seleucum. ET PERCONTANTIBUS DEUM, an melius satiusque esset Alexandrum [jam decumbentem] in templum suum, UT A SE CURARETUR DEFERRI, Oraculum redditum, NON OPPORTERE EÒ DEFERRI: SED MELIUS EI, SI IBI MANEAT, FORE. Idque amicos Alexandro renuntiasse, neque multò post Alexandrum decessisse; quasi (NB.) id magis in rem ipsius esset.

Perpendamus jam, quibus imposturis ac technis in hisce per insomnia datis Oraculis egerint Antistites. Priusquam tamen id faciamus, consideremus responsum illud Alexandri
Magna-

Magnatibus datum. Interrogarant hi Proceres, *an melius fatiusque esset Alexandrum deferri, curandi gratiâ, in Templum Serapidis*. Sapienter sanè illi & uti oportebat, respondebant, *Non oportere eum eò deferri, &c.* Quid enim periculosius erat & Oraculi & ipsorum auctoritati, quam ut suaderent ut eò deferretur Alexander? Si enim aut in via aut in ipso Templo obiisset ille, mendax omnibus necessario fuerat ille Deus. Si verò ubi jam decumbebat, moreretur, præsto erat illa interpretatio, quæ data traditur ab Arriano: Si vero contra ipse ibi permanens sanitatis restitutus denuò fuisset, magna gloria necessariò hinc Oraculo accedebat.

Hujusmodi verò Antistites, si petitiones Consultorum accipiebant viva voce, nulla in respondendo erat difficultas, neque ullo egebant adminiculo præter artem benè conjiciendi id, quod faciebat ad propositum; ac tales ambiguitates obscuritatesque inveniendi, quibus quocumque caderet res ejusque eventus, sua commoda haberent effugia. Si verò per scriptos & obsignatos codicillos; ut hosce præterea ita, ut id non animadverterent consultores, aperirent, rursusque recluderent. quibus tamen tertio accedere debebat methodus artificiosa, accommodandi insomnia Consultorum ad ipsorum, sive viva voce, sive per scriptas tabellas facta, interrogata. Quod an, & quomodo, perficere potuerint, nunc perpendendum.

Ac primò quidem curandum erat Sacerdotibus, ut dormirent Consultores, dum *pellibus istis stratis incumberent*; Et quidem tali somno qui turbidis insomniis cerebrum agitaret ac turbaret. Quod per medicamenta, *scavalnâ* & narcotica, ex opio, opiatis, aliisve, quæ Medicæ artis peritis, imò & multis aliis, sunt notissima; aptissimè poterat perfici. Hæc autem & similia poterant ipsis, si non in vino, aut aliis liquoribus; fumigationibus, odoribus aliisve mediis pluribus. exhiberi:
dum

dum belli illi abstemii nihil minus cogitarent : ita ut illa ipsis injuncta abstinencia, eò meliorem daret Sacerdotibus istos decipiendi occasionem. Huc accedere poterant, imò & proculdubio accessere, tales ab istis impostoribus adornatæ fabellæ, narrationes, aut subitæ atque ex improvîso auditæ voces, quæ in mentes jam & superstitione & spe & metu & medicamine attonitas, tam alte descenderent, ut earum rerum imagines in somniis sese, aut primò aut præcipuè, proderent ipsorum mentibus, easque imprimis detinerent. Adde quod sive per tubas, quales jam superius notavi, vel per cornua ipsorum auribus applicata (ut eo minus & alii sonitum audirent, & eo altius sonus ac vehementius ad cerebrum penetraret, auditusque organa moveret) imaginationes heic per Antistites desideratæ potuerint ingeri. Ac licet ista insomnia vix, ac ne vix quidem, aliquid simile continerent iis quæ petebantur ab Oraculo, isti, & excipiendo insomnia ab iis qui nondum mentis erant compotes (ut vidimus factum in Oraculis Trophonii) & mutando atque aliter illa concinnando; vel si hæc commodè satis procedere non possent, de novo insomnia inducendo, (uti & Sortes & Haruspicina & Auguria sæpius iterabantur quandoque) in quibus aliquid saltem quod interrogationibus quadraret continebatur; mentes dementium horum Consultorum dementare ulterius valebant, horroreque ac superstitione ultra modum adimplere. Sic satis magnam occasionem quoque præbebant tenebræ procuratæ in templis, aut à natura factæ in speluncis, quibus indormiebant; ut multa nigra ipsis obversarent, nigrorumque imaginationes turbatas mentes occuparent. Quibus cætera jam dicta si accederent, non mirum sanè, aliquem somniasse se interrogatum album vel nigrum. Præterea omnes de hujusmodi datis Oraculis narratiunculas per manus habemus Antistitum ac Sacerdotum, aut ab hominibus superstitionis qui talibus argutiis fuerant decepti;

cepti ; minimè vero puram putam rerum ibi gestarum historiam : quod quam maximè hic puto notandum.

Tabellas autèm ac codicillos istos obsignatos aut imponebant pulvinaribus Deorum , atque ita secum illos assumebant in adyta : aut quandoque etiam iis indormiebant ipsi Prophe-
tæ & Antistites. Qui tum quasi ex somniis tali modo captis, seu potius dolose confictis , responsa dabant Consultoribus. Sic ille jam sæpius dictus & adductus Alexander : de quo ita Lucianus : *Tandem cum jam plurimi confluerent , premere-
turque civitas eorum multitudine qui ad Oraculum ventita-
bant , neque suppeditandis rebus ad victum necessarius suf-
ficeret , Oraculi genus comminiscitur , quod nocturnum ap-
pellabatur. Siquidem acceptis libellis indormire se ajebat ;
& tanquam divinitus in somnio edoctus respondebat : nihil
certi tamen , sed ambiguè plerumque ac confusim , maximè si
quem libellum accuratius obsignatum conspexisset. Nam ci-
tra resignandi periculum , quicquid temerè in mentem venis-
set , subscribebat : ratus & hoc ipsum convenire Oraculis.
Erant autem ad id nonnulli constituti interpretes , qui mer-
cedem non exiguam colligebant ab iis , qui hujusmodi capie-
bant Oracula , ut ea enarrarent explicarentque.* Græca sunt :

ἤδη ἡ πλῶν Ἰππυρέωντων , καὶ τῆ πόλεως αὐτῶν θλιβομένης ὑπὸ τῆ
παύσης τῆ Ἰππὶ τῶ χρησθῆμον ἀφικνευμένων , καὶ τῶ Ἰππὶδεα Διαρκῆ
μὴ ἐχάσης , Ἰππιοὶ τὰς νυκτερινὰς καλεμαρῆς χρησθῆς λαμβάνων
ἃ τὰ βιβλία , ἐπεκραιῶτο , ὡς ἔφασκεν , αὐτοῖς , καὶ ὡς ὄναρ
ᾧ τῶ τῆ θεῶ ἀκῶν ἀπεκρίνετο . ἔ μὲν τοι σιφεῖς τὰς πλῆθῆς ,
ἀλλὰ καὶ ἀμφιβόλους ἔ πετραγαμένους . καὶ μάλιστα εἰ ποτε θεάσαι-
το πεπεροτότερον τῶ βιβλίον κάλοσφραγισμένον . ἔ ἃ τῶ τῶ σκινδυνῶων
τῶ ὑπελθὸν ἄλλως ὑπέγραφε , χρησθῆμοῖς πρέπον καὶ το ποῖτον οἰό-
μασθῶ . ἔ ἡσῶν πνευ ἐξηγητῶ Ἰππὶ τῶ κατῆμοι , καὶ μισθῶσ ὅσα ὀλί-
γους ἐκλέγοντες ᾧ τῶ τῶ τὰς ποῖτους χρησθῆς ὑπολαμβανόντων , Ἰππὶ
τῆ ἐξηγησῶ ἔ Διαλύσῶ αὐτῶν .

At ne folius Luciani testimonio hinc nobis innitendum sit, vel videatur, consideramus Oraculum istud Plutonis ac Junonis in Nyfa: quod hoc modo nobis a Strabone libro 14. describitur: 'Εν δὲ τῇ ἐδρῇ τῇ μεγάλῃ τῷ Τράλλεων καὶ τῷ Νύσῃ, κώμη τῷ Νυσαίων ἐστὶν ὅτε ἀπώθεν τῆ πόλεως Ἀχαράκα, ἐν ἣ τῷ Πλατώνιον, ἔχον καὶ ἄλλοι πολυελεῖς, καὶ νεῶν Πλάτωνός τε καὶ Ἑρας, ἐτὶ τῷ Χαράνιον ἀντρον ὑπερκειμένον ἔτι ἄλλως θαυμαστὸν τῇ φύσει. λέγεται γὰρ δὴ καὶ τὰς νοσώδεις καὶ προσέχουσι ταῖς τῷ θεῶν τῶν τετραπείαις Φαίαν ἐκείσε, ἐτὶ Διαιτάδης ἐν τῇ κώμῃ πηλοσίον ἔτι ἀντρον, ὡσαύτως τοῖς ἐμπείροις τῶν ἱερέων οἱ ἐγκοιμῶνται τε ὑπὲρ αὐτῶν καὶ Διαιτάδης ἐν τῷ ὄνειρον τὰς τετραπείαις. ἔτι δ' εἰσὶ οἱ καὶ ἐγκαλεῖντες τῇ τῷ θεῶν ἰατρείαν. ἄγεται δὲ πολλάκις εἰς τὸ ἀντρον. καὶ ἰδρύονται μένοντες καθ' ἡσυχίαν ἐκεῖ, καθάπερ ἐν Φωλεῶσι τῶν χωρῶν Ἰππὶ πλειόνας ἡμέρας ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ τοῖς ἰδίῃς εὐπνίοις οἱ νοσηλοῦντο προσέχουσι, μυσαγωγῶσι ὅμως, καὶ συμβάλοις ἐκείνοις χρῶνται ὡς ἀν ἱερεῦσι. τοῖς δ' ἄλλοις ἀδύτος ἐστὶν ὁ τόπος, καὶ ὀλέθρος Πανήγυρις δὲ ἐν τοῖς Ἀχαράκαις συντελεῖται κατ' ἔτος. ἐτὶ τότε μάλιστα ὄραϊν ἐστὶ, καὶ ἀκείνῃ πρὸς τῶν τετραπείαις πανηγυρίζοντας τότε δὴ ἐπὶ μεσημβρίαν, ὑπολαβόντες τῶν οἱ ἐκ τῆ γυμνασίης νέοι, καὶ ἑφεβοὶ, γυμνοὶ ἀπαληλειμένοι, μετὰ σπῆδος ἀνακεμίξουσιν εἰς τὸ ἀντρον ἀφειδῆς δὲ, μικρὸν προσελθῶν, πίπτει καὶ ἔκπυος γίνεται.

In via inter Tralles & Nysam, pagus est Nysæorum, haud procul urbe nomine. Acharaca, in eo Plutonium est, lucum habens pretiosum, & templum Plutonis ac Junonis, & Charonium antrum superne loco imminens, naturæ admirabilis. Ajunt enim morbis gravatos, & qui horum Deorum curationi aliquid tribuunt, eò commeare, & visitare in pago prope antrum, apud peritos sacerdotes: qui pro ipsis antro indormiunt, & ex somniis curationes præscribunt. Illi etiam sunt, qui Deorum opem invocant, (consulentisque) ducunt sæpe in antrum istud, ac ponunt illos ibi per plu-
res.

res dies absque cibo. Interdum ægroti propriis somniis animum advertunt : attamen illis , utpote sacerdotibus , Mystagogis , ac consiliariis , utentes. Aliis vero hominibus locus ille inaccessus est , & exitiosus. Ac quidem quotannis ibi , in Acharacis , festivitas agitur. Atque tunc maxime videre & audire licet , de tantis rebus illos qui ibi festivitatem celebrant. Quin & tunc circa meridiem juvenes & ephēbi e gymnasio nudi & uncti taurum arreptum in antrum studiose inducunt : qui dimissus , ubi paulo ulterius introivit , exanimatus concidit.

Videmus hîc Oraculum *Plutonis* ac *Junonis* , id est , *Fovis Stygii* ac *Proserpinæ* : quæ *Proserpina* quoque *Junonis Stygiæ* nomine veniebat ; ut ex inscriptione , tam apud *Reinesium* , quam apud *Sponium* reperiunda constat hoc modo :

IVNONI. STYGIÆ
CRESCENTINA
MATRILIA. CVM
FIL. SV. V. S. L. M.

Sicut & de *Fove Stygio* , seu *Plutone* , hanc sequentem reperimus :

SIGN. IOVI. STYGIO
C. ATINIVS. C. F.
CLV. MARIVS
VOTO. SVSCEPTO
PRO. SALVTE. VX. SVÆ
D. S. P. P.

Ac de æde ambobus simul dedicata , etiam hanc :

PLVTONI. ET
 PROSERPIN
 AE. FLAVIA
 VENERTA
 BESSA. EX
 VISV. AEDEM
 D.S.P.V.I.S.L.M.

Hæc *Juno Stygia* quidem apud Græcos appellabatur *Διὴς νέεα*, apud Latinos *Nova Ceres*, ut & *Dea Libera* : verum illa huc minus faciunt.

Videmus hic 2º, *Plutonium* seu *Charonium*. Antrum, ac quidem naturæ admirabilis ; quin & ejusmodi naturæ , ut credentibus salutare fuerit ; incredulis vero (sicut & animalibus brutis) exitiosum. Quum aliàs cuncta *Plutonia* seu *Charonia* quibuscunque fere , hominibus ac brutis exitio fuerint. Unde & Plinius , lib. 2. cap. 93. ita habet : *Spiritus lethales alibi , aut scrobibus emissi , aut ipso loci situ mortiferi , alibi volucris tantum , ut Soractæ vicino Urbi tractu , alibi præter hominem cæteris animantibus , nonnunquam & homini , ut in Sinuessano agro & Puteolano : quæ spiracula vocant , alii Charoneas scrobes , mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amsancti , ad Mephitis adem locum ; quem qui intravere moriuntur. Simili modo Hieropoli in Asia , Matris tantum Magnæ sacerdoti innoxium.*

Sic Strabø quoque, ubi de Samo loquitur , hæc de Thymbria addit : *Apud quam sacra spelunca est Charonium nomine , quæ pestilentibus exhalationibus etiam aves necat.*

Hujus-

Hujusmodi antra sive venenoso halitu exitio essent avibus, brutis aliis, imo & ad ipsa nimis prope accedentibus, vel intrantibus, hominibus; sæpius aliquod Oraculum sibi adjunctum habebant: uti tam ex primùm hîc allato Strabonis loco, quam ex sequenti nunc, liquet. Quamvis Avernus ille de quo hîc loquitur, non tam antrum quam lacus esset, qui subterraneum Oraculum sibi in vicinia haberet. Ita autem de ipso loquitur: Περικλείεται δὲ Ἄρον ὄφρυσιν ὀρθαῖς ὑπερκειμέναις πανταχόθεν πλὴν τῆς εἰσόδου, νῦν μὲν ἡμέρας ἐκπεποιημέναις, πρῶτον δὲ συνηρέφουσιν ἀγρία ὕλη μεγαλοδένδρα καὶ ἀβάτω, αἱ καὶ δεισιδαιμονίαν κατὰ σκίον ἐποίουν τὸ κάλπον. προσεμύθευον δὲ οἱ ὀπιχώριοι καὶ τὰς ὄρνεις τὰς ὑπερπετῆς χρομένους, κατὰ πτόειν εἰς τὸ ὕδωρ, φθειρομένους ἀπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀέρων, καθάπερ ἐν τοῖς Πηλιωνίοις καὶ τῷ χωρίῳ Πηλιωνίῳ π' ἸΠΕΛΑΜΒΑΝΟΝ, καὶ τὰς Κιμμερίας ἐν ταῦτα λέγεσθαι καὶ εἰσεπαλέον γε οἱ προστυσάμενοι [καὶ] ἰλασόμενοι τὰς καταχθονίους δαίμονας, ὄντων τῶν ὑφηνεμένων πᾶσι πιάδε ἱερέων, ἐργολαβηκῶτων τῶν ἔθων. Ἔστι δὲ πηγή τις αὐτῶν πηλίκου ὕδατος ὅτι τῇ θαλάσῃ. τὰς δὲ ἀπέχουσι πάντες, ἔθ' τῆς Στυγὸς ὕδωρ νομίσαντες καὶ τὸ μαλιεῖον ἐν ταῦτα πρὸς ἰδρυτῶν τὸ τε Πυρροφλεγέστον ἐκ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἐτεκμαίροντο τὸ πηλίκον τὸ Ἀχερσίαις. Ἐφοροῦ δὲ τοῖς Κιμμερίοις προσοικεῖν [τὸ ἔθον] Φητὶν αὐτὰς ἐν καταγείοις οἰκίαις οἰκεῖν, ἀς καλεῖσιν ἀργίλλας, καὶ ἀπὸ πηλῶν ὀρυγμάτων παρ' ἀλλήλους τὸ φοιτᾶν, καὶ τὰς ξένους εἰς τὸ μαλιεῖον δέχεσθαι, πολὺ ὑπὸ τῆς γῆς ἰδρυμένον. ζῆν δὲ ἀπὸ μεταλλείας καὶ τῶν μαλιεῶν, ἔθ' βασιλέως, ἀποδείξαι αὐτοῖς σύνταξις. εἶναι δὲ τοῖς ἐπὶ τὸ λεηστῆρον ἐθῶν πότερον, μὴδὲνα τὸ ἥλιον ὄραν, &c.

Includitur Avernus supercilus rectà sursum enatis, & undique præterquam in aditu eminentibus; ac nunc quidem cultura elaboratis. Olim enim sylva inaccessa magnarum arborum obsita, ob superstitionem, ipsum locum obumbrabant. Additum est ab accolis fabulæ hoc, aves quæ supervolarent

in aquam decidere, exanimatas aëris exhalatione; quemadmodum in Plutoniis locis fit. Nam & Avernum pro loco Plutoni dicato deputabant; & Cimmericos ibi fuisse indicatum habitare; ac qui intro navigarent prius sacrificiis placabant Genios Manes, cum essent Pontifices, qui [NB.] conducto isto loco, hujusmodi sacra præmonstrarent. Ibidem fons est aquæ potabilis ad ipsum mare, sed eâ omnes abstinebant, Stygis aquam esse putantes. Ibidem alibi Oraculum est conditum, & Pyriphlegethontem ex aquis calidis Acherusæ vicinis existimabant, ibi esse. Ephorus vero, Cimmericis locum illum dicans, hos habitare ait in subterraneis ædificiis, quas Argillas vocent, ac per fossas quasdam inter se commeari, hospitesque eadem viâ ad Oraculum deducere altè inter terram conditum: victum eos metallis effodiendis quærere, & ab iis accipere qui Oraculum consulunt; ac regem iis constituisse eo nomine stipendium.

At scrobs illa de qua Plinius jam allato loco loquitur, à Francisco Schotto & Hieronymo Capugnano, in Itinerarii Italici parte tertia, hoc modo describitur: *Ostenditur quidem ad pedem montis, quo lacus Anianus cingitur, haud procul ab aquis ipsis, antrum simile fundo plano in montem ambiens per passus decem vel octo, cujus fauces amplæ satis duos, vel plures in ingressu simul intromittere possunt, sed sensim declivi in arctum testudine desinit, ubi è profundo per saxi poros invisibiles ferventes exhalat spiritus, verum adeo tenues siccos, atque subtiles, ut eorum nullus videatur fumus, aut vapor, quamvis aërem ventis infusum, cavernæque frigorem calore vehementi mox spißent, & mutant in aquam, sicuti stillæ in ima testudine dependentes, & ex obscuro adversus ostii lucem stellarum in modum scintillantes indicant. Hydrargyrii vel argenti vivi guttæ apparent à longè, quemadmodum etiam plurimorum fert opinio,*

nio, vulgoque persuasum est. Quin etiam ab omnibus creditum est, si quid vivi intra limitem ingressu FOSSULA designatum transierit, vel projiciatur in cavernam interiorem, id ipsum mox concidere, & exanimari, imò prorsus enecari, nisi protinus extractum in aquis stagni vicinis immergatur; quarum frigore recreari quam primum, ac sensim reviviscere constat. Cujus rei periculum faciunt in dies peregrini, & advenæ cognoscendarum rerum studiosi, pullos gallinaceos, aut canes funibus nexos, aliudve quid vivi in antrum projicientes. Leander Albertus memoriæ prodidit Caroli Octavi, Galliæ Regis jussu (cum is ante annos 114 plus minus, pulsus Hispanis, aliquandiu regno potiretur Neapolitano, asinum intrusum contestim vertigine captum cecidisse, & expirasse. Alius qui de balneis istis scripsit, ante ducentos ferè annos, temerarium militem armatum suo tempore in eodem antro miserè periisse tradidit. Cæterum præsentè Carolo Cliviæ principe, sicut Corona Pighius asserit se vidisse, ductores Hispani duos validos canes villaticos projecerunt in antrum, quamvis admodum reluctantes, sic ut idem periculum, & antea subuisse viderentur; extracti exanimés, per aquarum baptismata revocati sunt ad vitam, sed alter eorum principis jussu retractus in antrum denuo, cum periclitari coactus esset, nec anabaptismate revivisceret, tanquam cadaver in ripa relictus est. Non magna tamen interposita mora, veluti exitus profundo somno resurgens, nonnihilque cespitans ac vacillans, quam ocissimè potuit fugam arripuit: cunctis qui videbant ridentibus, & Carolo canem laudante, quod Orco victima cadere nolisset. Post hæc facem ardentem ultra limites in cavernam porrexere, quæ demissa solum versus extinguere protinus, everta nonnihil in altum rursus inflammari visa est. Illudque profectò docuit experimentum, spiritus ex fundo prodeuntes fervore siccitateque

vali-

validiores in imo, mox levia flammarum nutrimenta dissipare, laxiores autem atque imbecilliores in alto, rursus calidos, ac pingues facis fumos flammare, quemadmodum videmus accensæ candelæ flammam per alterius extinctæ fumum in admotam transilire, solisque radios vehementiores speculo injectos stupam admotam comburere. Certe cum ante annos triginta studiorum causa peragraret Italiam Pighius, diligentius perscrutandi singula, ex quibus doceri posset, cupidine flagrans, & Puteolis jam dicta miracula videns, attonitus, causas eorum non potuit non investigare propius. Non persuadebatur enim Hydrargyrii, vel argenti vivi guttas esse, quas à longe resplendentes in extremo cavernæ videbat. Igitur juvenili quadam audacia FOSSULAM transgreditur, & corpore paululum inclinato propius accedens, aquæ limpidissimæ guttas esse didicit, digitisque detergens eas è scabra montis testudine comitibus ostendit, jussitque ut crederent, vel intrarent & experirentur. Quod & factum fuit. Nam accesserunt ambo, scilicet ANTONIUS AMSTELUS & ARNOLDUS NIVELDIUS Batavi Ultrajectini, ex equestri stirpe juvenes, qui erant ejus itineris comites. Et quamvis aliquantisper moram in antro traxerit, vel ad horæ semiunciam ampliusve, atque calores à pedibus per crura genuaque senserit exsurgentes, non tamen vertigo vel capitis dolor ullus accessit; sudores tantum in fronte ac temporibus, ob loci caliditatem erumpebant. Experientia itaque didicit, fervores sive spiritus illos noxios prope solum, ubi primum erumpunt, vehementiores esse, atque opprimere ibidem animalia pusilla, vel quadrupedia versus terram semper capite prona; atque æstu nimio quamprimum suffocare vitales eorum spiritus, dum siccas illas ac ferventes exhalationes anhelitu coguntur attrahere, quas aquarum repentina frigora rursus expellant, si confestim stagno mergatur animal, calo-

caloribus nimium oppressum. Interim ductor Italus, stabularius, mirari vehementer temeritatem illam, obstupescere successum & exitum, & rogare non semel, an magiæ peritus esset, nec aliud sibi persuadere, quam secretis quibusdam incantamentis præsentissimam illam pestem averruncasse. At vero ille plebejam hanc simplicitatem risu affatim, quæ Magicis artibus ascribere plerumque solet opera quæcumque magna, & effectus raros, quorum causas non intelligit.

Nunc, quæso, consideremus quæ ratione miraculorum, aliorumque, quæ de locis istis narrantur, perpendenda veniunt. In primo itaque Strabonis loco videmus, ex modo scribendi, ipsum (uti neque alibi nimis credulus est) fidem ejusmodi narratiunculis non admodum adhibere; Imo contrarium potius liquere, ex talibus loquendi modis, ut ajunt, & qui horum Deorum curationibus aliquid tribuunt, &c.

Porro notanda, 1. quæ de peritis sacerdotibus affert: 2. quæ de propriis sacerdotum somniis pro ægrotis loquitur; atque hinc 3. de curationibus præscribentibus: ac 4. de Deorum opem invocantibus &c. 5. Ægrotos, sive illi in antrum ipsi descenderent, sive extra illud permanerent, semper quamdiu ibi consulendi gratia moras traherent, sub potestate ac conductu sacerdotum permansisse: ac si 6. propriis somniis animum adverterent, sacerdotibus Mystagogis ac consiliariis uti debuisset. Ex quibus omnibus satis clare perspicimus; cuncta ibi fere eodem modo comparata, seu constituta fuisse, quo in antro Trophonii: ipsosque consultores hinc æque potuisse decipi, & antequam, & dum sacerdotes pro ipsis indormirent; & antequam ipsi sua somnia observarent, & dum sic (procul dubio etiam pellibus substratis) somnos ac somnia caperent. Nam medicamenta narcotica, mentemve aliter turbantia,

tia, hinc æque locum habere poterant; aliaque his fraudibus adornandis apta: dum interim quoque horum somniorum interpretatio à Mystagogis illis ac consiliariis sacerdotibus dependeret. Quibus ibi contradicere, quam periculosum istis Oraculum consulentibus fuerit, præsertim mysteriis ibi aliquibus initiatis, facillime quis comprehendere potest. Verum operæ pretium erit lectori hæc cum illis quæ ad dictum Antrum Trophonii perpetrabantur, contulisse.

Porro considerandi veniunt *juvenes* illi & *ephebi*; quos, cum prætenderetur hominibus aliis, ibi non consulentibus scilicet, verum easdem ob causas, ob quas satelles ille Demetrii (de quo Pausanias loquitur) locum istum noxium atque exitiosum esse, tamen ibi absque ullo periculo versatos fuisse (quin & ipsos eo à sacerdotibus introductos consultores) perhibetur.

Nudi quippe & *uncti* eo, dum taurum in antrum istud intruderent, simul introibant: quæ unctio adhibita fuit vel medicaminis loco, contra halitus venenosos inde procedentes; vel, si re vera halitus inde tam noxii ac venenati non procederent (uti mihi certe summe probabile est) prætextui illa inserviret; quasi in talibus festis ista unctio præmunirentur, cum tamen taurus ille vaporibus istis exanimatus concideret. Certe hic, præter suffimenta, etiam alia adhiberi poterant: imprimis ibi, quo ulterius ille taurus protrusus fuerat: præterquam quod & ibi clam aliquid ori hujus tauri ingeri potuerit, aut naribus illiniri, quo subito vel quasi, vel revera, exanimatus concideret.

At Sacerdotes ibi intrà non solum versabantur, verum etiam illos qui Oraculum consulere volebant, eo introducebant, [ut *Pontifices* illi qui ad Avernum *conducto isto loco*, ibi inter se per fossas aliquas subterraneas occultè commeabant, hospitesque ad Oracula deducebant; quibus Pontificibus sic fraudibus

bus parandis maxima occasio erat] quandoque & per aliquot dies istos absque cibo detinebant : quod illi procul omni dubio miraculo deputabant : uti & æque quod sic Sacerdotes ibi semper sine periculo versarentur. Idem interim Miraculum fingebatur ; ut *Hieropoli in Asia*, ubi simile Antrum , Plinio (lib. II. c. 93.) teste erat , *Matris tantum magnæ sacerdoti innoxium*. Quod superstitione nimia tactis facile persuaderi potuit : cum illis horrorem injicerent Antistites , quo minus audacter veritatem rei experiri auderent. Quod circa aquam Stygiam , (quam pro venenata atque exitiosa venditabant ac de qua alibi loquor) sic quoque locum habebat ; donec discussa superstitionis caligine , aliisque pluribus , cum tempore intervenientibus veritas detecta fuit. Ita namque & Hirpinorum familiæ istæ emortuæ sunt ; de quibus Plinius lib. 7, cap. 2. *Haud procul urbe Roma , in Faliscorum agro , sunt paucæ familiæ quæ Hirpiæ vocantur , quæ sacrificio annuo , quod fit ad montem Soracten Apollini , super ambustam ligni struem ambulantes non adurantur ; & ob id perpetuo Senatus-consulto : militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent.*

Non mirum igitur Virgilium [ac post ipsum Silium Italicum] id religioni ac miraculo adscribere , lib. Ænead. II. ubi Aruns :

*Summe Deum , sancti custos Soractis Apollo ,
 Quem primi colimus , cui pineus ardor acervo
 Pascitur , & medium freti pietate per ignem
 Cultores multa premimus vestigia planta.*

Strabo autem lib. 5. de hoc prætenso miraculo ita loquitur ; dum id non Apollini , verum Feroniæ Deæ factum vult :
 Ἰπὸ δὲ τῶν Σωρακίων ἄρῃ Φερονία πόλις ἐστὶν ὁμώνυμος Ἰππιχωρίᾳ
 πρὶ δαίμονι πηλωδῆι σφόδρα ἕσπερ ἡ Φερίωνων , ἧς πέμψος ἐστὶν ἐν
 Ii 2 τῶν

τῷ Ἑρω θαυμαστὴν ἱεροποιίαν ἔχον : γυμνοῖς γὰρ ποτὶ διεξίασιν ἀνδρακίαν καὶ ποδιῶν μεγάλην οἱ καλεχόμενοι ὑπὸ τῷ δαίμονι ταύτης ἀπαθεῖς , ἔσυνέρχεται πλῆθος ἀνθρώπων ἅμα τῷ τε πανηγύρεως χάριν , ἢ συντελεῖται κατ' ἔτος , καὶ τῷ λεχθεῖσσι θεῶς.

Sub monte Soracte urbs Feronia est , cognominis indigenæ cuidam deæ , quam vicini studiose venerantur : atque est ibi lucus Feroniæ , in quo sacrificium perpetratur mirabile. Correpti enim ejus numinis afflatu homines nudis pedibus prunarum ardentium struem illæsi perambulant , & quotannis eo turba hominum , cùm solennis conventus , tum spectaculi ejus causa confluit.

Hæc Strabo , qui alias sese longe aliter , circa talia , prodit , secundum vulgi opinionem loquitur : non tamen M. Varro de quo ita ad Virgiliti versus modo allatus Servius :

Neque id ita mirum esse debet , aut multis adeo novum est : cum videamus sæpe per encæniās , aliaque solennia festa , circulatores , seu circumforaneos scurras , ac præstigiatores non minora perficere miracula , dum flammās ore evomunt , candens ferrum in ore circumrotant , manusque stanno liquefacto lavant , pluraque alia quæ vulgo non stupenda solum , verum & diabolica videntur , perpetrant.

Non tamen præfractè negare velim , aliquod circa talia antra ac scrobes naturæ miraculum potuisse intercurrere. Sed quale de Averno olim narratum fuit.

Quod attinet autem ad scrobem illam Plutonium , quam Itali *la grotta delli cani* appellant , (cujus quoque nullam meliorem descriptionem , hac data , reperiri credo ,) istam tam miraculosam , ex mera credulitate hominum fuisse , quam optime ostendit Pighius , suo experimento audacter sane ac cordate sumpto : tum , quoque guttulas illas pro argento habitas , meram fuisse aquam , cujus stillæ ibi antri lateribus adhærebant.

Quin & animalia bruta obstipo capite eo intrusa , facilius longè quam homines ibi suffocationis periculum incurrisse , ac militem armatum citius ac facilius suffocatum fuisse , non usque adeo mirum ; quod halitus illi forte sub galea detenti (quibus accedebat defectus liberæ respirationis) illum vehementius obnubularint.

Interim docet quoque experimentum istud à Carolo Clivæ principe factum , non ita perniciosum istum halitum fuisse. Nisi quis velit canem illum , qui post baptismum istum , ex aqua extractus sic sensim respirare cæperat , ac post subito sese in fugam dabat , non nimis alte in istud antrum fuisse intrusum.

Cui tamen responderi potest , eum jam secunda vice intrusum fuisse , adeoque & illud periculum plus semel , intra breve temporis spatium subiisse.

Ast illud ipsius Pighii experimentum evincit , alia nunquam recte ac debite capta fuisse : vel saltem illa ad nostram non pervenisse notitiam ; dissimulata , scilicet , ab iis , quibus inde lucrum ac commoda redundabant : sicut & adhuc ibi fit.

Namque ille (cum aliàs dicant brevissimo temporis spatio animalia ibi fuisse enecta) *per aliquod temporis spatium subsistens* in antro isto , nihil sentiebat præter *vertiginem* aliquam , & *capitis dolorem* ; ac solummodo in fronte , & circa tempora , sudore aliquo suffundebatur , ex calidiori loci constitutione. Interim pastor ille Italus ibi præsens , hæc tam maxime mirabatur , ut non nisi arte magica , aut per incantationes illa Pighium crederet perpetrasse.

Quod , ut dixi , clare ostendit , experimenta ibi non satis aucter , adeoque nec satis accurate fuisse facta , ac superstitionem ab una , fraudesque ab altera parte , semper prævaluisset , veritatemque rei (sicut & halitus istos animalia) semper suffocasse.

Videmus igitur ex talibus, etiam alia alibi Charonea ac Plutonia nobis non abs re esse suspecta: quamvis, ut supra dixi, non negare velim antra aliqua venenatis suis exhalationibus noxia, imo & perniciofa animalibus in illa nimis alte penetrantibus aut olim fuisse, aut adhucdum alicubi esse. Cujusmodi halitus ac vapores maligni quandoque in auri, argenti, aliorumque metallorum fodinis quandoque subito exoriuntur, hominesque in illis versantes subito suffocare, atque etiam enecare valent. Verum hæc & similia naturalibus causis, quamquam non semper bene cognitis, effectus suos debent, non miraculis, causisve præternaturalibus: præsertim ubi sacerdotes sibi lucrum ac commoda reperiunt. Quæ certe impedimento sunt quominus in rei veritatem rite penetrare queamus: ac quidem imprimis, si præoccupatis opinionibus, ac quidem ex superstitione ortis, laboremus.

Hoc interim ut notem omittere non possum, Eruditissimum virum J. Cæs. Bulengerum, in suo de Oraculis libro, citare Plinii lib. 10. cap. 95. ex eoque afferre hæc verba, *Charonias scrobes, & fatidicos specus* [quasi hæc se absque ullo intervallo sequerentur] ac tum porro addere: *Ex quo apparet Dodone, quemadmodum & Delphis, fuisse spiraculum, unde aura fatidica in sacerdotis corpus transiret.* Cui errori, sane immani, refellendo, sola Plinii verba, à me supra adducta abunde sufficiunt: ac quidem imprimis, si ea hoc modo, cum magno illo Casaubono, legamus: *Spiracula vocant, alii Charonea, scrobes malignum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amsancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, Matris tantum magnæ sacerdoti innoxium.* Post quæ verba tunc, nullis aliis interjectis, hæc sequuntur. *Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinnunt, ut Delphis, nobilissimo Oraculo.* Præterquam quod

quod nullus veterum de hujusmodi spiraculo in Dodone somniet. At videtur vir doctissimus hîc memoriæ suæ nimium fidisse : neque ipsum Plinii textum consuluisse , dum hæc scriberet. Verum enim vero nunc ad propositum revertamur.

Quod verò in Oraculis per somnia consulendis non solum per somniorum interpretationem à Prophetis Sacerdotibusve factam , sed & per carmina , quasi à Dîs illis fatidicis , quandoque responderetur , ostendit nobis (inter alios) Pausanias in Messenicis , in hunc modum : *Ajunt itaque Thebani , cum prope esset ut cum hoste ad Leuctra congregarentur , missos qui & alia Oracula , & eum qui in Lebadea colitur , deum consulerent : & sanè ab Ismenio , Ptoo , Abis , Delphis , missa responsa commemorantur. Quæ verò senatoris Heroicis vaticinatus fuerit Trophomus , hæc perhibentur :*

*Ne petite ante hostem sacrum quam cura trophæum
Sic vobis posuisse. hîc , scutum ornate , quod acer
Fixit Aristomenes Messenius : ipse inimicas
Senatorum acies , infestaque tela refringam.*

At potius audiamus ipsum Pausaniam Græcâ lingua loquentem : *φασί ἣ οἱ Θηβαῖοι μελλέσης τῆ μάχης ἔσεσθαι σφισιν ἐν Δολύκροις , ἐς ἀλλήλα περὶ ποσειδάων ἡρησόμενα , καὶ ἐρησομένους τῶ ἐν Λεβαδείᾳ θεῶν. λέγεσθαι μὲν ἐν τῷ πρὸς τὸ Ἰσμηνίαις καὶ τὸ Πτόας , πρὸς ἣ τὰ ἐν Ἀβαῖς περὶ ἡρησόμενα καὶ τὰ ἐν Δελφοῖς. Τροφώμιον δὲ φασιν εἰπεῖν ἐξαμέτρῳ :*

*Πρὸν δὲρὶ συμβαλέειν ἐχθροῖς , σήσωθε τρέπαιον ,
Ἄσπιδα κροσήσαντες ἐμὴν , πῶ ἔσασθε νηῶν
Θῦρος Ἀριστομένης Μεσσηνίου. αὐτὰρ ἐγὼ περὶ
Ἄνδρῶν δυσμύρων φθίσω στρατὸν Ἀσπιστῶν.*

Ast pluribus quandoque modis in uno eodemque Templo Fatidico reddebantur Oracula : per versus scilicet aliquando, quasi à Deo ipso pronuntiatos , aut per Antistites Prophetas, Dei istius instinctu quasi prolatos : aliquando verò per Sortes , quibus aut versus, aut verba , aut characteres insculpta vel inscripta erant ; aut aliis modis ab hisce diversis [quæ omnia adhuc longè clariùs perspiceremus, puto , si nobis copia esset quinque istorum Voluminum Hermippi ; qui, teste Tertulliano, hæc Oracula cuncta, *cum suis & Originibus & ritibus & relatoribus, cum omni deinceps historiâ Somniorum, plenissimè præscripsit.*] Sic in Serapidis Templo Canobitico & per infomnia (uti superius exemplo ostensum est) & alium modum prorsus ridiculum ; quem modo citatus Pausanias declarat, dum de Pharis Achaicis Oraculoque Mercurii, ibi & suâ ætate consuli solito, libro septimo, hæc loquitur : *παρὰ δὲ αὐτῶν καὶ χρυσήμων καθέστηκεν κείτω ἢ πρὸς ἑξ ἀγάλματι ἑστία, λίθες καὶ αὐτῆ μολιβδαῖ ἢ πρὸς τῶν ἑστίας προσέχοντες λύχνοι χαλκοῖ. ἀφικόμενον ἔν περὶ ἐσπέραν ὁ τῶ θεῶν χρυσήμων λιθωνῶν τε ἵππῃ τῆς ἑστίας θυμῶ, καὶ ἐμπλήσας τῆς λύχνης ἐλαίῃς καὶ ἐξάψας, πύθισιν ἵππῃ τῷ βωμῶν ἑξ ἀγάλματος ἐν δεξιᾷ νόμισμα ἑπιχώριον (καλεῖται δὲ χαλκῆς τὸ νόμισμα) καὶ ἐρωτᾷ πρὸς τὸ ἕς τῷ θεῶν, ὁποῖόν τι καὶ ἐκάτω τὸ ἐρωτημᾶ ἔστι. τὸ δὲ τῆς τῆς δὲ ἀπεισιν ἐκ τῷ ἀγορᾷ ἑπιφραξάμωτος ἑστία. παρελθὼν δὲ ἐς τὸ ἐκτός, ὡς χεῖρας ἀπέχειν ἀπὸ τῶν ἄτων, καὶ ἥς πρὸς ἀν ἀκρόση Φωνῆς, μάντισμα ἠγείται. Τοιαύτη καὶ Ἀιγυπτίοις ἐπέρα πρὸς ἑξ Ἄπιδος τὸ ἱερὸν μαντεία καθέστηκεν.*

Proximo ipsi loco Oraculum est : antè (Mercurii) signum Vesta, & ipsa Marmorea : appositæ ei sunt plumbo ferruminatæ æneæ lucernulæ. Qui Deum consulunt Vestam primùm thure incenso placant ; deinde oleo infuso lucernas accendunt. Tum verò in aræ dextera parte nummum

*patriâ notâ signatum (appellant æream) dedicant. Ubi quod ex usu fuerit interrogavit, aurem simulachro admo-
vet; inde E FORO abiens manibus aures premit. Ubi è
foro excessit, amotâ manu, quam primum excepit vo-
cem, eam sibi Oraculi loco ducit. Talis etiam (NB.) apud
Ægyptios IN SERAPIDIS FANO celebratur Oraculi
religio.*

Compara, quæso Lector, cum hisce illa quæ inferius ad-
duco, ubi per occasionem ago de Sortibus Christianorum per
auditum acceptis: dum scilicet isti superstiosi nimis homines
Ecclesiam ingressi, primam quam audiebant Diaconi vocem
vel Periodum, pro sorte sive Oraculo divinitus dato accipe-
rent. Videbis enim hæc ab illis originem traxisse: uti plu-
rima alia, tam mala quam bona, ex Ethnicismo in Christianif-
mum translata, antiquitatis Ethnicæ ac Christianæ indagato-
ribus non præjudicatis constat, [quodque alia occasione for-
san, Deo vitam mihi protrahente, demonstrabo in opere apud
me partim confecto, partim affecto, de personis, muneri-
bus, ritibus, cæremoniis ac consuetudinibus primitivæ Chri-
stianorum Ecclesiæ, eorumque partim (ac præcipuè quidem,) ex
Judaismo, partim ex Ethnicismo origine.] Atqui in hisce
similibusque nullis imposturis præstigijsve Diabolicis opus fuis-
se, per se, uti existimo, satis clarè patet.

CAPUT XII.

De Oraculo Apidis ; cujus notæ à diversis diverse admodum describuntur : tum de Mævi bove, &c. Modi diversi quoque per Apidem Oracula reddendi, perpenduntur : atque hinc quali quantove in pretio istud Oraculum habuerint , cum Ochus, tum Cambyses, tum Cæsar quoque Augustus : ac qualia ac quam horrenda Antistites de hujusmodi Magnatibus commenti fuerint.

Verum enimvero consideremus nunc , *Apidis Ægyptiaci, ejusdemque Oraculi, Historiam (ut qua occasione & alia Oracula illustrabuntur) ac videamus 1º. quid Plinius (cap. 46. libri VIII.) de hac divina bestia, vel , si mavis, bestiali Deo , testetur. Sunt autem illa hæc sequentia : Insigne ei, in dextro latere, candicans macula cornibus Lunæ crescere incipientis : nodus sub lingua, quem cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium : & donec invenerint mærent, derasis etiam capitibus : NĒC TAMEN UNQUAM DIU QUÆRITUR. Inventus deducitur Memphim à Sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, Auguria populorum. Alterum intraſſe lætum est, in altera dira portendit. Responsa PRIVATIS dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum averſatus est, haud multo post extincti. Cætero secretus cum se proripuit in cætus, incedit summotu licitorum, grexque puerorum comitatur carmen honori ejus canentium. Intelligere videtur & adorari velle. Hi greges repente lymphati futura præcinnunt.*

Quæ in modo citatis Plinii verbis primò notanda veniunt, sunt

sunt notæ quibus ille Apis à cæteris bobus dignoscitur : duas tantum Plinius memorat notas , candicantem lunam &c. & cantharum sub lingua ; quem Solinus tamen omittit. Ab hisce utroque longe antiquior Herodotus valde discrepat : ut qui hoc modo de Api loquitur : Ἐχθὲ δὲ ὁ μάχος ἔτος ὁ Ἄπις καλεῖσθαι σελήτια ποιάδῃ· ἐὼν μέλας , ἵππὶ μὲν τὰ μείωπῳ λυκὸν τετραγώνων Φορέθῃ ; ἐπὶ δὲ ἔ νώτου , ἀγέτον εἰκασιδύρον· ἐν δὲ τῇ ἔρῃ , τὰς τρίχας διπλαῖς· ἐπὶ δὲ τῇ γλώσσῃ , κἀνθάρων.

Habet autem hic vitulus qui appellatur Apis hæc signa, (toto corpore) niger est, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem AQUILÆ, in lingua scarabæum, duplices in cauda pilos.

Ab hoc item discrepat P. Mela ; qui libro I. cap. 9. eum describens ait : *Bos niger certis maculis insignis, & caudâ linguæque dissimilis aliorum.*

Strabo vero [nec puto me multum peccare, si hîc scriptores non iusto ordine ratione Chronologiæ, aut ipsorum vivendi ætatis adducam] Strabo lib 17. de illo hoc modo loquitur : Ὅπῃ ὁ βῆς, ὁ Ἄπις ἐν σηκῷ πινι τρέφεται, θεὸς ὡς ἔφην νομιζόμενον, ἀξίλοκον ἔ μέτωπον ἔ ἄλλα πινὰ μέρη ἔ σώματι· τὰ δὲ ἄλλα μέλας· εἰς σημείοις ἀεὶ κρύβεται τὸ ἵππιτῆδειον εἰς τὴν ἀξίλοκον, ἀποκρυφόμενος ἔ τὴν πινὴν ἔχοντος. Ἐστὶ δὲ αὐτῷ περικειμένη ἔ σηκῷ, ἐν ᾧ καὶ ἄλλος σηκῷ τὸ μητρός ἔ βοός· εἰς ταύτην δὲ τὴν αὐτὴν ἐξαφίασσι τὸ Ἄπιν κατ' ὄραν πινὰ, ἔ μάλικα πρὸς ἐπίδειξιν ποῖς ξένοις. ὁρῶσι μὲν γὰρ ἔ ἀπὸ θυρίδος ἐν τῷ σηκῷ βῆλονται δὲ ἔ ἔξω ἀποσκυρτήσαντα δὲ ἐν αὐτῇ μικρὰ, ἀναλαμβάνουσι πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσόν.

Ibi bos Apis in septo quodam alitur, & ut diximus, apud eos pro Deo habetur, albus frontem & quasdam corporis partes, cætera vero niger. Quibus signis judicant, qui sit ad successionem idoneus, alio defuncto. Ante id septum au-

la quædam est, & in ea aliud septum Matris istius bovis. In hanc aulam nonnunquam Apis emittitur, præsertim ut PEREGRINIS ostendatur. Alias enim per fenestram quandam videtur. Sed volunt ut etiam extra spectetur; itaque, ubi paululum foris exultim lusu, rursus in proprium locum recipitur.

Ammianus Marcellinus lib. XXII. cap. 15. hoc modo historiam narrat: Est enim Apis bos diversis genitalium notarum figuris expressus, maximeque omnium corniculantis lunæ specie latere dextro insignis: qui cum post vivendi spatium præstitutum, sacro fonte immersus è vitâ abierit (nec enim ultra trahere eum ætatem QUAM SECRETA PRÆSCRIBIT auctoritas Mysticorum: nec nisi semel in anno bos femina inventa cum notis certis offertur), alter cum publico quæritur luctu: & si omnibus signis consummatus reperiri potuerit; ducitur Memphim urbem frequentem, præsentiaque numinis Æsculapii claram. Cumque initiante Antistitum numero centum, inductus in thalamum esse cæperit, conjecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare: & adeuntes quosdam indicium averti videtur obliquis: ut offerentem cibum aliquando Germanicum, sicut lectum est, aversatus, portenderat pauld post eventura.

Accedat hisce Ælianus, qui in historię Animalium lib. XI. cap. 9. inter alia, hæc sequentia de Api tradit: Σημεία δὲ αὐτῆς καὶ γνωρίσματα λέγει μὲν καὶ Ἡροδότος καὶ Ἀρισταγόρας ἔχει ὁμολογεῖσι δὲ αὐτοῖς Ἀιγύπτιοι. Ἐννεα δὲ εἴκοσι γὰρ αὐτὰ εἶναι φασι καὶ ἐμπρέπειν τῷδε τῷ ἱερῷ βοί. Πίνα δὲ τῶντ' ἐστὶ, καὶ ὅπως διασπαρται καὶ τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος, καὶ ὅν τινα τρέπον οἰονεὶ δὴνθισαυ αὐτοῖς ἀλλαχόθεν εἴσασθε: ὅτι δὲ τῶν ἀστέρων ἕκασον σημεῖον ἀπὸ συμβόλων ἀννίπεται τὴν φύσιν, Ἀιγύπτιοι τεκμηριώσαν ἱκανοί.

Insignes ejus notas Herodotus atque Aristagoras explicant.

Qui-

Quibus *Aegyptii* non assentiuntur : novem enim & vigin-
ti eas huic sacro bovi aptas & consentaneas esse dicunt. Qua-
nam sint , tum quemadmodum per corpus sparsæ , tum ut
ipsis quasi floribus insignitus sit , aliunde intelligendum. Cu-
jusnam autem ex sideribus naturam unumquodque insigne
per notas designet , *Aegyptii* satis superque declarant.

Ac paulò post ita pergit : Ὅταν δὲ Ἀαρβύση ἡ Φήμη τῆς θεῶν
Ἀιγυπτίους πείχεται λέγῃται , τῶν γεγραμμένων τῶν ἱερῶν τίνες , ὡπε-
ρῶν μάθημα παιδὶ ἐκ πατρὸς ᾠδοῦσθαι ἀκροβάντες τῶν ὑπὲρ τῶν
σημείων ἔλεγχον , ἤκασιν ἐνταῦθα , ἔστι τῆς θεῶν Φασίν Ἀγυπτίους βοδὸς
τῶν βρέφους ἐπέχθη . καὶ κτῆ γὰρ τὴν ὑφήγησιν τῶν Ἑρμῆ τὴν περὶ
βουτῶν , οἰκίαντε ἐχείρισιν , ἐντα δὴπὲρ ἔστι ἀγαθήστων τὴν γὰρ πρώ-
την , εἰς ἡλίε μὲν ἀναθλάς ὀρώσων , τροφὰς δὲ τὰς τῶν βρέφους
ὑποδέξασθαι , καὶ μάλα γὰρ ἰκανὴν . τετάρτων γὰρ δεῖ μηνῶν ἐν γάλαξιν
πάνδε εἶναι τῶν μόχων . ἐπὶ δὲ γήθηται τροφῆς , ἐνταῦθα ποι ὑπὸ
σχῆσις σελήνης νεὰς ἀπαιτῶσι γεγραμμέναις ἱεροῖς καὶ περὶ φήμας
ἔστι μὲν τῶν καὶ ναῦν ἀνά ἔτος ἐς τῆτο καὶ τῶδε τῶν δαίμονι ἱερῶν κε-
σμῆσι . καὶ ταύτη πορθημένησιν αὐτὸν εἰς Μέμφιν . ἐντα φίλα τὰ ἦθη
αὐτῶν , καὶ τρεῖσιν κεχαρισμένοι , ἔστι ἐπισητήρια , καὶ δέσμοι , καὶ κε-
νίστραι , καὶ γυμνάσια , καὶ θηλειῶν βοῶν ὠραίων οἴκοι , οἰονεὶ γάλα-
μοι ὅτε ἐθέλοι , καὶ ἢν ἐρεῖ θυμὸς ἀναβαίνειν αὐτὸν , καὶ φρέαρ , καὶ
κρήνη πόλιμος νάμασθαι . τῆτο γὰρ Φασιν οἱ θεοπροπέται καὶ ἱερεῖς λυ-
σιτελεῖν αἰεὶ .

Quum autem fama emanavit *Aegyptiorum* Deum exor-
tum esse , EX SACRIS SCRIBIS QUIDAM , QUI DOCUMEN-
TUM A MAJORIBUS TRADITUM , INSIGNIUM NOTARUM
INDICIUM ACCURATE CALLENT , eò ubi diva vacca par-
tum ex sese ediderit , accedunt ; atque ibidem domum ad
orientem solem , ex vetustissimo *Mercurii* præscripto , ubi
commode alatur , quatuor menses (quibus ipsum lacte nu-
triri oportet) excitant . Postea autem quam ibi nutritus est ,
ex oriente nova luna , scribæ sacri & Prophetæ eodem profi-

ciscuntur : & simul navem huic sacram quotannis instruunt, eaque ipsum Memphim transportant, ubi sedes huic sunt & commorationes suaves, & loca voluptatem comparantia, curricula, pulverationes, & exercitationes, & vaccarum formæ præstantiâ, insignium ædes, tanquam thalami in quos ingreditur, cum quam amat supervenire appetit. Item & puteus, & fons aquæ potabilis : Nam huiusmodi huic semper conducere ministri & sacerdotes afferunt.

Ac denique paulò post : μάστιγος ἢ ἢ ἀρα ἀρατὸς ὁ Ἄπρις, & καθίζων, καὶ Δία, κέρως ἢ πρεσβυτέρως γυναικας ἵπτι πνδν τριπόδων, εἰδὲ μὲν πῖμαλθῖ ἱερῶ ἐμπιπλάς· ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς δ' ἔχεται τὰ θεῶν, ὁ δὲ αὐτὸς ἔμαθεῖν ἐθέλει. παῖδες δὲ ἀθύροντες ἔξω, καὶ πρὸς ἀλλήλους σκιρτῶντες, ἵπτιπτοι γυρόμενοι σὺν τῷ ῥυθμῷ αὐτῶν ἕκαστος περιέγχεσιν ὡς εἶναι . . . Σάγραν τὰ λεχθέντα.

Is bos Apis præsentione valet : nec sane vel puellâs, vel aniculas ad tripodem sessitantes habet, neque sacra potione eas implet : sed pueri divino afflatu concitati, extrâ ludentes, atque inter se ad numerum saltantes, consulentibus futura prædicunt, quæ vel iis quæ apud Sagram habebantur veriora habeantur.

Nunc autem audiamus postremum illa quæ Diodorus Siculus de hoc Api narrat lib. I. Bibliothecæ suæ : quæ ita habent : τὰ δὲ γυρόμενα πρὸς τὸ Ἄπριν τὸ ἐν Μέμφει, καὶ τὸ Μενδίν τὸ ἐν ἡλίεσσι πόλει, ἔστι τὰ πρὸς τὸ Τεράρον ἐν Μενδῆλει, πρὸς δὲ τῶν πρὸ Κροκόδειλον ἔστι ἐν τῇ Μύρμαλθῖ λίμνῃ, καὶ τὸν Λέοντα ἔστι πρὸς Φερίμερον ἐν τῇ Λέοντων πόλει, καὶ πολλὰ ταῦτα ἔπειτα δηγήσασθαι μὲν ἄχρηστως, ἀπαρσιλεύοντα δὲ, πρὸς δὲ γῆναι ὡς τῶν τοῖς μὴ πεθεαμένοις, δύσκολον. ταῦτα γὰρ ἐν ἱεροῖς περιβόλοις περιέγχεται, περὶ αὐτῶν πολλοὶ τῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν, τροφὰς διδόντες τὰς πολυτελεστάτας. σמידαλιν γὰρ ἢ χόνδρον ἐψῶντες ἐν γάλακτι, καὶ πέμματῶν πικρῶντα μὲν ἐψῶντες, καὶ κρέα χήνεια τὰ μὲν ἐψῶντες,

τες, τὰ δὲ ὀπιώντες, ἀνεκλείπτως χορευῶσι. ποῖς δὲ ἀμοφάροις πολλὰ τ' ὀρνέων θηρόντες ὠρεβάλλουσι καὶ τὸ καθόλα μεγάλην εἰσφέρονται σπαθὴν εἰς τὴν πολυτέλειαν τ' τροφῆς, λατρεῖς τε χλιαροῖς χρωμαῖσι, καὶ μύροις ποῖς κομίσαισι ἀλείφοντες, καὶ παντοδαπὰς δωδίας θυμιώνας ἐδαλείπτουσι· τρωμαῖς τε ταῖς πολυελεστέαις, καὶ κόσμον ἀπερεπὴ χορηγῶσι, καὶ τ' συνουσιῶν ὅπως τυγχάνη καὶ φύσιν Φρονίδα παῖνται τὴν μεγίστην. ὡς δὲ τῶν ὀμοφύλων θηλείας ἐκάστω τ' ζῶων τὰς ἀειδεστέας συντρέφεσιν, αἷς παλακίδας παροισαροῦσιν, ἑθραπύουσι ταῖς μεγίσταις δαπάναις καὶ λαιτεργίαις. ἐὰν δὲ τελευτήσῃ τις, παῖσι μὲν ἴσκι ποῖς ἀγαπητῶν τέκνων σπρεμνοῖς, θάπτουσι δὲ ἐκ τῆν ἑαυτῶν δύναμιν, ἀλλὰ πολὺ τὴν ἀξίαν τ' ἐαυτῶν ἐστίας ὑπερβάλλουσι. καὶ γὰρ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν Πτολομαῖς ἔλαίης παρεληφότα ἄρτι τὴν Ἀιγυπτίον, ἔτυχεν ἐν Μέμφῃ τελευτήσας ὁ Ἄπιδος γῆρας· ὁ δὲ τὴν ἑπιμέλειαν ἔχων αὐτῷ, τὴν τε ἐπιμασμίην χορηγίαν, ἔδωκε πάνυ πολλήν, εἰς ταφήν ἀπαύου ἐδαπάνησε, καὶ ὡρεῖ ἔθ Πτολομαῖς πεντήκοντα ἀργυροῖς τάλαρα παροσδανείσατο. καὶ καθ' ἡμᾶς δὲ πένες τ' τὰ ζῶα πάντα τρεφόντων, εἰς τὰς τροφαῖς αὐτῶν ὅτι ἐλαττον τ' ἕκατον παλάντων δεδαπανήκασι. . . . Προσθετόν δὲ ταῖς εἰρημνοῖς, τὰ λαιπόμρα τ' γνομῶν παρὶ τ' ἱερῶν παύρων τ' ἰνομαζόμενον Ἀπιν. ὅταν γὰρ τελευτήσῃ ταφήν μεγαλοπρεπέως, ζηῶσιν οἱ παρὶ ταῦτ' ὄντες ἱερεῖς μόρον ἔχοντα καὶ τὸ σῶμα ὡρεῖσθαι τὰ ὡρεωπήσια τῷ παρὸν ἔργῳ. ὅταν δὲ ἄρεθῇ τὰ μὲν ὡρήθη ἔθ πένθος ἀπολύεται, τ' δὲ ἱερέων οἷς ἐστὶν ἐπιμελῆς, ἀγασσι τ' μόρον τὸ μὲν πεῖτον εἰς νεῖλα πόλιν, ἐν ἣ τρέφεσιν αὐτῶν ἐφ' ἡμέρας τελετάροντα· ἐπειτα εἰς θαλαμηγὸν ναῦν οἴκημα κεχρησωμένον ἔχουσαν ἐμβιστάσκητες, ὡς θεὸν ἀνάγασιν εἰς Μέμφιν, εἰς ἔθ Ἡφαίστου τέμενον. ἐν δὲ ταῖς παροισαροῖς τετρακόνθ' ἡμέραις μόνον ὀρῶσιν αὐτῶν αἱ γυναῖκες, κατὰ παρὸν ἰσάμρα, καὶ δαικύνουσι ἀνασσεύουσαι τὰ ἑαυτῶν γυνήτικα μόρα, τ' δὲ ἄλλον χρονον ἀπαύου κεκαλυμένον ἐστὶν εἰς ὄψιν αὐτῶν ἔρχεται τῶν τῶ θεῶ.

De illis autem quæ circa Apin qui in Memphi est, & Muevin in Heliopoli, & Hircum in Mendete, & (præter hos) Crocodilum in Myridis lacu & Leonem, qui nutritur in Leontopoli, & multa adhuc alia perhibentur, narratu quidem admodum facilia; sed narrantes talia, ut fidem impetrent ab iis qui ista nunquam ipsi viderunt; difficile. Ista enim animalia [NB.] in sacris nutriuntur septis, & ministrant illis multi ex spectatissimis viris, nutrimenta eis præbentes exquisitissima [prelo.] Similaginem enim vel alicam lacti incoquentes & coquinarum seu placenta cujuscunque generis melle miscentes, anserinasque carnes nunc coctas nunc assatas subministrantes. Illis autem quæ crudis carnibus vescuntur, ferarum venatu captarum copiam projiciunt. Et omnino multum studii impendunt, ut magni sumptus atque impensæ sit illorum nutrimentum. Balneis tepidis quoque circa ista (animalia) utentes & electissimis unguentis ea perpetuo perungentes; & omni fragrantium odorum genere, ac thymiamatis ipsis incensa præbentes; dum & lectos & stragula maximi pretii, ornatumque ipsis decorem subministrant. Præterea nutriunt unicuique (horum animalium) fœminas ejusdem generis; quas pellices appellant, & ministrant iis maximis sumptibus ac ministeriis. Si quod autem (ipforum) moriatur, similia faciunt iis qui dilectissimis liberorum orbatii sunt; sepeliuntque ea non secundum suas facultates, verum multo majoribus impensis, quam ipforum bona aut reditus ferant &c. Ac paulo post: Cæteris jam dictis addenda sunt, quæ adhuc præter jam dicta circa hunc Apin geruntur. Postquam enim jam mortuus ac sepultus est, quærunt Sacerdotes [vel Antistites] illi qui [NB.] AD ID CONSTITUTI SUNT, vitulum (alium) cui signa præcedenti impressa similia, aut iis vicina, adsunt. Ac quando jam (talii) inventus est, multitudo luctum solvit.

vit : *Antistites* QUORUM CURÆ ID MANDATUM EST, ducunt vitulum primum ad Nilopolim, ubi nutriunt ipsum per dies quadraginta. Postea illum imponunt navi, quæ auream sibi impositam habet domum, (vel cellam) ut vehat eum ad Thalamos; atque ut Deum sic deducunt illum Memphim, in lucum Vulcani. Intra vero istas quadraginta jam memoratas dies, solæ ipsum vident mulieres facies eum aspectantes, ac vestibus sublevatis ipsi membra genitalia sua ostentantes; post quod tempus interdictum ipsis est venire in conspectum hujus Dei.

Ut quæ de notis, per quas bos ille divinus cognoscitur, ex Plinio, Solino atque Herodoto, notare cœperam paulo latius persequar, atque inde ostendam, quam maxime scriptores antiqui inter se (sicut & circa alia) discrepent: Plinius, Solinus atque Amm. Marcellinus, de corniculante luna inter se conveniunt: dum Solinus tamen nihil præter illam, Plinius verò cantharum in lingua, addit. Mela bovem nigrum certis maculis insignem, caudâ linguaque dissimilem fuisse vult: Herodotus eum describit nigrum corpore, candentem quadrata figura maculam in fronte ejus, in tergo figuram non lunæ crescentis, sed *Aquila*; ac (præter scarabæum in lingua) duplices in cauda pilos. At Strabo nulla alia signa agnoscit præter *albam* frontem, & quasdam corporis partes; cum ille cæteras partes niger sit. Sic Ammianus, præter lunæ corniculantis figuram, ipsi diversas genitalium notarum figuras adscribit; quas ipse tamen minime describit: uti nec Diodorus, qui tamen omnium accuratissimè de ipso hoc bove scribit, ulla certa signa notat.

Nec denique Ælianus; qui usque ad vincti novem numero ista signa excurrissè vult, quæ tamen aliunde i. e. (si bene opinor) ab Antistitibus, peti vult, si quis illa noscere desiderat.

Verum enim vero certi Antistites signis istis dignoscendis delegati erant ; sicut tam ex Æliano , quam ex Diodoro Siculo clarescere videtur. neque ex fece vulgi isti erant ; verum ut apud Lacedæmonios , qui Rhetris præerant , & apud Romanos qui Libris Sibyllinis XV. viri electi erant ; atque uti circa alia similia , apud alias gentes (ex. gr. apud Ammonios) talium cura iis , qui summam reipublicæ curam quoque gerebant , demandata erat ; sic hîc quoque circa Apidem , tales ea observabant. Et *secreta* ipsis auctoritas , ut Ammianus nos docet : illique indicia , quibus innotesceret hic Apis denuo inveniendus , accuratè callebant : namque illi judicabant de illis ; an , scilicet , similia , aut vicina saltem istis : an vero dissimilia , nec vicina , adeoque nec probanda , essent. Quod similiter circa vaccas huic Apidi quærendas inveniendasque observabant.

Videmus hic certe , quam belle isti hîc populum ludere potuerint : cum Bos ille interim non nisi per fenestram conspiceretur ; necque ita diu superviveret ; nec si foras produceretur , id tamdiu duraret , ut peregrini (in quorum gratiam id fiebat ,) notas illas accurate observare possent , aut bene numerare atque examinare : ac dignoscere sic an naturâ ingenua , vel arte hæc signa conficta , essent.

Et sane omnes istæ sic ab invicem dissentientes narrationes , nobis certo indicio esse debent , hæc signa ab Antistitibus , prout ipsis proficuum aut commodum videbatur , mutata imminuta vel adaucta figura aut numero fuisse ; cum ab ipsorum auctoritate hæc dependerent ; illique interim , jam bove invento , optimas haberent occasiones , quæ ipsorum iudicio in tali bove deficerent accurate accommodandi. Unde nec mirum est raro vel nunquam (ut Plinius tradit) talem Apidis successorem diu fuisse quæsitum.

Et sane in fœmina bove id longe facilius erat ; de qua Plinius ita : *Fœmina bos semel ei anno ostenditur , suis & ipsa*

insignibus, quamquam aliis : semperque eodem die & inveniri eam, & extingui tradunt.

Quod attinet vero ad modos Oraculi edendi, duplicem videtur proponere Plinius; primumque, quod prout hunc illumve Thalamum intrasset id faustum infaustumve consultoribus esset. 2o. Quod cibum ipsi consulentis manu traditum vel appeteret vel averfaretur.

Ad quæ postrema Plinii verba : *Responsa privatis dat, è manu &c.* Notandum duco, mihi huc immane mendum sive exscriptorum, sive ipsius Plinii (quod tamen minus rear) irrepsisse; quod ex Strabonis verbis non incommode emendetur. Et certe Germanicus Cæsar minime ex privatorum numero erat (quibus semper minus libertatis conceditur, magnatibus vero longe plus, ut ex hoc eodem Germanico, ex Tito Vespasiano, aliisque ostendi posset) & revera Peregrinus erat; quippe Romanus, minime Ægyptius.

An vero Ammiani verba hæc, *Conjecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare*, vel ad primum modum vel ad secundum, vel ad utrosque simul, vel denique ad tertium pluresve alios, pertineant lectori judicandum relinquo. Nam quantum ad pueros istos lymphaticos, de quibus tum Plinius, tum Ælianus, ejus verba hic eatenus repetenda censeo: *Nec sane vel puellas vel aniculas ad tripodem sessitantes habet; nec sacra potione eas implet: sed pueri divino afflatu concitati, atque inter se ad numerum saltantes, consulentibus futura prædicunt.*

De quo tamen Respondi genere loquar, postquam de Thalamis intratis, ciboque manu consulentis præbito, aliquid ante dixerò.

Ex superioribus repetenda sunt, quæ dixeram de artibus horum impostorum (Antistitum, scilicet, ac Sacerdotum) circa elicienda secreta Consultorum, circa libellos obfignatos,

millenaque alia per quæ elicere valebant, quid animi istis Consultoribus esset, quæve interrogaturi accesserant. Quas fraudes ac media, cum ubique, diversis tamen modis atque artificiis, prout Oracula hæc aut illa diversimode Responfa sua reddebant, locum haberent; eas minime & hîc defuisse facile credet, uti puto, aliquantulum nasutus lector: atque ad Consultationes, prout melius conveniret, diversimode factas fuisse.

Per fenestram ipsum Consulentes conspiciabant, sive is hunc sive alterum intrasset Thalamum; quorum unum intrasse lætum, alterum vero, triste omen præbebat. Quæso nunc, si hic quoque dubium lumen aspectum præpediit, ut apud Glyconem Alexandri Pseudomantis, & apud alia Oraculorum loca, ubi adyta semper obscura aut adumbrata erant; quæso, an hic consultores iuste examinare rem potuerint; præsertim si non diu (quod id in rem Sacerdotum minime esset) ipsius conspectui inhærent, verum ab aliis superstitionis, ac videndi quoque cupidis hi protruderentur. Quod eo magis verisimile, quod cum in aperto quandoque luderet, id per parvum temporis spatium faceret: nec diu ipsi, procul dubio adstant, qui (ex singulari gratia) propius admissi propriis manibus cibum, omnis causâ, præbebant.

Interim & cibo huic Apidi porrigendo commode aliquid ab Antistitibus immisceri potuit (namque illi proculdubio eum Consultoribus præbebant) cujus odorem aut saporem bos ille averfaretur: sicut & Thalamus hic aut ille (prout ipsis id consultum videbatur) hoc illove medicamento, immixto, illito, vel allito, aliterve apposito, quo aut eò alliceretur, aut contra ab intrando deterreretur, infici poterat. Neque ignota sunt talia adhuc veneficis; ut quorum exempla nobis adfert, hoc modo, Wierus lib. de Lamiis cap. 39. *Animantia adhæc, pharmacis pabulo injectis, aut alicubi sparsis ut degustentur, vel halitu attrahantur, lædunt perimuntque venefici.*

Idem.

Idem vel affrictu vel applicatione præstari posse, ut minime nego; ita meminisse oportet [NB.] quosdam studio lupi sterco clam in præsepibus condere, quod olfactu animadvertentia pecora, voracemque hostem verita, ob quandam antipathiam, miro exagitantur furore: ut maleficio ea torqueri firmissime credant ignari, apud venefici hujus artifices consilium inquirentes. Eadem ratione dicunt, caudam lupi in boum vel equorum præsepi suspensam, eos ab esu exterrere. Metu enim ob odorem percussi, obliviscuntur cibi esurientes: quemadmodum hominibus quoque in magnis timoribus usuvenire experimur. Denique brevi antè cibum præbere illi potuerant, ac quidem insciis Consultoribus; ut ita bene pastus alia nutrimenta respueret: præsertim si medicamine aliquo infecta essent.

Quod pueros vero illos ludentes &c. attinet, facillimum erat ipsos ita instruere ad reddenda per voces, per gestus, modosve saltandi, per alios denique motus aut modulationes ac numeros, ut iis vel fuaderent aut dissuaderent, vel læta aut tristia prænuntiare viderentur, vel alia quæcunque demum Responsa petentibus darent. Quorum tamen interpretatio semper ab istis Antistitibus vel *Prophetis* dependebat: sicut illa exempla, & ad Ammonem, & ad alia Oracula, à me data fuerunt.

Prophetas enim habebat quoque suos, hic sive bos sive Deus; qui ipsius responsa, quocunque demum modo data, Consultoribus interpretarentur, adeoque & hujus *ἰεροφάνται* essent: quique (uti apud Ammonem, ubi Deus per nutus, &c. respondebat, Prophetæ dicebant, *hoc, aut illud ait, vel respondet, Jupiter*) ita Dei hujus Oracula enuntiarent. Sic enim Lucianus in Deorum Concilio: *Quid & sibi vult Memphis ille Taurus versicolor, qui adoratur, edit Oracula, & Prophetas habet?*

De Historiolæ illius veritate, quæ de Germanico narratur, merito quis dubitare queat, tum quod testibus plane nullis tam multa (ac quidem præcipue circa Magnates ac Principes) confingantur, aut in majus exaggerentur, ut certa fides iis, minime habere possit. Præterquam quod & talia, cum jam fama percrebuisse quam vehementer Piso Germanici capiti immineret, ex facili admodum conjectura sic confingi ac prædici possent.

Neque hic omittenda verba hæc Taciti (lib. I. histor.) de Vespasiano: *Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque ejus imperium, post fortunam credidimus.* Ad quæ optime hæc notat Trojanus Boccalinus in Bibanzia Politica: *Alcuni pigliano queste parole in questo senso, che per occulta lege del Fato per prognostichi e risposte de gli Oracoli ultra la buona fortuna fosse a Vespasiano e suoi figliuoli destinato l'Imperio. Io crederei, che potessero riciver altra, e forse piu vera interpretatione; cioè che doppo fu veduto l'Imperio nella persona e figliuoli di Vespasiano fu auco detto, che per occulta lege del fato, per prognostichi e risposte de gli Oracoli gli era stato destinato: vedendo si tutto il giorno in Roma, che non mai si crea Papa alcuno, che non si pubblicino doppo l'electione molte Profetie ritrovate scritte, molte fatte da diversi, delle quale prima non v'era consideratione ne ragionamento. Chiaro documento, che di niuna fede sono degni quelli che vivendo in una bassa & infelicissima fortuna, fanno il mestiere di predire felicità e grandezza a gli huomini, & a questi tali, è bene dare alcuna cosa per limosina, e ridere della loro leggierza.*

Augustus interim, qui alias circa Omina fati superstitiosus erat (saltem, ut Alexander Macedo, talis haberi quandoque volebat) cum in Ægyptum venisset, ad Apidem (testibus Suetonio ac Dione) accedere, illumque videre, noluit: *Ἀέγυπτος*

θεῶς ἀλλ' ἐχὶ βῆς ἀεσκυῖν ἰδιδυ, *Deos se, non boves, adorare consuevisse.*

At sævus ille ac præferox Cambyfes hunc Apin ad sese adductum ipse ita vulneravit, ut ex vulnere extabescens mortem obierit; simulque irridens sacerdotibus ejus dixit: *O capita nequam, hujusmodi Di existunt sanguine ac carne præditi, & ferrum sentientes? Dignus nimirum Ægyptiis hic Deus!* Dicebant quidem hinc (teste eodem Herodoto, qui hæc verba ipsius recitat) ipsum in insaniam ac furorem lapsum fuisse: At jam ante ipsum non bene mentis compotem vel fuisse, vel habitum, idem auctor tradit.

Perfacile Antistites talia (uti nunc Monachi sub Christianismo) confingebant contra homines minus superstitiosos: atque imprimis si illi ipsorum fraudes subodorari viderentur; ac quammaxime si illas aliis quoque hominibus detegere conarentur.

Interim videmus istos Reges principesque, qui extra metum horum Antistitum se constitutos putabant (quamvis aliter ducentæ vel regendæ multitudini hæc sæpius conducere existimarent) risisse horum imposturas, iisque quandoque audacter controiisse. Quod præcipue in Ocho Persarum rege videmus; qui (testante id Plutarcho in tractatu de Iside & Osiride) *Gladius vocatus fuit ab Ægyptiis, quod is multis interfecit, Apin quoque ad extremum mactasset, & cum Amicis epulato absumpsisset.* Et is tamen per 35. annos regnavit (testante ita Ctesia) nec violenta morte peremptus fuit.

Ut autem minus miremur talia ac similia plurima istis, Gentiles Sacerdotes iisque deditos confinxisse, contra istos, qui ipsorum imposturis ac fraudibus; aut superstitionibus (quas hi in plebe aliisque adaugere conabantur) contra ire ausi sunt: unicum, ex pene innumeris, adducam exemplum, ex Christianismo

stianismo petitum; non quidem de Juliano Apostata similibusve, verum de Constantino Caballino Leonis Isaurici filio: qui quod infans, cum jam baptizaretur (quod credo pluribus infantibus, atque ex nulla animi malignitate, contigisse) ventris sui excrementa in baptisterium exonerasset *καπρώνυμον* appellarunt Monachi hostes ipsius infensissimi. De hoc igitur Cedrenus ait, *eum ex sævissimo Leone [Patre Leone Isaurico] versutissimam pardalim, & ex semine Serpentis aspidem & anguem volentem, ut primum in patrium regnum & impietatem successit, extitisse: ac longius etiam à Deo & Deipara se abalienasse: ac deinceps artibus magicis, libidinibus & dæmonum invocationibus, viscerum exsecutionibus, aliisque malis studiis, tum venationibus & ludis Circensibus deditum, idoneum se Antichristo instrumentum præbuisse. Atque adeo universali edicto vetuisse, ne quis in universum Domini servorum [præcipue hîc Monachos, præter alios Ecclesiasticos intelligit: ac quidem tales qui pro Imaginibus pugnant] SANCTI titulo cohonestaretur: quin etiam conspui eorum inventis reliquiis iussisse, ac prohibuisse, ne ipsorum intercessio postularetur. Imò etiam scelestum eum, ipsius Mariæ Virginis intercessionem non esse implorandam, addidisse: nihil enim eam præstare posse. Quin & noluisse ut Deipara illa appellaretur. Sumptis enim in manus auro plenis loculis, ac præsentibus demonstratis, sciscitatum esse, Quanti eos putarent esse pretii? ac cum respondissent Magni: evacuato auro rursus interrogasse, Quanti loculos æstimarent? quum responsum esset Nibili; Ita, dixisse, Maria quoque dum Christum gestavit utero, in honore fuit: postquam eum peperit, nihilo reliquis mulieribus præstantior est.*

Quibus & Suidas, similis farinæ Monachus, addit, *Ipsum venerem coluisse, & victimas humanas ex adverso urbi sacri-*

*sacrificantem obtulisse; in Maur a noctu sacra fecisse, & pue-
ros mactare solitum.*

Addi his possunt illa quæ, (in Dissertatiuncula mea de *Columus Phœnicis* ad Tingin erectis) de Justiniano à Monachis maligne æque ac insulsè conficta attuli. Constantinus autem ille postquam per 35. annos regnaverat, doloroso morbo periit, cum jam ipsa Deipara ei apparuisset. Ac sic Ochus quoque, cum non solum Apin interfecisset, Asinumque (ludibrii causa) consecrasset, ac coli eum iussisset, tanti scele-
ris in sacrum bovem commissi poenas, nec contemnendas (si *Ælianum* audis) nec minus graves persolvit, quam *Cambyfes*, qui primus tale Sacrilegium commiserat.

C A P U T XIII.

De Mnevi, ac Netone (si non is idem cum Mnevi;) De Hirco in Mendete, de Leone in Leontopoli, ac de Crocodilo in Myridis lacu obiter notata. De Draconum in Epiro Oraculo: uti & de piscium Oraculo in Lycia &c. deque eorundem diversis Responsa reddendi modis. De Oraculo per Crocodilum in Arsinoë, paulo latius: post quod sequitur posteriorum horum Oraculorum consideratio: hincque sequuntur considerationes super Oraculo fontis Castali, per lauri folia literis in scripta; sicut & Veneris Aphacicidis, & fontis apud Oropios, atque Inus aquæ faidicæ: uti & Æthnæi montis per ignem: denique & super Oraculo (itidem per ignem) apud Apolloniam.

BOvem vero illum (ut rursus me ad illos ex pecoribus Deos convertam) qui Heliopoli sub nomine *Mnevis*

colebatur, Macrobius lib. I. cap. 21. videtur, Neton appellare, ubi ait : *Taurum vero ad Solem referri multiplici ratione Ægyptius cultus ostendit : vel quia apud Heliopolim taurum Soli consecratum, quem Neton cognominant, maxime colunt ; vel quia bos Apis in civitate Memphi Solis instar excipitur ; vel quia in oppido Hermuthi magnifico Apollinis templo consecratum Soli colunt taurum, PACIN cognominantes, insignem MIRACULIS, convenientibus naturæ Solis. Nam & per singulas horas mutare colores AFFIRMATUR, & hirsutus setis DICITUR in adversum nascentibus contra naturam omnium animalium. Unde habetur veluti imago Solis in diversam mundi partem nitentis.*

Quæ verba lubentius huc attuli, ut hîc conspiceremus tertium ex Armentis Deum *Fatidicum* : quod de ipso non dubitandum, qui tot Miraculis clarus atque Apollini seu Soli sacratum esset : cum & *Hircus in Mendete*, & *Leo in Leontopoli*, & *Crocodylus in Myridis lacu* ejusmodi Dii fuerint, nempe Fatidici.

Quid quod & *Dracones in Epiro* (ne solus Jupiter illic Oracula daret) futura prænuntiaverint. Ita enim nobis narrat *Ælianus*, *Historiæ Animalium* libro XI. cap. 2. Ἐστὶ δὲ ἀνεῖν τὰς θεὰς ἄλσος, καὶ ἔχει κύκλω περιβολὸν καὶ ἔνδον εἰπὸν κύκλω δράκοντες, ἃς θεὰς ἄστυρμα ἔπει γε. ἡ πόινυν ἰέρεια γυμνὴ περιένθη παρῆσει μόνη, καὶ προφῆν τοῖς δράκονσι καμίζε. λέγονται δὲ ἄρα ὑπὸ τῷ Ἡπειρωτῶν ἔκτρονοι ἃς ἐν Δελφοῖς πυθῶν εἶναι. εἰάν μὲν ἔν ἔπει παρελθῶσιν τὴν ἰέρειαν προσηνῶς θεάσωσιν, καὶ τὰς προφῆας προθύμως λάβωσιν, Ἀθηναῖοι ὑπερηβλὸν ὁμολογῶσιν, ἢ ἔπει ἀνοσον. εἰάν δὲ ἐκπαλήξωσι μὲν αὐτὴν, μὴ λάβωσι ἢ ἴσου ὀρέγῃ μελίγματα, τ' ἀνωτῆα τῷ προσειρημένων, οἱ μὲν μανθῶσιν, οἱ δὲ ἐλπίζουσι.

Lucus apud eos Deo sacer est, & muro septus. Intra illum Dracones sunt Deo grati, ad hos virgo Sacerdos nuda acc-

accedit, & victum Draconibus porrigit. Eos Epirotæ à Pythone Delphico prognatos ajunt. Quod si virginem accedentem illi placide aspexerint, & alimenta promptè susceperint, annum fertilem ac salubrem significare creduntur. Sin & terribiles erga illam fuerint, & porrecta cibaria non acceperint, contrarium anni futuri statum alii divinant, alii sperant.

At quis credidisset etiam mutos pisces prædixisse hominibus futura, si non Plinius, Ælianus & Athenæus nobis talia tradidissent? Primus enim eorum Plinius ita lib. 31. cap. 1. Fons Limyræ transire solet in loca vicina portendens aliquid: mirumque quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt Incolæ cibo: quem rapiunt annuentes; si vero ventum negent, caudis abigunt. Et lib. 32. cap. 2. Nam in Lyciæ Myris in fonte APOLLINIS, quem Curium appellant ter fistulâ evocati veniunt ad Augurium. Diripere eos carnes objectas, lætum est consultantibus: caudis abigere dirum.

Ælianus vero lib. 8. cap. 5. Πέπυσμαι δὲ κάμην πινά Λυκία-
κην μετὰ τὸ Μύρων καὶ Φελλῶ, Σύρρα ὄνομα, ἐν ἣ μανθόνται πι-
νες ἐπ' ἰχθύσι καθήμεροι καὶ ἴσασιν ὅ, π καὶ νοεῖ ἢ π ἀφίξις αὐ-
τῶν ἐλθόντων, ἔ ἢ ἀναχώρησις καὶ ὅταν μὴ ὑπακῶσαι π δηλῶσι,
καὶ ὅταν ἐλθῶσι πολλοὶ π σημαίνουσιν ἀκρόση δὲ τὰ μαντικά τ' σ-
φῶν τῶντα, ἔ πηδύσασθαι ἰχθύος, καὶ ἀναπλάσασθαι νεκρῶ, καὶ
τροφήν προσειδέει, καὶ αὐ πάλιν μὴ λαβόντ'.

Audio etiam Lyciæ vicum nomine Syrrham esse, inter Myra & Phellum, ubi sunt qui ad pisces sessitando, sciunt quid sibi velit appellatorum piscium ACCESSUS ac RECESSUS: quid item ostendant si NON PARENT: quid cum FREQUENTES VENIUNT portendant, facile intelligunt. Atque ejus divinationis periti sciunt, quid CUM SALIT piscis demonstrat; quid cum MORTUUS FLUITAT; quid

CIBUM SUMENS , *quid etiam* RECUSANS *præsignificet.*

Idem libro 12. cap. 1. hæc sequentia habet : Μυρῶν τ̄ ἐν Λυκία κέλπεται ἐστὶ , ἔχει πηγὴν , ἔνταῦθα νεὸς Ἀπόλλωνός ἐστι , ἔο τῆδε τ̄ θεῶ ἱερῶς κρέα μάχαια ἀλασπίδες , τ̄ τὰ θεῶ πεθυμῶν . ὄρφοι δὲ οἱ ἰχθύες ἀθροῖοι προσενέουσι , ἔτ̄ κρεῶν ἐδίδασιν , οἳ ἀδήπευ καλεωμένοι δαιτυμόνες . καὶ χαίρουσι οἱ ἴσπαντες , καὶ πῶ τέτων δαίτῃ παρόυσιν εἶναι σφισιν ἔτιαν ἀραθῆν . καὶ λέγουσιν ἰλεων εἶναι τ̄ θεὸν , δι' ἐν οἱ ἰχθύες ἐνεπαλήθησαν τ̄ κρεῶν . εἰ δὲ ταῖς ἐραῖς αὐτῶ ἐς τὴν γῆν ἐκβάλλοιεν , ὡσπερῶν ἀπιδάουσιτες , τῆτο δὴ τ̄ θεῶ μῆνις εἶναι πεπίσθεται . Ἰνωρίζουσι δὲ καὶ τὴν τ̄ ἱερέως Φωνῆν οἱ ἰχθύες , ἔ ἐπακῶσαντες μὲν εὐφραίνουσι τέττας δι' ἔς κέκληνται . τένανθιόν δὲ δροῦπαντες , λυπῶσι .

In *Mycensî Lyciæ sinu Apollinis Templum est , ad cuius Sacerdotem vitulinas carunculas dispergentem Orphi gregatim adnatant , & tanquam sane convivæ ad epulas invitati , carnes comedunt : & verò immolantes ex eo magna voluptate afficiuntur , quod pisces sua sacrificacione pascantur . Quod quidem ipsum res suas bene casuras esse significare sibi persuadent , idcircoque propitium sibi esse Deum dicunt , quod suis cibis pisces expleantur . Quod si caudis carnes in terram ejiciant , tanquam sordidas à se detestantes , inde sibi iram Dei portendi arbitrantur . Itemque hujusmodi piscium genus Sacerdotis vocem & agnoscit , & si ad eos à quibus appellatur accesserit , sic incredibilem ipsis lætitiâ affert : ut si contra fecerit , magnum dolorem usdem inurit .*

Denique Athenæus Deipnosop. lib. 8. οὐ καθῆσιωπήσμεν δὲ ἔδὲ τοῖς ἐν Λυκία ἰχθυομάχαις ἀνδρας , περὶ ὧν ἱστορεῖ Πολύχαρμος ἐν δόπτερω Λυκιακῶν , γραφῶν ἔτους . ὅταν γὰρ διέλθωσι πρὸς τὴν θαλάσσαν , ἔ καὶ ἄλλοι ἐστὶ πρὸς τῶ ἀγμάλῳ τ̄ Ἀπόλλωνος , ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ δῖνα ὅπῃ τ̄ ἀμάθῃ , ἠδὲ γίνονται ἔχοντες .

οἱ μαυρόδρομοι ἰβελίσκος δύο ξυλίνες, ἔχοντες ἐφ' ἑκατέρῳ σάρκας ὀπτὰς ἀριθμῷ δέκα, καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς κἀθήται πρὸς τῷ ἄλσει σιωπῇ. ὁ δὲ μαυρόδρομος ἐμβάλλει τὰς ἰβελίσκους εἰς τὴν δίνα, ἔσπιθεαρεῖ τὸ γινόμενον. καὶ ἢ τὴν ἐμβολὴν τῶν ἰβελίσκων παρηρᾷται θηλάσσης ἢ δίνας, ἔσπιθι γίνεται ἰχθύων παλῆτος πρῶτον καὶ παρῶν, ὡς τ' ἐκπαλήθεος τὸ ὄραθ' ἔσπράγματος. τῷ δὲ μετέθ', ὡς τε καὶ εὐλαβηθῆναι. ὅταν δὲ ἀπιστοίη τὰ εἶδη τῶν ἰχθύων ὁ περὶ φηται, ἔτιως τ' ἡρησμένον λαμβάνει πρὸ τῶν ἱερέως ὁ μαυρόδρομος πρὸ ἂν ἠύξατο. φαίνονται δὲ ὄρφοι, καὶ Γλαυκοί, ἐνίοτε δὲ Φάλαλαι ἢ Πέρσιες, πολλοὶ δὲ καὶ ἀνόρατοι ἰχθύες καὶ ξένοι τῇ ὄψι. Ἀρτεμίδωρος δ' ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Γεογραφικῶν λέγειται Φησιον ὑπὸ τῶν ὄρφοιων πηγῆν ἀναδίδουσαν γλυκέος ὕδατος, ὅθεν συμβαίνει δίνας γίνεσθαι. γίνεσθαι ἢ καὶ ἰχθύας ἐν τῷ δινάζοντι τόπω μεγάλας τῆσιν ἢ οἱ θυσιαζόντες ἐμβάλλουσιν ἀπαρχὰς τῶν θυσιαζομένων ὄρφοι ξυλίνων ἰβελίσκων, ἀναπέροντες κρέα ἐφθὰ καὶ ὄρφα, καὶ μάζας, καὶ ἄρτας. ἐνομάζεται ἢ ὁ λιμὴν, καὶ ὁ τόπος ἔτος Δίνος.

Ego equidem de iis mihi tacendum non duco, qui in Lycia ex piscium observatione vaticinantur: de quibus hæc Polycharmus lib. 2. Lyciacorum scripsit: Cum ad mare transierint, ubi juxta littus Apollini sacrum nemus est, & in arena vorticosus aquarum gurges, eos qui Oraculum consulunt cum duobus ligneis verubus, & in utroque decem assæ carnis frustis accedere, SACERDOTE TACITO PROPE NEMUS ASSIDENTE. Eo vero qui Augurium exspectat in vorticem jactis verubus, quod eventurum est contemplante: projectis verubus mari gurgitem mox impleri, advenireque tantam piscium multitudinem, & eâ magnitudine, ut interdum oporteat ne quid lædant prospicere. PISCIIUM AUTEM SPECIES Vati cum renuntiaret IS QUI ORACULUM PETIT, Responsum tum dari à Sacerdote, de iis quæ rogaverat: viderique affluente Mari, Orphos, Glaucos, ac nonnun-

quam Balenas ac Pristes, multosque alios incognitos (NB.) & inusitata peregrinaque forma. Artemidorus libro Geographiæ scribit, ab Incolis narrari aquæ dulcis fontem scaturientem in gurgites manare: horum in vorticosis recessibus pisces ingentes esse, quibus qui sacris operantur in veribus ligneis eorum quæ immolantur primitias offerunt, nimirum assas & jurulentas carnes transfixas, mazas, panes: eumque locum ac portum Dinon appellari.

Quæ ad hæc modò allata notari queant sunt, 1°. Plinium (qui tam libro 31. quam 32. mihi fere de uno eodemque videtur fonte loqui) asserere *ter fistula evocatos* (per Antistites ut videtur) *pisces comparuisse ad Augurium*. In qua re nihil miri: quod ista nostris his temporibus fere quotidie in carpionibus aliisque piscibus, qui vivariis impositi fuere, experiamur. 2°. Apud Ælium Antistites, illi nempe quibus hæc cura demandata (vel Sacerdos, ut secundo loco asserit) *sessitant observantes*, quos *peritos horum Auguriorum* vocat; illique interpretantur observata. At libro 12. (seu secundo loco à me adducto) *Sacerdos* vel *Antistes*, carnes piscibus objicit, Consulentes vero observant Auguria. 3°. Denique apud Athenæum Consulentes observant, atque illa quæ observaverunt Sacerdoti annuntiant; ex quibus tunc ille Sacerdos (quasi ipse rerum inscius) Responso reddit.

Porro Plinius de hoc Oraculo, ut de *Fonte fatidico* loquitur: Ælianus vero de sinu maris aliquo ad quem Orphi pisces adnatent; ac minime de fonte. Polycharmus autem (apud Athenæum) sic quoque juxta littus vorticofum aquarum gurgitem describit, in quem adnatent Augurii edendi causa pisces quos maximos mole corporis mare habet: ac tales quidem quos credo ibi aut nunquam, aut perrarò visos fuisse.

Denique de sola per cibos objectos Divinatione loquitur
Pli-

Plinius : de accessu ac recessu quoque , aliisque motibus horum piscium , Ælianus : ita ut non uno , sed diversis modis , Auguria ex illis caperentur. Athenæus vero ex piscium illorum , qui maris gurgite influente eo adducti fuerant , magnitudine aut specie Auguria capi à Consulentibus , atque explicari ab Antistite , affirmat.

Si jam post Apidem consideremus Dracones in Epiro vaticinia edentes , facile comprehendemus , fere idem quod apud Apidem , hîc apud Dracones locum habuisse , Artificium. Cicures quoque ac mansuetos redditos Dracones non ita vehementer mirabuntur , qui legerint apud Lucianum (in Alexandro ipsius Pseudomante) de Pellæis Draconibus , eos ita esse cicures ac mansuetos , ut à mulieribus alantur , & cum pueris cubent , & se conculcari sustineant nec se premi indigne ferant ; denique infantum more lac è papilla sugent.

Uti nec illi qui apud Strabonem (lib. 17.) viderint , de Crocodilo in Arsinoë nutrito , Sacerdotibus mansueto ; quod nutriatur ille pane , carne & vino , quæ à peregrinis afferuntur ad ejusmodi spectaculum venientibus. Imprimis illa hæc cæteris superaddita : *Hospes itaque noster , unus ex honoratis viris , QUI NOBIS SACRA commonstrabat , ad locum unâ accedens placentulam & carnem assam , & quoddam mulsi vasculum è cæna attulit. Bestiam in ripa lacus invenimus , ex sacerdotibus alii , ejus os aperuerunt , alius placentam ingessit , postea carnem , deinde mulsum , infudit. Ille in lacum desiliens in ulteriorem partem trajecit : cumque alius hospes advenisset , & similiter primitias attulisset , cursu lacum circumeuntes , eisdem invento Crocodilo obtulerunt.*

De Tentyritis , deque Ophiogenis , quæ Plinius , Strabo , Dio , aliique ; de Pphyllis quoque , de Marfis , de Hirpinis , ut hoc

hoc in transitu tangam) dixere , ex scriptoribus hisce peti possunt : ac simul considerari quam pari passu hæc ambulent , iisdemque aut plane vicinis artificiis ac fraudibus contentent.

Suppositis jam igitur Historiarum hujusmodi circumstantiis , videamus quid hîc potuerint Antistites. Primò docet nos experientia quotidiana , voce humana evocatos pisces accedere ex vivariorum fundo ultimisque ex angulis : præsertim si vox edita , sonusve fistulæ ipsis consueta adeoque nota jam antea magis minusve fuerint : unde aut citius , procul dubio , aut tardius , aut quoque omnino non accesserint , hi pisces Fatidici. Ad qualia commodius perficienda etiam aut tempus diei , aut tempestas , aut aquæ constitutio (medicamine aliquo grato ingratove infectæ ;) aut fames aut satietas , aut magis minusve longa consuetudo vel exercitatio aliaque plura (quæ afferri queant) permultum poterant.

Quod etenim majori aut minori subito frequentia apparuerint pisces , exinde fieri potuit , quod ex aliis vivariis clam emissi , vel majore vel minori numero , fuerint. Sic quoque accidere commode potuit , nunc quidem tales , nunc vero tales (ratione speciei aut magnitudinis) nunc plures , nunc denique pauciores prodiisse ; quod ex diversis vivariis , nunc tales vel tales ; nunc hoc , nunc isto modo , prout Antistitibus istis id consultum videbatur , emissi fuerint.

Circa quod negotium quoque notandum venit , hæc omnia (tam ratione alimentorum his piscibus exhibitorum , quam ratione aliorum partim adductorum modo , partim adhuc adducendorum , si id ullo modo necesse foret) fuisse peracta per manus Antistitum ac Sacerdotum ; ac (quæ cura talibus semper fuit) ipsos Consultores non propriis oculis (vel saltem non prope ac cominus) illa observasse ; atque ita , ut perfacile hic decipi possent , si satis superstitiosi , aut metus ipsis incuti,

cuti, silendique necessitas imponi, si forte aliquid, quod hi fileri vellent, circa hæc miracula, detegissent; quamvis omnia hic dolis fabricandis constructa essent.

Quis, quæso, non videt, mi Lector, quod hi pisces vel non accederent, vel subito nimis recederent; vel ut *mortui fluitarent*, vel denique alios gestus (seu lætos, seu tristes) ederent ex quibus Antistites futura se prædicere prætendebant; quis, dico, non videt, id effici potuisse medicamine quodam, quo aqua ita inficeretur, ut pisces istiusmodi motus, motuumve defectus, quales hi Antistites volebant, ederent.

Cæterum quæ de Orphis, Pistricibus ac Balænis, immani magnitudine piscibus, adducuntur, ea fabulis annumeranda esse quivis perfacile intelligat. Quod & de pluribus aliis circa hæc per pisces Oracula (æque ut de cunctis aliis constat) existimandum est.

Nec animalia muta tantum, (præter homines) Oracula reddebant, verum & res inanimatæ; uti, exempli gratia, in Fonte Castalio ad Templum Apollinis Daphnæi; de quo ita loquitur Sozomenus lib. 5. cap. 19. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῆς πύλης δὲ προσέβησι εἶναι αὐτόθεν ἢ ὕδωρ μαντικὸν ἀπὸ Κασταλίας τῆς πηγῆς ὁμοίως τῆς ἐν Δελφοῖς ἐνεργείας πρὸς τὴν προσηγορίας λαχρόσης. Ἀμέλει πρὸς τὴν Ἀδριανῶν ἐπὶ ἰδιολευσῆς ἔχει τὴν βασιλείας ἀρχῆσιν ἐνθαυδε προσηγορηθῆναι. Φασὶ γὰρ αὐτὸν Φύλλον δελφίνης ἐμβάψαντα τῇ πηγῇ ἀρυσσάσθαι τὴν τῶν ἐσομένων γνώσιν ἐσχεράφως ἵππὶ τῆς Φύλλου δηλωθῆσιν.

Credebatur etiam ab his qui res istas colere solent, aquam in eum locum ex fonte Castalio influere, quæ facultatem divinandi hominibus, tribuebat, paremque vim & idem nomen, cum ea, quæ est in Delphis obtinebat. Quin etiam jaectitant Adriano privatam etiamnum vitam degenti, imperium ei obventurum, in eo loco prænuntiatum fuisse. Nam

DICUNT eum, cum folium fonte Daphnes tinxisset, haussisse inde rerum futurarum cognitionem in folio plane descriptam.

Si hîc jam de historiæ [quæ admodum dubitanter narratur, ac scimus quam plurima numero quotidie ejus modi Miracula confingantur,] veritate constaret : perfacile ostendi posset, neque hæc ullo Dæmonum præternaturali auxilio indiguiffè.

Quis enim nescit, si quis lacte vaccino aliove chartas inscriptas focorum fumis adhibeat, literas quæ exsiccatæ disparuerant, sese, nigrore fumi jam manifestatas prodere oculis nostris; & inscriptæ si fuerint aqua aluminata, literas apparere, quam primum aqua fuerint madefactæ: qualia etiam ludi possunt per Sal Armoniacum, perque succum limonum; aliasque ejusmodi argutias (imo longe magis curiosas) patrari ab iis, qui & artis Chymicæ, & Magiæ (ut vocant) Naturalis, aliqualem habuerint peritiam.

De Veneris autem Aphacitidis Oraculo afferenda mihi videntur hæc sequentia ex Zosimi lib. I. τέτρα πηλοσίον λίμνη πὸς ἐστὶν εἰκοῖνα χειροποίητω δεξαμενῇ. καὶ μὲν ἐν τῷ ἑσθρῶν καὶ τὰς πηλοσίονας τόπας πῦρ ὅππῃ ἔσται ἀέροισι λαμπάδοισι ἢ σφαιραῖς φαίνεται δίκην, συνόδων ἐν τῷ ἑσθρῶν θεοῖσι πακτοῖσι γινωσκῶν. ὅπερ καὶ τῷ κατ' ἡμᾶς ἐφαίνετο χρόνων. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ εἰς πηλὴν τῶν θεῶν δῶρα προσέφερον οἱ συνιόντες ἐκ τε χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένα. καὶ ὑφάσματα μέντοι λινοῦ τε καὶ βύσσου, καὶ ἄλλης ὕλης πμωπτερας. καὶ εἰ μὲν δεκτὰ ἐφάνη, ὡραπηλοσίον τοῖς βάρεσι καὶ τὰ ὑφάσματα κατεδύετο· εἰ δὲ ἀδεκτὰ καὶ ἀπέβλητο, αὐτὰ τε ἦν ἰδεῖν ὅππῃ πλέοντα τῷ ὕδατι τὰ ὑφάσματα, καὶ εἴπεις ἦν ἐν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἔσται ὕλαις, αἷσι φύσις ὅσα αἰωρεῖσθαι ὅππῃ ἔσται ὕδατος, ἀλλὰ κατὰδύεσθαι.

Propter fanum istud lacus quidam est cisternæ manu factæ similis. Juxta fanum & vicina loca ignis instar lampadis

padis aut globi conspicitur, QUOTIES [NB.] STATUTIS TEMPORIBUS VBI CONVENTUS HABENTUR: qui quidem ad nostram ætatem usque conspectus fuit: Ad lacum dona, quotquot ibi conveniebant, in honorem Deæ ferebant, ex auro & argento facta, itemque telas lineas ac byssinas, alteriusque materiæ pretiosioris. Ac siquidem illa viderentur accepta, pari cum aliis pondere panni quoque subsidebant: sin essent ingrata & rejicula, tum ipsas telas aquæ videre erat innatantes, tum si quid erat ex auro & argento, & aliis materiis, quarum est ea natura ut supra aquam se non attollant.

1. Inter illa quæ hic observanda sunt, est Ignis ille, *Qui statutis temporibus, ac quidem quando ibi conventus habebantur, apparebat. At illos qui huc consulendi gratia advenierant, tam prope accessisse ut distincte fatis examinare possent, artene an miraculo hic ignis, ac quidem ita statutis temporibus, & confluyente eo magno hominum numero (cui multitudini pene semper & ubique melius imponitur, præsertim si superstitione affecta sit) quod, dico, unquam illis tam prope accedendi venia aut potestas concessa fuerit, minime credendum est. Hierosolymis certe, ubi in Templo sancti sepulchri ignis sacer quoque quotannis statuto tempore, atque innumera præsentem multitudinem apparet, Ignis ille Sacer, quasi ex cælo delabitur.*

De quo Thevenotius, post narratas aliquot ridiculas circumstantias miraculum hoc præcedentes, aut istud concomitantes, hoc modo loquitur. *Penetrare autem qualibus quibusve modis hic ignis producatum impossibile est. Nam quammaxime cavent, ne quis ad sanctum sepulchrum speculari gratia, ut inde aliquid detegatur, accedat. Quod maxime credo, est, aliquem hominem ibi callidè occultatum, fomite ignem suscitare, atque inde consequenter lampadas ac-*

cendere. Ac Turcæ quidem has imposturas satis bene detexerunt, pœnasque infligere impostoribus voluerunt: Verum enim vero docebat ipsos Patriarcha, se minime fore solvendo solenni Turcis tributo, si hac lucrandi occasione privaretur. Quare & isti ut hoc sic continuetur permittunt.

Secundum vero miraculum, quod & vice Oraculi erat, atque unde bonos malosve eventus Consultores expectare debebant, erat, quod levia quandoque submergerentur, gravia vero supernatarent; prout hîc, scilicet, Dea bonum malumve Omen per talia præstare voluit. At miliena media erant, quæ inferta clam, vel affixa, vel aliter applicata, levibus pondus addere, (quod commodius clam, seu secretò, fieri poterat) gravia vero sustentare ac sublevare valerent: sive per vesicas, sive per illitiones materiarum quæ difficulter mergerentur; sive denique per alia artificia; si vel maxime Consultores hic spectatum admitterentur: ac longe facilius vel potius nullo negotio, si id hi Consultores ex relatione Anstitutum haurire deberent.

Interim hæc per manus Anstitutum peragi debebant: qui inde occasionem quammaximam nanciscebantur: vel si quando ipsis Consultoribus id permetteretur ipsorum benedictiones aliique sacrandi ritus intercedere debebant: ac per ipsos commode his Consultoribus persuaderi poterat, talia aut talia Donaria huic Dæ, hoc illove tempore, magis minusve esse grata; præsertim si solidæ aliàs massæ sive ex auro sive argento, quibus minus facile ac clam, aut inferi, aut applicari possent, quæ Donaria in superficie sustinerent, oblatæ fuissent. Cum circa levia aut concava longe minus periculi esset, ut fraus detegeretur.

An ad hujusmodi Oracula quoque spectet id de quo Pausanias in Atticis loquitur nescio, quamvis ita conjiciam. Hoc saltem videmus, Amphiaræum quoque Medicum egisse, morbosque

bosque agrotorum sic curasse. Verba ejus sunt : 'Ἐστὶ δὲ Ὠρωπίοις πηγή πηλοῦν ἔχει, ἣν Ἀμφιαράου καλεῖσιν, ἕτε δ' ὄντες ἔδδεν εἰς αὐτὴν ἔδ' Ἰπποκαστοῖοις ἢ χέρνιβι χερῶν νομίζοντες. Νόσος δὲ ἀπειθείσης ἀνδρῶν μαντεύματι χρυσόμενος, κατέστηκεν ἀργυρον ἀφείναι ἔχει χρυσὸν Ἰπποκαστοῖοις εἰς τὴν πηγήν. πάντῃ γὰρ ἀνελεθεῖν τὸ Ἀμφιαράου λέγασσι ἤδη θεόν.

Est apud Oropius fons Templo proximus, quem Amphiarai nuncupant : ad quem nec drivinam rem faciunt, neque ad lustrandum, neque ad manus lavandas, aqua ea uti fas putant : solum qui morbo Oraculi monitu levati fuerint, signatum aurum argentumve more majorum in fontem abjiciunt. Hinc enim jam Deum Amphiaraum ascendisse tradunt.

Certius affirmare possumus de Oraculo quod Bœæ in Agro Laconico (in urbe Epidauro) fuit : quod à Pausania hoc modo describitur : Προελθόντι δὲ ἐν δεξιᾷ δύο πρὸς ἐπιπέδου ἔστιν Ἰνῶς καλεῖσθαι ὕδωρ μέγεθος μὲν κατὰ λίμνην μικρὸν, τὸ γῆς δὲ ἐν βάθει μᾶλλον. εἰς τὸ πρὸ τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ἐορτῇ τὸ Ἰνῶς ἐμβάλλουσιν ἀλφίτων μάζας. πάντας ἵππῳ μὲν αἰσίων ἔχει ἐμβάλλοντες καταδέξασθαι ἔχει τὸ ὕδωρ. εἰ δὲ ἀναπέμψαιτο σφᾶς, πονηρὸν κέκεται σημεῖον. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν Ἀίγῃ δηλοῦσιν οἱ κρατῆρες. καὶ γὰρ χρυσὸς εἰς αὐτὰς καὶ ἀργύρου ποιήματα, ἔπι δὲ καὶ ἱερεῖα πᾶσι πάντα ἀφίανσι : πάντῃ δὲ ἢ μὲν ἱπποκαστοῖοις ἰσχυροῦς τὸ πῦρ, οἱ δὲ χαίρουσιν ὡς ἵππῳ πεφηνότι ἀγαθῶν ἀπώσεσθαι δὲ πᾶσι ἐμβληθέντες, συμφορὴν ἔσται τῶν ἀνδρῶν νομίζουσι.

Progressi ad dexteram stadia circiter duo, aquam videant quæ Inus dicitur. Magnitudine quidem parvam paludem refert : sed in terræ fundum descendit altius (i. e. spatio est exigua, at profunditate immensa.) In eam festo Inus die solenne est panificia porricere. Ea si demersa retinuerint aquæ, secunda ei qui porreccrit promitti autumant : contra vero adversa, quoties illa aqua rejecerit. Eandem ha-

bere portendendi vim dicuntur [NB.] *Æthnæ montis crateræ. Abjiciunt enim in eas homines cum sigilla seu vasa, argentea & aurea, tum vero cujusvis generis victimas. Ea si absorberit Ignis, læta sibi nuntiarî: contra si regesserit male eventurum ei, à quo illa missa fuerint, augurantur.*

Huic in *Æthnæ* monte Oraculo perfimile erat istud ad *Apolloniam*, de quo jam in prima mea Dissertatione locutus sum; ac de quo Dio lib. XLI. (ut hîc versionem repetam) hæc, ut de Oraculo quod adhuc suo tempore consulebatur, refert: *Ibi & tali modo Oraculorum responsa eduntur. Thure accepto precibusque ejus rei ergo, quam volunt, factis, ipsum thus, ut secum eas preces deferat [ad ignem] projiciunt. Tum si ratum sit futurum votum, ab igne thus è vestigio corripitur: Ac si thus extra ignem forte deciderit, accurrens ignis id abripit, & consumit: sin irritum erit votum, neque ignis ad thus accedit, & si ad ipsam flammam conjicitur, recedit ad ea atque effugit. Ita in utramque partem ignis futura prædicit, morte nuptiisque exceptis.*

Qualis autem ibi ignis fuerit per quem iste consulendi modus institueretur ipse Dio nobis clare describit his verbis: *Ἡ δὲ Ἀπολλωνία αὕτη Κορινθία, ἐν καλῷ μὲν τῷ γῆς, ἐν καλῷ δὲ ἔῃ τῷ θαλάσσης, πῶμα δὲ τε ἀρετὰ κείται. ὁ, τε μάλιστα Διὸς πάντων ἐθαύματα, πῦρ πολὺ πρὸς τῷ Ἄρει πῶμα ἀναδίδεται. καὶ ἔτι Διὶ πλείον τῷ Περσεὶ γῆς ἐπιζέρεται, ἔτι αὐτὴν ἐκείνην ἐν ἡ Διαισθητῶν ἐκφυροῖ, ἢ καὶ κεραιόπεραν πη ποιεῖ ἀλλὰ καὶ πῶμα καὶ δένδρα καὶ πάντοτε πλεονεκτήματα ἔχει αἰ πρὸς τε τοῖς Ἰππικῶσι τῶ ἔμβρων ἐπαύξει, ἔῃ ἐς ὕψος ἐξείρεται.*

Apollonia Corinthiorum colonia loco peropportuno sita est: sive terram, sive mare, si flumina respicias. Idque præ reliquis maximam mihi admirationem movit, quod ad fluvium

fluvium Anam ignis multus prorumpit, qui tamen neque longum ad intervallum in finitima regione se diffundit, nec eam in qua existit inflammat aut arefacit: Sed ea herbas arboreasque etiam pone ignem germinantes edit, quæ imbribus superfusus adolescunt, & in altitudinem excrescunt.

A tali certe igne minus mirum thus, imprimis medicamine aliquo infectum, non incendi; ac contra alio infectum (vel naphta, vel simili oleo) tam cito inflammari; imo & flammam ad sese allicere.

De Æthnæ montis igne tam benigna forte illud thus sibi promittere non posset. Quapropter longe alia in istum projiciebantur; circa quæ & suas imposturas belli isti Antistites exercebant, quibus inde & victus & amictus & auctoritas & honos ab imperita atque inde credulâ plebe redundabant. Nam quamvis minus cognitæ nobis sint artes illæ multiplices, quibus & hodierni præstigiatores circumforanei vulgus credulum ludunt, illudque admiratione ac stupore attonitum reddunt, dum se prunas ardentes manducare ac deglutire, ferrumque candens intra dentes admittere ac circumrotare, flammæ ex faucibus eructare, pluraque alia mirabilia aut vere nobis ostendunt, aut ostendere (dum agilitate manuum &c. ludunt) videntur; non eo protinus credunt cordatiores spectatores, super aut præternaturali operatione, Dæmonumve patratu ea perfici.

Atque uti ab acutioribus ipsorum artes sæpe deteguntur, imo & addiscuntur; sic nullum dubium est, quin & ab Epicureis & Academicis, & cæteris harum fallaciarum minus credulis; præterea & ab ipsis Christianis; imprimis cum, jam ruente in interitum Gentilismo, illi magis magisque audaces hisce Antistitibus ipsorumque machinationibus, aut callide subreperent, aut aperte quoque ac vi, contra Idololatriam grassarentur, atque ita ipsorum quandoque ridicula, quandoque horren-

horrenda Myſteria, Oracula, ac cætera Sacra detegerent, atque irriſui & ludibrio aliorum exponerent, & illa detecta fuerint. Quod exemplis firmare hîc minus neceſſe cum illa feſe in hoc opere ſponte oggerant.

C A P U T XIV.

De Oraculis per Sortes, tam intra quam extra templa fatidica, redditis; ac quidem diverſis admodum modis: atque adeo de Sortibus Prænestiſis, Antiatiſis, Fortunæ, vel Fortunarum, Tiburtiſis; Buraicis, &c. De Sortibus quoque Arabum, Scytharum, Alanorum, Germanorum, &c. De Sortibus denique Homericiſis, Muſaicis, Euripideiſis, Virgiliantiſis, &c. De Sortibus Chriſtianorum, &c. Poſtremo, de Sortilegiſis Vicanis, ſimilibuſque: de quibus tamen latius ago, in Diſſert. de Divinationibus Idololatriſis cap. IV.

HActenus de Oraculis iis, quæ per Conſultores à Prophetiſis, Prophetiſſis ſive Pythiis, aliſve Antiſtitibus ſub Deorum nomine dabantur. *Sortes* reſtant, de quibus igitur nobis quoque paulò accuratius tractandum eſt. *Prænestiſtarum, Antiatarum, Herculearum, Dodonæarum* aliarumque *Sortium* à nobis mentio facta eſt: ſed nondum, quibus ea Sacra conſtarent ritibus aut circumſtantiis, explicavimus: neque id à quoquam factum exactè ſatis fuiſſe, mihi (ſaltem quod lucem publicam viderit) occurrit. De *Sortibus* inter alia ſcripſit magnus ille, atque omnibus Doctis venerandus Onuphrius Panuviniſ: at nunquam illa edidit; neque adeo qualia iſta ſint fuerintve, videre mihi contigit. Per occaſionem

nem Casaubonus, Peucerus, (ac per lusum & jocum Doctissimus ille Gallus Rabelæsius, cujus nugæ quandoque multorum Doctorum seria vincunt; in vitâ & gestis Gargantuzæ & Pantagruelis, tam doctè meo judicio, quam lepide ac falsè,) aliique plures aliquid de iis dederunt; sed parcâ manu, nec nisi aut in transitu, aut perfunctoriè, & minimè pro dignitate istius materiæ; quæ meretur sane, (atque maximè hac data occasione) ut latius explicatiusque tractetur. Nam in multis admodum *Σεντιελοισ* responsa per *Sortes*, diversis valdè modis accommodatas, reddebantur; quæ licet à Cicero-
ne aliisque Ethnicorum Sapientioribus irrisæ semper atque explosæ fuerint; & publicè tamen & privatim diu admodum perstiterè & Romæ, & circa Romam in Italia, & alibi: & à Christianis magis superstitiosis fuere consultæ aut ad illarum imitationem & exemplum per sacras paginas, aut alia ad id adhibita, exercitæ.

Expediet igitur hæc paulò accuratius quam hæctenus, quod sciam, à quoquam factum fuit, illam tractare materiam; ut sic pateant quoque fraudes Sacerdotum circa hoc genus Oraculorum, seu Divinationis; & ut elucescat simul ista occasione, quam diu Ethnicismus, indirectè licet, inter Christianos fuerit dominatus, post templorum, tam fatidicorum quam aliorum, everisiones; ac quam magnæ superstitiones, ab Ethnicis translatae (licet aliquomodo transformatae) inter primos Christianos, eosque minime ex fæce vulgi, sed præcipuis etiam Antistitibus, imò Ecclesiæ tunc temporis columnis, locum habuerint, altèque admodum fuerint infixæ. Apud Ethnicos ergo *Sortes* erant varii generis, Militares, Politicæ, Divinatoriæ: de quarum postremis solum, (cæteris omiſſis, ut huc nihil facientes, quæque accuratè satis pertractatæ sunt ab Adriano Junio, in suis Animadversionum libris) tractabo,

Inter has autem Divinatorias præcipuum locum habebant κληρομαντεία & σιχημαντεία. Κληρομαντείας (in quâ per tesseras, talosve jactos, Oracula seu Divina responsa petebantur) exempla habemus in *Sortibus Prænестinis*, *Antiaticis*, non procul ab Urbe, ac *Gerionis Oraculo apud Patavium*, ad Aponi fontem; & in aliis pluribus, etiam extra Italiam, locis.

Sic Pausanias in Achaicis, de Oraculo Herculis Buraico: *Quâ ad mare ex Burâ descenditur amnis est Buraicus nomine, & in [proxima] speluncâ non ita magnum Herculis signum: Buraico & ipsi cognomen. ORACULI SORTES CAPIUNTUR EX TABULA PER TALOS. Qui consultum venire, precatatione ad signum peractâ, votisque nuncupatis, talos, (quorum in promptu est copia ad Herculis signum) quatuor sumentes, eos jaciunt super mensam. Inscripti sunt certis notis tali (singuli: earum illi notarum interpretationem in tabula, (similitudinem secuti,) requirunt.* Græca verba sunt: Κατὰ βάντων ἢ ἐκ βέρας ὡς ἴππ' Ἰάλασαν, ποταμός τε βεραϊκὸς ὀνομαζόμενος, ἢ Ἡρακλῆος ἔμερας ἐστὶν ἐν ἀσηλαίῳ ἐπὶ κλησὶς μὲν καὶ τὰτα βεραϊκός. Μαντείας δὲ ὑπὸ πίνακι πρὸ ἀσσεράλοις ἔστι λαβεῖν. εὐχεταὶ μὲν γὰρ πρὸ ἔσσεράματος ὁ τῶ θεῶ ζεώμενος; ἴππ' δὲ τῆ δὲ χῆ λαβεῖν ἀσσεράλοις (οἱ ἢ ἀφθονοὶ πρὸ τῶ Ἡρακλεῖ κένται) πῶσας ἀφίησιν ἐπὶ τῷ τεραπέλει. ἐπὶ δὲ πινυλὶ ἀσσεράλοις γήματα γυραμύρα ἐν πίνακι ἐπίτηδες ἐξήγησιν ἐκ τῶ γήματος.

Notabilia admodum sunt quæ Cicero habet, lib. 2. de Divinatione, de *Sortibus Prænестinis*, hisce verbis: *Quid enim fors est? idem propemodum quod MICARE, quod TALOS JACERE, quod TESSERAS, in quibus temeritas & casus, non ratio, nec consilium valet. Tota res est inventa fallacius, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Atque ut in Haruspicina fecimus, sic videamus clarissimarum Sortium*

tium quæ tradatur inventio. Numerium Sufficium Prænestinorum monumenta declarant, honestum hominem & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum iuberetur certo loco silicem cædere, perterritum visis, irridentibus suis civibus id agere cœpisse: itaque perforato saxo Sortes erupisse, in robore insculptis præscarum literarum notis. Is est hodie locus septus religiosè propter JOVIS PUERI, qui lactens cum Junone in gremio Fortunæ, mammam appetens, castissimè colitur à matribus. Eodem tempore illo loco, ubi nunc Fortunæ sita ædes est, mel ex oleâ fluxisse dicunt, haruspicesque dixisse, summâ nobilitate illas Sortes futuras, eorumque jussu ex illa olea arcam esse factam, in eâque conditas Sortes, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur. Quid igitur in his potest esse certi, quæ Fortunæ monitu PUERI MANU miscentur atque ducuntur? &c.

Fortunæ monitu ait Cicero: quod hic sane notandum. Quippe simulachrum Fortunæ Prænestinæ, proculdubio eodem (aut fere) modo quo apud Antium Fortunarum simulachra promovebantur, post preces, &c. consulentium, movebatur, uti ex Macrobio discimus. Quo quasi miraculo movebat Dea, Sortes esse movendas: Post quæ tum puer, ad id officium constitutus, illas permiscebat, & sic post commistionem extrahebat. Verba Macrobiani (quæ inferiùs latiùs explicabuntur) hæc sunt, inter alia, ubi libro I. Saturnalium de Deo Heliopolitano sic loquitur: *Vehitur enim simulachrum DEI HELIOPOLITANI ferculo, uti vehuntur in Pompea ludorum Circensium deorum simulachra: & subeunt plerumque Provinciæ proceres raso capite longi temporis castimonia puri; ferunturque divino spiritu, non suo arbitrio, sed quo Deus propellit, vehentes: ut videmus apud Antium promoveri simulachra FORTUNARUM ad danda responsa.* Nisi forsan hæc Dea Prænestina aut nutu capitis, ut Jovis Am-

monis simulachrum (teste Strabone) aut alio visibili signo, indicaret quando Sortes essent movendæ. In Prænestino hoc templo etiam *Sortes* desumptæ prius ex arcâ in quâ servabantur, atque in urnam aut situlam injectæ, manu pueri miscebantur, ac postea extrahebantur, vel, ut Cicero loquitur, ducebantur: ut scilicet eo minor fraudis esset suspicio, eave eo minus consulentibus subolesceret. Cum in Bursa ex majori acervo tantum quatuor numero desumptæ projicerentur in tabulam sive literis, sive aliis notis, solis Sacerdotibus quæ cognitæ essent, depictam (sive verbis quibusdam, sive notis Hieroglyphicis, sive aliis quibusdam etiam vulgò notis,) ut quæ à talis contactæ essent, simul colligerentur, iique Sacerdotes inde, ex signis inter se compositis, *Sortes* sive Oracula redderent consulentibus. Fortuna Prænestina vocabatur (uti notum est ex Inscriptionibus pluribus Prænestæ inventis) aut simpliciter *Primigenia*, aut additis etiam Epithetis quandoque *Jovis Pueri*, aut *Jovi puero*. Sic pag. 76. apud Gruterum, num. 6.

F O R T V N A E
 PRIMIGENIAE
 IOVI. PVERO
 EX. TESTAMENTO
 TREBONIAE
 SYMPHERVSAE
 P. ANNIVS. HERMA
 HERES
 L. D. D. D.

Item

Item, Num. 7.

F O R T V N A E
I O V I S P V E R I
P R I M I G E N I A E
D. D
E X. S O R T E. C O M P O S
F A C T V S
N O T H V S. R V F I C A N A E
L. F. P L O T I L L A E.

Notissima quoque est fabula, Jovem, Neptunum ac Plutonem adhuc Juvenes ac pœnè pueros, post expulsum è folio Patrem; divisisse universi imperium, atque eorum unumquemque nactum partem quæ ex *Sorte* ipsi obveniret, Jovemque inde accepisse Cœli ac terræ imperium. Unde Jovis proculdubio ac Junonis simulacra in Gremio Fortunæ, isque honor Fortunæ datus ut sit *Jovis*, seu *Jovi*, *Primigenia*, per eamque *Sortes* atque Oracula regi crederentur: ut cujus beneficio Jupiter summum sit adeptus imperium. Verùm hæc in transitu; neque ut certissima aliis ista obtrudere velim. Sed denuò ad rem. In Gerionis Oraculo videntur *Sortes* fuisse non ex urnâ effusæ, sed etiam, ut Prænestæ, manu extractæ, ex verbis hisce Suetonii: *Tiberius juxta Patavium adiit Gerionis Oraculum* SORTE TRACTA, &c. Sed verisimile admodum est hæc artes longè diversas fuisse pro diversitate locorum atque ingeniorum istorum hominum, qui aut primi earum Sortium inventores fuerant, aut iis earumque consultationibus præerant: ita ut hîc aut illic traherentur ex urnâ; alibi

vero eijcerentur. Unde & formula illa loquendi *Sortes excidit* (κλήρος ἐξέπεσε apud Græcos) ortum habet. Sic Livius lib. XXI I. inter alia, quæ de prodigiis eo tempore factis narrat, ait (an de Antiatinis loquatur paulò obscurius est, quamquam admodum verisimile sit, ex verborum circumstantiis) *in Antiate metentibus cruentas in corbem spicas cecidisse: & Falernis cælum findi visum, velut magno hiatu; quaque patuerit, ingens lumen effulsisse: SORTES sua sponte ATTENUATAS, unamque EXCIDISSE ita scriptam: MAVORS TELUM SUUM CONCUTIT. Extæniatas optimè Lipsius emendat: cujus rationes vide (mihi saltem, optimas) libro II. Elect. cap. XII I.*

Nec mirum hoc in Antiate locum habuisse: cum & in Templo Prænestino quandoque tales *Sortes* exciderent, de quibus paulo inferius adhuc dicendi locus erit. Hinc quoque loquendi formula *tollere Sortes*, quæ tamen etiam de talis aut schedulis, aut aliis instrumentis paratis in hanc rem, atque in tabulam conjectis, dum inde aut à consulente Deum, aut à Sacerdote tollerentur, usurpabatur. Quod vero & quandoque sive è gremio aut pulvinari Deorum, sive ex urna aut situla, aut alius generis vase (quæ tamen & ipsa, aut gremio, aut pulvinari imponi per Antistites potuerant) in solum *exciderent*, aut in mensam subjacentem simulachro istius Dei cujus excidebant *Sortes*, ac per ipsos Oraculi consultores tollerentur, mihi admodum verisimile est: cum interim, arte ac machinationibus; dictorum Antistitum, post varios ritus ac circumstantias, verè imposturas, quibus attentior horum actuum consideratio in consulentibus impediretur, inde eliderentur. Quod præcipuè puto locum habuisse in verbis ac versibus, qui aut foliis, aut membranis, aut chartulis, aut aliæ materiæ inscriptæ sic prodibant. [De membranis inscriptis notabilis locus extat apud Augustinum, libro 83. quæst. 45. *Cum autem*

autem multa vera eos prædixisse dicatur ; ideo fit , quia non tenent homines memoriâ falsitates erroresque : sed non intenti nisi in ea , quæ illorum responsis provenerunt , obliviscuntur ; & ea commemorant , quæ non arte illâ , quæ nulla est , sed quâdam obscurâ rerum Sorte contingunt : quod si peritiæ illorum volunt tribuere , dicant artificiose divinare etiam mortuas MEMBRANAS scriptas quaslibet de quibus plerumque pro voluntate SORS exit.] Huc puto respicit inscriptio , quam exhibet Gruterus , Thesauri sui pag. cxxxii. Num. 6.

SACRO
SVSCEPTO
SORTIBVS. SVBLATIS
C. GALLIO
ATTICVS
MEDIOLANIENS

Ad verba ac versus , sive Virgilianos sive alios , transibo , postquam notavero , & apud Oraculum Jovis Dodonæi , hujusmodi *Sortes* , (sive per talos certis quibusdam notis , aut signis , aut integris etiam verbis , inscriptos) locum habuisse : cum tamen nil præter columbas , aut quercus vaticinantes , aut Dodonæum æs , in omnium ore versetur. Ita enim Cicero lib. I. de Divinatione , sub persona Quinti fratris : *Maximum verò illud portentum iisdem Spartanis fuit , quod cum Oraculum ab Jove Dodonæo petivissent , de Victoriâ sciscitantes , Legatique (NB.) illud in quo inerant SORTES , collocavissent : simia quam Rex Molossorum in deliciis habebat , & SORTEIS IPSAS & cætera , quæ erant ad Sortem parata , disturbavit , & aliud aliud dissipavit. Tum ea , quæ præ-*
posita:

posita erat Oraculo, Sacerdos dixisse dicitur, de salute Lacedæmoniis esse, non de victoria, cogitandum. Idem Cicero lib. 2. de Divinat. de iisdem in Dodone Sortibus: *Simiæ verò Dodoneæ improbitatem historiis Græcis mandatam esse demiror. Quid minus mirum, quam illam monstruosissimam bestiam urnam evertisse, SORTES dissipavisse? Et negant Historici, Lacedæmonius ullum ostentum hoc tristius accidisse. Ubi falsè horum Historicorum credulitatem, imò stultitiam, ridet.*

Addamus & hæc sequentia, quasi eidem inclusa parenthesi, quod scilicet simile quid huic Divinationis generi, partim & frequenti, occurrat in Divinationibus Arabum: uti in *Specimine suo Historiæ Arabum* narrat Clariss. Eduardus Pocockius: cujus verba hic non vereor adducere, præteritis iis quæ circa divisionem Cameli pulli, de sagittis notatis atque in facculum coniectis, sive undecim five pluribus, atque inde denuò extractis habet; quoniam hoc exemplum, quod adducere volui, & magis huic rei nobis propositæ convenit, & simul illustrandæ S. Scripturæ facit. Verba ejus igitur sunt hæc: *Generi isti Sortium Almaïser (ut vidimus) appellato, affine est etiam alterum (cujus antea incidit mentio) اللانزلام Alazlam dictum, hac differentiâ, quod prius illud partitioni hoc Divinationi potius inserviebat. Cujus hic fuisse perhibetur modus. Cum esset alicui, vel suscipiendum iter, vel ducenda uxor, vel aliud magni momenti negotium peragendum, sagittas, quas tres vasculo inclusas habebant, consulere solebant. Earum primæ inscriptum erat JUSSIT ME DOMINUS MEUS: secundæ PROHIBUIT ME DOMINUS MEUS: tertiæ autem nullâ notâ insignis erat. Harum unam manu extrahenti, si occurreret illa quæ juberet, alacri animo tanquam jubente Deo pergere, sin illa quæ vetaret, desistere; quod si ἀνεγχευατος illa, reponere, donec*

donec prodiret, quæ vel jussu præiret, vel interdicto occurreret. Quibus post plura verba interposita idem Pocockius subjungit: *Certè quæ de hoc Βελουαρτέας genere vidimus, multum conferre videntur ad illustrandum locum istum* EZEK. XXI. 21. STETIT ENIM REX BABYLONIS IN BIVIO, IN CAPITE DUARUM VIARUM לקסם קסם קלקל בחצים שאל : בהרפים AD DIVINANDUM DIVINATIONEM, TERSIT SAGITTAS, ROGAVIT IMAGINES (vel ut vulgata DIVINATIONEM QUÆRENS, COMMISCENS SAGITTAS, INTERROGAVIT IDOLA, &c.) *Ad quem quæ affert Hieronymus mire concinunt cum iis, quæ de isto Arabum antiquorum more traduntur: STABIT, inquit, IN IPSO COMPITO, ET RITU GENTIS SUÆ ORACULUM CONSULET, UT MITTAT SAGITTAS IN PHARETRAM ET COMMISCEAT EAS INSCRIPTAS, SIVE SIGNATAS NOMINIBUS SINGULORUM, UT VIDEAT Cujus SAGITTA EXEAT, ET QUAM PRIUS CIVITATEM DEBEAT EXPUGNARE. Ubi observare licet vocem קלקל, quæ alias TERSIT, POLIVIT reddi solet, ab Hieronymo notione COMMISCENDI explicari. Certè apud Arabes قلقل idem valet ac حوى COMMOVIT atque idem hîc denotare videtur quod جالجلى apud ipsos in descriptione Sortilegii sui, scilicet COMMOVERE, vel AGITARE, ut confusè commisci possint Sortes.*

Hactenus Pocockius: ex quo plura, quam alias fecissem, citavi, ut ratio quoque constaret, cur Hieronymus, ac versio vulgata hîc magis explicando Ezechieli faciant, quam aliæ aliorum versiones. Sed & quæ ex eodem Hieronymo non affert Pocockius, hic minime omittenda duco: quæ nempe ille notavit ad Hofæ cap. 4. quæque inde adducta heic sequuntur: *Unde & Propheta quasi stupens & mirabundus*

eloquitur : *Populus meus , qui quondam meo vocabatur nomine , LIGNUM (NB.) INTERROGAVIT ET VIRGAM. Quod genus divinationis Græci ῥαβδομαντείας vocant. Unde in Ezechiele legimus , quod VIRGAS SUAS MISCUERIT Nabuchodonosar contra Ammon & Jerusalem , & EXIERIT VIRGA contra Jerusalem. Refer & huc , Lector , dum adhuc in eadem Parenthesi te versari putas , ea quæ Tacitus de Germanis , in libro suo , de moribus hujus gentis , tradit. Sortium consuetudo simplex ; Virgam frugiferæ arbori decisam in surculos amputant ; eosque , notis quibusdam discretos , super candidam vestem temerè ac fortuitò spargunt. Mox si publicè consulatur , Sacerdos civitatis ; si privatim , ipse paterfamilie , precatus Deos cælumque suspiciens , ter singulos tollit : sublato secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt , nulla de eadem re in eundem diem consultatio ; sin permissum , auspicioꝝ adhuc fides exigitur. Et illud quidem etiam & hic notum , avium voces volatusque interrogare. In qua re admodum probabile est , surculos istos inter se , postquam sublato fuerant , secundum eum ordinem , quo sublato fuerant , sibi invicem fuisse conjunctos , atque id quod inde componeretur , pro Sorte sive Oraculo fuisse habitum.*

Apud Scythas (quibus proculdubio Germani ortum debent) qualis divinationis forma locum habuerit (non multum videlicet à præcedenti abluens) ita narrat nobis lib. IV. Herodotus : Μάντιες δὲ Σκυθῶν εἰς πολλοί , οἱ μαντεύονται ῥαβδομοῖσι ἰπίησι πολλῆσι ᾧδε ἑπέων Φακέλης ῥαβδῶν μερόλης ἐνείκωνται , γέντι χαμῶ . διεξιόσασσι αὐτὰς καὶ ἴπῳ μίαν ἐκάστην ῥαβδὸν πέντης , ἰεωίζασσι . ἅμα τε λέγοντες ταῦτα , συνειλέσσι τὰς ῥαβδὸς ἐπίσω , καὶ αὐτὸς καὶ μίαν συνιθέσσι . αὕτη μῦθος ἡ μαντική . πατριή σφι ἐστὶ οἱ δὲ Ἐνάρες καὶ οἱ Ἀνδρῶγνοι πλὴν Ἀφροδίτῃ σφι λέγασσι μαγικῶ δῶναι Φιλύρης ὧν Φλοῖα μαντεύονται , ἐπέων πλὴν

τῶν Φιλόρων τεύχεα ἁΐση Δραπέλων ἐν πῖσι δακτύλοισι πῖσι ἰωυ-
τῆ, ἢ Δαλύων, ἧστ.

Apud eosdem permulti sunt vaticinatores, qui pluribus virgis salignis divinant, ad hunc modum; grandes virgarum fascēs quum attulerunt, humi positos dissolvunt ac separatim ponentes illarum singulas, vaticinantur. Simulque dum hæc dicunt, virgas rursus convolvunt (quas videlicet eolverant) & in unum componunt. Hæc est illis tradita à majoribus divinatio. Sed Enaries, qui & Androgyni, ajunt sibi à Venere traditam divinationem, qui tiliæ fronde vaticinantur. Tiliam ubi quis trifariam sciderit, digitis suis eam implicando ac resolvendo tractat, atque in hunc modum vaticinatur.

Refer huc denique quæ de Alanis habet Ammianus Marcellinus lib. xxxi. hisce verbis comprehensa: *Futura miro præfagiunt modo: nam rectiores virgæ fæminæ colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis præstituto tempore discernentes, apertè quid portendetur norunt.* Quæ omnia satis benè conveniunt cum ῥαβδομαντεία veterum Græcorum & Latinorum, sed longè diversis modis (licet verisimile sit, ab eadem origine,) exercitâ.

Homericarum Sortium è Templis Fatidicis datarum exempla admodum notabilia afferuntur ex Dione Chrysothomo in sequenti mea Dissertatione secunda.

Quin & Euripidearum Sortium è Templo, jam dicti Jovis Beli, datarum exemplum inveniet quoque ibi ablata: ne, scilicet, soli Epici Poëtæ tali gauderent auctoritate. Sibyllarum Sortes datæ ferè ubique occurrunt. At non ita frequenter Musæi: ejus namque Sortes atque Oracula quoque adducuntur. Ita enim Pausanias in Phocicis, quæ paulò altius repe-

tam : Τὴν ἢ παλαιὰ Ἀθηναῖοι τὴν ἐν Ἀίγῳ ποταμοῖς εἰς τὴν δι-
 καίαν συμβῆναι σφίσις ὁμολογεῖσι. περὶ δὲ τὴν γὰρ ἐπὶ ζήμασιν
 ὑπὸ τῷ στρατηγῶντων. Τυδεὰ ἢ εἶναι καὶ Ἀδείμαντον. καὶ ἐς ἀποδείξω
 τὸ λόγος, Σιβύλλης παρέχονται τῷ ζήμασιν.

Καὶ τότε Ἀθηναίοισι βαρύνθηα κήδεα θῆσθαι,
 Ζῶς ὑψιβερέτης, ἔσθαι κράτος ἐστὶ μέγιστον.
 Νηυσὶ Φέρει πλέμοιο μάχην καὶ δνιοτήτα
 Ὀλλυμῶναις δολεροῖσι τρέπεις κακότητι νομῶν.

Τὰ δὲ ἔπειτα ἐκ Μυσοῖν ζήμασιν μνημονεύει,

Καὶ γὰρ Ἀθηναίοισι ἐπέρχεται ἀγέλας, ὄμβρος,
 Ἡγεμόνων κακότητι. ΠάριΦασίη δὲ πρὸς ἔσθαι,
 Ἦι γὰρ ἄλλοις ἡμίσοισι πόλιν, τίσοισι ἢ ποιῶν.

*Cladem certè, quâ affecti sunt apud Ægospotamos Athe-
 nienses, dicitant illatam sibi non justo prælio, sed præto-
 rum suorum proditione quos pecunia hostes corrupissent : [do-
 na enim qui à Lysandro acceperant] illos Tydeum & Adi-
 mantum fuisse. Atque ejus testimonium ex Sibyllinis carmi-
 nibus proferunt :*

*Ac tum Cecropidis luctum gemitusque ciebit
 Jupiter altitonans, rerum cui summa potestas.
 Navibus exitium, & crudelia funera bello
 Ille feret, culpaque ducum dabit omnia pefsum.*

Alia verò ex MUSÆI SORTIBUS commemorant :

*Et fera tempestas urgebit Cecrope cretos
 Fraude ducum : sed certa aderunt solatia victis.
 Namque urbem hostilem evertent, pœnasque reposcent.*

Porro, de Orphei Sortibus sive λογίων plura habet Proclus in
 Platonem : quæ ibi à curiosioribus indagari poterunt : licet
 inde

inde excerpta H. Stephanus illa *Poësi* suæ Philosophicæ (anno 1573. excusæ) inferuerit.

Quod attinet ad Sibyllarum Sortes, ex potissimum inter Græcos, apud Sortilegos locum habuisse videntur. Quum ejusmodi carmina quamplurima & per totam Græciam atque Italiam [de Libris Sibyllinis sub arctissimâ custodiâ xv. viro- rum habitis, sub finem hujus primæ Dissertationis loquar,] dispersa venditarentur: de quibus Sybillinis paulò inferius quo- que aliquid dicam, deque imposturis per ipsa imperitæ Ple- beculæ factis.

Non igitur solum (ut denuò revertamur in viam) per no- tas, sive apertas, sive occultas, *talis alijsve instrumentis*, vel tabulæ seu mensæ inscriptas, aut per integra verba, senten- tiasve integras: (ut in exemplo ex Livio adducto vidimus,) sed & per integros versus, sive Virgilianos, sive alios, *Sortes* reddebantur. Quod & ex iis, quæ de Hadriano superius adduxi, patet, & ex jam mox sequentibus fiet manifestum. Sic enim Capitolinus in vitâ Clodii Albini hæc sequentia re- fert: *Quod cum ille SORTEM de fato suo TOLLERET*, his versibus eidem dicitur esse responsum:

HIC REM ROMANAM, MAGNO TURBANTE
TUMULTU,
SISTET EQUES, STERNET POENOS GALLUM-
QUE REBELLEM.

Sic & Lampridius de Alexandro Severo:

*Huic fors in templo Prænestinæ talis excidit, cum illi
Heliogabalus insidiaretur,*

— SI QUA FATA ASPERA RUMPAS
TU MARCELLUS ERIS. —

Ex quo posteriori exemplo videmus, & in Templo Prænestino non tantum per talos prisclarum literarum notis inscriptos, sed & per versus quoque (forsan & aliter quandoque) ac quidem Virgilianos, consulentibus fuisse responsum.

Sortes autem hæc sequentes Alexandro datæ, an è Templo Fortunæ Prænestinæ emanarint, an vero aliter ipsi obvenerint incertum est. Imo potius existimem has nullo è Templo emanasse, priores saltem, quæ Græcè redditæ fuerunt. Sunt vero ex quas idem Lampridius, paginis aliquot interjectis, affert hunc in modum: Ipse, quum Vatem consuleret de futuris, hos accepisse dicitur versus adhuc parvulus: & primis quidem Sortibus,

TE MANET IMPERIUM COELI, TERRÆQUE
MARISQUE:

Intellectum est, quod inter divos etiam referretur.

TE MANET IMPERIUM QUOD TENET IM-
PERIUM:

Ex quo intellectum est, Romani illum Imperii Principem futurum. Nam ubi est Imperium nisi apud Romanos, quod tenet Imperium? Et hæc (NB.) quidem de Græcis versibus sunt prodita. Ipse autem quum parentis hortatu animum à Philosophiâ & Musicâ ad alias artes traduceret, VIRGILII SORTIBUS hujusmodi illustratus est,

EXCUDENT ALII SPIRANTIA MOÏLIUS ÆRA,
CREDO EQUIDEM, VIVOS DUCENT DE MARMORE
VULTUS,

ORABUNT CAUSAS MELIUS, COELIQUE MEATUS
DESCRIBENT RADIO, ET SURGENTIA SIDERA DUCENT:

TU REGERE IMPERIO POPULOS ROMANE
MEMENTO.

HÆ TIBI ERUNT ARTES, PACIQUE IMPO-
NERE MOREM,

PARCERE SUBJECTIS, ET DEBELLARE SU-
PERBOS.

Et hæ posteriores farfan nullo è Templo redditæ fuerunt, sed à Vatis aut *Sortilegis* (*Ceretanos* hodie eos vocant Itali) qui Romæ aut in Triviis aut in Circo per talia artificia simplici, ac credulo ex superstitione, illudebant popello, atque imprimis (ut adhuc hodie pueris ac puellis, de fortuna circa conjugia sua, aut alia, nimis inconsideratè curiosis, hujusmodi impostorēs imponunt.) Tales enim homines & Homericis & Virgilianis (aliisque versibus) usos, occasione superstitionis inveteratæ erga hosce maximi nominis Poëtas Homerum, Hesiodum, Euripidem, Virgilium, Ovidium; qui & ipsi de se canerent: *Est Deus in nobis, agitante calescimus illo, &c.* sibi que nomen Vatis imponerent; quasi à Musis (uti quoque perhibebant) edocti, ea quæ canebant prompsissent: præsertim cum etiam viderent in Templo Prænestino, uti & in aliis, per talium Poëtarum (saltem Virgilio) versus redditas *Sortes*, mihi quam maximè verisimile fit.

Sed priusquam ad illas *Sortes*, quæ per *Sortilegos* edebantur progrediar, singularem admodum modum consulendi *Sortes*, imò & eas fabricandi, adducam ex Ammiano Marcellino: qui libro 29. & 31. tradit hæc sequentia: *Et prior Hilarus, Construximus, [inquit,] magnifici iudices, ad CORTINÆ similitudinem DELPHICÆ, diris auspiciis, de laureis virgulis, infaustam hanc mensulam, quam videtis: & imprecationibus carminum secretorum, choragisque multis ac diuturnis ritualiter consecratam movimus tandem. Mo-*
vendi

vendi autem, quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculata odoribus Arabicis, undique lance rotunda, purè superposita, ex diversis Metallicis materiis fabrefacta: cujus in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor scriptiles formæ incisæ peritè, disjungebantur, spatiis examinatae dimensis. Has linteis quidam indumentis amictus, calceatusque iidem linteis soccis, torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cæremoniali scientia supersedit, PENSILEM ANULUM LIBRANS ARCTUM ex Carpathio filo perquam levi, mysticis disciplinis initiatam: [NB. Notetur hîc Dactylomanteia in Sortibus.] QUI PER INTERVALLA DISTINCTA RETINENTIBUS SINGULIS LITERIS INCIDENS SALTUATIM, HEROOS EFFICIT VERSUS INTERROGATIONIBUS CONSONOS, AD NUMEROS ET MODOS PLENE CONCLUSOS, quales leguntur Pythici, vel ex Oraculis eduti Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præsentî succedet Imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, ADSILIENS ANULUS DUAS PERSTRINXERAT SYLLABAS: & cum adjectione literæ postremâ, exclamavit præsentium quidam, Theodorum præscribente fatali necessitate portendi. Nec ultra super negotio est exploratum; satis enim apud nos constabat, hunc esse qui poscebatur. Cumque totius rei notitiam ita signatè sub oculis judicum subjecisset, adjecit benevolè, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati an ex fide SORTIUM, quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent, versus illos notissimos ediderunt, clarè pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora citò futuram: nihilominus tamen ipsi quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiaque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficiet ultimos.

Ὅου μδρ' ἀπημῆθηγε σὸν ἔσεται αἶμα , κ' αὐπῆς
 Τιτιφύνη βαρύμηγης ἐφοῖξίωσφ κακὸν οἶον,
 Ἐν πεδίοισι Μίμανθς αἶλα καιομδφοῖς κάρ.

Libro 31. de hâc eadem re : *Illud autem præteriri non convenit, quod cum Oraculo Tripodis, quem movisse Patricium docuimus & Hilarium, tres versus illos fatidicos comperisset, quorum ultimus est*

Ἐν πεδίοισι Μίμανθς αἶλα καιομδφοῖς κάρ,

Hoc, ut erat inconsummatus & rudis, inter initia contemnebat; processu verò luctuum maximorum abjectè etiam timidus, ejusdem SORTIS recordatione Asiæ nomen horrebat: ubi Erythræo oppido suppositum montem Mimanta & Homerum scripsisse, & Tullium, doctis referentibus, audiebat.

In hac historia videmus & singularem modum *Sortium*, & eas sic per privatos quandoque artibus magicis (prætenſis) concinnatas: denique (quod etiam Turnebus libro 5. Adversariorum ostendit, & ex præcedentibus satis elucescit.) vocem *Sortes* (in plurali numero,) pro tesseris, annulis similibusque sumi instrumentis, *Sors* vero in singulari, pro ipſo Oraculo seu responſo per *Sortes* dato, capi.

Per *Sortilegos*, *Agyrtas*, ac *circumforaneos*, ut modo monuimus, (uti per eos, hodie quos *Cerotanos* vocant Itali, exercetur, lucri gratiâ, χειρομαντεία, ac μετωποσκοπία) etiam in triviis atque aliis locis publicis, proſtantes, Divinationes peragebant, ac *Sortes* tollebant creduli homines. Qui *Sortilegi* Romæ quoque in Circo, ad aggerem seu spinam Circi, atque ibi ad *Phalas Delphinarumque columnas*, ut Juvenalis loquitur, imposturas suas ac præſtigias venditabant. His erat tabella, in quibus versus fatidici erant descripti, atque in ea,

talorum arbitrante jactu, divinationes peragebant, quæ tabella, ut Celeber. II. Causaubonus optimè (ad Historias Augustas) notat, Græcis vocabatur *πίναξ ἀγυρτικός*, sive *ἀγυρτικὴ οὐνίς*. *Agyrtæ* enim tales vocabantur impostores, qui credulo popello, ac pueris & mulierculis inprimis, per talia, in proprium lucrum, illudebant. Hinc apud Suidam inter alia (in voce *ἀγύρτης*, ubi antea *ἀγύρτω* vocaverat *μάντιν*,) habemus: *ἐμέμφετο αὐτὸ τὸ πρὸς τὰς μαυρίδας ἐπισημόν, καὶ βελόμδρον ἀεὶ τοῖς ἀγύρταις ἔπιτιθέσθαι τὰ οὐκ εἶα πράγματα*. In ipso accusabatur quod attonitus quasi hæreret circa Oracula, ac perpetuo AGYRTIS, sive SORTILEGIS CIRCUMFORANEIS rei familiaris suæ fortunas committeret. Iis autem quæ jam attuli illustrandis, non malè faciunt etiam quæ habent Tibullus ac Juvenalis Poëtæ. Quorum primus lib. I. Eleg. 3. ita canit:

*Illæ Sacras pueri SORTES ter sustulit. Illi
Rettulit E TRIVIIS omnia certa puer.*

Sive quod pueris administrantibus, Sortesque, (ad imitationem Sortium Prænestinarum) extrahentibus, hæc peragerentur: sive quod puer missus à Delia ad Sortes consulendas talia ipsi nuntiaverit; (de pueris pro semetipsis consulentibus exemplum habemus in Alexandro Severo adhuc parvulo Virgilianas Sortes consulente) sive quod etiam per pueros, (uti apud nos sæpè in encæniarum festis pueri tabulas lusorias ferè ad modum antiquarum *πινάκων ἀγυρτικῶν* compositas exponunt ac dirigunt) ex administrarentur. Quod non malè elici videtur ex verbis: *Illæ Sacras pueri SORTES TER SUSTULIT*, quasi puero Sortes agitante ipsa Delia illas sustulerit. Puellæ enim ac mulieres Romanæ huic rei maximè deditæ erant, uti videri potest ex hisce Juvenalis versibus, quibus & loci ubi potissimum hujusmodi Vates ac Sortilegi morabantur, describuntur:

*Si mediocris erit, spatium lustrabit utrumque
Metarum, & SORTES DUCET, frontemque ma-
numque*

Præbebit vati crebrum popysma roganti.

Divitibus responsa dabit Phryx augur, & Indus

Conductus dabit, astrorum mundique peritus;

Atque aliquis senior qui publica fulgura condit.

Plebejum in CIRCO positum est & IN AGGERE fatum.

Quæ nullis longum ostendit cervicibus aurum,

*Consulit ANTE PHALAS, DELPHINORUMQUE
COLUMNAS,*

An saga vendenti nubat caupone relicto.

Nisi fortè hæc Delia, de qua Tibullus, & per seipsam, & etiam per puerum seorsim, Sortilegos istos consuluerit; ob verba hæc sequentia:

Illi

Rettulit è triviis omnia certa puer.

Ad pinacia illa & talos, sive calculos modumque per ea instrumenta vaticinandi, spectat & Epigramma incerti Auctoris, quod habetur lib. 2. titulo 5. in Astrologos; quo non illepide hujusmodi irridentur vates, ut & illi qui tales de futuris consulebant.

Καλλιγῶνις ἀγροῖκ' ὅτε σπόρον ἔμβαλε γαίῃ,

Οἶκεν Ἀριστοφάνης ἦλθεν εἰς ἀστρολόγους,

Ἦπερ δ' ἐξερεείνων εἰ θέρ' αἴσιον αὐτῶν

Ἔσαι, καὶ στεχυῶν ἀφθονος ὀπρῆν.

Ὃς ἢ λαβῶν ψηφίδας, ὑπὲρ πίνακός τε πυκάζων,

Δάκτυλά τε γνάμπτων, φθέρξασθ' Καλλιγῶνι,

Εἴπερ ἐπιμῶρηθῆ τὸ ἀρέερον ὄσον ἀπέχρη,

Μηδέ τιν' ὑλαίλω τίξεται ἀνθοσιώλω,

Q q 2

Μηδέ

μηδὲ πάγος ῥήξει πῶ αὐλακα, μηδὲ χαλαΐξει

Ἄκρον δ' ἀποδρυφθῆ δεξιόμαχος ἔρτυμψε,

μηδὲ νεβροὶ κείρωσι πᾶ λήϊα, μηδὲ πῖν' ἄλλω

Ἥερος ἢ γαίης ὄψεσσι ἀμπαλακίω,

Ἐδλόν σοι τὸ θέρους μακιδόμοι, εὖ δ' ἀποκίψεις

τῆς σάχουας μέγας δειδίθι πᾶς ἀκρίδας.

Rusticus Calligenes quum jam semina terræ committeret

Adibat ædes Astrologi Aristophanis :

Petebatque ut sibi prædiceret, num æstas sibi bona ac proficua foret,

Magnaque aristarum abundantia proventura.

Sed ille ARREPTIS CALCULIS, IISQUE SUPER MEN-

SAM CREBRIUS CONJECTIS

DIGITISQUE [NUMERATO] INFLEXIS loquebatur

[ita] Calligeni :

Si ager [tuus] quantum satis fuerit imbre madescat,

Neque è contra zizaniis nimis efflorescat,

Neque gelu corrumpat sulcos, neque grandine

Jam surgentis segetis summa dilacerentur,

Neque hinnuli depascant sata, neque aliqua alia

Æris aut telluris vitia patiantur ea,

Prædico tibi bonam messem; ac feliciter aristas demetes.

Solas tamen timeas locustas.

Neque minus accurate sanè conjectaverat ille de quo Lucillius
(cujus omnia fere scoptica) cecinit hæc sequentia:

Πρὸς τὸ μάντιν Ὀλυμπον Ὀνήσιμος ἦλθ' ὁ παλαιστῆς,

καὶ πένταθλος Ἰγλας, ἔξειδὼς Μενεκλῆς,

τίς μέλλει νικᾶν αὐτῶν τὸ ἀγῶνα, θέλοντες

Γινῶνα. καὶ κείνος πῆς ἱεροῖς ἐπιδὼν,

πάντες, ἔφη, νικάτε, μόνον μή τις σε παρέλθῃ,

καὶ σε κατὰσπέσῃ, καὶ σὲ πῶδε προσχάσῃ.

Adi-

gi aliique scurræ in Circo,
 ique popello illudentes.

Ircus Maximus.

In eo oppidum.

um.

enia.

r.

scus.

Phalæ, Delphinorumque columnæ.

æ fatiloquæ Juvenalis.

thematici.

ra Isidis.

ilegi.

æ Anubis.

x Augur.

pres somniorum.

agenus haruspex.

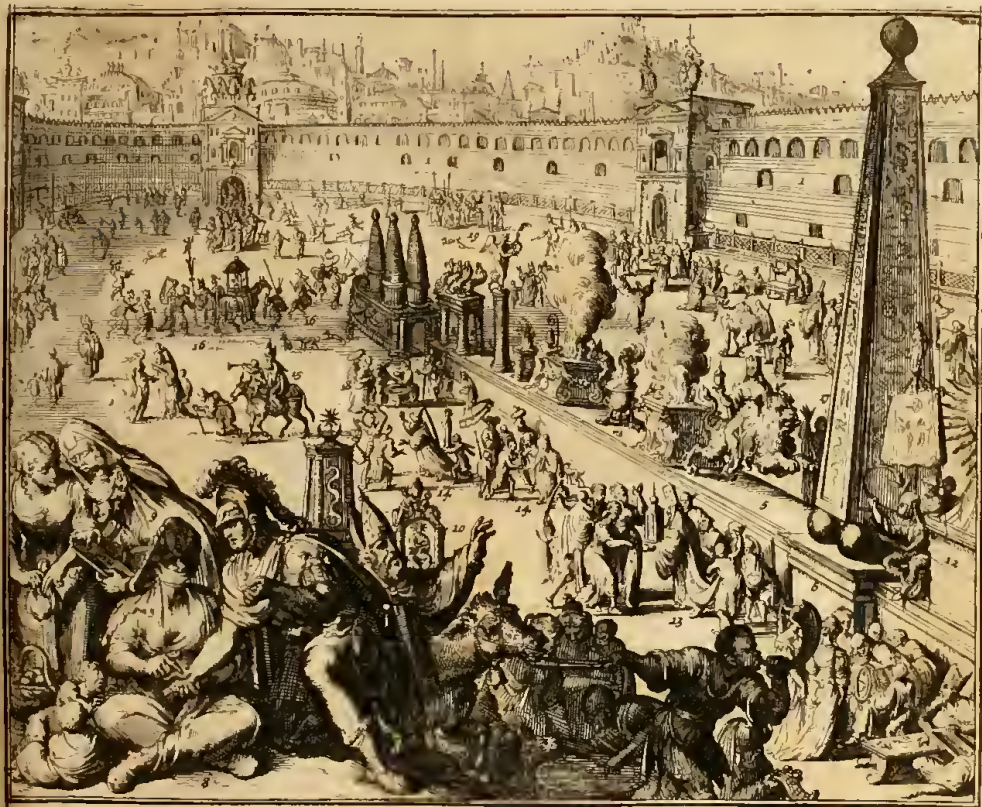
ra Magnæ Matris.

istes quasi Dodonæa.

emeridum Interpretes.

ldæus Astrologus.

Sortilegi aliique scurræ in Circo,
alibique popello illudentes.

1. **C**ircus Maximus.
2. In eo oppidum.
3. Podium.
4. *Mania*.
5. *Agger*.
6. Obeliscus.
7. *Ova, Phalæ, Delphinarumque columna.*
8. *Judæe satiloque Juvenalis.*
9. *Mathematici.*
10. *Scurra Isidis.*
11. *Sortilegi.*
12. *Scurræ Anubis.*
13. *Phryx Angur.*
14. *Interpres somniorum.*
15. *Comagenus haruspex.*
16. *Scurra Magnæ Matris.*
17. *Antistes quasi Dodonæa.*
18. *Ephemeridum Interpretes.*
19. *Chaldæus Astrologus.*

*Adibant unà Vatem [nomine] Olympium
Onesimus luctator, Hylas quinquertio, & stadii cursor
Menecles,
Volentes scire quis ex ipsorum numero certaminis victor
evaderet.*

*Atqui ille INSPECTIS SACRIS [LIBELLIS]
Dicebat, vos omnes vincetis : si modo nemo te præter-
currat,
Aut te supplantet, aut te curru prætervehat.*

Unde non absfona hifce Ennius, apud Ciceronem cecinit :

*Non VICARIOS auruspices, non DE CIRCO astrologos :
Non Ifiacos conjectores, non interpretes somnium.
Non enim sciunt hi ; aut arte aut divina scientia :
Sed superstitioni vates, impudentesque arioli.
Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat :
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.
Quibus divitias pollicentur, ab iis drachmam ipsi petunt,
De his divitiis sibi deducant drachmam, reddat cætera.*

Per vicos atque oppida quoque tales impostores circuibant, suasque Divinationes ac Sortes venditabant, atque omnibus inceptis ac successibus adaptabant. Ita enim de istis Plutarchus in libello cui titulus: *Cur nunc Pythia non reddat Oracula carmine* : Πλείστis μέντοι ποιητικῆς ἐπέωλησεν ἀδοξίας τὸ ἀγροπικὸν ἔ ἀγοραῖον καὶ περὶ τῶ μητρῶα ἔ σερέπεια βωμόλοχον καὶ πλανώμδον γένος, οἱ μὲν ἀυέθεν, οἱ δὲ κῆ κληρον ἐκ πιναν γεγραμμάτων, χρησμὸς περαινόντες οἰκέταις καὶ γυναιόις, ἕπὸ τῷ μέτρων ἀγομέναις μάλιττε ἔ τῷ ποιητικῆ τῷ ὀνομάτων. ἔθεν ἐχ ἤκιστε ποιητικῆ δοκῶσαι κρινῶ ἐμπιρέχειν ἑαυτῶ ἀπατεῶσι καὶ γόησιν ἀνθρώποις καὶ ψευδομάντεσιν, ἐξέπισε τῆς ἀληθείας καὶ τῷ τειπόδος.

Maximam Poësi infamiam paraverunt CIRCUMFORANEI illi & CIRCULATORES, & SCURRE MAGNÆ MATRIS DEORUM ac SERAPIDIS vagi: quorum alii ex tempore, alii SORTE QUADAM EX QUIBUSDAM LIBELLIS, Oracula dabant servis & mulierculis; quas maximè numeri & nomina Poëtica moverent. Quæ non minima fuit causa, cur Poëtica, tanquam communem se quæ videretur præbere impostoribus & præstigiatoribus ac falsis vatibus, veritate & Tripode arceretur.

Videmus quoque tam ex superius allatis, quam ex jam nunc sequentibus, quod non Homericus versus, aut Virgiliani solum, aut alii; sive aliorum Poëtarum, sive ab ipsis Antistitibus conficti, huic negotio accommodati fuerint: verum & versus, prætensi, *Sibyllarum*. Unde Plutarchus in vita Ciceronis ita de Lentulo loquitur: Τῶτον ὄντα τῆ φύσι παιδτον, κεινημύρον ὑπὸ τῆ Καλίνας, προσδιέφθειραν ἐλπίσι κενῆς ψυδδμάντεσι κὲ γοήτες, ἐπη πεπλάσμηνα κὲ λησημὸς ἀδοντες. ὡς ἐκ τῆ Σιβυλλείων προσηλθῆνας εἰμαρμύους εἶναι τῆ Ρώμῃ Κορηγίως τρεῖς μονάρχως ἂν δύο μὲν ἤδη πεπληρωμέναι τῶ λησῶν, κίνου τε κὲ Σύλλαν, τρίτῃ δὲ λοιπῶ Κορηγίῳ ἐκείνῳ φέροντα πῶ μοναρχίῳ ἤκειν τῆ δαίμονα, κὲ δὲν πάντως δέχεσθ, ἔ μὴ ἀφθείρειν μέλλοντα τὸς καιρὸς, ὡσπερ Καλίνας.

Tali hunc ingenio, & à Catilinâ incensum, vani insuper vates & præstigiatores spe dementaverant inani, carmina conficta & SORTES caentes, QUASI EX LIBRIS SYBYLLINIS prænuntiantes in fati esse ut tres Cornelii Romæ rerum potirentur; eorum duos fatum jam implese, Cinnam & Syllam: tertio, qui superesset, Cornelio Deos ipsi dominationem deferre, qui susciperet, nec cunctando, sicut Catilina, corrumpet oportunitatem.

Hinc Salustius, in Conspiratione Catilinaria: *Ad Lentulum dissimulantem coarguunt, præter literas, sermonibus, quos*

quos ille habere solitus erat, ex LIBRIS SIBYLLINIS Regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam atque Syllam antea: se tertium esse cui fatum foret urbis potiri. Hæc enim non ex istis libris fuisse accepta, quæ tam religiosa sub custodia in Capitolio custodiebantur; sed à Sortilegis eorumve similibus, vel alias in totum fuisse conficta, ex iis quæ sub finem hujus Dissertationis dicturus sum, satis clarè patefcet.

An autem primo (ut vult Joan. Argolus, in notis ad Onuphrium de ludis Circensibus) Carmina illa prætenfa Sibyllina hujusmodi *Sortibus* fuerint destinata, postea vero carmina Poëtarum, ut Vatum quoque, aut ab iis parum distantium; quamvis id quidem incertum (licet admodum verisimile) sit: id tamen apparet ex Plutarcho, ea ante Virgiliti ætatem ab ali- quibus ad id usurpata fuisse.

Hæc Carmina quippe per totam Græciam, Africam, alias- que regiones, erant dispersa: nec solum Sibyllina, sed & alia fatidica; uti ex Suetonio ac Tacito discimus. Quorum pri- mus in vita Augusti, cap. 31. ait: *Quidquid FATIDICORUM LIBRORUM Græci Latinique generis, nullis vel parum ido- neis auctoribus vulgò ferebatur, supra duo millia undique contracta cremavit: ac solos retinuit SIBYLLINOS: hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi.*

Posterior Annalium lib. VI. *Relatum inde ad Patres à Quintiliano tribunoplebei de LIBRO SIBYLLÆ, quem Can- ninus Gallus quindecimvir recipi inter cæteros ejusdem va- tis, & eâ de re Senatusconsultum postulaverat. quo per dis- cessionem factò, misit literas Cæsar modicè tribunum incre- pans, ignarum antiqui moris ob juventam: Gallo expro- brabat, quod scientiæ cærimoniæque vetus, incerto au- ctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet; lecto per*

Ma-

*Magistros æstimateoque carmine, apud infrequentem Senatū egisset. Simul commonefecit, quia MULTA VANA SUB NOMINE CELEBRI VULGABANTUR, sanxisset Augustum, quem intra diem ad Prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret, quod à majoribus quoque decretum erat, post exustum [Sociali bello substituit in commentario Lipsius] Civili bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibyllæ; UNA SEU PLURES FUERE; datoque Sacerdotibus negotio, quantum humanâ ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subjicitur. Quamvis autem Augustus edicto sanxerat, ut nemini ea privatim habere liceret, minime tamen verisimile est, sic omnia exemplaria fuisse tradita; sed plurimos homines tales libros clam apud se servavisse: cujus rei clarum indicium ille ipse liber, de quo Caninius Gallus, ut inter cæteros reciperetur, postulaverat: nec minus id quod Dio lib. 57. de Tiberio narrat, in hunc modum: λόγιόν τε πῶς καὶ Σιβύλλειον, ἀλλῶς μὲν τὰ τῆ πόλεως χροῖνι προσήκον, πρὸς δὲ τὰ πρῶτα ἀδδ-
μυρον, ἐκ ἡσυχῆ σφᾶς ἐκίνη. ἔλεγε γὰρ ὅτι,*

*Τεὶς δὲ τετρακοσίων, πεπελομένων ἐναυτῶν,
Ῥωμαίους ἐμφυλῶ οὐκ εἰς σῆσις, ἀ Συβαρίτις
Ἀφροσύη.*

Ὁ δὲ Τιβέριος ταῦτά τε ἔπη ὡς καὶ ψάδι, ὄντα διέβαλλε, καὶ τὰ βιβλία πάντα μακρίαν τινα ἔχοντα ἐπεσκεύασε. καὶ τὰ μὲν ὡς ἔδενός ἀξία ἀπέκρινε, τὰ δὲ ἐνέκρινε.

Neque parum movit animos hominum Oraculum quoddam pro Sibyllino habitum, nihil quidem ad urbis istæ, sed ad nostra tempora pertinens, in hanc sententiam:

*As̄t ter trecentum reſolutis protinus annis
Roma inteſtinâ perdetur ſeditione,
Luxus & exitium Sybariticus aſſeret urbi.*

Hoc carmen Tiberius ut falsum cavillatus, OMNES LIBROS, QUI VATICINIORUM ALIQUID CONTINERENT, inspexit, Et ex eis alios ceu nullius momenti, reprobavit; alios in probatorum numerum recepit.

Operæ pretium mihi videtur hîc annexere, quomodo idem illud Oraculum tempore Neronis post urbis incendium, à populo isti tunc rerum atque urbis statui, ipsique adeò Neroni, fuerit applicatum. Ita enim idem Dio, seu potius ipsius abbreviator Xiphilinus: ὁ μὲντοι δῆμος οὐκ ἔστιν ὅτε ἔχῃ τὰ Νέρωνος ἡρᾶτο, ἃ μὲν ἔνομα αὐτῷ μὴ ὑπολέγων, ἀλλ᾽ ὡς τῶν πόσι τῶν πόλιν ἐμπροσθέντι καταράμνοι, καὶ μάλιστα ὅτι αὐτῶς ἡ μνήμη τῶν λόγων τῶν κατὰ Τιβέριον ποτὲ ἀδελφῶν ἐθροῦν ἦν δὲ τῶν,

Τεῖς δὲ τετρακισίων πεπελομένων ἐπιαυτῶν.
Ῥωμαῖς ἐμφυλῶς ὀλεῖ σάσις.

Ἐπειδὴ τε ὁ Νέρων ἀδελφικῶς αὐτῶς, ἔδοξε πάντα τὰ ἐπιβροχῶς ἔλεγε, μεταβαλόντες ἕτερον λόγιον, ὡς καὶ Σιθύλλειον ὄντως ὄν, ἦδον. ἐστὶ τῶν,

Ἐργατῶν Ἀινειᾶδων μητροκτονος ἡγεμονία.

καὶ ἔχον ἔτος, εἴτε καὶ ὡς αἰληθῶς θεομανία πνὶ παρελχθῆν, εἴτε καὶ ὅτε ὑπὸ τῶν ὁμίλων πρὸς τὰ παρῆντα θειασθέν. τελευταῖος γὰρ τῶν Ἰαλίων τῶν ἀπὸ Ἀινείας γνομένων ἐμονάρχησε.

Tum populus Neroni omnia mala precari: non quod nomen ejus nominaret, sed quod execraretur eos, qui urbem incendissent. Inprimis omnes commovebat recordatio Oraculi, quod decantatum fuerat Tiberii temporibus. Id erat,

*At ter tercentum revolutis protinus annis,
Roma intestinâ perdetur seditione.*

Quumque Nero, populi consolandi causâ, hos versus nufquam

quam repertos esse diceret, mutatâ sententiâ aliud Oraculum, UT VERE SIBYLLINUM canere cœperunt;

Ultimus Aeneadum matrem necat induperator.

Id quid accidit, SIVE VERE PRÆDICTUM DIVINO ORACULO, SIVE TUNC A PLEBE, QUASI DIVINO INSTINCTU DE PRÆSENTI RERUM STATU PROLATUM.

Quum igitur illa prætenfa Sibyllarum carmina à pluribus diversis auctoribus conficta (ut ab aliis dudum liquidò ostensum fuit, sic ut minimè opus sit hoc à me hæc ulterius ostendi) conservarentur; ac subinde de novo ab aliquibus confingerentur, uti non obscurè ex modo adducto Dione patet; non mirum est Vates, Sortilegos, atque ipsos in Templis Fatidicis Sacerdotes, ut majoris imò maximæ auctoritatis, sub persona Apollinis (qui eorum primus Auctor perhibebatur) vel alterius Dei, illa pro responsis divinis populo venditasse. Quibus demum magis magisque populo, (qui hinc inde eorum aliquid adhuc possidebat) subtractis, verisimile admodum est, eos sensim eorum Poëtarum, qui maximæ auctoritatis atque honoris essent, versus substituisse: atque hinc natas *Sortes* illas Homericas, Virgilianas, Euripideas, &c.

Hæc autem Divinatio per *Sortes*, quæ per Carmina, sive Sibyllarum: sive aliorum Poëtarum dabantur, fiebat aut ejusmodi artificiis, qualia nunc fuere proposita, aut per aperturam codicis hujus illiusve vatis seu Poëtæ, cujus versus in hac re præstigiatores isti sibi maximè usui fore existimabant. Quod, puto clarum fit ex verbis istis Augustini quæ habet lib. IV. Confessionum cap. 3. *A quo ego cum quæsi vissem, ait, quâ ex causâ hoc fieret, ut multa vera à Planetariis pronunciarentur; respondit ille ut potuit, vim Sortis hoc facere, in rerum naturâ usquequaque diffusam. Si enim (NB.) DE*

PAGINIS POETÆ CUIUSPIAM *longè aliud canentis atque intendentis*, cum SORTEM quis CONSULUIT, *mirabiliter consonus negotio sæpè VERSUS EXIRET; mirandum non esse, &c.*

Hinc quoque, si tales Vaticinationes ex libris Homericis instituerentur atque peragerentur, ii qui hoc agebant vocabantur *ῥαψωδοῦντες*; res verò ipsa *ῥαψωδομασία*, vel *ῥαψωδομασίη*: denominatione, apud Græcos, factâ à nomine Homericis Poëmatibus imposito.

Ex verbis verò Augustini: *Si enim de paginis Poëtæ cujuspiam, &c.* non malè, meo judicio conjicitur, etiam ex aliis Poëtis præter jam nominatos, talia quibusdam fuisse usitata: quamquam nihil certi de hac re affirmare velim, propter auctoritatem Musæi, Homeri, Virgilii, Euripidis, ac Sibyllarum, extra omnem aleam, ratione aliorum, positam: unde longè majori cum veneratione illorum, in hunc finem, fiebat apertio & inspectio.

Tales revera stultas superstitiones locum habuisse inter Ethnicos, vera ac sana Theologia, verâque religione ac pietate orbatos, non multum mirabuntur multi; at magis, puto, eas, etiam per multa secula, obtinuisse in populo Christiano: nec solum iis addictos fuisse hinc inde aliquos è fece vulgi; sed plures ex primariis Christianismi Antistitibus, imò & ipsum Augustinum, quod ex hisce nunc sequentibus patebit.

Audiamus tamen antea, quid jam dictus Augustinus, in Epistola sua ad Januarium (quæ 119. numero est) de hac re sentiat. In illa autem loquitur hoc modo: *Hi verò qui de paginis Euangelicis SORTES LEGUNT, etsi optandum est, ut hoc potius faciant, quam ut ad Dæmonia consulenda concurrant; tamen etiam ista mihi displicet consuetudo* (NB.) AD NEGOTIA SECULARIA, & AD VITÆ HUIUS VANITATEM, propter aliam vitam loquentia Oracula divina velle convertere.

Forſan aliquis ex hiſce Auguſtini verbis colliget, eum improbare iſtum morem. Improbatur quidem: at ſolum quatenus *ad negotia ſecularia, &c.* hic divinandi modus applicabatur; non vero improbat, ſi in Spiritualibus, ſeu religionis ac pietatis negotiis, talis inſtitueretur; per *Sortes Evangelicas* divinatio; quod clareſcet ex ipſius Auguſtini exemplo, poſteaquam oſtendero, quali modo ac methodo hæc perageretur divinatio. Sic autem de eâ Gregorius Turonenſis lib. IV. mem. 16. *Poſitis Clerici tribus libris ſuper altarium, id eſt, PROPHETIÆ, APOSTOLI ATQUE EUANGELIORUM, oraverunt ad Dominum, ut Chriſtiano, quid eveniret oſtenderet.* Ac paulò poſt: *APERTO IGITUR, primò omnium PROPHETARUM LIBRO invenerunt, AUFERAM MACERIEM EJUS.* [Id factum eſſe Kramno Clotharii Regis filio, à Divionenſi Clero, jam dictus Gregorius teſtatur.] Nempe talis erat ipſis agendi modus; ſi primo libro, Evangeliorum videlicet, aperto, in pagina ſic ipſis oblatâ, aliquid quod ad ſcopum faceret, aut facere faltem videretur, non occurreret, aperiebant ſecundum, Epistoliarum ſcilicet Apoſtolicarum. Si neque in ſecundo hoc volumine tale quid, poſt apertum librum, primo intuitu ipſis obveniſſet, aperiebant & tertium. Quod magis adhuc patet ex iis quæ apud eundem Scriptorem inveniuntur, lib. 5. *Ego vero reſerato SALOMONIS LIBRO, verſiculum qui primus occurrit, arripui; qui hæc continebat: Oculum qui ad verſus AD SPEXERIT PATREM, &c.* Atque iterum paulò inferius: *Post hæc continuato triduo in jeſuniis vigilisque atque Orationibus, ad beatum tumultum iterum accedens, revolvit LIBRUM qui erat REGUM: verſus autem primæ paginæ quam reſeravit hic erat: PRO EO QUOD DERELIQUISTIS DOMINUM DEUM, &c.*

Ex quibus Gregorii verbis hæc ſequentia ſunt notanda. **PRIMO.**

mo. Quandoque plures, quandoque tantum unicum librum, seu volumen ad tales divinationes usurpatum. Secundò. Quoscunque libros Biblicos ad eam rem, pro lubitu aut superstitione eorum, qui illam peragebant, fuisse assumptos. 3. Hos non apertos fuisse nisi antea Orationes (nonnunquam & præviiis jejuniis ac pervigiliis,) ad Dominum fusæ fuissent: proculdubio, ut ille Sacras hæc Sortes dirigere dignaretur. 4. Versiculum qui primus, jam aperto libro, oculis occurreret, pro *Sorte*, sive Divino Oraculo, venisse: modo, uti superius dictum, aliquid contineret, vel continere videretur, quod ad rem illam, super qua fiebat hæc per Sortes divinatio, pertinebat.

Hæc verò non solum in Templis, atque ibi per Clericos, fiebant: sed & alibi & ubicunque ferè locorum, imò & per Sortilegos, lucri causâ, (uti apud Romanos Sortilegi faciebant) instituebantur. Hinc, puto, Isidorus: *Sortilegi sunt qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas SANCTORUM SORTES vocant, divinationis scientiam profitentur, aut (NB.) QUARUMCUNQUE SCRIPTURARUM INSPECTIONE futura promittunt.*

Quæ Isidori postrema verba etiam illa quæ ex Augustino ac Gregorio Turonensi adduxi, illustrant. Illa autem quæ de *Sanctorum Sortibus* loquitur, inferius forsan etiam, ut de iis latius aliquid dicamus, locum invenient. Nunc vero ad alias *Sortes Christianorum*. Ac primo consideremus quæ in Martyrologio habet Metaphrastes, in Octobri, ubi loquitur de Cypriano ad fidem converso, quæ hæc sunt: Εἰπαὶν πίνω εἰς τὸ κυριακόν, δεξιν ἐπιείτω σύμβολον τὸ εἰς τὸ ναὸν εἰσόδω, εἰ τὰ σκοπιῶ αὐτῷ καὶ τὰ τὴν ἀπροσίτου ῥήματα συμβαίνοντα ἔξει εἶχε μὴ ἐν τῆς πόδας τῆς ἐκκλησίας ἐν τῆς: εἶχε δὲ ὡσαύτως καὶ τὸ Δάκρονον ταῦτα δὴ τὰ τῆς ἀποστόλου Ματθαίου λέγει ἡμῶς ἐξηγήσατο ἐπὶ τῆς κατὰ εἰς τὸ νόμου, ἡνάμνηται ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ εἰς

ὡς δὲ καὶ τὸ Ἐπιφάνης· Ἴδε Κύριε, μὴ ἀφισιωπήσης. Κύριε μὴ ἀποσῆς ἀπ' ἐμῶ. καὶ αὐτὸ δὲ καὶ αὐτὸν τὸ Ἐσαϊάν, ἰσχυρῶς ἕτερος, ἰδὲ σωῆσθαι, λέγων, ὁ πῶς μὲ ὁ ἀγαπητὸς, ὃν ἠρέπῃ. ἀπερ' ἀπαύει σωάδοντα τὰ ἰδῶ κελνας σκοπῶ, ἐτελέσπερος πρὸς τὴν εἰς Θεὸν πίστιν συνεβίβαζε τὴν ψυχῶν, ἀτε συνεβίβας ἀν' ἀγῶν, καὶ τὸ δέον σωιδεῖν ἰζύπας. *Quum ingrederetur igitur Ecclesiam, bonum Omen capiebat sui introitus, si verba quæ ibi prælegebantur scopo suo convenientia inveniret. Ac dum intrabat Ecclesiam præter expectationem contigit, ut Diaconus hæc Apostoli verba personaret: CHRISTUS NOS REDEMIT AB EXECRATIONE LEGIS, DUM PRO NOBIS FACTUS EST EXECRATIO. Uti etiam hæc Prophetæ verba: VIDE SIS DOMINE, NE SILENTIO PRÆTEREAS; DOMINE, NE ABSISTAS A ME. Eodem tempore & ipsum Esaiam legebat alius: ECCE INTELLIGET, dicens, FILIUS MEUS DILECTUS MIHI, QUEM ELEGI. Quæ omnia scopo suo quadrare iudicans, jam firmior ac perfectior animum ad fidem in Deum applicabat: utpote prudens admodum existens, atque acerrimus ad pervidendum ea quæ facere convenit.*

Ex quibus verbis Metaphrastis adhuc aliud Sortium seu Divinationis genus, ex auditu nempe eorum quæ Diaconus in Ecclesia legebat,prehendimus. Quod, etiamsi quis dubitare possit, an ita ipsius Cypriani ætate locum habuerit; indicant tamen hæc dicta, id saltem hujus Metaphrastis ævo fuisse usitatum. [Videat interim cordatus Lector, an non hæc gemina iis, quæ de Oraculo Buraico ex Pausania attuli: & an non in hisce Christiani ejusmodi superstitionibus dediti, imitati sint illos Ethnicos, de quibus Apuleius, de Deo Socratis hoc loquitur: *Videmus plerosque, qui non suoapte corde, SED ALTERIUS VERBO reguntur: qui ex angiportu reptantes, CONSILIA EX ALIENIS VOCIBUS COLLIGUNT,*

Et ut ita dixerim, non animo, sed auribus cogitant: sicut de hujusmodi κληδονίσμασι Plutarchus, Lucianus aliique non uno loco loquuntur, ad quæ & illa quæ jam primo sequuntur, ex Augustino referenda sunt.] Nec mirum, cum & Augustinus, ille Hipponensis Episcopus, similia admodum, huic Divinationis generi, (nec magis Sacræ Scriptura ac sanæ rationi consona) de se tradat lib. 8. cap. 12. Confession. Dicebam, inquit, hæc, & flebam amarissima contritione cordis mei, & ecce audio vocem de vicina domo, cum cantu dicentis ac crebro repetentis, quasi pueri an puellæ nescio: TOLLE LEGE, TOLLE LEGE. Statimque mutato vultu intentissimus cogitare cæpi, utrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: nec occurrebat omninò audivisse me uspiam. Repressoque impetu lachrymarum surrexi, nihil aliud interpretans divinitus mihi juberi, nisi ut APERIREM CODICEM ET LEGEREM QUOD PRIMUM CAPITULUM INVENISSEM. Audieram enim de Antonio, quod ex EUANGELICA LECTIONE CUI SORTE SUPERVENERAT, admonitus fuerat, TANQUAM SIBI DICERETUR QUOD LEGBATUR: VADE VENDE OMNIA QUÆ HABES ET DA PAUPERIBUS, ET HABEBIS THESAURUM IN COELIS, ET VENI, SEQUERE ME. Et tali ORACULO confestim ad te esse conversum. Itaque concitus redi ad eum locum, ubi sedebat Alypius. Ibi enim posueram CODICEM APOSTOLI, cum inde surrexeram. Arripui, aperui & legi in silentio capitulum quò primum conjecti sunt oculi; NON IN COMMESATIONIBUS ET EBRIETATIBUS; NON IN CUBILIBUS ET IMPUDICITIIS.

Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum sine hujus sententiæ, quasi lace securitatis infusâ cordi meo, omnes dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interjecto aut digito, aut nescio quo alio signo, codicem clausi, & tranquillo,

quillo jam vultu indicavi Alypio. At ille quid in se ageretur, quod ego nesciebam, sic indicavit. Petit videre quid legissem. Ostendi, & attendit, & ultra quam ego legeram, & ignorabam quid sequeretur. Sequebatur vero, INFIRMUM AUTEM IN FIDE ASSUMITE. Quod ille ad se retulit mihi que aperuit, &c. Putassetne quispiam tantos viros, tantæque famæ per univcrsum Orbem Christianum, tantâ detineri potuisse superstitione, ne dicam (quod tamen nomen res ista non malè meretur) infaniæ?

At respice divorum rivales, ferè dixeram cum Juvenale; ac considera, Lector, quam diu post Antonium & Augustinum, si non & ab aliis Imperatoribus Christianis, ab Heraclio saltem, (cujus imagines in nummis apud Antiquarios passim videre est, sub Schemate piissimi viri atque Imperatoris) hæc Divinatio peracta fuerit. Ita enim de ipso loquitur Cedrenus: Συμβάλιον δε ποιήσας ἔταξε χερμάσιν, ἀγγίξῃ τὸ λαὸν ὅτι ἡμέρας τρεῖς καὶ ἀνοίξας πρὸς τὸ θεῶν ἀχροντα βασιλεύλια, εὐρεν ὅτι τρεῖς ἡμέρας ἐν Ἀλβανίᾳ ὄψεσθαι χερμάσιν. Deinde cum de hybernis deliberaret, triduo exercitum lustrat: APERTISQUE POSTEA INVIOLATIS DEI EUANGELIIS invenit sibi mandari, ut in Albaniâ hyemet.

Imò Petrus Blæfensis postremo prodeat, cujus tempore adhuc, in usu fuisse hæc Divinationes, atque ut rem Sanctam fuisse habitas & exercitas, ex hæc ejus verbis videmus: Hanc occasionem secundò ac tertio eadem rerum serie nox secunda replicuit. Cumque curiositatis humanæ SORTIBUS & REVOLUTIONE PSALTERII, hujus visionis eventum diligentius explorarem, primum in oculis meis versus ille se obulit: MOYSES ET AARON IN SACERDOTIBUS EJUS.

Hujusmodi tamen Divinationes per Concilia sæpius sunt damnatæ ac vetitæ. Sic in Concilio Ancyrano can. 24. habetur:

betur: 'οι καταμαλιδόμενοι κ̄ ταῖς σωηθείαις τ̄ ζέονων ἐξακ-
λαθόντες, ἢ εισαίροντες τινας εἰς τὰς ἐαυτῶν οἴκας ὅτι ἀνδρόεσι
Φαρμακείων ἢ καὶ καθάρσι, ὑπὸ τ̄ κανόνα πιπέτωσαν τ̄ πνυαε-
τίας, &c. Quæ non malè vertuntur: Qui Auguria vel Au-
spicia, sive Somnia, vel Divinationes quaslibet [quæ omnia
commodè comprehenduntur in voce καταμαλιδία,] se-
cundum morem Gentilium observant, aut in domos suas hu-
jusmodi homines introducunt, exquirendis aliquibus arte ma-
lefica, aut ut domos suas lustrent, quinquennio pænitentiam
agant, &c.

Quæ hoc Canone continentur, fateor, præcipuè respiciunt
istas Divinationes, quæ inter Ethnicos quidem exercebantur;
quos etiam superstitionis Gentilitiæ adhuc participes Christia-
ni consulendi gratia adibant: imò & in domos suas intro-
ducebant, &c. referri tamen etiam posse ad illas Divinationes,
quas jam tum locum inter Christianos habuisse, (per inspectio-
nem Scripturarum scilicet) ex præcedentibus admodum veri-
simile est.

Nam huc quoque, si quid video, respicit Concilii Laodi-
ceni can. 36. 'Ὅτι ἔδει ἱερωτικὸς ἢ κληρικὸς, μάγος ἢ ἐπαοιδὸς
εἶναι, ἢ μαθηματικὸς ἢ ἀστρολόγος, ἢ ποιῆν τὰ λεγόμενα φυλακτή-
ρια, &c. Quod non oporteat sacris officiis deditos, vel Cle-
ricos, magos aut incantatores, aut Mathematicos, aut Astro-
logos, existere, aut facere Phylacteria, &c. Circa idem tem-
pus ferè edictum contra Divinatores Constantius & Julianus
fecerant hoc sequens:

Constantius A, & Julianus Cæs. ad populum,

Nemo auspicem consulat, aut Mathematicum, nemo
Ariolum.

¶ Augurum & vatum prava confessio conticescat.

¶ Chaldæi ac Magi & cæteri, quos MALEFICOS, ob
S s faci-

facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad partem aliquid moliantur.

¶ *Sileat omnibus perpetuo DIVINANDI CURIOSITAS. Etenim supplicio capitis ferietur, gladio ultore prostratus, quicumque iussis nostris obsequium denegaverit.*

Dat. 8. Cal. Febr. Mediolani Constantio A. VIII. & Juliano Cæs. Coss. 357.

Hoc edictum (quod Cod. lib. ix. titulo XVIII. quintum numero est) non solum; sed & aliud notatu dignum (præter ea quæ solos magos ac maleficos spectant) habetur, sub eodem titulo atque ab iisdem Imperatoribus factum, quod numero septimum (datum ad Taurum præfectum pratorio,) inter alia hæc continet: *Si quis magus, vel magicis carminibus adsuetus, qui MALEFICUS vulgi consuetudine nuncupatur, aut ARUSPEX, aut ARIOLUS, aut certè AUGUR, aut MATHEMATICUS, aut ENARRANDIS SOMNIIS occultans artem aliquam DIVINANDI, aut certè HORUM ALIQUID SIMILE exercens, in Comitatu meo, vel Cæsaris, fuerit deprehensus, &c.*

Ex quonam affectu processerint talia edicta Constantii, sufficienter nobis Ammianus Marcellinus indicat: qui de ea re legendus est. Quæ verò videmus clarè ex jam modo citatis canonibus, sunt. Primò. Quod multi Christiani, (aut si non révéra, saltem nominatenus tales) Ethnicos Magos, Incantatores, Divinatores, &c. consulèndi gratia jam circa sæculum quartum, (imò & serius multò, ut ex sequentibus patebit,) adirent, &c. Secundò. Quod, si non multi, notabilis tamen eorum numerus Christianorum, interque eos etiam Clerici, si non publicè, clam tamen tales artes profiterentur atque exercerent inter Christianos. Quibus ita, ut vidimus, damnatis ac vetitis, addita capitis pœnà; videntur homines talibus addicti pro *Sortibus Homericis ac Virgilianis cæterisque,*

risve , alias excogitasse ; ac hisce jam nominatis substituisse *Sortes Biblicas* : quarum exempla superius proposui. Quibus usi sunt & in negotiis fidei ac religionis , & in rebus secularibus , ut Oraculis verè Divinis. Quem modum agendi , ex Cacozeliâ ortum ac nimis superstitiosum , Concilia aliquot , ac multi Pontifices remove-re omninò studuerunt. Sic Concilium Aurelianense , uti in Canone 26. habetur : ita definit : *Si quis CLERICUS , MONACHUS , vel SECULARIS , Divinationem , vel Auguria crediderit observanda , vel SORTES , quas mentiuntur esse SANCTORUM , quibuscunque putaverint intimandas ; cum his qui eis crediderint , ab Ecclesiæ communione pellantur.*

Sic & Concilium Antisiodorense canon. 4. *Non licet ad SORTILEGOS , vel AUGURIA , respicere ; nec ad CHARACTERES , nec ad SORTES , quas SANCTORUM vocant , (NB.) vel quas DE LIGNO , aut DE PANE faciunt , adspicere : sed quæcunque homo facere vult , omnia in nomine Dei faciat.*

Mèritò quis hîc interroget , quæ qualesve fuerint istæ , in Canonibus nominatæ , *Sortes Sanctorum.*

Si particulam *vel* sumamus in vulgari ipsius significatione , distinguuntur ab iis quas *de ligno , aut pane* faciebant.

Si verò (ut tam in Patribus ; seu scriptoribus Ecclesiasticis , quam in Pandectis , alibique sæpè sumitur) pro & sumendum sit : aut non pro notâ disjunctivâ , sed interpretativa (ut sic dicam ,) pro unâ eâdemque re sunt capienda. Quod mihi quidem admodum verisimile sit. Hæc interim restat adhuc difficultas , ex quo vel quali ligno aut pane tales Sortes fuerint fabricatæ ; an ex prætenso ligno Crucis , an ex alio pro sacro ac Sancto vulgò habito. Et de pane , an ex pane benedicto (sic vocato) an ex reliquiis Eucharistiæ , an ex alio , singulari modo ad id negotii consecrato. Sed nihil hîc

concludere aufim, donec major lux circa hanc rem mihi obo-
riatur.

Hoc interim discimus ex his *Sortibus de ligno*, aut *de pane* factis; ad imitationem, (quasi vero in melius mutationem,) videri tales *Sortes* fabricatas: ligneas illas scilicet pro ligneis illis Prænestinis atque Antiatinis. Sic & loco istarum eæ quæ ex *pane* conficiebantur, quasi consecratus ille panis (modo talis, uti conjicio, fuerit) ad pios usus (quod tamen non ita semper accidebat) applicatus non ullam Dæmoniacam, sed Divinam aliquam vim ac virtutem, in se contineret: ac propterea Deus *Sortes* tales (præsertim præcedentibus orationibus, &c.) dirigeret.

Quis unquam credidisset, nisi per tam clara testimonia coactus, tam pravas superstitiones, Originemque suam veteri Ethnicismo, (ut plurima alia) debentia, tam diu in populo Christiano, specioso licet sub prætextu obtinuisse!

C A P U T XV.

Oraculorum quorundam è Templo Delphico prodeuntium ab Herodoto allatorum discussio; eorumque salsa atque acuta ab Oenomaο Cynico facta irrisio. De mire Europæο Oracula consulente, &c. Uti & de prætensis circa Oracula miraculis.

V Erumenimverò, pertractatis hucusque Oraculis, seu *γενεσις*, & *Sortibus*, fraudibusque atque artificiis circa illa patratís, deveniamus ad decantata illa Responsa tam Cræso, ut perhibetur, quam Atheniensibus data; quæ exempli causa adducam, cum omnium instar nobis esse queant; neque

que omnia adduxisse, licet vel maximè potuiffem, ullo modo necesse fit. Hæc enim præter ea quæ jam antea tractata sunt, abunde fatis ostendunt, quo loco nobis habenda sint; uti & ex sequentibus patebit, quo loco ab Antiquis habitata sint cuncta, quæ ex huiusmodi *μανήϊοις* processere, Responsa.

Audiendus igitur hîc nobis est Herodotus, qui Musarum suarum sub initium ita de Cræso: *μετὰ ὧν πλὴν Δαίονιον ταύτην αὐτίκα ἀπεπειράτο τῆ μαντήϊων τῆ τε ἐν Ἑλληνισι, ἔξ [vel τῆ] ἐν Λιβύῃ Διαπέμψας ἄλλως ἄλλη, τὰς μὲν ἐς Δελφὸς ἰέναι, τὰς δὲ ἐς Ἄβας τῆ Φωκίαν, τὰς δὲ ἐς Δωδώνην. οἱ δὲ πινες ἐπέμποντο πᾶσι τε Ἀμφιάρεων καὶ πᾶσι Τροφάσιον· οἱ δὲ τῆ Μιλησίου ἐς Βραγχίδας. ταῦτα μὲν νῦν τὰ Ἑλληνικά μαντήϊα, ἐς τὰ ἀπέπεμψε μαντιδοσίδου Κροῖστος. Λιβύης δὲ πᾶσι Ἄμμωνα ἀπέστειλε ἄλλως χρησομένους. διέπεμπε δὲ περὶ ἑαυτοῦ τῆ μαντήϊων ὅ, τι φρονέουσιν. ὡς εἰ φρονέοντα πλὴν ἀληθείᾳ ἀρεθείη, ἐπίρηται σφίσι δόξα τέτρα πέμπων, εἰ ἴσχυρῆσι ἴσκι Πέροντι στραβέεσσι. ἐπιεικῶς μὲν δὲ τοῖσι Λυδοῖσι τὰ δὲ ἀπέπεμπε ἐς πλὴν Δαίονιον τῆ χρησηρίων. ἀπ' ἧς ἀς ἡμέρας ὀρηθέουσι ἐκ Σαρδάν, ἀπὸ ταύτης ἡμερολογέοντες τῆ λοιπὴν χρόνον ἕκαστον τῆ ἡμέρῃ χρῆσθαι τοῖσι χρησηρίοις; ἐπιρῶντας ὅ, τι ποίεων τυχεράνθ ὁ Λυδῶν βασιλεὺς Κροῖστος ὁ Ἀλυάττω. ἄσα δὲ ἀν' ἕκαστα τῆ χρησηρίων θεασίση, συγγραφάμενος ἀναφέρειν παρ' ἐαυτοῦ. ὅ, τι μὲν νῦν τὰ λοιπὰ τῆ χρησηρίων θεασίσοι, ἔ λέγεται πρὸς ἑδαμῶν. ἐν δὲ Δελφοῖσι ὡς ἐσθλὸν πάσις ἐς τὸ μέγαρον οἱ Λυδοὶ χρῆσάμενοι τὰ θεῶν, καὶ ἐπιρῶντων τὸ ἐντεταμένον, ἢ Πυθίῃ ἐν ἑξαμέτρῳ τόνα λίγα τάδε,*

οἶδα δὲ ἐγὼ ψάμμυ τ' ἀριθμὸν, ἔ μέτρα θαλάσσης,

καὶ κωφὸ σιωπῆμι, καὶ ἔ φωνεῦντ' ἀκῆα.

Ὀδημὸ ἐς Φρένας ἦλθε κραίειρη οἶα χελώνης

Ἐφομῆς ἐν χαλκῶ ἀμ' ἀρνέιοισι κρέεσιν,

Ἢ χαλκὸς μὲν ἑσπέρων. χαλκὸν δὲ ἐπίετα.

Ταῦτα οἱ Λυδοὶ θεασιασῆς ἢ Πυθίας συγγραψάμενοι, οἴχοντο
 ἀπόντες ἐς τὰς Σάρδεις. ὡς ἢ καὶ ἄλλοι οἱ περιπεμφθέντες παρῆσαν
 φέροντες τὰς χρησμῶς, ἐθαῦτα ὁ Κροῖστος ἕκαστε ἀναπίψων
 ἐπεώρα τῆ συγγραμμάτων. τῆ μὲν δὴ εἰδὲν προσεπέ μιν ὁ ἢ, ὡς
 ἔκ ἐκ Δελφῶν ἦκασε, αὐτίκα προσέχετο πὲρ καὶ προσεδέξατο, νομί-
 σαις μὲνον εἶναι μανθῆιον ἔκ ἐκ Δελφοῖσι, ὅτι οἱ ἐξέδρηκεε τὰ αὐ-
 τὸς ἐπίησε. ἐπέα τε γὰρ δὴ διέπεμψε πῶρα τὰ χρησθήματα τὰς θεο-
 πέρας, φυλάξας πῶν κυρίω τῆ ἡμερέων, ἐμνησθήσασθε τοιάδε
 ἐπισησας τὰ ἢν ἀμύχανον ἐξέδρην τε καὶ ὀπιφροσάσθε χηλώνω καὶ
 ἀρνα κατὰκόψας, ὁμῶς ἔψεε αὐτὸς ἐν λέβητι χαλκίω, χάλκεον
 ὀπιθήματα ὀπιθῆεις. τὰ μὲν δὴ ἐκ Δελφῶν ἔτω τὰ Κροῖστος ἐχρήσθη
 καὶ ἢ πῶν Ἀμφιάρεω ἔ μανθῆις δόποκροισιν. οἶκον ἔχω εἰπεῖν ὁ, π
 πῶσι Λυδοῖσι ἐχρησσε, πῶσι καὶ περὶ τὸ ἱερὸν τὰ νομίζόμενα. εἰ γὰρ ὦν
 εἰδὲ τῶτο λέγεται ἀλλό γε, ἢ ὅτι καὶ τῶτο ἐνόμισσε μανθῆιον ἀψώδης
 ἐκπῆσθε.

Sub hanc ergo cogitationem statim tentare statuit. Vatici-
 nia quæque apud Græcos, quæque in Africa essent, aliis
 aliò dimissis, quibusdam Delphos, quibusdam ad Phocen-
 sium urbem Abas, quibusdam Dodonam: nonnulli & ad
 Amphiaræum, etiam Trophonium, & alii quidam ierunt ad
 Branchidas oræ Milesiæ. Atque hæc sunt Græca, ad quæ
 consulenda Cræsus misit, Oracula. In Africa vero ad Am-
 monem alios responsa petitueros dimisit. Omnes autem misit
 exploratum Oracula, quid sentirent; ut si consentanea in
 vero deprehenderentur ea, secundò per suos tentaret, nun-
 quid in Persas expeditionem moliretur. Mittens igitur ad
 Oracula tentanda Lydos, hæc dedit eis mandata, ut quâ
 die proficiscerentur ex Sardibus, ab ea reliquum tempus sup-
 putantes singuli eodem die Oraculum consulerent, sciscitan-
 tes, quid faceret Lydorum Rex Cræsus Halyattæ filius: &
 quod singula Oracula respondissent, id omne conscriptum ad
 se referrent. Quid porro cætera responderint Oracula (NB.)

A NEMINE COMMEMORATUR. Apud Delphos autem simul atque ingressi sunt Lydi domum, consulturi Deum, & sciscitaturi quod sibi esset injunctum, Pythia Hexametro tenore hæc inquit:

Æquoris est spatium, & numerus mihi notus Arenæ.
Mutum percipio, fantis nihil audio vocem.
Venit ad hos sensus nidor testudinis acris,
Quæ simul agnina coquitur cum carne lebetæ
Ære infra strato, & stratum cui desuper est æs.

His Oraculis quæ Pythia reddidit, conscriptis Lydi digressi Sardeis rediere. Quumque alii, quos circummiserat Cræsus, affuissent, tunc singula resignans, quod scriptum esset, inspexit: QUORUM QUIDEM NULLUM PROBAVIT. Ubi autem illud Delphicum audivit, protinus veneratus est, & excepit: existimans solùm esse Delphicum illud Oraculum: quippe quod comperisset quod ipse fecerat. Nam postquam ad petenda Oracula nuntios dimiserat, statuto illo die observato, tale quiddam est machinatus, commentando ea quæ ad deprehendendum & explicandum perdifficilia forent, testudinem pariter & agnum concisos in abeno coxit, operculo abeneo imposito. Atque ita è Delphis Cræso responsum est. Ex Amphiarai vaticinio quidnam responsum sit Lydis, quum in Sacro illo ritè sacrificassent, non queo dicere. Nam de eo nihil fertur aliud, quam quod & hoc Cræsus verax vaticinium se nactum esse existimavit.

Post verò enarrationem Donariorum à Cræso Delphos misforum ita idem pergit Herodotus: τοῖσι ἢ ἀγεῖν μέλλουσι τῆ Λυδῶν πάντας τὰ δῶρα ἐς τὰ ἱερά, ἐνεπέλλετο ὁ Κροῖσος ἐπειρωτῶν τὰ θεσημεῖα ἐν στρατεύειν ὑπὲρ Πέρσης Κροῖσος, καὶ εἶ πᾶσα στρατῶν ἀνδρῶν προσθειήσασσι φίλον. ὡς ἢ ἀπικέμενοι ἐς τὰ ἀπεπεμφθησασσι Λυδοὶ, ἀνέθησαν τὰ ἀναθήματα, ἐχρέωντο πῶσι θεσημεῖοισι,
λέγον-

λέγοντες, Κροΐσθ' ὁ Λυδῶν τε καὶ ἄλλων ἔθνεών βασιλῆς, νομίσις ταῦδε μαντήια εἶναι μῦθα ἐν ἀνθρώποισι, ὑμῖν τε ἄξια δῶρα ἔδωκε τῷ ἐξδρασημάτων, Ἐ νῦν ὑμέας ἐπερωτᾷ, εἰ φραδίεται ἔπι Πέρσους, ἢ εἴπινα φραθὲν ἀνδρῶν προσδείεται σύμμαχον. οἱ μὲν πάντα ἐπειρώπων. τῷ ἢ μαντηῶν ἀμφοτέρων ἐς τῶν πὸ αἰ γῶμει συνέδραμον, προσλέγσθαι Κροΐσθ', λῶ φραθίεται ἔπι Πέρσους, μισάλλω δὲχθῶ μὲν κατὰλύσειν. τὰς ἢ Ἐλλήνων διωώτατας συνεβάλλον οἱ ἐξδρασηται, Φίλκς προσδέαθ.

Hæc dona Lydis portaturis ad Oracula Cræsus injunxit, ut interrogarent, an adversus Persas Cræsus sumeret expeditionem, & aliquorum hominum auxilia adscisceret. Lydi ubi eò, quò dimittebantur, pervenerant, donariis oblati Oracula consuluerunt, his verbis: Cræsus Lydorum aliarumque nationum Rex, existimans sola hæc esse inter homines Oracula, mittit vobis dona vestris inventis convenientia, vosque percontatur, an adversus Persas sit profecturus in expeditionem, & socialem aliquem exercitum sibi adjuncturus. Atque hi quidem hæc interrogarunt. Oraculi autem utriusque in idem concurrebant sententiæ, prædicentes Cræso, fore ut, si arma Persis inferret, magnum Imperium everteret. Consulebant etiam, ut potentissimos Græcorum ad comparandos sibi socios exquireret, &c.

Huic Herodoti narratiunculæ de responso Cræso reddito, opponere non incommodè possem verba illa Ciceronis: *Cur autem hoc credam unquam editum Cræso? aut Herodotum cur veraciorem ducam Ennio? num minus ille potuit de Cræso, quam de Pyrrho fingere Ennius? Quis enim est qui credat, Apóllinis ex Oraculo Pyrrho esse responsum, Ajo te Æacida Romanos vincere posse? &c.*

At supponamus historiæ ab Herodoto traditæ veritatem, (quam tamen Oraculorum Patroni ostendere debent, si aliquid hinc efficere velint;) videamusque quam parum heic appareat ars ulla Diabolica aut præternaturalis.

Ac primò quidem , ex omnibus Oraculis , à Cræso illa tentanti consultis , duo sola veritatem , ipso Cræso teste , conjectarunt : cætera verò falsa , neque ad interrogata pertinentia , responderunt. Si autem nunc supponamus quoque , Diabolum Æthnicorum Oraculis præfedis , eumque ea per os Pythiæ aliorumque Antistitum hominibus edidisse , cur uni eidemque Cræso , ac de una eademque re interrogatus ab ipso , non unum idemque ; ac , quod præcipuum , rei veritatem responderet ? nam illum neque ad Amphiarai Manteion accuratè postulatis ejus respondisse , satis clarè ex Herodoti verbis apparet. Fuitne igitur Diabolus ille qui Delphis præsidebat tanto acutior odoratu , aut sagacior conjectando , aut intelligentior & aptior experiundo , quid in Lydia ageret Cræsus , quam Dodonæus ille , & Ammonius & cæteri illi , qui id conjectare nequibant ? At de cunctis in universum ita loquitur Tertullianus Apologetici cap. 22. *In Oraculis autem quo ingenio ambiguitates in eventus temperent , sciunt Cræsi ; sciunt Pyrrhi. Cæterum testudinem decoqui cum carnibus pecudis , Pythius eo modo renunciavit , quo supra dixi : momento apud Lydiam fuerat. Habent de incolatu aëris & de vicinia syderum , & de commercio nubium cælestes sapere paraturas , &c.*

Et si talia nobis de Dæmone Delphico credenda sunt , cur non quoque de cæteris ? num minus ipsis commercii ejusmodi fuit (præsertim istis Delphico Antiquioribus) quam huic ? Consistere hæc sanè nequeunt. Ac si Dæmones hisce præfedere Oraculis , nulla causa est , cur non cæteri æque id scirent quod sciebat ille Dæmon Delphicus ; atque idem , in hoc casu , dederint responsum.

Oenomaus certè , qui omnia hæc fraude humana constituisse defendit ; quique ex professo , ut talia mundo detegeret , scripsit ; cujusque fragmenta solum aliquot (atque ea adhuc

corrupta, sive temporum, sive hominum injuria) habemus apud Eusebium, (quod quam maximè dolendum duco,) eleganter, & falsè, & lepide, ipsum hunc Pythium, qui tam belle divinaverat, exagitat: atque inprimis quidem responsum illud, ad postrema Croesi, de bello Persis inferendo, interrogata. Itaque hunc in modum de eò loquitur, ipsum quasi Apollinem compellans ac redarguens: Τάτοις ἄξιον Ἰππικωάψαι ἅ' ἐπὶ Κροΐσιν. Λυδίας ἔτ' ἔβασίλευσεν, ἀναγεν ἐκ παλαιῶν εἰς αὐτὸν ἡμερῶν ὠφραλαβῶν πλὴν δὲ χιλῶ. εἶτα τί πολέον τ' ὑπεργόνων καθαρθώσειν ἐλπίσας, τὸς θεὸς Ὀσεβῆν διανοήθη, καὶ Διὰ πείρας ἐλθῶν ἀπάντων, τ' ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλω περικρινῆ, καίπειτα κρατῆροι καὶ πλίνθοις χερσαῖς, ἀναθημάτων τε μυρίων πλεῖσθ' ἑσθλῶν πρὸ ἱερῶν, τ' πανταχῆ γῆς ἐν ὀλίγω χρόνῳ πλεονεκτήσασθαι ἀπέφηνεν. ἐδὲ ὅσα πρὸς θυσιῶν ἐξήρηκε ὠφραλιπῶν τῇ μεγαλοψυχίᾳ. ἐπειδὴ ἔν τ' αὖ πσαῦτα περὶ δεινέισο τῷ θεῷ, ταῖς τ' Ὀσεβείας ἐκείτως ὁ Λυδὸς Ἰππικωῶν μεγαλεργίαις, στρατεύσασθαι Ἰππικωῶν Διανοήσασθαι, ἀνέστη πλὴν δὲ χιλῶ ἐς μέγα, τῇ δ' ἔθετο συμμαχίᾳ ὑπερηβάνθη. τί ἔν ὁ θ' αὖτασθαι χερσημαδὸς αὐτὸς ἐκείνη ὁ ἐν Δελφοῖς ὁ Πύθι, ὁ φίλι, τ' ἰκέτω, τ' Ὀσεβῆ, τ' ὑπεσφυρα; ἐχ' ὅπως τ' ἀλλοτριῶν τυχεῖν δὲ χιλῶ, ἀλλὰ καὶ τ' οἰκείας ἐκπεσεῖν ὠφρασιδῶν. ἔτι ἐκὼν, ἔμοιγε δοκεῖ ἀγνοία δὲ μάλλον ἔσθαι ὑπερηβάνθη. (μη γὰρ τὸ μέλλον εἰδὼς ὁ θεὸς, ἐπεὶ μηδὲ θεὸς ἴσθαι, μηδὲ πῶς ἀνθρώπων κρείττων δυνάμις, Ἰππικωῶν σοφιστικῶς ἔν χερσημὸν ἡμῶσασθαι,) καὶ μονομαχίᾳ φήσας,

Κροῖσ' ἄλλω Διὰ μέγα πλὴν δὲ χιλῶ Διὰ χιλῶ.

Τὴν ἐκ ὑπεργόνων Διανοήσασθαι εἰς τ' Ὀσεβῆ κατεβάνθη τῆς Λυδίας δὲ χιλῶ μέγα πλὴν δὲ χιλῶ ἔσθαι ἔσθαι πολυχρόνιον κατὰ σφῆρα. τ' ἄσαν πρὸ αὐτῶν ἀπεβάνθη, τῶν δὲ πρὸς τῷ θεῷ φιλεῖ τ' καρπὸν. Ἰππικωῶν ὁ συγγραφεὺς, [hæc sunt jam verba Eusebii,] οἷα ὅτι ἀλόγως Διὰ χιλῶ, ἀκχε [sequuntur rursus Oenomai.]

Ἔοικας δὴ ὡς ἀληθῶς, καὶ μὴν ὅσα ψάμμι ἀξιά ἐστιν εἰδέναί, καλὸν ἢ μηδὲν εἰδέναί. τὸ γὰρ ὁσμῶν εἰς Φρένας οὐκ ἐλθεῖν κρατερῆνοιο, χελώνης ἐφομοῦνης, ψάμμι ἀξίον ἐπιστημά ἐστιν, ὅτι ἀληθῆς μὲν ὄν ἐδ' αὐτῷ. ἀλλὰ περσεοικὸς γε ὁμῶς τὰ ἀλαζόνι καὶ ἀναυδαῖ, καὶ ἵππ' οἷς κενοῖς οἰδημασι τὴν ὀφρωῖ ἐπαίροντι, ἔ τὸ λυδίον ἀνδραπόδον, ἃ κροῖσον πείθοντι μὴ καταφρονεῖν αὐτῶ. ὃς μετ' ὀλίγον ἵππ' τῇ πείρα ἐμελλεν ἐρωτᾶν σε, εἰ τραπέσῃ ἵππ' Πέρσας, καὶ σύμβουλον ποιῆσθαι ὑπὲρ τῶ αὐτῶ μαυίας ἔ παλεονεξίας. ἃ ὅτι ἀκησας εἰπεῖν, ὅτι Ἄλιω Δαθάς, μεράλλω καταλύσθαι δέχλω. ἐκείνο μὲντοι εὐπιῶν ὅτι σοι ἐδὲν ἐμελεν, εἰπὶ ἀποπον πείσεται ὑπὸ ἀμφιβίβλας χρησμά ἐπαρθεῖς ἐπ' ἀλλοτρίαν δέχλω. ἐδὲ εἰ πικροὶ πνευ ἀνθρωπι καὶ κακῆθεις δέον ἐπαινεῖν σε ἵππ' τῶ ἐκτραχηλίση μαινόμορον ἀνθρωπον, καὶ περσεγκαλοῖεν, ὡς ἐδὲ ἰσόρροπον φανῶν ἀφέντα, ἢ ὀκνησείεν καὶ βεβλῶσαιτο ὁ λυδῶ, ἀλλὰ καταλύσθαι καθ' ἕνα τρέπον νοεῖσθαι πρὸς τὸ Ἑλλήνων, ἐ τὸ τῶ οἰκειας δέχλης ἐκπεσῆν ἀλλὰ αὐτῶ ἀλλοτρίαν πεπιπῆσασθαι. ὁ μὲν γὰρ ἡμίμηδῶ, ἢ ἡμιπέροσς κῦρῶ, ἢ ὁ μητρεθεν μὲν ἐκ τυρανικῶ, πατρῆθεν ἢ ἐξ ἰδιωτικῶ γένεσ ἡμίονῶ ὦν, ἐν τῶ ἀνίγματι περιεμφαίνῃ μὲν τὴν ἔκτυφον μῆσασθαι ἀλλὰ καὶ τὴν ἀμαυλὴν μαυλικὴν, εἰπερ ὅτι ἤδη μὴ ἐ συνήσοντα ἔ ἀνίγματι ὁ μάνης. εἰ δὲ ὅτι ὑπὸ ἀγνοίας, ἀλλ' ὑπὸ πρυφῆς ἔ πηγείας ἐπαιζε, βαβαὶ οἷα τὰ θεῖα παίγμα ἐστιν. εἰδὲ ἐδὲ τῆτο, ἀλλ' ὅτι ἐχρῶν ἔτω γνέσθαι, ἀπιερώτατῶ μὲν ἔτῶ λόγων σοφιστικῶν. τίδ' ὁμῶς, εἰ ἔτως ἐχρῶν γνέσθαι, σὺ ὁ δύσην ἐν Δελφοῖς κατέζη τὰ κενὰ καὶ μάταια ἄδων; τί δὲ σε ὀφελῶ ἡμῖν; τί δὲ μαινόμεθα οἱ πανταχόθεν τῆς γῆς ἵππ' σε διώκοντες; τί ἢ σὺ κνηφίας; τοιαῦτα τῶ Ὀνομαῶ παρρησίας τὰ κατ' ἵππ' τῶ γόητων φωγῆς, κωικῆς ὅτι ἀπηλαγμῖα πικρίας. ἐδὲ γὰρ δαίμονῶ, μὴ ὅτι θεῶ, τῆς παρ' ἑλλῆσι θαυμαζομῖες χρησμάς εἶναι βέλεται γόητων δ' ἀνδρῶν πλάνας ἔ σοφίσματα ἵππ' ἀπάτη τῶν πολλῶν ἐσκαιωρημῖα.

His æquum subiungere fuerit, quæ Cræso postea contigerunt. Regnabat is in Lydia, quod à majoribus Imperium

acceperat, longa jam ac perpetua serie propagatum. Idem in amplioris, quam illi nacti essent, ac secundioris fortunæ spem erectus, præcipuâ Deos religione colere statuerat. Itaque vi ac numine omnium explorato, Delphicum Apollinem omnibus anteposuit, sicque paulò post, aureis cum pateris, tum lateribus, nec non infinitâ donariorum multitudine Templum ejus exornavit, ut opibus ac divitiis, longè quotquot toto passim orbe visebantur, brevissimo tempore superaret; ne omissis quidem iis, usque eo magnificentiæ progressus est, quæ ad sacrificia peragenda cumulate sufficerent. Tot igitur tantisque sumptibus Numinis in gratiam ante factis, Lydus Imperator tam egregiis fretus (nec sane immeritò) pietatis suæ monumentis, expeditionem adversus Persas molitur, ea spe, uti summum Imperio decus auxilio Numinis adjungeret. Quid autem præclarus Vates? Ille ipse qui Delphis, Pythius ille, ille Amicitiae præses, Clientem suum adeo religiosum, quique ad unum se confugerat, non ditione tantùm alienâ non auget; sed etiam exuit evertitque suâ: non prudens, opinor, & sciens, sed rerum futurarum ignorantia: (nec enim præscius futuri Deus, utpote qui ne Deus quidem esset, nec alia vis ulla homine major, responsum unquam suum veteratoriè partem in utramque flexisset.) unoque hoc versiculo,

*Cræsus Halym superans, magnam pervertet opum vim,
tantum illud tamque diuturnum Lydiæ Regnum, quod à
majoribus ad Religiosum hominem hereditario jure deve-
nerat, funditus excindit, cum ejusmodi fructu, Regis
Deorum amantissimi eximiam erga se voluntatem pietatem-
que compensans. Atque id quod acrem & iracundam à lau-
dato Scriptore (nec injuriâ) orationem expresserit.*

*Tu nimirum (inquit ille) qui quæcunque arena æstimari
debent.*

debeant omnia pervides, boni nosti nihil, nidorem quippe durioris, coctæque testudinis tuam in mentem subire, notitia non est pluris quam arenæ pretio æstimanda: & quamquam ne vera quidem illa fuit, tamen & superbo congruebat & impudenti, quique cùm ob inanes istas cognitiones supercilium tolleret, tùm Cræso Lydio illi mancipio, uti ne se parvi penderet, persuadere conaretur. Is enim hunc in modum explorata responsi tui certitudine, paulò post, ex te quæsiturus erat, num in Persas expeditionem adornaret, teque adeo in furoris cupiditatisque suæ causâ consiliarium adhibiturus. Te verò nihil puduit hoc ei responsi dare,

Cræsus Halym superans, magnam pervertet opum vim.

Non perperam id quidem quod utrumque susque deque haberes, seu quid ineptè moliretur, ad invadendum alienum Imperium ambiguo incitatus Oraculo: seu contumeliosi fortè malitiosique nonnulli, cùm tibi ob furiosum hominem consilio tuo præcipitem actum, laus ab iis prædicatione deberetur, hoc insuper crimini tibi darent, quod ne vocem quidem protulisses in utramque significationem æqualiter propendentem, uti Lydus ille justam dubitandi atque amplius quærendi causam haberet: sed tuum illud *καταλυσον*, hoc est, evertere, uno duntaxat apud Græcos sensu usurpetur, nec jam de Imperio deturbari suo, sed alienum præterea suam in potestatem redigere significet. Nam Cyrus ille quidem Semimædus aut Semipersa, seu mavis ejusmodi qui Matrem si spectes, Tyrannico, sin Patrem, privato genere satus esset; ille, inquam, hoc in Enigmate Muli nomine adumbratus, non modo stolidum Musæ tumorem ac fumum indicat, sed etiam Divinationem Divinationis expertem, si quidem Vates vim enigmati ab illo capi non posse nesciret.

Sin autem cum id probè sciret, ei tamen hunc in modum, quæ sua cum petulantia est, tum malitia, ludere placuit; Papæ! quales Dii ludos agunt! Denique, si ne id quidem, sed tantum quod ita rem evenire opportuerit; primum certè profanum admodum sese probat, qui verbis ad ludificandum compositis abutatur: deinde, esto, rem ita evenire opportuerit; quid tu Delphis tamen, infortunate, sessitas, rebus vanis ac futilibus occinendis occupatus? Quid porro te nobis opus? quæ nos intemperix tenent, quotquot ad te univervo ex orbe concurrimus? quorsum denique tibi tot sacrificiorum nidorem? Hæc Oenomaus, summa libertate adversus istum Præstigiatorum afflatum, quæ sanè aliquid Cynicæ dicacitatis habent: utpote qui ne Dæmonis quidem, nedum ut Dei, quæ Græci tantopere suspiciunt Oracula; esse velit, sed maleficorum hominum fraudes potius ac versutas argutias, ad vulgus in errorem adducendum malitiose comparatas.

Hactenus, ex Eusebio, Oenomaus: cujus viri scripta, si integra ad nos pervenissent, plurima ille sine ullo dubio, nos circa hanc materiam docuisset; quæ nunc planè ignoramus. Ac hæc debemus injuriis temporum & hominum. Gratix tamen debentur Eusebio nostro, quod nunnulla ex iis nobis (licet hinc inde corrupta) servaverit. Quod si & aliorum veterum scripta contra Oracula nobis suppetere, puto meum hunc fore laborem plane supervacaneum: aut si saltem accuratam haberemus τῶν λησιπρίων, sive μαντείων, singulorum descriptionem. Ex iis tamen quæ nobis restant videmus satis superque, quid de ipsis tenendum sit. Verum consideremus jam, quæ de Atheniensibus, hoc Delphicum Oraculum consulentibus, tradit idem Herodotus, in Polymnia: verba ejus sunt:

’Ουδὲ σφέας λησιπρία φοβερὰ ἐλθόντα ἐν Δελφῶν, καὶ εἰς δει-

δαίμα βαλόντα, ἔπεισε ἐκλιπεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατὰ μείναντες, ἀνέροισι τ' ἐπόντα ἴππ' ἰπὼν χεῖρας δέξασθαι. πέμψαντες γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς Δελφὸς θεοπέποιθες, χρηστηράζουσι ἡσῶν ἔπιμοι καὶ σφίσι ποιήσασι παρὶ τὸ ἔξω τὸ νομιζόμενον, ὡς εἰς τὸ μέγαρον ἐσολθόντες ἴζοντο, ἡρᾶ ἢ Πυθίη, τῆ ἄνομα ἦν Ἀρξονίκη, πῖδε,

ὦ μέλαιοι, τί καθῆσθε; λιπῶν Φεῦγ' ἔχατα χάρις

Δώματα, καὶ πόλιθ' τροχοειδέθ' ἄερα κάρηνα.

οὐτε γὰρ ἢ κεφαλῇ μὲν εἴμπεδον, ἔπε τὸ σῶμα,

οὐτε πόδες νεάσθι, ἔτ' ὦν χεῖρες, ἔπε πρέσσης

λείπεται, ἀλλ' ἀζήλα πέλα. καὶ γάρ μιν ἐρείπει

Πῦρ τε καὶ ὄξυς Ἄρης, συρμηγένης ἄρμα δῶκων.

Πολλὰ δ' ἢ καὶ ἄλλ' ἄπολεῖ πυργώματα, καὶ τὸ σὸν οἶον

Πολλὰς δ' ἀθάνατων νεὲς μαλερῶν περὶ δῶσι.

οἱ περὶ νῦν ἰδρῶτι ῥεζόμενοι ἐσήκασι,

δαίματι παλλόμενοι. καὶ δ' ἀκροτάπις ὀρθόφοισι,

ἄρμα μέλαν κέχυται, παρὶδὸν κακότηθ' ἀνάσκειας.

Ἄλλ' ἴτον ἐξ εἰδύτιο, κακῆσι δ' ἴπικίδνατε θυμῶν.

Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τ' Ἀθηναίων θεοπέποιθοι, συμφορῇ τῇ μεγίστῃ ἐχρέωντο. περὶ ἀλλασί τ' σφέας αὐτὰς ἰσθ' ἔκακῶς ἔκεχρησμένους, Τίμων ὁ Ἀνδροβόλος τ' Δελφῶν ἀνὴρ δοκιμὸς ὁμοῖα τὰ μάλιστα, συνεβόλῃ σφι ἰκτερίῳ λαβῆσι, δότερα αὐτοῖς ἐλθόντας ἡρᾶσθαι τὰ χρηστηρῶν ὡς ἰκέτας. πειθόμενοι δὲ πῶτα πῶσι Ἀθηναίοισι, καὶ λέγασι, ὦναξ, ἡρῶν ἡμῖν ἄμεινόν τι παρὶ τ' παρὶδὸν, αἰδέσθαι ἄς ἰκτερίας τὰς δὲ τὰς τὴν ἡμετέραν φέροντες. ἢ ἔπει ἀπίδου ὅκα ἔαδύτῃ ἀλλ' αὐτὰ τῆδε μόνον, ἔτ' ἂν καὶ τελευτήσωμεν. ταῦτα λέγασι ἢ παρὶ μάλιστα ἡρᾶ δότερα πῖδε,

οὐ δύνωται Παλλὰς Δι' Ὀλύμπιον ἐξιλῶσασθαι,

Λιοσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ.

σοὶ δ' ἔπει εἴπω, ἀδάμαντι πελάσας.

Τῶν ἄλλων γὰρ αἰλισκομένων ὅσα κέκροτο ἔπει.

Ἐνθὺς ἔχει, καθμῶν τε κισσαίωνος ζαθέιο.
 Τείχος τετραγώνη ξύλινον διδοὶ Ὀρύοπα Ζῶς
 Μῆνον ἀπὸρρηθὺν τελέθειν, ἔσ σε τέκνα τ' ὄνησι.
 Μὴ ἢ σὺ γ' ἱπποσύνην τε μένειν καὶ περὶ ἰόντα
 Πολλὸν ἀπ' ὑπείρα στρατὸν, ἡσυχος, ἀλλ' ὑποχωρεῖν,
 Νῶτον ὀπισθρέψας, ἐπιθεὶ κοτὴ καὶνίος ἔοση.
 Ὡς θεῖη Σαλαμίς, ἀπολεῖς ἢ σὺ τέκνα γυμνακῶν,
 Ἦπτε σκιδναμένης Δημήτερος, ἢ συνίσις.

Ταῦτα σφί (ἡπώτερα γὰρ τὸ προτέρων καὶ ἦν καὶ ἐδόκει εἶναι) συγ-
 γραψάμενοι ἀπαλλάσσοντο ἐς τὰς Ἀθήνας. ὡς ἢ ἀπελθόντες οἱ θεο-
 πῶπι ἀπήγγελον ἐς τὸ δῆμον, γνώμη πολλὰ καὶ ἄλλα ἐρίνοντο,
 διζήμενων τὸ μαντήιον, καὶ αἰδέσθων σκεπτικῶς μάλιχα. τῶν πρεσβυτέ-
 ρων ἔλεγον μετεξέτεροι, δοκέειν σφί τὸ θεὸν πρὸ ἀκρόπολιν λησῆσαι
 πεισέσεσθαι. ἢ γὰρ ἀκρόπολις τὸ πάλαι τῆς Ἀθηναίων ῥηχθῆς ἐπέφρακτο.
 οἱ μὲν δὴ καὶ τὸ φραγμὸν, συνεβάλλοντο. τῆτο τὸ ξύλινον τεῖχος
 εἶναι· οἱ δ' αὖ ἔλεγον πᾶς νέας σημαίνειν τὸ θεὸν, καὶ πάντας ὡς αὐ-
 τήσεσθαι ἐκέλευον, πᾶ ἄλλα ἀπέντας. τὸς ἂν δὴ πᾶς νέας λέγοντας εἶναι
 τὸ ξύλινον τεῖχος, ἔσφαλλε πᾶ δύο πᾶ τελευταῖα ῥηθέντα ὑπὸ τῆς
 Πυθίης,

Ὡς θεῖη Σαλαμίς, ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυμνακῶν,
 Ἦπτε σκιδναμένης Δημήτερος, ἢ συνίσις.

Κατὰ ταῦτα τὰ ἔπεα σιωχέοντο αἱ γνώμη τῆς φαιμένων πᾶς νέας τὸ
 ξύλινον τεῖχος εἶναι. οἱ γὰρ λησμολόγοι ταύτη ταῦτα ἐλάμβανον,
 ὡς ἀμφὶ Σαλαμίνα δεῖ σφείας ἐσωθῆναι, ναυμαχίῳ παρεσκευα-
 σμένους. ἦν ἢ τῆς πρὸς Ἀθηναίων ἀνὴρ ἐς πρώτης νεωστὶ παρεῶν, τὰς
 ἔνομα μὲν ἔλεγε Θεμιστοκλῆς, πᾶς ἢ Νεοκλέος ἐκαλεῖτο. ἔσθαι αἱ
 ἦν ὅτε ἐφί πᾶν ὀρθῶς τὸς λησμολόγους συμβάλλεσθαι, λέγων
 πιάδε, εἰ ἐς Ἀθηναίους εἶχε τὸ ἔπος εἰρημένον ἐόντως, ὅτε ἂν
 ἔτω μοι δοκέειν ἡπίως λησθῆναι, ἀλλὰ ὡδε, ὡς οὐδέ τις Σαλα-
 μίς, ἀλλ' ἔσθαι θεῖη Σαλαμίς. εἶπερ γε ἐμελλον οἱ οἰκίστες ἀμφὶ
 αὐτῆς

αὐτῇ τελευτήσιν. ἀλλὰ γὰρ ἐς τὰς πολεμίας τῷ θεῷ εἰρηάζου τὸ χρησίμηλον, συλλαμβάνοντι καὶ τὸ ὄρθον, ἀλλ' οὐκ ἐς ἀθηναίους. ὡς δὲ σκοπεύεται ὡν αὐτὰς ὡς ναυμαχήσοντας συνεβλάθει, ὡς τὰς ἐόντας ἔξυλινε τείχεος ταύτης Θεμιστοκλέους διαφαινομένη, Ἀθηναῖοι παῦτε σφι ἐγνωσαν αἰρετώτερα εἶναι μᾶλλον ἢ τὰ τῷ χρησιμολόγων, οἱ οὐκ ἔων ναυμαχίᾳ ἀρτίεσθαι τὸ ἢ σύμπαν εἶναι, εἰδὲ χεῖρας ἀνταείρεσθαι, ἀλλὰ ἐκλιπόντας χάρην τῷ Ἀθηναίῳ, ἀλλῶν πᾶσι οἰκίζεον. ἐπεὶ τε Θεμιστοκλεῖ γνώμη ἔμπροσθε ταύτης ἐς καεὶν ἠέλθουσε, ὅτε Ἀθηναίοισι, γενομένων χρημάτων μεγάλων ἐκ τῶν κρινῶν, τὰ ἐκ τῷ μεγάλων σφι προσήλθε τῷ δὲ λαυρεῖς ἐμελλον λάξεσθαι ὀρχηδὸν ἕκαστος δέκα δραχμάς, τότε Θεμιστοκλέης ἀνέγνωσε Ἀθηναίους, τὴν θειασίαν ταύτης παυσανόμους, νέας τεπέων χρημάτων ποιήσασθαι δικασίας ἐς τὸν πόλεμον, τὴν πρὸς Ἀιγινήτας λέγω. ἔτι γὰρ ὁ πόλεμος συστὰς, ἔσωσε ὅτε τῷ Ἑλλάδα, ἀναγκάσους θαλασσίας γνέσθαι Ἀθηναίους. αἱ ἢ ἐς τὸ μὲν ἐποίηθησαν, οὐκ ἐχρήσθησαν, ἐς δέον δὲ ἔτω τῇ Ἑλλάδι ἐγένοντο. αὐτῇ τε δὴ αἱ νέες πῶσι Ἀθηναίοισι προσποιηθεῖσαι ὑπῆρχον, ἐπέρας τε εἶδε προσναυπηγέσθαι. εἶδοξε δὲ σφι καὶ τὸ χρησίμηλον βελδομοῖοις, ἐπόντα δὲ τῷ Ἑλλάδα τὴν βάρβαρον δέκεσθαι τῆσι νηυσὶ πανδημῆ, τῷ θεῷ πειθόμενης, ἀμα Ἑλλήνων πῶσι βελδομοῖοις.

Ac ne Oraculis quidem horrendis ac terribilibus quæ à Delphis veniebant, inducti ad Græciam deferendam fuerunt, sed persistentes constituerunt excipere hostem sua invadentem. Siquidem Consultoribus Delphos missis, uti Oraculo volebant; usque factis apud Templum quæ ritè postulabantur, eadem ingressi confederunt. Quibus Pythia cui nomen erat Aristonice, ita respondet:

*Quid miserande sedes Populus? fuge ad extima terræ,
 Adibus & globidæ desertis collibus urbis.
 Nam caput & corpus minime sincera manebunt,
 Extremive pedes poterunt superesse manusve,*

*Aut medium, sed ea ignis edax deformia reddet,
 Et Mars acer equis urgens Asiægena currum.
 Atque alias plerasque tuas non solius arces,
 Permultasque Deum sævis dabit ignibus ædes;
 Quas ego prævidi jam nunc sudore madentes,
 Atque metu tremere, & de laquearibus altis
 Nigrantem cogente malo manare cruorem:
 Ite sed ex adyto atque malis effundite mentem.*

*His auditis Atheniensium Consultores maximo sunt mærore
 affecti quibus inter se agitantibus tam triste responsum,
 Timon Androbuli filius, vir apud Delphos illustris valde,
 suavit, ut, sumptis oleæ ramis, de integro reverterentur ad
 consulendum suppliciter Oraculum. Obtemperantes ei Athe-
 nienses dixere, ô Princeps, redde nobis Oraculum melius de
 patria, in honorem horum Olivæ palmitum, quos gestantes
 ad te venimus, alioqui hinc abs te abituri non sumus, sed in
 hoc adyto ad obitum usque permansuri. Hæc dicentibus An-
 tistes, iterum hoc modo respondit:*

*Pallas Olympia cum multis hortatibus usa,
 Et precibus blandita Jovem placare nequivit,
 Hoc tibi fabor item responsum, adamanti propinquans
 Nam captis reliquis quæ limes Cecropis oræ
 Intus habet, quodcunque sacer penetrale Cithæron,
 Jupiter è ligno muris Tritonida donat:
 Qui soli invicti tibi sint natisque salutis.
 Tu vero adventum peditumque equitumque quietus
 Terrestresque acies ne præstolare: sed hosti
 Terga dato, vel si tibi fors erit obvius usquam,
 Divina ô Salamis mulierum pignora perdes,
 Usquam vel Cerere sparsa, coëunte vel usquam.*

Hæc

Hæc legati, ut erant, ita arbitrati prioribus mitiora, postquam conscripserunt, Athenas rediere, reversique ad populum recitavere: & cum aliæ multæ sententiæ essent, Oraculum interpretantium, & eæ plurimum perplexæ; quidam e majoribus natu dixere, videri sibi Deum respondere, salvam fore arcem. Olim enim Atheniensium arx circumsepta vallo erat. Et ii quidem interpretabantur vallum esse hunc ligneum murum. Alii vero dicebant Deum significare naves: easque cæteris omissis ædificari jubebant. Sed eorum sententia, qui dicebant naves esse murum illum ligneum, evertabant hæc duo postrema, quæ Pythia dixerat, Divina at Salamis muliebria pignora perdes, usquam vel Cerere sparsa, coëunte vel usquam. Circa hæc carmina confutabantur (inquam) eorum sententiæ, qui naves illum esse murum ligneum dixerant. Siquidem Oraculorum interpretes illa in hunc sensum accipiebant, fatale sibi esse circa Salaminem superari, instructa Pugna navali. Erat autem inter Athenienses quidam qui in Primores recens pervenerat; cui nomen quidem erat Themistocles, sed vocabatur Neoclis filius. Is negabat interpretes omnia rectè conjectare; talia dicens: Si ad Athenienses spectaret illud carmen, non videtur mihi tam mite responsum redditurus Deus fuisse; sed pro eo quod dixit, Divina at Salamis, dicturus fuisse, at Salamis misera: Siquidem circa ipsam sui incolæ essent appetituri. Illi igitur qui rectè conjectaret, Deum adversus hostes hoc Oraculum, non adversus Athenienses edidisse.

Itaque suadebat, ut sese instruerent, tanquam prælio navali certaturi, & tanquam hic esset ligneus murus. Hanc Themistoclis sententiam Athenienses potiore esse censuerunt, quam illorum, qui interpretantes Oraculum dissuadebant apparatus pugnae navalis: sed hanc esse in summa sententiam dicebant, non levandam in hostem manum, sed

ex Attica regione demigrandum, & aliam incolendam. Cæterum alia quoque Themistoclis sententia antè hanc opportunè primas partes obtinuerat : Quum magna vis pecuniæ ex proventu Metallorum quæ sunt è Laureo, esset in ærario Atheniensium, eaque esset æque dividenda viritum denis in singulos drachmis, tunc Themistocles hanc dissuasit Atheniensibus distributionem, sed ex pecuniâ classem ducentarum navium ad Ægineticum bellum, comparare suavit. Hoc enim bellum conflatum Græciæ salutem attulit, cogens Athenienses nauticos fieri. Et quanquam hæc classis in eum usum in quem comparata fuerat, non venit, tamen in utilitatem Græciæ cessit. Ista igitur jam præparata cum præsto esset, & alteram ex ædificari oporteret, placuit Atheniensibus, inito post Oraculum consilio, Barbarum Græciam invalentem cum navibus opperiri universos, Deo obsequentes, unâ cum Græcis eadem voluntate præditis.

Videamus quæso primò, quid & ad hæc Oracula dicat Eusebius, seu apud ipsum nunc citatus Oenomaus; ac postea quid iis addi opportune queat; quo ostendatur, ex hisce nullas patere artes Diabolicas, sed meras Prophetarum atque Antistitum fraudes. Ita autem loquitur : Πολὺς ἦν ὁ Περσῶν στρατός ἀπαισμένῳ καὶ τῷ Ἀθηναίων. εἰδ' ἦν τις αὐτοῖς ἄλλη σωτηρίας ἐλπίς, ἢ μόνος ὁ Θεός, οἱ δὲ τῶν ὄσων ἦν εἰδότες τὸ πάτερρον ἀρωγὸν ἐπεκαλέσθη. ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων ἦν εἶπος. τί εἶν ὁ θαυμαστός εἶπος; ἀράγε τῷ οἰκείῳν ὑπερεμάχῃ; ἀρα λοιπῆς καὶ κίσης ἐμένετο, καὶ ἂν αὐτῷ συνήθως ἐτέλεον τὰς ἐκατόμβας ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν; εἰ μὲν οὖν ἀλλὰ τί φησιν; Φύγειν, ἐ φύγειν, ἐύλιον τεῖχος ὠφρασκασαμένους· εἶτω τὸ ναυικὸν δηλοῦν. δι' εἰ μόνος φησιν αὐτὰς σωθήσεσθαι ἢ πόλεως ἐμπροσθεν. ὡς μεγάλης θεῶν βοηθείας. εἴτε πολιορκεῖται εἰ μόνον τῷ ἄλλων καὶ πόλιν οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῷ ποῖς θεοῖς ἀφιερωμένων προσέγειν δῆθεν προσποιεῖται. τῶν δὲ καὶ δίχα ληισμῶν, πῶς πᾶσιν, ἐκ τῆς τῶν

πολεμίων ἐφ' ἴδρα προσδοκῶν ἦν. εἰκότα δὴ τα ποιῶν ὁ συγγραφεύς ἀπα-
 παύει πάλιν, πῶς ἐλληνικῶν ἀποτίμω ἐξελέγχων ἐν τούτοις. Ἄλλω τὰ
 μὲν τοιαῦτα ἴσως ἐβελόκακτος πινός ἐστιν. οὐκ εἶνα ἢ δὲ μᾶλλον εἰς
 πῶς κέρσιν προσάγειν, τὰ πρὸς Ἀθηναίους καὶ δὴ λεγέσθω τὰ πρὸς
 Ἀθηναίους.

Ὡς μέλει, πὶ κάθηθε ; &c.

ἰδὲ δὴ σοὶ τὰ πρὸς Ἀθηναίους λόγιον, ἦπερ πὶ μαυλικὸν ἔνεστι ; σὺ
 γὰρ ἔτῳς ἐθάρρεις αὐτῶ, νῆ Δία, Φαίη πὶς ἀν. εἰ δὲ προσθεῖς
 ἀ δεομένων βοηθεῖν αὐτοῖς ἴπιλέγετα, γνωοῖσεται. ἰδὲ δὴ πρὸς
 σκείσθω.

Ὅου δύναται Παλλάς Δι' Ὀλύμπου ἐξιλάσασθαι, &c.

Ἄξιός τέ σοι ὁ Ζεύς ἔ Διός, ὦ γέ ἔ Διός. Ἄλλω καὶ ἡ
 Ἀθηναῖ τῆ Ἀθηναῖς, ὦ τῆς Ἀθηναῖς ἀδελφέ. ἦπερ σπασθὴ αὐ-
 τη καὶ ἡ ἀνισπασθία, ἴπιπρέπει τὰ πατρὶ καὶ τῆ θυγατρὶ,
 μᾶλλον ἢ τοῖς θεοῖς, ἐπὶ Ὀλύμπῳ ἔτῳ ὁ πῶς μίαν ταύτην πόλιν
 ἐξελεῖν ἀδελφῶν, εἰ μὴ δότῳ Σάσων ἐπιγράγη αὐτῆ τῆ ἀπειρον οὐκεί-
 νον φρατῶν. μέγας πὶς ἀρα ἦν, ἔ πῶς ἔ πανθὸς κυρίαν ἔχων, καὶ
 πησανός ἀμα, ἐκ μὲν τῆ Ἀσίας εἰς πῶς Εὐρώπῳ κινῶν ἔθη το-
 σαῦτα. ἐν ἢ τῆ Εὐρώπῃ μίαν πόλιν ἀνατρέψαι ἀδωοῖσθαι ἀν. καὶ
 σὺ ἢ ὁ πολμηθὸς ἀμα, καὶ ἴπι τὰ μηδεὶ ρήφοκίνδωσθαι οὐκ οἰμώ-
 ζεις, (εἶπον ἀν ἀνθρώποι, ἴπῳ ἄν ἡ Παλλάς ἔ δύναται τῆ Ὀλύμ-
 που ἐξιλάσασθαι) ἢ ἔ πὶς ἀνθρώποις ἐμήνῃεν ὁ Ζεύς, ἀλλὰ τοῖς λί-
 θοῖς καὶ τοῖς ξύλοις. Κατὰ πῶς σὺ μὲν τὰς ἀνθρώπους ἔσωζεις. ὁ δὲ
 τὰ οἰκοδομήματα ἐνεπίμπρα τῶ πύρῳ. ἔ γὰρ ἦν αὐτῶ κεραινός πη-
 νικαῦτα. ἢ μὴ πὶ μᾶλλον ἡμεῖς τολμηροὶ τέ ἐσθῶν ἔ ρήφοκίνδωοι,
 οὐκ ἴπιπρέποντες ὑμῖν ἔτω Φληναφεῖν. πῶς ἢ ὦ μάντι, ὅτι μὲν
 ἡ θεῖη Σαλαμῖς ἀπολεῖ τέκνα γυναικῶν ἠδεις ; πῶς ἢ ἔδε τῆτο
 ἠδεις, ὅτι τὰ τέκνα τῆ γυναικῶν εἶποι μὲν ἀν πὶς εἶνα ἔ τὰ οἰκεῖα,
 εἶποι δὲ ἀν καὶ τὰ πολέμια αἰδοτόμωσθαι ἔ κακολεχνηματῶ. πει-
 μῶμεν ἢ δὲ ἔ δότῳ σκείσθω. ἐν γὰρ δὲ πὶ τῆτων δότῳ σκείσθαι. ἢ γὰρ
 δη

δὴ Σαλαμίς ἢ θείῃ ἐδὲ ἠπλωμένων ἀφῆρμυσεν ἂν , ὡς εἰς οἰκτρῶν
 ἕτας ὀπιφωναμένη , ἦτε μέλλουσι τῷ νηῶν μάχῃ , ἦτοι χριδναμένης
 Δημήτερος ἢ σωίσεως κατὰπέπασαται τῇ ποιητικῇ σεμολογίᾳ , ἵνα
 γέννηται μάντισμα ἀφώρῃον τῷ σοφισμῷ ; Ἐ μὴ δὴτὸς καταφα-
 νές ἦ . ὅτι ἐν χειμῶνι μάχῃ ναυικῇ εἰ σωίσεται ἦδη ἢ ἐδὲ ἢ τερα-
 γωδία ἀφανής , ἐδὲ θεοὶ ἐπεισκυκλῶνται . ὁ μὲν ἰκελῶν , ὁ ἢ εἰ
 κατὰκαμπήμενους , χερίμοι τῷ μέλλοντι καὶ τῇ ἔσπευε πολέμῳ ὡρα-
 δῶξ ῥοπή , ὁ μὲν σωζομένοις , ὁ ἢ δαπολυμένοις . εἴτε γὰρ σώζοι-
 πο , ἰδὲ αἰ τῷ Παλλάδος λιτῶν περμεμένηνται , ἵκαναὶ ἕσπευε κάμψαται
 πλὴν ἔσπευε Διὸς ὀργῶν , εἴτε καὶ μὴ ἐδὲ τῷ μάντι ἀκατασκόπια-
 σον . εἰ γὰρ διώταται Παλλάς τῷ Δία ἐξιλῶσασθαι . πρὸς τε τῶν ἡμικα-
 κας τύχας ὁ τεχνίτης ἐκέρχασε τὸ λόγιον . ὡς δὴ ἔσπευε Διὸς τῇ μὲν
 πλὴν ἑαυτῆς περὶθεσιν ἐκτελέσασθαι τῇ ἢ πλὴν δέησιν τῷ θυγατρὸς
 εἰ περὶΦρονήσασθαι , τῶν τε πυργώματα ὅτι πολλὰ δαπολεῖται , εἰ μὴ
 νερθήκων , ἀλλὰ μὴ μὴ σιδήρεα καὶ περὶ ἐπήεσαν , τάχα ἂν ψευ-
 δῶν ἦν . ὁ πότε καὶ μὴ νερθήκων ἐπραξῶν ἀντὶ πάντων οἱ ποσῶτοι .
 ἀλλ' ἐγὼ , φησιν , ἐξεῦρεν τῷ ξύλινον τευχῶν , τῷ μόνον δαπορήθῶν
 συμβέλλομα σίγη , ἀλλ' εἰ μάντισμα . εἰς ἀπειροῦς τῷ φάσκειν
 μηδὲ μένειν , μηδὲ δειῶν κακὸν εἶναι . ὁ γὰρ ὀπιλυσάμενους ἐκεί-
 νους τὸ αἰνίγμα εἰ χεῖρον ἦν σε καλιδαῖν , ὅτι ἢ τῷ Ἀθηναίων πό-
 λισ περὶφασίς ἦν τῷ Πέρσῃ τῷ ὀδῶ , καὶ ἢ πᾶσι ἑλασις ὀπι πούτις
 περὶτην τε εἰ ἐξοχωτάτῳ ἐγένετο . ἐπεὶ καὶ ὁ ἀμάλις ἐγὼ τῷ αἰ-
 δῶμενους , καὶ τῷ Ἀθηναίων ἂν , εἰ μόνον τῷ Λυδῶν , ἐκέλευον φά-
 σκειν νῶτα ὀπιπρέψασθαι , ἐπὶ γὰρ ποτε κἀντὶ ἕσπευε . πολλὴ γὰρ ἰππο-
 σύνη , καὶ περὶ ἐπέρχεται . ὅτι ἢ ναῦσιν , ἀλλ' εἰ κατ' ἠπερον . καὶ γὰρ
 ἦν γελῶν ἐχούσας ναυικὸν εἰ ὀπι θαλάσσης κατὰκῆντας μὴ εἰ πασσυ-
 δι σκιδωρησασθῶντας , καὶ περὶ τῶν ἕσπευε εἶχον σιμεμβαλλομένους σάξασθαι
 ὡραδῶντας πᾶσι βελομένοις πλὴν γλῶ .

*Sed age jam horum confutatione præmissâ, vetustissima
 Delphorum Oracula, quæque (NB.) Græcis præsertim hi-
 storius ad miraculum usque celebrantur, è superiore memo-
 riâ repetamus, eaque ab eodem quemadmodum redarguan-
 tur*

tur videamus. Persarum ingens adversus Athenienses exercitus in armis erat. Hi cum nullam sibi spem salutis nisi in uno Deo reliquam viderent, quem ipsi non satis noverant, tutelarem tamen ac patrium defensorem invocabant. Nimirum is Apollo Delphicus erat. Quid ergo hic Numen egregium? an pro suorum salute dimicavit? An libaminum, aut nidoris, an cæterorum meminit, quæ suum in honorem, immolandis more institutoque majorum Hecatombis, ab iis fiebant? Nihil minus. Quid ergo jubet? fugere: sed ita fugere, ut ligneo muro, (ita nempe classem vocabat,) ad fugam uterentur: atque hanc unam, inflammatâ jam urbe, salutis expediendæ rationem esse dicebat. Præclarum enimvero Numinis auxilium. Deinde non aliorum tantum Urbis ædificiorum, sed eorum quoque scilicet, quæ sacra Diis erant, pestem se fingit excidiumque prædicere. Atqui satis id vel ex ipsa hostium impressione, citra ullum Oraculum, expectari potuit. Itaque jure profectò noster ille Scriptor hunc rursus Græcorum errorem lepide ac facetè his verbis illudit. [Hactenus Eusebius.]

At ista forte malitiosi prævaricatoris fuerint, adeoque præstiterit, quid ab eodem Athenienses responsi tulerint, in quæstionem ac disceptationem vocare. Age ergo cujusmodi tandem illud sit, videamus:

Quid stolidi hæretis? misera quin ceditis urbe?
 Ut cui non solidum caput ægro in corpore surgat,
 Non palmas, imosve pedes sua robora firment.
 Namque illam flammæ, Syriosque in prælia currus
 Sternet agens Mavors, atque altas funditus arces
 Eruet, ac superum templis incendia mittet,
 Qui nunc fortassis magno terrore subacti
 Expresso sudore fluunt.

Ecce

Ecce tibi quid Atheniensibus Oraculi fuderit : num quod in eo vel tenuissimum est Divinationis vestigium ? Quippe, Tu enim (dicat aliquis) id Oraculi scilicet, si aliud nihil fuerit, carpere ac traducere audeas : at si quæ auxilium flagitantibus adjunxit, addideris, tum quale demum illud sit, intelligetur. Audiamus ergo,

*Jam magnum placare Jovem Jove nata Minerva
Haud precibus votisque potest.*

Quod tamen indomita cognovi ex Virgine pandam ;

Ut reliquis victor potiatur,

Lignea securo consistere mœnia vallo,

Optatamque tibi sobolique afferre salutem

Juppiter indulsit natæ. Tu, ne pedes hostis,

Neve eques hic stantem inveniat, dare terga memento :

Namque infesta tibi trahet obvius agmina Ductor.

Divina ô Salamis, matrum tu pignora perdes,

Sive Ceres dispersa ierit, seu venerit ipsa.

Jovem Hercle tu nobis Jove dignum, ô Jovis fili ; Dignam Minervâ Minervam fingis, ô Minervæ frater ! Et ista voluntatum studiorumque pugna, Patrem admodum & filiam, imò Deos omnino decet. Quin etiam Olympius iste tuus, qui nisi adductum Susis (NB.) infinitum exercitum admoveret, urbi uni expugnandæ par esse non posset, magni aliquid est videlicet, atque ejusmodi, penes quem sit orbis potestas universi. Nam illud quidem quam verosimile, ut cui ad evertendam unicam Europæ urbem vires defuerint, idem ex Asiâ vim tantam populorum in Europam agere concitareque potuerit. Tu autem, ô noster, audax, (dicant homines illi, quibus Jovem Olympicum exorare Minerva non potest ;) qui ubi causæ nihil est, usque adeo præceps in adeundis periculis esse soles, hunc ad casum non ingemiscis ?

gemiscis? An verò lapidibus lignisque Jupiter, non hominibus succensebat, ut homines quidem pesti subduceres. Is autem ædificia adscititio quodam igne consumeret? nec fulmen ei tum suppetebat. Nisi tamen audaciores ipsi sumus, nimumque sine caussa præcipites, qui ne vos quidem libere nugas agere patiamur. At quomodo tamen, Bone Vates futurum noveras, ut mulierum fœtus divina Salamis perderet, idem utrum id sementis, an messis tempore futurum esse ignorabas? Imò cur ne hoc quidem noveras, fœtus illos mulierum ut suos ac proprios, sic etiam hostium liberos, à quolibet qui ludificationem subodoraretur, intelligi omninò posse? At exitus nimirum exspectandus est; prorsus enim alterutrum eveniat oportet. Nam ista quidem divina Salamis, utri tandem vincerentur, semper utique cum Oraculo congrueret, quasi ad commiserationis sensum ejusmodi carmine vocaretur. Navalis autem pugna sub sementis messisve tempus futura, specie verborum plane Poëtica fingebatur, ne responsi vanitas his verborum argutiis tecta deprehendi passet; neve id omnes continud viderent, navalem pugnam committi sub hyemem non solere. Jam vero ne ipsius quidem tragædiæ finis, aut invektorum Numinum ratio obscura est. Supplex alterum, alterum minus exorabile fingitur: utrumque in futuri casum & ancipitem bellorum inclinationem opportunè, alterum quidem si salvi forent, alteram vero si perirent. Nam si ab initio liberarentur, eò tibi antè Minervæ preces insinuatæ erant, quæ ad frangendam Jovis iracundiam satis haberent virium: sin autem; ne id quidem Vati improvisum: Nec enim Jovem, inquit, exorare Minerva potest. Ita suum istuc Oraculum in tristis lætæque Sortis exitum bonus Artifex temperavit; ut Jupiter & satis consilio fecisse suo, nec tamen omninò filiæ observantiam repudiasse videretur. Nam arces quidem plurimas ex-

sciendendas esse, id si modo ferulis, non autem ferro ignique armati urbem invaderent, falsum esset fortassis: tametsi aliquid tanta solis etiam instructa ferulis multitudo potuisset. At ligneum, inquit, murum inveni, qui unus expugnari non posset. Consilium das, Apollo, non Divinas: & consilium quidem alteri, huic geminum,

I, fuge, rumpe moras; nec probro ignavia detur.

Et verò, qui tuum hoc ænigma solvit, is nihilo sane minus quam tu, id videbat, Athenas Persam excivisse, in eamque urbem, utpote omnium principem ac celeberrimam impetum belli universum incumbere. Nam ego ipse qui nihil Divinando possum, ubi rem sensissem, non Lydo tantum, sed etiam Atheniensi, ut tergo verso fugeret, omnino auctor essem. Etenim

— *Adversus huic etiam sese inferat hostis,
Quippe ingens Equitum & Peditum vis ingruit.*

Mari vero, non terra fugam suaderem. Ridiculum enim foret homines & classe instructos, & mari proximos, non collectis undique vasis, & quicquid ad manum commeatu esset in naves comportato, salutem expedire, terrâ quibus ea placeret libenter relictâ.

Hactenus iterum Oenomaus, qui eodem modo multa alia & Lacedæmoniis, & Cnidiis, aliisque data, nec immeritò, nec infulse, ridet. Sed ut videamus quid & à nobis hisce addi queat, consideremus verba posteriora Herodoti, quem vera narrasse hæc supponam, licet id Cicero non æque facillè concedat forsan, nec ipsi validæ dubitandi rationes desint.

Themistocles igitur, ut metum demeret Atheniensibus, quibus malignè eum incusserant, five Pythia ipsa, five Antistites Delphici (seu quod timerent Persas, seu quod & ab illis clam

clam essent corrupti) interpretatur Oraculum : de quo, quod postea dixit Demosthenes, ipse dicere non audebat : quod id periculo non vacaret. Sicuti hinc nec Brutus, nec Cassius apertè, atque in Senatu, fictionis ac fraudis accusare audebant præensum illud responsum de Parthis non nisi à Rege vincendis. Interpretatur ergo ; atque ita, ut non contra Athenienses aut Salaminios, sed contra Persas, facere videretur.

2. Suadet conscendendas naves, atque ut Classe resisteretur Persis ; quod videret tantis hostium copiis Urbem minimè parem fore ; eâque cum suis capta habitatoribus, cum ipsa quoque simul interituram totam Rempublicam, cæteramque Græciam post illam. Dum è contrario cum Classe sua possent contra Barbaros tentare Fortunam Belli : præsertim cum & cæteris Græcis libertatem propugnare amantibus adjuti, eos & ipsi sic adjuvare possent ; conjunctisque viribus hosti resistere, ac si res benè cederet, eum propulsare.

Quin imo dubitare quis merito posset, an non hoc responsum de *Muro ligneo* in secundâ Legatione acceptum, ipsius operâ Themistoclis Antistitibus occultè fuerit suggestum. Cum, licet jam illi ad Persas propenderent, nullum non præmium, nullamve fraudulentæ artis respuerint mercedem ; à quocunque demum illa fuisset profecta. Verumenimvero

transeamus ad alia scelestæ fraudis exempla, quæque apertius sese primo adspectu produnt : quorum primum sit quod nobis narrat idem ille Herodotus, libro Octavo : "οἱ μὲν δὴ Ἕλληνες ἔπλων ἐς τὸ Δῆλον Μαρδόνιον ἢ περὶ τὴν Θεσσαλίαν ἐχειμαζε. ἐνταῦθεν δὲ ὀρμειάμενον, ἔπεμπε καὶ τὰς ἑρησίαια ἄνδρα Εὐρώπεια γένον, τὰς ἔνομα ἡ Μῦς ἐντειλάμενον πανταχῆ μὴν ἑρησιάμενον εἰλθεῖν, τὸ οἶά τε ἡ σφι ἀποπειρήσασθαι ὅ, τι μὲν βελόμενον ὀκμαθεῖεν πρὸς τὴν ἑρησιάν ταῦτα ἐνεέλλετο, ὅτι ἔχαστο Φράσαι (εἰ γὰρ ἂν λέγεσαι) δοκέω δ' ἐγώ γε περὶ τὴν παρεόντων περηγμάτων, καὶ ὅτι ἄλλων περὶ πύμψαι ἔτ' ὁ Μῦς ἐς τε Δε-

εἰδειαν ἀπικέμεν. Φαίνεται, καὶ μοῦθ' αἰείας τ' Ἰππικῶν ἀν-
 δρα, κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν Τροφῶνιον. καὶ ἐς Ἀΐας τ' Ἰππικῶν ἀπι-
 κέμεν. Ἰππὶ τὸν Τροφῶνιον. καὶ δὴ καὶ ἐς Θηβῶν πρῶτον ὡς ἀπικέ-
 μεν, τὸ τοιοῦτον, τῶν Ἰσμηνίων Ἀπόλλωνι ἐχρήσατο. (ἔστι ἢ κατὰ περ-
 εὶν Ὀλυμπίῃ, ἱεροῖσι αὐτόθι Τροφῶνιον) τὸ τοιοῦτον, ἕκαστον τινα,
 καὶ ἐς Θηβαίων Τροφῶνιον αἰείας, κατεπίμισε ἐς Ἀμφιάραον Θη-
 βαίων ἢ ἐδενὶ ἔξεσι μαντιόεσσι αὐτόθι. Διὰ τὸδε ἐκέλευε σφείας
 ὁ Ἀμφιάραος. Διὰ Τροφῶνιον ποδῶν, ὁπότ' εἰς βέλομαι ἐλέ-
 ομαι τρεῖς, ἐνὶ τῶν ἢ ἄτε μάντι Τροφῶνιον, ἢ ἄτε συμμάχων, ἢ
 ἕτερον ἀπεχρημῶν. οἱ ἢ συμμάχων μιν εἶλοντο εἶναι. Διὰ τὸ τοιοῦτον
 οὐκ ἔξεσι Θηβαίων ἐδενὶ αὐτόθι κατὰ κομητῆναι. τότε ἢ θάυμά μοι
 μέγιστον γενέσθαι λέγεσθαι ὑπὸ Θηβαίων ἐλθεῖν ἄρα τὸν Εὐρώπεια Μυῦ,
 περὶ τρωφῶνιον πάντα τὰ Τροφῶνια, καὶ ἐς τὸ Πτώε' Ἀπίλλωνος τὸ
 τέμενος. τὸ τοιοῦτον ἢ τὸ ἱερὸν, καλέσθαι μὲν Πλώον, ἔστι ἢ Θηβαίων,
 κέσθαι ἢ ὑπὲρ τὸν Κωπαίδος λίμνης, πρὸς ἕρῃ, ἀγχοῦστω Ἀκρα-
 φῆς πόλιος. ἐς τὸ τοιοῦτον ἢ ἱερὸν ἐπεὶ τε παρελθεῖν τὸν καλεόμενον τὸν
 Μυῦ, ἔπεσθαι οἱ τὸν ἄσων αἰρετῶν ἀνδρας τρεῖς ἀπὸ τῶν κωνίθ,
 ὡς δότο γραψαμένους τὰ Τροφῶνιον ἐμελλε. καὶ πρῶτα τε τὸν πρῶτον
 τὸν βαρβάρων γλώσση Τροφῶνιον καὶ τὰς μὲν ἐπομένους τὸν Θηβαίων Τρω-
 μάτι ἔχεσθαι ἀκρόντας βαρβάρων γλώσσης ἀντὶ Ἑλλάδος. εἰδὲ ἔχεν
 ὁ, πὶ Τροφῶνιον τῶν παρεόντων πρήγματι. τὸν δὲ Εὐρώπεια Μυῦ, ἐξαρ-
 πῶσθαι παρ' αὐτῶν τὸν ἐφέροντο δέλτων, τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν περ-
 φήτω γράφειν ἐς αὐτὸν (Φάναι δὲ καλεῖν μιν γλώσση Τροφῶνιον)
 συγγραψαμένον δὲ, οἶχεσθαι ἀπόνοτα ἐς Θεσσαλίαν.

*Dum Græci navigavere in Delon, Mardonius, qui in
 hybernis apud Thessaliam erat, inde movens, misit ad Ora-
 cula quendam genere Europæum, nomine Murem, jubens,
 ut quocumque sibi liceret pervaderet ad Oracula consultan-
 da, edocuitque quid vellet ab Oraculis scire. Quid autem
 fuerit incompertum habeo. Non enim memoratur: opinor
 autem nihil aliud quam de rebus præsentibus fuisse. Constat
 hunc Murem in Lebadiam venisse, & mercede corrupto*

quodam indigena ad Trophonium descendisse, & ad Abas Phocensium, ad Oraculum: quin etiam prius Thebas adisse, ibique tum Apollinem Ismenium consuluisse, quod illic, quemadmodum in Olympia, fas est in templis sciscitari Oracula: tum quodam non Thebano, sed peregrino, pecunia corrupto, persuasisse, ut in delubro Amphiarai obdormiret, &c.

Tunc autem maximum extitisse Miraculum, ut à Thebanis mihi narratur: Murem Europæum, pervestigatis omnibus Oraculis, isse etiam ad fanum Apollinis Ptoi. vocatur autem id fanum ita: sed ipsorum Thebanorum est, situm supra paludem Copaidem, ante montem proximè urbem Acræphiam. Ad hoc templum postquam pervenisset is qui Mus appellaretur, secutos eum tres viros publicè delectos ad describenda ea quæ homini responderentur, & statim Antistitem Barbarâ linguâ usam; & subsequentes (eum) stupuisse audientes Barbaram linguam pro Græca. Quumque nescirent quid in præsentî negotio agerent, Murem Europæum pugillares quos ferebant eripuisse, & in illis ea quæ dicerentur à Propheta exarasse, eaque, ut dicebant, lingua Cariâ: atque ubi illa scripsisset, digressum in Thessaliam abiisse.

Hic grande videmus Miraculum: quod etiam majoris forte facerem, nisi narraret illud Herodotus. Sed ut serio agam (supposita Historiæ veritate,) videmus 1. heic hominem, ad Trophonii Oraculum, mercede corruptum, &c. quod indicat, tale quid etiam ad fanum Apollinis Ptoi, imò & pluribus aliis in locis, potuisse contingere: neque exempla memorabilia nobis in sequentibus deerunt. 2. Oraculum, seu potius Prophetam, alia lingua, Caria scilicet, locutum. At similia quoque, ut Consultores obstupesceret, Alexander ille Pseudomantis machinatus fuerat. Sic enim de ipso Lu-

cianus : Ἄλλὰ καὶ βαρβάρους πολλάκις ἔχρησεν, εἴ τις τῆ πατρὸς ἔροιτο Φωνῆ Συριεῖ, ἢ Κελτικῆ, ἢ ῥαδίως ἐξέδρασκων πινὰς Ὀπι-
 δημῶντας ὁμοθενοῖς ποῖς δεδωκόσι. Διὰ τούτου ἔστι πολὺς ἐν μέσῳ χρό-
 νος ὡς τὸ τε δόσεως τῶν βιβλίων, καὶ τῶν χρησμοῦν, ὡς ἐν τοσού-
 τῳ καὶ ἁλλῶ λύοιεν τὸ τε οἱ χρησμοὶ ἀσφαλῶς, καὶ διεύροικοντο
 οἱ ἑρμηνεύοντες διωάμβροι ἕκαστε. *Quin etiam Barbaris non raro
 respondit, si quis patriâ linguâ, puta Syriacè vel Galli-
 cè sciscitaretur. Attamen difficile erat invenire conter-
 raneos eorum qui rogationem proposuissent. Proinde mul-
 tum temporis intercedebat inter libelli donationem, & Ora-
 culi redditionem : quo videlicet interim per otium posset
 & tutò solvere libellos, & nancisci qui cuncta posset inter-
 pretari.*

Nec opus fuit forte hic tali labore ac industriâ : nam po-
 tuit ipse Mus suggerere & materiam & verba ipsa : ut sic red-
 derentur à Propheta, & quæ reddi volebat, & quæ ab aliis
 intellecta nolebat : quippe missus fuerat à Mardonio. Qui
 aut, ut falleret sic per Oracula data milites suos, petebat re-
 sponfa per hunc Murem ; aut quidem ipse superstitione
 ductus per eum se falli sinebat. Interim occultabat ille quæ
 fuerant responfa ab Oraculis, nec permittebat ut illi, qui
 ut testes aderant, perciperent quid ipsi fuerat ab Oraculo
 dictum.

CAPUT XVI.

De Oraculis pretio corruptis; deque aliis circa ipsorum Responsa perpetratis, & quandoque detectis: atque hinc quam parvi illa aestimarint ob talia similiaque cordationes politici ac magnates. Atque ita quidem ut sæpius minime vererentur aperte contra istorum agere monita (sicut & contra Omina, Prodigia, &c.) aut aliter ipsorum dictamina vel mandata eludere.

AT Oracula sæpius pretio fuisse corrupta; seu potius Antistites ac Prophetas sese Principibus ac Magnatibus fecisse mercenarios, eorumque ad placita qui aut potentiores cæteris erant, quod eos timerent; aut qui majori mercede responsa Prophetarum mercati erant, sese accommodasse, tam ex præcedentibus patet, quam ex mox sequentibus, exemplis: quorum primum sit hoc sequens ex Herodoti lib. vi.

Huic verbo insistens Leutychides pronuntiabat Demaratum neque Aristonis filium esse, neque ritè Spartæ regnare: eisdem Ephoris adhibitis testibus qui Aristoni assidentes tunc hæc ab illo audierant. Tandem re in contentionem deducta, visum est Spartiatis Oraculum quod Delphis est consulendum, an foret Demaratus Aristonis filius necne. Ibi Cleomenes, quum ex ipsius erga Pythiam providentia nihil suspicionis esset, subornat Cobonem quendam Aristophanti filium maximâ apud Delphos auctoritate ut persuadeat Periallæ mulierum vaticinantium Antisititi, dicere ea quæ Cleomenes volebat dici. Ita Pythia, sciscitantibus iis qui ad Oraculum erant missi, negavit Aristonis filium esse Demaratum. Quæ tamen res sequenti tempore palam facta est, & Cobon è Delphis profugit, & Perialla honore abdica-

cata

cata est. Τάττε δὴ Ἰππιδατόων ἔ ρήματι ὁ Ἀδελφίδης, ἀπέφαινε τὸ Δημάρητον ἔτε ἐξ Ἀρίτων γενοίτα, ἔτε ἰκονομῶς βασιλατόων Σπάρτης, τὸς ἐφόρος μάρτυρας παρέχων ἐκείνους οἱ τότε ἐτύχονον πάρεδροί τε ἔόντες ἔ ἀκόσωντες ταῦτα Ἀρίτων. τέλ. ἦ, ἔόντων παρὶ αὐτῶν νεκῶν, ἔδοξε Σπαλιήτησι ἐπέειρατα τὸ ἡρησῆλον τὸ ἐν Δελφοῖσι, εἰ ἄρα Ἀρίτων εἴη παῖς ὁ Δημάρητον. ἀνωίτα ἦ ἡμομῆς ἐκ ποροίης τῆς κλεομῆς ἐς τὴν Πυθίην, ἐν ταῦτα παραιοίεται κλεομῆς κόβωνα τὸ Ἀριστοφάντα, ἀνδρα ἐν Δελφοῖσι διωαστόων μέγισον. ὁ ἦ κόβον Περαλάλλην τὴν πρῶμαντιν ἀναπειθῆ, τὰ κλεομῆς ἐβαλόετ λέγεατα; λέγειν. ἔτω δὴ ἡ Πυθίη, ἐπειρωτῶντων τὸ ἡροσῶπων, ἔκρινε μὴ Ἀρίτων εἶναι Δημάρητον παῖδα. ὑσέρω μῆτοι ἡρόνω ἀνάπτου ἐγένετ ταῦτα, καὶ κόβων τε ἔφυγε ἐκ Δελφῶν, ἔ Περαλάλη ἡ πρῶμαντις ἐπαύση τὸ τιμῆς.

Secundum exemplum sit, quod apud eundem habetur Herodotum libro quinto, ubi, instituens narrationem liberationis Atheniensium à Tyrannide, ita infit: Δεῖ ἦ παρὸς τέτοισι ἐπι ἀναλαθεῖν τὸν καὶ ἄρχαῖς ἦτα λέξων λόγον, ὡς τυραννῶν ἐλδοθεράθησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἰππέω τυραννίδοντι, καὶ ἐμπικρανομῶς Ἀθηναίοισι, ἀπὸ τὸ Ἰππάρχης θάνατον; Ἀλκμαιωνίδα, γέν. ἔόντες Ἀθηναῖοι, ἔ φάγοντες Πεισιπρατίδα, ἐπεὶ τέ σφι ἄμα τοῖσι ἄλλοισι Ἀθηναίων φυράσι περωμένοισι καὶ τὸ ἰαχυρὸν ἔ παρκαῶρες κάποδο, ἀλλὰ παρσῆταιον μεράλως, περῶμνοι καλιέναι τε καὶ ἐλδοθερῶν τὰς Ἀθήνας, Διφύδρον τὸ ἰσῶρ Παιονίης τεχίσαυτες ἐν ταῦτα οἱ Ἀλκμαιωνίδαί παῖν Ἰππὶ τοῖσι Πεισιπρατίδησι μηχανώμνοι, παρ Ἀμφικτυόνων τὸ νηὸν μιοδῶντα τὸ ἐν Δελφοῖσι, τὸ νῦν ἔόντα, ἔτε ἦ ἔκω, τῶν ἐξοκδομήσων. οἷα δὴ ἡρημάτων ἔ ἦκοντες καὶ ἔόντες ἀνδρες δόκιμοι ἀνέκαθεν ἐπὶ, ἔν τε νηὸν ἐξερράπων τὸ παρδειγματι κάλλιον, τὰ τε ἄλλα, καὶ συγκεμῶς σφι παρῶν λίθε ποῖσεν τὸ νηὸν, παρῶς τὸ ἔμπαρθεν αὐτὸ ἐξεποίησεν. ὡς ὦν δὴ οἱ Ἀθηναῖοι λίγχοι, ἔττοι οἱ ἀνδρες ἐν Δελφοῖσι κατήμνοι ἀνέπειθον τὴν Πυθίην ἡρημασι ὁκως ἔλθοιεν Σπαρτητῶν ἀνδρες, ἔτε ἰδίω σῶλω εἶτε

εἴτε δημοσίῳ ἡγεμόνιοι, ἀσφάειν σφι πὰς Ἀθήνας ἐλευθέρων. Λακεδαιμόνιοι δ' , ὡς σφι αἰεὶ ἦ τὸ αὐτὸ ἀσφάειν ἐγένετο, πέμπασι Ἀρχιμόλιον τ' Ἀσέρθον, εὐόντα τ' αἰσῶν ἀνδρα δοκιμον, σαύτρατῶν, ἐξελώντα Πεισιπραΐδας ἐξ Ἀθηναίων, ὅμως καὶ ξενίχας σφι εὐόντας παμάλιτα. Ἐ γὰρ ἔστι πρῆσβύτερα ἐπιειύντο, ἢ Ἐ τῶν ἀνδρῶν.

Unde oportet ad eum redire sermonem quem à principio institueram, qua ratione sint Athenienses liberati à Tyrannis. Hippias tyrannidem obtinente, qui exacerbatus in Athenienses erat ob cædem Hipparchi, Alcmaeonidæ, qui genere sunt Athenienses, profugi patria propter Pisistratidas, quoniam ipsis una cum cæteris exulibus res de redeundo tentata omni ope, frustrata fuit, conatique Athenas revertendo liberare, vehementer spe deciderunt, Lypsidrium super Pæoniam communerunt: dehinc omnia adversus Pisistratidas comminiscendo, mercede conduxerunt ab Amphyectionibus templum Delphis ædificandum, id quod nunc est, tunc autem non erat. Enimverò quum bene nummati essent, ac viri spectati jam inde à suis majoribus, exstruxerunt templum exemplari pulchrius. Atque inter cætera, quum ex lapide Porino conventum esset ut illud facerent, tamen anteriora ejus Pario lapide effecerunt. Ut igitur Athenienses ajunt, hi viri DELPHIS SEDENTES, PYTHIAM PECUNIA PERSUASERUNT, ut & quoties viri Spartiatae venirent, (sive privato, sive publico agmine, petentes Oraculum, proponeret ipsis liberare Athenas. Lacedæmonii autem, quum sibi idem semper diceretur, mittunt Anchimolium, Asteris filium inter populares eximium, cum exercitu ad expellendos Athenis Pisistratidas, tametsi hospites suos & inprimis amicos. Antiquiora enim duxerunt quæ ad Deum quam quæ ad homines pertinent. Quibus tum porrò Pisistratidarum expulsionis historiam subnectit.

Ex hisce, mi Lector fatis superque videmus, Oracula hæc suis fraudibus Magnatum sæpius subserviisse Machinamentis: neque immerito hoc *λεηστῆριον* Delphicum à Demosthene fuisset accusatum, quod contra Athenienses eorumque socios Philippo Regi faveret. Adjungamus & hoc sequens ex Athenæi Deipnosophistâ, sub finem libri octavi.

Ἐργείας εἶν ὁ Ῥόδιος ἐν τοῖς περὶ πατρῶν, περιεπώνυμα περὶ τῶν καπινησάντων τὴν νῆσον φοινίκων, φησὶν, ὡς οἱ περὶ Φάλακρον ἐν τῇ Ἰαλυσιῶ πόλει ἔχοντες ἰαχυροτάτῳ τὴν Ἀχαιοὺς καλεῖσθαι, καὶ δαίτῳ ἐγκρατεῖς ὄντες, χεῖρον πολὺ ἀνείχον Ἰφίκλω. ὡς γὰρ αὐτοῖς ἐθεσφατον ἐν λεηστῶν πρὸς λεγόμενον ἔξεν τὴν χώραν, ἕως κόρακας λυκοὶ γρόνωνται, ἐν τοῖς κρατῆρσιν ἰαχτύς Φαιῶσιν. ἐλπίζοντες εἶν τῶν ἐδέποτε ἔσοσθαι, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ῥαθυμοτέρως εἶχον. ὁ δὲ Ἰφίκλος πυθόμενος ὡς πρὸς τὴν φοινίκων λόγια, καὶ ἐνεδρόσους εἶ φαλάνθας πρὸς πρὸς πόλεμον ἐφ' ὕδαρ, ὃ ὄνομα ὡς Λάρκας, καὶ πίσεις πρὸς αὐτὸν ποιησάμενος, θηρόσους ἰαχτύδια ἐκ τῆς κρήνης, καὶ ἐμβαλὼν εἰς ὕδρῳ, ἔδωκε τῷ Λάρκα, καὶ ἐκέλευσε φέροντα τὸ ὕδαρ τῶν ἐκχέαι εἰς τὸν κρατῆρα, ὅθεν τῶν φαλάνθων ὠνοχοεῖτο. καὶ ὁ μὲν ἐποίησε ταῦτα, ὁ δὲ Ἰφίκλος κόρακας θηρόσους, καὶ ἀλείψας γύψω, ἀφῆκεν. Φάλακρος δὲ ἰδὼν τῶν κόρακας, ἐπερδύετο ἐν τῶν κρατῆρας. ὡς δὲ καὶ τῶν ἰαχτύς ἰδὼν, ἰσπέλαβε τὴν χώραν ὅσκι ἐπὶ αὐτῶν εἶναι, καὶ ἐπεκρηκόμεστο πρὸς τὸν Ἰφίκλον ἰσπασσοῦδος ἰσπεξελεθῆναι ἀξίων μὲν τὸν αὐτῶν. συγκαταθεσάμενος δὲ εἶ Ἰφίκλος, ἐπιεχῆσται ὁ Φάλακρος τοῖονδε π. καταβαλὼν ἱερεῖα καὶ τῶν κοιλίας ἐκκαθάρσας, ἐν ταῦταις ἐπειράτο ἐξάγειν λευσίον καὶ ἀργύριον. αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰφίκλος, &c.

Atque aliquibus interjectis ita pergit.

Τὰ δὲ αὐτὰ ἰσρησας ἐπὶ πολυζήλος ἐν τοῖς Ῥοδιακοῖς, τὰ περὶ ἰαχτύων, φησὶ, ἐπὶ τῶν κρατῶν μόναι ἠδύσαν φαίνας, καὶ ἡ θηράτηρ αὐτὰ Δορκία αὐτὴ δὲ ἐσαοθεῖται εἶ Ἰφίκλος, καὶ συσθεμένη περὶ γάμια Δία τὸν τροφῆ, ἐπίσει τὸν φέροντα τὸ ὕδαρ, ἰαχτύς ἀγαγεῖν καὶ ἐμβαλεῖν εἰς τὸν κρατῆρα. καὶ αὐτὴ δὲ τῶν κόρακας λυκοῦνασαι ἀφῆκεν.

Qua,

Quæ , vertente Dalechampio , ita sonant : *Ergeas Rhodius* libris de suâ patriâ , de Phœnicibus qui habitarunt ac frequentarunt insulam quædam præfatus , narrat Phalanthum quum prope Falysum , oppidum præsidio teneret munitissimum , Achæam nomine , commeatumque parcè ac temperanter dispensaret , per longum tempus Iphiclo restitisse : Oraculum enim è Dei cortinâ redditum fuerat , corvi donec albi spectarentur , & in poculis viderentur pisces , ipsum eâ regione potiturum. Sperans igitur nunquam id futurum , bellum securius ac negligentius cùm administraret , Iphiclus quæ Phœnicibus Deus responderat à quodam intellexit , insidiatusque occultè , ex fidelibus amicis Phalanthi quendam , nomine Larcam , euntem aquatum , intercipit , initoque fœdere , ac interpositâ fide , pisciculos è fonte captos injecit urnæ , Larcæque mandavit , ut perlatam aquam in pateram illam effunderet quâ Phalantho vinum miscebatur : quod ab eo factum est. Præterea Iphiclus venatus corvos , eos dimisit oblitos gypso : quos Phalanthus cùm adspexisset , ad pocula se contulit , in quibus pisces conspicatus , non amplius in suâ potestate regionem futuram credens , legavit ad Iphiclum qui significarent , ultro se abiturum hâc conditione , si excedere tuto permetteretur cum suis. Pollicitus Iphiclus cùm id esset , fraudem hanc Phalanthus est machinatus , &c.

Polyzelus , qui in Rhodiâcâ historiâ suis eadem prodidit , scribit , quod Oraculum de piscibus & corvis retulimus , soli Phacæ cognitum fuisse , ac ejus gnata Dercia : quæ Iphicli amore correpta , & nutricis operâ ei desponsa , tum persuasit illi qui ferebat aquam , pisces ut tolleret , & in Phalanthi poculum injiceret , tum corvos à se dealbatos , ut provolarent emisit.

Si vero hæc nunc allata exempla non suffecerint ; neque
Y y 2
sint,

sint, aut Herodotus, aut Athenæus in talibus satis idonei auctores, ac quibus fidem nimis temere præstare non debeamus; præcedentibus hisce historiis addam eam, quam non minus memorabilem, sed quam maximè notandam, habet de Lysandro, in vita ipsius, Plutarchus, hunc in modum: *Totam autem technam & astutiam commenti, quæ neque mediocris fuit, neque à vulgari ducta fonte, sed, velut in digrammate Mathematico, multa habuit & magna principia, per spinosaque & contorta lemmata progressa ad conclusionem est, secuti scripta cujusdam historici & philosophi, explanabimus. Mulier erat in Ponto, quæ prægnantem se ferebat ex Apolline, cui multi (neque immeritò) fidem non habebant, multi etiam credebant. Unde quum filium peperisset, complures & nobiles magnam nutrimentorum ejus atque educationis egerunt curam. Nomen puero aliqua certè ex causa Sileno est inditum. Hoc sumpto Lysander exordio, reliqua de suo asuit, & attexuit. Nec vero paucos vel contemnendos habuit sibi in hac fabulâ servire paratos, qui famam pueri natalium citra suspicionem ullam advexerunt. Alium præterea vulgaverunt & dissipaverunt Spartæ, Delphis petitum, rumorem: Oracula per vetusta à Sacerdotibus in arcanis tabulis conservari, neque attractare has vel legere fas esse, nisi longo ævo natus ex Apolline venisset, & generationis suæ indicio, quod notum custodibus esset, edito iis tabulas quibus Sortes continebantur, accepisset. His præstruetis veniendum sicut Apollinis filio Sileno erat ad poscenda Oracula: Sacerdotes consue singula sedulò rimare de natalibus ejus & percontari debebant. Postremo, his adducti scilicet, libellos tanquam Apollinis filio ostendere, atque hinc in magna corona cum alia recitare Oracula, tum cujus causâ hoc institutum fuerat de regno, præstare & satius esse Spartiatis ut ex optimis civibus legerent Reges. Ut jam adolevit*

Sile-

Silenus, atque ad rem agendam veniebat, ecce, Lysander à fabula excidit unius ignavia Histrionis & administri, qui, quum admovenda operi manus esset, obtorpuit & tergiversatus est. Nihil tamen dum superstes Lysander fuit, patefactum est, sed post obitum ejus. Ipsijs autem Plutarchi verba hæc sunt: τὴν δὲ ὄλῳ Ἰππικῶν καὶ σκαιῶν ἔπλασμα-
 τῶν, καὶ Φαύλῳ ἔσαν, ἐδὲ ἀφ' ὧν ἔτυχεν δεξιαμύνειν, ἀλλὰ
 πολλὰς καὶ μεγάλας ὑποθέσεις, ὡς περ ἐν Δραγματάων μαθηματικῶν,
 προσλαβῶσαν, καὶ Δρατῶν λημμάτων χαλεπῶν ἐδυσπορίων ἵππὶ τὸ
 συμπέρασμα προσῆσαν, ἡμεῖς ἀναγεγραμμένον, ἀνδρῶν ἰσορικῶν καὶ
 φιλοσόφων λόγων κατακολυθήσαντες. ἡ γυναικὶν ἐν Πόντῳ κύειν ἐξ
 Ἀπόλλωνος Φαύλον, ὃ πολλοὶ μὲν (ὡς εἰκὸς ἡ) ἠπίστεον, πολλοὶ
 ἢ καὶ προσῆχον ὡς καὶ τεκνῶν παιδῶν ἄρῃεν, ὑπὸ πολλῶν καὶ γυναι-
 κῶν ἀναδεδίχθησαν τὴν ἐκτροφὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. ὄνομα ἢ τῶν
 παιδῶν Σιληνῶν ἐκ δὴ τινῶν αἰτίας ἐτέθη. ταύτῃ λαβῶν ὁ Λύσανδρος
 δεξιῶν τὰ λοιπὰ τὰ παρ' ἑαυτῶν προσετικταίνετο ἐσωφέβαινον, ὅσα
 ὀλίγους χροῖον ἐδὲ Φαύλοισι ἔμυθε παραγωνιστοῖς, οἱ τὴν τε
 Φήμην τὴν γενέσεως ἔμυθε τοῖς παιδῶν εἰς πίστιν ἀνυπόπτης προσῆχον ἄλλον
 τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀνυποπίστευτον εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ
 διέπειραν, ὡς ἐν γραμμασίσι ἀπορήθῃσι ὑπὸ τῶν ἱερέων φυλάττειν-
 το παμπάλαιοι δὴ τινες χρῆσμοι καὶ λαβῆν ὅσα ἔξει τῶν, ἐδὲ
 ἐντυχῆν θεμῶν, εἰ μὴ τις ἀρετὴ γενῶν ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκετο
 τῶν πολλῶν χροῖον, καὶ σωτήρημα τοῖς φυλάττεισι τὴν γενέσεως γυναι-
 κῶν ἀναδεδίχθησαν, καμῖσιν ἢ πᾶσι δέλτοις ἐν αἷσι ἦσαν οἱ χρῆσμοι. τέτων
 δὲ παρακατασκευασμένων, ἐδὲ τῶν Σιληνῶν ἐλθόντων ἕως χρῆσμοῦ ἀπαι-
 τεῖν, ὡς Ἀπόλλωνος παῖδα τῶν ἢ συμπελάττειν τῶν ἱερέων ἐξαυρα-
 βῶν ἕκαστα, ἐδὲ ἀπυνηθῆσαν περὶ τῶν γενέσεως. τέλος δὲ πεπεισμέ-
 νος ἦν, ὡς Ἀπόλλωνος ἡδὲ δεῖξαι τὰ γραμμάτια τὴν δὲ ἀναγνω-
 ναι πολλῶν παρῶντων, ἀλλὰς τε μαντείαις, καὶ ἢς ἐνεκα πλάσσει
 τὴν περὶ τῶν βασιλείαις, ὡς ἀμεινον εἶναι καὶ λώϊον Σπαρτιάταις ἐκ τῶν
 δεξιῶν πολιτῶν ἀρεμῶν τῶν βασιλείας. ἦδη ἢ ἔμυθε Σιληνῶν μερα-
 κῆς γεγονότος καὶ περὶ τὴν πράξιν ἡκούσας, ἐξέπεσε ἔμυθε δελφῶν ὁ

Λύσανδρος, ἀπλήρῃ τῇ ὑποκειμένων καὶ συμεργῶν ἐνός, ὡς ἐπ' αὐ-
τὴν ἔργον ἦλθεν, διαδειλιάσασθαι καὶ ἀναδύωτος. εἰ μὲν ἐφωρά-
θη γὰρ ἔλυσανδρος ζῶντος εἶπεν, ἀλλὰ μὴ τιμὴν τελευτήσω. Dolendum
fanè non addidisse ulterius Plutarchum, quam ex causa ac quomodo fraus hæc demum detecta fuerit.

Dum de Lysandro loquor, omittere nequeo & hoc sequens, quòd de eodem apud eundem existat Plutarchum :

Ἦν ὁ Διοπίτης, ἀνὴρ λησιμολόγος, ἐν Σπάρτῃ, μακρῶν τε
παλαιῶν ὑπόπλεως, ἔδοκῶν περὶ τῶν θεῶν σφόδρα εἶναι καὶ περὶ θεῶν.
ἔτασεν οὖν ἐφῆθημιθὸν εἶναι χωλὸν γυνεὸς τῆς Λακεδαιμόνων βασιλείας.
καὶ λησιμὸν ἐν τῇ δίκῃ ποιεῖτον ἀνεγίνωσκε.

Φράζο δὴ Σπάρτῃ, καίπερ μεγάλαυχος εἶσαι,

Μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάβη χωλὴ βασιλείας.

Δηρὸν γὰρ νῆσοί σε κατασχίσασιν ἄελπεσι,

φθισίερον τ' ἴππῃ κῦμα κυλιδομένης πολέμοιο.

Πρὸς ταῦτα Λύσανδρος ἔλεγεν, ὡς εἰ πάντοτε φοβοῖντο τὸ λησιμὸν
οἱ Σπαρτιάται, φυλακτέον αὐτοῖς εἴη τὸ Λεοντυχίδην. εἰ γὰρ εἰ
προσπαύσας πῶς τὸ πόδα βασιλεῖοι, τῶν θεῶν διαφέρειν, ἀλλ' εἰ
μὴ γήσιος ὦν μηδὲ Ἡρακλείδης, τῆτο τιμὴν χωλὴν εἶναι βασι-
λείαν.

*Sed Diopites erat Spartæ vir Fatidicus, qui veteres
Sortes tenebat, habebaturque in rebus Divinis sapiens &
doctus. Hic perhibebat nefas esse, quenquam regnare La-
cedæmone claudum, atque Oraculum in Judio hoc reci-
tavit :*

Tu, quamvis animo tumeas, ô Sparta, superbo,

Te rectam pedibus prorsus circumspice, claudum

Ne lædat regnum. Longi te namque labores

Et subiti cingent, Martisque agitaberis undis.

*Ad ea respondit Lysander : si Oraculum hoc magnopere
Spar-*

Spartiatæ religioni haberent, vitandum iis Leontychidem. Neque enim si is qui offendisset pedem regnaret, id Deum laborare: verum si adulterinus & alienus foret ab Herculis gente, hoc claudum regnum esse. Quo vitio laborare Leontychidem ostendebat Agefilaus. Verum addamus hisce, quæ habet idem ille Plutarchus de Alcibiade, in vita Niciæ; ubi hoc modo loquitur: Atqui multa dira etiam à Sacerdotibus adversus susceptam expeditionem memorantur obnuntiata. Sed alios habuit Alcibiades Vates, atque ex vetustis quibusdam vaticiniis magnum decus prænuntiavit Athenienses ex Sicilia deportaturos. Legatos quoque subornaverat, qui ab Jove Ammone reversi fuerant cum Sortibus, quibus significabatur capiendos ab Atheniensibus omnes Syracusanos. Adversa vero, verentes malè ominari, occulebant.

καίτοι λέγεται πολλά καὶ τῶν τῶν ἱερέων ἐναντιῶν πρὸς τὴν στρατείαν· ἀλλ' ἐπίστευον ἔχον μάντις ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐκ δὲ πινων λογίων πρὸς φερε παλαιῶν, μέγα κλέος τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ Συκελίας ἔσσεσθαι. καὶ θεοπέποι πινὲς αὐτῶν παρ' Ἀμμονίου χρησμὸν κωμίζοντες αἰς λήγονται Συρακυσίαις ἀπαντὰς Ἀθηναίους. τὰ δὲ ἐναντία, φοβέμενοι δυσφημεῖν, ἔκρυπτον.

Videmus fanè ex talibus exemplis, quam meritiò suspecta fuerint Oracula hominibus, qui non nimium obestæ naris hinc de cæteris conjecturam faciebant. Hinc, ut Demosthenes de Pythia questus fuerat eam Φιλιππίῳ. [Cujus dicti occasionem ac causam non obscure nobis indicat ille qui, in Oratione suâ contra Ctesiphontem in Demosthene omnia, & omnibus modis, culpæ atque obrectare conatur, Æschines; hisce verbis: οὐχ ἰκανὸν ἦν ἔτι τοῖς μυστηρίοις φανέν σημεῖον φυλάξασθαι ἢ τῶν μυστῶν πελοπότη; καὶ περὶ τῶν Ἀμμωνιάδης μὲν πρὸς ἐλεγε δὲ λαβῆσθαι, ἔτι πῦρ πρὸς εἰς Δελφῶν ἐπερησομένους τῶν θεῶν, ὅ, πρὸς πρὸς πρὸς; Δημοσθένης δὲ ἀντέλεγε, Φιλιππίῳ τὴν Πυθίαν φάσκων, ἀπαίδευσθαι αὐτὸν, καὶ ἀπολαύων

λαίων καὶ ἐμπνευλάμνος τ' διδομένης ὑφ' ὑμῶν αὐτῶν ἐξουσίας ; Non satis valebat ad ostentum illud , quod *Mysteriorum* diebus significatum fuerat , præcavendum , *mystarum* interitus ? Non . *Amyniades* prædixerat ut & caveremus , & certos homines , qui ab *Apolline* requirerent quid facto opus esset , *Delphos* mittremus ? non *Demosthenes* adversabatur ? quum *Pythiam* cum *Philippo* facere diceret , homo omnis doctrinæ atque humanitatis expertus , & hac , quam ei datis licentiâ immoderate perfruens , eâque se ad saturitatem explens atque ingurgitans .] Sic quoque Athenienses , teste *Plutarcho* in *Nicia* de eadem querebantur : ita enim ille , οἱ δὲ ταῦτα μὲν ἔφασαν εἶναι Δελφῶν πλάσματ' , πεπεισμένων ὑπὸ Συρακυσίων .

At hi [*Athenienses*] commenta hæc *Delphorum* dictabant esse à *Syracusanis* corruptorum . Quod ni sæpius factum constitisset , non verisimile est , eos hæc ita publice asserere voluisse . * Quam parvi autem fecerint (imò neque id dissimulaverint) *Principes* & *Magnates* *Oracula* , si non pro placito respondissent , ostendam quoque ; postquam ex *Herodoto* prius historiam , legi hîc dignissimam , adduxero .

Est autem ea quam habet lib. I. de *Paçtya* , hisce verbis : οἱ ἢ Κυμαῖοι ἐγνωσαν συμβαλῆς πέρι ἐς θεὸν ἀνώσασθαι Ἐν ἐν Βραγχίδησι . ἦν γὰρ αὐτῶν μαρτυρίον ἐκ παλαιῆς ἰδρυμένην , τὰ Ἴωνες πε πάντες ἐ Ἄιολεῆς ἐλάθσαν χρέεατ' . οἱ ἢ χῶρετ' ἔτ' , ἐπὶ τ' *Μιλησῆς* ὑπὲρ Πανόρμου λιμένος . πέμψαντες ἂν οἱ Κυμαῖοι ἐς τὰς Βραγχίδας θεοπέπυς , ἠρώτων πεὶ Πακίυλον ἐκείον πε πείοντες , θεῶσι μέλλοιεν χαλεπεῖατ' , ἐπειρωτῶσι δὲ σφι ταῦτα χεσηήρον ἐγένετ' , ἐκιδδύναγ Πακίύλου Πέρσησι , ταῦτα ἢ ὡς ἀπεινεχθέντα ἠέκασαν οἱ

KU-

* Revocet , quæso , Lect. heic etiam in memoriam , ea quæ ex *Eusebii* lib. vi. *Præparat. Evangelic.* jam superius attuli , de fraudibus *Antistitum* , etiam suâ ætate detectis ; & ex eorum propria confessione patefactis .

Κυμαῖοι, ὀρμιάζοντες ἐκδιδόναι ὀρμειωμένους ἢ ταῦτη ἔπι πλήθεσσι, Ἀριστόδικον ὁ Ἡρακλείδης, ἀνὴρ τῶν ἀστῶν ἐὼν δοκιμῶς, ἔρχετο μὴ πηγήσασιν ταῦτα Κυμαίσις, ἀπιστῶν τε τῶν χρησμῶν, καὶ δοκιῶν τῆς θεοπέρας ἔλεγετο ἀληθείας. ἐς ὃ, τὸ δαΐπερον περὶ Πακτύου ἐπειρησόμενοι, ἤσαν ἄλλοι θεόπεποι, τῶν καὶ Ἀριστόδικον ἦν. ἀπικόμενοι ἢ ἐς Βραγχίδαις, ἐχρησιμαζέοντες ἐκ πάντων Ἀριστόδικος ἐπειρωτῶν τὰδε, Ὡναξ ἦλθε παρ' ἡμέας ἰκέτης Πακτύης ὁ Λυδός, Φόρων θάνατον βίαιον πρὸς Περσῶν· οἱ δὲ μιν ἐξαίτιοντα, παρθένα κελύοντες Κυμαίσις. ἡμεῖς ἢ δειμαίνοντες τῶν Περσῶν διώματι, τὸ ἰκέτιον ἐς τὸδε ἔπι τετραμήκαρον ἐκδιδόναι, πρὸν ἂν τὸ λαπὸ σέυ ἡμῖν δηλωθῆναι ἀρεκέως ὀκότερα ποιέμενοι. ὁ μὲν ταῦτα ἐπειράσας ὁ δὲ αὐτῶν τὸ αὐτὸν σφισι χρησμὸν ἔφαινε, κελύοντες ἐκδιδόναι Πακτύου Πέρσησι. πρὸς ταῦτα ὁ Ἀριστόδικος ἐκ περσοῦς ἐποίησε τὰδε· περὶ τὸν νηὸν κύκλω, ἐξαίρειεσθαι πρὸς τὸ ἄλλα ὅσα ἦν νεοσδωμένα ὀρμίζων γενεαὶ ἐν τῶ νηῶ. ποιέοντες ἢ αὐτῶν ταῦτα, λέγετο Φωνῆν ἐκ τῆς αὐτῶν χυρῶσας, φέρεσθαι μὲν πρὸς τὸν Ἀριστόδικον, λέγεσθαι δὲ τὰδε, Ἀνοσιώτατε ἀνθρώπων, τί τὰδε πολυῶς ποιέειν; τῆς ἰκέτας μὲν ἐκ τῆς νηὸς κεραίσεις; Ἀριστόδικον δὲ ὅσῳ δότορῶσασας, πρὸς ταῦτα εἰπεῖν, Ὡναξ, αὐτῶν μὲν ἔτω πῶσι ἰκέτησι βοηθείας, Κυμαίσις δὲ κελύεις τὸ ἰκέτιον ἐκδιδόναι; τὸ δὲ αὐτῶν ἀμείψασθαι πῶσδε, Ναὶ κελύεις, ἵνα γε ἀπεθήσωντες θῆσον δότορῶσδε, ὡς μὴ λοιπὸν περὶ ἰκετῶν ἐκδοσιος ἔλθοιτε ὅππῃ τὸ χρηστήριον.

Deinde Mazares nuntios Cumam misit qui Pactyan resciscerent, Cumaei verò consilio inito statuerunt ad Deum apud Branchidas referendum, quid facto opus esset. Erat enim illic Oraculum pervetustum quo Aoles Ionesque communiter uti consueverant. Oraculum hoc in Milesiorum agro est situm, supra Panormum portum. Missis igitur ad Branchidas, consultoribus, rogabant, quidnam facientes hac in re Deo gratificaturi essent. Consulentiibus respondebatur, Pactyan Persis esse permittendum. Quae quum relata

audirent Cumæi , Pætyan tradere decreverant. Quum autem vulgus hoc decrevisset , Aristodicus Heraclidis filius , vir inter cæteros Cumæos clarus , seu Oraculo parùm fidens , sive ipsos Consultores Oraculi responsum non recte proferre existimans , constanter obstabat , quominus Oraculo Cumæi obtemperarent. Unde factum est , ut iterum de Pætya interrogaturi alii mitterentur Sacerdotes consultores , inter quos ipse quoque Aristodicus erat. Hi quum ad Branchidas pervenissent , unus ex omnibus Aristodicus consulebat Oraculum , sciscitans in hæc verba : *ô Rex , venit ad nos supplex Pætyas Lydus , mortem fugiens violentam ; Persæ , eundem repetentes , jubent Cumæos hominem dimittere. Nos Persarum potentiam formidantes , tamen supplicem nondum reddere ausi sumus , donec intelligeremus ex te indubitato , quid facere nos conveniret. Hunc in modum sciscitanti Aristodico , idem rursus respondebatur , quod priores retulerant nempe Pætyan Persis permittendum. Post hæc Aristodicus tale quippiam de industria aggreditur : Templum circumiens passeris aliasque aviculas , quæ forte in Templo illic nidulabantur , è nidis exemit. Quæ quum ille faceret , memorant vocem ex adyto auditam , quæ ad Aristodicum ferretur , atque hujusmodi quædam sonaret : *hominum scelestissime , quæ libido te adegit , ut auderes meos supplices diripere ? Aristodicum nihil dubitasse ad hunc modum respondere : Tune Rex , sic auxilium fers supplicibus , & Cumæos jubes supplicem Pætyan tradere Persis ? Cui Deus respondens , equidem , inquit , jubeo ut impii malè pereatis , neque deinde Oraculum hoc de reddendis vestris supplicibus laceßatis.**

Videmus hic clarè , Antistites per Aristodicum confusos nihil habuisse quod responderent ; ideoque , ut ille , cum sociis , in malam rem abiret jussisse : quasi Deus ille , seu Diabolus,

bolus, qui sane novisse debuerat, quo animo Aristodicus avicularum nidos ita turbaret, hoc jussisset. Sed & Aristodicum talia jam antea suspicatum, imò forsàn & aliis exemplis motum præsensisse, adeoque non solum se secundis consultoribus immiscuisse, verum & ipsum pro cæteris onus hoc (Deum consulendi) suscepisse, satis clare mihi constare videtur, ex historiæ hujus circumstantiis: ac præterea quidem præcipuè, quod solos Milesios ex cunctis Ionibus cum Cyro fœdus pepigisse probe nosset.

Ut autem in Templis Fatidicis fallebant incautos ingenui isti Antistites ac Prophetæ; Sic quoque per versus Fatidicos, sive Sortes carmine conscriptas, consultores suos ludebant Sortilegi. Quod idem ille Herodotus nos docet libro 7. sub initium, hoc modo: *Deinde in Pisistratidæ qui Susa adscenderant, tum eadem verba habuerunt quæ Aænadae, tum vero prætendebant, quem secum habebant, Onomacritum Atheniensem Sortilegum & Musæi Sortium ediffertatorem. Adscenderant enim [cum ipso] postquam post inimicitias cum eo denuò in gratiam redierant. Nam Onomacritus ab Hipparcho Pisistrati filio Athenis fuerat ejectus, quod à Lafo Hermionensi manifesto deprehensus fuisset, inter Musæi Sortes hanc etiam inseruisse, fore ut insulæ Lemno adjacentes mari submergerentur. Ob id Hipparchus hominem ejecerat, quum familiarissime illo antea uteretur. Tunc autem quum unà cum illis [Susa] adscendisset, quoties in conspectum Regis veniebat, Pisistratidis honorifice de ipso loquentibus, aliqua ex illis Oraculis recitabat. Ex quibus ea quæ cladem Barbaro portendebant, tacebat, & contra faustissima quæque excerpbat: nimirum in satis esse ut Hellespontus à viro Persa ponte jungeretur, & ad expeditionem illam pertinentia recensens. Hic igitur Oracula commemorando cum Rege agebat: Pisistratidæ vero & Aænadae suas sententias proferendo.*

καὶ δὲ πρὸς τῆσιν ἔτι πλέον προσώροντο οἱ ἔχοντες ὀνομακρίτων, ἀνδρῶν Ἀθηναίων, χρησμολόγων τε καὶ διαθῆτων χρησμών τῶν Μυσαίων. ἀναβεβήκεισαν γὰρ πῶν ἐχθρῶν προσκαταλυσάμενοι. ἐξελάθη γὰρ ὑπὸ Ἰππάρχου ἔπεισευατο οἱ ὀνομακρίται ἐξ Ἀθηναίων, ἐπ' αὐτοφάρω αἰλῆς ὑπὸ Λάσσης ἔπεισευατο ἐμποίοντες ἐς τὰ Μυσαίαις χρησμών, ὡς αἱ ἔπι Λήμνα ἔπεισευατο νῆσοι ἀφανίζοιαν ἐκ τῆς θαλάσσης; διὸ ἐξέλασέ μιν ὁ Ἰππάρχου, πρῶτον χρησμών καὶ μάστιγι. ἔπει δὲ σιωνιστάς, ὅπως ἀπέκριντο ἐς οὐκὶν πῶν βασιλῆου, λεγόντων τῶν Πεισιπραϊδῶν. περὶ αὐτῶν σεμνὸς λόγος, κατέλεγε τῶν χρησμών. εἰ μὴ τε ἐνέοι σφάλμα φέρων τὰ βαρβάρων, τῶν μὲν ἔλεγε εἶδεν, εἰ δὲ τὰ ἀτυχέστατα ἐκλεγομένων. ἔλεγε πῶν τε Ἑλλῆσποντον ὡς ζυχθῆναι χρησμών εἴη ὑπὸ ἀνδρῶν Πέρσων, πῶν τε ἔλασιν ἐξεγρομένων. ἔπει τε δὴ χρησμοδῶν προσεφέρετο, καὶ οἱ τε Πεισιπραϊδαὶ καὶ οἱ Ἀλδαδαὶ γνάμας ἀποδεικνύμενοι.

Ex qua, de Onomacrito, historia videmus artes atque imposturas horum Divinatorum Sortilegorum : ut qui vel inferent Sortibus, sive versibus Fatidicis Vatum, ea quibus movere aut spe aut timore aliove affectu se posse sperarent ; vel ea producerent ac decantarent, quæ fausta consultoribus videbantur; quæ infauusta verò, reticerent ac supprimerent. Non enim ullum mihi dubium est, quin & in cæteris Oraculis, sive Sybillinis, sive aliis, frequenter admodum idem fictitatum fuerit. Etiam si vanis hujusmodi artificijs, nulli cordatori ullam unquam spem aut metum, lætitiã aut terrorem, injecerint.

Quum igitur talia, atque hujusmodi multa alia, experti essent ac perspicerent fati homines Politici; quis miretur eos tam parvi sæpe fecisse Oraculorum responsa; ut si non è re sua esset, quod responsum fuerat, ii aut pro parte tantum, aut omninò non, iis obedirent. Quod patet ex hisce sequentibus exemplis : quorum primum nobis dat Herodotus, lib. vii.

hoc modo : οἱ ᾗ σωμότητι Ἑλλήνων ὄπτι τὰ Πέρσῃ , μὲ τὴν
 δόπομψιν τῆ κατὰσκόπων , δόπερα ἔπεμπον ἐς Ἄργῳ ἀγγέλως .
 Ἄργεῖοι ᾗ λέγωσι τὰ κατ' ἐωῦτὲς γνέωξ ᾗδε , πυθέωξ ᾗδ ᾗπτικα
 κατ' ἀρχαῖς ἄ ὅκ ἔ βαρβάρω ἐγειρόμωρα ὄπτι τὴν Ἑλλάδα πυ-
 θόμωροι ᾗ κῆ μαθόντες ᾗς σφέας οἱ Ἑλλήνες παρήσοντω ᾗδραλαμ-
 βάνοντες ὄπτι τῆ Πέρσῃ , πᾗμψαυ θεοπέπρω ἐς Δελφῶς , τῆ θεὸν
 ἐπερησοῦμωξ ᾗς σφι μέλλῃ ἀρῆσον πᾗέσι γνέωξ . νεωσὶ γάρ σφειον
 τεθνάναυ ἐξακιχλίως ἰσὸν λακεδαμονίων ἔ κλεομένηῳ ἔ Ἄναξαν-
 δρᾗδεω . τᾗνδε δη εἶνεκα πέμπειν . τὴν ᾗ Πυθίῃ ἐπειρωτᾗσι ᾗ-
 τᾗσι ἀνελεῖν τᾗδε ,

Ἐχθρῆ ἀεικλίονεσι , φίλ' ἀθανάτωσι θεοῖσι ,
 εἶσω τῆ περσόλαιον ἔχων , πεφυλαγμένῳ ᾗσῳ ,
 καὶ κεφαλᾷ πεφύλαξο . κάρῃ ᾗ τὸ σᾗμα σιασίθ .

Τᾗτα μὲν τὴν Πυθίῃ ᾗρησῃ πρᾗτερον . μὲ δε , ᾗς ἐλθᾗν τᾗς
 ἀγγέλως ἐς δη τὸ Ἄργῳ , εἰσελθεῖν ὄπτι τὸ , βαλδύπῃρον , καὶ
 λέγειν τὰ ἐνπελαμῆνα , τᾗς ᾗ πρᾗς ἄ λεγόμενα ἰσσοκρένεωτα
 ᾗς ἐπᾗμοῖ εἰσι Ἄργεῖοι πᾗέειν τᾗτα , τρηκόντᾗ ἔτεα εἰρήνῃ απει-
 σάμωροι λακεδαμονίοισι , κῆ ἡγεόμωροι κῆ ἔ ἡμῖσῃ πάσης τῆ συμμα-
 χίης . καὶ τῃ κῆ γε ἔ δίκαιον γίνεωξ τὴν ἡγεμονίῃ ἐωῦτᾗν , ἀλλ'
 ὄμωξ σφι δσοκρένεωξ , καίπερ ἀπαγορᾗόνῳς σφι ἔ ᾗρησῃ μᾗ
 ποιέεωτα τὴν πρᾗς τᾗς Ἑλλήνας συμμαχίῃ . απεδῃν δῆ ἔχρει
 απονδᾗς γνέωτα τρηκοντᾗπέπρω , καίπερ ἔ ᾗρησῃον φοβιομέ-
 νοισι .

Post quorum reditum Græci qui contra Persam conjura-
 rant nuntios iterum Argos miserunt ; quibus Argivi re-
 sponderunt , se ita egisse . Quum jam inde ab initio audivis-
 sent , quæ Barbarus adversus Græciam moliretur , ἔ fore
 animadvertissent , ut Græci ipsos nihilominus quam cæteros
 adversus Persam assumerent , se Delphos misisse qui Deum
 consularent , quid sibi optime facientibus esset eventurum
 (nuper enim sex millia suorum fuisse interempta à Lacedæ-

monii & Cleomene Anaxandridæ filio, eâque de causa se misisse,) & iis qui missi fuerant interrogantibus, sic Pythiam respondisse:

*Finitimis invise, Deis dilecte beatis,
Interior tutamen habens, impune maneto,
Et tutare caput: nam membra tuebitur illud.*

Hæc illis Pythia prius responderat. Postea vero quam nuntii Argos venerunt Senatūque ingressi mandata retulerunt. Argivi responderunt ad ea quæ dicebantur, se promptos esse in triginta annos pacificare cum Lacedæmoniis, percussio fœdere: sed ea conditione, ut dimidium Imperii penes se esset. Quamquam enim jus imperandi ipsorum esset, tamen dimidio imperii se esse contentos. Hoc ajebant suum Senatū respondisse, QUAMVIS DISSUADENTE ORACULO Societatem contrahere cum Græcis, quod etsi formidarent, tamen properare ut fœdus triginta annorum feriretur, &c.

Secundum habemus apud eundem Herodotum lib. v. Ἀιγινήτων δὴ ἐδύεν τὴν Ἀπικῆς τὰ ποταμολαοσια ἔθνη Ἀθηναίοισι ὀρμημφοῖσι ἐπὶ τῆς Αἰγινήτας στρατεύουσι, ἤλθε μωυτήιον ἐκ Δελφῶν, Ἰππάρχοντας δὲ τῆς Αἰγινήτων αἰκίς τρηκόντα ἔτια, τὰ ἐνὶ κτὲ τρηκόντα, Αἰακῶν πέμψου ἀποδέξαντας, ἀρχεῖται ἔτι πρὸς Αἰγινήτας πόλεμος καὶ σφι χωρήσει τὰ βέλονται. ἦν ἡ αὐτίκα Ἰππυστρατεύουσι, πολλὰ μὲν σφέας ἐν τῶν μεταξύ τῆς ἡρώης πελάγου, πολλὰ δὲ καὶ ποιήσεν. πάλαι μὲν τὸ κατὰ σφίσι πῶτα ὡς ἀπενεχθέντα ἀκρωσι οἱ Ἀθηναίοι, τῶν μὲν Αἰακῶν πέμψου ἀπεδέξαντο τῆς τὸ νῦν Ἰππὸς τῆς ἀγορῆς ἰδρυται τρηκόντα δὲ ἔτια ὡς ἀνέχοντο, ἀκρωσιτες ὅπως ἡρώην εἰς Ἰππὸν πεποιήσας ἔτι Αἰγινήτων ἀνάρσια.

*Qui [Æginetæ] quum maritima Attica vastarent,
Atheniensesque adversus Æginam expeditionem inirent,
adve-*

advenit è Delphis Oraculum, ut ab Æginetis lædendis triginta annos abstinerent, tricesimo anno, quum fanum Æaco dicassent, bellum cum Æginetis inchoarent, ad votum eis re successurâ. Sin bellum continuò inferrent, fore ut interea multa detrimenta acciperent & inferrent, sed ad extremum ipsi subigerentur. Hoc Oraculum ad se Athenienses allatum ubi audiere, eatenus (NB.) ei obtemperandum censuerunt ut Æaco fanum dicarent, quod nunc in foro exstructum visitur. Sed annos iriginta non abstinuerunt, quum audissent sibi esse abstinentum passis hostilia ab Æginetis.

Videmus ex hisce, usos in rem suam politicos Oraculis. At si non pro voto aut voluntate respondissent, iis minimè paruisse; aut solum in quantum ipsis id conduceret. Si autem credidissent hi homines, Divina hæc revera fuisse responsa Deorumque monita, minas, ac promissa: minimè verisimile est eos tam parum fuisse Oraculis obaudientes. Notandum autem simul, in transitu, in responso de Æginetis dato Atheniensibus; rem prædictam ab Oraculo eum non habuisse exitum quem Pythia futurum cecinerat. Sed hujusmodi casus quotidie experiebantur. Atque hinc maximus Oraculorum apud cordatiores contemptus.

Addamus denique his exemplis etiam hoc sequens quod nobis narrat Strabo libro octavo, ex Ephoro: τὸς δὲ Πελασγῶς, μὴ ὄντι ἐπὶ τῷ πολέμῳ, ἡρησιεραζομένης ἀπελθεῖν. ἀπελθεῖν δὲ καὶ τὸς Βοιωτῶς. Τὸν μὲν ἐν τοῖς Πελασγοῖς δοθέντα ἡρησιμὸν, ἔφη μὴ ἔχειν ὄπειν. τοῖς δὲ Βοιωτοῖς ἀνελεῖν τὴν περὶ Φῆν, ἀσεβήσαντας εὖ πράξειν. τὸς δὲ θεοὺς ἰσχυροτάτους χαλεποτάτην τοῖς Πελασγοῖς τὴν περὶ Φῆν ἀφ' ἧς τὸ συγγένες, (ἵππει ἔτι ἱερὸν Πελασγικὸν ἐξαρχῆς ἰσῆρξεν) ἔτιως ἀνελεῖν, ἀρπάσειν τὴν ἀνδρωπον εἰς πυρὰν ἐμβαλεῖν ἐνθυμηθέντας, εἴτε καυερήσασαν, εἴτε μὴ, πρὸς ἀμφοτέρω ὁρθῶς ἔχειν· εἰ μὲν παρερησιερασε,

καλαθείσης αὐτῆς· εἰ δ' ἔδεν ἐνακέρησε, Ἔ' πρῶτον αὐτῶν
 προξάντων. τὰς δὲ περὶ τὸ ἱερόν, Ἔ' μὲν ἀκρίτως κλείνειν τὰς
 προξάντας, καὶ πῶτ' ἐν ἱερῷ, μὴ δοκιμάσαι, καθίσταται δ' εἰς
 κελσὶν· καλεῖν δ' ἅπ' αὐτὰς ἱερείας, ταύτας δὲ εἶναι τὰς προφήτιδας·
 αἱ γὰρ λοιπαὶ τελευτῶν ἔσαν παρῆσαν. λεγόντων δὲ ὡς ἔδαμξ νόμοθ
 εἴη δικάζειν γυναῖκας, προσελέαθ καὶ ἄνδρας ἴσως ταῖς γυναῖξι
 ἢ ἀρεθμόν. τὰς μὲν ἔν' ἄνδρας ἀπογῶνας, τὰς δὲ γυναῖκας
 κατὰ γυναικῶν ἴσων δὲ ψήφων ἡμοιωμένων, τὰς ἀπολυτοῦς νικῆ-
 σαι· ἐκ δὲ τῶν Βοιωτῶν μόνους ἄνδρας προσεπίλειν ἐν Δω-
 δώνη.

*Pelasgos durante adhuc bello abiisse ut Oraculum [Dodo-
 daeum] consulere: idem Bæotos etiam fecisse. Ac Pelas-
 gis quidem quid responsum fuerit, fateitur [Ephorus] sibi
 non constare. Bæotis autem Antistitam respondisse, rebus usu-
 ros secundis, si impie agerent. Qui missi erant scitatum, su-
 spicatos vatem in gratiam Pelasgorum, qui ejus gentiles es-
 sent (nam ab initio templum id Pelasgicum fuit) sic re-
 spondisse, correptam in rogam conjecisse: quod sic ratio-
 narentur, sive jure id facinus sive injuria perpetrasse eos
 judicatum fuisset, utroque rem modo bene habituram: nimi-
 rum ea, siquidem Oraculum mala fide edidisset, supplicio
 affecta: sin vero nihil fraudis commisisset, à se id factum
 fore, quod jussi erant. Enimvero eos quibus templum curæ
 erat, autores hujus facinoris indicta causa, idque in tem-
 plo, necandos non censuisse: rem ad judicium detulisse, quod
 facerent mulierum sacerdotum, quæ eadem erant fatidicæ,
 reliquæ duæ: solebant enim tres esse. Bæotis autem cau-
 santibus nullibi leges mulieribus judicium permittere, totidem
 eis viros fuisse adjunctos. Porro viros absolviße, mulieres
 damnasse; cumque essent æquales numero sententiæ, absol-
 ventes vicisse: ex eoque receptum ut apud Dodonam solis
 Bæotis viri Oracula redderent.*

Notan-

Notandum hîc accepisse quidem, sed simul occultasse Pelasgos Responsum illud, quod ipsi quoque ab Apolline nacti essent. Quod merito suspectum erat Bœotis, quum scirent Pelasgos gentiles Dodonæis fuisse; eo quod id templum initio Pelasgicum fuisset: unde credebant Antistites Oraculi à Pelasgis esse corruptos: sicut istud vidimus in Oraculo Delphico; ubi Antistites à partibus Philippi Macedonis stabant, cum jam ille post Phocenses, sacro isto bello devictos Delphos in sua potestate haberet, ac dominaretur Amphictyonensibus.

Hinc igitur facilius perpendebant Responsi istius ἀτροπον plane, atque iniquam absurditatem: qua sic cogebantur (si Oraculi Responso obsequerentur) sese omnium calumniis atque odiis objicere. Quare hi, ut quasi cæco obsequio, Pythiæ Responfa ac præcepta exsequi viderentur; ac simul de ipsa vindictam fumerent, sub prætextu divinæ voluntatis, quod Deus ipse ita illis præcepisset, hanc Pythiam rogo impositam comburebant.

Si enim vera, ac sincera, responderat Pythia, illi ipsam comburendo reverâ impie agebant: sin maligne, vindicta utebantur. Quapropter & isti, qui templo præerant, hæc fat clare perspicientes, hîc, quasi in medio constituti, nihil super hoc negotio definire voluerunt; verum ad alios hoc iudicium remiserunt. Ubi Bœoti, cum id mulieribus templi Antistitibus commissum fuisset, hoc nullo modo concesserunt; quod istæ ipsis à Pythiæ partibus, nec immeritò, stare viderentur. Unde & viri totidem mulieribus adjuncti, (quamvis mulieres damnarent Bœotos, ipsos ex adverso absoluebant. Videbant nimirum hos Bœotos satis justam vindictam de hac Pythia, sive affectu, sive pecunia corruptâ (cujus rei plura exempla nobis occurrunt) sumpsisse. Ex quibus (si modo constet de historiæ veritate) patet, rem hîc plane actam

fuisse ex studio partium : neque ullam causam Diabolicam præternaturalem huic negotio, ut necessariam, interfuisse.

Ut autem parvi admodum sæpe faciebant Oracula vel celebratissima, sic minimè curabant Haruspicinam, Auguria, cæteraque Divinationum genera.

De Cæsare hinc Suetonius, cap. 59. *Ne religione quidem ullâ à quoquam incepto absterritus unquam vel retardatus est. Cum immolanti aufugisset hostia, profectiorem adversus Scipionem & Fabam [quos quoque devicit] non distulit. Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa. Ad eludendas autem Vaticinationes, quibus felix & invictum in ea provincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitæ salutioni cognomen erat, in castris secum habuit.*

Noverat sane vir acutissimus simul & fortissimus, Augures, qui semper erant è præcipuis civibus, maximæque apud vulgus auctoritatis, dum essent factionis Pompejanæ, omnia fingere; ut ipsum, aut saltem eos qui suarum partium erant, ab inceptis deterrent, & sic suis auxiliarentur partibus: ac sæpius ipse hujusmodi divinationes inanes ac falsasprehenderat.

De Flaminio Consule Plutarchus ita, in vita Marcelli: *οἱ δὲ περὶ ταῖς ἰσθαμικαῖς ψηφοφορίαις ὄξυφύλακτοι οἰωνὸς ἱερῆς, διεβέβαιοντο μοχθηρὰς καὶ δυσόρητας αὐτοῖς γενέσθαι τὰς ἰσθαμικῶν ἀναγορῶσι. ὁ δὲ ἐν ἐπιπέδῳ ἢ σύγκλητῷ ἵππῳ τὸ στρατιώτηδον γράμματα, καλεῖται καὶ μέγαπεμπομένη τὴν ἰσθαμικῶν, ὅπως ἀνελεθόντες, ἢ τάχιιστα τῶν δόχλων ἀπέπρωται, καὶ μηδὲν ὡς ὑπάτοι φθάσωσι περὶ τὰς πολέμιας. ταῦτα δεξάμενοι τὰ γράμματα φλαμίνου, εἰ πρότερον ἔλυον, ἢ μάχη συνάψας τρέψασθαι τὴν βαρβαρίαν, καὶ τῶν χώρων αὐτῶν ἵππιδραμεῖν.*

Comitiis autem Consularibus vitio creatos Consules Augures obnuntiaverunt. Extemplo igitur misit in castra Senatus literas, quibus Consules accersiverunt & revocaverunt Romam, ut Consulatu se primo quoque tempore abdicarent nec quicquam pro imperio adversus hostes gererent [quippe omnia hac de causa infausti fore eventus.] Eas allatas non prius Flaminius, quam fuis fugatisque barbaris, fines eorum esset depopulatus solvit.

De Papyrio memorabilia admodum sunt, quæ narrat Titus Livius, Historiar. lib. x. hisce verbis: *L. Papyrius jam per omnia ad dimicandum satis paratus, nuncium ad collegam mittit; sibi in animo esse, postero die, si per auspicia liceret, confluere cum hoste. Opus esse & illum quanta maxima vi posset Cominium oppugnare: ne quid laxamenti sit Samnitibus ad subsidia Aquiloniam mittenda. Diem ad proficiscendum nuncius habuit: nocte rediit; approbare collegam consulta referens.*

Ac paucis interjectis.

Tertia Vigilia noctis, jam relatis literis à collegâ. Papyrius silentio surgit, & pullarium in auspiciam mittit. NUL-LUM ERAT GENUS HOMINUM IN CASTRIS INTACTUM CUPIDITATE PUGNÆ; DUX MILITUM, MILES DUCIS ARDOREM SPECTABAT. Is ardor omnium etiam ad eos, qui auspicio intererant, pervenit. Nam quum pulli non pascerentur, pullarius Auspiciam mentiri ausus, tripudium solistimum Consuli nunciavit. Consul lætus auspiciam egregium esse, & Diis auctoribus rem gesturos, pronuntiat; signumque pugna proponit.

Ac paulò post:

Dum his intentus Imperator erat, altercatio inter pullarios orta de auspicio ejus diei, exauditaque ex equitibus Romanis; qui rem haud spernendam rati, Sp. Papyrio fra-

tris filio consulis ambigi de auspicio renunciaverunt. Juvenis, ante doctrinam Deos spernentem, natus, rem inquisitionem, ne quid incompertum deferret ad Consulem, detulit. Cui ille, Tu quidem mactis virtute diligentiaque esto: Ceterum qui auspicio adest, si quid falsi nunciat, in semetipsum religionem recipit. Mihi quidem tripudium nunciatum, populo Romano exercituique egregium auspiciū est. Centurionibus deinde imperavit, ut pullarios inter prima signa constituerent. Promovent & Samnites signa, insequitur acies ornata armataque, ut hostium etiam magnificum spectaculum esset. Priusquam clamor tolleretur concurrereturque, emissō temere pilo iētus pullarius ante signa cecidit, quod ubi Consuli nunciatum est, Dii in praelio sunt, inquit, habet pœnam noxium caput. Ante Consulem hæc dicentem, corvus voce clarâ occinuit; quo lætus Augurio Consul, affirmans nunquam humanis rebus magis præsentēs interfuisse Deos, signa canere & clamorem tollere iussit.

Quis credat ab hostibus hunc Pullarium, & non ab aliquo ex Romanorum exercitu, suggestu ipsius Papyrii, transfixum concidisse: tum ut sic vindictam consequeretur ab eo qui aut nimis temere rem ipse effutierat, aut nimis incautè aliis præsentibus (ac quibuscum ipsi non bene conveniebat) istud solstitium tripudium, quæque ad ipsum pertinebant, instituerat: tum ut sic & ejus mortem inopinam, apud stupidiores saltem, ac commune vulgus, (eosque præfertim, qui in tam tumultuario exercitus statu, nimis procul distantes, non ita statim penetrare poterant rei gestæ veritatem,) in bonum omen atque exercitui salutare converteret.

Nec crediderim ego, magis miraculo, quam artificio Consulis emissum corvum (de quo mentio) augurium fecisse. Pullarii sanè hi multa ludere ac fingere poterant, quibus superstitiosum vulgus, imò & quandoque ipsos Principes, Duces,

ces, aut Imperatores exercituum decipere valerent: præsertim si soli Auspiciis interessent: quod quandoque contingebat; uti ex præcedenti exemplo patere videtur, ac liquido patet ex sequentibus. Sic enim Livius, lib. 9. *Quibus Papyrus ait: Auspicia secunda esse, Tarentini, PULLARIUS nunciat. Litatum præterea est egregie, &c.* Et libro 41. *Super tam evidentem tristis Ominis eventum & ex PULLARIO auditum est, vitium in Auspicio esse.* Ex Plutarchi Marcello idem manifestum fit, item ex aliis. Quæ solitariae observationes merito erant cordationibus suspectæ: Unde & in Haruspicina (quæ qualis fuerit quoque & Cicero nobis indicat; & ex aliis notum fatis est) id vetuit Tiberius: qui teste Suetonio cap. 63. *Haruspices secreto ac sine testibus consuli vetuit.*

De Haruspicibus solis exta consulentibus (saltem absente Consultore) exemplum habemus in Curtio: qui libro VII. *Mos erat Aruspicibus, exta sine Rege spectare, & quæ portenderentur referre.* Ac paulò post: *Cum omnes à tam præcipiti consilio Regem deterrere cæperunt. Erygius maxime, qui haud sanè auctoritate proficiens apud obstinatum animum, superstitionem, cuius potens non erat Rex, incutere tentavit, dicendo, Deos quoque obstare consilio: magnumque periculum si flumen transisset, ostendi. Intranti Erigo tabernaculum Regis Aristander occurrerat, tristia exta fuisse significans. Hæc ex Vate comperta Erygius nuntiabat. Quo inhibito, Alexander non irâ solùm, sed etiam pudore confusus, quod superstitione quam celaverat, detegebatur. Aristandrum vocari jubet. Qui ut venit, intuens eum, Non Rex, inquit; sed privatus sum. Sacrificium ut faceres mandavi. Quid eo portenderetur, cur apud alium quam me professus es? Erygius arcana mea & secreta, te prodente, cognovit. Quem certum, Mehercule, habeo ex-*

torum interpretem metu suo. Tibi autem sapius quam potest, denuntio, ipse mihi indices, quid ex extis cognoveris, ne possis inficiari dixisse quæ dixeris. Ille exanguis attonitoque similis stabat, per metum etiam voce suppressa. Tandemque eodem metu stimulante, ne Regis expectationem moraretur; MAGNI, INQUIT, LABORIS, NON IRRITI, DISCRIMEN INSTARE PRÆDIXI. Nec me mea ars quam benevolentia magis perturbat. Infirmi-
tatem valetudinis tuæ video: & quantum in te uno sit scio. Vereor ne non præsentis fortunæ tuæ sufficere possis. Rex jussum confidere felicitati suæ remisit. Sibi enim ad alia gloriam concedere Deos. Consultanti deinde CUM IISDEM quonam modo flumen transirent, supervenit Aristander, non alias lætiora exta vidisse se affirmans, utique prioribus longe diversa: tum sollicitudinis causas aperuisse, nunc prorsus egregie litatum esse. Quis non videt quoque, Aristandrum se heic Alexandri voluntati, qui desiderabat Omina felicia, ut cæteros Duces ac milites animaret, accommodasse; atque hinc, inspectis denuò extis, cuncta felicia ac fausta annuntiasse. Itane tantillo temporis spatio, atque ob indignantem Alexandrum, mutata fuerint exta, ut post tam infelicia jam cuncta felicissima præmonstrarent?

Sed audiamus hic quæso, rursus Ciceronem: qui lib. 2. de Divinatione, ubi de Haruspicina differit, inter alia ita loquitur: Illud verò multò etiam melius, quod & à te usurpatum est, & dicitur ab illis [Chrysippo, Antipatro, Posidonio] cum immolare quispiam velit, tum fieri extorum immutationem, ut aut absit aliquid aut supersit: Deorum enim numini parere omnia. Hæc, mihi jam crede, ne anicula quidem existimant. An censes, eundem vitulum si alius delegerit, sine capite jecur inventurum: Sin alius, cum capite? hæc decessio capitis, aut accessio, subitane fieri potest, ut se
exta

exta ad immolantis fortunam accommodent? non perspicitis aleam quandam inesse hostiis diligendis, præsertim cum res ipsa doceat? cum enim tristissima exta sine capite fuerunt, quibus nihil videtur esse diuis: proxima hostia litatur sæpe pulcherrimè. Ubi illæ minæ superiorum extorum? aut quæ tam subita facta est Deorum tanta placatio? Sed affers in tauri opimi extis, immolante Cæsare, cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, ut sine corde victima illa viveret, judicandum esse, tum interuisse cor, cum immolaretur. Quis fit, ut alterum intelligas, sine corde non posse bovem vivere: alterum non videas, cor subito non potuisse nescio quò avolare? Ego enim possum vel nescire quæ vis sit cordis ad vivendum, vel suspicari, contactum aliquo morbo, bovis exile, & exiguum, & vietum cor, & dissimile cordis fuisse. Tu verò, quid habes, quare putes, si paulò ante cor fuerit in tauro opimo, subito id in ipsa immolatione interuisse? an quod aspexit vestitu purpureo excordem Cæsarem, ipse corde privatus est? Urbem Philosophiæ, mihi crede, proditis, dum Castella defenditis. Nam dum Haruspicinam veram esse vultis, Physiologiam totam pervertitis. Caput est in jecore, cor in extis jam abscedet, simul ac molam, & vinum insperseris, Deus id eripiet, vis aliqua conficiet aut exedet. Non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat. Quis hoc Physicus dixit unquam? Haruspices dicunt. His igitur quam Physicis, potius credendum existimas? Quid cum pluribus Dīs immolatur, qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur? Quæ autem inconstantia Deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, sæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianæ non bona? quid est tam perspicuum, quàm, cum fortuitò hostiæ

hostiæ adducantur, alia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia?

Hinc, qui in exercitu Cæsaris versabantur Haruspices, erant longe Sapientiores iis, qui Pompejo aderant, ac magis Politici, (nisi velis istos ex mandato Pompeji responsa sua dedisse) quod patet ex exemplo, quod habemus apud Plutarchum, in J. Cæsaris vita: Ποικιλῶς ἡ καθαρμὸν ἀπὸ τῆς διωάμεως, καὶ θύσων ἐπὶ πρῶτον ἱερέϊον, ὅθεν ὁ μάντις ἔφραζε, τελευτῶν ἡμερῶν μάχη κερήσασθαι πρὸς τὰς πολέμιας. ἐρομένης δὲ τῆς καίσιμης εἰ καὶ περὶ τῆς τέλους ἐνοεῖται τοῖς ἱερέοις ὄσημον, ἄυτος ἀνὴρ (ἔφη) σὺ τὰς βέβηλον ὑποκρίναιο. σπουδαῖο. μερόλιον γὰρ οἱ θεοὶ μεταβολῶν καὶ μεταπῶσιν ἵπτι τὰ ἐναντία τῆς καθεστῶτων δηλοῦσιν. ὥστε, εἰ ὠρὸν εὖ πρῶτον ἡγῆσαι σπουδῶν ἵπτι τὰς παρῶν, πῶς χείρονα προσδύναται πύχλω· εἰ δὲ κακῶς, πῶς ἀμείνονα.

Lustranti exercitum, & primam hostiam immolanti nunciavit Aruspex, intra triduum pugna cum hostibus decreturum. Exquirente Cæsare, ecquid in extis boni portenti de exitu consideraret: Rectius, inquit, tute tibi de eo respondeas. Mutationem enim Dii vicissitudinemque in diversa grandem status præsentis præsagiunt. Itaque si res tuas ducis in præsentia lætas, infestiores fortunam expectata: sin tristiores, lætiorem. Noverat autem optimè Aruspex ille, quo in statu res essent tunc Cæsaris; quibusque angustiis premeretur, ac necessitate pugnandi. Accommodabat igitur responsa sua rei præsentis, atque ambiguo simul eventui, quo pessimum statum, à nequaquam optimo potuerat redigi Cæsar.

Sed revertamur denuò ad exemplum nostrum è Curtio allatum. Dubitetne igitur quisquam non nimis obtusi ingenii, Aristandrum hunc in gratiam Macedonum annuntiasse Erygio tristitia fuisse exta? eundemque metu Alexandri, qui ipsum tam acriter increpaverat, cujusque iram noverat tam periculosa

Iosam subditis, mutatum, postea omnia læta ac fausta promississe? At Alexander talibus, in rem suam cum essent, utebatur: Sin contra, respuebat. Docet id exemplum sequens, quod ab eodem Curtio lib. ix. adducitur: *Fam admovebat Rex, cum Vates moxere eum cæpit, ne committeret, aut certè differret obsidionem: vitæ ejus periculum ostendi. Rex Demophoonta (is namque Vates erat) intuens, si quis, inquit, te arti tuæ intentum & exta spectantem sic interpellet, non dubitem quin incommodus ac molestus videri tibi possit. Et cum ille ita prorsus futurum respondisset: Cense ne, inquit, tantas res, non pecudum fibras, ante oculos habenti, ullum esse majus impedimentum, quam Vatem superstitione captum?*

Noverat quippe Rex ipsorum artes ac fraudes, ideoque utebatur iis, si militibus suis per ipsas animos addere metusque demere posse putaret. Tum enim Vatribus quam maxime utebatur. Ostendit hoc historia illa, quam narrat Curtius, lib. 4. cap. 10. in hunc modum: *Biduo ibi Rex stativa habuit; in proximum deinde pronuntiari jussit. Sed prima fere vigiliâ, Luna deficiens primùm nitorem sideris sui condidit: deinde, sanguinis colore suffuso, lumen omne fædavit, sollicitisque sub ipsum tanti discriminis casum ingens religio, & ex eâ formido quædam incussa est. Diis invitis in ultimas terras trahi se querebantur. Fam nec flumina posse adiri, nec sidera pristinum præstare fulgorem. Vastas terras, deserta omnia occurrere; in unius hominis jactationem tot millium sanguinem impendi: Fastidio esse patriam, abdicari Philippum patrem, cælum vanis cogitationibus peti. Fam pro seditione res erat, cum ad omnia interritus, duces, principesque militum, frequentius adesse prætorio; Ægyptiosque Vates, quos cæli ac siderum peritissimos esse credebat, quid sentirent, expromere jubet. At illi, (NB.) qui sa-*

tis scirent, temporum orbem implere destinatas vices, Lunamque deficere, cum terram subiret aut sole premeretur, RATIONEM QUIDEM IPSIS PERCEPTAM NON EDOCENT VULGUS: CÆTERUM AFFIRMANT, SOLEM GRÆCORUM, LUNAM ESSE PERSARUM: QUOTIES ILLA DEFICIAT, RUINAM STRAGEMQUE ILLIS GENTIBUS PORTENDI. VETERAQUE EXEMPLA RECENSENT PERSIDIS REGUM, QUOS ADVERSI DIIS PUGNASSE LUNÆ OSTENDISSET DEFECTIO.

Nulla res efficacius multitudinem regit, quam superstitio: alioqui impotens, sæva, mutabilis, ubi vanâ religione capta est, melius Variibus, quam ducibus suis paret. Igitur editam in vulgus Ægyptiorum responsa, rursus ad spem & fiduciam erexere torpentes. Rex impetu animorum utendum ratus, secundâ vigiliâ castra movit.

Addamus & hoc exemplum de eodem Alexandro, ex Plutarcho ipsius vitam describente: Ἀλεξάνδρου τῷ μὲν πολλῶ τῷ δυνάμει ἀναπαύοντι ὁπὸ πολλῶν ἀγῶνων τῷ ἔμπροσθεν, ὀλίγας δὲ πνας, ὡς μὴ χολάζοιεν οἱ πολέμιοι τοῖς τέχεσι προσάγοντι, Ἀλέξανδρον ὁ μάντις ἐσφαγάζετο καὶ τὰ σημεῖα κατηδόν, θρασύτερον διωρόσειτο πρὸς τὰς παρούσας, ἐν ἐκείνῳ τῷ μηνὶ πάντως αἰλιάσειτο τῷ πόλει. γηομένης ἢ χλωασμῆς ἐ γέλωτι (ἦν γὰρ ἡ πελοταία ἔ μηνὸς ἡμέρα) διηρημένοι αὐτὸν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς, ἐ συμφιλολιμέμευτο αἰεὶ τοῖς μαντιώμασιν, ἐκέλευε μηκέτι τριακάδα τῷ ἡμέραν ἐκείνῳ, ἀλλὰ τρίτῳ φθινόντι ἀριθμῆναι. καὶ τῇ σάλπιγι σημήνας, ἀπεπειράτο τῷ τειχῶν ἐρρωμένεσσαν ἢ περ ἐξ ἀρχῆς διανοήθη. γηομένης ἢ λαμπρῆς ὀπιβολῆς, καὶ μηδὲ τῷ ἀπὸ στρατοπέδου καρτερῶντων, ἀλλὰ συντρεχόντων καὶ προσβοηθέντων, ἀπέπαινον οἱ τύχοι. καὶ τῷ πόλει εἶλεν καὶ ἐκείνῳ τῷ ἡμέραν. Dum exercitum penè totum reficit à superioribus laboribus, Alexander, paucos autem, ne respirarent hostes, manibus admovet, Vates Aristander victimis casibus quum inspiceret

ret exta, confidentius asseruit apud coronam, urbem illo mense haud dubiè expugnandam. Quà dictum ejus ludibrio & risu excipiente, quod dies ea novissima esset, cernens Rex perplexum, favensque semper Vaticiniis, vetuit deinceps trigessimum illum diem, sed vigesimum octavum mensis numerari; signoque tubâ dato murum acrius, quam ab initio instituerat, est adortus. Quum urbs oppugnaretur impigre, neque illi qui in castris erant quiescerent, sed concurrerent ad opem ferendam, fracti Tyrîi sunt, urbemque Alexander illo cæpit die.

Addamus & hoc sequens, ex eodem Plutarcho: βυλόμε-
 νος ἡ τῶ θεῶ χρησαοῦς περὶ τῆ στρατείας, ἦλθεν εἰς Δελφὸς. καὶ
 κατὰ τύχην ἡμερῶν διποφραδῶν ἔσῶν, ἐν αἷς δ' νερόμιστοι θεμισθεῖν,
 πρῶτον μὲν ἐπέμπευ ὀρχακῶν τινῶ πρόμακτιν' ὡς ἡ δεικνύμενης,
 καὶ προσειχόμενης τῆ νομῶν, ὡς ἀναβάς βία πρὸς τὸν ναὸν εἴλεεν
 αὐτῶν. ἡ δὲ, ὡς ἐξητημένη τῆ σπαρῆς, εἶπεν Ἀνίκητος εἰ ὦ
 παῖ. τῆτο ἀκῶσαι Ἀλέξανδρον, ὅτι ἐπ' ἔφη χρῆσαι ἐπίστω μα-
 τῶμας, ἀλλὰ ἔχειν ὃν ἐβέλετ παρ' αὐτῆς χρησμένον. Delphos
 ad Apollinem de bello consulendum profectus, quod forte
 DIES NEFASTI essent, quibus non erat solenne Oracula
 edere, primò misit certos, qui Vatem orarent ut veniret. Re-
 cusante illâ, & legem prætendente, adscendit ipse, atque
 vi traxit eam ad Templum. Quæ illius expugnata contentio-
 ne ait, INVICTUS ES, FILI. Id audiens Alexander,
 negavit se alias SORTES quærere, sed jam habere quod
 petierat ab ea, Oraculum.

CAPUT XVII.

De Oraculis per ipsos Reges ac Principes constitutis ; ut Hephæstionis , Antinoï , ipsius Cæsaris Augusti ; quin & M. Aurelii Antonini. Porrò de Mysteriis , initiationibus , ac peccatorum confessionibus , &c. ut sic animos , imò & vitam consulentium (si id ita ipsis necesse foret , aut luberet) Oraculorum Antislites sub potestate sua haberent , aut retinerent. Quibus tamen frustra obstantibus , cuncta Oracula tandem (concurrente ad id quoque maxime Christianismo , aliisque ea occasione memoratis ,) penitus interierunt.

HÆc igitur ac similia nos clarè docent , quanti æstimaverint Principes minus superstitiosi Oracula , quibus aut utebantur , aut alias illa negligebant , prout rebus suis putabant magis minusve conducere. Atque historia illa de consultatione Alexandri ad Ammonem nobis manifeste indicat , ipsum stultæ ex superstitione multitudini , ut per talia imponeretur , operam dedisse. Quid quod & ipse *μαντείον* , sive *ρησθηριον* novum ut institueretur curaverit.

De Hephæstione enim ita scriptores veteres , ac primò quidem Curtius , lib. x. *Illud tamen verum est , quod Alexander Hephæstioni , tanquam Heroi sacrificari iussit.*

Sic & Plutarchus : *Τῆρον ἔδενι λογισμῶς ἔθ' πάθος Ἀλέξανδρος ἐνεγκεν , &c. ἕως ἐξ Ἀμμωνος ἦλθεν μαντεία , πρῶτον Ἡφαίστιονα , ἔπειτα ὡς ἡρώϊ τῷ Ἰσραηλῶσσι*

Hunc casum tulit parum sapienter Alexander , &c. Quoad ab Ammone allatum Oraculum est , ut Hephæstionem colerent pro Heroë , eique sacrificarent. At sciscitaverat , hæc

Alexan-

Alexander, ut testatur Arrianus, libro VII. Volebat nimirum ita sibi responderi : nec aliter ausi fuere Antistites , dum , ut ipsi in omnibus adularentur, aut metu coacti , aut pretio inducti essent :

Ἦκεν ἧ καὶ τῶν Ἀμμωνῶν οἱ θεοὶ , ἕστινας ἐστάλην ἐρησοῦντας, ὅπως θέμις αὐτῷ πρῶν Ἡφαιστῶνα. οἱ ἧ ὡς ἦρωϊ , ἔφησαν , ἔπι θύειν θέμις ὁ Ἀμμων λέγει ὁ ἧ ἔχαιρέ τε τῇ μαντείᾳ , καὶ τὸ δὲ τῶν ὡς ἦρωα ἐγέγραψε.

Venerunt & ab Ammone ii quos sciscitatum miserat , quosnam honores Hephæstioni tribuere fas esset. Qui quidem Ammonem respondisse nuntiabant , fas esse ut Heroi sacrificare. Quo Oraculo latatus , deinceps eum ut Heroëm coluit.

Heroës autem [non soli Dii, Dæque ; quorum quarumque neminis non alicubi , quorundam vero in pluribus locis simul , ἁγῆσθρα , μαντεῖα aut Sortes erant.] Vaticinandi potestatem habebant , uti ex exemplis Trophonii aliorumque manifestum est.

Hinc enim apud Lucianum (in mortuorum Dialogis) Trophonius Menippo respondit : ὦ Μένιππε , Ἀμφίλοχος μὲν ἔστ' ἂν εἰδείη ὁ , π αὐτῷ δὲ ποικιλιόν ὑπὲρ αὐτῶ , ἐγὼ ἧ ἦρωσ εἰμι , & μαντεύομαι , ἦν τις κατέλθοι παρ' ἐμέ.

Menippe , noverit Amphilochns hic , quid sit ipsi pro se respondendum. At ego Heros sum & Vaticinor , si quis ad me descenderit , &c.

Oracula autem per Hephæstionem fuisse data , ex sequentibus hisce Luciani , è libello de non temere credendis calumniis , apparet ; Παρὰ δὲ Ἀλεξάνδρῳ , μέγιστη ὅτε ἂν ἀπιστῶν διαβολὴ λέγοιτο , εἰ ἔλοιθ' τις μὴ σέβειν , μηδὲ προσκικεῖν τῷ Ἡφαιστῶνα. ἐπεὶ γὰρ ἀπέθανεν Ἡφαιστῶν , ὑπὸ τῷ ἔρωτι Ἀλέξανδρος ἐβελήθη προσδεῖναι καὶ τῶν τῇ λοιπῇ μεγαλειότητι , & θεὸν χειροῖσιν ἡσθαι τὸ τετελεσμένον. εὐθὺς νεὸς τε ἀνέστησαν αἱ πόλεις , καὶ

πρέμνη καθιδρύεσθαι, καὶ βαμοὶ ἐϋστία καὶ ἰορπή τῷ καινῷ τέτῳ θεῷ ἐπιτελέεσθαι. καὶ ὁ μέγιστος ὄρκος ἦν ἄπισται, Ἡφαιστίων. εἰ δὲ τις ἢ μαειδιάσει πρὸς τὰ γινόμενα, ἢ μὴ φαίνοιτο πάντο εὐσεβῶν, θάνατος ἐπέκειτο ἢ ζημία. ὑπολαμβάνοντες ὅτι οἱ κάλακες τὴν μετράκιωδι πύλῳ εἰς Ἀλέξανδρον Ἰππυμῖαν, πρῶτον εὐθύς, ἐάνεζωπύραν, ὀνείρατα διηγέμενοι εἰς Ἡφαιστίωνος, καὶ ἰάματα πρῶτον πόντες αὐτῷ, ἐμαντείαις Ἰππυμῖζοντες. καὶ τέλος, ἔθρονον παρέδρα, καὶ ἀλεξικάκῳ θεῷ. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ἴδετο τε ἀνέμων, καὶ τὰ τελευτάια, Ἰππυμῖ καὶ μέγα ἐφῆσεν, ὡσπερὶ εἰς θεῶν πάντων ὄντων μόνον, ἀλλὰ καὶ θεῶν ποιεῖν διωάμενος.

Apud Alexandrum gravissimi criminis reus fiebat, qui colere & adorare nollet Hephæstionem. Nam postea quam is e vivis excessit, amore victus Alexander, ad reliquam funeris magnificentiam additum voluit, ut mortuus inter Deos Hephæstion haberetur. Continuo civitates ei Tempa condiderunt, delubra dedicarunt, aras, victimas & festa huic novo Deo consecrarunt. Eratque nomen Hephæstionis jusjurandum omnium religiosissimum. Si quis autem vel risisset ad ea quæ fiebant, vel non omni studio colere visus esset, culpa capitalis erat. Assentatores autem perspecta hâc juvenili Alexandri cupiditate, ei ignem & fomitem addere cœperunt, somnia narrantes Hephæstionis, apparitiones quasdam & medelas ei attribuentes, EJUSQUE ORACULA PRÆDICANTES, denique Assessori malorumque depulsori Deo sacra fecerunt. Alexander autem hæc jucundè audiebat, tandem etiam ut veris fidem habebat, & gloriabatur, quod non modo Dei filius esset, sed & Deos etiam creare posset.

Quod Alexander fecerat in Hephæstione, Adrianus non minus ridiculè fecit in Antinoo: de quo Spartianus in vita Adriani: *Et Græci quidem VOLENTE HADRIANO, eum consecraverunt; ORACULA PER EUM DARI*

ASSE-

ASSERENTES : quæ Hadrianus ipse composuisse jactatur. Fuit enim Poëmatum & literarum omnium studiosissimus, &c.

Hinc quoque Hieronymus in Egesippo : Tumulos mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie videmus. E quibus est & Antinous servus Adriani Cæsaris; cui & gymnicus agon (NB.) exercetur apud Antinonum civitatem, quam ex ejus nomine condidit; & statuit PROPHETAS in Templo.

Prophetas autem nullibi locum habuisse apud Ethnicos, quàm in Templis Fatidicis seu χρησθηλοῖς verissimum est. Hoc enim tota clamat Antiquitas: neque hoc ulla demonstratione opus habet. Suos autem habuisse Prophetas Antinonum, præter modo citatum Hieronymum, testatur hæc sequens Inscriptio doctioribus fatis nota :

ΑΝΤΙΝΟΩ

ΣΥΝΘΡΟΝΩ. ΤΩΝ

ΕΝ. ΑΙΓΥΠΤΩ. ΘΕΩΝ.

Μ. ΟΥΛΠΙΟΣ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ

ΠΡΟΦΗΤΗΣ.

Hiscæ illustrandis admodum faciunt verba Origenis contra Celsum, quos habet lib. 3. hoc modo : Ἀλλὰ καὶ, ἕπερ φιλαλήθως καὶ ἀδενδύτως πρὸς πρὸς τὸ Ἀντινοῦ ἐξετάζοι τις, μαρτυρίας ἀπὸ Ἀιγυπτίων καὶ πελοποννήσιων εὐροὶ πᾶς αἰτίας ἔδοκέν τι αὐτῶν ποιεῖν ὡς Ἀντινός πόλις, ἢ μὲν πρὸς πρὸς αὐτῶν ὅπερ καὶ ἐπὶ ἄλλων νεῶν ἐστρέψαται, ἢ πρὸς Ἀιγυπτίων ἢ τὸ ἄλλο πρὸς δεινῶν γεγονέναι, ἐν ταῖς τόποις ἰδρύνοντων δαίμονας μαυλικὰς, ἢ ἰαλιρικὰς, πολλακίς δὲ καὶ βασιανίζοντάς τας δοκῶντας τι ὡς ἄβελήκηναι πρὸς τὸ πυχόντων βρωμάτων, ἢ πρὸς ἔτι θηρίων νεκρῶν σώματων ἀνθρωπίνων, ἵνα δο-
 χῶν

καὶ ἐν δειδ' ἡεσθ' τ' πάλω εἰ ἀπαίδωτον. ποῖτ' δέ ἐστι καὶ ἐν Ἄν-
 πόνει πάλω, τῆς Ἀιγύπτου νομοθεῖς εἶναι Θεός. ἢ δὲ ἔτι καὶ μὴ πνευ-
 κωδωκίωτος ζῶντος καταψάλλοντα ἔπειροι δὲ ὑπὸ τ' ἐκεῖ ἰδρυμέ-
 να δαίμον' ἀπατώμενοι, καὶ ἄλλοι δὲ ἀδενῆς τ' σκευάδ' ἐ-
 λεγχόμενοι, οἴοντα τίνας θεήλατον δὲ τ' Ἀνιόνες πινυλῶ. πιαῦτα
 δέ ἐστι καὶ τὰ δρώμενα αὐτῶν μυστήρια, καὶ αἱ δοκῶσι μαντεῖαι. ἂν
 πάντω μακροῦν ἐστὶ τὰ τῆς ἱστορίας. ἢ γὰρ σκευάδοντες γήτες, χάριν π-
 νοντες βασιλεῖ πνευ κελεύοντι, ἢ ἡγεμόνι πνευ γάσοντι, πεπιημέναι
 ἔδοξαν αὐτῶν εἶναι Θεόν &c.

*Quamvis si quis incorruptè veritatem scrutetur in rebus
 Antinoi, nihil inveniet præter PRÆSTIGIOSA QUÆDAM
 ÆGYPTIORUM MYSTERIA, cur ille MIRACULA APUD
 ANTINOPOLIN EDERE VIDERI debeat jam defunctus :
 quod utique & in aliis fanis spectatur, ab Ægyptiis &
 hujusmodi impostoribus effectum, dum in aliquo loco domi-
 cilium statuunt Dæmoni fatidico aut Medico, nonnunquam
 & tortori, qui cruciat aliquos parum diligentes in observan-
 dis suis superstitionibus, puta gustantes cibos vetitos, aut
 tangentes humanum cadaver; quo territent imperitam mul-
 titudinem. Talis est & is qui apud Antinopolim ab Ægyptis
 pro Deo colitur: de cujus virtutibus fabulantur QUIDAM
 QUIBUS INDE QUÆSTUS EST: Sicut alii rursus prædi-
 cant eum, decepti à Dæmone loci ejus præside; aliique scelerum
 sibi consciï putant se diris agi torquerique ab Antmo.
 Ejusmodi sunt etiam EORUM MYSTERIA QUIBUS INI-
 TIANTUR & MANTEIA UNDE ORACULA REDDI PÛ-
 TANTUR, res longè alia quam Jesu religio. Hunc enim non
 Magi Regis alicujus, aut Imperatoris jussu in unum coacti,
 decreto suo retulerunt Deorum in numerum, &c.*

Nemini, igitur, talia absurda plane ac ridicula legenti,
 ullo modo mirum videbitur etiam Augustum Cæsarem post
 mortem edidisse Oracula. Quod non obscure indicat, Pru-
 dentius

dentius libro I. contra Symmachum, versibus hîc sequentibus :

*Hunc morem veterum docili jam ætate secuta
 Posteritas, mense atque ADYTIS, & flamine & aris
 AUGUSTUM coluit, vitulo placavit & agno,
 Strata ad pulvinar jacuit, RESPONSÂ POPOSCIT:
 Testantur Tituli, produnt consulta Senatus,
 Cæsareum Jovis ad speciem statuentia Templum.
 Adjecere sacrum fieret quo Livia Juno
 Non minus infamis thalami sortita cubile,
 Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.
 Nondum maternam pertu vacuaverat alvum,
 Conceptamque viri sobolem paritura gerebat
 Pronuba, jam gravidæ fulcrum geniale paratur,
 Fam sponsus saliente utero nubentis amicos
 Advocat, haud sterilem certus fore jam sibi pactam.
 Vitricus antevenit tardum præfervidus ortum
 Privigni nondum geniti, mox editur inter
 Fescennina, novo proles aliena marito:*

IDQUE DEUM SORTES ET APOLLINIS AN-
 TRA DEDERUNT

CONSILIUM: NUNQUAM MELIUS NAM CE-
 DERE TÆDAS

RESPONSUM EST, QUAM CUM PRÆGNANS
 NOVA NUPTA JUGATUR.

Quæ de Liviâ (alias superflue nimium) superaddidi, ex eodem hoc Prudentio, ea de causa adduxi, quod ex iis videamus & heic exemplum *confictorum*, (sive per ipsum Augustum, sive per ipsius, Tiberiive, adultores) *Oraculorum*; quasi non libidine ulla; sed Divino monitu ad se traduxerit Liviam, licet ex alio gravidam. Quod exemplum

igitur cæteris à me superius adductis addendum. Cæterum de Augusto reverà fuisse conficta, (adeoque historiam de eo post mortem Oracula fundente, quam solus, quod sciam tradit Prudentius, esse veram) adhuc minus mirabuntur, qui præter historias de Hephæstione atque Antinoo, meminerunt dictorum Oraculi istius Politici, Cornelii Taciti dico, *Tiberii Tempora adeo infecta & adulatione sordida fuisse, &c. Ut illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tæderet*: Quique apud eundem hunc Tacitum legerunt Cretenses Atylon petiisse *Simulachro Divi Augusti: Juliamque Marcelli effigiem* DIVO AUGUSTO dicasse. Ut & in Strabonis lib. 14. hunc ipsum Augustum *Venerem emergentem* (de qua ibi Strabo loquitur) DIVO CÆSARI *consecrassè ac dedicassè*: Videruntque apud Gru-terum Thesauri, pag. 228. in Inscriptione quæ ibi numero septima est,

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙΣΑΡΙ. ΘΕΩ. ΣΕΒΑΣΤΩΙ
ΘΕΟΥ. ΤΙΩΙ.

Ac quidni Imperatores Romani, (præsertim vero Augustus ille) post mortem in Deorum numerum intrusi, redderent petentibus responsa; cum & Hephæstion ille plus quam Amicus Alexandri; & Antinous, Catamitus ille, Hadriano id sic volente, reddidisse post mortem Oracula perhibeantur?

Potuiſſentne Principes hi, atque hiſce ſimiles alii, majores dare occaſiones aliquas naſutionibus contemnendi atque irridendi cuncta in univerſum Oracula, quam per hujusmodi exempla ab ipsis propoſita; quibus ſane tota res illa deriſui proſtituebatur? Nam quibus *aliquid ſaltem ſaliebat læva ſub parte mamillæ*, facillimè odorabantur id quod res erat; ſimiliaque cogitare debebant de Trophonii, Amphiarai, Amphilo-
philochi,

philochi, Orphei, cæterisque omnibus, sive Apollinis, sive Latonæ, sive Serapis, sive aliorum sexcentorum pœne Deorum Heroumve Oraculis: atque adeo maximo cum contemptu ridere, ac fugillare quotquot ubique terrarum constituta essent *ἱερήρια*. Habebant Reges ac Principes causas suas sæpe Politicas, ob quas *ἱερήρια*, *μαντεῖα*, aut Tempa Fatidica, constituerent, eorumque Prophetas, aut Antistites Responfa quasi Divina reddere curarent. Sæpius ipsi Sacerdotes per præcedentia conficta à se miracula (ut honorem ac quæstum inde adipiscerentur) talia excitabant.

Quominus vero ipsorum circa hæc prætenfa Deorum Oracula fraudes atque imposturæ detegerentur, initiationes quoque ac Myfteria iis adjugebant; quibus hominum mentes aut superstitione attonitas & occœcatas redderent, aut conscientias ipsorum sibi obstrictas (qui præcipuus scopus erat) tenerent. Nam summa silentia initiatis injungebantur, sub pœnis gravissimis hic & post mortem perpetiendis: Confessionesque omnium, quæ aut fanda aut nefanda unquam in vita perpetraverant, ab ipsis exigebantur. Ut sic ipsorum conscientias obligatis, semper versarentur in metu ac timore, ne si aliquid enuntiarent, illi, qui suorum flagitiorum erant conscii, id propalarent, suisque ita insultarent capitibus, atque in summa, sive apud Magistratus, sive alios, perducerent vitæ pericula.

Lepida hac occasione mihi incidit historiola quam huc apponere operæ pretium duco. Habetur ea apud Plutarchum, in Apophthegmatibus Laconicis:

Ἀνταλκίδας ἐν Σαμοθράκῃ μυστήριον, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερέων πὶ δεινότεραν δέδρακεν ἐν τῷ βίῳ, εἰ π μὴ πίπρακται τοῖσιν, εἰσπονται (εἶπεν) αὐτοῖς οἱ θεοί.

Antalcidas in Samothrace quum initiaretur Sacris, querenti Sacrificulo, ecquid in vita flagitii perpetrasset: si quid, ait, tale egi, norunt ipsi Dii.

Addamus huic & alteram ex eodem Plutarcho: Λάκωνα πινά τις μυστηγωγῶν ἠρώτα τί πράξας ἑαυτῷ συνοιδεῖν ἀποβέβηται. ὁ δὲ, Γινώσκουσιν οἱ θεοὶ, ἔφη. Ἐπικειμένη δὲ μάλλον, καὶ λέγουσιν, Πάντως σε δεῖ εἰπεῖν ὁ Λάκων ἀνηρώτητος, Τί με δεῖ εἰπεῖν; σὺ ἢ τῷ θεῷ; ἔ ἢ εἰπόντι, τῷ θεῷ. Σὺ πίνω (ἔφη) δαποχώρησον. *Laconem quidam sacris initiatus, dicere jubebat cujus maximè sceleris sibi ipsi conscius esset, Respondit Laco, Dis id notum esse: instantemque & omnino profitendum esse dicentem, interrogavit. Cui ergo id indicandum est, tibi an Deo? quum responderet, Deo; Tu ergo, inquit, interim recede.*

Solemmitates, autem, mysteria atque initiationes suas habebant etiam Oracula; quod de Delphico ex Plutarcho notum est. Ita enim ille in Quæstionibus Græcis:

Delphi tres deinceps nono quoquo anno agunt solemmitates, *Septerium, Heroida, Charilam.* *Septerium* imitationem habet pugnae Apollinis cum Pythone, & à pugna fugæ Dei ad Tempe, aut persecutionis. Alii enim fugisse eum ferunt, quod peracta cæde opus expiatione haberet: alii Pythonem saucium & fugientem viâ quæ nunc sacra dicitur, quum insequeretur, supervenisse ei recens è vulnere mortuo; & funerato à filio, cujus nomen *Æx*, id est capra, prohibent. *Septerium* ergo harum aut similium rerum imitatio est. *Heroidis* pleraque fabulosam habent rationem, *THYADIBUS* notam: ex iis quæ aguntur, liquidò quis excitationem *Semeles* conjiciat representari. De *Charila* hæc traditur fabula, &c. Græca verba sunt:

Τρεῖς ἀγῶσι Δελφοὶ ἐνεατηρίδας καὶ τὸ ἐξῆς, ὡν πλὴν μὲν, Σεπτήριον καλεῖται, πλὴν δ' ἠρωίδα, πλὴν ἢ Χαρίλαν. τὸ μὲν ἐν Σεπτήριον εἶκοι μίμημα τῆς περὶ τὸ Πύθωνα τῆς Ἰσθ' μάχης εἶναι, & τῆς μὲν πλὴν μάχῃς Ἰσθ' τὸ Τέμπη Φυγῆς καὶ ἐπιδωξέως. οἱ μὲν γὰρ

Φυγαίν' ὅτι τῷ Φόνῳ φασι χεζήζοντα καθαρσίῳν, οἱ ἢ τῷ Πύθω-
 μι τετραμένῳ ἐ Φόβῳνι, κ' τῷ ἔδῳν κ' νῦν ἱεράν καλῆδῳν, ἐπι-
 κελῆθ' ἐν, κ' μικρὸν ἀπολεφθῆναι τ' τελῶντῃς. κατῆλαβε γ' αὐ-
 τῶν ἐκ τῆς πρώματῃς ἀρῆς τεθνηκότα, κεκηδόμενον ὑπὸ τῆς παιδὸς
 ὧ ὄνομα κ' Ἄιξ, ὡς λέγουσι. τὸ μὲν ἔν Σελήηρον, τῆτων ἢ ποιῶ-
 των πῶν ἀπομίμησις ἐστὶν ἑτέρων. τῆς δὲ Ἑραίδος π' ἀπείσσει μυθικὸν
 ἔχθ' λόγον, ὃν ἴσουςιν αἱ θυάδες, ἐκ δὲ τ' δραμένων Φανερώς Σεμέ-
 λης ἀν' πῆς ἀναγωγῶν εἰκάσει. περὶ δὲ τῆς Χαρίλης πῆσι πῆσι
 μυθολογῶσι, &c.

In Dialogo suo de Oraculorum defectu: *Enimvero ea, inquit, quæ ad hoc Oraculum pertinent, quibus hæc civitas ad Tempe usque progressa, omnes ultra Pylas modò Græcos initiavit. Nam & tabernaculum quod in area excitatur nonno quoquo anno, non est latebrosum draconis cubile, sed tyrannicæ aut regiæ arcis simulachrum: & tacita in tabernaculum per Doloniam, ut vocant, irruptio, mox pueri patrimi ac matrimi cum ardentibus thedis inductio, & tabernaculi succensio, everfioque mensæ, & celerrima nunquam retro respicientium & per fani fores se proripientium fuga, postremò pueri errores & servitus, ejusque ad Tempe expiatio, magni cujusdam sceleris & facinoris suspitione non carent, &c.*

Τῆς (ἔφη) πῆσι περὶ τῆς Σελήηρον, οἷς ἀρῆς τῆς ἔξω Πυλῶν
 πάντας Ἑλλήνας ἢ πόλιν καθαρμάζουσι μέχρι Τεμπῶν ἐλήλακεν, ἢ
 τε γ' ἱερῶν καλῆς ἐπαύσει περὶ τῶν ἄλλω δὲ ἐνέα ἐτῶν ἔ-
 Φωλεώδης ἔ δὲ ἀρῆς χεα, ἀλλὰ μίμημα τυραννικῆς ἢ βασιλι-
 κῆς ἐστὶν οἰκῆσις. ἢ τε μὲν σῆς ἐπ' αὐτῶν Ἄιξ τ' ὄνομαζομένης
 Δωλωνείας ἐφῶδ' ἐν, μὴ αἰόλα ἢ τ' ἀμφητῆς κῆρον ἡμίονοις δασιῶν
 ἀγασί, κ' περὶ ἀλλοιῶν τῶ πῆρ τῆ καλιάδι, κ' τῶν τελεθῆσαν ἀνα-
 τρέψαντες ἀνεπρεπῆς Φόβῳσι Ἄιξ τ' θυρῶν ἔ ἱερῶν κ' τελευτῶν ἀ-
 τε πῆσι κ' ἢ λατρεία ἔ παιδὸς, αἱ τε γινώσκουσι περὶ τῆς Τεμπῆς κα-
 τῆρῶν, μετὰ τῆς πῆσι κ' πολυμήματῶν ἐπιπῆσι ἐχῆσι.

Ac paulò inferiùs : *Quum ista Cleombrotus disseruisset, Heraclem, Nemo híc, inquit, superstes adest* EX PROFANIS NEC INITIATIS, &c. Græca, quæ uti ubique, ita hic majorem emphasin habent, sonant :

Ταῦτα τῷ Κλεομβρότῳ διελέγντο, ὁ Ἡρακλείων, οὐδεὶς μὲν (ἔφη) ἤ βεβήλων ἐ ἀμυήτων ἢ πρὸ θεῶν δόξας ἀποκράτας ἡμῶν ἐχόντων παρέστιν.

Collocutores hi, quod notandum, à Plutarcho ponuntur confedisse ad Templum Delphicum, atque inter sese ibi de Oraculorum auctoribus eorumque defectu disseruisse. Quæ ex hisce videmus est, omnes circumjacentes, populos mysteriis Delphicis fuisse initiatos, ac per id ipsorum conscientias Antistitibus Delphicis fuisse obstrictas : ita ut Arcana hujus Oraculi, si quæ essent præter mysteria, quorum Eproptæ erant, minimè ipsis licuerit aliis enuntiare. Quod maxime è re erat horum Prophetarum atque Antistitum. cui adde, (ut jam superius notatum est) quod & incolæ & eorum circumjacentes vicini, inde vitam lucrosam agerent ac jucundam. Dum igitur sic duplici modo hisce Antistitibus obstricti essent : nullum periculum erat, ipsos aliquid horum propalaturos : aut si quis ita impius inveniretur, omni vi ac conatu ipsum ut Nefarium & Atheum persequebantur : dirisque devovebant. Neque fides ulla talibus devotis ac sacris, omninoque, communi opinione, scelestis atque Atheis, quibusque nihil Sacrosancti haberetur, quique adeo omni vi ac conatu essent exterminandi summisque suppliciis plectendi, à superstitiosa multitudine, habebatur. Ita ut ab omni parte sic satis securi essent præstigiæ atque imposturarum harum auctores & actores. Hoc quoque initiationis prætextu, removebant omnes Epicureos, talesque alios homines, à quibus sibi cum ratione metuere debebant, ne, (præsertim si alicujus auctoritatis atque existimationis inter alios essent) detegerent ipsorum artes ac
frau-

fraudes ; easque ita aliis in ipsorum dedecus ac damnum divulgarent.

Hujusmodi inventa quoque belle imitatus fuerat Alexander ille Pseudomantis ; de quo plura superius ex Luciano adduximus : qui Lucianus & hæc de ipso narrat : *Τελετῶν περὶ γὰρ πινάσιν, καὶ δαδουχίας, καὶ ἱεροφαντίας, τελετῶν ἐξῆς αἰεὶ τελευτήτων ἡμερῶν. καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ, ἀπὸ ῥήσιν ἢ ὡς περὶ Ἀθήνησι, ποιούτη. εἰς πρὸς ἄλλοις ἢ Χριστιανῶν, ἢ Ἰππικῶν ἢ καὶ καὶ σκοπῶν τῶν ὀργίων, φερέτω, οἳ δὲ πιστεύοντες τῶν θεῶν, τελετώσων τῶν ἀγαθῶν. εἰς δὲ οὗτος ἐν δόξῃ ἐξέλασις ἐγένετο. καὶ ὁ μὲν ἡγήτορος λέγων, ἔξω Χριστιανῶν. ὅς τῃ ἀληθείᾳ ἀπὸν ἐπεφθέργετο, ἔξω Ἰππικῶν.*

Nam & initiationes quasdam instituerat, tædarum per manus tradendarum gestationes, & sacrorum ceremonias, quæ quidem tribus ex ordine diebus continenter peragerentur. Ac primò quidem die Atheniensium ritu, denuntiatio fiebat hujusmodi. Si quis impius, aut Christianus, aut Epicureus Mysteriorum explorator accessit, discedat. Sed qui Deo credunt, sæliciter initientur. Sub hæc protinus exigebantur, illo præunte ac dicente, Foras pellantur Christiani. Tum multitudo acclamabat universa, Foras pellantur Epicurei, &c.

Neque immerito eos abigebat : hi enim ipsi maximè insidiabantur, ac fraudes ipsius detegere cunctis hominibus fatagebant, uti patet ex sequentibus : *Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν ἐχόντων, ὡς περὶ καὶ ἐκ μέγιστης βουθείας ἀναφέροντες, σωίσαντο ἐπὶ αὐτῶν, καὶ μάλιστα οὗτοι Ἰππικῶν ἐταῖροι ἦσαν, ὅς ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπεφθέρτο ἡρέμα ἢ πᾶσι μαγανεία, καὶ συσχυρῆ τῶν δράματων, ἐκφέρετο φέθητρον περὶ αὐτῶν, λέγων, ἀθέαν ἐμπεπλησσομαι, καὶ Χριστιανῶν τῶν πόντων, οἳ περὶ αὐτῶν πολυῶσι τὰ κἀκίως βλασφημείν. ὅς ἐκέλευε λίθοις ἐλαύνειν, εἴγε ἐφέλασιν ἴλεω ἔχειν τὸν θεόν.*

Verum ubi jam plerique prudentes homines velut ex alta ebrietate emergentes, in ipsum conspirassent, maxime Epicuri sectatores: & in urbibus omnis præstigiatura, fictusque fabulæ apparatus deprehenderetur, quendam ipsis terrorem incutere voluit, dicens impiis & Christianis impleri Pontum: à quibus audacter maledictis pessimis impeteretur. Quos jussit lapidibus expellerent, si Deum habere propitium vellent.

Sic & Juliani tempore fictitius ille Apollo Daphnæus (interrogatus de causa silentii) respondebat, *se nulla posse dare Oracula propter mortuos* (inter quos erat Babylas Martyr) *circa eum locum sepultos.* Scilicet Christiani, quibus repleta erat Antiochia, aliique ejusdem religionis aliunde advenientes, visitabant quotidie sepulchra Martyrum, atque inprimis quidem Babylæ. Sub quo prætextu, dum loca illa ita frequentarent, cum subreperent etiam huic Oraculo, oculisque emissitiis omnia perlustrarent, ut sic detegerent imposturas ac præstigias ibi exercitas, neque id ferrent ea tempora, ut vi expellere eos inde possent Antistites; illi sub prætextu à mortuis purgandi locum Dis sacratum, cum Babyla aliisque, Christianos inde removeve nitebantur.

Nihil enim magis aut citius detegere valebat Antistitum ejusmodi imposturas, quam continuus concursus publicæque Panegyres, ob ludos aut festa publica ibi celebranda: si quarumcunque sectarum Philosophis, eorumve sequacibus ad illa pateret accessus. Atque hinc est proculdubio, quod Oraculum Jovis Olympii, quod Herodoti tempore adhuc responsa reddebat, Strabonis tempore, ac forsan diu admodum, ante ipsius ætatem, altum teneret silentium.

Si vero & ulterius consideremus veras ac genuinas causas, cur tandem in totum desierint cuncta ubique terrarum Oracula, inveniemus, puto, eas fuisse hæc sequentes. 1. Mendacia

dacia eorum frequentia ; ac nulli, aut contrarii planè, prædictis eventus. 2. Corrupti pecuniâ aliisque Antistites, eorumque imposturæ ac scelera, ex talibus causis commissa manifestata. 3. Fraudes ac fallaciæ, artesque per Antra, Machinas & cætera præstigiæ instrumenta perpetrata, tandemque à Consultoribus aliisque detecta. 4. Adulteria quandoque & ejusmodi plura crimina horrenda, quibus sub prætextu Religionis ac pietatis, illudebant superstitiosis fœminis eorumque credulis maritis, à Prophetis Antistitibusque perpetrata. Cujus exemplum dedimus in Tyranno Saturni Sacerdote : ac cujusmodi est quod narrat lib. 18. Antiquitatum Judaicarum Fl. Josephus. 5. Philosophi, Peripatetici scilicet & Cynici aliique ; atque inprimis Epicurei : qui omnem movebant quandoque lapidem ut hosce impostores pudefacerent. 6. Christiani, eorumque religio quocunque terrarum se diffundens. Qui homines, pio Zelo contra Idololatriam, non tantum, ubi poterant, Tempa tam fatidica quam cætera demoliebantur : verum & cuncta Ethnicorum Mysteria detegebant, atque inde propalabant ; Irrisiveque & ludibrio communi mundo exponebant ; atque ea de causa omnia adyta explorabant, ac si quid obscura ista templorum Oraculorumque operta occultarent, curatius in lucem palam protrahebant. Et hæc quidem præcipua causa fuit, atque ea ob quam in æternam ruinam interitumque paulatim delapsa sint.

Hisce 7. addi possent Jocularia illa ac verè ridenda, atque etiam alias frivola admodum, responsa nonnumquam per Prophetas Consultoribus data ; si modo omnia illa, quæ ejusmodi naturæ proferuntur reverâ data sint (nam plurima talia fuisse conficta partim ex præcedentibus clarum est, partim ex aliis facillimè ostendi posset) inter quæ merito ponitur id quod affert Athenæus lib. 5. Nempe, *cum aliquis interrogasset : Quo pacto dives fiam, ó Jovis ac Latonæ fili ? Ora-*

culum ludificans respondit : Si quod inter Sicyonem & Corinthum est possideas.

Adde huic & illud, quod secundum alios, Ægiensibus, secundum alios iterum, Megarensibus redditum fuit, uti volunt. Suidas, in ὑμῆς, de eo ita loquitur:

Ἵμῆς ὦ Μεγαρεῖς, ἔτε τρίτῳ, ἔτε πέταρτῳ.

Χρησμῶ χρημάτιόν ἐστι παροιμιαζόμενον ἔτως.

Ἴππον Θεσσαλικῶ, Λακεδαιμονίῳ τε γυαῖκα

Ἄνδρας δὲ οἱ πίνουσιν ὕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης.

Ἄλλ' ἐπὶ, ἢ τ' εἰσιν ἀμείνονες, οἷτε μεσιγῶ

Τίρυνθ' ὅτι ναίεσι καὶ Ἀρκადίης πολυμήλας.

Ἀργεῖοι λινοθάρηκες κέντρα πολέμοιο.

Ἵμῆς δὲ Ἀιγινεῖς ἔτε τρίτῳ, ἔτε πέταρτῳ,

οὔτε δυωδέκατοι, ἔτ' ἐν λόγῳ, ἔτ' ἐν δέσμοις.

Ἴσραεὶ ἢ Μυασέας, ὅτι Ἀιγίεις οἱ ἐν Ἀχαΐα καταναυμαχῆσαντες Αἰτωλῆς, καὶ λαβόντες πενηκόντηρον αὐτῶν δεκάτιον Πυθίῳ ἀναβήντες, ἡρώτων τίνες εἶεν κρείττους τῶν Ἑλλήνων. ἢ ἢ Πυθία, ἐλεγεσεν αὐτοῖς ἅ' ἀπεκείνυρα. καὶ Ἰών δὲ Ἀιγιεῦσι δοθῆναι πῶν λεησμον ἰσραεὶ. πῆνες δὲ οἴοντα πῶς Μεγαρεῦσιν εἰρηάζ' αὐτῶν, καὶ ἀπεφύροντα, Ἵμῆς δὲ ὦ Μεγαρεῖς, ἔτε τρίτῳ, ἔτε πέταρτῳ. ὡς καὶ Καλλιμάχ' ἐν πῶς Ἰπτιγαμμαλίῳ, τῆς δὲ παλαιῆς Νύμφης ὡς Μεγαρέων, καὶ λόγος ἐδ' ἀειθμός.

Vos ὁ Megarenses neque tertii neque quarti, frustulum est Oraculi quod cessit in proverbium, hoc modo:

Equam Thesalicam, & fœminam Lacedæmoniensem, Viros qui bibunt aquam formosæ Arethusæ :

Sed istis etiam adhuc meliores sunt, qui meditullium Tiryntis habitant & Arcadiæ ovibus abundantis Argivi lineis induti thoracibus, . . . stimuli belli.

Vos

*Vos verero Æginetæ neque tertii, neque quarti,
Neque duodocimi, neque in ulla ratione aut numero.*

Narrat Mnaseas, Æginetas, qui in Achaia habitant, quum navali prælio devicissent Atolos, ac navem quinque remorum cæpissent, decimas obtulisse Pythoni, atque interrogasse, quinam optimi essent Græcorum; At Pythia ipsis respondebat ea quæ modo allata sunt. Etiam Ion narrat Æginetis datum fuisse hoc Oraculum. Nonnulli tamen existimant Megarensibus pronuntiatum, ac proferunt:

*Vos vero, ô Megarenses, neque tertii, neque quarti.
Ut etiam Callimachus in Epigrammatibus suis;*

— *Miseræ vero*

Nymphæ, veluti Megarensium, neque ratio [ulla] neque numerus.

At Scholiastes Theocriti id Megarensibus non solum attribuit, sed & auctius (cum Tetzze) producit, præmittendo versum sequentem:

Γαίης μὲν πάσις ἔ' Πελασγικὸν Ἄργε' ἀμεινον.

Post quem tum versus ἴπποι Θρηκίαι, &c. sequuntur, quod narrat ex auctoritate Dinæ scriptoris: cui adstipulantur & Callimachus (uti ex Suida vidimus) & Theocritus in Idyllio 14.

Ἄμμες δ' ἔ'τι λόγω πινὸς ἀξιοί, ἔ'τ' ἀριθμητοί
Δύσανοι Μεγαρήες, ἀπιμοτάτη ἐνὶ μοίρα.

Plutarchus vero, (Symposiacorum Problematum libro v.) quibus horum amborum hæc adscribenda essent, dubitare videtur; dum ita loquitur: τῶν δ' ἐ' Δημοκραλείων (ἔ'φη) εἰδῶ-
Ddd 2 λων,

λων, ὡς περ Ἀιγυπτίων ἢ Μεγαρέων, ζήτησις εἰδῆς εἰδὲ λόγῳ. Non ullo magis (inquit) Democriti imagines sive spectra habenda sunt in numero aut ratione; quam *Aeginae* aut *Megarenses*. Nisi quis velit Plutarchum per hæc verba illud adagium, vel fabulam unde adagium traxit originem suam, ambobus attribuisse. Quod adhuc longe magis fabulæ fidem elevat.

Porro, idem fatum fuit hujus Oraculi cum illo de *Puero Hebræo*, (de quo in secunda mea Dissertatione) cunctis id aliter quam alii legentibus. Ubi enim verbi gratia, Eusebius habet εἰδῆς, Scholiastes Theocriti, ut & alii, habent Ἀργῳ. Ubi Eusebius ὀρήκισα, Tzetzes Θεσσαλική. Athenæus & alii: Ἰππον Θεσσαλικῶ: atque eodem, modo ferè differunt in cæteris. Verum, dicat forsitan aliquis, ergo nec majoris mihi ponderis erit; utpote æque quam istud ab aliquo confictum. Nil repugno. Sive enim hujusmodi jocularia Oracula fuerint data per Antistites, sive non data, res eodem recidit: Oracula scilicet per talia quam maximè facta fuisse suspecta.

Si autem revera data sunt, per talia occasionem dabant hominibus Philosophis, ipsis irridendi. Unde exemplum non inelegans habemus apud Philostratum lib. I. de vitis Sophistarum, in Polemone: Ἦκων ἢ εἰς τὸ Πέργαμον, ὅπῃ ἢ πρὸ ἀρθεα ἐνόσθ, κατίδαρθε μὲν ἐν τῷ ἱερῷ Ἰππιζίντῳ ἢ αὐτῷ ἔ' Ἀσκληπιῆ ἔ' προσειπόντῳ ἀπέχουζ ψυχρῆ πότῃ· ὁ Πολέμων, βέλιζε, εἰπιῖν, εἰ ἢ βᾶν ἐθεράπιδες.

Et profectus Pergamum, cum articulari morbo agrotaret, obdormiit in Templo [*Æsculapii*.] cum autem *Æsculapius* ei appareret atque admoneret, ut à frigido potu abstineret; Optime, [*Deorum scilicet*] Polemo, inquit, quid si bovem curares?

Cum autem & Oracula [*μαντεία*.] & *Bacides*, & reliqui
gene-

generis *Prophetæ* atque *Harioli*, *Augures*, *Haruspices*, *Somniorum interpretes*, eorumque fallaciæ, sapientioribus tam benè essent perspectæ; non verebantur eos *Comici*, cum maximo spectantium risu, traducere in theatris suis. Cujus rei non unum exstat exemplum apud *Aristophanem*. Cujusque illa quæ habet in εἰρήνῃ, ut heic apponantur *Lectori*, non ingrata fore mihi confido. Sunt autem sequentia:

- ζε. Ταυὶ δέδραται. πίθεσο τὰ μερῶ λαβῶν.
 Ἐγὼ δ' ἔπι πωλαγχί' εἶμι καὶ θυλήματᾶ.
 ρε. Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα γ'. ἀλλ' ἤκειν ἐχρῆν
 ζε. Ἴδ' ἄπειμι, μῶν ἔπιχαῖν σοι δοκῶ;
 ρε. Ὅπια καλῶς νῦν ταῦτα. καὶ γὰρ ἔπι
 Προσέρχεται δᾶφνη τις ἐσεφαινωμένος.
 Τίς ἄρα πότ' ἐστίν; ζε. ὡς ἀλαζῶν φαίνεται.
 Μάντις τίς ἐστιν. ρε. ἔ' μὰ δι. ἀλλ' Ἰεροκλῆς.
 ζε. Ἀυτῶγε πᾶ ὄτ' ὁ λησημολόγος ἔ' ξ' ἄρεα.
 Τί πο' ἄρα λέξῃ; ρε. δῆλος ἐὼδ' ἔ' ἔσ γ' ὅτι
 Ἐναϊνώσειτή ἢ ταῖς ἀλλαγαῖς.
 ζε. Οὐκ ἀλλὰ κ' πλὴν κνίσσαι εἰσελήλυθεν.
 ρε. Μὴ νῦν ὄραν δοκῶνδρ' αὐτῶν. ζε. Ὡ λέγεις.
 ιε. Τίς ἢ θυσία ποθ' αὐτή; Ἐ τὰ θεῶν;
 ρε. Ὅπτα σὺ σιγῇ, κἀπαίγ' ἔπι τ' ὄσφύθ.
 ιε. Ὅτω ἢ θυέτ' ἔ' φράζεθ'; ρε. ἢ κέρκθ ποιῆ
 Καλῶς. ζε. καλῶς δητ' ἂ πότνι εἰρήνη φίλη.
 ιε. Ἄγε νῦν ἀπάρχε. κατὰ δ' ἰς τὰ περάγματᾶ.
 ρε. Ὅπταν ἀμεινον πεῶτον. ιε. ἀλλὰ πωτᾶρ
 Ἦδε ἐστίν ὄπτα. ρε. πολλὰ περάτεις ὅστις εἶ.
 Κατὰτεμνε. πᾶ τεράπειζα; πλὴν ἀπονδῶν φέρε.
 ιε. Ἦ γλῶττα χωρὶς τέμνεται. ρε. μεμνήμεθα.
 ιε. Ἀλλ' οἷδ' ὁ δρασσον; ζε. ἦν φράσις. ρε. μὴ ἀγαλέγῃ
 Νῶν μηδέν. εἰρήνη γὰρ ἰερά θυομν.

- ἴε. ὦ μέλαιοι θυγατέρες νύπιοι. τρ. ἐς κεφαλῶν σοι.
 ἴε. Οἴπνες ἀφραδίησι θεῶν νόον σὺν αἰόντες
 Συνηήκας πεποιῆσθ' ἄνδρες χαρῆσισι πηθήκεις.
 θε. Αἰβοὶ αἰβοῖ τρ πὶ γελῶς. θε. ἠδὲν χαρῆσισι πηθήκεις.
 ἴε. Καὶ κέπφοι τρήρῶνες, ἀλωπεκιδεῦσι πίπειδε.
 ὦν δόλια ψυχῆ, δόλια φρένες. τρ. εἴθε σε εἶναι
 ὦφελεν ὦ λαζῶν ἔτωσὶ θερμὸς ὁ πλῶμων.
 ἴε. Εἰ γὰρ μὴ νύμφαίγε θεῶν βάκιν ἕξαπάτασκον
 μὴ δὲ βάκιν θυγῆς, μὴδ' αὐτὴν νύμφα βάκιν αὐτῶν,
 περ. Ἐξώλης ἀπόλοι' εἰ μὴ παύσαιτο βακίζων.
 ἴε. Οὐπω θεσφάτων ἦν εἰρήνης δέσμι ἀναλύσαι
 Ἄλλὰ τότε πρῶτον τρ. τοῖς αἰσίοις παστῆα ταυίε.
 ἴε. Ο' γὰρ πα τῶν ἐστὶ φίλον μακάρεσσιν θεοῖσιν
 φυλόποδ' ἄλξαι, πρὶν κεν λύκῳ οἶν ὑδραυτοῖ.
 ὦς ἢ σφόνδύλη φέγγουσι πονηρότατον βδέε.
 χ' ἢ κῶδων ἀκαλασθὶς ἐπειρομυθὴ τυφλὰ πικρῆ.
 Τετρακίς ἔπω ληθῆν τιλὴ εἰρήνῃ πεποιῆσθ.
 τρ. Ἄλλὰ τί ληθῆν ἡμᾶς; εἰ παύσαιτο πολεμῆντες;
 Ἡ Διακωνιάσαι, πότεροι κλασάμεθα μείζω;
 Ἐξὸν απειμαυροῖς κρινῆ, τ' Ἑλλάδ' ἀρχεῖν.
 ἴε. Οὐποτε ποιήσεις τ' καρκίνον ὄρθα βαδίζειν.
 τρ. Οὐποτε δειπνήσεις ἐπὶ ἔλοιπῶ γ' ἐν πρυτανείῳ
 οὐδ' ἴππῃ τῶν προαχθέντων ποιήσεις ὑπερον ἔδεν.
 ἴε. Οὐδέποτ' ἂν θείης λείον τ' τεραχὺν ἔχινον.
 τρ. Ἄρα φενακίζων πότ' Ἀθηναίους ἐπὶ παύσῃ;
 ἴε. Ποῖον γὰρ κτ' χρησμὸν ἐκαάσατε μῆρα θεοῖσιν;
 τρ. Ὡσπερ κάλλιπον δὴ πα πεποιῆκεν Ὀμηροῦ.
 Ὄς οἱ μὲν νέφθ' ἐχθρῶν ἀπωσάμενοι πόλεμοιο.
 εἰρήνῃ ἐίλοντο. καὶ ἰδρύσανθ' ἱερείω.
 Ἄντ' ἐπεὶ κτ' μῆρ' ἐκάη, κ' σαλλάγην' ἐπάσαιτο,
 Ἐσπευδον δεπταεσσιν. ἐγὼ δ' ὄδον ἠγεμονόων.
 Χρησμολόγω δ' ἐδίδεξ' ἐδίδα' κἀθῶνα φαινόν.

- ιε. Οὐ μέγχα τέτων. ἔ γδ ταῦτ' εἶπε Σίβυλλα.
 τρ. Ἄλλ' ὁ σφός ποι νῆ Δι' Ὀμηρῶ, δεξιὸν εἶπεν.
 Ἀφρήτωρ, ἀΐμις, ἀνέσιός ἐστιν ἐκεῖν, ὅς
 ὅς πλέμυ ἐραται δ' ἑπιδημίς ὀκρυόεντος.
 ιε. Φεῶζο δὴ. μὴ πῶς σε δόλω φρένας ἐξαπατήσας
 Ἰκτίν' ἀρπύη. τρ. τὰ μὲν ποὶ σὺ φυλάτῃς.
 Ὡς ἔθες φοβερός ποῖς σπλάγχχνοις ἐστὶν ὁ χρισμός.
 Ἐγχα δὴ σπονδήν. Ἐ τ' σπλάγχχνων φέρε δάρι.
 ιε. Ἄλλ' εἰ ταῦτα δοκῆ, κάγω' μαυτᾶ βαλαυδύσω.
 τρ. Σπονδή. σπονδή.
 ιε. Ἐγχα δὴ κάμοι, καὶ σπλάγχχνων μοῖραν ἔρεζον.
 τρ. Ἄλλ' ἔπω τέτ' ἐπὶ φίλον μακάρεσι θεοῖσιν.
 Ἄλλὰ πῶδε πῶσπρον σπένδειν ἡμᾶς. σὲ δ' ἀπελθεῖν.
 Ὡ πῆτι εἰρήνη, ὡδόμενον τ' βίον ἡμῖν.
 ιε. Πρὸς φερε πῶ γλῶτῃαι. τρ. σὺ ἢ πῶ σπυτῆ γ' ἀπένεγκε.
 ιε. Σπονδή. τρ. καὶ πῶ μὲν τ' σπονδῆς λαβε ἦπῃον.
 ιε. Ὅυδεις δάσθ μοι τ' σπλάγχχνων; τρ. ἔ γδ οἶόν τε
 Ἡμῖν πρὲν διδόναι πρὲν καὶ λύκος οἶν ὑμναοῖ.
 ιε. Νά πρὸς τ' γονάτων. τρ. ἀλλως ὦ τὰν ἱκετοῦεις.
 Ὅυ γάρ ποιήσεις λεῖον τ' τραχυῶ ἐχίνον.
 Ἄγε δὴ θεατῆ δάρο σπλάγχχνόετς,
 μετὰ νῶν. ιε. πῆ δ' ἔγωγε; τρ. πῶ Σίβυλλαν εἶθι.
 ιε. Οὔτοι μὰ πῶ γῆν ταῦτα κατέδεδον μόνω.
 Ἄλλ' ἀρπάσομεθ σφῶν αὐτά. κῆται δ' ἐν μίσω.
 τρ. Παῖε, παῖε τ' βᾶκιν. ιε. μαρτύρομεθ
 τρ. Κάγώ γ' ὅπ πένθης εἶ κάλαζῶν ἀνήρ.
 Παί' ὡθέν ἐπέχων τῶ ζύλω τ' ἀλαζόνα.
 θε. Σὺ μὲν ἔν. ἐγὼ ἢ τρεῖν τ' κωδῖαν
 Ἄ λάμβαν' αὐθὲς ἐξπατῶν ἐκβολεῖσθ.
 Οὐκ ἀταβαλεῖς πᾶ κώδι ὡ θηπόλε;
 ιε. Ἦκκσας ὁ κέραι εἶθ' ἦλθ' ἐξ ὠρεῶ;
 θε. Οὐκ ἀταπετήσθ ἦπῃον εἰς ἐλύμνιον.

- Fa.] *Hæc sunt peracta : crura jam curans cape :
Nam viso ad exta , disque polluctum paro.*
- Tr.] *Curabitur : sed ventum opportuit statim.*
- Fa.] *Mox venio & adsum : num strigans videor tibi ?*
- Tr.] *Nunc illa rite assare cures. nescio
Quis iste lauro qui coronatus venit.
Quis ille tandem est ? Fa.] quam videtur arrogans !
Vatum puto esse. Tr.] Non is est , sed Hierocles.*
- Fa.] *Sortilegus ille forsân est ex Oreo :
Quid volt sibi ergo ? Tr.] apparet infestum bonis
Sentire contra sancta pacis fœdera.*
- Fa.] *Minime : sed illum nidor iste perculit.*
- Tr.] *Fingamus hunc nos non videre. Fa.] Rectè ais.*
- Hi.] *Quæ sacra sunt hæc ? cui Deo fit victima ?*
- Tr.] *Tu tacitus assans dimove à lustralibus.*
- Hi.] *Dicturîn estis cui literis ? Tr.] En , bene est,
De pene. Fa.] Amica diva Pax multum bene !*
- Hi.] *Nunc ergo polluce , atque proficias dato.*
- Tr.] *Instare præstat arsui prius. Hi.] Sed hæc
Satis assa. Fr.] multa , quisquis es , satagis nimis.
Age profecato. Ubi ara ? Libamenta fer.*
- Hi.] *Linguam seorsim incidite. Tr.] memores mones.*
- Hi.] *Scin quid tu agas ? Fa.] Si dixeris. Tr.] Verbum
cave
Faxis modo unum : sacra nam Paci damus.*
- Hi.] *O miseros stultosque homines. Tr.] hoc doprecor in te.*
- Hi.] *Qui Divôm ignari mentis (socordia tanta est)
Terrificis cum simiolis sic fœdus initis.*
- Fa.] *Papæ ! Tr.] Quid rides ? Fa.] de simiolis metuendis.*
- Hi.] *Volpibus atque leve voltis confidere mergi.
Mens animi quibus alta dolis pectusque. Tr.] Uti-
nam tu*

Tam caldo pulmone fuas jactator inanis.

Hi.] *Namque Bacin Nymphæ nisi decipere docentes,
Nec Bacis ipse homines, si nec Nymphæ Bacin ipsum.*

Tr.] *Dii te eradicent, nisi desinis usque Bacisans.*

Hi.] *Nondum erat in fatis dissolvi vincula Pacis,
Hoc tamen inprimis. Tr.] decet hæc sale spargere
primùm.*

Hi.] *Nondum etiam ut fiat bellorum missio amicum est
Dius superis : prius ante lupo quam nupserit agna.
Ut malè olet fugiens & visit putida blatta,
Ut generat cæcos properans arguta acalanthis [ca-
nis :]*

Tempora sic nondum Pacis matura fuerunt.

Tr.] *Quid faceremus enim, non finem imponere bellis?
An sortiri utri nostrum graviora dolerent?
Imperium in Græcos fædus cum spondeat istud?*

Hi.] *At nunquam rectâ efficies incedere cancrum.*

Tr.] *Non te postidea victus manet in Prytanéo :
Nec facies posthac, Bello quæ stante solebas.*

Hi.] *Non facies unquam, ut levis fiet asper echinus.*

Hi.] *Quo freti Oraclo, divorum incenditis aras?*

Tr.] *Quod vates faciens pulchrè respondit Homerus :
Sic inimica illi bellorum nube fugata
Pacem acceperunt, & supposuere bidenti :*

*Ac tandem tostis strebulis, extisque comesis,
Libarunt pateras lati, præeunte viam me :
Sed nullum vati memini præbere culignam.*

Hi.] *Hæc ego non capio, nec enim est effata Sibylla.*

Tr.] *Ac sapiens quondam ritè hoc prædixit Homerus :
Exsors ille domus, pauperque extorris & exlex
Quem bellum civile juvat crudele, nefandum.*

Hi.] *Aspice sis ne quid per fraudem frausus in extis.*

*Subripiat mibvus. Tr.] quin hæc tua cautio sola est:
Nempe istuc metuunt Oraclum viscera. Verum
Infunde hic libamen, & exta hic providus infer.*

Hi.] Si placet hoc vobis, mihi ero meus ipse minister.

Tr.] Liba, liba.

Hi.] Funde etiam nobis, extorum & porrice partem.

*Tr.] At nondum superis placet immortalibus istuc ;
Sed libare prius nos expedit : ipse faceße.*

O Dea Pax tecum da posse extendere vitam.

*Hi.] Cedo sis linguam. Tr.] Ipse tuam refer atque re-
mitte.*

Hi.] Libamen. Tr.] Sed & hæc citò cum libamine suone.

*Hi.] Nemone exta mihi? Tr.] Nulla id ratione queamus,
Ante lupus quam connubio sibi junxerit agnam.*

*Hi.] At suplex oro. Tr.] Frustra oras supplice voce:
Non facias etenim ut levis fiet asper echinus.*

Agite ergo qui spectatis huc adeste vos,

*Unà exta edemus. Hi.] Nil ne ego? Tr.] Sibyllam
ut lubet.*

*Hi.] Haud, Ecere, ista soli edetis in simul:
Sed rapiam & ipse ; quippe quæ in medio jacent.*

Tr.] Feri, feri Bacin. Hi.] Hominum testor fidem.

*Tr.] At ego quod es lurco atque vanus arrogans.
Fuste arrogantem reprimens istum feri.*

*Fa.] Potes quidem istuc: ast ego hunc quas accipit
Deceptor ille ebulbitabo pellibus.*

Pellesne haruspex hasce admissurus es?

Hi.] Audin' quis ille Corvus est ex Oreo?

Fa.] Non avolabit ocys in Elymnum ?

An autem hoc sequens Oraculum inter Jocularia ponendum sit, an vero inter ea, quæ per Antistites pretio corruptos data fue-

fuerunt, ipse iudicet Lector. Sic autem Oenomaus apud Eusebium. Ἐπαθον ἢ καὶ οἱ Κνίδιοι τέτρω προσηγορῆς, Ἀρπάγω ἐπ' αὐτὰς τραυόσασιν. ἢ γὰρ Ἰσθμὸν τὸ ἀπὸ τοῦ Διακόπτεον ὀπλιχεῖρντες, καὶ πῶν πόλιν νησοποιεῖν, πῶν μὲν πρώτῃ ἔργα εἶχοντα ἐπεὶ δι' αὐτῆς [ὄση, forsan & plura defunt] ἀπὸ τῆς ἢ ἐργασία, ἀπαγορεύοντες ἤδη ἐχρῶντο. οὐ ἢ αὐτοῖς εἶπας, Ἰσθμὸν μὴ πυργεῖτε μηδ' ὀρύσσετε. Ζῶς γὰρ κ' ἔθηκε νῆσον, αἰκ' ἐβέλετο καὶ οἱ βλάκες ἐπέοδισαν, καὶ ἀποτροπῶντο παρέδωκαν ἑαυτὰς τῷ Ἀρπάγω. ὅ ἢ βραδύργημα· ἐπεὶ γὰρ ὄση ἦν βέβαιον ἀποφυγῆ ὀρύξασι, τέτρω μὲν ἐπαυσι. ὡς ἢ μὴ κελύων ἔργα ἔχεσθ, ἐπαγγέλη πῶν ἀποφυγῆν. τέτρω ἢ εἰ τὸ λαίον εἶναι μὴ ὀρύξασι προσέθεις· ἀλλ' ὅτι εἰ δοκεῖ τῷ Διὶ νῆσον αὐτῶν εἶναι ἐν μὲν εἰν τῇ ἀποτροπῇ, ἀμφότερα ἰσθμῶν· ἐν ἢ τῇ ἀποτροπῇ, τὸ Διακόπτεον προσέχειν, εἰ δὴ ἀσφαλὲς ἦν τῷ Σοφιστῇ τὸ ἀνατρέπειν. ἔτρω τὸ ἔδεν εἰπῶν, ὡν ἕνεκα ἦσαν ἀφικνῶντο, ἀπέπεψας οἰομένους ἀκηχεῖαι π. Quibus addit ipse Eusebius: Ταῦτα ἢ ἡγεμῆ τὸ ἀδρανὲς τῆ τε χρωμένων, καὶ τῆ χρωμένων ἀπελέγχων αὐτάρκως, εἰ ὅτι μηδὲν ἀληθῶς ἐνθεόν ἐστιν εἶρεν ἐν τοῖς διλεγμένοις.

Nec sane dissimilis Cnidiorum, Harpago adversus eos movente, fortuna conditioque fuit. Isthmum enim illum, qui tum inibi erat, tollere ac rescindere, atque urbem insulam efficere aggressi, ubi rem, fausto licet initio, minus postea vidissent ex voto cedere, abjectis demum animis, Oraculum consulere. Tu vero ad eos, ISTHMUM NEU MUNITE, NEU SUFFODITE: JUPITER ENIM SI VOLUISSET, INSULAM FECISSET. Tibi porro vecordes ac stolidi homines fidem habuere, seseque Harpago, è suscepto deterriti consilio, dedidère. Istuc autem quam veteratoriè! Nam quod, ne suffosso quidem Isthmo, certum eos receptum habituros videas, affectum opus inhibes: idemque simul, utpote nequaquam ejus instituendi auctor effugiendi spem ostendis aliquam. Neque tamen si à suffodiendo abstinerint, lætiorum

exitum polliceris. Hoc unum affers, Jovi Urbem Insulam fieri non placere. Occurrebat nimirum, si debortarere, parerem in utramque partem responsi vim; sin autem hortarere, expressam nimum consecuturæ salutis significationem futuram. Quare, debortari modò, tutum imprimis ac securum Sophistæ visum est. Atque hunc in modum nihil prorsus ad ea respondens, quorum te ipsi causâ convenerant, miseros dimisisti, qui se tamen abstulisse aliquid putabant.

Videmus igitur hujusmodi præstigiatorum nugas sapientioribus deridiculo habitas publicèque quandoque fuisse explosas. Id verò summa cum ratione fuisse factum nos ulterius docet Cicero, per plurima ac diversimoda exempla, è quibus hæc sequentia, à somniorum Interpretibus desumpta, suffererint.

Cursor ad Olympia proficisci cogitans, visus est in somniis curru quadrigarum vehi. Mane ad Conjectorem. At ille, Vinces, inquit, id enim celeritas significat & vis equorum. Post idem ad Antiphontem. Is autem, Vincere, inquit, necesse est. An non intelligis quatuor ante te cucurrisse? Ecce alius Cursor (atque horum somniorum, & tallium plenus est Chryssippi liber, plenus Antipatri. Sed ad Cursorem redeo) ad Interpretem detulit, aquilam se in somnis visum esse factum. At ille, Vicisti. Ista enim avis volat nulla vehementiùs. Huic equidem Antipho, Tu verò inquit, te victum esse non vides? ista enim avis insectans alias, & agitans, semper ipsa postrema est. Parere quædam matrona cupiens, dubitans esset ne prægnans, visa est in quiete obsignatam habere naturam, ad conjectorem retulit. Negavit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. At alter prægnantem esse dixit. Nam inane obsignari nihil solere.

Uti igitur in Somniis, in Auguriis, in Haruspicinâ, in Sortibus, cæterisque Divinationum generibus nihil præter fraudes ac præstigijs humanis locum habuit : sic neque in Oraculis per versus, aut nutus, aut ejusmodi alia, in Templis Fatidicis, per Pythias, aliosve, Prophetas scilicet atque Antistites, editis.

CAPUT XVIII.

De libris Romanorum Sibyllinis : uti & qui qualesque lusus per istos luderentur ; donec tandem imposturis illis per factiones in Republica detectis, ii plane evilescerent, nec nisi dicis gratia (ut jam olim Auguria) consulerentur : qui tandem Gentilismo nunc penitus in ruinam delapso, per Stiliconem combusti perierunt. De Oraculis cuique genti propriis ac quasi domesticis : quibus tandem de dente Aureo in puero Silesiaco subjungitur historia ; quâ huic primæ Dissertationi finis imponitur.

QUOD quum probe nosset Romani rerum Domini, gensque illa togata, Oracula habebant sibi propria : atque in illa plenum sibi reservabant Dominium : Carmina videlicet illa, quæ Sibyllina appellabant, ac pro talibus à communi plebe haberi volebant. Atque in eâ re sanè faciebant id quod magnitudine & majestate Reipublicæ, atque Imperio eorum verè dignum erat. Optimè quippe libri isti primis Reipublicæ temporibus (uti notum post) per Duumviros, postea per Decemviros, postremo vero per xv viros (numero horumvirorum paulatim sic, imò & ulterius, manente tamen appellatione xv virum, crescente) accuratissima sub custo-

dia servabantur : neque aliter quam ex Senatus Consulto (postea autem & Cæsarum jussu) per hosce xv viros , neque ullos alios præter eos sub capitis pœna , inspiciebantur : neque etiam aliter quam difficillimis Reipublicæ temporibus, casibusve maximi momenti, id ipsis à Senatu Imperatoribusve injungebatur. Ac capitale erat aliquid de iis apud alios enuntiare , eorumve inspectionem aliis hominibus permittere ; quicquid ridiculè fingant superstitiosi librorum horum inter Christianos patroni, de Virgilio, aliisve ad illa Augusti favore admittis ; quum ne ipsi xv viri injussu Senatûs id facere auderent.

De usu ipsorum (omissis aliis compluribus monumentis Historicis doctioribus satis notis) audiamus Dionysii Halicarnassei verba ex libro 4. Roman. Antiquit. huc adducta. *Tarquinius verò Duumviros ex nobilium numero creavit , & duos publicos Ministros ipsis addidit , illisque horum librorum custodiam mandavit , quorum alterum , M. Atilium inquam , quod visus fuisset non bona fide se gerere , & ab altero publico ministro parricidii accusatus fuisset , in culeum insutum , in mare projecit. Sed post Reges exactos , quum Respublica Oraculorum patrociniûm suscepisset , nobilissimis viris , quos eligebat , eorum custodiam committebat : hi verò per totum vitæ tempus hoc munere funguntur , à militia & reliquis urbanis muniis liberi atque hæc publicè illis committit ; sine quibus non patitur quæquam Oracula inspicere. Et ut rem paucis expediam , Romani nullam rem sanctam ac sacram æque diligenter atque Sibyllina Oracula custodiunt. Ea autem consulunt quoties Senatus id decernit , quum in Republica orta est seditio , aut in bello gravis aliqua & insignis clades accepta , aut quum aliqua prodigia aut spectra (quæ sæpè contigerunt) apparent , quæ magnum aliquod & cognitu difficile malum portendunt. Hi Oraculorum*

lorum libri usque ad bellum Marficum permanserunt incolumes, conditi sub terrâ, in templo Jovis Capitolini, in arca lapidea, à decemviris asservati. Sed post centesimam & septuagesimam Olympiadem, templo incenso, sive per insidias aliquorum, ut nonnulli arbitrantur, sive casu fortuito, hi quoque cum reliquis hujus Dei Donariis igne sunt absumpti. Oracula verò, quæ nunc extant, ex variis locis sunt comportata, alia ex Italicis urbibus allata, alia ex Erythris Asiaticis, ex Senatus Consulto missis legatis, qui ipsorum exemplar describerent, alia ex aliis urbibus, & à privatis hominibus transcripta, in quibus quædam supposititia, & carminibus Sibyllinis inserta reperiuntur, quæ deprehenduntur ex iis quæ Acrostichides nuncupantur. Dico autem ea quæ Terentius Varro in suis commentariis Theologicis memoriæ prodidit. Ο ἢ Ταρκύνιοι τ. ἀσὼν ἀνδρας Ἰπιφανείς δύο ποροχειρομάχοι, καὶ δημοσίαις αὐτοῖς δύο θεράποντας ὠξυζύξας, ἐκείνοις ἀπέδωκε τὴν τ βιβλίων φυλακὴν, ὧν τ ἕτερον Μάρκον Ἀτόλιον, ἀδικεῖν τι δόξατο. πρὸς τὴν πῆσιν, ἔ μνησθέντα ἰφ' ἐνός τ δημοσίων, ὡς πατροκτόνον εἰς ἀσπὸν ἐρράβως βόειον, ἔρριψεν εἰς τὸ πέλαγος. μὲ ἢ τὴν ἐκβολὴν τ βασιλέων ἢ πῆσις ἀναλαβῶσι τὴν τ λησμονῶν ποροσεσίαν, ἀνδρας τὰς Ἰπιφανεστάτας ἀποδείκνυσιν αὐτὴν Φύλακας, οἱ δὲ αὖ βίαι ταύτην ἔχουσι τὴν ἐπιμέλειαν, στρατιῶν αἰφειμῆλοι καὶ τ ἄλλων τ καὶ τὴν πόλιν πραγμῶν καὶ δημοσίαις αὐτοῖς ὠξυκαθήσειν, ὧν χωρὶς οὐκ ἴππῆρες τὰς ἐπισκευαίς τ λησμονῶν τοῖς ἀνδράσι ποιῶσαι. σιμελένη δ' εἰπεῖν, ἔδεν ἔτω Ῥωμαῖοι φυλάττειν ἔπε ὅσιον κήμα ἔπε ἱερὸν ὡς τὰ Σιδύλλια θεόφατα. λησῶνται δὲ αὐτοῖς ὅταν ἢ βελλὴ ψηφίσται, εἰσῶσις καταλαβῶσις τὴν πόλιν, ἢ δυσυχίας πινὸς μεράλης, συμπεσῶσις καὶ πόλεμον, ἢ πρῶτων πινῶν καὶ δυσούρετων αὐτοῖς φανέντων, οἷα πολλὰ συνέβη. ἔπει δέ μιν οἱ λησμονοὶ μέγιστο ἔμαρτικὸν κλήθειν πολέμου, κείμενοι καὶ γῆσι ἐν τῶ ναῶ ἔ Καπτωλίνου Διός, ἐν λιθίνῃ λάρακι, ἔτω ἀνδρῶν δέκα Φυ-

Φυλατῶνται. μὲν ἢ πῶς τρίτῳ ἵππὶ ταῖς ἐβδομήκεντα καὶ ἑκατὸ
 ὀλυμπιάσιν ἐμπεσηδένθη. Ἔναδ', εἴτ' ἐξ ὀπιθευλῆς, ὡς εἰόντῃ πι-
 νες, εἴτ' ἀπὸ πῶτομάτῃ, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναθήμασι ἔθεδ' ἐκ αὐ-
 τοῖ διεφθάρσων ἑσὸν ἔπυρῆς. οἱ δὲ νῦν ὄντες, ἐκ πολλῶν εἰσι
 σύμφοροι τῷ πόπῳ· οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἰταλία πόλεων κρημιθέντες· οἱ
 δὲ, ἐξ Ἐρυθρῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ δόγμα βελῆς ἀποσελέντων
 πεσεβδῶν ἵππὶ πῶ ἀπυραφῶν· οἱ δὲ ἐξ ἄλλων πόλεων, καὶ παρ'
 ἀνδρῶν ἰδιωτῶν μεταγραφεύτες· ἐν οἷς ἀέροποντῆ πῆες ἐμπεποιη-
 μῶν τοῖς Σιθυλλείοις, ἐλέγχοντα ἢ τοῖς καλαμῶναις ἀκροσχησί.
 λέγω δὲ ἀ Τερένθη. Οὐαρίων ἰστῆκεν ἐν τῇ θεολογικῇ παραγμα-
 τείᾳ.

Hi decemviri igitur (ac postea adaucto numero *Quindecimviri*) inspiciebant libros istos ac referebant ad Senatum quid in iis, Dīs Deabusve hisce vel illis placandis, factu necessarium contineretur: aut potius, quæ ibi invenire perhibebant interpretabantur. Unde optime eos Livius lib. x. vocat *Carminum Sibyllæ ac fatorum populi hujus Interpretes*. Interpretabantur quippe illa prout Summo Romanorum Magistratui, Senatui aut Cæsaribus, id placere sciebant. Exempla habemus in Julio Cæsare ac Maxentio. De Cæsare ita Suetonius:

Quin etiam valida fama percrebuit, migraturum Alexandriam, &c. Proximo autem Senatu L. Cottam quindecimvirum sententiam dicturum: ut quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à Rege, non posse vinci, Cæsar Rex appellaretur. Quæ causa conjuratis maturandi fuit destinata negotia, ne assentiri necesse esset. Plutarchus de hac re: καὶ τοῖ καὶ λόγον πῶς κατέπειραν εἰς τὸ δῆμον οἱ παύτῃ καίσθη πῶ πῆν προξενῆς, ὡς ἐκ γεγραμμάτων Σιθυλλείων ἀλώσιμα τὰ Πάρθων φαίνοιντο Ῥωμαίοις σὺν βασιλεῖ στρατοδουρῆσι ἐπ' αὐτῆς, ἄλλως ἀφυστῆ ὄντα, &c. Et quidem rumorem in plebem vulgaverunt illi qui hoc honoris quærebant Cæsari, libris Sibyl-

Sibyllinis proditum, vinci Parthos à Romanis posse, si Rege duce bellum eis movissent, esse ipsis alioquin insuperabiles: ac redeuntem Alba ad urbem Cæsarem ausi fuere salutare Regem.

Hinc Cicero, qui Reipublicæ contra Cæsarem favebat, lib. 2. de Divinatione: *Sibyllæ versus observamus quos illa furens fudisse dicitur. Quorum interpretis nuper falsa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, eum, quem revera Regem habebamus, appellandum quoque esse Regem, si salvi esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominum, & in quod tempus est? (NB.) Callidè enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcumque accidisset prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus aliàs in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud Carmen furentis, cum ipsum Poëma declarat (est enim magis artis, & diligentia, quam incitationis & motus) tum verò ea quæ, ἀποσιγῆς dicitur, cum deinceps ex primis versus literis aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, quæ Ennius fecit. Id certè magis est attentii animi, quam furentis. Atque in Sibyllinis ex primo versus cujusque sententiæ primis literis illius sententiæ carmen omne pertexitur. Hoc scriptoris est, non furentis, adhibentis diligentiam, non insani. Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut, id quod proditum est à majoribus, injussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones: cum antistitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris quàm Regem proferant: quem Romæ posthæc nec Di, nec homines esse patientur.*

In verbis autem Ciceronis hæc sequentia mihi notatu digna videntur. 1. Ciceronem habere illa pro callidis hominum im-

postorum inventis, ac studiose in eum compositis modum, ut omnibus personis, temporibus, casibusque pro libitu Interpretum, applicari possent; uti revera erant. 2. Ἀκροσιχίδας, sic dictas, ejusdem plane esse farinae ac meriti. Ita ut hoc Cicerone auctore (neque eo solo, cum & Terentius Varro & Dionysius Halicarnasseus ἀκροσιχίδας pro non Sibyllinis sed fictitiis ac supposititiis habeant) magno conamine magnas nugae agant, qui pro ἀκροσιχίδε illa, quam in Oratione Constantini nobis profert Eusebius, Ciceronem hunc in testimonium ac patrocinium advocant: de quibus tamen Cicero ne per somnium quidem unquam cogitavit.

At quam multa multi viri docti de hac ἀκροσιχίδε, ut multa mira de lente (ne quid acrius addam) nugati sunt! condonanda forsan istis sua credulitas atque ablepsia, quod qui amant, ipsi sibi somnia fingant; facillimè enim credimus quod libenter credimus; ac perspicere tum nobis videmur quod ne uspiam quidem est. Ast non condonandum Schedio facinus suum, dum pro ipsius Ciceronis verbis hæc figmenta obtrudit: *Et Cicero libro II. de Divination. Observemus libros Sibyllinos; vocandus est nobis Rex aliquis, si modo salvi esse volumus. Namque in carminibus Sibyllinis legebatur, quam primum Romani Regem Ægypti reduxissent, Dominum Orbis proditurum, quibus tum hîc Schedius subjungit. Quod & factum fuit: nam Ptolomæo à Gabinio reducto confestim nascitur Jesus.*

Atqui neque de Sibyllinis carminibus revera lectis, neque de Rege Ægypti, neque de Orbis Domino prodituro, Cicero aliquid, aut quod eo trahi possit, ibi commentatus est. Verum & post Gabinii illam expeditionem, (de qua, uti ex præcedentibus meridiana luce clarius patet, minimè gentium loqui in libris de Divinatione Cicero voluit) plusquam 54. anni excurrerunt antequam nasceretur Jesus.

Verum-

Verumenimvero dicat aliquis , non solum Schedium talia prodere , sed imitatum ipsum , ut sæpius aliàs , heic Mornæum ; qui libro de Veritate Religionis Christianæ quandoque errores , super errores cumulat. Ita enim ille cap. 32. *Car Auguste , comme dit Suetone , les avoit fait serrer en deux layettes dorées , sous le base d' Apollo Palatin , où elles estoient difficiles à falsifier , & des le temps d' Origene , de Clement Alexandrin , & de Justin Martyr ; c'est-à-dire , non fort long-temps après la predication des Apostres , ces mesmes livres estoient en lumiere , comme se voit par la dispute de Celsus l' Epicurien ; qui dit bien , qu'ils sont supposez , mais sans preuve : & Constantin l' Empereur tesmoigne en une siene harangue , les avoir veus , & leuz , & y renvoye les Gentils de son temps. Et qu'il y eust pour le moins quelque chose semblable , ne se peut nier.* CAR CICERON EN SES LIVRES DE LA DIVINATION , DIT CES MOTS , OBSERVANS LES VERS DE LA SIBYLLE. IL NOUS FAUT APPELLER QUELQU'UN ROY , SI NOUS VOULONS ESTRE SAUVEZ. *Et chacun scait toutefois , combien ce nom de Roy estoit odieux , & à tous les Romains , & à Ciceron mesme. Il fait aussi mention de l' ACROSTICHE de la Sibylle ; c'est-à-dire , de certains vers , DONT LES LETTRES CAPITALLES FAISOIENT LE NOM DE CE ROY LA , tels que ceux que nous avons au 8. livre des Sibylles ; & conclut de là qu'elles avoient l'esprit sain & rassis. Et Constantin l' Empereur tesmoigne que Ciceron avoit tourné le livre de l' Erythrée ; & qu' Antonius l' avoit voulu abolir. En ces mesmes livres estoit dit , que si tost que les Romains auroient remis en son entier le Roy d' Egypte , le Monarque de l' univers naistroit : & pourtant Ciceron escrivant à Lentulus , qui brigoit ceste charge , luy touche c'est Oracle : & les Romains faisoient doubte de le restituer à cause de cela : & de*

ce touchant les Sibylles au 2. livre quelque mot. Et de fait, apres que le Senat en eut bien contesté, Gabinius remit Ptolomée, & en ce mesme temps nasquit Jesus. Virgile qui par la faveur d'Auguste avoit eu acces à ces livres, à fait une Eclogue, &c.

Quæ ab ipso Auctore versa ita sonant Latine : *Augustus enim ut est apud Suetonium, in duabus aureis capsulis sub basi Apollinis Palatini recondendos tradiderat, quo non usque adeo falsariis penetrare facile: & quo tempore Origenes, Clemens Alexandrinus, Justinus Martyr floruerunt; id est, paulò post Apostolorum prædicationem, hi ipsi libri (NB.) in luce hominum versabantur, ut ex Celsi Epicurei disputationibus liquet, qui subdititios asserit, non probat: & Constantinus Imperator in quâdam Oratione se vidisse & legisse testatur; & ad eorum testimonia Ethnicos ejus ætatis ablegat. Quod vero nonnulla saltem continerent, ab hisce qui hodie extant, non aliena, vix ambigi possit. Nam Cicero in lib. de Divinat. OBSERVEMUS, inquit, LIBROS SIBYLLINOS: VOCANDUS EST NOBIS REX ALIQUIS, SI MODO SALVI ESSE VOLUMUS. Quanquam Regis nomen quàm odiosum esset cum Romanis omnibus, tum præsertim Ciceroni, cuius notum. Idem Acrostichidem Sibyllæ memorat, id est, carmina certo numero, quorum capitales literæ Regis illius nomen componebant, qualia libro Oraculorum 8. habemus: ex quibus Sibyllam mente constituisse Cicero colligit. Et Constantinus Imperator testis est, Ciceronem librum Erythrææ vertisse, quem Antonius abolere conatus fuerit. In iisdem legebatur, cum primùm Romani Regem Ægypti reduxissent, Dominum orbis proditurum: cujus quidem Oraculi vestigia exstant in epistolis Ciceronis ad Lentulum, qui illud munus reducendi Regis ambibat; & Romani idcirco in deferendo cunctabantur, & hoc lib. 2. Sibyllæ nostræ attingunt.*

gunt. Et verò post multa ultro citròque verba Gabinius Pto-
lomæum reducit, & confestim nascitur Jesus. Virgilius, cui
verisimile est aditum ad illos libros per Augusti benevolen-
tiam patuisse, Eclogam scripsit, quæ mera Sibyllæ transla-
tio est, &c.

An non pœnè quot verba tot errores? Satis clarè fateor
patere videtur, sua Schedium ex hisce desumpsisse; at non in
melius sed in pejus adhuc ea mutavit. Optime dicas de Am-
borum verbis huc adductis, Pergula pictoris, veri nihil,
omnia ficta. Certè ex Ciceronis epistolis ad Lentulum, Re-
ligionem in ea causa tantum obtentui sumptam, (legantur
modo attentè 7. priores) non obscurè patefcit. Cui mini-
mè quoque contradicit Dion Cassius; cujus verba super hoc
negotio Ægyptiaco quin adducam mihi temperare nequeo:

Lib. 39. p. 49.

Τοῖς γὰρ Σιβυλλείοις ἔπεισιν ἐντυχόντες,
ἄρον ἐν αὐτοῖς γεγραμμένον αὐτὸ τῶν, Ἄν ὁ τῆ Ἀιγυπτίας βασιλεὺς
βουθεῖας πρὸς δεόμενον ἔθλη; τίμῳ μὲν Φιλίαν οἱ μὴ ἀπαρνήσοιτε,
μὴ μὲν τε καὶ πλεῖσθι πνὶ ὀπικερήσετε. εἰ ἢ μὴ, καὶ πόνος καὶ κινδύνος
ἔξετε. Καὶ τῶν τῶν συντυχίαν τῶν ἐπῶν πρὸς τὰ τότε γινόμενα θαν-
μασίοντες, ἀπεφρίσσαντο τὰ πρὸ αὐτῶν ἐγνωσμένα, Γαίῳ Κάτωνι
πεισθέντες δημάρχῳ. Ταῦτα ἢ ἐχρήσθη μὲν ἔτιως ἐδημοσιόσθη δὲ
(καὶ γὰρ ἐξέλιξ ἔδεν τῶν Σιβυλλείων, εἰ μὴ ἢ βεβλή ψηφίσαιτο, ἐς τὸ
πληθῶν ἐξαγέλλεσθαι) Διὰ τῶν Κάτωνος. ἐπεδὴ γὰρ πέχιστο ὁ νόμος
τῶν ἐπῶν διεθρυλλήθη (ὡσπερ εἶωθε γίνεσθαι) ἔδεισε μὴ συγκρυ-
φθεῖν καὶ ἐς τε τὸ ὄμιλον τὰς ἱερέας ἐσήγαγε, καὶ αὐτῶν πρὸν
ὄπην τίμῳ γεροσίαν ἐπ' αὐτοῖς ληματοπίσαι, ἐξεβιάσθητο σφῆς ἐκλα-
λήσαι τὸ λόγιον. ὅσα γὰρ τῶν μᾶλλον οὐκ ἐδοκίμει σφίσι ἐξείναι, πο-
σάτω πλέον τὸ πλεῖσθι ἤγαλλε. καὶ ἐκείνο μὲν ἔλαρον ἔτιως, καὶ ἐς
τίμῳ τῶν λαλίων γλασσαν γεφύλῳ ἀνεκηρύχθη. γράμματα δὲ αὐτῶν μὲν
τῶν ποιημένων, ἐπὶ μὲν, ἀνδρῶν γερατῶν τῶν Σπινθηρίων τίμῳ τῶν
λεμαῖς καθόδον περσαπίοντων, τῶν δὴ καὶ τῶν Πομπηίων μὲν βαβδέχων
δύο κατὰ γαργεῖν αὐτῶν κελδύοντων (ὁ, τε γὰρ Ππολεμαῖος μαθίων

Ὁ Ἰεροδωτὴς, ἠξίωσε τὰς τυχῆν, καὶ τὰ γράμματα αὐλοῦ πλάυ-
 που εἰς Ὁ κρινὸν δημοαρχῶν ἀνέγνω) δέοντες οἱ βασιλεῖς μὴ μεί-
 ζων ἔθ' ὁ Πομπηίου καὶ ἀπ' ἐκείνης γρήται, ἀντιπραξαί αἰπῶ, τῆ
 ἔ σίτε ποφάσι Ἰεροδωτοῖ. Quum enim Romani libros Sibyl-
 linos adirent, ita scriptum in iis invenerunt. Si Rex Æ-
 gypti alicujus auxilii indigens venerit, amicitiam ei ne de-
 negaveritis, nullis autem copiis eum adjuveritis: Sin secus
 feceritis, labores & pericula habebitis. Admirati igitur id
 carmen ita ad rem præsentem congruere, omnia quæ de eo
 decreta fuerant facta, antiquaverunt, C. Catonem Tribu-
 num plebis secuti. Atque id ipsum Oraculum in popu-
 lum evulgatum est Catonis operâ. Non enim licebat Sibyl-
 linum ullum carmen populo enuntiare nisi id Senatus decre-
 visset. Nam ut primum Oraculi sententia, (quod fieri as-
 solet) vulgo innotuit, veritus Cato ne id supprimeretur,
 Pontifices ad plebem produxit: ac priusquam Senatus quic-
 quam statueret, eos cœgit Oraculum exponere. Quanto enim
 minus id eis licere videbatur, tanto plebs ægrius rem fere-
 bat. Igitur ea sententia fuit Oraculi, redditumque Latine
 enuntiatum est. Quum deinde sententiæ dicerentur, alii que
 à Spithere sine exercitu juberent Ptolemæum reduci, alii
 id a Pompejo duobus cum Lic̄toribus fieri vellent (nam
 Ptolemæus Oraculo intellectu id ita fieri petebat, ejusque
 litteras Plantius Tribunus plebis publicè recitavit) veriti
 Senatores, ne hæc res ipsa Pompejum adhuc majorem effice-
 ret, sub prætextu mandatæ annonæ ei obstitērunt.

Videmus sanè ex hisce Dionis verbis, atque ex iis quæ de
 isto Reipublicæ statu legenda occurrunt apud eorum tempo-
 rum Historicos, totam hanc rem ab utraque parte actam fuisse
 partium studio; atque ut Cicero ad Lentulum, rem actam non
 religione, [à Senatu] sed malevolentia, & illius Regiæ lar-
 gitionis invidiâ, opinionemque fuisse populi Romani, à Len-
 tuli

tuli invidis atque obrectatoribus nomen inductum fictæ religionis, non tam ut ipsum Lentulum impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Quæ res tamen æquè ad Pompejum (uti ex Dione vidimus) quam ad Lentulum pertinebat. Noverant plurimi, si non omnes, quantum pecuniæ Rex potentioribus profunde-
 debat, quodque ipsum Pompejus in domum suam Regem recepisset. Quod autem Cato, Tribunus ille, populum ita commoveret, inde proculdubio factum, quod inter ipsos xv viros essent qui, non quidem directè verum indirectè, suarum partium hominibus prætensi istius Oraculi sententiam eliminassent: quod in tam turbido Reipublicæ & factionibus scissæ statu, magis impune facere poterant. Indicatque populi fervor, eum non usquequaque fidem habuisse relationibus istis quas de hujusmodi Oraculis Senatus ad populum faciebat: præsertim vero quum videret rem & largitionibus à parte Ptolemæi, & Ambitione, avaritia, malitia ac partium studio à parte Senatus aliorumque Magnatum agi: à quibus tamen nec ipse populus (sive Plebs Romana) satis libera erat; instigante, uti vidimus, Catone. Nec suspicione caret, (tam ex iis quæ apud Dionem sequuntur, quàm quæ apud Ciceronem habentur) Quindecimviros sententiam prætensi istius Oraculi, aut metu, aut gratia motos apud populum immutasse, vel ipsius placitis ita accommodasse, ut relatione ipsius ad Senatum factâ, statim in omnia alia, quam antea ab ipso decreta fuerant, iretur: (Cum tamen Pontifices inter Quindecimviros, contrariæ factionis jam talia eliminassent: unde Cottæ & aliis occasio data fuit populum commovendi,) imò & nomen inductum fictæ religionis à Senatu populum opinatum, adeoque planè nihil quidem, quod hûc pertineret, à xv viris inventum ex Cicerone satis clarè elucescit. Verum & ex sequentibus verbis hujus ipsius Dionis, collatis cum iis quæ jam antea

Plin. p. m. 248

antea ex Cicerone & aliis protulimus, summa cum ratione populum talia fuisse suspicatum, patebit.

λόγῳ γὰρ πρὸς, εἰτ' ἐν ἀληθῆς εἶπε καὶ ψευδῆς (οἷά πε φιλεῖ λογοποιεῖσθαι) θεολόγῳ, ὡς τ' ἱερέων τ' πεντεκαίδεκα καλυμένων ἀεθροζόντων, ὅτι ἡ Σιβύλλη εἰρηκίχα εἶη, μήποτ' ἀν τὰς πάρθας ἀλλως πῶς, πλὴν ὑπὸ βασιλέως ἀλῶνα, καὶ μελλόντων ἀπὸ τῶν αὐτῶν τῶν ἐπικλήσον τῶν τῶν καίσαρι δοθῆναι ἐσηγήσεσθαι τῶν πε περὶ πάντας ἀληθῆς εἶναι, ἔ' ὅτι καὶ τοῖς ἀρχαῖσι (ὡν περ ἔ' ὁ βρετῶν καὶ ὁ κάσιον ἦσαν) ἡ ψῆφῳ, ἀτε καὶ ὑπὲρ τηλικῆτα βελδῶμαίῳ, ἐπαχθῆσι, καὶ ἔ' ἀντειπῆν τολιμῶντες, ἔ' τε σιωπῆσαι ὑπομένοντες, ἔσπῶσαν τῶν ἐπιβελῆν, περὶ καὶ ἐπῆν περὶ αὐτῶν ληρημαθῆναι.

Nam quia rumor quidam, sive verus, sive falsus, (ut fabulæ nonnunquam confingi solent) passim emanaret, quasi Pontifices illi, dicti quindecimviri, palam perhiberent, Sibyllam dixisse, nunquam Parthos aliter, quam à Rege superari posse, quasque propterea de appellatione Regis Cæsari tribuendi relaturi essent, tum hoc ipsum verum esse persuasi, tum etiam Magistratibus, in quorum numero Brutus & Cassius erant, impositam iri necessitatem dicendæ in consultatione tam gravi sententiæ, jamque nec audentes contradicere, nec tacere sustinentes, insidias antequam de negotio quicquam statueretur, maturarunt.

Quæ Dionis verba quam valide confirmant ac declarant latius ea quæ superius ex Suetonio, Plutarcho, atque Cicerone attulimus. Namque antequam Cotta aliive quindecimviri in Senatu ea denuntiari valerent, Cæsar ille, cujus instinctu talia perhibebantur, occisus fuit. In causâ Regis Ptolemæi libri hi à xv viris inspecti fuerant, eâ occasione, quod Statua Jovis in Albano monte fulmine cœlitus tacta fuerat. At in hac posteriori causâ id solâ auctoritate, aut directione Cæsaris, qui & Imperator & Pontifex Maximus erat, factum videtur;

detur; (si modo factum fuit & non sparsum in vulgus studiose per Cottam) licet antea id nunquam injussu Senatus (consentiente saltem eo) fuisse factum comperitur. Hinc Cicero: *Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut, id quod proditum est à majoribus, injussu Senatus ne legantur quidem libri; valeantque ad deponendas potius, quam ad succipiendas religiones.* Ne vana scilicet per eos populo injiciatur superstitio, quæ in damnum redundet Reipublicæ.

Senatus autem jussu aut instinctu (saltem præcipuorum ex ipsius numero) solitum injungi Decemviris, quid ex iis proferrent, non obscurè indicant sequentia. *Cum antistitibus agamus, ut quidvis potius, ex illis libris, quam Regem proferant.*

Quam magnum vero detrimentum cœperint hæc Oracula, eorumve auctoritas, per ejusmodi motus Reipublicæ intestinos, quibus occasio dabatur qua horribile illud arcanum, tantâ cum cura eousque conservatum, cordatioribus cunctis detegeretur, facillimè ex jam dictis perspicui potest.

At antiquis temporibus populum ipsorum auctoritate commodissime regebant; atque inde rarissimè permittebant, Reipublicæ causa, externa adiri consuli que *ἑνεργία*: ne, scilicet, ii qui erant extra ipsorum Imperium ista occasione turbas ullas excitare valerent, dum hostibus aut inimicis populi Romani faverent, vel ab ipsis pretio corrupti essent.

Hinc ne quidem intra ipsam Italiam atque in conspectu ferè urbis id fieri, Reipublicæ causa, passi sunt. Nam *Lutatius*, (ut Valerii Maximi verbis utar) *qui primum bellum Punicum confecit, à Senatu prohibitus est sortes Fortunæ Prænestinæ adire. Auspiciis enim patriis, non alienigenis, Rempublicam administrari oportere judicabant.*

Quod autem magnæ auctoritatis viris, ac Pontificibus iis

qui viri sacris faciundis essent , horum arctissima custodia ita demandata fuerit ; ut priusquam vulgo illorum sententia innotesceret , Senatui eam , neminique extra hunc , aperire deberent ; fatis clarè id manifestat , senatum qui ipsorum Dominium obtinebat , ea quæ sibi è Republica visa forent , ut evulgarentur curasse. Unde & C. Cato qui non audebat in totum illa fictionis coarguere ; priusquam ad Senatum per xv viros deferrentur , à populo inspectos voluit.

Secundum verò , de quo dixeram , exemplum suppeditat nobis Zosimus , historiarum libro secundo : ex quo quoque verfutiam horum deprehendere queamus Interpretum , callide per ambiguitates verborum & Maxentium ludentium , & sibiipsis , in tam lubrico atque ambiguo Reipublicæ statu , probe consulentium. Verba Zosimi sunt : μαξέντιος ὁ ἀναποκλείσας ἑαυτὸν , τοῖς θεοῖς ἱερῆα προσήγαγε , καὶ τῷ ἱεροσκοπῶντι ἀπὸ τῆς πολέμου τύχης ἀναπιωθάνετο , καὶ πρὸς τὴν Σιβυλλῆς διεβουλότατο. Ἐπὶ τῷ θεοφάτῳ ἑρῶν σημαῖνον ὡς ἀνάγκη τὸ Ἰππὶ βλάβη πρῶτον τῶν Ῥωμαίων , οἰκτερῶν θανάτου ἀπειπεῖν , πρὸς ἑαυτὸν τὸ λοιπὸν ἐλάμβανεν , ὡς δὴ τὰς ἐπεληθόντας τῇ Ῥώμῃ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνασχετόντων ἐλεῖν ἀμυνόμενος.

Maxentius intra muros inclusus Diis victimas offerebat , & extispices de belli eventu consulebat , ipsis quoque Sibyllinis Oraculis peruestigatis. [per xv viros fc.] Quumque reperisset Oraculum , quo significaretur in fatis esse , ut qui ad perniciem populi Romani spectantia designaret , miserabili morte periret ; de semetipso id accipiebat , quasi qui Romam adertos , eamque capere cogitantes , propulsaret.

In hisce exemplis prædictiones habemus horum Carminum Sibyllinorum , cum aliàs ferè semper solum indicarent , quid faciendum , si aut feditio , aut calamitas , aut prodigium , aut magna quædam consternatio ac timor ; aut aliud aliquid hujusce naturæ , ad consulendos hosce libros Senatum vel Cæsares

fares impulisset ! uti patet ex sequenti exemplo : quod quoniam & ritum consulendi hos libros clarius quam alibi (quod sciam) apud veteres, ob oculos ponit, huc, licet longiusculum, adducere non verebor, extat id in Vopisci Aureliano hisce verbis contentum : *Postea tamen ipsi quoque Marcomanni superati sunt. In illo autem timore, quo Marcomanni cuncta vastabant, ingentes Romæ seditiones motæ sunt, parentibus cunctis, ne eadem quæ sub Gallieno fuerant, provenirent. Quare etiam libri Sibyllini, noti beneficiis publicis, inspecti sunt, inventumque ut in certis locis sacrificia fierent, quæ Barbari transire non possent. Facta denique sunt ea quæ præcepta fuerant in diverso ceremoniarum genere : atque ita Barbari restiterunt, quos omnes Aurelianus captivum vagantes occidit. Libet ipsius Senatusconsulti formam exponere, quo libros inspicere Clarissimorum jussit auctoritas.*

Dietertio Idus Jan. Fulvius Sabinus Prætor urbanus dixit: Referimus ad vos P. C. Pontificum suggestionem, & Aureliani Principis literas, quibus jubetur ut inspiciantur fatales libri quibus spes belli terminandi, sacro Deorum Imperio, continetur. Scitis enim ipsi, quotiescunque gravior aliquis existit motus, eos semper inspectos : neque prius mala publica esse finita, quam (NB.) ex iis sacrificiorum processit auctoritas. Tunc surrexit primæ sententiæ Ulpus Syllanus, atque ita locutus est : Serò nimis P. C. de Reipubl. salute consulimus, serò ad fatalia jussa respicimus, more languentium, qui ad summos Medicos, nisi in summa desperatione, non mittunt : proinde quasi peritioribus viris major facienda sit cura, quam omnibus morbis occurri sit melius. Meministis enim P. C. me in hoc ordine sæpe dixisse, jam tum quum primum nuntiatum est Marcomannos erupisse, consulendâ Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficiis, inserviendum Deorum immortalium præceptis : recusasse vero quosdam, & cum in-

genti calumnia (NB.) recusasse, quum adulando dicerent, tantam Principis esse virtutem, ut opus non sit Deos consuli; proinde quasi & ipse vir magnus non Deos colat, non de Diis immortalibus speret. Quid plura? audvimus literas quibus rogavit opem Deorum, quæ nunquam cuiquam turpis est, ut vir fortissimus adjuvetur. Agite igitur, Pontifices, quâ puri, quâ mundi, quâ sancti, quâ vestitu animisque sacris commodi, veteranis manibus libros evolvite, fata Reipub. quæ sunt æterna, perquirite: patrimis matrimisque pueris carmen indicite: nos sumptum sacris, nos apparatus sacrificiis, nos agris ambarvalia indicemus. Post hæc interrogati plerique Senatores sententias dixerunt, quas longum est innectere. Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus insententias euntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum est Senatusconsultum. Itum est deinde ad templum, inspecti libri, PRODITI VERSUS, lustrata urbs, cantata carmina, ambarbium celebratum, ambarvalia promissa: atque ita solennitas, quæ jubebatur, expleta est. Est Epistola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipsam quoque indidi ad fidem rerum. Miror vos, Patres Sancti, tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum Ecclesia, non in templo Deorum omnium, tractaretis. Agite igitur. & castimonia Pontificum, ceremoniisque solennibus juvate Principem necessitate publicâ laborantem. Inspiciantur libri: quæ facienda fuerint celebrentur: quemlibet sumptum, cujuslibet gentis captivos, quælibet animalia regia non abnuo, sed libens offero. Neque enim indecorum est Dns juvantibus vincere. Sic apud majores nostros multa finita sunt bella, sic cæpta. Si quid deest sumptuum, datis ad Præfectum ærarii literis decerni jussi. Est præterea vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quam cupio.

Ne verò diutius hisce immoremur, notabo solum hæc verba in Oratione Ulpii Syllani: Recusasse verò quosdam, & cum ingen-

ingenti calumniâ recusasse; cum adulando dicerent, tantam Principis esse virtutem, &c.

Ex quibus liquido patet, non æquè magnam apud omnes eos libros tunc obtinuisse auctoritatem: ac quæ illi qui recusabant, contra hanc inspectionem objicerent, pro calumnia in Libros Sibyllinos Syllano habita. Cum ii, uti Augustinus postea lib. 3. cap. 17. de Civitate Dei, cum Cicerone sentire viderentur, *In eo genere Oraculorum, magis interpretibus, ut possunt sive volunt, dubia coniectantibus, credi solere: vel potius, omnia ab ipsis confingi ad lubitum Dominantium;* proindeque istam consultationem esse inutilem.

Ut autem Romani sua sibi ex istis libris petebant pro Republica Oracula, sic Germani, à *Velleda* (atque aliis ad id constitutis, sive virginibus, sive mulieribus) pro Republica, imò & pro privatis ut videtur, petebant Responsa. De qua *Velleda* inter alia Tacitus lib. 4. histor. *Sed coram adire, alloquique Velledam negatum. Arcebantur adspectu quo venerationis plus inesset. Ipsa editâ in turre, [vel ut alii, ipsa adyta intrare] dilectus è propinquis, consulta responsaque, ut internumtius numinis portabat.*

Ut autem Germani, præter Dryadas suas Fatidicas (de quibus Celeb. Salmasius ad historias Augustas) Oraculum sibi publicum ac proprium habebant in *Velleda*: sic ferè cuncta Regna ac Respublicæ, præter illa, quæ ferè commune vulgus, ac de rebus quibuscunque consulebat, (sæpe tamen & ipsi Magnates) sua sibi propria; ac quæ Reipublicæ causa ab ipsis consulebantur, habebant. Etiam si quandoque, sed rariùs, etiam ad alia, per Orbem maximè decantata, Oracula, eos quibus fidebant, mitterent consultum. Quod & exemplis admodum claris demonstrare valerem:

Sed jumenta vocant, & Sol inclinât, eundem est.

Quamobrem & illa, & alia huc spectantia, alii tempori atque occasione reservo.

Quis, interim, Amice Lector, ex iis quæ hæcenus disse-
rui, non perspicit satis clarum esse atque apertum; Oracula
non Diaboli præternaturalibus præstigiis, sed hominum vafro-
rum constituisse fraudibus & artificijs: qui dum & Opes &
Honores, Auctoritatemque sibi inde parare valerent, stultæ
plebeculæ, imò sæpius quoque Magnatibus, per illa impo-
nebant? Quibus accedebant interim & plurimæ nihil planè in
se veritatis continentis narratiunculæ: atque hinc tam apud
Veteres quam recentiores, fuisse gratis ferè assumptum id
quod in quæstione erat; ac de *Δόνη* fuisse disputatum & con-
clusum, antequam de ipso *ἔτι* ullo modo constaret. Ita enim
sæpius contingit, ut multi priusquam constet de veritate hu-
jus illiusve prætensæ historiæ, comminiscantur facti causas:
quas si penetrare se posse desperent, statim ad supernaturales
& miraculosas confugiunt. Atque ita investigant ac suppo-
nunt quandoque causas istarum rerum, quæ nunquam fue-
runt in rerum natura, imò sæpe nec esse queant. Exemplum
hujus rei notabile admodum habemus, in puero illo Silesia-
co, cum prætensæ dente suo aureo; qui Medicos ac Physi-
cos illius temporis per aliquot annos inter se commisit; do-
nec tandem fraus detegebatur. Quam historiam, quia ferè
inter solos Medicos & Physicos nota est, atque huic rei ap-
prime quadrat, ipsius Sennerti verbis hic annectere volui.

Anno Christi 1593. circa festum Paschatis rumor innotuit,
puerum quendam annorum septem, *Christophorum Mullern*,
in pago *Weldorf* in Silesia, cum ipsi dentes excidissent, ul-
timi molaris loco dentem aureum succrevisse; cujus rei hi-
storiam post anno Christi 1595. descripsit & publicè edidit
D. Jacobus Horstius, Medicinæ Professor in Academia Helm-
stadianà, qui ipsum partim pro naturali, partim pro prodi-
gioso habuit, & solatii loco Christianis à Turcâ tum afflictis
adhibitum esse statuit. Eodem anno 1595. ejusdem aurei den-
tis historiam edidit *Martinus Rulandus*, cui se opposuit
Joh.

Joh. Ingolsteterus anno 1597. contra quem suum judicium eodem anno defendit *Martinus Rulandus*. De eodem aureo dente scribit etiam *Andreas Libavius* part. 2. singular. Dissert. 7. qui Disputationes illas, in partem utramque habitas recenset; quas ut huc afferam operæpretium non esse puto. Non entis enim nullæ sunt affectiones, & dens ille aureus nullus fuit, sed fucus merus, qui Vratislaviæ demum detectus fuit. Ejus rei historiam ad me perscripsit *Dn. D. Michaël Doringius*, sicut illam ex *D. Danielis Bucretti* Physici quondam Vratislaviensis relatione accepit, quæ talis fuit. Puer ille cum Vratislaviam deductus fuisset; & omnes novitatis istius miraculosæ (ut putabatur) cognoscendæ ac videndæ desiderio tenerentur, factum est, ut in Doctorum virorum conventum ac concionem, cui inter alios plures *Cl. D. Christophorus Rhumbauius* P. M. etiam interfuit, vocaretur. Acciti & admitti dentem sedulò contemplati sunt, qui splendore aurum Rhenanum repræsentavit. Adfuit simul aurifaber. Is jussu frictione lapidis Lydii dentem examinavit. Linea affrictione inducta existimabatur revera esse aurum Rhenanum. Aurifaber igitur rei veritatem penitiùs exploraturus, ipsi illevit pigmentum aureum, & ecce linea illa absumpta disparuit. Protinus ergo de fraude suspicio concipitur. *D.* vero *Rhumbauius*, ut erat ingeniosus & cautus, inspectionem repetit, atque supernè dentem non integrum sed foraminulo pertusum conspiciatur. Spatula igitur ferrea admotâ, nunquid lamina aliqua Orichalcea solum denti esset inducta, explorat. Rem ita se habere certissimè invenit, & reliquis spectantibus ostendit. Lamina enim illa per spatulam movebantur, nihilque erat aliud quam medietas (& forsitan inaurata) globuli, quales crumenis & marsupiis olim à fœminis in Silelia gestari solitis appendi consueverint. Detraxisset prorsus à dente laminam istam; *D. Rhumbauius*, ni deceptor restitisset, & se cum puero

sub-

subduxisset. Fraudis enim hæc detectio pessime habuit pueri istius circumductorem, utpote qui nummos corrodendi occasionem sibi ereptam esse videbat: atque ita cum aureo isto dente evanuit ac disparuit. *Quæ historia* [rectè idem præcedentibus addit] *omnes naturæ scrutatores meritò monere debet, ne causas rei, & τὸ δῶν prius quærant, quam τὸ εἶναι sit manifestum, & de re ipsâ planè constet. In quâ re tamen non rarò peccatur, dum de non Entis affectionibus & causis sæpè acriter & magno conatu disputatur.*

Hæc sunt, Cordate Lector, quæ de Oraculis eorumque auctoribus pro hæc vice differere & volui & potui. Multa me prætervidisse nullus dubito: at multa quoque studio credas me præteriisse: cum putarem hæc sufficere posse iis, qui non nimium superstitione, (quæ quantum absit à vera ac rationali Religione, quantumque semper isti obfuerit, cuncti norunt prudentiores) aliisve præjudicatis opinionibus, occæcati sunt. Si quis tamen, contraria & meliora edoctus, etiam me docere ista velit, habebit facilem me atque obaudientem. Finiam, igitur & dicam cum Horatio:

*Vive, vale si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti: si non, his utere mecum.*

—— ——— λαιδορεϊαζ δὲ ἔ τρέπῃ
"Ανδρας ποιηταίς, ὡς αἰετ δὲ πτωλίδας.

D E

ORACULORUM ETHNICORUM

Duratione atque interitu;

DISSERTATIO SECUNDA.

CAPUT I.

De prætenſis Porphyrii testimoniis circa Gentilium Oracula, ratione ipſorum durationis, ex Eusebio. Quæ mens hic fuerit Porphyrii. Quam levi de causa hæretici nomen olim impositum fuerit hominibus non circa omnia cum multitudine ſentientibus. Quid de Oraculorum duratione atque interitu adhuc ſentiant vulgo eruditi. Argumenta ab Eusebio pro ipſorum ceſſatione ex Plutarcho allata, de magno Pane mortuo, &c. examinantur.

Post tractationem de Oraculorum origine & auctoribus, non male faciemus si perpendamus quoque ipſorum Durationem atque Interitum: eò quod omnes fere, qui aliquid de Oraculis scripserunt, pro indubitata habeant veritate, Oracula Ethnicorum, cum adventu nostri Salvatoris Jesu Christi, quin & propter ipsius adventum, defecisse; vel ideo saltem sensim, ac brevi quidem, exaruisse.

Hujus autem opinionis auctorem ac patronum sibi habent Eusebium: neque eum solum; verum ipsum, ut putant,

H h h

Por-

Porphyrimum, Gentilem certe atque infensum, si quis alius, Christianorum ac Christianismi hostem: ut qui, apud Eusebium lib. V. cap. I. Præparationum Evangelicarum, ita loquatur: Ἄκχε τοιζαρῶν αὐτῶν Ἑλλήνων ὁμολογῶντων ἐκλελειπέναι αὐτῶν τὰ χρησθήμεν, ἐδ' ἄλλοτε ποτὶ ἐξ αἰώνου ἢ καὶ τὰς χεῖρας τῆ σωτηρίας ἐ διαβελικῆς διδασκαλίας, τὴν ἐνός Θεοῦ καὶ σωτηροῦ Χριστοῦ πλάστουθεις ἐν γῆ, φώτες δὲ κλυ πασὶν ἀνθρώποις ἀναταλάσης. αὐτίκα γὰρ μάλα ὅσον ἐδέπω ἀξιοσημῶν, ὡς ἀρα μὲν τὴν Ἰπιδάθειαν αὐτῶν, καὶ θῶναθι τῶν δαιμόνων ἰσπρήθησαν, καὶ τὰ θωμασῶν καὶ τὰ πάλαι βοώμηναι χρησθήμεν ἀλαλεόπασιν. Audi nunc igitur ipsos Græcos fatentes, ipsorum defecisse Oracula, neque ab alio unquam avo quàm tempore salutis & Doctrinæ Evangelicæ, quæ unius Dei ac Salvatoris Christi fidem per mundum divulgavit, atque omnibus hominibus veluti lux exorta est. Jam statim ergo, ut adhuc nunquam factum est, ostendemus, quomodo post adventum ejus, & Dæmonum mortes narratæ fuerint, & admiranda illa ac decantata Oracula defecerint.

Ac paulò inferiùs.

Νεκρὰ ἢ τὰ δὲ τῶν δαιμόνων πάντα χρησθήμεν τε ἐ ματῶματα. ἐδὲ πῆς εἰς τοσῶτον ἀνθρώπων μέμλεω νῦν, ἐξ ἑσῶν εἰς πάντας φώτες δὲ κλυ ἐξέλαμψεν ἢ τῶν σωτηροῦ ἡμῶν ἐνθεοῦ καὶ διαβελικῆς διώμας, ὡς τολμᾶν τὰ τῶν φιλάτῶν φόνω ἐ παῖς δι' ἀνθρωποθυσιῶν σφαγαῖς, τὰ φονικὰ καὶ φίλαιμα καὶ μισαίνθρωπα δαιμόνια ἐξιλῆσθῶν. οἶα πρῶτην τοῖς πάλαι σοφοῖς τε καὶ βασιλεῦσι δαιμονίωσιν ὡς ἀληθῶς φίλον ἔω. περὶ δὲ τῶν μηκέτι διώμασιν πῆς ἐ ἰχθύειν τὰς φαῦλας δαίμονας, καὶ τὴν τῶν σωτηροῦ ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους πάροδον, καὶ αὐτὸς ὁ καθ' ἡμᾶς τῶν δαιμόνων περὶ ἡμῶν ἐν τῇ καθ' ἡμῶν συσπῶν, τῶν πρὸς λέγων μαρτυρεῖ τῶν τρωπῶν. Νῦν δὲ θωμάζωσιν, εἰ τοσῶτων ἐτῶν κατέλιπε τὴν πόλιν ἢ νόσος, Ἰσκαληπῶν μὲν Ἰπιδημίας καὶ τῶν ἄλλων Θεῶν μηκέτι ἔσῆς. Ἰησῶν γὰρ πτωμῶν ἐδεμῖας πῆς Θεῶν ὀφελείας ἤθετο.

Mortua verò sunt Omnia à Dæmonibus profecta Oracula & Vaticinia. Neque ex quo tempore instar lucis omnibus affulsit vis divina atque Evangelica nostri Servatoris, aliquis eo usque insaniit, ut ausus sit cæde illius, quod sibi esset dilectissimum, & hominum mactatione, illos cædem & sanguinem sitientes, hominesque odio habentes placare Dæmonas. Qualia lubenti animo perpetrabant Veteres Sapientes & Reges, verè Dæmonibus acti & obsessi. Quod verò pravi Dæmones non amplius aliquam vim aut potestatem, post Servatoris nostri adventum habeant, etiam ipse (Porphyrus) qui contra nos Dæmonum patronus exitit, ad stipulatur; dum in tractatu, quem contra nos conscripsit, tali modo loquitur: Nunc verò ipsos admiratio subit, si per tot annos Urbem (Romam) morbus occupaverit. Cum non amplius ulla præsentia ibi sit Æscalapii, aut aliorum Deorum: nam postquam Jesus cultus fuit, nemo aliquid manifestum aut publicum sensit Deorum auxilium.

Quæ heic ponuntur ab Eusebio sunt, primo, Oracula post Christum natum, atque ob ejus in terras adventum, obmutuisse. Secundo, id etiam Ethnicos ac nominatim quidem Porphyrium, cujus verba, uti videmus, adducit, aperte confiteri. Nam quæ de Anthropothyis seu victimis humanis, non ultra Evangelii deprædicationem mactatis, addit, nihil faciunt ad Oracula eorumve defectum. Ex iis tamen videbimus etiam, quàm parùm tuto, sine justo examine, fides adhibeatur huic nimium credulo, atque incauto sæpius, scriptori. Porphyrii verba (hinc enim incipiam) si quis ea attente legat, nihil minus loquuntur, quam de Oraculis eorumve defectu, (neque ignorare ullo modo poterat Porphyrius ipsius ætate adhuc multa ac celeberrima superesse, per diversas mundi plagas, *gensheru.* quod ex sequentibus, spero, notissimum fiet) sed clarè satis, de miseriis, cládibus, devastatio-

H h h 2

nibus,

nibus, peste aliisque morbis, quæ jam longo tempore Urbem atque Imperium Romanum afflixerant, quorumque causas Ethnici imputabant Christianis [hos enim ipsorum ritibus, cæremoniis ac reliquis moribus Idololatriæ connexis aduersos, atque irridentes illa quotidie sentiebant, hincque odium immortale contra ipsos exercebant, ac quidquid in ipsorum damnum ac ruinam excogitari atque agitari posset, omni molimine contra ipsos, præsertim vero, sacerdotes Ethnici, quorum è re id maxime erat, deleri hosce Antagonistas exercebant] quasi ex propagatione istius sectæ ac Doctrinæ, ira atque indignatio Deorum in omne genus hominum esset effusa. Legamus modo Arnobium, videbimus, in ipso libri primi principio, eas fuisse solennes Gentilium querelas; ita enim ipsos loqui solitos testatur: *Postquam esse in mundo gens Christiana cæpit, terrarum orbem peruisse, multiformibus malis affectum esse genus humanum: ipsos etiam cælites derelictis curis solemnibus, quibus quondam solebant invisire res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos.*

Eodem modo loquuntur, seu potius Ethnicos inducunt conquerentes, Origenes in Matth. cap. 24. Cyprianus initio libri ad Demetrianum, Augustinus plusquam uno loco; item alii: sed singulari, inter eos, cum emphasi Tertullianus, Apologetici sui cap. 40. cujus verba quoque hic apponam: *At è contrario illis nomen factionis accommodandum est, qui in odium bonorum & proborum conspirant, qui aduersum sanguinem innocentium conclamant, prætexentes sanè ad odii defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in mania, si Nilus non adscendit in arva, si cælum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianos ad Leonem.*

At postea apud Christianos eadem invidiâ laborabant Ethnicî, sive, (uti post aliquot Christianismi secula vocabantur) Pagani: & cum ipsis simul Judæi, Samaritani atque hæretici [quorum hæreticorum definitionem discimus ex Cod. lib. i. cap. 5. ubi Imp. Grat. Valent. & Theodos. inter alia dicunt: *Hæreticorum autem vocabulo continentur, & latis adversus eos sanctionibus succumbere debent, qui VEL LEVI ARGUMENTO à judicio Catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deviare.* En quo discordia cives diduxit miseros!] quod patet ex Novella III. Theodosii de Judæis, Samaritanis, Hæret. ubi ita habetur: *An diutiùs perferimus mutari temporum vices, iratâ cæli temperie? quæ, Paganorum exacerbata perfidiâ, nescit naturæ libramenta servare. Unde enim ver solitam gratiam abjuravit? unde æstas messe jejunâ, laboriosum Agricolam in spe destituit aristarum? unde hyemis intemperata ferocitas, ubertatem terrarum penetrabili frigore sterilitatis læsione damnavit? nisi quod ad impietatis vindictam transit lege suâ naturæ decretum.*

Vide hîc, quæso, quàm facile una pars alteram sibi adversam unius ejusdemque criminis ream peragat: Ethnicî scilicet Christianos, quasi ante Christi adventum, nullæ clades, nullæ ruinæ, nullæ miseræ, aut calamitates orbem terrarum afflixissent; ac tum demum, neque alia de causa, *excessissent adytis arisque relictis Dî quibus imperium eorum steterat:* Christiani è contra Paganos, Judæos, Samaritanos & hæreticos accusabant, quasi dum illi adhuc subsisterent, ipsorum culpa totus Orbis jam vergeret in ruinam, totaque natura corrupta & inversa deficeret, non in pœnam eorum à quibus ista mali labes, adversariorum judicio, orta, sed in illorum noxam qui alios sic criminabantur. At cui paulo cordatiori hîc non veniat in mentem illud Juvenalis:

Accusat Manilia dum rea non est?

Verum redeamus in viam nobis propositam.

Clarius adhuc, quam superius ostensum est, liquet, ex ipso Porphyrio (imò ex ipso Eusebio Porphyrium verbotenus citante) eum hîc minimè loqui de Oraculis. Nam lib. 4. cap. ult. præparat. Euangel. discimus ex hujus Porphyrii verbis, ab Eusebio ibi adductis, eum, uti & alibi, asserere, *quæcunque Oracula ullibi reddita fuerint, ea non per Deos, sed per malos Dæmonas reddita: quorum Principem ait esse Serapim.* Hinc causam deducit, unde homines per Oracula illa fallantur, imò ad omnia prava ac scelestâ, homicidia, adulteria, &c. perducantur, nihil adjumenti vero, sed plurima nocumenta ac damna creduli homines per ea semper acceperint. Quæ certe non bene conveniunt nec in una sede morantur, sed plane discrepant, imò contraria sunt.

Quis ergo non videt, eum in verbis ab Eusebio citatis, minime loqui de Oraculis eorumve defectu: sed è contra nostrum Eusebium per ea semetipsum fallere ex nimia incogitantia aut præjudicio?

Hæc tamen, uti jam jam evicimus, ita nimis temere asserita, ut admodum facile id in doctorum oculos incurrat, minime gentium ab aliis, de Oraculorum defectu loquentibus redarguuntur, Æl. Schedio, nempe, P. Mornæo, Hospiniâno, Boissardo, cæterisque eam materiam directè aut indirectè tractantibus; sed ut argumenta satis valida assumuntur: dum ex iis æque temere quam ipse Eusebius, ostendere nituntur Oraculorum defectum & circa Servatoris nostri nativitatem, & ob nativitatem istam, accidisse. Ideoque nunc asserunt, nato Christo, Oracula, ac nominatim quidem Delphicum, siluisse; nunc tempore Hadriani Cæsaris, nunc alio; nunc denudò, perdurasse quædam illorum usque ad Julianum Apostatam: cum subinde & de Delphico dicant, id jam ante Ciceronem

ronem (ipsum Ciceronem citantes testem) cessasse: nec sibi ullo modo consent, sed, sine ullo debito ac justo examine, asserant quicquid fere ipsis de iis occurrerit apud Veteres: atque inde modo affirmant, modo negent, modo dubitent, denique, atque hæreant; quod suos nimis secure sequantur Duces, qui nec ipsi sibi magis constant.

Imò magnus ille P. D. Huetius tom. secundo, Proposit. 9. cap. 4. disertis verbis tempore Christi plane obmutuisse ea asserit. ejus verba sunt: *Huc adjungendus Oraculorum defectus, cujus causam curiosè scrutati sunt, cum alii scriptores, tum potissimum Plutarchus: ex quo discas, PAULATIM EA CONTICESCERE COEPISSE, AD CHRISTI USQUE TEMPUS, QUO OBMUTUERUNT: quasi fractâ tumpenitâs Dæmonum vi, silentioque ipsis imposito.* An vero talia nos doceat Plutarchus, imò unquam somniasse videatur, videbimus paulo inferius. Isaacus quoque Vossius in tractatu suo *de Sibyllinis*; (quod mireris sane in hoc tanto viro, ac tam plurimæ lectionis tamque acris judicii) *ut manifestum sit, non potuisse hæc ab aliis quam à Judæis vulgari, qui sub nomine fatidicarum mulierum, & quarum apud Gentes magna esset auctoritas, ea in lucem edidere, quæ ipsi è Prophetarum suorum hausissent Oraculis. Nec successus horum defuit Vaticanis, & quidem tantus, UT (NB.) CÆTERRARUM GENTIUM PROTINUS CESSARINT ORACULA.*

Vide sis hîc mecum, Lector, quam multa à multis pro veris affirmantur, quæ, si modico subjicerentur, examini hîc assertoribus ipsis ne speciem quidem ullam veritatis habere viderentur. Sed ita fit: Viderint titulum libri Plutarchiani de Oraculorum defectu: quid opus ulterius legere aut perlegere librum ipsum, cum ex titulo solo concludere quis valeat, Oracula, jam Plutarchi ætate, defecisse. Viderint Eusebium:

sebiūm citantem Porphyrium, quid opus verba ipsius examinare Porphyrii? Itane mendax fuerit Eusebius, itave aut hebes aut stupidus, ut intelligere nequiverit, quid Porphyrius de ea re vel scripserit vel intellexerit? & licet ipse quoque adducas illius verba uti habentur apud Eusebiūm; nonne sufficiat ea sic intellexisse ut Eusebius illa intellexit? Certe si hoc modo agamus etiam cum iis quæ apud Ciceronem, Plutarchum, aliosque habentur, aut ex iis ab aliis citantur, nec ulteriori examine defungamur; longe commodius ac minori negotio scribimus libros, quam si laboriose admodum investigemus, an bene vel male citati, intellecti, aut versi fuerint Porphyrius, Plutarchus, Cicero, Juvenalis, aliique, de quorum verbis oriri posset controversia. Quam pauci, interim, lectores inquirunt & rite examinant ea quæ sic adducuntur, ac non potius credunt huiusmodi scriptoribus? interim patitur veritas. sed à quonam tempore hoc novum fuit?

Verum redeamus ad Eusebiūm, ac videamus quam firmiter secundo argumento, ab Ethnicis ex Plutarcho desumpto, demonstret Oracula circa Christi nativitatem defecisse: illud autem quod tam avidè omnes fere arripiunt, est Historiola illa seu potius fabula (ut statim ostendetur) quæ narratur à Cleombroto in Dialogo de Oraculorum defectu, hoc modo.

Περὶ ἧς θανάτου τῆς πιάτων ἀνήγαγε λόγον ἀνδρὲς οὐκ ἀφρονῶν ἐδ' ἀλαζόνων, Ἀμιλιανὸς γὰρ ἔρητορ, ἔπειτα ὑμῶν ἐνοιοι διακηκῶσιν, Ἐπιφάνους ἡ πατήρ, ἐμὸς πολίτης καὶ διδάσκαλος γραμματικῶν ἔταρ ἔφη, πότε πλείων εἰς Ἰταλίαν ἐπαβῆναι νεὸς, ἐμπορικὰ καὶ χερματὰ καὶ συχνὰς ἐπιβάτας ἀγέρας. εἰσέρας δὲ ἦδη περὶ τῆς Ἐχινάδας νήσου ἀποσβῆναι τὸ πνεῦμα, ἔπειτα ταῦν διαφερομένην πηλοσίον γνέας Παξῶν ἐγρηγορέναι δὲ τῆς πλείους, πολλὰς δὲ καὶ πίνειν ἐπὶ δεδειπηκῆτας ἐξαιφνης δὲ φανῶν ἀπὸ τῆς νήσου τῆς Παξῶν ἀκροθῆναι θαμῶν τίνων βοῆ καλεῖντ' ὥστε θαυμάζειν ὁ δὲ θαμῆς Ἀιγύπτιον ἡ κυβερνήτης, ἐδὲ τῶν ἐμπαλεόντων γνώμωνος πολλοῖς ἀπ'

ἀπ' ὀνόματος. δις μὲν ἔν κληθέντα σιωπήσῃ, τὸ δὲ τρίτον ἰσα-
 κῆσαι τὰ καλῶν κἀκεῖνον, ὀπίκειναι τὴν Φανῶν εἰπεῖν, ὅτι,
 ὅταν γῆ κτ' τὸ Παλῶδες, ἀπάγγελον ὅτι Πάν ὁ μέγας τέθηκε.
 τὸτ' ἀκούσας ὁ Ἐπιθήρης ἔφη πάντας ἐκπλαγῆναι, κτ' διδόν-
 τας ἑαυτοῖς λόγον, εἴτε ποιῶσι βέλιον εἴη τὸ ἄσπετα γυμνόν, εἴτε
 μὴ πολυπραγμονεῖν, ἀλλ' εἴαν ἔτως, γῶναι τὸ Θάμην, ἐὰν μὲν
 ἢ πνεῦμα, πῶς πλεῖν ἡσυχίαν ἔχοντα νλευμίας δὲ καὶ γαλήνης
 περὶ τὸ πόπον γυμνότης, ἀνειπεῖν ὁ ἤκουσεν ὡς ἔν ἐγύρετο κτ' τὸ Πα-
 λῶδες, ἔτε πτόματας ὄντας, ἔτε κλύδωνος, ἐκ πρύμνης βλέποντα
 τὸ Θάμην πρὸς τὴν γῆν εἰπεῖν, ὡς περ ἤκουσεν, ὅτι ὁ μέγας Πάν
 τέθηκεν. ἔ φθάναι δὲ παυσάμενον αὐτὸν, καὶ γῆρας μέγαν εἶ-
 ἐνός, ἀλλὰ πολλῶν σεναγμὸν, ἅμα θαυμασμά μεμιγμένον' οἷα δὲ
 πολλῶν ἀθρόπων παρόντων, ταχὺ τὸ λόγον ἐν Ῥώμῃ σκεδασθήναι,
 κτ' τὸ Θάμην γῆρας μετὰπεμπὸν ὑπὸ Τιβερίῳ Καίσαρος. ἔτω δὲ
 πσεῦσαι τὰ λόγων τὸ Τιβέριον, ὡς Αἰγυπτιακῶν καὶ ζῆτιν
 περὶ τὸ Πατός. εἰκάζειν δὲ τὰς περὶ αὐτὸν φιλολόγους συχνας ὄν-
 τας, τὸ ἐξ Ἑρμῆ καὶ Πενελόπης γενημένον ὁ μὲν ἔν Φίλιππος
 εἶχε καὶ τῶν πρεσβύτων οἷος μάρτυρας, Ἀμιλιανῶς τὸ γάροντας
 ἀκηκότας.

Quæ sic vertuntur à Doctissimo Turnebo : De Dæmonum
 porrò obitu narrationem quandam de homine nec stulto nec
 vano accipi. Nam Æmiliani Rhetoris, ex quo nonnulli
 etiam vestrum hoc audierunt, Epitherses fuit Pater, muni-
 ceptus meus, Grammaticæ Professor. Is narrabat quum ali-
 quando Italiam cogitans navigium conscendisset, quod non
 solum mercium magnam vim, sed vectorum etiam magnam
 turbam ferret, sub vesperam ad Echinades insulas penitus
 flatum siluisse navique in salo fluitante, & tandem ad Paxas
 delata, plurimis tum vigilantibus, multis etiam postcænam
 compotantibus, è Paxis repente vocem auditam esse, cujus-
 dam Thamum inclamantis. Erat autem Thamus Ægyptius
 gubernator multis qui in navi erant nomine ignotus. Bis igitur

tur in clamatum siluisse, tertium vocanti paruisse: illum majore vocis contentione imperasse, ut, cum ad Palodes pervectus esset, Pana magnum mortuum esse nuntiarent. Hoc audito Epitherses consternatos omnes stupore dicebat. Quumque deliberarent quod imperatum erat, faciendum esset nec ne, hac de re sic Thamum censuisse; si flatus spiraret silentio prætervehendum esse, sin à ventis esset eo in loco quies & tranquillitas, quod audiverat esse prædicandum. Igitur ad Palodes perlatis, quum aura nulla esset nec unda, prospectantem è puppi Thamum exclamasse ut audierat, Pana magnum esse mortuum: continuoque quum vixdum finisset, secutum esse ingentem non unius, sed multorum, gemitum admiratione mixtum: & quod multi adfuissent narrabat rei famam celerrime dissipatam esse Romæ, Thamumque à Tiberio Cæsare accersitum: Tiberium verò usque adeo huic rei fidem adjunxisse, ut quis ille Pan esset, interrogaret & quaereret. Doctos verò homines, quos circa se frequentes habebat, censuisse Panem eum esse qui ex Mercurio & Penelope natus esset. Atque hæc quidem Philippus, quorundam etiam qui aderant memoria attestante, qui de Emiliano Sene se audivisse dixerunt.

Fabula hæc, uti revera est, sicut ex sequentibus manifestum fiet, ab Eusebio non solum citatur, sed etiam à viris jam supra nominatis (atque etiam à Joachimo Oudaan in Dialogo quarto de Potentia Romana, sive, ut Belgicè libro huic nomen dat, *De Roomsche Mogenthept* /) pro vera habetur Historia: ac quidem præcipue quod prætensa ista Historiola dicatur Tiberii Cæsaris sub Imperio contigisse, adeoque cum tempore mortis Servatoris nostri ipsis congruere videatur; ad cujus mortem & Boissardus & alii hanc Historiolam referunt: ad Dæmonum seu Diaboli mortem, ratione Oraculorum, ut quæ antea longe magis vigeant, alii:

alii : quamvis alii denique aliter hæc interpretentur & applicent.

Ex hisce audiamus, quæso, primo loco Boissardum in hunc modum loquentem, libro de Divinatione & Magicis præstigiis: *Quidam existimant vocem illam locutam fuisse de Christi Servatoris morte : cum audita sit anno DECIMO NONO Imperii Tiberii Cæsaris, quo Christus crucifixus est. Et hunc credimus universæ naturæ, & totius mundi Dominum & formatorem, verum Verbum Dei, per quod Deus omnia creavit. Et ipsi Arcades Pana vocarunt τὸ δὲ ὕλης κρείων : non solum sylvarum Dominum, sed universæ substantiæ materialis Dominatorem (ut scribit Macrobius) cujus materiæ vis universorum corporum, seu illa divina sint, sive terrestria, componit essentiam. Ideo Pan dictus est Deus universi. Neque male suspicantur multi (sive fuerit Angeli boni, sive Dæmonis alicujus) per Pana Magnum intellexisse Jesum Christum, qui sub Tiberio passus est. Nam & Dæmones sæpius vera solent proloqui, verbis tamen ambiguis, ut homines magis ac magis in errores inducant.*

Mirum fanè si per Angelos bonos hæc fuerunt annunciata, neque Thamum neque Epitherfen reliquosve vectores, aut aliquos saltem inter eos, neque ipsum Tiberium, nec quos super hac re confulebat Sapientes, nec denique ipsum Æmilianum, Plutarchum aliosve, quibus hæc narrarunt tanto post passionem, ac prædicationem Euangelii Jesu Christi, intervallo, conjectasse ea de Christo Servatore nostro, fuisse prolata.

Ast fuerit vox Dæmonis, ut homines ita magis ac magis in errores induceret, (ut alii volunt) cui usui ipsi hæc proloqui solùm inter istos homines qui ne minimam quidem Jesu Christi notitiam habebant ? ac quidnam nocumenti accipere

poterat Doctrina Euangelii , si Ethnici crederent Magnum aliquem Dæmonem , sive Pana illum (qui nunquam fuit) sive alium quendam mortuum esse ? ac cur non potius è contrario vereri debebant , si tale quid annuntiaretur , hoc in ipsorum , non Jesu Christi , damnum cedere debere : cum ita de propria Religione Ethnici , ut dubitare inciperent , induci possent atque , audito Euangelio , eo facilius ad illud transire deliberarent : præsertim cum inde minus mirum ipsis videri deberet , Filium Dei mortem obiisse , eo quod & ipsorum Dæmones idem paterentur ?

Ac quomodo Diabolus per hæc verba , de Magni Panos morte , ita præoccupare potuit Aures hominum , quo minus intelligerent aut crederent , (ut alii putant ,) mortem Christi ; cum Historiola hæc à Plutarcho , ut communi mundo minus nota , iisque quibus eam sub persona Philippi narrat , ignota , adducatur ?

De Dæmonum morte , aut ad minimum perpetuo silentio , Eusebius aliique hæc interpretantur. Hinc Mornæus , post multa alia quibus Defectum Oraculorum circa & ob nativitatem Christi adstruere nititur , (etiam ex ipsorum Dæmonum prætensis Oraculis aut responsis) narrata denique Historiola illà de Epitherse , (quam memorabilem vocat Historiam atque ut omninò veram ex Plutarcho allegat ,) hæc addit : *Mais remarquons que c'estoit sous Tibere , sous lequel fut crucifié Jesus , & que ce Pan estoit un des principaux Dæmons des Gentils : comme se voit par son Oracle ,*

REN TE VOEUX Ô MORTEL , A PAN LE DIEU
CORNU , SAUVAGE , CHEVRE PIED , &c.

Et de fait à Diocletian Apollo respond , que les justes le rendent muet ; & le Prestre lui dit : que par les justes il entendoit les Chrestiens , dont il se mit à les persecuter , &c.

Latina (pro ut ab ipso hæc ex idiomate Gallico in eam

conversa sunt) ita sonant: *Notemus verò sub eodem Tiberio crucifixum Jesum; Pana verò in gentilitis Dæmonibus insignem locum tenuisse, ut ex ipsius Oraculo apud Porphyrium liquet.*

Χρυσόκερος Βλοσυροῖο Διωνύσιος ἑξαπατῶν Πάν
βαίων ὑλέεντα κατ' ἕρεα χερσὶ κραταῖα, &c.

PAN AUREIS CORNIBUS TRUCIS DIONYSII
MINISTER,

GRADITUR PER MONTES SILVOSOS, &c.

Itaque respondet Apollo Diocletiano, justos illi os obturare, quo minus oracula edere possit: & Sacerdos justos Christianos interpretatus est, quos idcirco Imperator persequi cœpit. [Conferat quæso Lector ambarum callens linguarum hæc Latina cum Gallicis quæ præcedunt.] Petrus Molinæus verò qui alias (ubi tractat de Oraculorum defectu, in Vate suo lib. 3. cap. II.) cæteris cordatior est. Non dubitat etiam, post fabellam hanc narratam, sequentia hæc ei subjungere:

Huic narrationi fidem creat circumstantia temporis: incidit enim hæc res in tempus quo Christus mortuus est. Estque verisimile ejulationes Dæmonum inde ortas, quod scirent morte Christi Satanæ regnum concidisse. Est enim Pan vox aptissima ad significandum Dominum universi qui est Omnia in omnibus, ut ait Paulus 1 Cor. 15. 28.

Vide hic jam aliam causam: Diabolus nimirum qui ipse per se hæc non poterat fociis suis, qui hujus rei nescii erant, nuntiare, sed ministerio hominum ad hoc opus habebat, mandabat hæc Thamo; atque hinc, post rem illam ipsis nuntiatam, tam tristes ejulationes. Sed relinquamus ipsi hanc verisimilitudinem.

Quis enim è Plutarcho, licet maxime ponamus Historiam hanc esse veram, nobis ostendet eam, tempore passionis con-

tigisse? cum ipse Plutarchus solùm dicat: [*Epitherses*] *narrabat quum ALIQUANDO Italiam cogitans, &c.* Et tamen audacter admodum Boissardus asserit, *hoc eo ipso anno 19. Imperii Tiberii Caesaris fuisse factum.*

Optandum esset, sane homines tam multæ lectionis, atque alias, quantum apparet; minimè malos, non tam in transversum actos fuisse aut studio partium, aut asserendi apud alios, id quod ipsi tam libenter credebant esse verum; ut non contenti iis, quæ seu vera, seu falsa apud alios invenerant, sui muneris esse putassent, multa illis affingere.

Cordatior hîc Baronius; qui, dum ad annum Domini nostri 34. hanc recitat fabulâ, utitur hisce verbis: *Qualiacunque sint, fides esto penes auctorem, &c.* Et sanè quidem si rei gestæ fidem adhibendam esse putamus. Sed cordatiores adhuc Centuriatores Magdeburgenses qui Cent. 1. lib. 2. cap. 15. hæc plane ridicula æstimant, dum de Eusebio hæc ex Plutarcho in testimonium adducente dicunt: *Ubi & de Pane sub Tiberio mortuo ridicula narrat.*

Habent igitur eam narratiunculam, uti revera est, pro fabulâ: At si fabula hæc secundum Boissardum, Molinæum, & cæteros pro vera Historia sit habenda, eo quod Plutarchus tantus Vir, eam pro vera Historia narret; cur non & ea, quæ sequitur ibidem, ejusdem ponderis aut veritatis habeatur, ab iis qui hîc non solùm Plutarchum, sed & Eusebium citant? Eusebius enim eam non omittit, quasi ejusdem cum jam recitatâ veritatis, uti & certe est, ac merito illam nullo dato interstitio subsequitur: ita enim pergit: οὐδὲ Δημήτριος ἔφη τῶν περὶ τῶν Βρετανίαν νήσων εἶναι πολλὰς ἐρήμους ἀποράδας, ὧν ἑνὶς Δαιμόνων ἔῃ Ἡρώων ἰνομάζεσθαι, πλεῦσαι δὲ αὐτῶν ἰσραήλ καὶ θεῶν ἕνεκα, πομπῇ ἔῃ βασιλέως, εἰς τῶν ἔγχευται κειμένων τῶν ἐρημῶν, ἔχουσι ἔῃ πολλὰς ἐποικῆντας, ἰερὰς ἔῃ καὶ ἀτύλας πάντας ὑπὸ τῶν Βρετανῶν ὄντας. ἀΦικεμένους ἔῃ αὐτῶν νεωστὶ, ἀγχοῦσιν
μεγά-

μεγάλῳ πρὶ τῷ αἴρα, καὶ διοσημείας πολλὰς γλυκῶς, ἔπνευμα-
 τα κατὰ ῥαγήναι ἔπειν πρησῆρας. ἐπεὶ δ' ἐλώφησε, λέγειν τὰς
 νησιώτας ὅτι τὸ κρησόνων πνὸς ἔκλειψις γέγονεν. ὡς γὰρ λύχνος
 ἀναπτόμενος φάναϊ δεινὸν εἶδεν ἔχει, σθενύμενος ἢ πολλοῖς λυ-
 πηρός ἐστιν, ἕτως μεγάλαι ψυχαὶ τὰς ἀνὰ ἀλαμψεις δίδρυεις καὶ
 ἀλύπτας ἔχουσιν, αἱ δὲ σθέσεις αὐτῶν καὶ φθοραὶ πολλάκις ἀνὰ ὡς
 νυκτὶ πνέματι καὶ ζάλας τρίπτισι, πολλάκις δὲ λοιμικῶς πάθεισιν
 αἴρα φαρμάγησιν. ἐκεῖ μὲντοι εἶναι νῆσον ἐν ἣ τὸν κρήνον κα-
 τεῖρχθαι φρεβέμενον ὑπὸ τῷ βελάρειω καθύδοντα δεσμὸν γὰρ αὐτῷ
 τὸ ὑπὸν μεμηχανῆσθαι, πολλὰς ἢ πρὶ αὐτῷ εἶναι δαίμονας ὁπα-
 δὲς καὶ φρεβόντας. Ἰππολαβῶν δὲ ὁ κλεόμενος, ἔχω μὲν (ἐφη)
 καὶ ἐγὼ τοῖσδε διελθεῖν. ἀρκεῖ δὲ πρὸς τῷ ὑπόθεσιν, τὸ μηδὲν ἐναν-
 τίσθαι, &c.

*Demetrius autem narravit earum insularum quæ sunt
 prope Britanniam, plerasque desertas ac sparsas esse, quarum
 nonnullas Dæmonibus & Heroibus esse dicatas. Sese
 autem cognoscendi causâ, Imperatore mittente, navigasse
 ad unam desertis proximam, paucis habitatam cultoribus,
 quos Britannis sacrosanctos & inviolatos omnes esse: non
 multo autem postquam eo venisset fædam cæli perturbationem
 & prodigiosam tempestatem esse coortam: procellas in ab-
 ruptum lapsas cecidisse, ardentium fulminum jactus fuisse:
 quibus sedatis insulanos dixisse, aliquem è præstantioribus
 interuisse. Nam ut lucerna dum accenditur noxia nemini est,
 dum extinguitur, multis tetrum odorem afflat; sic animos
 magnos dum accenduntur, propitios & innoxios esse; dum
 extinguuntur & intereunt, sæpenumero, ut modò, ventos
 ac procellas miscere, interdum pestilenti lue cælum inficere.
 Jam verò insulam illic quandam esse, in qua Saturnus car-
 cere clausus à Briareo custodiatur sopitus: somnum enim il-
 li esse pro vinculo. Multos autem ei Dæmones esse circum
 pedes atque servos. Tum Cleombrotus, ipse etiam talia quæ-
 dam,*

dan , inquit , commemorare possim : nunc satis est proposito nihil repugnare , &c.

Quæ heic obiter notanda veniunt , sunt verba illa Mornæi ubi de Pane loquitur : *Et que ce Pan estoit un de principaux Demons des Gentils , &c.* Vel ut in versione Latina habetur , *Pana in Gentilitiis Demonibus insignem locum tenuisse.* Ast Pan ille *Dæus Arcadiæ* , quem Virgilius Poëta inducit *Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem* , minime ex Dîs majorum gentium , sed ex plebe Deorum erat. Hinc Ovidius in Ibin , post versus hos ,

*Dî maris & terræ , quique his meliora tenetis ,
Inter diversos cum Jove regna polos , &c.*

Postea subjungit :

*Vos quoque PLEBS SUPERUM Fauni , Satyrique , La-
resque ,
Fluminaque & Nymphæ , Semideûmque genus.*

Imò & Pan ille de seipso ,

*Nos vappæ sumus & pusilla ,
Culti ruris minima. —*

Unde non mirum fane Simichida , apud Theocritum , ut rusticum , canere in hunc modum :

Τόν μοι Πάν , Ὀμόλας ἐραβὸν πέδον ὅτε λέλογχας ,
Ἄκλητον κείνοιο φίλας ἐς χεῖρας ἐρείσας ,
Εἴτ' ἔγ' ἀρ' ὁ φιλήνῃ ὁ μαλθητικός , εἴτ' τις ἄλλῃ.
Κλῶ μὲν' ταῦθ' ἔρδεις , ὦ Πάν φίλε , μὴ τό π' παῖδες
Ἄρκαδικὸὶ σκίλλαισιν ὑπὸ πάλυρας π' ἔωμυς
Τανίκα μαστίσσειεν , ὅτε κρέα τήγν' παρείη·
Εἰ δ' ἄλλως νεύσας , ἔγ' μὲν' ἡρόα πάντ' ὀνούχεοσι
Δακνόμενῃ κνάσιοι , ἔν' ἐν κνίδασι καθεύδοις.

Εἷς δὲ ἠδωνῶν κτλ' ἐν ἔρεσι χείμαλι μέσσω,
 Ἐβρον παρ' ἠεμὸν πελαμμένῳ, ἐσθόθεν ἀρκίλι·
 Ἐν δὲ θέρῃ πυμάτοισι παρ' Αἰθιοπέσσι νομεύοις
 Πέτρα ἰσὸν βλεμύων, ὅθεν ἐκέτι Νεῖλον ὀρεῖς.

*Hunc mihi Pan, Homoles amabile solum qui sortitus es,
 Non vocatum illius charas in manus sistas :
 Sive is est tener Philinus, sive quispiam alius.
 Et, si hæc facies, ô Pan Chare, ne te pueri
 Arcadici squillis sub latera & humeros
 Tunc flagellent, quum carnes paucæ adsunt :
 Sin aliter annues : tunc per totum corpus unguibus
 Morsus scalparis, & in urticis dormias.
 Sis autem Edonorum quidem in montibus hyeme mediâ,
 Ad Hebrum fluvium versus, prope Septentrionem :
 Estate verò ultimos apud Æthiopas pascas,
 Sub scopulum Blemyorum, unde non amplius
 Nilus videri potest.*

At *Pana* illum, objiciat quispiam, apud Arcades, *universæ substantiæ materialis Dominum habitum*, ex Macrobio videlicet, qui ita de Pane Saturnal. lib. 1. cap. 22. *Pan ipse quem vocant Inuum, sub hoc habitu quo cernitur, Solem se esse prudentioribus permittit intelligi. Hunc Deum Arcades colunt appellantes τὸν δ' ὕλης κύριον: non Sylvæarum Dominum, sed universæ substantiæ materialis Dominatorem significari volentes. Cujus materiæ vis universorum corporum, seu illa divina seu terrena sint, componit essentiam.* At *Pan* ille *Myfticus* diversus longe à Pane isto qui *Mercurii* ac *Penelope* filius habebatur. Nec talem *Myfticum* *Pana* somniabant sapientes isti à *Tiberio* accersiti (si modo unquam accersiti sunt: imo reverâ nunquam sunt, quia purum putum figmentum ac fabula est tota hæc *Historiola*) quum universi

Dominus mori (hoc est interire) minimè queat. Dum è contra quicquid natum fuerit denuo moriatur.

Quam gemina autem sunt hæc illis quæ in Philopseude suo, ac vera Historia, narrat talium falsus derisor Lucianus!

Videmus ergo ex hisce quam facile se duci sinat Eusebius, umbramque inanem pro vero corpore persequatur, multique alii eum in talibus sequantur, nec sufficere aut sibi aut aliis existiment, nisi & de suo aliquid addant.

Non felicior est idem ille Eusebius, in eo quod Victimæ humanas, post Christi nostri adventum non amplius mactatas, sed hoc genus sacrificii abolitum, affirmet. Nam Tacitus, Plinius, Plutarchus ac Lampridius non solum, sed etiam Sidonius Apollinaris, Procopius aliique ipsis longe juniores, contrarium planè, ac quidem de suis temporibus, testantur, de Germanis, Suevis, Britannis, Persis, aliisque pluribus populis; ostenduntque hæc horrenda sacrificia usque ad Justinianum, imò & ad Henricum Aucupem, perdurasse. Quod verò in ipsa urbe Roma usque ad ipsius Eusebii ætatem hæc peracta fuerint, patet (ut Tertullianum ac Minucium Felicem, qui de suis temporibus id testantur, præteream) ex Porphyrio & Lactantio; Porphyrium etiam ipso adducente Eusebio, in libro de Laudibus Constantini, hisce verbis utentem: *Ἄλλ' ἐπὶ καὶ νῦν τις ἀγνοεῖ καὶ πῶς μεγάλλω πόλει τῆς Ἰταλίας Διὸς ἐορτῆς σφαγιαζόμενον ἀνθρώπων, Sed etiam nunc, quis ignorat, in magna illa Urbe [Româ] Jovis Latialis Festo pro Victima jugulari hominem?*

Addamus huic Porphyrio, qui ante Eusebium vixit, Lactantium Eusebii contemporaneum; qui de suo (Lactantii nempe, adeoque ipsius Eusebii, ipsique satis noto, uti ex Chronico patet) tempore, hoc ipsum quoque affirmat, lib. I. de falsa religione hisce sequentibus: *Apud Cypri Salaminem humanam hostiam Jovi Teucrus immolavit: idque sacrificium*

cium posteris tradidit. Quod est nuper Hadriano imperante sublatum. Quibus paulò post subiungit : Nec Latini quidem hujus immanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Jupiter (NB.) etiam nunc sanguine colitur humano. Quibus addamus postremò & Prudentium : qui libro I. contra Symmachum,

*Incaſſum arguere jam Taurica ſacra ſolemus :
Funditur humanus Latiali in munere ſanguis, &c.*

I nunc & crede Eusebio absque prævio & exacto examine. Ex talibus enim exemplis, quæ plura dari possent, facilè quivis queat cognoscere, quantum fidei sit tribuendum iis, quæ de Oraculis eorumque defectu scribit : de aliis etiam procedente nostro discursu videbimus.

C A P U T II.

Suidæ, Cedreni, ac Nicephori testimonia de puero Hebræo ; ut & de Augusto Oraculum Delphicum consulente, examini subjiciuntur : istaque occasione de veterum quorundam (Fustini, aliorumque) credulitate, quandoque nimia, agitur : sicut etiam de Tiberii prætenſa erga Christum nostrum pietate.

SED uti argumenta pro Oraculorum defectu petuntur ab Ethnicis, (quo successu jam examinavimus) sic etiam pro ea sententia in testimonium adducitur ipse Diabolus : qui alias mendaciorum Pater, tamen hic coactus, veritatem confessus sit.

Edidit ergo, uti volunt, diversa Oracula, seu responsa,

de Oraculorum defectu non solum, sed & de Christo Salvatore nostro: imprimis tamen illud, tam ab omnibus fere decantatum, quod Augusto Delphis sciscitante eum dedisse perhibent.

Nimirum Suidas, Nicephorus & Cedrenus (quorum postremus etiam illud ex Eusebio citat, quanquam, saltem hodie, id apud eum, quod sciam minime inveniatur) narrant Cæsari Augusto, hoc fuisse redditum quum, jam Senex & anxius de successore, profectus ad Apollinem Delphicum Oraculum ejus super ea re consuleret, cuique post iteratas Hecatombas causam taciturnitatis *ῥησιμολογία* illius inquirenti, datum hunc sequentem, tradunt, reipsum.

Πᾶς Ἐβραῖος κέλευθ' ἰκέλευθ' ἰκέλευθ' ἰκέλευθ'
 Τὸν δὲ δόμον περιλιπῆν, καὶ αἰδῶν αὐθις ἰκέλευθ'
 Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ δόμων ἡμετέρων.

*Me puer Hebraeus, jubet hinc, Rex ille Deorum
 Tartareos remeare domos, hac æde relicta.
 Post terga ora tenens, altaria nostra relinquant.*

Ita in Dissertatione 33. de fide Divinationibus adhibenda vertit Joh. Maria Maraviglia, alii aliter. Græca verba sic exprimit Suidas: Nicephorus tamen in primo versu pro θεοῖς legit (uti & Cedrenus) θεός; additque in secundo π, sc. post περιλιπῆν; item αἰδῶς pro αἰδῶν; pro quo αἰδῶν Cedrenus scribit ὀδῶν: qui & postremum versum scribit, (saltem in editione Græco-Lat. Basiliensi.)

Ἄπιθι λοιπὸν ἐκ δόμων ἡμετέρων,
 cum cæteri habeant:

Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν, &c.

Quos versus sic (ratione metri) malè conceptos, alii, ex recitatio-

centioribus hujus præteritique ævi Scriptoribus, diversimodè corrigunt. Hinc magnus ille J. Scaliger, & post ipsum, Isaac. Casaubonus, rejiciunt vocem *παῖς* & legunt *Ἐβραῖος κέλε-
πά με Θεός*, &c. Ubi tunc versus quidem constat, sed totus ille puer, ac tantus quantus ille est aut fuit unquam, evanescit, seu potius Metamorphosi subita in Deum mutatur: qui tamen, citantibus Nicephoro ac Cedreno, & puer simul & Deus prætenso isti Apollini habitus ac nominatus fuerat.

Sic in secundo, *καὶ ὄδον πάλιν αὐθις ἐκέαθ* tertium, (quem pro duobus prioribus afficte, post Eusebii tempora, habent) cum Cedreno legunt: Schedius, sicut & Peucerus, legunt in secundo quoque *καὶ αἰδῶ αὐθις ἐκέαθ*, ac tertium hoc modo, *λοιπὸν αἴπειθι σιγῶν ὅκ βαμῶν ἡμεπερέων*: ubi Peucerus tamen, in fine, *ἡμεπερέων* habet. Unusquisque, scilicet, pro libitu ac gustu, versus istos aut concinnat, aut transformat.

At, dicat forsan aliquis, transformatio illa non impedit, quominus sint vere Diaboli versus, sub Apollinis nomine Cæsari Augusto editi. Nam talis aut non multum dissimilis diversitas occurrit sæpe, vitio exscriptorum aut sciolorum, in auctoribus minime supposititiis, eave suspicione laborantibus. Atque hinc tam diversa corrigendî emendandique prurigo inter hodiernos oritur Criticos. Fateor. Sed consideratis quoque iis, quæ jam dicturus sum, puto eam diversitatem, quæ in verbis hisce prætensi, sive Apollinis, sive Diaboli comparet, fore quoque notam manifestam malæ mercis malignè nimium credulis obtrusæ.

Verum addamus antea & ea quæ huic fabulæ adduntur, per eos qui ipsam nobis narrant: Augustum, scilicet, cum hoc responso reversum Romam, ibi in Capitolio erexisse magnam aram tali inscriptione Latinâ ornatam: HÆC EST ARA PRIMIGENITI DEI. Quæ vox *Primigeniti* tamen nullibi in præ-

tenso isto Oraculo comparet : sic ut eam inde minimè haurire Augustus Cæsar potuerit : unde etiam tanto magis patet impostoris , qui hæc primo confinxit , mendacium : Sive hic Suidas fuerit , sive alius quispiam , à quo Suidas nimis avidè hæc hausit.

Hodie , quod sciam , nullibi hoc apud Eusebium , ut jam dictum est , invenitur . Cedrenus id primus tradit : quem postea Nicephorus & Suidas , atque hosce iterum recentiores , secuti sunt . Sed ponamus cum Casaubono , olim in scripto aliquo Eusebii hæc extitisse , quoniam Cedrenus ipsum citat auctorem , rejiciemus tamen illa tam ob rationes jam datas quam hæc sequentes .

Primò enim non siluissent hæc in Apologeticis suis Justinus , Tertullianus , Theophilus , Tatianus aliique Scriptores Ecclesiastici : ut qui omnia quæ ab Ethnicis eorumque moribus aut actis desumpta pro Re Christiana afferre poterant , avidè admodum , ac quandoque majore cum Zelo (bono licet) quam judicio , arripuerunt , & contra Ethnicos ipsos defendendæ Doctrinæ Christianæ attulerunt .

Secundo quod hîc non magis credendus Eusebius esset , quam ubi de Acrostichide Sibyllæ testatur , apud Ciceronem ejus fieri mentionem : quum ex illa Acrostichide videamus eam opus esse hominis per otium in Musæo suo aliorum credulitati illudere studentis : sicut & successum nacta fuit ista fraus , non solum in Eusebio & Augustino , sed & multis aliis eos hîc nimis inconsideratè sequentibus . Nec magis hîc credendus esset Eusebius quam ubi refert (quod tamen & post ipsum fecit , eodem errore , Hieronymus) Flavium Josephum scripsisse , eo tempore (atque eodem quoque die) quo crucifixus est Dominus noster Jesus Christus , ex adytis Templi voces erupisse dicentium , *Migremus ex his sedibus* : quum tamen constet ex ipso Josepho , eum minimè hanc historiam refer-

referre ad tempus Passionis, sed ad postrema tempora obsidionis Hierosolymitanæ, quæ annis circiter 40. postea accidit. Eusebius tamen, quamvis æque bene, quam nos hodie, in Josepho, quem legerat, nisi plane cæcus, videre id potuerit, ita loquitur: ἸωσήφⓄ δὲ ἰσραῆλ καὶ πῶ ἀπὸ τῶν ἱερέων τῆς Ἐκκλησίας σωρώσεως κλύπης ἀνιλάθεαξ πρῶτον, ἐπειτα Φωνῆς ἀθροῦσας ἐνδοθεν ἀκροῦσιν ἀπὸ τ' ἐσωτάτης ἔ ἱερῆ, ΜΕΤΑΒΑΙΝΩ ΜΕΝ ΕΝΤΕΥΘΕΝ. *Josephus narrat, eo ipso (NB.) die, quo cruci Dominus affixus fuit, primò sonitum cæpisse, mox verò magnam vocem ex adytis Templi fuisse auditam, MIGREMUS HINC.*

Verum uti modo dictum est, non invenitur hæc Historia magis in scriptis Eusebii quam ea quæ ab ipso de tempore Passionis referuntur, in scriptis Josephi. Credere tamen possit aliquis hæc aliquando in Eusebii uno alterove scripto extitisse; nec verisimile esse id absque ratione aut veritate tam audacter asserere Cedrenum. At non novum est talia inveniri ab ipso citata quæ nullibi inveniantur: aut si quando inventa fuerint, solum extitisse ea in talibus scriptis, quæ pro falsis ac supposititiis jam ante multa sæcula damnata fuerunt atque abo-
lita. Hoc patet ex insulis istis fabulis, quas, uti ex Clemente Romano illo, quem Sanctus Apostolus Phil. 4. v. 3. nominat *inter cooperarios suos, & quorum nomina sunt in libro vitæ*, nobis narrat pro verissimis historiis: & ut alia multa præteream, ex illis quæ narrat de Simone Mago, ipsiusque miraculis ac disputationibus cum Apostolo Petro; fuisse nimirum ad fores istius Simonis canem prægrandem catena vinctum, cujus opera Simon arcebat quoscunque ad sese accedere nollet; idque primum Miraculum occurrisse ad Simonem intraturis. Petrum vero cernentem canem ita efferatum & asperum, ac cognito multos ab eo fuisse interfectos, quod ante iussum Simonis eo ingredi essent conati, ipsum apprehendisse,

hendisse, solutumque ad Simonem ut intraret iussisse, utque humanà voce usus, diceret Petrum servum Christi cupere ipsum conventum: quo audito, canem statim intro accurrisse, atque ita esse locutum: adeoque obstupuisse eos qui tum temporis Simoni aderant, ac percontatos, quisnam iste Petrus, & quænam ejus esset tanta potestas? Simonem vero respondisse, non debere hoc ipsos ita mirari, nam se idem esse præstaturum; ac simul cani mandasse, uti humana voce Petrum introire juberet: quod cum & canis ille fecisset, ita ad Simonem intrasse Petrum. Cum porrò edendis miraculis certarent, Petrum sanandis morbis superiorem fuisse, multosque fidem amplexos fuisse baptizatos, &c. At, hisce non contentus narrat quoque alia mirabilia non solum sed stupenda hujus Simonis miracula: eum nempe, statuæ ut incederent, fecisse; ipsum in ignem conjectum inde non fuisse adustum; in aërem subvolasse, lapides in panem convertisse; in draconem se transfigurasse; in aurum; in angues atque in alia animalia se convertisse; duas facies simul gestasse quandoque; fores occlusas & vectibus armatas aperuisse; ferrea vincula dissolvisse, aliaque hisce similia, apud eundem Cedrenum videnda, perpetrasse: Sed tædet pigetque, imò & pudet me pœne, harum ineptiarum.

Credatne aliquis, non nimia credulitate obsessus, talia scripsisse hunc Clementem? At credidit Cedrenus: Sed imposuerunt isti bono Viro Recognitionum libri, seu praxeis Petri tam malignè atque insulse editæ sub Clementis nomine, quam temere ei adscriptæ, atque incogitanter creditæ: de quibus operæ pretium esset (nisi jam plus satis extra viam divertissem) audire Photii Judicium: qui non immeritò *μυρίων ἀποτημάτων τῶν πραγμάτων τῶν τῶν γέμων* asserit. Sed quid mirum post tot sæcula inventos fuisse homines, ex credulitate simul ac Zelo, quamvis non malo nisi in quantum nimis improvido,

provido, ea affumentes sibi, aliisque obtrudentes, quæ apud magis perspicaces ac cautos sæpè ne minimam speciem veritatis continerent: quoniam & in primis Christianismi seculis, non defuere Viri, alias non magni nominis solum, sed & revera magni, qui satis incautè se, in iis, quæ aliquid pro veritate vel auctoritate Religionis Christianæ facere videbantur, decipi passi sunt. Exempla si sint adducenda, offerunt sese illa in Justino, Clemente Alexandrino, pluribusque aliis. Notum satis est quod Justinus narrat ut rem certissimam (duobus in locis Apologiæ suæ secundæ) statuam, scilicet, erectam fuisse Simoni Mago Romæ sub Claudio Cæsare, inter duos pontes in amne Tiberis, cum hac inscriptione Latinâ, SIMONI DEO SANCTO; cum constet inter eruditos ibi (in Insula illa) erectam quidem fuisse statuam; ast non *Simoni*, sed alii Deo minorum gentium inter Sabinos, nec cum tali, qualem perhibet, inscriptione, sed hac sequenti,

S E M O N I
S A N C O
D E O . F I D I O
S A C R V M
S E X . P O M P E I V S . S P . F .
C O L . M V S S I A N V S
Q V I N Q V E N N A L I S
D E C V R
B I D E N T A L I S
D O N U M . D E D I T .

Ita enim habetur ea in Thesauro Gruteri pag. 96. descriptoribus Ciophano & Lipsio. Vide hîc ablepsiam Justinii ex Zelo nimis

450 DE ORACULORUM ETHNICORUM
nimis improvido ortam , (cui hîc non incommodè applices
istud Virgîlii :

Fallit te incautum pietas tua.)

Si nimirum ipse legerit inscriptionem ibi præsens : aut illius Viri (si Justinus hæc habuit ab alio) qui talia ipsi narravit. Si modo non aliquis nostro bono Justino talium avido ac credulo , mendacio hoc illuserit ; Uti fecerunt isti Alexandrini , qui eidem Justino ostenderunt (sicut narrat , in Cohortatione suâ ad Græcos) Vestigia domuncularum 70. in quibus illi tam decantati 70. Interpretes Sacra Biblia in Græcam linguam , sic separati ab invicem , transtulerant. Nisi velis illos ipsos talium narratores jam antea deceptos , hæc seridò affirmasse Justino. Certè Hieronymus quàm minime hisce assensum præbuerit patet ex Epistola ejus 104. ad Demetrium , ubi hoc modo loquitur : *Nescio quis primus Auctor 70. cellulas Alexandriæ mendacio suo exstruxerit , quibus divisi eadem scriptitarunt : cum Aristæas Ptolomæi ἑταίρου , & multo post tempore Josephus , nihil tale retulerint ; sed in unicâ Basilicâ , congregatos contulisse scribant , non prophetaße.*

Forfan regeret hîc aliquis , non verisimile esse primos hujusce prætenstæ historiæ auctores , ita audaces fuisse , imò imprudentes , ut fingerent , Aram talem cum tali inscriptione publicè in ipso Capitolio erectam , quæ tamen nunquam ibi comparuerit. Imò audire mihi videor aliquem dicentem se credere Tiberium non minus ex ista inscriptione , quam ex Epistolâ Pilati commotum fuisse , ut referret ad Senatum de consecratione Jesu Christi , ac relatione in numerum Deorum. De qua re non Cedrenus solum , aut Nicephorus , sed præter Orosium (qui tempore Augustini , id est , circa annum Domini 400. vixit) atque Eusebium , etiam ipse Tertullianus , (ex quo Eusebius id refert) disertis verbis testatur.

Verùm

Verùm est, fateor, Tertullianum id habere (imò & primum habere) in Apologetici sui cap. 5.

Sed (condonabit, spero, Lector paulò commodior, crebris meis digressionibus, quæ ex occasione natà à me forsan nimis frequenter hisce dissertationibus inferuntur. Nam quoniam fragmenta illa, ac, sic dictæ, piæ fraudes ut Zizaniæ genus aliquod ex agro Antiquitatis, quo mihi per illud itineranti, occurrant, meo iudicio, omni studio sint evellenda, eo facilius ac crebrius eo delabor) sed, dico, quamquam addi possit, non esse verisimile, Tertullianum, Virum literatum ac Jurisconsultum; imò & tantæ lectionis, ut ferè omnia legisse videatur, atque omnia auditu digna audivisse, talia voluisse Scriptis suis, quæ Pontificibus Ethnicis dedicavit, inferere quæ falsa esse ipsi statim deprehenderent ex annalibus aut actis publicis: Hic optimè regerere possem, abunde notum esse iis qui vel leviter in Sacrà profanâque Historia versati sunt, quam multa multi, tam ex antiquis (sive Ecclesiasticis sive aliis) Scriptoribus, quam ex hodiernis, aliorum credentes traditiunculis, tradant pro verissimis: quæ si paulò attentius considerentur, ne speciem quidem ullam habeant veritatis. Sed talia eo facilius creduntur quo magis aliquid facere videantur huic illive Opinioni aut sectæ defendendæ vel confirmandæ ac stabiliendæ. Quale quid hic Tertulliano accidisse ex sequentibus, puto, fiet manifestum. Quæ narrat inveniuntur Apologetici (uti jam dictum) cap. 5. hisce verbis comprehensa: *Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, annunciatum sibi ex Syria Palæstina, quod illic veritatem illius Divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativâ suffragii sui. Senatus, quia non in se probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum.*

Novimus omnes, qui unquam viderunt pueros in nive ludentes, naturam pilarum quæ, è nive confectæ, de tegulis

nive contectis devolvuntur ; eas scilicet , quò longius decurrant , tantò majus capere incrementum. Idem accidit & huic fanè Historiolæ.

Nam Eusebius & Cedrenus , & præter ipsos Nicephorus , heic admetiuntur Pilatum , eundemque hæc scripsisse Tiberio : idque ita inveniri apud Tertullianum. At videat Lectòr cordatus an ex ipsius verbis , modò allatis , tale quid exsculpere queat : vel an alibi apud ipsum , id quod isti sic affirmant , compareat.

Quæ Eusebius de hac re habet in Chronico sunt ea quæ sequuntur : τῆς δὲ Πιλάτου τῷ Τιβερίῳ πράστα ἔχεις , καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως αὐτοῦ κειρωσιμῶνα , ὁ Τιβέριος (καθὼς ἰσορεῖ Τερτυλλιανὸς , ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀπολογία) καταπαλαγὴς ἀνήγειλε πάντα τῇ συμελήτῳ , καὶ ἤβραλήτη διὰ βασιλικῆς τύπε ἀναγορεῦσαι αὐτὸν θεόν . ἡ δὲ σύγκλητος ἔπροσήκατο , πειθαρχεῖν νόμῳ παλαιῷ λέγῃσαι , μὴ πρῶτερον θεοποιῆσά τινα εἰ μὴ ψήφῳ καὶ δογματι παρὶ αὐτῆς ἐγκριθείη . ὁ δὲ τὸ μὲν νόμον τῶν ἐδέξατο , ἐκέλευσε δὲ μηδένα ἐμποδίζειν τῶν Χριστῶν κηρύγματι . καὶ μέντοι καὶ θάνατον προσηείλησε τοῖς κατηγορεῖν πολμῶσι ἔκρυψατο .

Cum autem Pilatus & Christi miracula & ea quæ circa resurrectionem ejus acciderant , Tiberio communicasset , Tiberius (uti narrat Tertullianus in Apologiam suam pro Christianis) terrefactus omnia illa enarravit Senatui , & voluit ipsum ex Cæsareo decreto referre inter Deos . At Senatus id non admisit , dicens se heic obsequi Veteri Legi quæ prohibet aliquem referre in numerum Deorum , antequam ex consensu & decreto ipsius [Senatus] iis adscriberetur . Et ille quidem [Tiberius] legi isti acquievit , at simul jussit ne quis prædicationi Christi impedimento esset . Quin & mortem comminatus est iis , qui hujus prædicationis accusationem suscipere auderent . Hæc narrat in Chronico : quæ pluribus verbis habet Historiæ Ecclesiast. lib. 2. cap. 2. uti & quæ hic

hic supra de Pilato narrat, ac de lege apud Romanos obtinente: in quâ re posteriori (ea Lege scilicet) Tertullianum ut Jurisconsultum Romanum hujusque rei gnarum advocat testem. Ex cujus Eusebii quoque verbis satis apparet eum istam Historiolam non habere ex solo Tertulliano: sicut & ex Orosio patet, qui eam multis circumstantiis adauctam hoc modo refert lib. 7. cap. 3. & 4. *At postquam passus est Dominus Jesus Christus, atque à mortuis resurrexit, & discipulos suos ad prædicandum misit; Pilatus præses Palestine provincie ad Tiberium Imperatorem, ATQUE AD SENATUM, rettulit de passione & resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant; & de eo quod, certatim crescente plurimorum fide, Deus crederetur, Tiberius cum suffragio magni favoris retulit ad Senatam, ut Christus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non sibi prius secundum morem delatum esset, ut de suscipiendo cultu prius decerneret, consecrationem Christi recusavit [Eusebius in Histor. Ecclesiast. ἀπόστολος,] edictoquo constituit ex Urbe exterminandos esse Christianos: Præcipuè cum & SEJANUS PRÆFECTUS TIBERII suscipiendæ religioni obstinatissime contradiceret. Tiberius tamen edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est. Itaque paulatim imminuta est ILLA TIBERII CÆSARIS LAUDATISSIMA MODESTIA in pœnam contradictoris Senatus, &c.*

Hosce Auctores hæc omnia de suo addidisse, vel potius finxisse (etiãmsi plurima) non admodum quidem verisimile est: multa tamen velut ex Tertulliano eos adducere, quæ ipse Tertullianus non narrat, ex collatione hujus cum istis abunde liquet: ac quæ ab aliis hausta adducunt, ea à credulis valde, sui que omninò similibus, hausisse mihi certissimum est. Si porrò consideremus Orosii verba; quam multa in iis, contra

454 DE ORACULORUM ETHNICORUM
omnem speciem veritatis dicta sunt! saltem iis quibus ex Ta-
cito, Suetonio, Dione atque aliis, & tempora & ingenium
Tiberii aliquomodo perspecta sunt.

Quis enim nescit, Senatum, ab initio ejus principatus, in
adco serviles delapsum adulationes assentionesque continuas;
progressuque temporis eas usque in tantum auctas, Senatum-
que hunc adeo dependisse ab illius nutibus, ut non admiratio
tantum sed & stupor invadat legentes?

Sic enim Tacitus libro 3. de ipso, atque eo tempore quo
Mater ejus Livia adhuc vivebat, loquitur: *Cæterum tempora
illa adeo infecta & adulatione sordida fuere, ut non modo
primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegen-
da erat; sed omnes Consulares magnaue pars eorum qui
præturâ functi, multique etiam pedarii Senatores, certa-
tim exsurgerent, fœdæque & nimia censerent. Memoriae
proditur, Tiberium, quoties curiâ egrederetur, Græcis ver-
bis in hunc modum eloqui solitum: O HOMINES AD SER-
VITUTEM PARATOS! Scilicet etiam illum, qui liberta-
tem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ te-
debat.*

Quis nescit ipsius animum planè irreligiosum? adeò ut non
tantum *externas ceremonias atque Aegyptios Judaicosque
ritus compesceverit* [at ex Judæis & inter Judæos erat Salva-
tor noster Jesus Christus, neque eo tempore adhuc inter Eth-
nicos Christiani nomine à Judæis distincti erant.] Sed quod
aliàs quoque *circa Deos, ac religiones negligentior fuerit.*
Talis autem cum fuerit, credatne aliquis, iudicio præditus
aliquo, eum tantò cum favore, imo & ardore, erga Salva-
torem nostrum accensum fuisse?

Quis denique ignorat ingenium immite, acerbum ac lævum,
quo etiam in ipsa juventute Πηλός ἀμαθὲς πεφυραμένος nomi-
natus fuit? de quo ingenio audiamus, quæso, Tacitum lib. 6.
Annalium testantem; *Morum quoque tempora, (inquit,)*
illi

illi diversa : egregium vitâ famaue quoad privatus, vel in Imperiis, sub Augusto fuit : occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaue mixtus, incolumi matre : intestabilis sævitia, sed obiectis libidinibus, dum Sejanum dilexit timuitve. Postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore ac metu, suo (NB.) tantam ingenio utebatur.

Ubi igitur laudatissima illa modestia Tiberii, & quidem eo tempore, quo jam Sejanus dudum erat extinctus? ille enim anno 31. à Christi nativitate & sic antè ipsius passionem, periiit. Et tamen de ejus passione non solum, sed & resurrectione, &c. cum referret Tiberius ad Senatum, Sejanus refragatus est! *O medici mediam pertundite Venam!*

Ac quis credat Pilatum, qui, æque ac Herodes, hostis Christi vocatur, Actor. 4. v. 27. quem de suo (ut dicunt tamen, ex Tertulliano) huic addunt historiæ Eusebius, Cedrenus ac Nicephorus (quique in gratiam Judæorum, quos tamen aliàs oderat, Dominum nostrum, post multa ludibria cruci affigendum curaverat) hæc scripsisse Tiberio, atque id talibus cum circumstantiis quales ab Eusebio in Historia sua Ecclesiastica, ab Orosio, Nicephoro ac Cedreno, afferuntur?

Pilatum scilicet, cum jam longe latèque increbuisse Servatoris nostri ascensio in Cælos, animi anxium, quod de his quæ evenerant Miraculis nihil ad Imperatorem retulisset, TANDEM NECESSITATE ADACTUM Tiberio Cæsari perscripsisse, quæ circa ipsius è mortuis resurrectionem acciderant, atque alia ipsius Miracula, quodque post resurrectionem à multis jam Deus esse crederetur, &c. Metu ac necessitate adactum hæc retulisse Tiberio Pilatum affirmat heic noster Cedrenus. At idem ille bonus vir, sui & suorum, paulo ante, dictorum oblitus, post unam alteramve

paginam (nam hæc dixerat pag. 155. Edit. Basil. quæ vero sequuntur pag. 158.) narrat, *Tiberium justitiæ observantissimum Præfectis Urbium, missis literis, mandasse, UT SI QUID SCRIBENS IPSE CONTRA LEGES FIERI JUBERET, NE TUM SIBI OBTEMPERARENT. Itaque Pilatum cui Imperatoris studium veritatis & justitiæ, [τὸ Φιλαδηφῆς ἢ Φιλοδίκαιον] cognitum erat, miracula Christi omnia, ejusque de religione doctrinam, [τὰ περὶ τῆς Χριστοῦ πάντι, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματε αὐτοῦ δι' Ἰπποκρίτου ἀνεκρωσάσαστο, καθὼς ἰσορεῖ Τερτυλλιανὸς ἐν τῇ ὑπὲρ Χριστιανῶν διαπολογία] compendio ad eum perscripsisse, &c.*

Hic Pilatus longè alia ex causa talia Imperatori Tiberio perscripsit.

I nunc & crede talibus ac tantis nugatoribus ! Perpendamus hîc quoque obiter, quando mortuus fuerit Pilatus, quando Tiberius.

Pilatus mortuus est sub Claudio, anno 41. post Christi natiuitatem.

At Tiberius anno 37. annos 4. ad summum post ipsius passionem, resurrectionem, &c. Prima autem persecutio Discipulorum ejus incepit cum morte Stephani, postquam & dispersio Discipulorum facta fuit per Judæam ac Samariam, atque ista occasione etiam annuntiatio Euangelii, sed primò solum Judæis, neque ullis Ethnicis antè revelationem Petro factam, nisi quis Eunuchum illum, cui Philippus prædicaverat, in numero piorum Gentium habere velit, cui non repugnabo.

Prima autem illa persecutio facta fuit *Tiberio jam mortuo*, anno primo, scilicet, Caligulæ: Revelatio illa Petro facta, atque inde conversio Cornelii & initium prædicationis inter Gentes (nam antè Stephani mortem ea adhuc intra Jerusalem conclusa erat) anno Caligulæ quarto: nec antè commorationem Pauli Antiochiæ, quæ fuit anno tertio Claudii, *Christiano-*
rum

rum nomen ullibi auditum fuit : licet Tertullianus dicat, *Tiberii tempore nomen Christianum in seculum introiisse*, (quæ ejus verba igitur commodâ egent interpretatione.) Imò diu admodum sub nomine Judæorum inter Ethnicos veniebant Christiani : quoniam præcipuè (imò primis initiis, per aliquot annos solùm) ex Judæis eorum numerus esset compositus, ac postea, usque ad everisionem Templi Hierosolymitani Judaici ritus, inter eos Christianos, qui ex Judæis erant, exercerentur : ut ex exemplo ipsorum Apostolorum ac virorum Apostolicorum patet, Galat. 2. v. 14. Act. 10. v. 28. item cap. 18. v. 18. cap. 21. v. 23, 24. & alibi.

Sed latius atque admodum dilucidè hæc ostendit J. Selde-
nus, in eximio illo opere de Synedriis.

Videmus ergo esse meram fabulam quæ de Tiberii studio ac fervore erga Salvatorem nostrum (repudiante id Senatu Romano) cæterisque circumstantiis istius Historiolæ, narratur à Scriptoribus Ecclesiasticis.

Verum aliam longè viam ingressus est Celeberrimus Isaacus Vossius, ut hic sartam ac tectam conservaret Auctoritatem Tertulliani, ac longè aliter hunc Scriptorem interpretatus est : Senatum, scilicet, ideo hunc honorem recusasse Christo, quod ipse Tiberius recusasset Divus appellari. Sed audiamus ipsum Vossium, in tractatu suo de Sibyllis pag. 57. ita loquentem : *Desinant itaque hodierni Christiani Veteribus illudere Christianis, eorumque sugillare credulitatem. Si illos rideamus, meritiò quoque ipsos rideamus Prophetas, è quorum libris pleraque hæc [loquitur de Oraculis Sibyllinis] deprompta fuere Oracula. Sed profectò nullos Religio Christiana infensiores habet hostes, quam ipsos Christianos, cum vix ullum apud antiquos de Christo aut Vaticinium aut testimonium invenias, quod non complures etiam Doctissimi Viri labefactare, aut etiam penitus evertere, sint conati. Argumento sint non ea tantùm quæ de SIBYLLIS & SIBYLLINIS, ex Cice-*

rone, Virgilio & Suetonio aliisque attulimus loca, sed & quotquot alibi de Christo occurrunt loca: adeo illa eludere & falsis interpretamentis enervare conati sunt, ac si illa ipsa quam profitentur, odio iis fuisset Religio. Exemplo sit locus Tertulliani in Apologetici cap. 5. TIBERIUS ERGO, &c. Tertulliani huius loci mentio fit apud Eusebium in Historia Ecclesiastica, ubi tamen non satis bene Græcè redditur. Sed neque Georgius Syncellus, aut alii è Græcis rectè hæc intellexerunt. Ut autem hæc verba absurditatis convincant, quid non comminiscuntur, quid non moliuntur Viri Docti? Sensus attamen est manifestissimus. Dicit enim Tertullianus, cum miracula, quæ in Syria Palæstina edidisset Christus, nunciata essent Tiberio, eum persuasum de huius Divinitate, voluisse Christum Deorum adscribere numero, hancque voluntatem suam ad Senatum detulisse cum prærogativa suffragii sui. Senatum verò servili adulatione, ÈD QUOD IPSE TIBERIUS RECUSASSET DIVUS APPELLARI, noluisse Christum, exoticum numen, inter Deos recipere. Tiberium nihilominus in sententia, ut Christus Deus accenseretur, perstitisse; & comminatum esse periculum accusatoribus Christianorum.

Videmus hic longè alium sensum verborum Tertulliani. Sed ne Tertullianum explicemus ulterius ex Eusebio aliisque Græcis scriptoribus, imò ne quidem ex Orosio, non Græco scriptore, sed Latino; explicemus Tertullianum ex ipso Tertulliano, solum paulò altiùs ejus verba repetendo. Ita ergo loquitur: *Ut de Origine aliquid retractemus ejusmodi legum. Vetus erat decretum, NE QUIS DEUS AB IMPERATORE CONSECRARETUR NISI A SENATU PROBATUS, Ut M. Æmilius de Deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quod apud vos de humano arbitrato divinitas pensatur. Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit: homo jam Deo propitius esse debet. Tiberius, ergo, cujus tempore*

pore nomen Christianum in seculum introivit, annunciatum sibi ex Syria Palaestina, quod illic veritatem illius divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia non in se probaverat, respuit.

Recusavit igitur Senatus consecrationem ex vi illius legis, non ex adulatione in Tiberium, sed quod, cum super hac re inter se non convenirent, major pars evicerat ne Jesus inter Deos haberetur. Si ita quis explicet Tertullianum quid absurdi hæc explicatio continet? quum ipse Tiberius, apud Tacitum lib. 4. Annalium, fateatur se, Asiæ civitatibus potentibus ut sibi ipsi & matri Tempa consecrarent, id permisisse illis?

Verum sit sensus Tertullianei hujus loci qualiscunque demum sit, nihil interest: modo convincamus mendacii hanc Historiolam, quæ magnos tamen viros decepit: quod fecimus, ut puto, per ea quæ jam dicta sunt; atque alias ex solo Suetonio confici queat; qui, cap. 36. vitæ Tiberii, non tantum ait eum *externas ceremonias, Ægyptios Judaicosque ritus compescuisse, &c.* Sed & hæc verba addit: *Judeorum juventutem per speciem Sacramenti, in provincias gravioris cæli distribuit: reliquos gentis ejusdem, VEL SIMILIA SECTANTES urbe submovit, sub pæna perpetuæ servitutis, nisi obtemperassent.*

CAPUT III.

Responsum de Puerō Hebræo, quum jam Apollo dudum versus facere desisset (sicuti nec unquam Latine locutus fuit) ; uti & prætensa illa consultatio Augusti Delphis, quum jam senex esset, examinantur. Quam varie istud Responsum neoterici concinnaverint. De Aris, &c, huic Augusto, ut Deo, consecratis. De Oraculo Thulidi, ut perhibent, dato : circa quod æque ludunt neoterici addendo & mutando. Post quod afferuntur & alia Oraculorum Responsa, ab Eusebio aliisque (cum ex Porphyrio, tum ex aliis) allata : quæ tamen hic nihil ad rem facere ostenduntur ; sicut & Ciceronis testimonium non pro, sed contra Oraculorum tam durationem, quam Auctoritatem, facit.

Sed redeamus denuò in viam : nam licet alia multa hisce Sfabellis refutandis præter jam dicta adduci possent, non tanti res illa est ut ei diutius immoremur ; igitur rursus veniamus ad Oraculum illud Augusto, ut volunt, datum.

Si ipsum consideremus responsum ; id metris conceptum traditur, ut vidimus supra. Quod tamen non concedat Cicero ; qui testatur jam dudum antè ipsius tempora, prætensum illum Apollinem, quem falsè satis deridet, non amplius carmine respondisse. Ita enim loquitur lib. 2. de Divinatione : *Primum Latine Apollo nunquam locutus est : deinde ista fors inaudita Græcis est. Præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo versus facere desierat. Qui Pyrrhus 270. annos antè Christi nativitatem denatus est.*

De suo tempore non solum, sed & de ipsum antecedentibus, testatur idem quoque Plutarchus : lib. cur nunc Pythia non

non reddat Oracula carmine, pag. 707. tom. præced. edit. Steph. καθόλα δὲ εἰπεῖν, ὑμᾶς τῶν Ἐπικύρων Προφήτας (δηλοῦν γὰρ εἰ καὶ αὐτὸς ὑποφειδύθη) ὅτι ἐστὶ διαφυγεῖν, ἀλλὰ κακίας αἰτιάσθαι τὰς πάλας προφητίδας, ὡς Φαύλοισι ποιήματα χειρῶν, καὶ τὰς νῦν καταλογάδην καὶ Δαίτῃ ὀπιτυχιόντων ἐνομάτων τὰς λησμοῦς λεγέσους, ὅπως ὑμῖν ἀκεφάλων ἐλασσοῦν μέτρων ἐμεικτων δίνοντας μὴ ὑπέχωσιν.

Universè ut dicam, vos Epicurei Vates (de quibus te quoque esse apparet) effugere non licet: sed vitio datis priscis Antistitis, quod malis usæ sint versibus: itemque eas quæ HODIE PROSA ORATIONE ET QUIBUSVIS VOCABULIS RESPONSA DANT; nè cogantur apud vos causam dicere, propter mutilos elumbesve versus.

Video tamen mihi aliquem ex eodem hoc Plutarcho posse regerere, etiam adhuc ipsius Plutarchi tempore nonnulla Oracula carmine reddita fuisse; dum in tractatu eodem sic loquitur, post aliquot enarrata Oracula solutâ Oratione data: Ὁ δ' ἐστὶ μέγιστον, αἱ ῥήτται δι' ὧν ἐκόσμησε τὴν Λακεδαιμονίαν πολιτείαν Λυκῆργος, ἐδόθησαν αὐτῷ καταλογάδην. Ἄλυτοι πίνω καὶ Ἡρόδοτος, καὶ φιλοχόρος καὶ Ἴστρος, τῶν μάλιστα τὰς ἐμμέτρους ματιείας φιλομηθέντων σωκρατεῖν ἀνθ' ἡμέτρων λησμοῦς γεγραφότων, Θεόπομπος ἑδενὸς ἤθηον ἀνθρώπων ἑσπεδακῶς περὶ τὸ λησῆριον, ἰχυρῶς ὀπιτέλληκε τῶν μὴ νομίζουσι καὶ τὸ ὅτι λησῆριον ἐμμετροῦ τὴν Πυθίαν θεοῖζεν· εἴτα τῶν Βελομόντων ἀποδείξαι, παντοῦ πασιν ὀλίγων λησμοῦν ὑπόρηκεν, ὡς τῶν ἄλλων ἐπεὶ ἤδη καταλογάδην ἐκφερομένων· ἔνιοι δὲ ἐπεὶ νῦν καὶ μέτρων ἐκτρέχουσιν, ὧν ἕνεκα ἐπεὶ πρῶτον ἀειβόητον πεποίηκε. μισθὸν γὰρ Ἡρακλέους ἑσθῆν ἐστὶν ἐν τῇ φωνίδι, καὶ νομίζεται, &c.

Quod vero maximum est, rhetoræ illæ, secundum quas Lacedæmoniorum rempublicam Lycurgus composuit, soluta oratione ei datæ sunt. Jam quum Alyrius, Herodotus, Philochorus & Ister, qui maximè in id incubuerunt, ut car-

mine dicta Oracula conscriberent, Oracula etiam prosa oratione edita retulerint; Theopompus, quo nemo hominum diligentius Oraculi hujus res scrutatus est, vehementer eos reprehendit; qui putarent istis temporibus Pythiam carmine non respondisse: & quum demonstrare vellet suam deinde sententiam, pauca Oracula potuit proferre: quia nimirum reliqua jam tum solutâ Oratione ederentur. Nonnulla tamen hodieque carmine redduntur: quorum causa etiam rem celebrem fecit. Est in Phocide templum Herculis mulierum osoris, &c.

At si quis paulo accuratius consideraverit verba hæc Plutarchi, facillime videbit hæc non pertinere ad ipsius Plutarchi tempora, sed Herodoti, Alyrii, aliorumque: quod planum fit ex formula illa loquendi, *istis temporibus*.

Sic quæ de nonnullis etiam Plutarchi tempore redditis carmine responsis narrantur, non ad Oraculum Delphicum, sed longè alia pertinent: ut ex subsequenti exemplo, quod de Templo in Phocide affertur, abunde patet: ita ut nec Ciceroni, nec sibi ipsi, hîc contradicat Plutarchus.

Sed quod caput est, ostendant nobis Patroni istius prætensi Oraculi, Cæsarem Augustum, cum jam senex esset, &c. adiisse Delphos; aut post profectionem illam in Græciam, à qua anno 19. antè Christi nativitatem reversus fuit Romam, unquam denuò istas adiisse regiones: quod nunquam facient. Hoc enim fuit 34. annos antequam moreretur.

At qualis etiam tunc inde rediit Augustus? nempe primum reversus fuit Romam, ille qui passus est ut (teste ipso Tiberio apud Tacitum ac Dion. Cassium, lib. 51.) non solum ab Asiaticis urbibus sibi Tempora erigerentur ac consecrarentur, sed & ludi Sacri celebrarentur; imò & Romæ ei, ob felicem reditum, *Fortunæ reduci* ara consecraretur, dièsque reditus ejus inter ferias censeretur; ipse ille *Marti Ultori* templum, quod in itinere suo decreverat, perfecit in Capitolio;

lio ; ubi & *Jovi Tonanti* templum exstruxerat. Quam benè igitur applicari potest huic Historiolæ illud ,

Pergula pictoris , veri nihil omnia ficta !

Mirum fanè quod homines alias fatis perspicaces sibi tam facilè hæc à Suida persuaderi patiantur. At magis mirum id esset, si non longè magis absurda sibi, multi ex istis ab eodem Suida obrudi paterentur. Exemplo sit Historiola illa ab ipso narrata in voce *Θάλις* ; quam avidissime arripuerunt, ulteriusque adornaverunt (quali peccatum fuisset non aliquid adde- re de suo) hodierni scriptores, qui aliquid de Oraculis ac Divinationibus commentati sunt.

Verba Suidæ autem sunt hæc sequentia :

[*Θάλις*] ἔτι ἑβασίλιδου πάσης Αἰγύπτου καὶ ἕως τῆς ὠκεανῶ, καὶ μίαν τὴν ἐν αὐτῇ νήσων διὰ τῆς ἰδίας ὀνόματι ἑκάλεσε Θάλιν. ἐπαρθεὶς δὲ τοῖς καταρδάμασι ὠδύμενον εἰς τὸ μαντεῖον τῆς Σαρραπίδος· καὶ Ἰουσιόπου ἐρώτα πάντα, φράσον ἡμῖν. περιουσιῶν ἀψυδῆ, μάκαρ ὁ τὸ ἀνθρώπον μετεκλίνων δέμον. τίς πρὸς τὴν ἐμῆς βασιλείας ἐδωθήη ποῦντα ; ἢ τίς ἔσται μὲν ἐμὲ ; καὶ ἰδῶν αὐτῶν λησιμὸς ἔχων ἔτω. Πρῶτα θεὸς μετέπειτα λόγος, καὶ πνῦμα σὺ αὐτῶν. σύμφυτα δὲ πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα· ἔκρηξις αἰώνιον. ὠκέσι ποτὶ βιάδιζε θνητὴ, ἀδελφὸν ἀθανάτων βίον. καὶ ἐξελεθῶν ἐκ τῆς μαντείας ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐσφάγη ἐν τῇ τῆς Ἀφρων χώρα.

Quæ ab Æmilio Porto vertuntur in hunc modum : *Thulis*. Hic totius *Ægypti* regnum ad Oceanum usque tenuit, & unam insulam in eo sitam de suo nomine *Thulem* appellavit. Secundis autem rerum successibus elatus, ad *Serapidis* Oraculum ivit, factâque re divina hæc quæsit, *Dic nobis ignipotens vera, Beate qui cursum æthereum inclinas [ac mutas.] Quis antè meum regnum potuit tantum? Aut quis erit post me? Datum autem ipsi responsum hujusmodi. Primum Deus, deinde Sermo & Spiritus cum ipsis. Concreta autem*

464 DE ORACULORUM ETHNICORUM
autem [sunt hæc,] Omnia [id est, hæc tria] & in unum
euntia [Sancta scilicet Trias sive Trinitas] cujus potentia
est æterna. Velocibus pedibus vade mortalis, incertam trans-
igens vitam. Egressus autem ex templo à suis in Afrorum
regione jugulatus fuit.

Non sufficiunt hæc sic narrata Boissardo, Mornæo, aliis-
que: sed addunt (uti fecerant Oraculo Augusto, uti perhi-
bent, dato) ac complent, si quid ipsis in hac fabella defice-
re videatur, & pro verâ Historia tradunt. Boissardus enim
ait: *Ad Serapidis prædictiones hoc refertur responsum,*
quod Thulidi Ægyptiorum Regi (NB.) SCISCITAN-
TI DE VERO DEO, QUIS ESSET ET QUOMODO
SIBI INSERVIRI POSTULARET, Πρωτῶν Θεῶν, &c.
datum est.

Hic Dæmon fatetur unum Deum tribus personis distinctum,
Patris, Filii & Spiritus Sancti, &c.

At quisnam, quæso, ex Suidæ verbis exsculpere queat in-
terrogatiunculam talem, qualem nobis hic repræsentat Bois-
fardus?

An quoque ex hujus Suidæ verbis argumentum aliquod,
pro doctrina Trinitatis commodè peti possit, facillimè per-
videri potest ex Tractatu nostro de auctoribus Oraculorum,
quem huic de ipsorum duratione ac defectu præmittere nunc
volui.

Interim Lector, linguæ Græcæ levem tantummodò noti-
tiam nactus, nullo negotio animadvertet, Boissardum verba
hujus prætensi Oraculi interpretatum quidem fuisse ita uti vo-
lebat, vertisse autem minimè uti debebat. Ubinam enim in
iis apparent nomina hæc, *Patris, Filii, ac Spiritus Sancti?*
Quamvis minimè negare velim, eum qui primo hæc confinxit
(ut sic eo melius Trinitatis dogmati patrocineretur,) hæc ita
finxisse, ut facillimè à rerum talium avidis sic capi atque ex-
plicari possent. Quod etiam videmus in Boissardo, Mornæo,
Sche-

Schedio, & Æmilio Porto. Tantæ nimirum molis erat Doctrinam Trinitatis adstruere, ut etiam fictitius ille Serapis (nam procedente hoc nostro discursu, ostendam, mera hominum constituisse fraude, non Serapidis, seu sub ipsius nomine Diaboli, hoc & alia præfensi Serapidis aliorumque responsa: imò & plurima nequidem data fuisse unquam, sed à vaftris impostoribus conficta) in auxilium ac patrocinium vocari deberit.

Apud neminem (quod sciam) extra Suidam extat hoc præfensum Oraculum. Ita ut etiam hac de causa Mornæus in margine libri sui *de la Verité de la Religion Chrestienne*, Suidam ut hujus responsi primum ac solum narratorem adducat. Qui Mornæus quoque, cum Suidas solum de simplici interrogatiuncula loquatur, eo non contentus addit, *l'adjurant bien fort de ne le point tromper*. Sanè si tali ac tanta in vertendo liceat uti libertate, nil obstat quominus omnes auctores ferè omnia dicant ad libitum ac gustum nostrum. Præsertim & si liceat ipsa scriptorum verba immutare, adaugere, atque ita sensum formare ex istis, prout nostræ magis commodum sit opinioni: uti fit à Mornæo & Schedio, forsan & ab aliis: nam in editione Porti ita absque ulla discrepantia habentur ut in Aldi editione comparent: quorum primus, (Mornæus) secundum versum & reliquos hoc modo immutat:

Πάντα ἢ σύμφυτα, πάντα καὶ εἰς ἐν ἰόντα πέτυκται,
 οὐ κρείστος αἰώνων πῶσιν ὠκέσι, θνητὴ βαδίζει
 τὸν βίον ἀδύλον θανύων, σὲ πολὺ κρείστων.

Schedius autem in secundo versu ac tertio,

Πάντα ἢ σύμφυτα πῶτα, καὶ εἰς ἐν ἰόντα πέτυκται,
 οὐ κρείστος αἰώνιον, cætera verò ut Mornæus: hincque ita vertit ea Schedius;

*Primum Deus, dein verbum & Spiritus cum ipsis,
Omnia verò cognata illa & in unum compacta,
Cujus potestas æterna: citis pedibus mortalis abi;
Vitam qui ignotam transegit, te potior est multo.*

Mornæus vero :

*Un Dieu, puis la Parole, & leur Esprit ensemble.
Tous ce trois ne sont qu'un & viennent en un point;
Sa force est éternelle, homme va t'en, & tremble;
Plus est heureux que toy cil qu'on ne cognoist point.*

Si quis autem hæc, tam quæ Schedius quam quæ Mornæus in versionibus suis exhibent, expendat, quam multum diversa inveniet ea ab Æmylii Porti versione! quæ (demptis ipsis per Parentheses atque alias literarum figuras ibi additis glossis, alias) fatis accurata est.

Non sufficiunt hujusmodi figmenta nimis credulis Patribus, eorumque in illa re sequacibus. Sed afferunt quoque ex aliis, non solum Ethnicis, verum & ex Christianismi infensissimis inimicis hostibusque apertis, Responfa Apollinis, imò & querimonias super silentio sibi imposito, per Servatorem nostrum.

Hinc præter alios plures ex Eusebio (sicut Eusebius antea ex Porphyrio) illa affert, cum tali Præfatiuncula, Schedius; (pag. 251.) *Sanè sub adventum Christi ubique Oracula exaruerunt, UT PASSIM EJUS ÆVI SCRIPTORES TRADUNT, ET IPSE APOLLO CONFITETUR, dum valedicit loco suo, ubi tamdiu vixerat.*

Οὐ οἱ μοι τελεποδες συναχθήσεται, αἴχελ' Ἀπόλλων,
Οἴχελ' ἐπεὶ φλογός με βιάζεται ἔρανον Φαῖς,
Ἦν Ζῶς ἐστὶ περὶ νῦν ἢ ἔσεται. ὦ μέγας Ζεῦ.
Οὐ οἱ μοι θεσημῶν ὑπολείπεται ἠελυθία.

Quæ vertit :

*Hei mihi Tripodes congemiscite , abiit Apollo ,
Abiit , quia flammeum me cogit cœleste lumen.
Erat Jupiter , & nunc est , & erit : Magne Jupiter !
Hei mihi , Oraculorum deficit me claritas.*

Secundum verò est hoc sequens :

Πυθῶν δὲ οὐκ ἔστι ἀναρρώσασαι λάλον ὀμφλῶν
Ἦδη γὰρ δολιχοῖσιν ἀμαρτωθεῖσσι χρονοῖσιν,
βέβληται κληίδας ἀμαρτυροῖσιν σιωπῆς
ῥέξαιτε δὲ ὡς ἔθ' ἐστὶ θεόπροπον ἄμαρτα φοῖβω.

*Non potest fieri ut convalescat vox Pythiæ ,
Jam enim longis temporibus emarcuit ,
Conjecta in claves silentii non vaticinantis.
Facite verò , ut mos est , sacrificia Phæbo , qualia Deo
conveniunt.*

Quibus recitatis , superaddit Schedius : *Augustus insuper ,
erectâ arâ PRIMIGENITO DEI FILIO , testatur hunc esse
colendum. Hinc Porphyrius causam taciturnitatis explicat:
NON MIRUM QUOD URBES PESTE VEXENTUR , CUM
ÆSCULAPIUS , ET DII AB IIS PROCUL ABSINT. NAM
EX QUO JESUS COLITUR , NIHIL JAM UTILITATIS A
DIIS (potius Dæmombus) CONSEQUIMUR. Quæ confe-
rantur quoque cum jam antè dictis à me super prætensa ara ,
& illis Porphyrii , apud Eusebium , exstantibus verbis.*

Ex quo Porphyrio tamen etiam hoc sequens producant re-
sponsum , quo ostendant Oracula jam sub adventum Salvato-
ris nostri , atque ista ex causâ , porrò tacuisse ; nec post illud
tempus responsa ulterius dedisse. Sacerdos nimirum aliquis pe-
tebat ab Apolline , ut perhibent , causam taciturnitatis. Is vero
ipsi his versibus respondit :

Μη ὄφελ' ἔματόν με καὶ ὑπαὶτον ἰσθίς ἔρεαξ
 Δύσπολε προσπλῶν ὡεὶ θεασεῖσιν χυέτηρος,
 Ἄμφι τε τηλυγέτιο πανομφαίς βασιλῆος
 καὶ ποιῆς, ἢ πάντα πέριξ βοτρυδὸν εἶραξ,
 οὔρεα, γλῶ, πλάμῃς, ἄλα, τάρταρον, ἦερα, πῦρπι.
 Ἢ' με καὶ σὺν ἐθέλοντα δόμων ἀπὸ τῶνδε διώξῃ,
 αὐτίκ' ἐρημαῖον δὲ λελεῖψεται εἶδος ἀφῆτωρ.

Quæ ita vertit Mornæus : at non satis benè :

*Ne me extremum & ultimum velis ipse rogare
 Infelix sacerdos de divino Genitore,
 Deque CHARO ET UNICO FILIO celeberrimi Regis
 Et Spiritu, qui omnia circum affatim continet,
 Montes, terram, fluvios, Mare, tartara, aërem,
 ignem.*

*Hei me etiam nolentem Spiritus ille his ædibus expellit :
 Aētutumque desertum linquetur limen hoc fatidicum.*

Omittam hîc quæ ex Sibyllinis Oraculis proferuntur Oracula : addam solum quæ etiam quasi de Christo Jesu, ejusque resurrectione & ascensione in cœlum, afferuntur ab Eusebio ex jam sæpius nominato Porphyrio, quæque inserta nollem annotationibus eximiis, ad librum de Veritate Religionis Christianæ, à viro omni laude majori, quique caput inter alios Doctos, ne dicam Doctissimos, extulit :

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Sunt vero hæc sequentia, ac primum,

Ὅπι μὲν ἀθανάτη ψυχὴ καὶ σῶμα περβαίνῃ
 Γινώσκῃ σοφίῃ τελέμενος· ἀλλὰ γε ψυχὴ
 Ἄνερος εὐσεβίῃ προσφερεσάτη ἐστὶν ἐκείνη.

*Morte carere animas exutas corpore , novit
Quemcunque exornat sapientia ; sed pietate
Est anima illius quæ longè excelluit omnes.*

Secundùm verò ,

Σώμα μὲν ἀδρανέσιν βασινοῖς αἰεὶ περιέβληται
Ψυχὴ δὲ εὐσεβέων εἰς ἑρῶνιον πύλον ἵζη

*Illius invalidos corpus tulit usque dolores ,
Ast anima adscendit cœlestia templa piorum.*

[Quæ duo postrema Oracula , quamvis minus hujus loci sunt , adduxi ut appareat , quam facilè primi Christiani , imo multi quoque post eos minimè ex fæce vulgi , arripuerint , quæ pro se facere aliquid existimabant , ubi id etiam planè non necessarium erat.]

In hisce , scilicet , Porphyrio ejusque similibus , infensissimis Christi Christianæque doctrinæ adversariis , labor fuit , conservare nobis ea non solum , quæ de silentio Oraculis imposito ipsi testati sint Dæmones ; verùm & ista quæ de Christi nostri persona , &c. elocuti sint.

Usque adeòne stupidi fuerunt hi Philosophi , ut planè nescierint sese sic Christianis , hostibus suis , subministrare talia arma quibus jugulare possent ipsos cæterosque Ethnicos ? Non fanè , meo judicio , adeo obtusi gestarunt *πέζαρα* hi homines , in aliis tamen fatis acuti.

Verumtamen protulerit Porphyrius ista prætensa Oracula : non enim ullo modo crediderim ipsum Eusebium (licet alias fatis credulus fuerit) aliosve Christianos , Augustinum aliosque , id ita finxisse . Quanquam id igitur verum sit , opponere possum hîc Porphyrio Porphyrium , & Oracula Oraculis , eumque & illa sic convincere mendacii , nisi statuamus Oracula illa , non notato ullo puncto aut interstitio temporis vel temporum (sive seculorum) quo data sunt , ab ipso in

medium fuisse producta ; ita etiam ab Eusebio errore iudicii, scilicet, aut defectu, qui non semel in ipsius scriptis sese manifestat, contra Ethnicos adducta. Non autem circa idem tempus, nec circa Servatoris nostri nativitatem ea fuisse redita, liquet ex illo Oraculo quod ex eodem Porphyrio recitat Eusebius lib. hisce versibus post hanc sequentem Præfatiunculam : Ἄλλα γὰρ ἐξῆς τῆστις ἄκε οἶα ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς φησι περὶ τῶ ἐκλειοιπένας αὐτῶν τὰ βοαίμωνα χρηστέμα, quantum statim subsequuntur hi versus :

Ἄμφι τῷ Πυθῶ οἱ κλαρήν τε μαηούματε φοίβῃ
 Ἄυδῆσθ φάπτις ἡμετέρη θεμιτῶδεσιν ὀμφαῖς.
 Μυρία μὲν γαίης μανθία θεσκελα νάτω
 Ἐβλύθη, πηραίτε καὶ ἀδματὰ δινήεντα.
 Καὶ τὰ μὲν αἰψὸν χθονίοισιν ἴσα καὶ κελπίσιν ἔδεκτο
 Ἄυτῆ γαίᾳ χανῶσαι πᾶσι δὲ ὤλεσε μυρία αἰῶν.
 Μένω δὲ ἡελίω φαεσμβρότω εἰσέτ' ἔασν,
 Ἐν Διδύμων γυάλοισι μυκαλήϊον ἔνθεν ὕδωρ,
 Πυθῶνός τ' ἀνά πῖζαν ἴσα Παρνάοσιον αἶπτος,
 Καὶ κεραυτὴ κλαρήν τε καὶ σῶμα φοιβάδος ὀμφῆς.

Quæ vertuntur ab Interprete Fr. Vigero,

*Pythia quod spectat, Clariique Oracula Phæbi
 Dicam equidem & Sanctâ verum te voce docebo,
 Sexcenta ex imis scatuerè Oracula terris,
 Fontesque & rapidâ sensus vertigine torquens
 Halitus. ast eadem vastâ dein labe dehiscens
 Hausit terra sinu, pressitque amosa vetustas.
 Nunc tantum (NB.) Didymis, arvi quâ cæca profundi
 Antra jacent soli Mycaleia lympha superstes,
 Quique ad Pythonis campos atque alta virentis
 Sub juga Parnassi nitidas fons egerit undas :
 Et lapidosa Claros, Phæbeæ ora aspera vocis.*

Non videtur sanè intellexisse Eusebius hoc postremum Oraculum : vel dum primam partem legit , ita eâ occupata fuit mens ipsius , ut etiam , dum exscriberet posteriorem , istam non caperet.

Unusquisque enim , somnolento licet oculo , id percurrens intelligit ex versu , *Nunc tantum Didymis* & quæ sequuntur , Auctorem istius Oraculi velle tum , quum illud ederetur , multa jam *ῥησιθεῖα* periisse vel obmutuisse , nonnulla verò (saltem ea quæ ibi enumerantur) adhuc dare petentibus responsa ; atque inter ista Oraculum sive *ῥησιθεῖον* Delphicum . Et tamen Eusebius noster hoc Oraculum de Omnibus in genere *ῥησιθεῖοις* interpretatur . Quis talem ac tantam ferat *ἄβελειαν* ?

Quid præterea à nobis ex hisce Oraculis de *ῥησιθεῖων* silentio concludi potest ? Primò enim nihil de temporibus quibus edita fuere constat . Nam Porphyrius (saltem Eusebius illorum ex ipso decerptor) nullum in iis temporum ordinem aut notat aut servat . Quod nec alii , Mornæus , Schedius , &c. magis faciunt , nec facere possunt . Apolline igitur aliquo nobis opus est , ut indicet an eodem tempore , an diversis , ac quo aut quibus temporibus (diu aut non diu ante aut post Domini nostri in terras adventum ,) edita fuerint . Nam si omnia circiter eodem tempore , sibi inter se manifeste contradicunt . Si diversis temporibus , quodnam prius , quodnam vero posterius datum fuit ? Quantum ad sensum vero horum Oraculorum , si capienda sint de silentio *ῥησιθεῖων* antè vel circa adventum Christi , mendacii arguuntur ex multis Oraculis etiam diu post hunc Eusebium responsa reddentibus ; si de tempore Porphyrii , redarguuntur ex hisce iisdem , ut manifestissimè in sequentibus demonstrabimus .

Hoc tamen ex ipsis concludi potest , *ῥησιθεῖα* Apollinis , præcipue Delphici ; (de quo id statim satis validis , ut putamus , argumentis ostendemus) nunc per tempus aliquod dedisse

disse responsa, nunc rursus per aliquod spatium obmutuisse, idque sæpius, diversas ob causas, accidisse.

Quis vero valde miretur talia magnæ incogitantix nobis & apud Veteres & apud recentiores occurrere exempla, circa Oracula illa quæ ab Ethnicis, sæpe longè alia de causa, eorum scriptis inveniunt inserta: quum ex Cicerone, Strabone, Celso aliisque afferant, quæ adhuc longe majorem testantur incogitantiam?

Adducunt enim hosce auctores pro Oraculorum defectu; cum illi tamen aut plane nihil de eo; aut omnino contrarium testentur. Audiamus primo Mornæum: qui ita loquitur (statim post adductam fabellam illam de Puerio Hebræo & Ara ab Augusto in Capitolio erecta) cap. 32. libri *de la Verité de la Religion Chrestienne: Et Ciceron dit de ce temps, que les Oracles, qu'il a si soigneusement enregistrez en ses livres, ESTOIENT CESSEZ PAR TOUT: & Juvenal nommément à Delphes, encore qu'il se face à croire que les Roys les faisoient taire, qui communement ont esté curieux de les faire parler. Et Strabo pareillement; que les Prestres de Delphes en estoient au bisac. Mais Lucain en general de tous les Dieux des Romains:*

*Ces Dieux, sous qui si grand cet Empire a esté,
Ont laissé leurs autels, & les Temples quité.*

[*Excesserunt omnes adytis arisque relictis,
Dè quibus imperium hoc steterat.*]

Celsus Epicurien dit aussi, que l'Oracle de Claire & de Delphes & de Dodone, &c. estoient muets. In versione sua Latina: Sub Augusto nascitur Jesus. En ut Apollo consulenti, quis post eum regnaturus sit, respondet:

Παῖς Ἐβραῖος, &c.

Augustus verò ideo aram erexit in Capitolio, cujus inscriptio

scriptio, ARA PRIMOGENITI DEI. *Et Cicero suis temporibus, quæ tam accuratè descripserat, Oracula, UBIQUE DEFECISSE testatur: * & Juvenalis de Delphico idem; quamquam Regum dolo tacere suspicatur, quos, Reges, utpote futurorum curiosi, loquaciores fecere. Strabo quoque Sacerdotes Delphicos ad mendicitatem ideo redactos scribit, quod Oraculum exaruisset. Quo fortè pertinet illud in genere de Diis,*

Excessere adytis, &c.

Sic & Celsus Epicureus Oraculum Clarium, Delphicum, Dodonæum, &c. obmutuisse fatetur.

Quam vera sint hæc dicta, patere potest abunde ex ipsismet verbis Auctorum qui ab ipso allegantur. Videamus igitur primum, quid dicat Cicero.

Hujus verba sunt lib. 2. de Divinatione: *Sed quod caput est, cur (NB.) ISTO MODO jam Oracula Delphis non eduntur, non modo nostra ætate, sed jam diu: jam ut nihil possit esse contemptius?*

Ubi Cicero minimè loquitur de silentio Apollinei istius Oraculi: sed interrogat, cur non amplius *versibus* aut *carmine* respondeat; uti patet ex verbis *isto modo*. Adde quod hæc Ciceronis verba proximè sequantur ea, quæ de versibus falsò Apollini adscriptis locutus fuerat. Cicero igitur hîc unum idemque vult, quod de suâ ætate Plutarchus: qui quidem libro ferè integro inquirat causas, cur desierit Pythia heroico aliisque carminibus Oracula edere, (uti loquitur) sed nullibi asserit, eam non amplius reddere Oracula; imò planè contrarium disertis verbis affirmat. Ἐπεὶ δὲ τὰς θεὰς δόξαν ἔπρωτος, ἢ τε Ἑλλὰς ἐρρώδι πόλεσι, καὶ τὸ χωρίον ἀνθρώποις ἐπαλήθυσεν, δυσὶν ἐχρῶντο προσφύπσιον ἐν μέρει καθεμέναις, καὶ τρίτη δὲ Ἐφεδρος ἠὲ

O O O

ἀπο-

* Hæc non Juvenali, sed Lucano, tribuenda, qui ita: Postquam Reges timere futura, & superos vetuere loqui.

ἀποδεικνύμενη. νῦν δ' ἐστὶ μία προφήτης ἔσσι ἐγκαλιῶν· ἐξαρ-
 κεί γὰρ αὐτῆ πῶς δευτέρως. ἔ πῶν αἰματίον εἶδε τ' θεόν· ἢ γὰρ
 εἶσαι μαντική καὶ ἀγαμέμνονα πᾶσιν ἐστὶν ἰκανή, καὶ πάντας ἀποπέμ-
 πει τυχεράνοισι ὧν χεῖρῶν. Quæ sic vertit Doctissimus Tur-
 nebus: *Posteaquam Deo visum est ut Græcia conditis ur-
 bibus convalesceret, locusque hominum multitudine fre-
 quenteretur, duabus uti caprunt Antistitis vicissim
 descendantibus, tertia tanquam supernumeraria designaba-
 tur.* (NB.) *Nunc Sacerdos est unica, nec conquerimur, quum
 sit una consulentibus satis. Neque verò Deus ipse culpandus
 est, quum quod Divinationis adhuc superest, omnium desi-
 derio satisfaciatur absolutosque domum dimittat.*

Cum hisce etiam convenit Strabo, dum lib. 9. Geographicæ
 fux, prout verba ejus, de Oraculo Delphico, ibi nunc in-
 veniuntur, ita loquitur: *Νῦν μὲν ἔν . . . . ὀλιγόρηται δ'
 ἰκανῶς καὶ τὸ ἱερόν, ὡς πρὸν δ' ὑπερβαλλόντως . . . .* δηλοῖται
 δ' οἱ τε θησαυροὶ εἰς ἔ δῆμοι καὶ διωάσαι κατεσκευάσασιν, εἰς εἰς καὶ
 χεῖρῶν ἀνεῖθεν καθερωμένα, ἔ ἔργα χεῖρῶν δημογῶν, καὶ ὁ
 ἀγὼν ὁ Πυθικός, καὶ τὸ πλῆθος τῶ ἰσοκρίτων χεῖρῶν. φασὶ
 δ' εἶναι τὸ μαντεῖον ἀντρον κοῖλον καὶ βάθους, ἔ μάλα εὐρύσο-
 μον· ἀναφέρεται δὲ ἐξ αὐτῶ πνεῦμα ἐνθεσιαστικόν ὑπερκειῶν
 δὲ εἰς σμίς τετραπὸς ὑψηλόν, ἐφ' ὃν πῶ Πυθίαν ἀναβαίνουσαν,
 δεχομένην τὸ πνεῦμα, ἀποθεαπίζειν ἔμμετρα τε καὶ ἀμέτρα·
 ἐντείνειν δὲ καὶ ταῦτα εἰς μέτρον ποιῶντας πῶς ὑπεργενῶν τῶ
 ἱεροῦ.

Locus hic, qui mutilus esse apparet primo aspectu, ita
 suppletur à celeberrimo Isaac. Casaubono, *Νῦν μὲν ἔν ὀλι-
 γόρηται ταῦτα ὀλιγόρηται δ' ἰκανῶς καὶ τὸ ἱερόν ὡς πρὸν δ'
 ὑπερβαλλόντως ἐπιμήθη.* Nam uti (quod optimè monet) re-
 petitio ejusdem vocis hunc locum perdidit, sic & vox ἐπιμήθη
 alia exscriptoris ablepsia excidit.

Non obstante tamen hujus loci tali defectu, facilè videtur
 quid

quid sibi velit heic Strabo: quem ita vertit Guillh. Xylander: *Nunc quidem . . . fanum Delphicum negligitur*, [id est, parvi penditur, ferè contemnitur: ita enim optimè vertitur vox ἀλιωθέντα,] antiquitus autem maximo opere fuisse cultum, cum Thesauri demonstrant à populis & magnatibus apparati, in quos consecratæ pecuniæ fuere repositæ, & opera artificum præstantissimorum: tum Pythicum certamen & multitudo vulgatorum Oraculorum. Oraculum ipsum ajunt esse cavam profundè specum, aditu non admodum lato: ex eâ spiritum efferrî furoris divini efficacem: supra orificium tripodem situm sublimem, quo conscenso Pythia ubi spiritum exceperit; & carmine solutâque Oratione sortes ab ea pronunciarî: parrò Poëtas esse quosdam fani ministros, qui prosâ Oratione edita, in versus numerosque redigant.

Afferit idem ille Mornæus quoque Celsum, at non meliori cum successu: quum ille ne gru quidem de Oraculorum duratione aut defectu: sed tantum adducat contra Origenem quam parva in æstimatione ea essent apud Christianos, &c. Sed ipsum, quæso, audiamus Celsum, cujus verba ita recitat Origenes lib. 7. pag. 333. in editione Spenceri: τὰ μὲν ὑπὸ τῆς Πυθίας, ἢ Δωδωνίων, ἢ Κλαρίσ, ἢ ἐν Βεραχίδαις, ἢ ἐν Ἀμμωνῶν ὑπὸ μυρίων τε ἄλλων θεοπέπων σεσηρημένα, ὑφ' ὧν ὀπτικῶς πάση γῆ καίρωσιθη, ταῦτα μὲν εἰδένι λόγῳ πίνονται: τὰ δ' ὑπὸ τῆ ἐν Ἰσθμῶν τῶν ἐκείνων τρέπων λεχθέντα ἢ μὴ λεχθέντα, καὶ ὡσπερ εἰώθασιν ἔπι νῦν οἱ περὶ Φοινίκων καὶ Παλαιστίνων, ταῦτα γε θυμασὶ καὶ ἀπαράλλακτα ἡγόνται.

Dodonæa, Maris, Branchidarum, Ammonis, aliaque innumera Oracula, quorum monitis per omnes ferè terras deductæ sunt Colonie, pro nihilo habent: cæterum Judæorum dicta non dicta, more Gentis ambigua, qualia hodieque Phœnicum sunt & Palæstinorum, miranda putant & certissima.

Itane Celsus asserit Oracula ista à se enumerata jam suo tempore fuisse muta? Non sanè ita intellexit ejus verba ipse Origenes; qui dum Celso respondet, manifestè indicat Oracula adhuc suo tempore, ac nominatim Delphicum responsa dedisse: cujus verba adduxi (nam & alia complectuntur quæ huc non ita spectant) ubi de Auctoribus Oraculorum tractavi. Non absurde quis hîc Mornæo occinat illud Theocriteum, Πᾶ τὰς Φρένας ἐμπέπασαι;

CAPUT IV.

Juvenalis testimonium expenditur; atque ista occasione ostenditur Oraculum Delphicum (quin & alia plura) sua respondendi, ac contrà, silendi intervalla habuisse, & quidem maxime notabilia; nec cum adventu Servatoris nostri Jesu Christi, aut brevi post, in totum desisse: sicut plurimi inter eruditos secure nimis, ac temere, affirmant. Ubi & hac occasione notatur insignis lapsus cum Melanchthonis, tum plurium aliorum eruditorum, circa hoc Oraculum Delphicum: ostenditurque Oraculorum Responsa, (quamvis interim nonnulla penitus interuissent, jam dudum ante Christum natum, nonnulla vero de novo etiam post eundem natum expullularint) durationis suæ tempora usque ad Theodosium Magnum, imo & ulterius, extendisse. Quæ jam dicta ex Cicerone, Suetonio, Plutarcho, Lucano, Luciano, Dione, Pausania, Philostrato, Eusebio, Ammiano, Theodoretò, aliisque pluribus scriptoribus antiquis firmantur.

Juvenalis tamen, forsan aliquis hîc objiciet, hoc disertis verbis testatur, dum canit:

Quo-

Quoniam Delphis Oracula cessant.

Nolo hic jam disputare, num hæc ita ad literam intelligenda, an è contra Satyricè fuisse dicta existimandum sit; quoniam tum magis ac magis Oraculum illud ab honore suo atque existimatione, antiquis temporibus ei habitis, ita deciderat (præsertim verò post direptiones ac profanationes Neronis, post quas tempore opus erat ut denuo instauraretur) ut jam quasi cessare videretur, quum tam rari consultores id adirent.

Quod enim adhuc Juvenalis tempore, aut saltem brevi post, adiretur ac consuleretur, imò & usque ad Juliani Apostatæ Imperium, satis liquido ex sequentibus patebit.

At nunc ostendendum, (de quo jam superius monui, ac quod forsan ab aliis quidem etiam observatum, sed à nemine, quod sciam, publicè traditum, quodque Tractationi huic de Oraculo Delphico multum lucis asferre queat) *ἡρησιμον* sive Oraculum illud Delphicum quandoque, per tempus aliquod viguisse, atque edidisse petentibus responsa; quandoque vero, diversas ob causas, per aliquod tempus obmutuisse, & aut planè omnino aut penè fuisse desertum. Huic rei demonstrandæ producā primò locum Plutarchi quem habet in Dialogo de Oraculorum defectu, hoc modo: Καὶ γὰρ ἔπειθ' ἠπὸς Διὸς ἐταῦθα πρὸς ἐβύτατον ὃν χρόνῳ τε καὶ δόξῃ κλεινότατον, ὑπὸ θηρίῳ χαλεπῆ δρακονίνης πολὺν χρόνον ἤρημον ἡμέας καὶ ὠρεσπέλασον ἰσοῦσιν· οὐκ ὀρθῶς τιμὴν δέξασθαι, ἀλλὰ ἀνάπαλι λαμβάνοντες. ἢ γὰρ ἡρημία τὸ θηρίον ἐπηγάγετο μᾶλλον ἢ τὸ θηρίον ἐποίησε τιμὴν ἡρημίαν. ἐπεὶ ᾗ τὰ θεῶν δόξαν ἔτιμος ἦτε Ἑλλὰς ἐρύωδι πόλεσι, &c..

Nam & hoc Apollinis Opertum (loquitur de *ἡρησιμῶ* Delphico) tempore vetustissimum, famâ illustrissimum, narrant à Dracone fœmina, belluâ dirâ, obsessum diu desertum hominibusque interclusum fuisse, vastitatem non rectè,

sed præpostere, interpretantes. Solitudo enim potius belluam illexerat, quam bellua solitudinem fecerat. Postquam Deo visum est, ut Græcia conditis urbibus convalesceret, &c.

Ex hoc Plutarchi loco, non obscurè, meo iudicio, apparet, id jam priscis temporibus, post ortum suum denuò desertum obmutuisse. An verò ad hæc respiciat tempora Statius, libro octavo, an ad alia, dum ex personâ commilitonum Amphiarai canit, *Mutisque diu plorabere Delphis*, mihi incertum est. Boissardus de hoc *ἑνεπίω* loquitur in hunc modum: *Quinquies destructum est, & sæpius impune direptum: Semel ab Euboïco quodam latrone, qui à Phlegyâ ortum ducebat; iterum à Pyrrhò Achillis filio; ab exercitu Xerxis; à Gallis; à Phocensium ducibus [teste Pausania in Phocicis, nam ex isto hæc anteriora hausit] tandem à Nerone: Postremo Constantino Magno imperante, Christiani Templum funditus devastarunt, valvis januarum aheneis & fusili opere egregiè ornatis sublatis, & Constantinopolim translatis. Tripodas aureos & argenteos abstulerunt, & quidquid pretiosum in eo reservatum erat & comportatum, Deoque sacratum à Neronis tempore id totum transtulerunt Byzantium. Cumque postea utcunque instauratum esset, JULIANO imperante (qui postremus fuit Delphici Oraculi sciscitator) ut de Belli Parthici eventu edoceret, fulmine cælitus ictum conflagravit, &c.*

Notanda sanè hîc Boissardi ultima verba, de conflagatione, nempe, Templi Delphici. In qua Historia (seu potius fabulâ) cum ipso conveniunt Melanchthon & Peucerus, lib. 3. Chronici, quod post Carionem adauxerunt: quorum verba sunt, in Juliano Apostata: *Eodem tempore, in aliâ Orbis terrarum parte, Delphicum Templum, quod Ethnicis præcipuum fuit, Divinitus, non hominum manibus, deletum est, terræ motu & fulminibus: cum Julianus legatos misisset,*

*interrogaturus de eventu belli Persici. Sæpe antea direptum & aliquoties deletum est Delphicum Templum, sed rursus exstructum & ornatum. At post hanc everisionem DIVINITUS FACTAM Juliani tempore, nunquam deinde instauratum est. Idem aliis verbis testatur Peucerus in commentario suo de Divinationibus, cap. de Oraculis pag. 141. a. Idem & Adolphus Høspinianus, de Origine Templorum cap. 3. qui & ipsius sive Melanchthonis, sive etiam Peuceri, ex Chronico, verbis (Melanchthonem solum tamen citat) usus, hæc interferit verba: ut indicant Theodoretus lib. 3. cap. 11. Sozomenus lib. 5. cap. 19, 20, 21. De numeris, per vitia, forte, typographica, corruptis nullas hîc movere velim quæstiones, nec res ea tanti est: Sed ipsam solum considerabo Historiam. Theodoretus lib. 3. cap. 9. & 10. ac Sozomenus lib. 5. cap. 19. & 20. ambo apertissimis verbis, de Templo longè alio, ac centenis miliaribus à Delphico distante, loquuntur: de Apollinis scilicet Daphnæi, quod erat in suburbio Antiochiæ in Syria. Quod suburbium simul cum Templo, *γεννησιω* ejus, ac consultatione Juliani, multis admodum verbis à dicto Sozomeno ibi describitur.*

Ac de fulmine quidem loquitur & credit Theodoretus; sed nihil planè addit de terræ motu. At Sozomenus ne quidem de fulmine satis audacter affirmat: hæc enim sunt ipsius verba, ex versione Christophorsoni: *Qua re consecra haud ita diu post, ignis ex improvise in delubrum Apollinis Daphnæi irruens, totum tectum & ipsam statuam penitus absumpsit; atque parietes solum, quibus delubrum erat circumdatum, columnas præterea, quæ tum vestibula, tum posteriorem partem ædificii suffulciebant, nudatas reliquit. Atque ut* (NB.) *Martyris precibus CHRISTIANI PUTABANT ignem illum cælitus in Dæmonem delapsum esse; ita Gentiles rumorem dissiparunt illud facinus à Christianis deditâ operâ perpetratum. Quæ opinio cum superior esset, Sacerdos Apollinis*

nis deducitur in iudicium, uti quis incendii auctor fuisset, indicaret.

Ac licet multis verberibus cæsus, graviterque cruciatus, neminem tamen omninò indicavit. Quà re potissimum (NB.) inducti Christiani, constanter affirmarunt, ignem non ab hominibus per insidias injectum, sed divinâ ultione è cælo dimissum, in delubrum irruisse. Græca verba sonant: *’Ουκ εις μακρον η̄ τ̄ς τε γροβ̄ν̄ς ἀπερόπ̄ως ἐμπισ̄ν π̄ρ τ̄ς νεῶ̄ς ἔ Δαφναίς Ἀπόλων̄ πᾱσαν τ̄ν̄ ἐροφ̄λ̄ω̄ κ̄ αὐτ̄ο̄ τ̄ο̄ ἀγαλμα κατέφλεξε. γυμν̄ς η̄ τ̄ς π̄ίχ̄ς κ̄ τ̄ς πεϊθ̄ολ̄ς εἶασ̄, κ̄ τ̄ς κίον̄ς οἱ π̄ ἀποπ̄λ̄αια κ̄ τ̄ ὀποδ̄δομον̄ ἀνεῖχον̄. ἐδόκη̄ δ̄ε π̄ίς μ̄ν̄ Χριστιαν̄οῖς κ̄ αἴτησιν ἔ μάρτυρ̄ θεήλαθ̄ον̄ ἐμπισ̄εῖν τ̄ο̄ δαιμονι π̄ρ. οἱ η̄ ἑλλ̄ως ἐλογισ̄οῦσιν̄ Χριστιαν̄ῶν̄ εἶναγ̄ ἔ δρ̄αμα. πάτης δ̄ε τ̄ ἰσταν̄οῖας κερίσ̄ης, ἀγεταῑ εις δικασ̄ήμον̄ ὃ ἔ Ἀπόλων̄ ἱερ̄οῦς Φαυερ̄ώσων̄ τ̄ πλημ̄αν̄τᾱ τ̄ ἐμπ̄ησ̄μόν̄, δεσμ̄ώτης γεν̄οῦσ̄. κ̄ πολλὰς ἰσταν̄μ̄είνας πληγ̄ὰς χαλεπ̄ως τε αἰκιοθ̄είς, ἐδένα κατ̄μ̄λώσ̄ουσεν̄ ἀλλ̄ὰ κ̄ θ̄είων̄ μ̄ην̄ν̄ εἰσκη̄ψ̄αι τ̄ῶ νεῶ̄ ἐράνιον π̄ρ. κ̄ τ̄ μ̄ν̄ ὠδ̄ε ἔχεν̄.* Collatis fateor, & versione hac, & textu Græco Sozomeni, videbimus iterum, addita nonnulla, quasi grande esset peccatum non aliquid auctoribus, (seu citando seu vertendo) addere suis. Itaque posteriora vertenda sunt: *Neminem indicavit. Sed ex ira Deorum (seu divina) ignem cælestem Templo irruisse.* Cætera addidit Interpres: quod notandum duxi, ut & hîc videamus, quam secure stare queamus talium interpretationi.

Attamen quàm benè congruunt hæc dictis Melanchthonis, Peuceri, Hospiniani, Boissardi, & si qui alii adhuc talia tradunt? (nam tædet me plures de hâc falsissima inquirere opiniones.) 1. Minimè gentium loquuntur hi Theodoretus ac Sozomenus, nec magis etiam alii Auctores, de Apolline aut Oraculo Delphico: sed, uti jam fat patet, expressis verbis de Apolline Daphnæo, sive *Ἀπολλινῶ* Apollinis ad Antiochiam in Syria, tam procul distante à meditullio Græciæ. 2. Ne

gru quidem illi habent de terræ motu. 3. Neque ex ipsis, neque aliter constat, Templum istud Divinitus magis quam hominum, ac quidem Christianorum astu ac dolo conflagraſſe: Christianorum dico, qui in hac tali re magis laude quam vituperio mihi digni videntur. De incendii auctore fanè tunc nemini constabat, quantum ex historiis haurire possimus; solum dixisse, Sacerdotum ira id effectum Divinâ, quum alium neminem posset indicare.

Verumtamen hi nominati Auctores Melanchthon, &c. hæc tam securè ac tam constanter affirmant, quasi nihil fuisset magis manifestum. I nunc & fidem habe citationibus, quæ aut ex Veteribus, aut ex Neotericis, hujusmodi scriptorum in scriptis tibi occurrant.

Sed, ut denuò redeamus in viam unde digressi sumus, patet ex talibus direptionibus ac divastationibus, (per quas, si non sæpè etiam occisi, fugati saltem, fuere Antistites, dum omnia disturbarentur) desertum quoque manifestè locum; donec tandem exurgerent rursus, qui sufficientibus opibus, (sive hoc communi sumptu, sive & aliter, quandoque factum fuerit) aut præditi aut sustentati, *Δησίοιον* istud de novo instaurarent. Ad quam rem, satis arduam fanè, nunc breviori quidem, nunc verò longiori tempore opus fuit, pro opibus aut potentia, aut voluntate, aut superstitione eorum, qui id demum aggressi fuere. Neesse igitur est magnos ex hisce aliisque cautis fuisse defectus ac diuturna hujus *Δησίοιος* silentia: præsertim verò si & hisce accederet defectus aut inopia personarum satis aptarum huic negotio; & hinc contemptus, atque ex contemptu silentium personarum horum Oraculorum. Sed de hæc re latius in sequentibus.

Quod autem Ciceronis ætate responsa dederit *Δησίοιον* Delphicum, clarum est ex ipso Cicerone; ac non solum verbis ipsius jam superius allatis, sed etiam hisce sequentibus è lib. I. de Divinatione; ubi Quintum Fratrem inducit pro Divinatione

482 DE ORACULORUM ETHNICORUM
 nibus, Oraculis, &c. differentem : qui inter alia, ait : *De-
 fendo unum hoc, Nunquam illud Oraculum Delphis tam ce-
 lebre & tam clarum fuisset, neque tantis donis refertum,
 omnium populorum, atque Regum, nisi omnis ætas Oracu-
 lorum illorum veritatem esset experta. Jam diu idem non
 facit. UT IGITUR NUNC MINORE GLORIA EST,
 (NB.) QUIA MINUS ORACULORUM VERITAS
 EXCELLIT; sic tum, nisi summa veritate, in tantâ glo-
 riâ non fuisset. Potest autem vis illa terræ evanuisse vetu-
 state, &c.*

Quod tamen & hujus Ciceronis ætate, per tempus aliquod
 obmutuerit, tempore scilicet belli inter Cæsarem ac Pompe-
 jum, apparet ex Lucano; qui Pharsaliorum lib. 5.

— Non ullo secula dono

*Nostra carent majore Deum, quam Delphica sedes
 Quod siluit, POSTQUAM REGES TIMUERE FU-
 TURA,*

*ET SUPEROS VETUERE LOQUI. Nec voce ne-
 gata*

*Cyrrhææ mærent vates, templique fruuntur
 Jusstio : nam si qua Deus sub pectore venit,
 Numinis aut pæna est mors immatura recepti,
 Aut pretium : quippe stimulo fluctuque furoris
 Compages humana labat, pulsusque Deorum
 Concutiunt fragiles animas. Sic TEMPORE LONGO
 IMMOTAS TRIPODAS, vastæque silentia rupis
 Appius Hesperii scrutator ad ultima fati
 Sollicitat. jussus sedes laxare verendas
 Antistes, pavidamque Deis immittere vatem,
 Castalios circum latices, nemorumque recessus
 Phemonoën errore vagam, curisque vacantem
 Corripuit, cogitque fores irrumpere templi, &c.*

Jam antea dixerat,

Solus in ancipites metuit descendere Martis

Appius eventus : finemque expromere rerum

*Sollicitat superos, MULTOSQUE OBDUCTA PER
ANNOS*

Delphica fatidici reserat penetralia Phæbi.

Nimirum, sive ob motus Reipublicæ, sive alias ob causas, postea investigandas, multos per annos siluerat Oraculum; quod tamen eo tempore, quo Cicero suos de Divinatione scribebat libros, rursus reddebat responsa. Istud verò silentium, quod tempore Belli Pharsalici adhuc durabat, non videtur tamen per ita admodum multos annos tenuisse mutum prætersum illum Apollinem. Nam, si audiamus Plutarchum, ipse Cicero, in juventute suâ, & 30. circiter annos ante bellum istud Pharsalicum, Delphos profectus, Apollinem consuluerat, ab eoque responsum acceperat. Ita enim jam dictus Plutarchus in ipsius vita: Ὁ γὰρ Κικέρων ἐλπίδων μετὸς Ἰππὶ τῶν πολιτείαν φεισόμενος, ὑπὸ λησιμῶ πινόμενος ἀπημείλιχον τὴν ὀρμὴν ἐρομένην γὰρ αὐτῷ ἢ ἐν Δελφοῖς θεῶν ὅπως ἐνδοξότατον γένοιτο, προσέταξεν ἢ Πυθίᾳ τὴν ἑαυτῆ φύσιν, ἀλλὰ μὴ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν ἡγεμόνα ποιῆσαι τῆ βίᾳ. Ergo cum ingenti Cicero spe erectus ad rempublicam gerendam pergeret, retudit impetum ejus Oraculum quoddam. Nam consulenti Apollinem Delphicum qua potissimum ratione summam gloriam assequeretur, Pythia jussit, ut suum ipsius ingenium, non vulgi existimationem, ducem sequeretur vitæ.

Ut vero responsa reddebat tempore Ciceronis modo indicato, sic & Strabonis tempore (qui sub Tiberii Imperio & vixit, & scripsit) Oracula reddidit. Quod, cursu forsan interrupto, perduravit usque ad Neronem Cæsarem. Nam eo quoque tempore consultum fuisse Apollinem, consultoribusque responsa dedisse, testatur Suetonius. Ita enim loquitur in vita

Neronis cap. 40. *Ut verò consulto Delphis Apolline septuagesimum tertium annum cavendum sibi audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil conjectans de etate Galbæ; tanta fiducia non modò senectam singularemque concepit felicitatem, ut amissis naufragio pretiosissimis rebus, non dubitavit inter suos dicere, pisces sibi eas relaturos.* Cum hoc Suetonio non male convenit Dion Cassius: qui (seu potius ipsius epitomator) hæc de Nerone tradit: τὸ δὲ ἂν Ἀπόλλωνος (εἴτ' ἐν ἀγαιακῆσιν ὅτι λυπηρὰ πῖνα παρῆεν αὐτῷ, εἴτ' ἢ ἄλλως μανεῖς) τῶν τε χώρων τῶν κίρραϊαν ἀφείλετο, καὶ στρατιώταις ἔδωκε, καὶ τὸ μαντεῖον κατέλυσε, ἀνθρώπους εἰς τὸ σῆμιον, ἐξ ἧς τὸ ἱερὸν πνεῦμα ἀνήλθ', σφάξας. *Apollini sive iratus quod ei molestum & grave responsum dedisset [aliter, quod ei tristitia aliqua prædixisset] sive & alio pacto insaniens, agrum Cirrhæum ademit, eumque dedit militibus: & locum unde Oracula petebantur delevit, hominibus ad os ipsum, ex quo spiritus sacer exhalabat, interfectis.*

Hinc Pausanias, de hoc Nerone ejusque in Delphos patrato facinore, etiam hæc narrat: Ἐμελλε δὲ ἅρα εἶδὲ τῆς Νέρωνος εἰς πάντα ὀλιγορίας ἀπειράτως ἔχειν ὅς τ' Ἀπόλλωνα πεντακισίας θεῶν τε ἀναμιξὶ ἀφείλετο καὶ ἀνθρώπων εἰκόνας χαλκᾶς. *Quæ vertuntur à Romulo Amalæo, Non postremo Neronis impietatem [Dei donaria] effugere potuerunt. Is enim quingentas aeneas partim Deorum, partim verò hominum, sustulit imagines.*

Nemini igitur hæc & similia consideranti mirum videbitur, si tempore Juvenalis, qui imperante Domitiano vixit ac scripsit, adhuc silentium tenuerit. Quum tamen postea sub Imperio Adriani Cæsaris, quo tempore Plutarchus vixit, (ut qui præceptor fuit Antonini Pii) iterum responsa dederit: quod jam, hoc Plutarcho teste, vidimus, tam ex aliis verbis, superius citatis, quam hisce sequentibus: *Sed vitio datis priscis Antistitis,*

stitis, quod malis usæ sint versibus, nempe eas quæ hodie (NB.) prosa Oratione responsa dant, &c.

At nec toto illo tempore à Nerone ad Domitianum & ulterius fuisse mutum, ex Philostrato, lib. 6. de vita Apollonii, uti & libro 4. cap. 8. satis manifestum est. Ita enim ille: Σκέψαι γὰρ τὸ Ἀπόλλω, εἶπε, τὸ Δελφικόν, ὅς τὰ μέγα τὸ Ἑλλάδῳ Πρὸς ἀσκήσασθαι λόγων ἔχει. ἐν ταῦτα πίνω, ἅς παρὰ καὶ αὐτὸς γινώσκεις, ὁ μὲν τῆς Ὀμφῆς δεύωντο, ἐρωτᾷ βραχὺ ἐρωτήματα. ὁ δὲ Ἀπόλλων εἶδεν περὶ τοσούτων, λέγει ὅποσον οἶδε. καὶ πρὸς ῥαδίον τε ἢν αὐτῷ σέιται μὲν τὸ Παρνασσὸν πάντῃ, πλὴν κατωλίας δὲ οἰνοχοῆσαι, μετὰβαλόντι τὰς πηγὰς. Κηφισῶν δὲ μὴ ξυγχωρῆσαι ποταμῶν εἶναι. ὁ δὲ εἶδεν τῶν Ἰπποκράτους, ἀναφέρει τὸ ἀληθὲς αὐτῷ.

Licet enim Delphicum Apollinem intueri, qui medium Græciæ tenens, vaticinii responsis clarus est. Ibi igitur, ut ipse nosti, qui ab Oraculo aliquid poscit, brevi admodum oratione, quid poscit exponit. Apollo autem nullis portentis præmissis, quæ sibi videntur respondet: quanquam ei facilimum esset totum Parnassum concutere, & Castaliæ fontibus mutatis vinum effundere, Cephisque cursum morari. Ille autem nihil horum jactanter faciens, prout veritatem profert.

Sic idem ille dicto libro 4. cap. 8. de vita Apollonii, hoc Delphicum inter cætera Græciæ μαντεῖα tum temporis adhuc responsa reddentia enumerat. Ἐπιφοίτησε δὲ καὶ τοῖς Ἑλλήνεσσι ἱεροῖς πᾶσι τῶν τε Δωδωναίων, & τῶν Πυθικῶν, & τῶν ἐν Ἀβαίῃς ἐς Ἀμφιάρεω τε, καὶ Τροφώνιῃς ἐβάδισε, καὶ εἰς τὸ Μυσηῖον τὸ ἐν Ἑλικῶνι ἀνέβη.

Peragravit etiam Apollonius totius Græciæ templa & Oracula, accessit namque ad Dodonæum templum & ΠΥΘΗΑCUM, & quod est in Abis. (NB.) Amphiarai quoque & Trophonii templa vidit. Adscendit etiam ad Musarum templum in Helicone positum.

Dion. Chrysostomus in Oratione de fuga, sive exilio:

Ταῦτα Ἰππικρυμὰ μὲν μοι, ἔδοξε ἔσθ' εἰς θεῶν βασιλευσίν, χηρῶν
 οὐδὲ συμβέλω ἱκανῶ, ἢ παλαιὸν ἔθ' ἢ τῶν Ἑλλήνων. εἰ γὰρ περὶ
 νόσας μὲν ἔσθ' ἀπαιδίας, εἰ τῶν μὴ γίγνοντο παῖδες, καὶ περὶ καρ-
 πῶν ἱκανῶς συμβεβῶαι αὐτῶν, περὶ δὲ ποιῆτα πρῶματ' ἤπλον
 δωήσεσθ'. καὶ δὴ χρωμὴ μὲν μοι, ἀνείλεν ἀτοπὸν πνα χηρησμένον, καὶ εἰ
 ῥάδιον συμβεβαῖν. ἐκέλευε γάρ με, αὐτῶ τὰ πρῶτα πρῶτα ἐν ᾧ εἰμί,
 πάση προσθυμία, ὡς καλήν πνα καὶ συμφέρουσαν πρῶτα ἕως ἂν,
 ἔφη, Ἰππὶ τὸ ὑστέρον ἀπήλθης τῆς γῆς. Quæ juxta versionem
 Morellii, ita sonant: *Hæc mihi cogitanti, visum est eun-*
dum esse et mihi Delphos ad Apollinem.
Ut eo consultore uterer, juxta Veterem Græcorum consue-
tudinem. Neque enim putavi, quum de Morbo & prolis
defectu, si cui nempe non gignerentur liberi, deque fructi-
bis sufficienter posset consulere, in hoc negotio minus eum
valiturum. Et demum Oraculum petenti mihi, respondit
absurdum & conjectu difficile responsum. Fuisse enim me id
ipsum in quo' essem agere omni alacritate, ut honestam quan-
dam & utilem actionem, donec (inquit) in postremam ter-
ræ partem discesseris. Qui Chrysostomus vixit, ac scripsit,
 ut notum est, sub Imperio Adriani Cæsaris. In ipso textu Græ-
 co, fateor, non nominantur neque Delphi, neque Apollo
 ita uti in Morellii versione conspiciuntur. Attamen ex iis quæ
 præcedunt, clarè patet eum de Apolline Delphico hîc lo-
 qui:

Ita enim dixerat: οὐ γὰρ ἂν τῶ μὲν αὐτῶν παρήνθ' οὐδὲ
 λῶεν ὁ Ἀπόλλων Φύγειν, τῶ δὲ μένειν ἀντικρὺς ἀπηγόρευε. καὶ
 ταῦτα ἀνδρὶ θεασίζων, ὃς ἦν Ἰππικρυμῶν περὶ τῶ θεῶν, καὶ
 θυσίας τε πολείας ἔθνε, καὶ μέγιστα ἀναθήματα ἐπιπέομφθ', τῶ πῶ-
 ποτε ἀναθέντων εἰς Δελφός.

Quod autem & Luciani ætate, qui Antoninorum tempore
 vixit, (Marci Aurelii scilicet ac Commodi) præter alia quo-
 que hoc Delphicum χηρησμένον fuerit consultum, patet ex Ito-
 lida

lida illa interrogatiunculâ Sacerdotis Thyanæi, quam in Alexandro Pseudomante habet ille Lucianus hisce verbis completam: *Τὰ δ' ἄλλα χρησθήεα, Ἔ ἐν Διδύμοις, Ἐ τὸ ἐν κλάρω καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς, ἔχουσι τ' ὡσαύτως τ' Ἀπόλλω χρησμοῶδ' ἔα, ἢ ψαδῶϊς εἰσιν οἱ νῦν ἐκπίπλοντες ἐκεῖ χρησμοί; Ai reliquæ Sortes, quæ in Didymis, Claro DELPHISQUE redduntur, utrum ab auctore proficiscuntur Apolline? an mendacia sunt quæ illic nunc redduntur Oracula?*

Idem de iisdem ferè, sed paulò ferioribus temporibus, liquet ex Ælio Spartiano: qui in Pescennio Nigro hæc habet: *Denique Delphici Apollinis Vates in motu Reipublicæ maximo, cum nuntiaretur tres esse Imperatores, Severum Septimum, Pescennium Nigrum, Clodium Albinum, consultus quem expediret Reipublicæ imperare, versum Græcum huiusmodi fuisse dicitur.*

OPTIMUS EST FUSCUS, BONUS AFER, PESSIMUS ALBUS.

Ex quo intellectum FUSCUM Nigrum apellatum Vaticinatione: Severum AFRUM: ALBUM verò Albinum dictum.

Nec defuit alia curiositas. Requisitum est qui esset obtenturus rempublicam. Ad quod ille respondit alium versum talem:

FUNDETUR SANGUIS ALBI, NIGRIQUE MINANTIS,
IMPERIUM MUNDI POENA REGE URBE PRO-
FECTUS.

Quod omninò intellectum non est, nisi quum Bassianus Antonini, quod verum signum Pii fuit, nomen accepit.

Item quum quæreretur quamdiu imperaturus esset, respondisse Græcè dicitur,

Bis

*Bis denis Italùm conscendet navibus æquor :
Si tamen unà ratis transiliet Pelagus.*

*Ex quo intellectum , Severum viginti annos expletu-
rum.*

Attamen Clemens Alexandrinus in Protreptico suo ad Gen-
tes , (qui an sub Commodò , sub Juliano , sub Pertinace , an
sub Severo scriptus sit incertum est) hæc , quæ sequuntur , ha-
bet : " Ἄδυσά πίνω ἄθεα μὴ πολυπραγμονεῖτε , μηδὲ βαράθρων σό-
ματα , τεραλείας ἔμπελα : ἢ λέβητα Θεσπρωταῖον : ἢ τρίποδα
Κιρραῖον : ἢ Δωδωναῖον χαλκείον : γεράνδρον δὲ , ψάμμοις ἐρήμιας
πελημημένον , καὶ τὸ αὐτόθι μαυτεῖον , αὐτῆ δρυὶ μιμαρασμένον , μί-
θους γηγερασὶ καταλείψατε , σεσίγηται γὰρ ἡ Κασταλίας πηγὴ , καὶ
Κολοφῶντων ἄλλη πηγὴ , καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως πένηκε νόματα μανι-
κὰ , καὶ διὰ τὸ τυφὰ κενὰ εἴψε μὲν , ὁμοῦ δ' ἔν , διελέγεγκται , πῖς
ἰδίους σιωπερῶσαιτα μύθοις . διήγηται ἡμῖν ἔ τῆς ἄλλης μανικῆς ,
μᾶλλον δὲ μανικῆς , τὰ ἀχρηστὰ χρησθήεα : τὸ Κλάερον : τὸ Πύθιον :
τὸ Διδυμεία : τὸ Ἀμφιερέω : τὸ Ἀπόλλω : πὸν Ἀμφιλόχον . εἰ δὲ βέ-
λη ἔ τερατοσκοπες , &c .

*Impia ergò adyta ne investigetis , nec barathrorum ora
præstigiis-plena , aut lebetem Thesprotæum , aut tripodem
Cirrhaëum , aut æs Dodonæum . Gerandryon autem arenis
desertis honoratum , & quod illic est Oraculum , quod cum
ipsâ quercu emarcuit , anilibus fabulis relinquatis . Silentio
(NB.) quidem certè mandatus est Fons Castalius , & alius
Fons Colophonis , & alia similiter perierunt fluentia Divina-
toria , quæ certè fastu plena , serò quidem , (NB.) tandem
tamen convicta sunt , ut quæ unà cum suis effluxere fabulis .
Narra nobis aliis quoque Divinationis , vel insanæ potius
vanitatis , Oracula , Clarium , PYTHIUM , Didymæum ,
Amphiaræum , Apollinem , Amphiloichum . Quod si & velis
monstrorum inspectores , &c .*

*Ex hisce verbis Clementis videntur jam ipsius tempore
omnia*

omnia cessasse Oracula ac periisse. Magnos ac valde notabiles Eclýpses passa subinde hæc *χρησήμια*, patet ex antedictis. An verò sub Imperio Severi tale quid passa fuerint, obscurum est. Non solum autem de Delphico, verum etiam de aliis hinc loquitur Clemens. Crediderim ipsius ætate, atque antequam hæc scriberet, notabilem denuò defectum accidisse Delphico, forsàn & aliis Oraculis, quæ præter hoc jam dudum in minori gloriâ erant. Sed non hinc cessasse in totum illorum responsa, manifestum satis est ex sequentibus: & de Delphico, per ea quæ tam Theodoretus quam Constantinus Magnus habent: quem posteriorem in libro 2. & 50. vitæ ejus Eusebius ita inducit loquentem: *Quippe Apollo TUNC TEMPORIS ex antro & tenebris, seu SPECU, & NON EX HOMINIS ORE, Oraculum edidisse ferebatur, quo justos viros in terra degentes obstare sibi ajebat, quo minus vera prædiceret: atque (NB.) idcirco falsa ex tripodè reddi. Hanc ob causam ille comam demisit, & expulsâ divinandi arte, tantum inter hominès malum lamentabatur, &c.* Hæc autem narrat patris ipsius Constantii tempore, atque in prima sua (Constantini) adolescentia, accidisse. Græca sonant: τὸν Ἀπόλλω ἔπιπικαδῶτα ἔφασαν ἐξ ἀντρῶν πρὸς καὶ σκοτίας μυχῆ, ἔχι δ' ἐξ ἀνθρώπων χηῆσαι, ὡς ἀρα οἱ ὅτι τ' γῆς δίκαιον ἐμπέδιον εἶεν ἔα ἀληθεύειν αὐτόν. καὶ διὰ τῶ, ψάδεῖς τ' τεμπόδων πῶς μαντείας πιεῖδω. τῶ αὐτῶ κατηφεῖς τῶς παλοκάμυς ἀνεῖναι [ita enim legendum, uti ab aliis jam olim correctum: non ut in R. Stephani editione] πεποίηκε τ' μαλῆίας τ' ἐλαυνομένης, τὸ ἐν ἀνθρώποις κακὸν ἀπωδύρεω. Nec solum respondisse in ipsius adolescentiâ apparet hoc *χρησήμιον* Delphicum: sed videtur & usque ad ipsius imperium & ulterius dedisse responsa; donec tandem sub hoc ejus imperio per Christianos destructum, vel potius spoliatum, fuit.

Ita enim habet idem Constantinus eadem in Oratione:

Ἀλλὰ τ' θρωῶων ἐκείνων καὶ ἔκεινθ τ' οἰκιστῆρος πένθες ὅτι πλέον

μεμνησθῆναι με δεῖ, οἴχοντα λοιπὸν καὶ ἐκείνοι οἱ τῶ μύσῃς αὐθένται
 πρὸς διωκεῖν ἑλάσιν τοῖς ἀχέροντι βασιλεῦσι ἐκδοθέντες σὺν
 ἀσχερῶν τέλει. πολέμοις γὰρ ἐμφυλίοις καταμιγνύμενοι, ἐπὶ ὄνομα, ἐπε
 γήθησαν αὐτῶν καταλελοίπασιν. οἱ δὲ οὕτω ἀν' αὐτοῖς συμβεβήκει, εἰ μὴ
 ἢ ἀσχερῶς ἐκείνη τῶ Πυθίᾳ θεσησίων μαντεία κίβδηλον διώαμιν
 ἐσθλήκει.

Quorum postrema verba sic bene, vertuntur ab interprete:
*Quod profecto non ita contigisset, nisi impia illa Apollinis
 Pythii vaticinatio, [major emphasis tamen est in textu Græ-
 co] falsam quandam & adulterinam vim habuisset.*

At magis verisimile quoque fit illud tamdiu durasse, donec
 sub hujus Constantini Imperio, atque ejus permissu, vel jussu
 (ut Eusebius loquitur) direptum ac disturbatum fuit, ex iis
 quæ idem tradit Eusebius lib. 3. de vita Constantini: Ἐνθεν
 εὐκρίτως ἐγομνῶτο μὲν αὐτοῖς τῶ κτ' πόλιν νεῶν τὰ περὶ ὑλαία θυ-
 ρῶν, ἔρημα γινόμενα βασιλέως περὶ ἀγμάτι. ἐπὶ τῶν δὲ ἢ ἐπὶ τοῖς
 ὁσέφοις στήν, τῶ καλυπτήρων ἀφαιρεμένων, ἐφθέρετο ἄλλων τῶ
 σεμνὰ χαλκικρήματα, ἐφ' οἷς ἢ τῶ παλαιῶν ἀπάτη μακροῖς ἐστυμο-
 λογεῖσθαι θένοις, ἐκδηλα τοῖς πᾶσιν ἐν ἀγοραῖς πᾶσις τῶ βασι-
 λέως πόλεως τρεπίθετο. ὡς εἰς ἀρχόμενον θεῶν περὶ ἐκείνῃ τῶ ὄρα-
 σιν, ὡδὲ μὲν τῶ Πύθιον, ἐπὶ τῶ Σμίνθιον, ἐν αὐτῶν δὲ ἰπ-
 ποδρομίῳ, τῶ ἐν Δελφοῖς τριπόδας. τὰς δὲ Ἐλικωνίδας μέσας
 ἐν παλαιῶν ἐπιπρῆτο δὲ διόλα πᾶσις ἢ βασιλέως ἐπ' αὐτῶν πύ-
 λιν, τῶ κτ' πᾶν ἔθνη ἐντέχνους χαλκῶ φιλοκαλίαις ἀφιερωμένων.
 Itaque quorundam in urbibus Fanorum vestibula nudaban-
 tur, valvis jussu Imperatoris orbata. Aliorum tectum
 corrumpebatur, tegulis amotis. Nonnullorum veneranda ex
 ærè simulacra, quæ error majorum multis jam annis magni-
 ficè jaçtabat, per fora urbis ab Imperatore cognominata,
 omnium oculis subjecta sunt. Adeo ut ad ludibrium &
 contumeliam spectantium paterent expositi: hic PYTHIUS
 APOLLO, illic SMINTHIUS, & in ipso quidem Circo
 TRIPODES DELPHICI: MUSÆ autem HELICONICES

in palatio. Denique civitas illa Imperatorii cognominis, tota passim repleta est signis æneis, quæ eleganti opere elaborata, per singulas Provincias olim dedicata fuerant.

Post hanc ruinam tamen ultimâ vice instauratum est, incertum an demum sub Juliano Apostatâ, an verò jam antea sub Constantio nonnulli id ausi fuerint. Verisimilius tamen illud factum fuisse, perfectum saltem, si ab aliis antea tentatum, sub Juliano: qui, teste Theodoretò, & alia *λεησθήρια*, & hoc ipsum, super bello in Persas suscipiendo, consuluit. Hæc enim Theodoreti verba:

Πέμψας δὲ εἰς Δελφῶν καὶ Δῆλον, καὶ Δωδώνην, καὶ τὰ ἄλλα λεησθήρια, εἰ χρὴ στρατεύειν ἐπιρώτα τὰς μάντις, οἱ δὲ καὶ στρατεύειν ἐκέλευον, καὶ ὑπαίχσαν τιμὴν νίκης. ἕνα δὲ τῶν χρησμάτων εἰς ἔλεγχον τῆς ψεύδους ἐθήσασα τῇ συγγραφῇ, ἔτι δὲ ἔτῳ. Νῦν πάντες ὠρμήθημεν θεοὶ νίκης τρέψαια κωμῶσαις ὡς οἱ θεοὶ ποταμῶν. Τῶν δ' ἐγὼ ἡγεμονεύσω θῆρῳ πολέμοκλονῳ Ἄρης. πὸ μὲν ἔτι τῶν ἐπὶ κατὰ γέλασον κωμῶδει τῶσαν οἱ λόγιον θεὸν καὶ τῶν μεσῶν δεχηγίτῳ τῶ Πύθιον ἀνομάζοντες. ἐγὼ δὲ ἀπὸ τῶ ψεῦδος εὐρῶν πὸν ἐξήπατημένων ἰδύρομαι. *Cum misisset ergo ad Delphos, ad Delon & Dodonem & alia Templa Fatidica, petebat ab [ipsorum] Prophetis, suscipiendumne esset Bellum. Illi verò & suscipere id jubebant, & Victoriâ promittebant.*

Quorum [responsorum] unum, ut sic illud arguam mendacii, huic tractationi inseram. Est verò hoc sequens: NUNC OMNES EXCITATI SUMUS DII UT FERAMUS TROPHÆA THERÆ JUXTA FLUVIUM: SED HORUM EGO DUCTOR SUM FUTURUS FERUS BELLIPOTENS MARS. Horum igitur versuum ridiculas ineptias cavillentur ii, qui eloquentem Deum & Musarum Principem nominant Pythium: mihi quidem, mendacio deprehenso, subit miserari illum qui his deceptus fuit.

Ex quibus Theodoreti verbis patet, ad minimum sub Juliano, forsan & ultra Julianum, si non usque ad Imperium

Theodosii, Delphicum hoc *ἄρρηκτον* dedisse responsa, sive Oracula. Quando enim postremo atque in æternum fuerit deletum, planè nobis incognitum est. Namque hoc contigisse sub Juliano, ac quidem coelitus fulmine (aut aliter) falsum esse fatis clarè ostendi. Ex iis verò quæ procedente nostro contextu adducentur, mihi verisimile omninò est, id usque ad Theodosium (sive tamdiu reddiderit Oracula sive non,) perdurasse; de qua re aliis tamen liberum (uti de omnibus meis) relinquo iudicium.

Fuit ergo (ut cum Molinæo loquar) in Baronio [Pamelium multosque alios ei hîc addere potuissem] summa ἀελαψία, quando dixit, paulò ante Christi nativitatem [alii non diu post eam dicunt, Pamelius scilicet aliique, inter quos nonnulli nec sibi nec aliis concordant] Oraculum Delphicum plane conticuisse, neque ex eo ulla responsa dedisse, apparatus §. xxv. ubi & ex Nicephoro & Suida, novis auctōribus affert versiculos Apollinis, nullâ veritatis auctōritate suffultos.

Sed audiamus quæso ipsum Baronium magnum fanè, aliàs, in multis ac magnis, virum: *Proxime autem, ait, ante dicta tempora illustrissimum illud, totoque Orbe celeberrimum Apollinis Delphici Oraculum occlusum erat, nec ultra USITATA RESPONSA dabat: Horrescente Dæmone, ut qui optime nosse poterat, mala sua annunciari, NON TANTUM PER ORACULA SIBYLLINA, sed & Prophetarum prædictionibus, de quo perbelle hæc Ethnicus Orator.* Post quæ verba Ciceronem quoque citat testem ex lib. 2. de Divinatione, at quali cum successu, jam superius vidimus.

Bzovius verò, ne quid minus dicat Baronio, postquam illius ferè verbis usus est, addit: *Ultimum dedit responsum Augusto.*

Moderatius paulò Pamelius loquitur, qui ad numerum 351. Apologetici Tertullianei: *Pythia autem Oracula defecisse*

DURATIONE ATQUE INTERITU. 493
POST CHRISTUM, comprobatur Eusebius lib. 5. de Preparat.
Evang. cap. 8. ex Porphyrio (NB.) & Plutarcho de Oracu-
lorum silentio. Quam vera autem hæc asserta, judicet Lector
ex jam ante dictis.

CAPUT V.

Hinc perpenduntur verba Prudentii de Oraculorum cessatio-
ne atque interitu: atque inde transitus fit ad reliqua Ora-
cula: quæ post Salvatorem natum usque ad tempora Theo-
dosi, ulteriusque, publice Responso dederunt: atque ita
agitur de Apollinis Clarii, Didymæi; Amphilocho in
Mallo; Jovis Dodonæi, & Ammonii; Gerionis ad Pa-
tavium, pluribusque aliis *ἑστυπίοις*.

SED minimè prætermittendi sunt versus Prudentii, quos in
Apotheosi sua contra Judæos cecinit, qui ita sonant:

Ex quo mortalem præstrinxit spiritus ævum
Spiritus ille Dei Deus, & se corpore matris
Induit, atque hominem de Virginitate creavit,
Delphica damnatis tacuerunt sortibus antra:
Non Tripodas cortina tegit, non spumat anhelus
Fata Sibyllinis fanaticus edita libris:
Perdidit insanos mendax Dodona vapores:
Mortua jam mutæ lugent Oracula Cumæ:
Nec responsa refert Lybicis in Syrtibus Ammon.

Hæc si intelligenda sunt de tempore nativitatæ aut paulò po-
steriori; ita ut statim, aut non diu, post natum Christum,
silentium Oraculis fuerit impositum, plane falsum est. Si ve-
ro capienda de tempore ipsius Prudentii, possunt esse, quæ

494 DE ORACULORUM ETHNICORUM
dixit, verissima. Nam Theodosio imperante maxima hisce in
rebus facta fuit immutatio: quamvis, uti postea videbimus,
imperante Honorio Aug. adhuc unum alterumve superfuerit
χρησθησιον, atque Oracula sua reddiderit.

Confirmandis Prudentii dictis maxime Symmachus facit
qui Epist. 33. libri quarti ita scribit ad Protadium: *Non vi-
des Oracula olim locuta defuisse, nec ullas in antro Cuma-
no literas legi, nec Dodonam loqui frondibus, nec de spiraculis
Delphicis ullum carmen audiri?* dum hæc scriberet
scilicet.

Si tamen hîc audiendus sit Poëta Claudianus, etiam sub
Honorii Imperio *χρησθησιον* Delphicum & Jovis Ammonis Ora-
culum necdum erant plane intermortua: sic enim ille de Con-
sulatu quarto jam dicti Honorii cecinit:

*Quis Vatum discursus erat? tibi corniger Ammon
Et dudum taciti rupere silentia Delphi.
Te Persæ cecinere Magi, te sensit Etruscus
Augur, &c.*

An hæc vera sint judicet candidus Lector: ego enim hic non
nimium stare velim dictis Claudiani ut Poëtæ: cum longe ve-
rissimilius sit, (licet alia adhuc, Arcadio & Honorio impe-
rante superfuerint) *χρησθησιον* hæc à Claudiano nominata, jam
sub Theodosii imperio in totum interiisse.

Sicut autem de Delphico constat *χρησθησιον*, illud per tot
secula, uti ostensum est, durasse; ita etiam patet, si fides
Historiæ, cæterorum plurima diu post Christum natum sua
edidisse responsa; eorumque nonnulla aut usque, aut ultra
quoque Delphicum, durationis suæ terminos extendisse;
Quamquam jam ante Plutarchum multa, præsertim in Græ-
ciâ, plane interciderint, neque omnia post ipsum reliqua æque
longæ fuerint durationis.

Sed quoniam nulla nobis eorum, ab Antiquis conscripta
fuit,

fuit, quod sciam, Historia; aut si usquam hoc factum fuerit, ea nunc nullibi exstet; producā quæ de iis, (quate- nus ad rem faciunt) invenire potui, apud eos veteres scri- ptores, qui, aut ex proposito, aut per occasionem, aliquid de illis tradiderunt.

De Apollinis Clarii, in Colophone, Oraculo testatur no- bis Tacitus, id Tiberii tempore à Germanico fuisse consul- tum: cujus Taciti de isto Oraculo verba (quæ habentur lib. Annalium secundo) inferius, ubi de Oraculorum auctoribus ago, adducam.

Idem Tacitus libro 12. ubi de odio ac criminationibus Agrippinæ uxoris Claudii Cæsaris in Lolliam Paulinam loqui- tur, hæc sequentia refert: *lisdem consulibus atrox odii Agrip- pina ac Lollia infensa, quod secum de matrimonio Principis certavisset; molitur crimina & accusatorem, qui ob- jiceret Chaldaeos, Magos, interrogatumque APOLLI- NIS CLARII SIMULACRUM super nuptiis Impera- toris.*

Ex Philostrato etiam superius adducto vidimus, adhuc Domitiani Tempore hoc χρηστήριον viguisse; cum ipsum [Apollonium Thyanæum] *quidam ex ORACULO CO- LOPHONIO, illius participem Sapientiæ, & jam plene perfectèque sapientem factum, venire prædicarent, &c.* quæ vide.

Sic quoque ex Luciani Alexandro Pseudomante, ubi ita de hoc Alexandro: *Porrò cum non ignoraret, qui in Claro, in Didymis, Malloque responsa dabant, ipsos quoque hujus- modi quâdam arte celebres haberi, &c.* manifestum id & hu- jus Luciani ætate frequenter fuisse consultum. Idem quoque patet ex stolidis illis interrogatiunculis Thyanæi istius Sacer- dotis ab eodem Luciano adductis.

Uterius autem illud perdurasse, imò ad minimum ad us- que Imperium Constantini Magni, mihi metipsi planè per- suadeo:

496 DE ORACULORUM ETHNICORUM
suadeo: licet minime inveniatur, quando in totum illud ces-
saverit. Forsan idem fatum habuit cum Delphico, Dodo-
næo, aliisque post Julianum Apostatam demum in totum ex-
tinctis.

De *Dodonæo* verò hæc sequentia testatur Strabo, libro
Septimo:

Ἐκλέλοιπε δὲ πῶς καὶ τὸ ματεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ, καθάπερ
τ' ἄλλα. Quæ verba malè sanè, ac contra mentem Auctoris,
à Xylandro Græcæ linguæ aliàs peritissimo, at hic non satis
rei attento, ita vertuntur: *Sed & Oraculum Dodonæum ae-*
fecit, quemadmodum & reliqua. Vocula *πῶς* nimirum, quæ
hic magnam dat emphasin, significatque *promemodum, quo-*
dammmodo, aliquomodo, in vertendo ab ipso omittitur. Con-
sulebatur ergo adhuc tempore Strabonis. Quale autem fue-
rit ipsius postea fatum, obscurum admodum atque incer-
tum est.

Attamen ex iis quæ de Juliano Oracula consulente attuli-
mus liquet, exemplo ipsius Juliani, tum temporis id peten-
tibus adhuc reddidisse responsa: sive ab Juliano, ipsiusve per-
missu instauratum fuerit, sive aliter hæc contigerint.

De Ammonis Oraculo, post Christam respondente, testi-
monium habemus hoc sequens Juvenalis, in Satyrâ VI.

*Credent à fonte relatum,
Ammonis, quoniam Delphis Oracula cessant.*

Ex quibus verbis patet, illud (licet ipsius ætate, adhuc, ex
flagitio Neronis silentium teneret *ἡγήριον* Delphicum) con-
sulentibus edidisse Oracula. Quamvis, jam Strabonis tem-
pore, non admodum frequentaretur, neque majori esset in
honore aut existimatione quam *Dodonæum* aut *Delphicum*.
Ita enim libro 17. de eo loquitur Strabo: Πολλὰ δὲ εἰρηκότες
περὶ τῆς Ἀμμωνίου, ποσῶν εἰπεῖν βελόμεθα· ὅτι τοῖς ἀρχαίοις
μᾶλλον ὡς ἐν πμῇ, ἢ ἡ μαιλικὴ κάθολα, καὶ τὰ ἡγήρια νυνὶ
δὲ

δὲ ὀλιγοῦρα κατέχει πολλή, τῶν Ῥωμαίων ἄρχικαίων τοῖς Σι-
 βύλλης χρησμοῖς, καὶ τοῖς Τυρρῶνικοῖς Ἰεραποπέσις, Διὰ τε
 ἀπλάγχμων, καὶ ὀρθείας, καὶ διουσημείων. Διόπερ καὶ τὸ ἐν
 Ἄμμωνι σχεδὸν πικρὴ ἐκλείπειται χρησιμότης, ὡς ἔπειρον δὲ ἐπέλιμπε.
Multis à nobis de Ammone actis, id tantum adjectum:
Veteribus & divinationem universam, & Oracula in sum-
mo fuisse honore, nunc eadem admodum negligi, Romanis
in Sibyllæ Oraculis, & Etrusca divinatione per extispicia,
& servationes de cælo acquiescentibus. Itaque Ammonis
Oraculum FERRE desertum est, quod in honore quondam
fuerat.

De hoc Ammonis Oraculo tamen vidimus quæ Prudentius
 ac Claudianus suis versibus inferuerunt, quum de Oraculo
 Delphico ipsorum temporibus adhuc respondente loquere-
 mur. Ex quibus verisimile fit, ultimum ipsius interitum non
 antè Theodosii tempus, cum Delphico, Dodonæo, Didy-
 mæo, cæterisque, contigisse: ac forsân & hoc & alia plura
 sua silendi atque iterum loquendi habuisse intervalla, pro
 temporum eorumque per bella ruinas, aut alia, mutationi-
 bus. Hujusmodi casuum exemplum habemus sane apud Poly-
 bium qui lib. 4. hæc sequentia narrat de Dorymacho: παρα-
 γρηδὸν ἡ ὡς τὸ ὄχι Δωδώνη ἱερὸν, πῶς τε σοῖς ἐπέστη-
 σε, καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρε: κατίσκαψε ἢ πλὴν ἱερῶν
 οἰκίαν, &c. *Ad Dodonæum fanum ut venit, & porticus*
cremavit, & donaria multa corruptit: ipsam denique sacram
ædem funditus evertit. Quam eandem Historiam lib. 5. & 9.
 quoque perstringit.

Notandum iterum in verbis Strabonis, *Romanos*, uti ait,
in Sibyllæ Oraculis, &c. acquiescisse. Cum tamen multa
 χρησιμότης, non solum sub Imperio Romano, diu admodum
 post Strabonis hujus fuerint ætatem, sed & in ipsa Italiâ.
 Quare illa quæ tradit Strabo restringenda sunt ad ea quæ
 jussu Senatus, non studio & cupiditate privatorum, fiebant.

Nam nemini privato accessum fuisse datum ad libros Sibyllinos sub custodiâ quindecimvirorum servatos, notius est quam ut demonstratione ullâ indigeat; quidquid nonnulli somniant de Virgilio, aliisque, Augusti Cæsaris permisso ad eas admissis.

Alia quidem fuerunt Carmina Sibyllarum, (aut potius quæ pro talibus ostentabantur ac venditabantur) hinc inde per Græciam dispersa. Verùm ad illa horumque similia minimè respicit Strabo: sed ad ea quæ Romæ servabantur, ac reipublicæ causa adibantur.

Exempla verò *χρησιμῶν* post Servatoris nostri nativitatem intra ipsam Italiam, imò quoque prope Urbem Romam, damus hæc sequentia, (forsan & alia dabimus procedente nostro contextu) ex Suetonio, qui in Tiberii Cæsaris vita, cap. 14. ita loquitur: *Tiberius juxta Patavium adiit Gerionis Oraculum, sorte tractâ, quâ monebatur ut de consultationibus in Aponi fontem talos aureos jaceret.* De quo Aponi fonte etiam Claudianus Poëta; dum canit:

Fons Antenoreæ vitam quæ porrigis urbi

Fataque vicinis noxia pellis aquis,

Cum tua vel mutis tribuant miracula vocem,

CUM TUA PHOEBEUS CARMINE DICTET
HONOS,

Et sit nulla manus cujus non pollice ductæ

Testentur memores prospera vota notæ, &c.

Prope ipsam quoque Urbem, ut diximus, aliquot fuisse Tempora Fatidica; è quibus & per sortes, & aliis modis, reddebantur Oracula, ostendit nobis Suetonius, dum de eodem Tiberio loquitur cap. 63. *Tiberius VICINA URBI ORACULA etiam disjicere conatus est; sed Majestate Prænestinæ Sortium territus destitit. Cum obsignatas devecetasque*

que Romam non reperisset in arcâ , nisi relatas rursus ad Templum.

De quibus Sortibus quoque Propertius lib. 2. Eleg. 23.

*Nam quid PRÆNESTIS dubias , ô Cynthia , Sortes ;
Quid petis Ææi mœnia Telegoni ?
Cur te in HERCULEUM deportant oppida Tibur ?*

De Caligula verò idem ille Suetonius cap. 57. *Monuerunt & SORTES ANTIATINÆ [Caligulam] ut à Cassio caveret. Quâ causa ille Cassium Longinum Asiæ tum Proconsulem occidendum delegaverat , immemor Chæream Cassium nominari.*

Et Præneste & Antii non Fortunæ simpliciter, sed Fortunarum Templum erat : licet aliàs Horatius , de Antio :

*O Diva gratum quæ regis Antium ,
Præsens vel imo tollere de gradu ,
Mortale corpus , vel superbos
Vertere funeribus Triumphos.
Te pauper ambit sollicitâ prece , &c.*

Macrobius tamen lib. Saturnal. *Ut videmus apud Antium promoveri simulacra Fortunarum ad danda responsa. Quæ confirmantur ab Inscriptione quæ in Thesauro Gruteri exhibetur pag. 72. num. 2.*

FORTVNIS. ANTIATIBVS
M. ANTONIVS. RVFVS. AXIVS
DAMASCO. S. D. D.

Neque ab hisce discrepat Martialis : qui , dum Cæsari Domitiano adulatur , lib. 5. Epigram. I. ita canit :

*Hæc tibi Palladiæ seu collibus uteris Albæ ,
Cæsar , & hinc Triviam prospicis , inde Thetin :*

SEU TUA VERIDICÆ DISCANT RESPONSAS
SORORES,

*Plana suburbani qua cubat unda freti :
'Seu placet Aeneæ nutrix, seu filia Solis,
Sive salutaris candidus Anxur aquis ;
Mittimus.*

Sic quoque, licet Valerius Maximus, lib. 1. cap. 3. *Lutatius, qui primum Punicum bellum confecit, à Senatu prohibitus est SORTES FORTUNÆ PRÆNESTINÆ adire. Auspiciis enim patriis, non alienigenis rempublicam administrari oportere judicabant* : tamen Statius Sylvar. lib. 1. carm. 3. de villa Tiburtina :

*Quod ni TEMPLA darent alias TYRINTHIA Sortes,
Et PRÆNESTINÆ poterant migrare SORORES.*

Ex quibus Statii verbis quoque discimus : Tibure etiam fuisse Templum Fatidicum, in quo per *Sortes*, ut apud Antium & Præneſte, Oracula reddebantur. Quod Herculis Templum structura & magnificentia eximium fuisse, docent non obscure hæc Juvenalis verba ;

— *Vincens Fortunæ, atque Herculis ædem.*

Sed progrediamur nunc & ad alia *ἄσθησια*, sive ad alias Oraculorum Sedes, ac Tempa Fatidica ; & ad alia, (feriora scilicet) tempora ; ut sic tandem quoque ad Theodosii tempora & ulterius adhuc deveniamus.

Idem igitur ille Suetonius in vita Vespasiani, cap. 5. de ipso Vespasiano loquitur hoc modo : *Apud Judæam Carmeli Dei Oraculum consulentem, ita confirmavere Sortes : ut quidquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum pollicerentur.* Quorum dictorum fides quoque

quoque adstruitur à Tacito, qui libro 2. Historiarum ita loquitur: *Est Judæam inter Syriamque Carmelus: ita vocant montem Deumque. Nec simulacrum Deo, aut Templum (sic tradidere majores) ara tantum & reverentia. Illic Sacrificanti Vespasiano, CUM SPES OCCULTAS VERSARET ANIMO, Basilides Sacerdos, inspectis identidem extis. Quidquid est, inquit, Vespasiane quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agrus, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum. Has ambages & statim acceperat fama, & tunc aperiebat, &c.*

De Tito Vespasiani filio idem Suetonius cap. 5. *Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, rediit ex itinere, aditoque PAPHIÆ VENERIS ORACULO, dum de navigatione consulit, etiam de Imperio confirmatus est.*

Audiamus iterum hîc Tacitum Suetonii dictis adstipulantem: Is enim lib. 2. Historiarum de Tito hæc affert: *Atque illum cupido incessit adeundi visendique Templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum initia religionis, Templi situm, &c. Post quorum descriptionem ita pergit: Titus spectatâ opulentia donisque Regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati affingit, de navigatione primùm consuluit. Postquam pandi viam & mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus, (NB.) Sacerdotis id nomen erat, ubi læta & congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam vidit, pauca in præsens & solita (NB.) respondens, petito secreto, futura aperuit.*

Philostratus lib. 4. cap. 1. de Apollonio, hæc sequentia narrat:

Ἀέροι πὶ παρὶ αὐτῶν ἰφοίτων. οἱ μὲν ἐκ τῆς Κολοφῶνι μαρτείας, κρηνανὲν δὲ ἑαυτῶν σοφίας, ἔπειτα ἀτεχνῶς σοφὸν, καὶ πᾶσι πιαῦτα τῶν ἀνδρῶν.

ἀνδρα ἀδδντες· οἱ δὲ , ἐκ Διδύμων· οἱ δὲ ἐκ τῆς περὶ τὸ Πέρρα-
 μον ἱερῆς· Πολλὰς γὰρ ὑγείας δεομένων, ὁ θεὸς ἐκέλευε παροσφοι-
 τῶν τῆς Ἀπολωνίου. ταῖς γὰρ αὐτῶς τε βέλεαυ , καὶ δοκεῖν ταῖς
 μοίραις.

Sermones quoque de ipso varii ferebantur, cum ipsum qui-
 dam ex Oraculo Colophonio, illius participem sapientiæ, &
 jam plenè perfectèque sapientem factum venire prædicarent:
 alii ex Didymæo; alii ex Pergameo templo venire illum as-
 fererent. Multos enim sanitatem ab Oraculo petentes
 jubebat Deus ad Apollonium accedere. Sic enim sibi Deo
 placere, & fata postulare, dicebat.

Quæ de Clitumno habet Plinius Junior, lib. 8. Epist. 8.
 Oraculorum intra Italiam, per hæc tempora, quoque fidem
 faciunt. Ita autem ille describit istud μαυτείον: *Adjacet Tem-
 plum, priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus
 ornatusque prætextâ. Præsens numen atque etiam FATI-
 DICUM, indicant SORTES. Sparsa sunt circa sacella com-
 plura, totidemque Dei simulacra. Sua cuique veneratio,
 suum numen; quibusdam vero etiam fontes. Nam præter
 illum quasi parentem cæterorum, sunt minores capite discre-
 ti; sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is ter-
 minus Sacri profanique in superiore parte navigare tantum,
 infrà etiam natare concessum.*

Sic quoque de suo tempore Plutarchus in Dialogo de Ora-
 culorum defectu (præter alia jam superius citata atque huc
 spectantia) hæc habet. Ἐν δὲ Ὀρχομενῶ λέγουσι λοιπὸν ἡμοῖς
 πολλὰς μὲν ἀνθρώπων ἀσφαρῆναι, τὸ δὲ τῆς Τειρεσίας χρησίου
 ἐκλιπεῖν πᾶσι πᾶσι, καὶ μέγιστον νῦν ἀργὸν ἀσμεῖν καὶ ἀναύδον.
 εἰ δὲ ἐστὶν πῶς περὶ Κιλικίαν ὁμοία συμβέθηκε παθεῖν, ὡς ἀκρόαυ,
 εἰδὲς ἀνὴρ ἡμῶν, ὃ Δημήτριε, σὲ φράσειε σαφέστερον. καὶ ὁ Δημή-
 τριος, Ὅχι οἶδα ἔγωγε τίδε, νῦν ἀποδημῶ γάρ (ὡς ἴτε)
 πᾶμπλου ἤδη χροῖνον· ἐπὶ δὲ ἡμᾶζεν ἐμὲ παρῆντι καὶ τῷ Μόψε
 καὶ τῷ Ἀμφιλόχῳ μαυτείον. ἔχω δὲ εἰπεῖν τῷ Μόψε ὡς ἀσμε-
 νος

Ἐπειδὴ πρᾶγμα ἰσχυροτάτων. Quæ verba ita vertuntur ab Adriano Turnebo (historiam enim ipsam, quæ sequitur, attigimus in dissertatione nostra Prima.)

Orchomeni dicunt, grassante peste, multos interiisse mortales; ac tum Oraculum Teresiæ in totum extinctum esse, & ad hanc diem ignavum mutumque permanfisse. Idemne verò Ciliciæ Oraculis acciderit, ut fando audivimus, nemo te Demetrio nobis melius narraverit. Et Demetrius, haud equidem, inquit, qualia nunc illa sint scio. Jam pridem enim, ut scitis, à Patriâ peregrinox: Illic autem quum essem etiam tum Mopsi & Amphilocho opertum vigebar: ac quidem de Mopso maximè admirandum commemorare possem, &c. Et hoc Plutarcho tamen ut teste luculento, pro Oraculorum, cum Christi adventu, defectu utuntur, (præter alios, ut vidimus) Farnabius & Lubinus, quorum primus ad verba Juvenalis. Quoniam Delphis Oracula cessant, ita loquitur: Quod tamen Oraculum [Delphicum scilicet] deficit, ut & reliqua, adventu Christi. Vide Plutarchum de defectu Oraculorum. Lubinus verò ad hæc eadem verba: Scepticè hæc dicit, quasi illi Astrologi Oraculorum defectum supplere deberent. Scripsit Plutarchus librum de Oraculorum suo tempore defectu. Christus autem suo adventu Dæmonas profligavit, & Omnibus Oraculis Dæmonum æternum silentium indixit.

Hæc sic in transitu adducere volui, quamvis aliàs vix ac ne vix quidem merebantur ut adducerentur. Etenim non solum de Oraculis in genere longè aliter hic, quem testem adducunt, loquitur Plutarchus; sed & de ipso Oraculo Delphico planè ipsis contrarium asserit: quod tam ex aliis superius allatis quam ex hisce sequentibus abunde patet: Nunc Sacerdos est unica [de suo tempore loquitur,] nec conquerimur, quum sit una consulentibus satis. Neque verò Deus ipse culpandus

duſ eſt, quum quod divinationis adhuc ſupereſt, omnium deſiderio ſatisfaciat abſolutosque domum dimittit.

[Græcum textum jam antè quoque adduxi.]

De Oraculis autem Luciani tempore reſponſa dantibus, præter ea quæ tum, quum de Delphico loqueremur, ex ipſo adduximus, videamus quæ habeat 1. in Philopſeude ſuo. 2. quæ in Alexandro Pſeudomante. Quæ in Dialogo Philopſeude narrat ſub perſona Eucratis, quem ſtrenuè mentientem inducit, ſunt hæc ſequentia : Ἄ δε ἐν Ἀμφιλόχῳ τε ἤκουσα ἐν Μαλλῷ τῷ ἥρω Ἐπερδιπλαχθέντῳ μοι, καὶ συμβελάσασθῳ ὑπὲρ τῶν ἐμῶν, καὶ ἃ εἶδον αὐτός, ἐθέλω ὑμῖν εἰπεῖν. εἶτα ἐξῆς ἃ ἐν Περγῆμῳ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἐν Πατάροις. ὅποτε γὰρ ἐξ Ἀιγύπτου ἐπανήεν οἴκαδε, ἀκάνθῳ ἔν Μαλλῷ τῷ το μαντείῳ, Ἰπιφάνεσκίον τε καὶ ἀληθέστατον εἶναι, καὶ χρᾶν ἐναργῶς πρὸς ἔπος Δοκασμόμωρον, οἷς ἂν ἐγγραφῆς τις εἰς τὸ γραμματεῖον Ὠρσῶν τῶ Προφήτῃ, καλῶς ἂν ἔχειν ἠγοσάμην ἐν Ὠρσῶν τῶ παραθῆναι τῷ χρῆσθῆρις, καὶ πὲρ τῶ μείλόντων συμβελάσασθῳ τῶ Θεῶ.

Cæterum quæ apud Amphiloichum audivi in Mallo, Heroë mecum diu differente; Deumque meis de rebus conſulente, tum quæ ipſe vidi, volo vobis referre. Deinde ex ordine tum quæ vidi in Pergamo, tum quæ audivi in Patavis. Cum ex Ægypto redirem demum audiremque illud in Mallo Oraculum apertiffimum ſimulque eſſe & veriffimum, & ſic evidentè reſponſa dare, ut ad verbum reſpondeat iſ quæcunque Prophetæ quiſpiam in ſchedulam inſcripta tradiderit; (NB) rectè me facturum putavi, ſi dum præternavigabam experirer Oraculum, Deumque de futuris quiſpiam conſulerem.

Regeret forſan Lector, Hiſtoriolas in iſto Luciani Dialogo contentas ſtudio eſſe confiētas, ad deridendum Philoſophos mendaces ac credulos eorumque credulos diſcipulos ac ſequaces: aut ſi revera narratæ fuerint, ſaltem eum in finem huc adduci

adduci à Luciano , ut pro ridiculis mendaciis à cordatoribus rideantur. Sit ita. At quis credat etiam illud in iis esse confictum , talia tum temporis fuisse Oracula ? Certè in historia Alexandri , quæ & mihi & aliis pro vera Historiâ , nec sine iustis causis , habetur , etiam de Mallo , de Claro & de Didymis idem asserit , quæ de Pergamo , Didymis , &c. Philostratus & Dio & Plutarchus diversis temporibus , ac de diversis temporibus tradunt , hoc modo :

Εἰδὼς δὲ τὰς ἐν Κλάρω , καὶ Διδύμοις , καὶ Μαλλῶ , καὶ αὐτὰς Ὀδοκιμῆνας Ἰπὶ τῇ ὁμοίᾳ μαλικῇ πύτῃ , Φίλας αὐτὰς ἐπιπέτῳ , πολλὰς τῶ πασιόντων πέμπων εἰς αὐτὰς λέγων , &c.

Porro cùm non ignoraret , qui in Claro , in DIDYMISS , MALLOQUE responsa dabant , ipsos quoque huiusmodi quãdam arte celebres haberi , eos sibi reddebat amicos , missis ad eos plerisque consultoribus , his verbis , &c.

At *λεησήμερον* illud in Mallo non solum Commodi ætate , adeoque & Luciani , sed & ipsius Dionis , (qui usque ad Alexandri Severi annum octavum , quo ipse secundò Consul fuit , Historiam suam protraxit , in eoque finiit) Oracula reddidisse , ex hisce ipsius verbis , lib. 72. contentis , manifestum est :

Ἔστι ἐν Μαλλῶ πόλις τῆς Κιλικίας Ἀμφιλόχεια λεησήμερον. καὶ λεησήμερον δι' ὀνειράτων. ἔχρησεν ἐν τῷ Σέξτῳ , ὁ Δία γραφῆς ἐκεῖνῳ ἐδήλωσε. Παιδίον γὰρ τῷ Πίνακι ἐνεγέγραπῶ δύο δράκοντας διαπονήσον , καὶ λέων νεβρὸν διώκων. ἐδὲ ἔχον αὐτὰ συμβαλεῖν , τῷ πατρὶ συνὼν ἀρχοντι τῆς Κιλικίας , πρὶν πυθῆσθαι τὰς τε ἀδελφὰς Ἰσὸδ' Ἐ Κομμίδου , ὅς μὲν πάντες τῆς Ἡρακλίας ἐδήλωσε , τρεῖς πινὰ πηχῆσας , ὡσπερ καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ νήπιον ἂν ἰσῶρηται τὰς Ἰσὸδ' τῆς Ἡρας ἐπιπεμφθέντας αὐτῶν δράκοντας διαπονήσαι (καὶ γὰρ οἱ Κυϊνπίλοι ἀπηγοχηθήσων) καὶ τῆς Σέξτῳ φάσθοντα , καὶ διακόμερον τὰ κρείττονῳ .

Est Malli , quod est oppidum Ciliciæ , Oraculum Amphilochoi , quod per somnia consulentibus respondet. Id Sexto

quoque responsum dedit, quod ille picturâ hujusmodi exprefsit. Pictus erat in tabellâ puer, à quo duo serpentes suffocabantur: Itemque leo hinnulum persequens. Quam rem ego quum eſſem in Cilicia cum patre, qui ei Provinciæ præerat, non antè potui conſpicere, quam fratres à Commodò, qui Herculem poſtea imitatus eſt, quodammoſo ſuffocatos intelligerem. Ut Herculem infantem adhuc, memoriæ proditum eſt ſerpentes à Funone immiſſos ſuffocafſe. (Quintilii enim ſuffocati ſunt) jamque Sextum fugere, quem viribus potior Commodus perſequeretur.

De *Ἐγνεῖω* ſeu *μαρτεῖω* Jovis Nicephori, hæc ſequentia tradit Aelius Spartianus in vita Hadriani: Quo quidem tempore, quum ſollicitus de Imperatoris erga ſe judicio VIRGILIANAS SORTES conſuleret.

QUIS PROCUL ILLE AUTEM RAMIS IN-
SIGNIS OLIVÆ,
SACRA FERENS? NOSCO CRINES INCANA-
QUE MENTA,
REGIS ROMANI, PRIMAM QUI LEGIBUS
URBEM
FUNDAVIT, CURIBUS PARVIS ET PAUPE-
RE TERRA,
MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM, CUI DEIN-
DE SUBIBIT:

Sors excidit: Quam alii ex Sibyllinis verſibus ei proveniſſe dixerunt. Habuit autem præſumptionem imperii mox futuri ex FANO quoque NICEPHORI JOVIS manante reſponſo, quod Apollonius Syrus Platonicus libris ſuis indidit.

Advocemus huc quoque lapidem illum ſive tabellam mar-
moream, quæ putatur olim ſtetiſſe in Templo Æſculapii,
quod fuit in Inſulâ Tiberina intra urbem Romam, quam in
The-

Thefauro suo, pag. 71. repræsentat Gruterus. Quæ opinio si vera sit (verisimilis saltem est, quod ea Romæ inventa ibi in ædibus Maffæanis servetur : Nam & in Insula Tiberina Æsculapii fuisse Templum cunctis notissimum est) verum etiam est, ad illud usque (Antoninorum tempus, (NB.) *in ipsâ quoque urbe Româ* per Æsculapium, (seu potius ipsius Prophetas Antistites) reddita fuisse Oracula.

Tabellam istam, seu potius fragmentum tabellæ, (quod abunde patet ex forma ipsius apud dictum Gruterum repræsentata; nam & caput, & cauda, uti videtur, ipsi desunt) huc adduco: Literarum formam, quæ singularis admodum est, ut & tabulæ seu fragmenti formam, curiosus Lector videat apud ipsum Gruterum. Ἀυθαΐς ταῖς ἡμέραις Γαίῳ πνὶ τυ-
Φλαῖ ἐχρημάτισεν ἐλθεῖν ἐπ . . . . . ερον βῆμα ἢ περικυψῆσαι
εἶπε δὲ τὸ δεξιὸν ἐλθεῖν ὅτι τὸ δεξιόθεν καὶ θείναι τὰς πέντε
δακτύλους ἐπ' ἀνω τῶ βήματ' καὶ ἀραι πνὶ χεῖρα ὅτι τὰς ἰδίας
ὀφθαλμοὺς καὶ ὄρθρὸν ἀνέβλεψε τὸ δῆμα παρεστῶτ', καὶ συγ-
χαιρομένη ὅτι ζῶσαι ἀρετῇ ἐγίνοντο ὅτι τὸ σεβαστὸν ἡμῶν Ἀυθ-
αΐνης.

Δακίῳ περιβραχίῳ ἔ ἀφελπισμῶ ἰσὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρη-
μάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τῶ περιβραχίῳ ἀραι τέφραν ἢ μετ'
οἶνε ἀναφύρασαι ἔ ἐπιθέσθαι ὅτι τὸ πλεῦρον ἔ ἐσώθη ἢ δημοσία
ἠυχαρίστησεν τῷ θεῷ ἢ ὁ δῆμ' συνεχάρη αὐτῷ.

Αἶμα ἀναφύρασαι Ἰαλιανῶ ἀφελπισμῶ ἰσὸ παντὸς ἀνθρώπου
ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν ἢ ἐκ τῶ περιβραχίῳ ἀραι κόκκους τροβίλας
ἔ φαγεῖν μὲ μέλιτ' ὅτι τρεῖς ἡμέρας, ἔ ἐσώθη ἔ ἐλθὼν δη-
μοσία ὠχαρίστησεν τῷ θεῷ ἢ ὁ δῆμ' συνεχάρη αὐτῷ.

Ὀυαλερίῳ Ἀπρω στρατιῶτη τυφλῷ ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν ἢ
λαθεῖν αἶμα ἐξ ἀλευτερόν' λαθεῖν μὲ μέλιτ' ἢ κοχυρίε σω-
τηρίῳ ἔ ὅτι τρεῖς ἡμέρας ὅτιχρῆσαι ὅτι τὰς ὀφθαλμοὺς, καὶ
ἀνέβλεψεν ἔ ἐλήλυθεν ἢ ὠχαρίστησεν δημοσία τῷ θεῷ.

Addam hîc & versionem quæ ibi quoque affertur à Gru-
tero :

Illis ipsis diebus Cajo cuidam cæco, Oraculum reddidit. Veniret ad sacrum altare, & genua flecteret; à parte dextrâ, veniret ad lævam, & poneret quinque digitos super altare; & elevaret manum & poneret super proprios oculos. Et rectè vidit, populo præsentè, & congratulante quod grandia miracula fierent sub Imperatore nostro Antonino.

Lucio affecto lateris dolore, & desperato ab omnibus hominibus, Oraculum reddidit Deus, veniret & ex tribomo tolleret cinerem, & unâ cum vino commisceret & poneret supra latus. Et convaluit & publicè gratias egit Deo, & populus congratulatus est illi.

Sanguinem removenti Juliano desperato ab omnibus hominibus, ex Oraculo respondit Deus, veniret & ex tribomo caperet nucleos pini, & comederet, una cum melle, per tres dies: & convaluit & veniens publicè gratias egit, præsentè populo, &c.

Dubitare quis posset, eo quod lingua Græca dedicata sit hæc inscriptio, an Romæ posita fuerit; an vero non potius videatur ex Græciâ vel Asia eo eam fuisse deportatam: cum omnes ferè inscriptiones per Italiam atque omnes alias Provincias (Græciâ solùm, iisque regionibus quæ communi, cum Græciâ idiomate uterentur, exceptis) Linguâ Latinâ conspiciantur conscriptæ. Cujusmodi scrupulo, si objiciatur, removendo, regerere possim, quod multæ aliæ Inscriptiones & Romæ & pluribus aliis per Italiam locis testentur, etiam ab ipsis Romanis atque Italis sæpe tales positas fuisse Inscriptiones. Hocque abunde patere, cuius manifestum fieri queat nuda inspectione Thesauri Gruteriani, multisque per Italiam aliasque Provincias exstantibus monumentis.

Verum quidem est, occasione statuarum, aliorumque publicorum monumentorum multas quoque, imò plurimas, Inscriptiones

nes eo fuisse de vestas; Sed de Epitaphiis, tabellis votivis vel Eucharisticis similibusque id mihi non verisimile sit. Adde quod & Orthographia (uti & literarum forma) sæpe non nimis Græca, imò in multis vitiosa, magis testetur sculptorem, aut non, aut parum, Græcè peritum. Sed tamen Lectori meo heic iudicium liberum relinquo.

Transeamus igitur ad Tertullianum qui sub Severi atque Antonini Caracallæ vixit ac scripsit Imperio. Is autem ita libro de anima cap. 46. *Nam & Oraculis hoc genus stipatus est Orbis: ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochoi apud Mallum, Sarpedonis in Troade, Trophonii in Bæotia, Mopsi in Cilicia, Hermionæ in Macedonia, Pasiphaæ in Laconica.*

De Caracalla Herodianus lib. 4. hæc sequentia habet: περιεργότερον γὰρ ὦν, ἔ μόνον τὰ ἀνθρώπων πάντα εἰδέναι ἔθελεν, ἀλλὰ καὶ τὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνιου πολυπραγμονεῖν αἰετὲ πάντας ὑποσπείων ὡς Ἰππικρατέους, χρησιζήτωντε πάντων ἐπιφορεῖτο, τὰς τε πάντα χόρην μάγας καὶ ἀστρονόμους τε καὶ ἴπτας μετεπέμπετο καὶ ἐδίδει αὐτὸν ἐλάνθανε τῶν πῶν ζητείαν τῷ τῶ ὑποχουμένων. *Nam quum suapte natura curiosior esset, non hominum modo res cognoscere studebat, sed Deorum Dæmonumque etiam rimari arcana: metuque semper insidiarum, nullis non Oraculis incubabat [vel, quod hic magis ad verbum, magisque appositè ad rem, omnia frequenter consulebat Oracula] etiam accitis undique Magis, Astrologis, atque Aruspicibus, nullo planè præterito qui huiusmodi fallacias profiteretur.*

Dion. Cassius verò de eodem:

Ταῦτα περὶ τῶν ταλαίπωρον Ἀλεξανδρίαν ἔδρασεν ὁ Αὐσονίου θῆρ ὡς ἔ ἀκροτελεύπων ἔ περὶ αὐτῶν χρησμῶν, τῆ ἔ θεοῦ κλήσι καλλωπιζούδρον· εἰ καὶ πλάξας ποσάσσι ἔ χρησμῶ ἐφόνεδον, ὡς ποσενεγκαμδύς αὐτῶν. *Hæc igitur in miseram Alexandriam perpetravit Ausonia fera. Sic enim nominavit eum clausula*

Oraculi de ipso dati. Quamvis hujus Oraculi prætextu, multos, quasi hoc in lucem primi protulissent, occiderit.

De hoc Caracalla Cætare idem quoque Dio: Ἐπειδὴ ἢ οὐκ εἰς μακρὴν ἀπέλωτο, καὶ τελευτάαν τῶντιν Φωνῶν πρὸς ἐμὲ ἐρήξε, καὶ πάνυ κεχρησµαδικέει τῶπον πνά τὰ συµβησόνδρα αὐτῷ ἐνοµίδη· ὡσπερ καὶ ὁ Ζεὺς ὁ Βῆλθ οὐνομαζόμενος, καὶ ἐν τῇ Ἀπαµείᾳ τῆ Συρίας πινώµενος καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῷ Σεβήρῳ πρέπρον, ἰδιωτεούνη ἐπὶ, τὰ ἐπὶ τῶντιν εἰρήκη,

Ὅµματα καὶ κεφαλῶν ἴκελος Διὶ περπεκεράνῳ

Ἄρει ἢ Ζώνην, ἔρνον ἢ Πωσειδάωνι.

Καὶ ἡ ταῦτα αὐτοκράτορι γνοµδίῳ εἶπε λρωµένῳ, ἐπὶ οἶκος δέ σοι πᾶς βήσεται δι' αἵματος.

Sed cum non multò post occisus esset, atque hunc sermonem mecum habuisset postremum, illum vaticinatum esse quodammodo, ac furura prædixisse existimavi, non aliter quam Fovem qui Belus cognominatus, coliturque Apameæ civitate Syriae. Nam is Severo, cum adhuc vitam privatam ageret, hos versus dixerat:

OS OCULOSQUE JOVI SIMILIS QUI FUL-
MINA TORQUET
ET MARTI LATUS ET NEPTUNO PECTORA.
Eidemque post Imperatori factò, respondit consulenti,
PER SANGUINEM TIBI UNIVERSA IBIT
DOMUS.

In quibus Oraculis Specimen videmus & Homericarum & è Tragiciis petitarum Sortium: de quibus postea latius.

De Macrino, qui huic Caracallæ successit, idem rursus Dio: ὁ µὲν δ' ἐν μακρῶν ἔτῳ καὶ γέρον ἂν (πεντήκοντα γὰρ καὶ πένσαρα ἐπὶ ἤγε) ἐ ἐµπειρία πσαγµάτων πρεφέρων, δρετιώ τε ἰσοδεικνύων, καὶ πούτων τραιδυµάτων ἀρχων, ἰσοπαιδαρία, ἔ µη-
δε

δὲ τὸ ὄργανον ὑπερῶν ἠτίσται, καπιλύθη ὡς πρὸς τὸ μαρτυρεῖν αὐτῷ
 παθεμένην σέ· λεωδύει γὰρ αὐτῷ τὸ εἶπε.

ὦ γέρον, ἢ μάλα δή σε νεὶ τείρασι μαχητῆ,
 Σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δὲ σε γῆρας ἰκάνει.

*Itaque Macrinus grandis natu (agebat enim annum 54.)
 usque & experientia rerum præstans, cum aliqua signifi-
 catione virtutis, tantique Imperator exercitus, à puerulo,
 cujus ne nomen quidem cognoverat antea, oppressus est. Uti
 Oraculum ei quondam prædixerat. Ipsi enim illud consulenti
 hoc dixerat :*

EST JUVENUM MISERANDE SENEX TIBI
 NOXIA PUGNA,
 NEC TIBI SUNT VIRES, SENIQUE GRAVIS
 DOLOR INSTAT.

Ubi iterum habemus specimen Homericarum fortium quæ
 hoc tempore, in templis Fatidicis præcipue, locum habuisse
 videntur.

De hoc ipso Macrino hæc sequentia quoque narrat Capito-
 linus : *De ipso quæ in Annales relata sunt proferam. Vates
 Cælestis apud Carthaginem, quæ Deo repleta (NB.) solet
 vera canere, sub Antonino Pio, quum sciscitante Procon-
 sule de statu, ut solebat, publico, & de suo imperio, futu-
 ra prædiceret : ubi ad Principes ventum est, clarâ voce nu-
 merari jussit, quoties diceret ANTONINUM. Tumque atten-
 tis omnibus ANTONINI nomen AUGUSTI oëtavo edidit. Sed
 credentibus cunctis quod oëto annis Antoninus Pius impera-
 turus esset & ille transcendit hunc annorum numerum, &
 constitit APUD CREDENTES, vel tunc vel postea, per
 Vatem aliud designatum.*

Hic illa verba, quæ Deo repleta solet vera canere, propter
 illud

512 DE ORACULORUM ETHNICORUM
illud *solet* indicare videntur, adhuc tempore hujus Capitolini,
istud Oraculum dedisse responsa consulentibus; ac præcipuè
quidem ob id paulò pòst sequens *solebat*.

Nam ita de suo tempore Capitolinus (qui suam de Vitis
Cæsarum Historiam Diocletiano Cæsari dedicavit) loqui vi-
detur: neque id ullo modo mirum videri debet, cum longè
posterioribus temporibus ejusmodi Oraculorum responsa mul-
tis in locis data fuerint. Si quis tamen illud *solet* eo sensu ac-
cipere nolit per me licet, quod alia argumenta proposito meo
aptè congruentia sufficiant.

Pergam igitur & addam ea qua Dio indubitato de suo tem-
pore refert. Is libro XLII. de Oraculo seu *Λησθηρία* quod ad
Appolloniam consulebatur, hæc tradit: καὶ δὴ τὸ μαντεῖον
ποιοῦσι πὶ παρέχεται: λιθάνων δὴ λαβῶν, καὶ προσθυσάμενον ὅ,
πὶ ποτὶ ἐ βάλει, ῥίπῃ αὐτὸν πλὴν ὄχλῳ φέροντα. καὶν τῆτω ὁ πῶρ,
ἀν μέντοι ὀπιτελὲς εἴη ἐσόμνον, δέχεται αὐτὸν ἐπιμίματα: καὶν ἄρα
καὶ ἔξω πρὸ προσώπου, προσδραμόν ἤρπασε καὶ καθανάλωσεν: ἀν
δὲ ἀπέλεσον ἢ, ἔτ' ἄλλως αὐτῶ προσέρχεται, καὶν ἐς αὐτὸν πλὴν
φλόγα φέρεται, ἐξαναχωρεῖ τε καὶ ἐκφεύγει, καὶ ταῦθ' ἔτως
ἐκάτερα πρὸ πάντων ὁμοίως, πλὴν θανάτου ἐ γάμος, πρὸ. πρὸ
γὰρ τῆτων ἔδὲ ἔξῃ πρὸν δέχεται αὐτὸν πυθιάδι π. τῆτο μὲν ποῖ-
τὸν ἐστιν.

Ibi & Oraculum editur, idque hoc modo; thure accepto,
precibusque ejus rei ergo, quam volunt, factis, ipsum thus,
ut secum eas preces deferat [ad ignem] projiciunt. Tum
si ratum sit futurum votum, ab igni thus è vestigio corripit-
tur: ac si thus extra ignem forte deciderit, accurrens ignis
id abripit, & consumit: si irritum erit votum, neque ignis
ad thus accedit, & si ad ipsam flammam conjicitur, recedit
ab eâ atque effugit. Ita in utramque partem ignis futura
prædicat, morte nuptiisque exceptis. (NB.) De his enim
non licet cuiquam Oraculum consulere. Atque ea est istius
Oraculi ratio.

De Claudio, qui ante Valerianum tenuit clavum imperii, ita Trebellius Pollio : *Et bene venit in mentem ; exprimenda est SORS quæ Claudio data esse perhibetur : eo magis ut intelligant omnes , genus Claudii ad felicitatem reipublicæ divinitus constitutum. Nam quum consuleret factus Imperator , quamdiu imperaturus esset , SORS talis emerfit :*

TU QUI NVNC PATRIAS GVBERNAS ORAS,
 ET MVNDVM REGIS ARBITER DEORVM,
 IN VETERES TVIS NOVELLIS.
 REGNABVNT ETENIM TVI MINORES,
 ET REGES FACIENT SVOS MINORES.

Item quum in Apennino [optimè, meo iudicio, Isaac. Casaubonus Aponino legit] de se consuleret , responsum hujusmodi accepit :

TERTIA DVM LATIO REGNANTEM VIDERIT ÆSTAS.

Item quum de posteris suis,

HIS EGO NEC METAS RERVM NEC TEMPORA PONO.

Item quum de fratre Quintillo , quem consortem habere volebat imperii , responsum est ,

OSTENDVNT TERRIS HVNC TANTVM FATA.

[Vide hîc rursus exemplum Virgilianarum sortium in Oraculo Gerionis ad Patavium.]

De Aureliani tempore testem habemus Zosimum: qui duorum *ρηησιρίων* sub ejus Imperio adhuc Oracula reddentium meminit, hoc modo : 'Εν Σελευκεία τῇ κτ' Κιλικίαν Ἀπίλλωνος ἰερός ἵδρυς , καλεσμένης Σαρπηδονίς , κ' ἐν τῷ τῷ ρηησιρίων. πὸ μὲν ἐν περὶ τ' θεῶν , &c. Post quæ pauculis interjectis,

pergit, πῖς Παλμυρῶν οἷς ἢ χραμένοις εἰ καθέξασι πῶ τ' ἐώας ἠγεμονίαν, ἔχρησεν ὁ Θεὸς ἄτως,

Ἔξιτε μοῦ μεγάρων ἀπατήμονες ἄλλιοι ἄνδρες,
Φύτλης ἀθανάτων ἐρκυδέσθ' ἀλγυπτῆρες.

Πωτηνοῦλοις δὲ ποτὶ παρὶ τ' Ἀυρηλιανῶ κτ' Παλμυρηῶν τρα-
τείας, ὁ Θεὸς ἀνεΐλε,

Κίρκθ' τρήρωνιν ἱερὸν γόν ἠηλάζων,
Οἶθ' πολλῆσιν τῶ δὲ Φρέισκσι Φοηῶα.

Καὶ ἔπερον δὲ Παλμυρῶν οἷς σωενήχθη πιῶτον. Ἄφακα χωρίον ἐστὶ μέσον Ἡλικπόλεως τε καὶ Βίβλας, καθ' ὃ ναὸς Ἀφροδίτης Ἀφακίπιδθ' ἴδρυται. τέτρα πηλοσίον λίμνη πῖς ἐστὶν ἐοικῆα χειροποίητω δεξα-
μενῇ. κτ' μὲν ἐν τῇ ἱερῇ καὶ τὰς πηλοσιάζουσας πόδας πύρ ἵππ' ἔ-
αέρθ' λαμπάδθ' ἢ σφαιρῆς φαίνεται δίκλι, σωίδων ἐν τῷ ὄ-
πῶ χρονοῖς παύσις γνομένων. ὅπερ καὶ μέγελ τ' καθ' ἡμᾶς ἐφαίνε-
το χρονοῖαν. ἐν δὲ τῇ λίμνῃ εἰς πηλὸν ἔ-
θεῶ δῶρα προσέφερον οἱ σωιόντες ἔκτε χροσθ' καὶ δεγύρα ποπιημένα. καὶ ὑφάσματα μένθ' ἰ-
λίνα τε καὶ βύσσα, ἔ-
ἀλλης ὕλης πμωπείας. καὶ εἰ μὲν δεκτὰ ἐφά-
νη, ὡστρα πηλοσίοις πῖς βάρεισι καὶ τὰ ὑφάσματα καταδύετο εἰ δὲ
ἀδεκτὰ καὶ ἀπόβλητα, αὐτὰ τε λὺ ἰδεῖν ἵππ' ἀπλέοντα τὰ ὕδαλι πῖ
ὑφάσματα, καὶ εἶπε πε ἦν ἐν χροσθ' καὶ δεγύρα καὶ ἀλλαις ὕλαις,
αἷς φύσις οὐκ αἰωρεῖσθ' ἵππ' ἔ-
ὑδάτῃ, ἀλλὰ καταδύεσθ'. τ' Παλ-
μυρηῶν πίνω ἐν τῷ παρὶ τ' καθαιρέσεως ἔτ' σωελθόντων ἐν τῷ
τ' ἐορτῆς καιρῷ, καὶ εἰς πηλὸν τ' θεῶ δῶρα χροσθ' καὶ ἀργύρε
καὶ ὑφασμάτων κατὰ τ' λίμνης ἀφέντων, παντων τε ἔ-
βά-
θῃς καταδύουσαν, κατὰ τ' ἐχόμερον ἔτ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐορτῆς
ἀφθῆσαι αἰωρέμενα πάντα, τ' θεῶ δῶρα τέτρα πῖ ἐσόμενα διλωσίσις.

Seleucia, quod est oppidum Ciliciae, templum Apollinis erat, quem Sarpedonium vocant, & in eo ORACULUM. De hoc quidem Deo quæ perhibentur, &c. Tum post parvum intervallum sic pergit:

Cate-

Cæterum Palmyrenis Oraculum consulentibus, an Orientis imperium habituri essent, in hæc verba Deus respondit:

FALLACES PRAVIQVE DOMO DISCEDITE
NOSTRA.

Itidem quibusdam consulentibus de (NB.) Aureliani adversus Palmyrenos expeditione, Deus Oraculum hæc edidit:

FALCO PRÆIT SACRO LUCTU COMPLURIBUS UNUS.

QVÆ TAMEN HAUD CESSANT HOSTEM EXHORRERE, COLUMBIS.

[Pergit idem porro ad aliud Oraculum, dum textum ita continuat,]

Præterea quid aliud tale Palmyrenis accidit. Aphaca locus est inter Heliopolin & Biblum, ubi Fanum est Veneris Aphacitidis. Propter fanum istud lacus quidam est, cisternæ manu factæ similis. Juxta fanum & vicina loca ignis instar lampadis aut globi conspicitur, quoties statutis temporibus ibi conventus habentur: QUI QUIDEM AD NOSTRAM ÆTATEM USQUE conspectus fuit. Ad lacum dona, quotquot ibi conveniebant, in honorem Deæ ferebant, ex auro & argento facta, itemque telas lineas &, byssinas alteriusque materiæ pretiosioris. Ac si quidem illa viderentur accepta, pari cum aliis pondere panni quoque subsidebant: sin essent ingrata & rejicula, tum ipsas telas aquæ erat videre innatantes; tum si quid erat ex auro & argento, & aliis materiis, quarum est ea natura, ut super aquam se nunquam attollant, sed demergantur. Palmyreni ergo, quum tempore celebritatis, anno ante suum interitum proximo, convenissent, & in honorem Deæ dona partim aurea, partim argentea, partim textilia coniecissent in lacum, eaque

omnia demergerentur in profundum: anno proximo, celebritatis ejusdem tempore, visa sunt in superficiem eveeta. Quare Dea quid futurum esset significabat.

Videamus nunc quæso quæ de Licinnio narrat Hermias Sozomenus: ut sic simul quoque videamus usque ad ea tempora, si non & ulterius, perdurasse Didymæi Apollinis χρησίμιον; atque adeò non solum tam decantatum illud Delphicum, sed plura etiam alia (uti superius notatum est) durationis suæ terminos eousque, imò longè ultra Constantinum (quod de hoc etiam verisimile est) protulisse. Quæ verò de Licinnio habet Sozomenus, hæc sunt: Πρὸς τέττις ἢ οἶα Φιλῆ γενεᾶς, πάλιν εἰς μάχην καθίστασθαι μέλλον Κωνσταντῖνον, τῷ προσδοκωμένῳ πολέμῳ πρόνοιαν ἐπιείητο, ἀλλά τε σφαγίων καὶ μαυταῶν. καὶ ὑπαρχθεὶς ποῖν ὑπάρχοντοῖς αὐτῷ κρατήσῃν, εἰς ἑλληνισμὸν ἐτρέψῃ. ἀμέλει πίνωσθαι ἑλλῆνας Φασιν αὐτὸν τότε διποπειραθῆναι ἔν Μιλήτῳ μαυταῖς ἔ Διδυμαῖς Ἀπόλλωνος. ἐρομένῳ δὲ αὐτῷ περὶ πόλῳ, χρησῆται τὸ δαυμένιον τετρασὶ τὰς Ὀμηρικῆς εἴχῃς.

Ὁ γέρον, ἢ μάλα δὴ σε νεὸς τεύρεσαι μαχητῶν.
Σὴ δὲ βίῃ λέλυται, χαλεπὸν δὲ σε γῆρας ἰκάνει.

Præterea cum, ut fieri solet, denuò ad bellum sese accingeret contra Constantinum, ad belli instantis curam sese accingebat, etiam victimis & Oraculis. Atque eò adactus à nonnullis qui ipsi Victoriàm promittebant, rursus ad Ethnicismum delapsus est.

Atque adeo ipsi Ethnici dicunt, eum tunc expertum Oraculum illud Apollinis Didymæi in Mileto, atque ipsi interroganti de bello, respondisse Dæmonem hisce versibus Homericis:

EST JUVENUM MISERANDE SENEX TIBI NOXIA PUGNA,
NEC TIBI SUNT VIRES, SENIQUE GRAVIS DOLOR
INSTAT.

Ubi

Ubi (ut hoc obiter moneam) iterum videmus exemplum HOMERICARUM SORTIUM, Sicut, in Historia illa Treb. Pollionis de Claudio, habuimus Virgilianarum Sortium exemplum Oraculi Gerionis ad Aponi fontem. Videntur autem, ut ex hisce apparere fatis clarè mihi videtur, posterioribus temporibus, sacerdotes horum Poëtarum adhibuisse versus, ne riderentur ob malè concepta metra: quod sæpius ipsis accidebat, ab iis qui ipsorum dolos ac fraudes odorabantur. Sed de hac materia latius in primâ mea Dissertatione locutus sum.

EX Zosimo de Oraculo Aphacæ, seu Veneris Aphacitidis, ac Responsis ibi redditis, locuti sumus. Istud autem mansisse ac respondisse, donec jussu Constantini Magni eversum fuit, ob scelera & flagitia masculæ Veneris, omnisque ejusdem naturæ turpitudinis, ibi sub religionis prætextu commissa, ex Eusebii libro 3. de Vita Constantini, fatis clarum est. Sicut idem quoque manifestum est de Templo atque Oraculo Æsculapii Ægis in Cilicia: de quo ita Eusebius: Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν ἡ τῆς δοκίμης σοφῶν ὡς εἰ τῆς κιλίκων δαίμονα πλάνη, μυρίων ἐπισημῶν ἐπ' αὐτῶν, ὡς ἀν' ὅτι σωτῆρα, καὶ ἰατρῶν ποτὲ μὲν ὀπιφανομῶν πῶς ἐγκαθάρδισα, ποτὲ δὲ τῆς πᾶς σώματ' ἀκαμνόνων ἰωμένω πᾶς νόσος (ψυχῶν δ' ἦν ὀλετήρ' αἰλικυρὸς ἔτερος, ἔτερος μὲν ἀληθῆς ἀφέλικων σωτῆρος, ὅτι ἢ τίς ἀθεὸν πλάνην κατὰσπῶν τὰς πρὸς ἀπάτην διχρεῖς) εἰκότα ἢ πρῶτον, θεὸν ζηλωτῶν ἀληθῶς προσβεβλημένων, καὶ τῶν εἰς ἔδαφος τῆς νεῶν ἐκέλευσε καταβληθῆναι. εἰ δὲ νεῶν καὶ γῆς ἡ πλῆθος, δεξιᾶ κατὰ ῥιπίπιδον στρατιωτικῆν, τὸ τῆς ἰουδαίων φιλοσόφων τὸ βοῶνδρον θῶμα ἔσ' ὁ τῆς ἐνδομυχῶν, ἔσ' δαίμων, ἔδεν γε θεός, πλάνος δὲ τις ψυχῶν μακροῖς ἔσ' μυρίοις ἐξαπατήσας χρόνοις. εἴτα ὁ κακῶν ἐπέργεσ ἀπαλλάξει καὶ συμφορᾶς περισχέμενος, ἔδεν αὐτὸς πρὸς ἀμύμων εὐρεῖτο φάρμακον μᾶλλον, ἢ ὅτι κεραυνῶ βληθῆναι μισθῆται.

Nam cum maximus ac vulgatissimus error circa illum Ciliciæ Dæmonem vanissimos homines occupasset, ac propè

fraude subreptæ, aut sordidi panni turpi immunditie refer-
ti, aut denique sæni ac stipulæ acervus. Quæ cum in penetr-
alibus simulacrorum animâ carentium congesta adspicerent,
& suam & suorum parentum dementiam summam incusa-
bant: maximè cum animadverterent in suis illis adytis, at-
que in ipsis simulacris nullum esse intus habitantem, non Dæ-
monem Oracula fundentem; nor Deum prædicentem futura,
quimadmodum sibi antea persuaserant: imò ne obscurum qui-
dem ac tenebricosum spectrum. Atque idcirco quodvis vel
obscurissimum antrum & abditissimi quique recessus, iis qui
ab Imperatore missi erant, facile patuerunt: adyta quinetiam
& inaccessa prius loca, ipsaque Templorum penetralia, mi-
litum vestigis terebantur.

Sed præternavigemus tandem tempora Constantini Magni:
atque ostendamus, uti de Delphico fecimus, ad Imperium
Theodosii, imò & ulterius *Ἐπισημα* nonnulla petentibus de-
disse responsa.

Revocemus hîc ergò primò in memoriam edicta Consttan-
tini ac Juliani superius allata: ex quibus patet talia *μαντεία* tunc
temporis adhuc fuisse consultata. Regnavit hic Constantius ul-
tra 25. annos: Imperii sui decimonono Julianum appellavit
Cæsarem: cum quo anno sequenti, dum hi simul; Consttan-
tius VIII. Julianus I. essent Consules, primum illud ad po-
pulum publicarunt edictum. Secundum verò à nobis citatum
(quod lib. 9. Cod. cap. 18. ordine Septimum est) duobus an-
nis post; Titiano scilicet, & Cereale Coss. qui annus fuit post
Christi nativitatem 358.

Quæ igitur ex hisce edictis cognoscimus (ut ex sequenti-
bus etiam clarius constabit) sunt, aut non in totum sic de-
structa fuisse sub Constantini Imperio Tempia Fatidica; sed
multa adhuc post ejus mortem superfuisse: aut multa eorum
quæ sub ejus imperio diruta vel occlusa fuerant, statim sub Im-
perio Constantii fuisse aut instaurata aut denuò aperta.

Si verò cuiquam hæc assertio aut minus vera aut nimis incerta videatur, consideret hæc sequentia exempla ex Ammiano Marcellino adducta. Qui quidem lib. 14. ita loquitur: *Eodem tempore Serenianus ex Duce, cujus ignavia populatam in Phœnice Cælen antè retulimus, pulsatæ Majestatis Imperii reus jure postulatus à lege, incertum qua potuit suffragatione absolvi: apertè convictus; familiarem suum, cum pileo, quo caput operiebât, incantato vetitis artibus, ad* **TEMPLUM** *mississe FATIDICUM, quæritatum expresse, an firmum portenderetur imperium, ut cupiebat. Et libro 19. hoc modo: Materiam autem in infinitum quæstionibus extentis dedit, occasio vilis & parva. Oppidum est Abydum in Thebaidis parte situm extrema: hîc BESÆ DEI localiter appellati ORACULUM quondam futura pandebat, priscis circumjacentium regionum ceremoniis solitum coli. Et quoniam quidam præsentis, pars per alios, desideriorum indice missâ Scripturâ supplicationibus expresse conceptis, consulta Numinum scitabantur, chartulæ seu membranæ continentes quæ petebantur, post data quoque responsa interdum remanebant in Fano. Ex his aliqua (NB.) ad Imperatorem malignè sunt missa: qui ut erat augusti pectoris, obsurdescens in aliis etiam nimium seriis, in hoc titulo imâ, quod ajunt, auriculâ mollior, & suspicax, & minutus, acri felle concaluit, &c. Quibus porrò quæstiones, ac supplicia super hac materiâ exercita superaddit. Ex quibus manifestum est (quamvis aliàs usus sit Ammianus in hac narratiuncula voce quondam) Oraculum istud adhuc tempore Constantii (imò & usque ad extrema ejus tempora) viguisse. Quia aliàs omninò intempestivum ac præter rem fuisset, tales chartulas mitti ad Imperatorem: nec potuissent illæ dare materiam. (ut loquitur Ammianus) infinitam quæstionibus; atque ea producere mala, carceres, eculeos, exilia,*
alia-

aliaque supplicia tot nobilium quam ignobilium virorum, si hæc antè hujus Constantii Imperium contigissent.

Contigerunt autem hæc sub finem ipsius vitæ, quum jam expeditionem in Persas adornaret.

Quamobrem rectissimè mihi suspicari videor, illud *quon-
dam*, à sciolo quodam posterioris ævi, in Ammiani textum fuisse intrusum.

Hinc non mirum fanètam multa ac diversa ab Juliano fuisse consulta Oracula, ut Theodoretus lib. 3. cap. 9. testatur, hoc modo : Ἰουλιανὸς ἢ Πέρσαις ὀπισθετεῦσαι βασιλεύουσι, εἰς ἅπαν-
τα μὲν τὰ καὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν χρησθήεα τὰς δυναστείας τῶν
Ἰσσηγιῶν ἐξέπεμψεν. αὐτὸς ἢ τὸ Πύθιον τὸ Δαφναῖον ἰκέτωσε διὰ τῶν
σῶν οἱ τὰ ἐσόμνα. οἱ δὲ τὰς γειτονβουλίας νεκρὰς ἔφη ἐμποδῶν γί-
νεσθαι τῇ μαντείᾳ, καὶ χρησθῆναι τὰς πλείους εἰς ἔπειρον μετὰ τετῆναι
χωρεῖον, εἰδὲ ἔτιως ἀπαγείλαι περὶ ῥήσιν. καὶ γὰρ ἂν εἴποιμί τι, μὴ
ἔτι μέγας ἔκκαταρσένησι. *Julianus cum in animo haberet bel-
lum contra Persas gerere, ad (NB.) OMNIA ORACULA,
QUÆ ERANT INTRA FINES ROMANI IMPERII, consu-
lenda, homines è suis summa benevolentia sibi conjunctos
misit. Ille ipse verò supplex orat Apollinem Daphnæum, uti
quæ sibi essent eventura, ostenderet. Respondet Apollo, mor-
tuos quosdam, in proximo humatos, impedimento esse, quo-
minus daret vaticinia. Eos igitur primum transferendos
esse: deinde quid futurum sit se prædicturum pollicetur. Nam
se, nisi purgato luco, nihil posse dicere, &c.*

Hic igitur mentio fit non solum Apollinis Daphnæi, sed & omnium Oraculorum, seu χρησθῆων, quæ erant intra fines Romani Imperii. Quod indicat tum temporis ad-
huc multa superfuisse χρησθῆων, & intra & extra illud Impe-
rium.

Citata nunc Theodreti verba etiam fidem adstruunt iis quæ Nicephorus, (cui foli aliàs in talibus non crederem) habet

lib. 10. cap. 29. ubi ita loquitur : *Alias tum quoque, QUUM ORACULA SIMUL ET SEORSIM OMNIA RESPONDISSENT, Imperatoris avunculum Julianum ægrum moriturum non esse, responsis ipsis legendis, ærumnosè & miserabiliter is vitam finit.*

De Oraculo Apollinis Daphnæi hic memorato tamen aliquis mihi objicere posset, id jam à longo tempore, Hadriani Cæsaris scilicet, etiam ipso Ammiano (præter alios) teste, fuisse mutum; cum ille in hunc modum de eo loquatur: *Hæc dum ita procedunt more pacis, multorum curiosior Julianus, novam consilii viam ingressus est, venas fatidicas Castalii recludere cogitans fontis: quem obstruxisse Cæsar dicitur Adrianus, mole saxorum ingenti, veritus, (NB.) ne ut ipse præcinentibus aquis capessendam rempublicam comperit, etiam alii similia docerentur: ac statim circum humata corpora statuit transferri eo ritu, quo Athenienses insulam purgaverant Delon.*

Verum est, fateor, istud *ἡρησήμειον* ab Juliano instauratum rursus ac refecratum, sed non ita de Omnibus esse tenendum, quæ hic exprimuntur per generales istos terminos *Omnia Oracula*, &c. satis manifestum est ex iis exemplis quæ de Constantii tempore atque imperio adduxi, ut ex edictis per hunc Constantium Augustum simul cum Juliano tum adhuc Cæsare factis ac publicatis. Sed de hoc *ἡρησήμειω* Apollinis Daphnæi plura habeo, ubi de Oraculorum Auctioribus tracto.

Si Fides quoque sit habenda Cedreno, idem Julianus, uti instauravit *ἡρησήμειον* Apollinis Daphnæi, sic etiam instauravit illud Apollinis Delphici. Ita enim pag. 250. edit. Basileënsis loquitur: *πέμπει ἐν Ὀρεβάσιον τὸ ἱατρὸν καὶ κουαίωρα ἐν Δελφοῖς, ἀνεγεῖραι τὸ ναὸν ἔξ Ἀπόλλωνος. Ἀπελθὼν ἐν αὐτοῖς, καὶ τὰ ἔργα αἰψάμειν, λαμβάνει ἡρησήμεον πῶρα τῶ Δαίμονος:*

Εἶπτε τῷ βασιλεῖ, χαμῶ' πῖσε δαίδαλος αὐλά.
 οὐκίτι φοῖβος ἔχθ' καλίβαν, ἔ μάντιδα δάφνινω,
 οὐ παρὰν λαλέεσσαν, ἀπέσβειτο ἔ λάλον ὕδωρ.

Oribasium Medicum ac Quæstorem Delphos misit, ut Oraculum Apollinis instauraret. is cùm eò pervenisset opusque inchoasset, tale à Dæmone accepit Oraculum:

CORRUIT ARTIFICI VARIE CORTINA LA-
 BORE

CONSTRUCTA: HOC REGI REDEUNTES DI-
 CITE VESTRO:

NEC CASA, NEC PHOEBI REDDENS ORACU-
 LA LAURUS

ULLA SUPER, NULLÆ VENIUNT A FONTE
 LOQUELÆ,

EXTINCTI LATICESQUE PROFUNDA SILEN-
 TIA SERVANT.

Ita vertit Xylander.

Hæc verò instauratio, secundum hunc Cedrenum, facta fuit sub initium Imperii Juliani, atque adeò jam antè istam consultationem de Bello Persico, de qua Theodoretus lib.3. cap. 9. & 21. narrat.

Sed an vera sint hæc quæ narrat Cedrenus, merito quis dubitare queat, ex collatione verborum ipsius cum verbis citati modò Theodoreti. Ac si verum id quod de instauratione à Juliano per Oribasium facta narrat, de responso tamen erit quæstio. Etenim teste Cedreno, ut & prætenso Oraculo ab ipso adducto, respondit Dæmon & non respondit: respondit quippe se non respondere. Quod idem est ac si mutus aliquis, aut pro tali habitus, de re aliquâ interrogatus, articulatis vocibus hæc efferret: Ego non possum tibi respondere, eò quod loqui non valeam. Et tamen postea super expeditione con-

524 DE ORACULORUM ETHNICORUM
tra Persas interrogātis respondit (testibus Socrate, Theodoro, Sozomēno, & Ruffino) se ob cadavera ibi in vicinia humata non posse Juliano desiderata reddere responsa. Ita ut mihi hæc Cedreni narratiuncula ejusdem sit pretii ac valoris cum illa de Puero Hebræo, quam quasi ex Eusebio haustam Historiæ suæ insuit. Restat tamen, illud adhuc istis temporibus fuisse consultum.

Sed ut tandem citandis in hanc rem exemplis imponamus finem, prodeat nobis & in campum Macrobius; qui, (uti ex ipsorum verbis, & illustri testimonio in Codice Theodosiano lib. 6. tit. 8. patet) sub Arcadio & Honorio Augg. in visis atque honore fuit. Is autem lib. 1. Saturnal. cap. 23. hæc sequentia narrat de Templo quodam in Assyrîâ: *Hujus Templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atque Sol est. Vebitur enim simulacrum Dei Heliopolitani ferculo, ut vebuntur in pompa ludorum Circensium Deorum simulacra: & subeunt plerumque provinciæ proceres raso capite, longi temporis castimoniam puri; ferunturque divino spiritu, non suo arbitrio, sed quò Deus propellit vebentes: ut videmus apud Antium promoveri simulacra (NB.) Fortunarum ad danda responsa. Consulunt hunc Deum absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitur ordine ad ea quæ consultatione additâ continentur. Sic & Imperator Trajanus initurus ex ea provincia Parthiam cum exercitu constantissimæ religionis, hortantibus amicis ut de eventu consuleret rei cæptæ, egit Romano consilio, prius explorando fidem religionis: ne forte fraus subesset humana. Et primùm misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi vellet. Deus jussit afferrî chartam, eamque signari puram & mitti, stupentibus Sacerdotibus ad ejusmodi factum: ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Trajanus excepit, quod ipse quoque puris tabulis cum Deo egressus. Tunc alius codicil-*
lis.

lis conscriptis consignatisque consuluit, an Romam perpetratobello rediturus esset. Vitem centuriamalem Deus ex muneribus in æde dedicatis deferri jussit, divisamque in partes sudario condi ac proinde ferri. Exitus rei obitu Trajani apparuit, ossibus Romam relatis. Nam fragmentis species reliquiarum, vitis argumento casus futuri temporis ostensum est.

CAPUT VI.

Hisce ulterius illustrandis disquiritur, quamdiu Ritus Ethnici, jam post Constantinum Magnum publicè perdurant: ut qui ne quidem cum Theodosi, filiorumque ipsius, morte penitus extincti fuerint; Sicut & ista occasione adducuntur Ethnicorum testimonia de Monachis Christianorum, nec in totum mendacia; uti ex ipso Hieronymo clare monstratur: agiturque de Canopi festis; ac quam multi etiam ultra hæc tempora Gentilismo publice patrocinati fuerint; tam permisso Imperatorum, quam contra ipsorum edicta. Tandemque de nominibus ADORATIONIS, DIVI NUMINIS, SACRORUM ORACULORUM, & quæ alia plura hisce similia Imperatoribus jam Christianismum amplexis tribuebantur, agitur.

ET hæc quidem, Benevole Lector, tam ex Christianis quàm Ethnicis scriptoribus adduxi; ut ostenderem, quàm malo ac debili, imò nullo fundamento superstructa sit, atque innitatur ea opinio, quæ tam latè inter homines, etiam doctos ferè tam bene quam indoctos, pervagata est; Oracula nempe, sive *Zenshica*, aut jam ante Christum natum, aut cum Christi in terras adventu, aut saltem paulò post (sive per

prædicationem Evangelii five alias ob causas) plane obmutuisse. Nam quamvis (præter solos, quod sciam, Peuce- rum & Mœbium, qui ipsorum durationem usque ad Julianum extendunt) Boissardus, Hospinianus, Schedius, Molinæus pluresque alii quoque dicant, illa ab eo tempore emarcuisse, ac sensim obmutuisse: Horum tamen nemo in ea re fatis sibi constat: ut patet ex exemplo de puero Hebræo, aliisque, quæ etiam à Peucero, &c. adducuntur.

Cum tamen & ex præcedentibus viderimus, atque ex nunc sequentibus amplius videre queamus, ea non solum usque ad Julianum, verum & usque ad Theodosium, imò & ulterius, si non ultra Honorium & Arcadium Augg. (nonnulla scilicet eorum) durationis suæ terminos extendisse.

Nec mirum sanè tam diu *ζητέια* hæc diversis in locis, imò multis adhuc, tam sub Imperio Romano quam extra illud existisse: ac tam diu detinuisse stultam vulgi (imò & aliorum quandoque) credulitatem; neque extincta statim imperantibus jam Cæsaribus atque Augustis Christianam amplectentibus doctrinam ac fidem; cum tam infinitus adhuc restaret numerus Ethnicorum sub ipso etiam Imperio Romano, in Provinciis nempe & Regnis huic Imperio vectigalibus; quæ vel omninò vel maximam partem adhærebant Gentilismo ejusque pravis, ac stultis sæpè, superstitionibus attinebantur.

Hinc Ruffinus lib. 11. cap. 19. Historiæ Ecclesiasticæ ita loquitur: *Idolorum cultus, qui Constantini institutione, & demceps negligi & destrui COEPTUS FUERAT eodem [Theodosio] imperante collapsus est.*

Quæ latius tractat Theodoretus lib. 5. cap. 20. in hunc modum: *Ὁ ἡ πατριῶν βασιλεὺς καὶ τῆ Ἑλληνικῆς πολιτείας μετέθηκεν πρὸς τὸν θεόν, καὶ νόμος ἐργάσθη τὰ τῶν εἰδώλων περιουσίαν καταλυθῆναι κελεύων. Κωνσταντῖνον μὲν γὰρ ὁ μέγας, ὁ πάσης ἀγιώτατος εὐφημίας, πρῶτος εὐσεβείᾳ πρὸς βασιλείαν κοσμήσας, καὶ πρὸς οἰκουμενικῶν ἐπιμελητῶν ὄρων, ὅ μὲν πῶς δαίμοσι θύειν, παντάπασιν ἀπηγόρευε.*

τὰς ἢ τέτων ναὺς ἐ κατέλυσε , ἀλλ' ἀβάτης εἶναι προσέταξε καὶ μέντοι καὶ οἱ τέττα παῖδες τοῖς πατρῷοις ἠκολούθησαν ἴκλιανός ἢ ἀνάστατο τὴν ἀσέβειαν , καὶ τὸ παλαιῶς ἐξαπάτης ἐξῆψε τὴν Φλόγα Ἰωβιανὸς ἢ τὴν βασιλείαν ἀφαιλασῶν , πάλιν τὴν τ' εἰδώλων ἐκάλυψε τὴν θεραπειάν . καὶ βαλεντιανὸς ἢ ὁ μέγας , τοιοῖσδε κελημένος νέμοις ἴθιυε τὴν εὐρώπην . ὁ ἢ Βαίλης πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἐπέτρεψε θερησκεῖν ἢ βέλαινο καὶ τὰ θερησκώδην θεραπειεῖν , μόνοις δὲ πολεμῶν διετέλε τοῖς τ' ἀποστολικῶν ὑπεμαχῆσι δογματῶν . πάντα γὰρ τ' τῆς ἐκείνης βασιλείας χέρον , καὶ τοὺς ὀπιθώμιον ἠπείθετο πύρ , καὶ ἀποιδὰς ἐ θυσίας τοῖς εἰδώλοις προσέφερον καὶ τὰς δημοθονίας καὶ τὴν ἀγορὰν ἐπέτελεν , καὶ οἱ τ' Διονύσου τὰ ὄργια τελεσεμένον , καὶ τ' ἀγρίων ἐτρεχον , τὰς κυῶς ἀλασπῶντες , καὶ μεμηνηότες καὶ βαυχεύοντες , καὶ τὰ ἄλλα δρώντες , ἀ τὴν τ' διδασκαλίαν πανήγυρον δηλοῖ . πάντα πάντα θεοδοσίῳ ἄρων ὁ πιστότατο βασιλεὺς , ἀσέβητα τε ἀνάστασε καὶ λήθη παρέδωκε . Πρῶτο μὲν τ' ἄλλων δεχόμενων , Μάρκελλος ὁ πάντα ἀρίστως ὄντω τῶ νόμῳ θερησάμενος τ' ἐγκειρισμένης πόλεως τὰ τεμένη κατέλυσε , &c .

His confectis rebus Imperator fidelissimus omne suum studium ad errorem Gentilium evertendum transtulit ; legesque promulgavit , quibus imperatum erat , ut simulacrorum fana diruerentur . Nam CONSTANTINUS MAGNUS omnibus laudis præconiis meritò efferendus , qui primus Imperium vero Dei cultu ornare studebat , videns adhuc orbem terrarum cæco errore furem , tametsi vetuit omnino Dæmonibus immolare hostias , non tamen illorum delubra demolitus est : Sed mandatum solum dedit , ne quisquam ad ea accederet . Quinetiam ipsius filii paterna diligenter persecuti sunt vestigia . Julianus autem impietatem renovare , & flammam veteris fraudis jam pridem extinctam de integro accendere laboravit . At contra JOVIANUS Imperio positus SIMULACRORUM cultum omnino vetuit . VALENTINIANUS quoque ille MAGNUS iisdem legibus Europam præclare gubernavit . Cæterum VALENS , sicut alii

aliis omnibus permittit potestatem eam quam vellent religionem amplectendi, & eos colendi Deos, quos ipsi pro Deis haberent: ita adversus solos Doctrinæ Apostolicæ propugnatores bellum continenter gessit. Itaque toto tempore quo ille regnabat ignem in aris accendere, libamenta & hostias simulacris immolare, celebrare quoque in foro epulas Gentiles non destiterunt. Quin etiam Mysteriis Bacchi initiati, cum scutis cursitare, dilacerare canes, Bacchari, alia denique agere, quæ Magistri sui improbitatem, satis aperte declarabant. Quæ omnia, cum fidelissimus Imperator Theodosius pro certo comperisset, extirpavit radicitus, & sempiterna oblivione obruenda curavit, &c.

In quibus Theodoreti verbis tria notanda veniunt.

Primum est Joviani Imperium solum per quinque menses, imò nec totos, durasse; adeoque ipsum non potuisse aut multa innovare, aut si hoc fecerit, ad exitum non potuisse perducere.

Secundum est, quod testatur de Valentiniano Magno. Lubenter sanè concedam, eum longe aliter quam Valens fuit, in hisce fuisse animatum. At certum interim est, ex antiquis monumentis, ipsum aut voluntate aut potestate defectum aut metu, rationibusve aliis Politicis deterritum, non eo fuisse proVectum, ut cum aliquo vigore, (tanto saltem ut aliquem effectum ipsius conatus tales fortirentur) publicum Ethnicorum cultum opprimere aggressus sit: multò minus ut eum in totum extinxerit. Patet hoc abunde satis ex inscriptionibus aliisque monumentis (narrationibus quoque Historicis) in Occidente, cujus Imperio per 12. propè annos præfuit, inventis; ex quibus manifestum fit & *Sacra Tauropolia* ipsius sub Imperio frequenter, & per maximæ auctoritatis ac potentix viros, fuisse suscepta & perpetrata; ipsosque, earumve uxores, talibus horrendis sanè Sacris præfuisse, publiceque id per inscriptiones publicas fuisse testatos.

Cum

Constat ex hisce allatis exemplis, Valentiniani tempore, sub ejusve, ut rem acu propius tangamus, imperio ipsiusque auspiciis ductuve aut mandatis Ethnicismi cultum publicum tali modo, ut Theodoretus noster perhibet, non fuisse vetitum aut oppressum. Quum videamus & ipsius Theodosii Majoris sub Imperio, (quod tertio notandum venerat) minimè, nisi jam extincto Eugenio, Honorioque ad Imperium adscito, eum serio fuisse repressum, non tamen (quod notatu dignum est) omnino fuisse, verum indirectè tantum, extinctum.

Sed priusquam illa demonstremus, videamus, quale circa Oracula ac Divinationes, hujusce Theodosii, item Gratiani, ac Valentiniani Imperatorum, decretum fuerit factum. Decretum illud extat in Cod. Justiniani tit. 1. & 2. (de Paganis & Sacrificiis & Templis) Cynegio Præfecto Prætorio datum; quod ita sonat:

Imp. Theod. Grat. & Valent. A. A. A. Cynegio Præfecto Prætorio.

Ne quis Mortalium (NB?) ITA Sacrificii sumat audaciam, ut inspectione jecoris, extorumve præagio vanæ spem promissionis accipiat, vel (quod est deterius) FUTURA SUB EXECRABILI CONSULTATIONE COGNOSCAT. Acerbioris enim imminet supplicii cruciatus ei, qui contra vetitum præsentium vel futurarum rerum explorare tentaverit veritatem. Datum 7. Calend. Jun. Arcadio & Bautone Consf. 385.

In quo Edicto duo potissimum veniunt consideranda. Ac primo quidem vocula *ita*, quâ indicatur non ita tunc fuisse vetita omnis generis Sacrificia ut in totum prohiberentur (quod ex sequentibus clarius elucescet) ab hisce Imperatoribus: sed sic solum, ut per ista non extispicia ac præfagia caperentur. Quod per talia sæpè tentaretur Imperium, aut saltem, ea suspicio teneret Imperatores: uti exemplis Constantii ac Valen-

tis apud Ammianum satis liquido constat. Videatur historia quam de Theodoro, Hilario, &c. Adduco in Tractatione mea de Sortibus, & quæ Zosimus de eodem facto, quamvis paulo aliter narrat, libro 4. Historiarum hisce verbis: Ἡνὺς Θεόδωρος τοῖς βασιλικαῖς ὑπογραφεῦσιν ἐναριθμῆμενος. τῶν εὐμῶν γεγονότα ἔτραφέηλα, νέον ᾗ ἐπὶ καὶ τῶν ἡλικίας ἡμερῶν ῥαδῶς κολάκων θωπείαις ὅτι τὰ χείρονα σολωύιδρον περὶ πάντες τοῖσ' αὐτοῖς πνεύμασι, ἀναπέθεσιν ὡς περὶ τοῖς πνεύμασι ἐν παιδείᾳ, ἔτεκμήρασθ' ἔμμελλον ἕκ πνος κατωθωμένης αὐτοῖς μαθήσας δεινοί. πωθαινόμωροι ᾗ, πῶς αὐτῶν οὐδ' ἀλένη βασιλεύσειν, (NB.) ἔρησαν τρίποδα, τὸ μέλλον αὐτοῖς διὰ τινῶν σημαίνοντα τελετῆς. Φωνῆα δὲ ἐν τῶν τρίποδι γεγραμμένα ὅητα καὶ Ε, καὶ Ο, καὶ ὅτι τῶν τῶν Δέλτα. πάντα δὲ, μονοαχὶ φωνῶν ἀφίεντα, διότι ὡς Θεόδωρος πῶν βασιλείαν μὲν οὐδ' ἀλένη διὰ δέξεται. (NB.) τῶν τῶν ἐπαρθεῖς πῶν ὑθλοῖς, ὑπὸ πῶν ἀρῶν ὁπθυμίας ἀγύρῳσιν συνεχῶς καὶ γόησιν ἐπιτυχαίων, καὶ περὶ τῶν πρακτικῶν κινῆμενος, (lege κινονῆμενος) βασιλεῖ κατὰ φῶρος γίνεται.

Erat Theodorus quidam inter Notarios Imperatoris adscriptus. Hunc nobili quidem genere prognatum & educatum bene, sed juvenem adhuc, qui ex ætatis fervore, non difficulter ad sententiarum adulationibus ad pejora impelleretur, adorti ejus generis homines, excellere se literis, & ex Divinatione quâdam, ab se præclare percepta, futura conjiciendi se peritos esse persuadent. Inquirentes autem, quis post Valentem imperaturus esset, tripodem statuisset; qui ritu quodam arcano significaret eis, quod futurum esset. In hoc Tripode scriptas literas Θ, Ε, Ο, & præter has Δ apparuisse: quæ quidem, modo non vocem exprimentes, indicent, Theodorum in Imperio Valenti successurum. His ille nugis elatus, dum præ cupiditate nimiam circulatorum & maleficorum [Græca hinc longè significantiora] frequenter adit, & cum eis, quod agendum erat, communicat, Imperatori prodatur.

Ut autem rursus paulò altius adscendamus ad Valentianum majorem, expendum relinquo Lectori, num ille tam strenuè uti vult Theodoretus, Ethnicismo obviam iverit, eique delendo incubuerit (quod etiamsi verum esset, successum ei defuisse, ex sequentibus certissimum fiet) quum inveniamus apud Zosimum (cui non nimis temere fides deroganda est, ut optimè ostendit Leunclavius, quamvis Christianorum inimico) ipsum concessisse denuo, licet jam ante vetuisset, ut Athenienses secundum consuetudines antiquas, non tamen immodestè nimis, mysteria sua celebrarent. cujus Zosimi verba hic apponere mihi operæpretium visum fuit: sunt autem quæ hic sequuntur:

Ἐπεὶ δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς ἐγνώκει πηήσασθαι, ἀφ' ἑστίας ὡσαυτὸν δὲξάμενον, πᾶς νυκτερινὰς ἐκάλυψε θυσιάς ὀπιτελείας, πῆς μουσεῖας μὲν εἰν προσηγορίαις ἐμποδῶν διὰ τὸ ταῖς δὲ νόμους γυνέσθαι βεβλόμεναι. ἐπεὶ δὲ Περαιτεῖς ἄλλοι, ὁ δὲ Ἑλλάδος πᾶσι ἀνθρώποις ἔχων δεξιῶν, ἀνὴρ ἐν πάσις διασπέρων ταῖς ἀρεταῖς, τῶν ἔφη τὸν νόμον ἀείσιον ἔστι Ἑλλησιν κατισήσειν τὸ βίον, εἰ μέλλοιεν κωλύεσθαι τὰ συνέχοντα τὸ ἀνθρώπειον γένος ἀγιώτατα μυστήρια καὶ θεομὴν ἐκτελεῖν, ἐπέταξεν δεξιῶν τὸν νόμον, πράττεσθαι δὲ πάντα καὶ τὰ ἐξ δεξιῶν πάντα.

Et quia Legum quoque promulgationes instituere decreverat, exorsus ab ipso lare, quod ajunt, nocturna sacra fieri prohibuit: qua lege coërcere volebat ea quæ sceleratè designarentur. Sed quum Prætextatus, qui pro Consule Græciam administrabat, vir omni virtute præstans, hanc legem diceret vitam injucundam & acerbam victu Græcis parituram, si futurum esset, ut Mystera sanctissima, quæ genus humanum continent, prohiberentur; peragi ea ritè, vi legis suæ cessante, permisit: ita tamen, ut omnia secundum patrias consuetudines, quales ab initio fuissent, perficerentur.

Ut autem revertamur ad Edictum illud datum Arcadio ac

Bautoni Coss. ac modò superius allatum, consideranda veniunt verba illa *sub execrabili consultatione*. Ex quibus mihi non obscurum hic præcipuè quidem intelligi horrenda illa sacrificia, quæ manibus eliciendis per *νευρομαντείας*, ut ita divinatio perageretur, instituebantur; sicut & illud Oraculorum genus quod præcipuum quondam fuerat, at hisce temporibus parum admodum obtinebat: licet ob adhuc perseverantem Ethnicismum tam intra quam extra Romani Imperii terminos, uti ex Macrobio liquet, consuleretur. Nec defecerant in totum Haruspices, Augures, Harioli, Sortilegi atque ejusmodi Impositores: qui magna vi ac conatu fugientem jam planè Gentilismum retinere conabantur.

Alias enim publicum Gentilismi cultum adhuc sub Theodosio diu perdurasse, præterquam ex iis quæ jam superius allata fuere, etiam ex sequentibus fiet manifestissimum; imò ne quidem *directè* hunc eum vetare ausum fuisse, vel saltem non vetuisse, in ipsa urbe Roma per tot sæcula Romani Imperii capite. Quibus ulterius adstruendis prodeat nobis Zosimus: qui, libro quarto, de exactationibus nimium severis Theodosii loquens, ita fatur:

Deumque suppliciter orabant [populus scilicet,] ut talibus tantisque calamitatibus liberarentur. Etenim (NB.) adhuc facultatem habebant adeundi sana, patriisque ritibus numina placandi. Græca verba sunt: ἱκετόδοντες τὸ θεόν, καὶ δειδύμενοι τῶν πόνων αὐτοῖς ἀπαλλαγῶν ἑραδῶν συμφορῶν. ἐπὶ γὰρ ἡμῶν αὐτοῖς ἀδεια ἔφειται εἰς τὰ ἱερά, καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰς πατέρας θεοῦς ἐκμελιπείδω.

Primum incepisse videtur Theodosius ab Ægypto: uti ex Zosimo satis commodè, meo judicio, colligi potest. Is enim de hoc Theodosio post interfectum Gratianum (à quo in Imperium adscitus fuerat) Maximo insidiente, ita loquitur, libro 4. Θεοδόσιος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐδέχετό τι βασιλεία μάξιμον εἶναι, ἔ ἐκόντων αὐτῶν κρινοῦσιν, ἔ βασιλείας προσωρησίας ἤξις, λά-

λάθεα μὲν ἢ καθ' αὐτὴ πραγματῶδιδος πόλεμον, παντὶ δὲ θω-
πιίας εἶδη καὶ θεραπείας αὐτὸν καλασερατηγῶν· ὥστε καὶ κωμητῶν καὶ
πλὴν Ἀιγυπτῶν, πρῶτον ἀποστασίου τὰ πᾶσι πλὴν εἰς τὰ θεῖα θρησκείαν
ἀπαγορεύσει, καὶ κλείσει τοῖς θεμέλιοις ἰσχυροῦναι, πλὴν Μαξιμῶν
εἰκόνα δεῖξαι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπέταξεν, ἀναθεῖναι τε δημοσίᾳ
πύλῳ, καὶ ὅτι συμβουλεύσειν ἔλαχεν αὐτῶν, πρῶτον Φωνῆσαι τῶν
δήμων. Κωμητῶν μὲν ἔν τε ἐν τῷ πρῶτον πρῶτον ἐπιπέσει καὶ ἢ
καὶ πλὴν εἰς τὴν Ἀιγυπτῶν ἀπάσαν ἱερῶν, ἔν τῷ ἢ πλὴν Ἀλε-
ξανδρείαν, ἀπέκλεισε τὰς εἰσόδους· θυσίας τε εἴρηξε τὰς ἐξ αἰῶν ἢ νε-
νομισμένας, καὶ πᾶσαν πατρίαν ἀγιστείαν.

*Heic admittere Theodosius, ut Maximus Imperator esset ;
simulque dignum ducere qui secum statuarum ἢ Imperatorii
nominis esset particeps. Verum clam in eum bellum moliri,
ἢ omni adsentationis atque observantiae genere hominem cir-
cumvenire : adeo quidem ut etiam daret in mandatis Cynegio
Præfecto Prætorii, quum eum ablegaret in Ægyptum,
ἢ omnibus numinum religione per ipsum interdici, ac sana
claudi præcepisset ; ut imaginem Maximi conspiciendam
Alexandrinis exhiberet, publicæque poneret ; ἢ consor-
tem hunc Imperii factum esse, habita ad populum oratione,
declararet. Quâ quidem in re Cynegius, quod imperatum
fuerat præstitit ; aditusque Templorum per Orientem, ἢ
universam Ægyptum, ἢ ipsam Alexandriam occlusit, sa-
crificiaque ab omni ævo usitata, cum omni patrito cultu pro-
hibuit.*

Huc usque tantum Ethnicorum sana occlusa, sacrificiaque
in ipsis offerri solita fuisse prohibita patet : & quidem initio
facto ab Ægypto, atque in illa præcipuè ab Alexandria.
Orientem nominat quoque Zosimus : sed an hæc de toto
Oriente sint intelligenda, & non potius de ista Orientali plaga
cui præfectus fuerat Cynegius, merito dubites.

At in ipsa urbe Româ, demum post occisum Eugenium ;
cum frustra Senatam Romanum, ut Ethnicismum relinqueret

534 DE ORACULORUM ETHNICORUM
 & Christianismum amplecteretur, suavisset; non templa claudi, multo minus demoliri ac destrui, mandavit: sed tantum, ad publica sacrificia, publicos sumptus denegavit: ut remoto hoc cultus Ethnici magno sustentaculo ille sponte sua in interitum ruere inciperet.

Sic enim Zosimus lib. 5.

Ὅτι Θεοδοσίῳ ὁ πρεσβύτερος, τὴν Εὐχρίαν καθελὼν τυραννίδα, τὴν Ραύριον κατέλαβε, ἔτ' ἱερῶς ἀγιστείας ἐνεπίησαι πᾶσιν ὀλιγωρία, τὴν δημοσίαν δαπάνην τοῖς ἱεροῖς χορηγεῖν δὲνησαμένῳ, ἀπηλαύοντο μὲν ἱερεῖς ἔ' ἱέρεια, κατελιμπάνετο δὲ πάσης ἱεροργίας τὰ πρὸς τὴν πόλιν. τότε δὲ τῶνδ' ἐπεγέλασαι τῆσιν ἡ Σερήνα, τὸ μητρῶον ἰδεῖν ἐβελήθη. Θεασαμένη δὲ τῷ τ' Ῥέας ἀγάλματι περικείμενον ὅτι ἔ' τραχήλῳ κόσμον, τ' Θεῆας ὁκείνης ἀξίον ἀγιστείας, περιελθεῖν ἔ' ἀγάλματι, τῷ ἑαυτῆς ἐπέθηκε τραχήλῳ· καὶ ἐπειδὴ πρεσβύτερος ἐκ τ' Ἑσπερίων περικείμενῳ παρθένων, ἀνείδισεν αὐτῇ καὶ πρὸς ὄψιν τὴν ἀσέβειαν, περιύβρισε τε ἔ' ἀπελαύνοσθ' ἀπὸ τ' ἐπιμύθων ἐκέλευσεν ἡδὲ, καθύπευθε, πᾶν ὅτι πάσης ἀξίον τ' ἀσέβειας, ἐλθεῖν αὐτῇ Σερήνα, ἔ' ἀνδρῶν, καὶ τέκνων, ἡρώσασθ'. ἐπὶ δὲ ἐδένος τῶν πηλοποιήσασθ' λόγον, ἀνεχώρησθ' ἔ' πρὸς τὴν ἐγκαλλωπιζομένη τῷ κόσμῳ, πολλαίσι μὲν ἐπεφοίτησεν ὄναρ αὐτῇ καὶ ὕπαρ, τ' ἐπὶ μύθων θάνατον περιμύθων.

Quo tempore Theodosius Major, oppressa Eugenii tyrannide, Romam venit, & contemptum sacri cultus in animis omnium excitavit, publicum sumptum ad sacrificia se supeditaturum inficiatus: expellebantur utriusque sexus Sacerdotes, & fana sacrificiis omnibus destituta jacebant. Tunc igitur his illudens Serena Matris Deum ædem videre voluit. Conspicata verò mundum, collo simulacri Rheæ circumjectum, illo divino cultu dignum: hunc ipsum simulacro ademptum, collo suo adhibuit. Quumque vetula quædam, ex Virginitibus reliqua Vestalibus, hanc impietatem in os illi exprobrasset; tam contumeliosus illi gravibus illudit, quam abigi per comites eam pedissequos jussit. Tum ea descendens, quid-

quidquid illa dignum impietate foret, ut & ipsi Serenæ & marito ejus, & liberis eveniret, imprecatur. Illa verò, nullius horum ratione habita, cum mundo isto sibi placens, è fano exisset, sæpenumero quiddam ei se tum quiescenti, tum vigilianti offerebat, quod mortem imminentem denuntiaret, &c. Videamus & quæ de hoc Theodosio habet idem Zosimus lib. 4. sub finem istius libri:

Τῶνδε πραγμάτων ὡδὲ τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ παρεχομένων, Ἰππηγίας τῆ Ρώμῃ, ἡ ἡδὲ Ὀνώριον ἀπεδείκνυσε βασιλέα, Σιλιχίωνα στρατηγὸν τὸν Δοφίνας αἶμα τῷ αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ Ἰππηγίον καταλιπὼν τῷ παιδί συγκαλήσας δὲ τῶν γενεῶν πῶς ἀνῆλθεν ὡς δεδομένοις ἐμμενέσαι πατέροις, καὶ εἰς ἐλομένῳ ἐπι συνεχεῖν ἡγεῖν πῶς ἐπὶ τῶν τῶν θεῶν ἀποκρίνασι καταφρονήσει λόγους προσήγα, ὡς καλῶν ἀφίενα μὲν ἡ ὡς ἔπερον μετήσαν (ὡς αὐτὸς ἔλεγε) πλάτνυ, ἐλέσθ δὲ τῶν τῶν χριστιανῶν πίστιν, ἧς ἐπαγγελία παντός ἀμαρτήματι ἔσται πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγὴ. μηδενὸς ἢ τῆ ὡς κλήσι φειδέντος μηδὲ ἐλομένους τῶν ἀφ' ἑσπέρη πόλις ὡς κλήσι φειδέντων ἀνῆλθεν ἀναχωρήσας, καὶ ὡς ἐπιπῆσαι τέτων ἀλόγον συγκατάθεσιν (ἐκείνα μὲν γὰρ φυλάξαι, ἡδὲ ἀκαχοίσι καὶ χιλίοις σχεδὸν ἔπειν ἀπὸ τῶν πῶν οἰκῆν ἔπειν δὲ ἀντὶ τέτων ἀλλαξάμενος, τὸ ἐκ τῶν ἀλοῶν ἀγνοεῖν) τότε δὲ ὁ Θεοδοσίος βαρυνέσθ τὸ δημόσιον ἔλεγε τῆ ἐπὶ τὰ ἱερά καὶ τὰς θυσιῶν δαπάνη, βέλεσθαι τὸ πῶν ἐπιελεῖν, εἴτε τὸ πρῶτον ἐπιεινέσθαι, καὶ ἄλλως τῆς πραγματικῆς γενεῶν πλείονων δεομένης πραγματικῶν τῶν δὲ ἀπὸ τῶν γενεῶν μὴ καὶ θεσμὸν ἐπιπῆσαι τὸ πρῶτον ἐπιεινέσθαι, μὴ δημοσίῃς ἔσθαι ἀπατήματι ὄντι, ἀλλὰ τὸ πρῶτον τῶν δημοτικῶν θεσμῶν ἀλλῶν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῶν πατέρις ὡς δεδομένοις ἦν ἐν ἀμελείᾳ κειμένων, ἡ Ρωμαίων Ἰππηγία καὶ μέρῳ ἐλαττωθεῖσαι, βαρβάρων ἐκκλήσιν γέρονε, ἡ καὶ τέλεον ἐκπεσσοῦ τῶν οἰκηθῶν, εἰς τὸ πρῶτον κατῆσθαι ὡς, ὡς καὶ μὲν τὸ πρῶτον ἐν οἷς γενέσθαι αἰ πόλις, ἐπιγνώσκειν.

Quum hoc modo res Theodosio Principi successissent, Romam ingressus Honorium filium Imperatorem declarat, Ste-
lichone legionum in iis locis duce creato, & eodem filio suo
tuto-

536 DE ORACULORUM ETHNICORUM
tutore. Caterum advocato Senatu, qui patritis aritisque
ritibus inhærebat, nec adhuc permoveri poterat, ut eis ad-
sentiretur quæ ad contemptum Deorum deflexerant; Ora-
tionem habuit, qua eis hortabatur, ut missum facerent er-
rorem, (sic enim adpellabat) quem hactenus sequuti fuif-
sent, & Christianorum fidem amplecterentur; quæ libera-
tionem ab omni delicto, & impietate polliceatur. Sed quum
huic exhortationi nemo pareret, nec à patritis ritibus, quos
inde usque ab origine urbis acceperant, discedere vellent, &
his expertem rationis assensum præferre: (quum dicerent,
illis observatis, se jam mille ducentis propemodum annis ur-
bem invictam incoluisse; cum quibus si commutarent alia,
quid eventurum esset, ignorarent,) tum verò Theodosius,
fiscum sumptu gravari, qui in Sacra & hostias feret; seque
ista velle abolere dixit: qui neque probaret id quod agere-
tur; & alioqui sciret, penuriam militarem majores pecu-
nias poscere. Quum Senatus respondisset, non rite fieri sa-
crificia, nisi de publico fierent impensæ; nihiloque minus ob
hæc Sacrorum lex abolita cessarit, aliaque neglecta ja-
ceant quæcunque à majoribus tradita fuerunt, deminutum
particulatim Romanum Imperium, Barbarorum domicilium
factum est; aut potius incolis prorsus amissis, ad eam re-
ductum est formam, ut ne loca quidem in quibus urbes sitæ
fuerunt, adgnoscantur.

Non tamen, uti dictum, Gentilismus eo tempore statim
cessavit. Namque Ambrosius, dum contra Symmachum (qui
pro Ara Victoriæ in Capitolio restituenda, quæ ab Imperato-
re Valentiniano inde sumpta erat, & pro Vestalium privile-
giis nomine Senatus Romani intercedebat apud Imp. Valent.
Theod. & Arcadium) Valentiniano, ne talia concedere velit
suadet; hisce inter cætera utitur verbis: *Hujus aram strui in
urbis Romæ Capitolio petunt, hoc est, quo plures conveniunt
Christiani. Omnibus in templis aræ, ara etiam in templo
Victo-*

Victoriarum, quando numero delectantur, sacrificia sua ubique concelebrant. Quid est nisi insultare fidei, unius aræ sacrificium vendicare? ferendumne istud ut Gentilis sacrificet, & Christianus intersit? Hauriant omnes, inquit, hauriant vel inuiti fumum oculis, symphoniam auribus, cinerem faucibus, thus naribus, & averfantium licet ora focus nostris favilla respergat. Non illis satis sunt lavacra, non porticus, non plateæ occupatæ simulacris. Cujusmodi simulacris Deorum Roma adhuc repleta erat, dum imperante Honorio ea ab Alarico obsideretur, ut testatur liquido Zosimus lib. 5. Historiarum hisce sequentibus:

Τὸ γὰρ ἐλλείπον ἀναπληρῶσαι Διὰ τὸ κόσμῳ ἔπι περικειμένῳ πῖς ἀγάλμασιν ἐγνωσεν. ὅπερ ἔθεν ἕτερον ἦν, ἢ τὰ τελετῶν ἀγίαις καθιδρυθέντα, καὶ ἔτι καθήκοντ' ὁ κόσμῳ τυχόντα, Διὰ τὸ φυλάττειν τῇ πόλει τὴν Διαιμονίαν αἰδίων, ἐλαττωθείσης καὶ πρὸς τὴν τελετῆς, ἀψυχα εἶναι καὶ ἀνευρέγητε. ἐπειδὴ πανηχώθεν ἔδῃ τὰ φέροντα πρὸς ἀπώλειαν τὴν πόλεως συνδραμεῖν, ὅσα ἀπεπέσθησαν τὰ ἀγάλματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐχώρισαν πνα τὸ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένων. ὧν ἦν καὶ τῆς ἀνδρείας, ἣν καλεῖσι Ῥωμαῖοι νοιρτέτεμ. ἔπερ Διὰ φηρέντ', ὅσα τὴν ἀνδρείας, ἣν ἐν ἀρετῆς τῶν Ῥωμαίων ἀπέσθη, τῶν τὸ πρὸς τὴν εἰρήνην ἐν τῶν πατρῶν ἀριστίας ἐχολακῶτων, ἐξ οὐκείνων ἔτι χροῖον πρὸς φητέσαντων.

Nam quod deerat mundo supplere statuunt, quo erant exornata Deum simulacra. Quod sanè nihil aliud erat, quam simulacra sacris ritibus atque ceremoniis dedicata, mundoque decenti exornata, propterea quod urbi felicitatem perpetuam conservassent; his ipsis ceremoniis nonnihil diminutis, esse inanima prorsus & inefficacia. Quòd denique cuncta quæ tenderent ad interitum urbis, undique concurrere oporteret, non ornamenta duntaxat sua simulacris ademerunt; verum etiam nonnulla ex auro & argento facta, conflarunt. Quorum erat in numero Fortitudinis quoque simulacrum, quam Romani Virtutem vocant, quo sanè aboli-

to, quidquid fortitudinis atque virtutis apud Romanos superabat, extinctum fuit: id quod ex eo tempore futurum, homines rebus divinis & ritibus patriis exerciti, prædixerunt.

Hæc Zosimus pro more suo, Ethnico videlicet, atque indignatus eo, quod Deorum veterè cultu abolito paulatim, Dei veri, quem non agnoscebat, quia minimè cognoscebat, in ipsorum locum succederet.

In Ægypto autem, ut eo iterum revertamur, initio Imperii Theodosii Majoris quidem occlusa fuerant Idolorum templa; non tamen ulla per ipsum demolita: quod tandem procedente ipsius Imperio, Alexandria accidit, sub annum videlicet Salvatoris nostri 389. ad quem id quoque Baronius refert in Annalium suorum tomo 4. Hoc autem patet ex iis quæ Eunapius tradit in Vita Aedessii hisce verbis: *Nam vix adeo ex hac vita migraverat, cum & cultus numinis apud Alexandriam & Serapidis delubrum disturbata dissipataque fuere. Non religio tantum sed universa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem Poëtarum fabulæ tribuunt Gigantum victoriæ: simile enim aliquid Canbolicis templis accidit, imperante THEODOSIO, præfecto Prætorii Theophilo, piaculari homine, & Eurymedonte quopiam, qui*

LATE REX TUMIDOS INTER SÆVOSQUE GI-
GANTES
PRIMATUM TENUIT.

Euetio tum Urbi Præfecto Politico, & Romano Ægypti Legiones cum imperio obtinente. Qui omnes iras adversus saxa & lapidas exaggerantes ea oppugnabant: & qui bellinerumorem quidem auditione sustinuisent, Serapidis ædem demoliti sunt, Templique donariis manus hostiliter iniecerunt absque hoste & citra prælium victoriam adepti: Eo
pactò

paſto cum ſimulacris ac donariis commiſſa ſtrenuè pugna, non devicere modo illa, verumetiam depeculati fuere; militariſque inter eos lex erat & teſſera, uti quod quiſque furto ſubduxerat, lateret occultum. Manſit tamen area ædis, quam aſportare nequiverunt, ob ſaxorum moles, quæ difficulter loco commoveri potuerant. At egregii illi viri & bellicoſi, confuſis turbatiſque rebus omnibus, debellare ſe Deos incruentis quidem, ſed ab avaritiæ crimine non impuris manibus gloriabantur; Sacrilegium & impietatis crimen laudi ſibi aſſumentes.

Iidem poſtea in ſacra loca invexerunt Monachos ſic dictos, homines quidem ſpecie, ſed vitam turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita atque infanda ſcclera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur, ſacri loci reverentiam proculcare: Nam ea tempeſtate quiſvis atram veſtem indutus, quique in publico ſordido habitu ſpectari non abnuebat, is tyrannicam obtinebat auctoritatem. In eam virtutis opinionem venerat id genus hominum, de quibus etiam dictum eſt in univerſæ hiſtoriæ commentariis. Illi ipſi Monachos Canobi collocarunt ut pro Diis, qui animo cernuntur, ſervos & quidem flagitioſos, divinis honoribus percolerent, hominum mentibus ad cultum ceremoniasque obligatis. Is namque condita ac ſalita eorum capita, qui ob ſcclerum multitudinem ab iudicibus extremo ſupplicio fuerant affecti, pro Divis oſtentabant: iis genua ſubmittabant; eos in Deorum numerum receptabant, ad illorum ſepulcra pulvere ſordibusque conſpurcati: In his nonnulli Martyres, Diaconi alii & Legati Arbitrique precum apud Deos nominabantur: cum fuerint ſervitia infida & flagris peſſime ſubacta, & qui cicatrices ſcclerum, ac nequitiae veſtigia corporibus circumferrent. Ejuſmodi tamen Deos fert tellus. Huc uſque verſio Doctiſſ. Hadriani Junii. Græca verba ſunt:

οὐ γὰρ ἔφθανεν ἐκείνῳ ἐξ ἀνθρώπων ἐξίων, ἢ ἢ τε θεραπεία τῆ καὶ Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὴν Σεραπείον ἱερὸν διερχομένου, ἐχὼ ἢ θεραπείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκοδομήματα· καὶ πάντῃ ἐγένετο καθάρσιον ἐν ποιητικῶς μύθοις τῶν μνηστικῶν κεκορηστικῶν· καὶ τὰ περὶ τὴν Κάνωσον ἱερὰ πάντῃ τῶν ἐπαρχῶν, Θεοδοσίῳ μὲν τότε βασιλεύοντι, Θεοφίλῳ δὲ περὶ αὐτῶν, τῶν ἐναγῶν ἀνθρώπων πινὸς Ἐυρμεδονίῳ,

ὅς ποθ' ὑπερθύμοισι μνηστικῶν βασιλεύοντι.

Εὐεπὶς δὲ τὴν πολιτικῶν δόχλων ἀρχόντων· Ρωμαῖοι δὲ τὰς καὶ Αἴγυπτον τραυλίως πεπρωμένους· οἵτινες ἅμα Φραξάμυροι καὶ λίθων καὶ λιθοξόων θυμὸν ἔπι ταῦτα ἀλλόμυροι, πολέμους ἢ μήτε ἀκόλῳ ὑφιστάμυροι, τῶν τε Σεραπείῳ κατελυμνήσαντες, καὶ τοῖς ἀναθήμασι ἐπολέμησαν, ἀνὰ τὰ γόνισον καὶ ἅμαχον νίκῳ νικήσαντες. τοῖς γὰρ ἀνδρασί καὶ ἀναθήμασι εἰς ποσὸνδε γηναίως ἐμαχήσαντες, ὥστε εἰ μόνον ἐνίκων αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἐκλεπῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτοῖς πολεμικῆς τῶ ὑφελόμενον λαθεῖν. τῶν δὲ Σεραπείῳ μόνον τὸ ἔδαφος ἐχὼ ὑφείλοντες, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν λίθων· εἰ γὰρ ἦσαν ἀμετακίνητοι· συγχέαντες δὲ ἅπαντῃ καὶ παραξάντες, οἱ πολεμικῶν καὶ γηναίοι, ἢ τὰς χεῖρας ἀναιμάκτως μὲν, ὅτι ἀφιλοχρημάτους δὲ περτείναντες, τὰς τε θεὰς ἔφασαν νενικηκέναι· καὶ τὴν ἱεροσυλίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν εἰς ἔπαινον σφῶν αὐτῶν καλελογίζοντες.

Εἶτα ἐπεισῆγον τοῖς ἱεροῖς τόποις τὰς καλεμνύσας Μοναχὰς, ἀνδραπὸς μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὁ ἢ βίῳ αὐτοῖς συνώδης, καὶ ἐς τὸ ἐμφανὲς ἐπαρχόντι καὶ ἐπὶ μυσία κακὰ καὶ ἀφρασα. ἀλλ' ὅμως τῶ μὲν ἀσέβης ἐδόκη τὸ κατὰφρονεῖν εἰ θεῶν· τυραννικῶν γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν τότε πᾶς ἀνθρώπων, μέλαναν Φορῶν ἐδότητα, καὶ δημοσία βελόμυροι ἀρχιμονεῖν. εἰς τοσούτῳ δὲ δόξης ἤλασε τὸ ἀνθρώπινον. ἀλλὰ περὶ τῶν μὲν ἐν τοῖς καθολικῶς τῶ ἰσραήλ συγγραμμάτων εἰρηται· τὰς δὲ Μοναχὰς τῶν τε εἰς τὴν Κάνωσον, καθήδρυσαν, ἀνὰ τῶν νοσητῶν θεῶν εἰς ἀνδραπόδων, θεραπείας καὶ εἰς τὴν χηρῶν, κατὰδήσαντες τὸ ἀνθρώπινον· ὅσα γὰρ ἢ κεφαλὰς τῶν ἔπι πολλοῖς ἀμαρτήμασι ἐαλοκῶτων σωμαλίζοντες, εἰς τὸ πολιτικὸν ἐκόλαζε δικασί-

ριον, θεός τε ἀνεδείκνυσται, καὶ παροσεκαλινδῶντο τοι . . . . .
 καὶ κρείττους ἀπελαμβάνον εἶναι μολιωόμοιοι πρὸς τοῖς τέφροις. μάρ-
 τυρες γὰρ ἐκαλῶντο καὶ Διακονοί πνες, ἔ πρόσβεις τῆ αἰτήσεων ὡς τῆ
 θεῶν ἀνδράποδα δεδελυκῆτα κακῶς, ἔ μάλιστα καταδεδαπανημῶα.
 καὶ τὰς τῆ μοχθηρίας ὠτειλὰς ἐν τοῖς εἰδώλοις φέρονται· ἀλλ' ὁμως
 ἢ γῆ φέρει τέττας τὰς θεός.

Quantum hic spectamus odium, atque inde mendacia quan-
 ta in Christianos conficta! quantumque odium in Monachos
 illorum temporum! Quamquam diffiteri non ausim, magnas
 Ethnicis datas occasiones & causas calumniandi, per adoratas
 Sanctorum ac Martyrum reliquias: quæ sæpe colebantur inter
 Christianos zelo tam inconsiderato, ut inde acciderit (si,
 quod Sulpitius Severus in Vita Martini tradit, sit credendum)
 pro Martyre fuisse cultum, eique aram erectam, qui Latro tan-
 tum fuerat & latrocinii poenas morte luerat.

Certè cum reliquiis Martyrum admodum fordide sæpius
 actum fuisse ac planè irreligiōsè; quinimò mercaturam cum
 iis exercitam, easque vulgo pretio divenditas, ostendunt cla-
 re nobis Impp. Honorius & Theodosius, in edicto quod ex-
 stat Cod. Justin. lib. 1. tit. 2. hoc sequenti modo:

Imperatores Honorius & Theodosius A. A. NEMO MAR-
 TYRES DISTRAHAT, NEMO MERCETUR. *Datum Cal. Mar.*
N. P. & Euodio Consj. 386.

Idem ostendit quoque nobis Hieronymus, qui, in libello
 de opere Monachorum, ita loquitur: *Venditant membra*
Martyrum, si tamen Martyrum. Unde non obscurum,
 tales impias mercaturas ut plurimum exercitas per Monachos,
 atque ejusdem farinae homines. De quibus & sequentia non
 dissimulat idem Hieronymus (ibidem) *Callidissimus hostis*
tam multos Hypocritas sub habitu Monachorum usquequa-
que dispersit. Et in Epistola ad Rusticum ait: *Aliquos Dæmo-*
num contra se pugnantium portentia confingere, ut apud im-
peritos & vulgi homines Miraculum sui faciant & inde lucra

542 DE ORACULORUM ETHNICORUM
sectentur. Et in Epist. ad Eustochium: Sunt qui ciliciis ve-
stiuntur & cucullis fabrefactis: ut ad infantiam redeant,
imitantur noctuas & bubones.

Unde considerandum relinquo, an omnia falsa sint quæ de
 ipsis tradit hic Eunapius; uti & Zosimus, lib. 5. Historiarum:
 ubi Hypocriticam ipsorum describit avaritiam, liberalitatis in
 egenos obtentu:

Προτεθείσης ἡ κείσεως, ὁρῶν ὁ Ἰωάννης σὺν ἐξίσις αὐτῶ τὰ πρά-
 γματα περιβαίνοντα ψήφει, τὴ Κωνσταντινουπόλεως ἐκὼν ἀνεχώρησεν. ἔτι
 πηλὴς ἦν τῆς σωτῆραχθῆναι (ὡς γὰρ ὁ ἀνθρωπῶν ἀλογον
 ὄχλον ὑπαρῆκεν δεινὸς) Ἰουδαίᾳ μὲν ἦν πηλὴς ἡ πόλις, ἀπέ-
 ληπτο ἡ ἡ Χριστιανῶν ἐκκλησία ὑπὸ τῶν λεγομένων μοναχῶν ἔτι ἡ
 γάμοις πῶς ἢ νόμον ἀπαγορεύσει, συστήματα ἡ πολυάνθρωπα καὶ πό-
 λεις καὶ κάμας πληρῶσιν ἀνθρώπων ἀγάμων [χ] ἔτε πρὸς πόλεμον,
 ἔτε πρὸς ἄλλω πᾶσι χρεῖαν ἀναγκαίαν τῇ πολιτείᾳ. πᾶσι ὅτι
 περιόντες ὁδῶν, μέγιστος ἔτι νῦν ἐξ ἐκείνης, τὸ πόλυ μέρος τῆς γῆς
 ἀκραιώσαντο, περιόσθη ἔτι μετὰ δίδουσι πάντων πτωχοῖς, πάντων (ὡς
 εἶπεν) πτωχῶν καταστήσαντες ἔτι ἡ πᾶσι ἐκκλησίας ἀπολαβόντες,
 ἐκάλουν τὰ πηλὴν πᾶσι σωθήσιν δὲ χαῖς περιόσθη. πρὸς ὁ δυ-
 αχερίνοντες δημοσιῶν τε ὁμῶς καὶ τραχίωται, πᾶσι τῶν μοναχῶν
 ἦσαν ἀνακόψαι τραχίωται. ὁδῶν ἡ αὐτοῖς ἡ αὐτοῖς ἡ αὐτοῖς σω-
 τῆσαι, ἐχώρησαν ἀνέδω, καὶ σὺν ἐδεμῶν κείσθη πάντας ἀπέσφατ-
 τῶν, ἕως πᾶσι μὲν ἐκκλησίαν ἐπλήρωσαν νεκρῶν, τῶν ἡ ἀποδείξας
 διάξαντες, κατεκέντησαν ἀπάντας, ὅσοι Φαιαῖς ἔτυχον ἐαθῆσαν ἡμ-
 φισμαῖσι. αἷς σωαπολέσθη σωθήσιν πολλῶν, ἡ ἀπὸ πένθος, ἡ ἀπὸ πᾶσι ἐπί-
 ραν περιόσθησαν ἐν ἡμαῖς ὁδῶν πᾶσι τοῖς. Ἰωάννης ἡ, αὐτοῖς ἐπα-
 νελθῶν, τῶν αὐτῶν ἐπερῶτο; τῶν ὁμοίως ἀνακινῶν ἐν τῇ πόλει Ἰουδαίᾳ.

Disceptatione propositâ, quum videret Joannes haud
 æquo iudicio causam suam tractari; Constantinopoli sponte
 suâ discessit. Ob eam rem perturbatâ plebe (quando vir
 hic imperitiæ plebis animos admirabili quâdam arte sibi sub-
 jicere poterat) plena tumultus urbs erat; jamque adeo fue-
 rat intercepta Christianorum Ecclesia

NACHI vocantur. Hi legitimis nuptiis abstinent, & tam in urbibus quam vicis populosa collegia complent hominibus non maritatis, nec ad bellum, nec ad alium reipublicæ necessarium usum idoneis. Nisi quod viâ quadam progressi, ab eo tempore, ad hunc usque diem, magnam agrorum partem ad se transtulerunt; & sub prætextu, quasi cum pauperibus omnia communicent; omnes propè dixerim, ad inopiam redegerunt. Hi quum Ecclesiâs occupassent, quo minus plebs ad consuetas preces accederet, prohibent. Quod agrè ferentes tam plebei quam milites, ut Monachorum audacia retunderetur, petunt. Dato eis ad hoc signo plena cum licentia prodeunt, & nullo iudicio cunctos jugulant: donec cadaveribus Ecclesiam implessent; & fuga dilapsos persecuti confixissent omnes, quicumque pullis induti vestibus erant. Quos inter perire plures contigit, qui vel luctus causâ, vel ob alium quendam casum hujusmodi vestitu reperti fuissent, &c.

Quæ posteriora verba, quam valde etiam tunc temporis invisi essent vulgo hi Monachi, & ob quas causas, satis indicant.

Sanè & Monachos & Clericos plurimos illis temporibus sæpe non optimæ notæ homines fuisse, facillimè quis ex Scriptoribus Ecclesiasticis, Conciliis aliisque antiquitatis monumentis, deprehenderit.

Unicum quod, pro omnibus faciat, exemplum omittere nequeo [ut taceam de usuris per ipsos exercitis, de illicitis conversationibus, atque impudicitis patratibus cum Monachis foeminis, de commestationibus eorum, aliisque similibus flagitiis, de incantationibus, &c. quapropter in Concilio Laod. Canon. 36. ita loquitur:

Quod non oporteat SACRIS OFFICIIS DEDITOS vel Clericos, Magos aut incantatores existere, aut facere Phylacteria: quæ animarum suarum vincula comprobantur.

tur. In Græcis est: Ὅμι δὲ θεῶν ἱερῶν ἢ κληρικῶν, μαγῶν ἢ ἱπποειδῶν εἶναι, ἢ μαθηματικῶν καὶ ἀστρολόγων, ἢ ποιῆν τὰ λεγόμενα Φυλακτήρια· ἀπὸ τῶν ἐστὶ δεσμοκτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν· τὰς δὲ Φορβύλιας ῥίπτει δὲ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκελευσάμενον.]

Notissimum est, Balnea apud Romanos & Græcos frequentissimo fuisse in usu. Notum quoque ex Plutarcho & Dione Marcum Vipsanium Agrippam primum dedisse populo Romano Balnea publica, atque ista & Viris & Mulieribus communi usui patuisse, multaque inde flagitia exorta: sic ut Hadrianus Cæsar ea demum separaverit. De cujus edicto Dio Cassius ita loquitur: Λέγονται χωρὶς ἀλλήλων αὐτοῖς. [viris & mulieribus] ἑστέταξεν, ut ab invicem discreti lavarentur, edicto sanxit.

Cum quo concordans Ælius Spartianus, in ipsius vita, ait: *Lavacra pro sexibus separavit.* Quod tamen edictum tam parum obtinuit, ut necesse fuerit renovari sub Marco Aurelio Antonino: qui secundum Capitolinum (in Marci hujus vita,) *Lavacra mixta submovit.* Cumque ea lex (saltem utcunque) servata fuisset usque ad Heliogabalum, demum licentiæ frena laxata fuere, per hunc qui, ut Lampridius tradit, *Lavacrum publicum in ædibus Aulicis fecit, simul & palam populo exhibuit, ut* (vide probrosissimos mores hujus luxuriosæ bellux,) *ex eo conditiones bene vasatorum hominum colligeret.* Sed honor sit castis auribus, ideoque reliqua non addam. *Alexander vero Severus, uti Lampridius habet, Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit: quod quidem jam antè prohibitum Heliogabalus fieri permiserat.*

Nec hic tamen finem invenerunt hæc abominanda ac detestanda Balnea; sed, (quò tendebam) etiam diu post Christiani foedas tales spurcicias exercuerunt. Ut non solum ex Constitutionibus Apostolicis, ita nominatis, patet, sed & ex Can. 30. Concil. Laod. qui ita habet. (NB.) *Quod non oportet*

teat

teat sacris Officiis deditos, aut Cericos, aut Continentes, vel omnem Laicum Christianum lavacra cum mulieribus celebrare: quia (NB.) hæc apud Gentes reprehensio prima est.

Credidissetne aliquis, talia flagitia etiam locum habuisse inter Christianos Laicos? Et tamen Clerici nonnulli, (forfan & multi numero, si non plurimi) *sacrisque Officiis dediti*, ac *Monachi*, etiam talibus nefariis lotionibus omnisque obscœnitatis lenociniis ac magistris, cum mulieribus, (quàm pudicis cogitare possis) communicabant. Atque hinc inter causas justæ repudiæ, ac maritis concessi ab Imperatoribus Christianis, etiam hæc erat (uti patet ex Novella CXVII. cap. 8.) *Si cum viris extraneis nolente marito convivatur, aut cum eis lavat.*

Per *Continentes* autem (vel ut est in Græco ἀσκητῆς) hîc intelligi *Monachos* clarius multò est quam quod explicatione, multò minus demonstratione ullà indigeat.

Etenim ita solere hanc appellationem usurpare scriptores Ecclesiasticos, jam alii satis superque docuerunt.

Porrò quam diu duraverint hi, Ethnicis quoque abominabiles abusus ac scœditates inter Christianos, docet nos Canon 78. Concilii Trullani: Ὅτι εἰ δεῑ ἱεραπικὸς ἢ κληρικὸς ἢ ἀσκητῆς ἐν βαλανεῖῳ μὲν γυναικῶν διαπορεύσῃ, μηδὲ πάντα λεηστῶν ἢ λαϊκῶν αὐτῇ γὰρ πρώτη κατὰ γνώσιν ὡρῶν τῆς ἔθνεσσιν. εἰδὲ τις ὅτι τῆτο φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, κατατιρεύσῃ εἰ δὲ λαϊκός, ἀφορεῖσῃ.

Non mirum igitur quod Ethnicus ille atque hostis acerri- mus Christianæ religionis, adeoque & Christianorum, talia exagitaverit, eosque *ἐὼς δὴ βίον* vixisse dixerit. Cum sanè & scœditibus & immunditiæ, præterea scaterent sæpe hi Monachi, non tam pietatis studio, quam ambitione, atque hypocrisi: Quæ si ullibî, inter eos locum habebat.

Hieronymus certè de Hilarione testatur, ut de viro humillimo

ac pietatis pleno, quod saccum quo semel fuerat indutus, nunquam laverit, ac superfluum esse dixerit, munditias in cilicio quærere: neque alteram tunicam mutaverit nisi prior penitus scissa esset.

Sed Eunapius, Rutilius, horumque similes hæc minimè talibus laudi ducebant, cum Rutilius ille canat:

*Infelix putat illuvie cœlestia pasci
Seque premit sævis sævior ipse Deis.*

Nec Philosophi Gentiles, à quibus Pallium Philosophicum atque ejusmodi fordes ἀσκεται Christiani mutuaverant, ob hæc benè audiebant inter suos: cum ut plurimum talia vestimenta istis revera essent Hypocriseos tegumenta.

Quod verò obiter notandum puto, in Versione Hadriani Junii, est quod Theophilum nominet, vel ut melius dicam, vertat, *Præfectum Prætorii*, ubi Græca verba sunt: Θεόφιλος ὃ προσωλήντο, quæ rectè vertuntur, *Ducem se præbente Theophilo*. Quid illi viro, Græcæ linguæ aliàs peritissimo, hîc in mentem venerit nescio. Credo tamen hoc ex incogitantia natum, atque ἀμάρτημα in ipso fuisse μνημονικόν. Quod tamen illustrissimum Baronium correxisse oportuerat; qui in eandem incidit foveam; cum optimè sciret ex Historicis Ecclesiasticis, hunc Theophilum non fuisse *Præfectum Prætorii*, sed *Episcopum Alexandrinum*: de quo non solum Historici Ecclesiastici, sed Zosimus lib. 5. Historiarum, testantur fuisse eum quasi signiferum ac primum aggressorem, saltem incentorem. Zosimi verba sunt:

Τότε δὲ μὲν τὸν Ἰωάννην καὶ τὰ ἄλλων ἐπάνοδον εἰς τὴν κατ' αὐτῶν δυσμελίαν ἐμφανῶς ἐξάνεση. πρῶτησα δὲ πάντα κατ' ἐξουσίαν, ἐκίνη καὶ τὰς πανάχοθεν ἑπισκόπους πρὸς τὸν Ἰωάννην καθοίρεισιν. ὧν ἑστὶ πρῶτος ἔκ Κερκυραίων, ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας τὸ ἐν Αἰγύπτῳ Θεόφιλος, ὁ πρῶτος δὲ ξάμνυ τῆς καὶ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐξ αἰῶν πατερῶν ἐπιβελῆς.

In hoc quidem tempore, post Joannis aliorumque reditum, palam infesto in eum animo esse cæpit. Quumque cuncta ex animi libidine gereret, omnium locorum Episcopos, ad dejiendum loco suo Joannem concitat: inter quos PRIMUS ET SUMMUS erat ALEXANDRINÆ URBIS IN ÆGYPTO ANTISTES THEOPHILUS, qui primus sacra patrisque ritus æternos, oppugnare cæpit.

Hunc Theophilum Zosimus asserit, Primum fuisse qui Ritus & Sacra Ethnica oppugnarit: ita scilicet, ut illa loca quæ ipsis sacratissima erant demolitus sit. Quod tamen non contingit antè annum salutis nostræ 389.

Multa quidem Gentilium Tempia destruxerant Christiani jam à tempore Constantini Magni, præcipuè tamen in Asia, Sardis alibique; ac præsertim talia in quibus, aut circa quæ, flagitia multa sub prætextu religionis committebantur; uti illud Veneris Aphacitidis, de quo Eusebius lib. 3. de vita Constantini, similiaque alia: sed multa denuo restaurata fuere; quæ non nisi post Theodosium, imò diu post aut denúo everfa aut in usum Christiani cultus conversa fuere: quod ulterius ostendere minimè necessarium duco, cum ex præcedentibus satis clarè elucescat.

Talia autem flagitia Alexandria & Canopi commissa quotidie, induxiffe Theophilum ut summo cum ardore ac zelo ea evertere niteretur, verisimile quam maxime fit ex (Ruffino libro undecimo cap. 26.) imò ex ipso Strabone: qui de hoc loco, ut de omni petulantia, lascivia atque impudicitia scholâ, jam sua ætate, loquitur, lib. 17. Geographiæ suæ, in hunc modum:

Canopus CXX. stadiis distat ab Alexandria, terrestri itinere: cognominis Canopi, qui Menelai gubernator fuerat, & ibi mortuus est. Habet Serapidis Templum religiosè cultum, ut etiam nobilissimi viri ei credant, & pro se vel pro aliis insomnia ibi captent. Sunt qui curationes conscri-

bant: quidam virtutes editorum ibi Oraculorum. Sed ante omnia memorabilis est eorum turba, qui ad festivos conventus per fossam Alexandria descendunt. Nam singulis diebus ac noctibus navicularum plena est ea, viros ac mulieres vestantium, qui extremâ cum lasciviâ cantant ac tripudiant. Et in ipso Canopo diversoria habent fossæ imposita, ad hujusmodi levitatem atque oblectationes idonei.

Κανωβίον δὲ ἐστὶν πόλις ἐν εἰκοσι ἑκατὸν σταδίοις ἀπὸ Ἀλεξανδρείας περὶ ἑξῶν, ἐπάνω μὲν Κανώβου ἔστι Μενελάου κυβερνήτης, ἀποθανόντος αὐτοῦ, ἔχουσα δὲ ἔστι Σεράπιδος ἱερὴν πολλὴ ἀγρῆσι πριμάρδρον, καὶ Θεραπείας ἐκφέρειν, ὥστε καὶ τὰς ἐλλογιμωτάτους ἀνδρας πείθειν, καὶ ἐγκοιμάσθαι αὐτὰς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ ἐτέρων. Συγγραφοὶ δὲ πινε καὶ τὰς Θεραπείας, ἄλλοι δὲ δρῶντες τῶν ἐν ταῦτα λογίων. Ἀπὸ πάντων δὲ ἐστὶν ὁ τῶν πανηγυριστῶν ὄχλος, τῷ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διάρῳσι πᾶσι γὰρ ἡμέραι καὶ πάσι νύξι πλεονεχίαν τῶν ἐν τοῖς πλοιαίοις καταλιπεμένων καὶ κατὰρχαυδῶν ἀναίδω ἢ τῆς ἐχάτης ἀπολασίας, καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῶν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Κανώβου κατὰγωγῆς ἐχόντων, ὀππαικιδῶν τῇ διάρῳσι ὄφουσι πρὸς τὴν πιαυτὴν ἀνεσι καὶ δωχίαν.

Paulò superius dixerat: Prius tamen Eleusinem [navigatur] qui pagus est Alexandria, & Nicopoli proximus, in ipsâ Canopica fossa situs: Conclavia habet & loca, ubi Caryriis imitantur & viri & mulieres: quod est Canopico-rum rituum ut protervitas initium.

Πρῶτον δὲ ὅτι τὴν ἑλευσῖνα ἐστὶ δὲ αὐτῇ καθικία πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ τῆς Νικοπόλεως ἐπὶ αὐτῇ τῇ Κανωβικῇ διάρῳσι κεκλιμένη, Διαιτίας ἔχουσα καὶ ἀπόψεις τοῖς καταλιπεμένοις καὶ ἀνδράσι, καὶ γυναιξίν, δρῆσι πρὸς Κανωβίον, καὶ τῆς ἐκεῖ λαυρίας.

Hinc & Juvénalis μάλα σατυρικῶς, ut in omnibus, de Canopo qui si longè modestiori urbe Roma esset:

Nuptia

*Nupta Senatori comitata est Hippias ludum ,
Ad Pharon , & Nilum , famosaque mœnia Lagi ,
Prodigia & mores urbis damnante Canopo.*

Sed, ut redeamus in viam denuò, mi Lector, videmus ex talibus exemplis, quamdiu perduraverit publicus Ethnicismi cultus. At quanto cum tumultu, quantisque cum cædibus Christianorum, hæc circa Alexandriam peracta fuerint, testantur abunde scriptores Ecclesiastici: quo te Lector, modo libeat, amando; ut inde perspicias quam numero innumeri fuerint, adhuc istis temporibus, Idolorum cultores, in præcipuis Imperii urbibus, præter eos, qui in vicis, oppidis ac pagis habitantes, diutiusque in prava illa superstitione persistentes effecere, ut paganorum nomine secutis temporibus Ethnici ab ipsis denominati fuerint.

Maximum tamen sustentaculum hujus pravæ religionis, publicique ipsius cultus, erant Magnates ac Proceres Romani Imperii, tam in Oriente quam in Occidente: ut quibus subnixi cæteri eo audacius peragebant sua sacra, iisque exemplo majorum, firmiter inhærebant. Talesque erant Viri qui aut Consulares aut Consules sæpè, aut Rectores & Præsides provinciarum erant; aut magnis exercitibus ut duces præerant; aut præfecti urbis Romæ, aut Prætorio; aliave maximi ponderis munera obibant, atque ita clari quandoque militiâ, ac per eam benè meritis in Rempublicam, ipsosque Imperatores; quique potentia atque auctoritate tantùm inter cæteros eminebant, ut Imperatores ipsorum beneficiis obstructi, licet minimè ipsos amarent, vereri ac timere tamen deberent: (præsertim in tali Reipublicæ statu, qualis fuit per annos quamplurimos, quum Legiones atque exercitus crearent Imperatores, Senatu etiam ipso, licet ille in hisce semper minimum momenti haberet, Ethnicissimum amplexante,) dum, dico, illi semper metuere deberent ne ab ipsis malè habitati atque of-

fensi, aut ipsi fumerent Imperium, aut ad alios transferrent; cuius rei quotidiana illis ob oculos versabantur exempla, (quæque notissima sunt iis qui somnolento solum oculo legerunt istorum temporum Historias) sic enim, ne altius ascēdamus, Julianus; sic Theodosio imperante Maximus; sic postea Constantinus; sic Eugenius; sic alii, Imperium sibi rapuerunt. Hinc in perpetuo metu atque anxietate versabantur Imperatores, ne quis id sibi faceret, quod aliis ipsi fecerant, quorum exempla Ammianus Marcellinus, Zosimus, aliique nobis subministrant in Constantio, in Valente, in aliis.

Quamobrem multa in talibus connivere debebant, multa ipsis permittere aut condonare; ne cum aut potentiam ipsorum vererentur, aut auxilio eorum in retinendo, tutandove Imperio contra hostes internos externosve indigerent; exacerbatis animis aut invenirent aut quærerent causas ac prætextus, quibus malè mulctarent eos qui ipsis ita devincti erant, ut aut in totum aut pro parte eis deberent summum Imperium. Quam parum autem tales exercituum duces provinciarumve Rectores legionibus auxiliariisque suffulti curarent edicta, liquido ostendunt effecta istorum edictorum quæ in hanc rem per Constantinum Magnum, Theodos. Gratian. & Valent. A. A. A. Data sunt; quippe quæ talia fuerunt, ut etiam anno 451. Imp. Valentinianus tertius & Martianus necesse habuerint, ut frequenti hoc edicto Gentilismi cultum publicum in totum supprimerent.

Imp. Valent. & Mart. A. A. Palladio P. P.

Nemo venerandi adorandique animo delubra, quæ olim jam clausa sunt, reseret. Absit à seculo nostro infandis execrandisque simulacris honorem pristinum reddi, redimiri fertis templorum impios postes, profanos aris accendi ignes, adoleri in iisdem thura, victimas cædi, pateris vna libari, & religionis loco existimari sacrilegium. Quisquis autem contra hanc Serenitatis nostræ sanctionem, & contra inter-

interdicta sanctissimarum veterum constitutionum, sacrificia exercere tentaverit, apud publicum judicem reus tanti facinoris legitime accusetur, & convictus proscriptionem omnium bonorum suorum, & ultimum supplicium subeat. Conscii criminis ac Ministri sacrificiorum eandem pœnam, quæ in illum fuerit irrogata, sustineant, ut hac legis nostræ severitate perterriti metu pœnæ DESINANT SACRIFICIA INTERDICTA CELEBRARE. Quod si vir clarissimus Rector provinciæ post accusationem legitimam, & post crimen in cognitione convictum, tantum scelus dissimulaverit vindicare, L libras auri ipse Judex, L etiam Officium ejus confestim fisco nostro inferre cogatur. Dat. Prid. Id. Novemb. Martia. A. & Adelfio Cons. 451.

Non mirum igitur temporibus isto superioribus talibus sustentatum fulcris mansisse Gentilissimum. Cui rei confirmandæ facit historiola illa quam hunc in modum narrat Zosimus lib. 5. de Honorio.

Πολλὰ δὲ παρὰ τὰς ἀρχαῖς καὶ ἄλλα καινοτομήσεις, καὶ τὰς μὲν παλαιότερον καθιδιώσασθ' ὄντας ἐκβαλὼν, ἄλλοις ἢ τὰς δεξιάς παρὰ δεξιάς, ἐπέμβα Ἐ Γενέριδον τὴν ἐν Δαλματία πάντων ἡγεῖσθαι, ὄντα στρατηγὸν καὶ τὴν ἄλλων, ὅσοι Παυονίαν τὴν πρὸ ἀνω, καὶ Νωρικῆς, Ἐ Ραιτῆς ἐφυλάττων, καὶ ὅσοι αὐτῶν μέχρη τὴν Ἄλπειων. ὡς ἢ ὁ Γενέριδος βάρβαρος μὲν τὸ γένος, τὴν δὲ τρέπον εἰς πᾶν δρεπῆς εἶδος εὐπεφυκῶς, λεημάτων τὴν ἀδωροτάτων. ἔπειτα, ἐπὶ τῆς πετραῖος ἐμμένων, καὶ τὴν εἰς θεῶν θρησκείας ἐκστῆσαι σὺν ἀνεχώρητος, ἐπειδὴ ἡ νόμος εἰσῆχθη τῆς σὺν ἔσοι Χριστιανοῖς ζῶντων ἐν τῆς βασιλείας ἔχειν ἀπαγορεύων, τέταρτος ἔ νόμος περὶ τῆς δεξιῆς ἐν τῆ Ῥώμῃ στρατοποικῆς παρεστῶς ὁ Γενέριδος, ἐμεινεν ἐπὶ οἴκῳ, τὴν ζῶντων ἀποστῆναι. ἐπεὶ ἢ ὁ βασιλεὺς, οἷα δὴ τῆς ἀρχαῖς σωμαρθεμῆδρον ἀπήτη παρεῖναι καὶ τὴν οἰκίαν πᾶσιν εἰς τὴν βασιλεία, νόμον ἔφησεν εἶναι κωλύοντα ζῶντων αὐτῶν εἶχαι, ἢ ὅπως πῶς ἀρχαῖς καθ' ἀλέγεσθαι τὰς τὴν Χριστιανῶν μὴ τιμωρῆσαι θρησκείαν. ἔ ἢ βασιλέως εἰπόντος [ὡς] ὅτι μὲν τῆς ἄλλοις ἀπῶσιν τὸν νόμον κρατῆν, ἐπὶ αὐτῆς ἢ σὺν ἐπὶ, πρῶτα τὴν πολιτείας

περικινδωλόσωσι) τῶν πρώτης ὅτε ἀνέχεσθαι τὴν πικρὰν εἶπεν, εἰς ἕβριν πάντων Φερύσης τῶν ὄσων τῶν στρατιῶν. καὶ τὸν νόμον διήμαρτον. καὶ ὅτε ἄλλως ἀντελάβετο τὴν δαχίαν, ἕως ὁ βασιλεὺς αἰδῶν τε ἄμα καὶ ἡρεσία σωωθῆναι ὄσων, ἔπαυσε ὅτι πᾶσι τὸν νόμον, ὅσων ἐκείνη, τῆς αὐτῆς ὄντι δόξης, ἀρχὴν τε καὶ στρατιῶν.

Quumque multa tum in creandis Magistratibus, tum aliis rebus innovasset, & ejectis iis qui prius cum potestate fuerant, aliis Magistratus traderet: Generidum quoque Dalmaticis militibus universis præfecit, eundemque cæterorum etiam, quicumque per Pannoniam superiorem & Noricos & Rhetos, & quidquid horum est usque ad Alpes, in præfidiis erant, ducem constituit. Atque hic Generidus, erat ille quidem Barbarus, sed indole ad quodvis genus virtutis præclarâ præditus, & alienissimus ab avaritiâ. Qui quum patris ritibus adhuc in hæreret, nec à cultu Deum se pateretur abduci; lex promulgata fuit, quæ in aulâ cingulo vetaret eos uti, qui Christiani non essent. Eâ lege lata Generidus, qui cum potestate militibus Romæ tum præerat, cingulo deposito, domi se continuit. Quum autem Princeps ab eo peteret, ut, quando Magistratum in numero esset, ordine locoque suo ad palatium accederet: legem esse respondit, quæ cingulum habere se vetaret: aut inter Magistratus ulla ratione censeretur qui religionem Christianam non venerarentur. Hæc ubi subjecisset Princeps, eam quidem legem ad alios quod attineret, ratam esse; sed ipsum illa non teneri, qui tantum pro republica discriminum adisset; respondit se honorem illum non accipere, qui ad omnium tenderet injuriam, quotquot militiâ propter hanc legem spoliati fuissent. Nec munus suum obiit, donec Imperator pudore pariter & necessitate compulsus, legem hanc in omnibus irritam esse jussit: concessit cuius ut opinionem suam retinens, & Magistratu fungeretur, & militaret.

Multos quoque inter hosce proceres fuisse procul dubio mihi

hi est, qui nominatenus tantum Christiani (sive quod Ethnicismum animis ipsorum altè insidentem ob rationes Politicas occultarent, honoribusque ac muneribus acquirendis per hoc nomen ac publicam professionem; sive quod non ex tali causa sed avaritia, aut aliùs commodi emolumentive causa ducti) pecunia aliisve corrupti licentiam darent Ethnicis talia publicè exercendi, quæ Imperatorum parentes edictis summo studio prohibere debuerant.

Quod facilius ipsis quoque succedere potuit, sub Imperatoribus, qui aut Civilibus externisve bellis vel utrisque simul impliciti, aut immerfi voluptatibus suis erant; aut qui non satis magno gustu atque inde Zelo Religionis Christianæ præditi, aut adulatoribus aulicis ex tali hominum genere pro parte saltem majori circumfessi (quo minus ad ipsorum noticiam perveniebant ea quæ intra Imperii ipsorum limites gererentur) proprias suas Leges vel omninò non, vel non satis magno cum vigore, exsequi curabant; eave quæ ab aliis benè cœpta fuerant, aut non rectè ac pro debito curabant, aut non satis fervide exsequebantur. Quod non semel contigisse ex iis, quæ superius attulimus, satis liquet. Ipsos vero Imperatores Christianos Gentilismo, illiusque cultus durationi, ansam aliquam dedisse, licet per edicta promulgata sacrificia cæteroque cultus publicos vetarent, non obscurum est, ex Titulo Pontificatus Maximi ac Stola Pontificali, quam (licet Religionem Christianam professi) à Pontificibus Ethnicis oblatam induebant; uti patet ex Zosimi historiarum, libro quarto, ubi loquitur de morte Gratiani: τὸ παραλαβόντες ἀφ' Ἑλλήνων Ῥωμαῖοι, τὸς πρώτῳ τῶν παρ' αὐτοῖς ἱεραλικὴν ἔχοντες τάξιν, Ποντῖφικας περισηγόρδωσαν. οἷς συναριθμεῖσθαι τὸς βασιλέας, Διὰ τὸ τὴν ἀξίαν ὑπερέχον, ἐνομοθέτησαν. καὶ ἔτυχε τὰς Νομᾶς Πομπήλιος πρώτῳ, ἔ πάντες ἐξῆς, οἱ τε λεγόμενοι Ῥήγες, καὶ μετ' ἐκείνας Ὀκταβιανὸς τε αὐτὸς, καὶ οἱ μετ' ἐκείνον τῶν Ῥωμαίων Διαδεξάμενοι μοναρχίαν. ἀμα γὰρ τῶν παραλαβόντων ἕκαστον τῶν ὄλων

ἀρχῶν, ἡ ἱερατικὴ σολή τῶν Πόντιφικῶν αὐτῶν προσεφέρετο, καὶ
 τῶν χρημάτων Πόντιφικῶν Μάξιμος ἀνεγράφετο ὅπερ ἐστὶν ἀρχιερέως
 μέγιστος. οἱ μὲν ἔν ἄλλοι πάντες ἀποκράτορες, ἀσμενέστα φαί-
 νονται δεξάμενοι τὴν τιμὴν, καὶ τῆ ἑπιγραφῆς Χριστιανοὶ πάντες,
 καὶ δὴ καὶ Κωνσταντῖνος, ἐπεδὴ εἰς αὐτὸν ἦλθεν ἡ βασιλεία, καὶ πάντες
 τῶ ὀρθῆς ὁδοῦ τῶν θεῶν θεραπεῖς καὶ τὴν Χριστιανῶν ἐλέητος πί-
 στιν καὶ μετ' ἐκείνων ἐξῆς οἱ ἄλλοι ἔσονται Οὐαλεντιανός τε καὶ Οὐάλης.
 τῶ ἔν Πόντιφικῶν, καὶ τὸ σωήτης προσεγγαγόντων Γραμμῶν τὴν
 σολὴν, ἀπεσείσατο τὴν αἰτίαν, ἀθέμιτον εἶναι Χριστιανῶν τὸ
 ἄρχημα νομίσις. τίς τε ἱερεῦσιν τῶ σολῆς ἀναδοθείσης, φασὶ τῶ
 περὶ αὐτῶν ἐπιγραφῶν εἰπεῖν, εἰ μὴ βλάπτει Πόντιφικῶν ὁ βασι-
 λῆς ὀνομάζεσθαι, τίς τις γρηγορεται Πόντιφικῶν Μάξιμος.

Hoc à Græcis acceptio, Romani eos qui Sacerdotum in
 Collegiis apud ipsos locum principem obtinerent, Pontifices
 appellarunt: simulque sanxerunt ut eorum in numero etiam
 Reges, propter dignitatis excellentiam, censerentur. Pri-
 mus quidem Numa Pompilius hunc honorem adeptus est:
 omnesque deinceps qui Reges appellati sunt: ac post illos
 Octavianus ipse, quique post eum Romano in Imperio suc-
 cesserunt. Simul enim atque summum Imperium quisque
 consequeretur, amictus ei Sacerdotalis offerebatur à Ponti-
 ficibus; & continuò Pontificis Maximi titulus ei tribue-
 batur. Ac cæteri quidem Principes universi lubentissimis ani-
 mis hunc honorem accepisse, & hoc usi titulo videntur;
 adeoque Constantinus etiam potitus Imperio; licet is à recta
 sacris in rebus viâ deflexerit, & fidem Christianorum am-
 plexus sit. Itemque post illum reliqui ordine secuti, & Va-
 lentinianus & Valens. Quum igitur Pontifices, ex more,
 talem Gratiano amictum detulissent, adversatus est id quod
 petebant; ratus non esse fas ejusmodi habitu Christianum
 uti. Quumque stola flaminibus reddita fuisset, ajunt eum
 qui dignitate princeps inter eos erat, dixisse: Si Princeps
 non

non vult appellari Pontifex, admodum brevi Pontifex Maximus fiet.

Videmus hic ex verbis Zosimi Gratianum Aug. renuisse Stolum Pontificalem ; At non videmus ipsum renuisse Titulum aut munus Pontificatus. Quod autem ipsi hæc Stola non oblata sit sub initium Imperii ejus , clare patet ex dictorio de Maximo ; qui tantum se movere cœpit principatumque arripuit , postquam Theodosius Major ab ipso in Imperii societatem adscitus fuerat ; imo anno eodem quo devicit atque interemit (per Andragatium) hunc Gratianum Augustum. Unde patet quidem , non pueris (forsan nec majoribus ætate , ante datam Romana in Urbe occasionem) illam fuisse oblatam ; atque adeò interpretanda commodè esse hæc Zosimi de Gratiano verba. Sed ex inscriptionibus à Clarissimo J. Seldeno (viro quem nominasse solum laudasse est , quamvis nec mea , neque aliorum laudatione ullo modo indigeat) post alios quidem , sed appositissime in hanc rem , ab ipso allatis , apertum fit , & ipsum & Imperii ipsius focios , gestasse hinc titulum ac munus non sine Senatus consensu , ipsorumve Imperatorum beneplacito.

Si igitur talibus quoque inscriptionibus sit fides habenda , quales in singulari dissertatione , in qua de Vicario Pontificis Maximi , aliisque eo spectantibus ago , afferro ; quæque apud Gruterum , Seldenum , aliosque reperiunda sunt , non cum Gratiano hic titulus atque hoc jus Pontificatus Maximi in Cæsarum Christianorum personis desit : sed diu adhuc obtinuit. Toto cœlo igitur errant qui sibi persuaderi patiuntur Gratianum , in gratiam Episcopi Romani , hunc titulum rejecisse ut ibi clarius ostendetur. Nam sub hoc titulo etiam pro capite Ecclesiæ Christianæ sese gerebant (quod & revera erant ratione juris ac potestatis : nam munera Ecclesiastica plurima Clericis re-

linquebant) Christiani Imperatores , uti clarum est ex Codice Theodos. Justiniano, Novellis, &c.

Videmus sanè ex hisce deceptum adhuc fuisse magnum illum Baronium ; neque satis sufficienter eum correxisse errorem, quem in notis ad Martyrologium se commisisse fatetur ; dum in Annalibus ad annum 312. scribit *eo tempore dissiisse pariter Christianos Imperatores Summi Pontificis TITULUM & Stolum sumere : quorum [addit] primus (ut diximus) fuit Gratianus , quem imitatus est Theodosius.*

Non mirum igitur *adorationis* aliaque nomina ac titulos, ex Ethnicismo retenta, Imperatoribus quoque Christianis fuisse applicata ; quodque in marmoribus non tantum Constantino, sed & aliis sequentibus , *consecratis* tam sæpè legamus, *Devotus Numini Majestatique ejus*, cujusce rei unicum sufficiat exemplum hoc sequens.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS. PRINCIPIBVS. ARCADIO. ET HONORIO. VICTORIBVS. AC TRIUMFATORIBVS. SEMPER AVGG. OB. INSTAVRATOS. VRBI. AETERNAE. MVROS, PORTAS. AC. TVRRES. IMMENSIS. RVDERIBVS EX SVGGESTIONE. V. C. ET. INLVSTRIS MILITIS. ET. MAGISTRI. VTRIVSQVE. MILITIAE. STILICHONIS. AD. PERPETVITATEM NOMINIS. EORVM. SIMVLACRA. CONSTITVIT CVRANTE FL. MACROBIO. LONGIANO V. C. PRAEF. VRBIS. D. N. M. Q. EORVM.

Ut autem non titulotenus sed & ipso facto fuere Pontifices Maximi Imperatores (quod alibi latius demonstrabo, ut

ut dixi) sic præter nomen illud Ethnicum retentum multa alia quoque ex Gentilismo retinebant.

Hinc nomina illa *Adorationis*, *Divi*, *Numinis* aliaque eis attributa non ab Ethnicis solum & Christianis, sed ab ipsis sibi assumpta.

Sic in Symmachi Epistolis non tantum, & Eutropio, sed & in Cod. Theodosiano, à Cæsaribus ipsis *Divi* vocantur *Jovianus*, *Valentinianus Magnus*, *Valens*, *Gratianus*, *Valent. Junior Theodosius*, *Arcadius*, *Honorius*, *Theodosius Junior* & in Cod. Justiniani *Divus Placidius Valentinianus*, uti dudum notavit Onuphrius in *Civitate suâ Romanâ*.

Notabilis & illa inscriptio quæ apud Aldum, in libro de Orthographia in voce *Cæcina*, habetur, & apud Gruterum, pag. 287.

D. N. FL. ARCADIO
PIO. FELICI. VICTORI
AC. TRIVMFATORI
SEMPER. AVGVSTO

CAECINA. DECIVS. ALBINVS. V. C.
PRAEFECTVS. VRBI. VICE
SACRA. IVDICANS. DEVOTVS
NVMINI. MAIESTATIQVE. EIVS

Hinc Symmachus Theodosio & Arcadio lib. 10. Epist. 34. *Fam dudum me Divus genitor Numinis tui præcipuo honore dignatus est.*

Et Epist. 47. *Divo etiam parente Numinis tui Romana jura & fata moderante.*

Et Epist. 58 Theodosio: *Erit jam Sacro-Sancti Numinis vestri, & illorum antiquare suffragia, &c.*

Epist. 21. Theodosio & Arcadio: *Exspectamus ORACULUM, quo salutariter, ut VESTRO NUMINI familiare est, patrum decreta firmetis.*

Et Epist. 35. *Statui SACRUM NUMINIS vestri ORACULUM sciscitari.*

Hæc pauca è permultis. At, dicat aliquis, hæc Ethnicis Imperatoribus adulantis elogia Ethnica sunt. Audiamus igitur ipsos Imperatores Christianos de semetipsis ita loquentes. Ita enim Theodosius & Valent. Codicis Justin. lib. 1. Tit. 2. C. *Neminem ab Angariis, loquuntur: Cum ad felicissimam expeditionem NOSTRI NUMINIS omnium provinciarum per loca, &c.*

Et lib. I. tit. 2. *De navibus & embola; C. Jubemus, habent: Nec si COELESTE contra proferatur. ORACULUM, sive annotatio sit DIVINA, pragmatica sanctio providentissimæ legis regulas excusare debet.*

Item lib. XII. tit. 58. *De Cohortalibus, ita C. si quis ex grege. ita Honorius ac Theodosius: Indultum nostræ majestatis ORACULUM Amplissimæ tuæ sedi offerat allegandum.*

Imò eodem titulo, lege, *Quicumque charitas, ita habetur: Pœna proposita his, qui contra STATUTA COELESTIA crediderint suscipiendos aliquos.*

Nec ita mirum ipsos propiori ad Ethnicismum accedente ævo tali modo locutos fuisse; cum etiam, lib. VIII. tit. 49. *De Emancipationibus, sic loquatur Imperator Anastasius: Supplicationibus porrectis mereri super hoc DIVINUM ORACULUM.*

Verum hæc similiaque eruditioribus non ignota sunt. Quapropter hîc finiam, ne nimis affectate, ac præter necessitatem,

tem, exempla atque auctoritates copiose congerere velle videar.

Videmus igitur ex hac posteriori Dissertatione, perdurasse Ethnicorum *ἠθνησία*, usque ad extirpatum penitus Gentilissimum; ac fere quandiu ritus Ethnici perdurarunt. Qui ut sensim in urbibus (maxime majoribus) deleti sunt: sic tamen inter paganos [à quibus & illud nomen inter Christianos, designandis illis qui Ethnicismo extra urbes, in pagis, vicis, ac villis inhærebant, permansit] ipsius reliquæ diu permansere: illiusque veteris fermenti *λείψανα*, diu admodum, etiam inter ipsos Christianos, retenta fuerunt: uti ex cap. IV. V. VI. & VII. Dissertationis meæ de Divinationibus Idololatricis (uti & aliunde) clare patet.

C A P U T VII.

Catalogus ἠθνησίων, sive Oraculorum, quæ cum antea, tum post Salvat. nostrum Christum natum vel exorta fuerunt, vel perdurarunt: quatenus id ex Scriptoribus antiquis liquet.

UT autem lector meus faciliore labore perlustrare queat, quot Oraculorum officinis (quas Operta Latini, *ἠθνησία* commodius Græci, appellarunt) orbis terrarum jam olim repletus fuerit; catalogum illorum hîc brevem adornare volui; quem pene trecenta numero Oracula comprehendere reperiet.

Incipiam itaque ab *Opertis* Apollinis; ut quo nullus inter Gentilium Deos plura templa fatidica, aliasque Oraculorum sedes, unquam possedit, plurave Oraculorum Responsta reddidit: quamvis Æschylus illa Jovi attribuere videatur. Is namque

que in Tragoedia ἱερείας, quæ Latina lingua *Sacerdotes* (ut Macrobbii verbis utar) inscribitur, ita loquitur:

Στίλλειν ὄπως πάχιστα. πάντα γὰρ πατήρ
Ζῶς ἐγκαθ' ἑλοξία θεοπίσματ'.

*Mittere quam ocissime. Ista namque pater
Jupiter immittit (seu suggerit) oblique respondenti
[Apollini] Oracula.*

Et alibi :

Πατρὸς προφήτης ἐστὶ λοξίας Διός,

Oblique respondens [Apollo] Patris Jovis est propheta.

Quique Harpia apud Virgilium libro tertio Æneidos :

*Quæ Phæbo pater omnipotens, mihi Phæbus APOLLO
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.*

Verum ut ad Oracula ipsa, ac quidem aliquali ordine Alphabetico, progrediar; fuerunt ista Oraculum Apollinis in Abis, ut testantur Hesychius, Pausanias, Stephanus, Philostratus & Strabo.

— in Ægis, in Cilicia; de quo alicubi Basilus.

— in Ægypto. videatur Herodotus lib. 1.

— in Alpibus; Rufinus lib. X.

— in Aphyte Pallenes, in Thracia. Strabo lib. 17.

— Dini in Lycia, per pisces; Atheneus lib. 8.

Apollinis, porro, Archegetæ, apud Chalcidenses. Thucid.
lib. vi.

— Bajani, in Italia, Capitolinus in Balbino.

— Belis, seu Beleni, in Aquileia: Herodianus lib. 8.

— Apud Branchidas, Milesiorum: Macrobbius, Strabo, &
alii. Quod tamen postea fuit Apollinis Didymæi.

Ἀἰῶνι;

Actæi; (sicut & Dianæ simul id fuit) ad Adrasteam: Strabo lib. 13.

— ejusdem (ut videtur) & in Zelea urbe: Strabo, ibid. Carnei, in Laconibus. Pausanias lib. 2.

Apollinis, apud Cærites in Etruria: Livius lib. 22.

Clarii apud Colophonios Max. Tyrius. Pausanias, Aristides (de suo tempore,) alii.

Chomæi in Arcadia: Ammianus lib. 23.

(Per capras, Delphis: Strabo lib. 9.)

Corypei: Nicander in Theriaca: *Μαυσειᾶς κορυπαῖς ἐθήκατο, ἃ ἴμιεν ἄνδρων.*

Corinthi, apud Messenios. Paus. lib. 4.

Corythi, apud Tegeatas in Arcadia id. lib. eod.

Cyrrhæi, in Cyrrha: Statius Theb. *Hæc Tenedon Cyrrhamque dies &c.* ad quæ Lucretius: *In Cyrrha tantum prospera dabantur Oracula. Nam cui exitum imminabat, taciturnitate templi damnabantur.*

Daphnæi, ad Antiochiam Syriæ; notissimum.

Delphici, seu Pythii, nulli non veterum memoratum.

Deli in insula Delo; unde Lucanus:

Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra. vide & alios.

Didymæi, apud Branchidas (de quo tamen jam supra) Strabo lib. 9. 14. 17. item alii.

Apollinis Diradiotis, apud Argivos. Pausanias in Corinthiacis.

Eutresitæ: Stephanus in Eutresi . . . . ἀφ' ἧς Ἀπόλλων Εὐ-
τρησησίτης καὶ ἱεροὺν αὐτῆς, ἔμαντεῖον ἐνδοξότατον

Gergythii, in Troade. unde & idem Stephanus: Γέργυθις πό-
λις τρωϊκῆς . . . . ἀφ' ἧς Γεργυθία ἢ Γεργυθολόγος Σι-
βύλλα, ἧτις ἐπιτύπωτο ἐν τῷ νομίσματι τῆς γεργυθίαν αὐτῆς
πᾶσι ἐν ἡσφίνξ, ὡς φλέγων ἐν Ὀλυμπιάδων πρώτῃ ἐν δὲ
τῷ ἱερῷ τῆς Γεργυθίης Ἀπόλλωνος Σιβύλλης φασὶν εἶναι τίφον.

Grynæi, in Æolide: idem Stephanus, Strabo, alii.

Heliopolitani, in Syria feu Phœnicia. Lucianus de Dea Syria: Macrobian. Saturn. lib. 1.

Hierei, ad Meandrum inter Phrygiam & Lydiam. Livius lib. 38. c. 12. 13.

— ad Hyblam, in Sicilia; ubi & Galeotæ vates. Pausanias lib. 5. Athenæus lib. 15.

Hyperborei, apud Agathyrsos: de quo Servius, ad lib. 4. Æneidos.

Hysii, in Bœotia; ubi fons fatidicus. Paus. in Bœoticis.

Ismenii, Thebis in Bœotia. Max. Tyrius. Herod. lib. 8. Pausanias in Messeniis

Ischnæi, in Macedonia. Hesychius.

Lycii, in Xantha: Max. Tyrius.

Myrinæi, ex piscibus; in Troade, seu Polius Lycia (in fonte Curio. Ælianus Histor. Anim. lib. 12. Plinius lib. 32. Athenæus lib. 8.

Apoll. Myricæi. Scholiastes Nicandri.

Mystæ. Artemidorus lib. 2. sub finem.

Orobii, quod Orobiæ tamen idem est cum Selenuntio; nisi Strabo (lib. X.) hic aliter explicandus sit.

Oropæi, in confinio Atticæ ac Bœotiæ; sive ad Oropum in Attica. (Strab. lib. 9.) ubi & in Psaphi Amphiarai Oraculum fuit: & in Græa quoque.

Patarei. Mela lib. 1. Servius, Ovidius, Herodotus.

Pythii: quod tamen idem cum Delphico.

Parnassæi: quod & forsitan idem cum Pythio. quamvis plura ac sibi admodum vicina cum ibi tum alibi fuerint

Ἰεσηεα: sicut tam ex Cyrhæo, quàm quidem & ex aliis in sequentibus patebit.

Parnopii. Pausanias in Atticis, plus semel.

Pergameni. Homerus Iliados V.

Ptoi, in Bœotia. Herodotus, Paus. Plut. Lycophron.

Philesii. Arnobius lib. 1. Macrobian. Saturnal. lib. 1. c. 17

Sarpedonii, in Cilicia : ubi & Dianæ Sarpedoniæ Oraculum.

Zosimus, Basilius de Thecla.

Selenuntii. quod tamen idem cum Orobiorum videtur. Strabo initio lib. X. Ac vide quæ suprà de Orobio dixi.

Apoll. Soractini: quod tamen non nisi in probanda facti (hujus illiusve veritate, &c. consistebat. Strabo lib. V. Virgilius lib. II. Servius, Plinius. Forfan & similis quasi Oraculi probatio fiebat in Castabalis, per fœminas Sacerdotes : de quibus idem Strabo, lib. XV. ubi plura de Magis, quibus Cappadocia abundabat, tradit.

Spondii, seu Spodii, Thebis. Pausanias in Bœoticis.

Sinopenis. Auctor *ῤησομαθίας* ad Strabonem. *Ἦν ἐν Σινώπῃ Ἀπόλλωνος μαντεῖον, ὅθεν Διογένης τὸ ῤησομὸν ἔλαβεν, ἵνα ὠφεληθεῖν τὸ νόμισμα.*

Sminthii, in Troade. Strabo lib. V. Macrobius lib. I. cap. 17. aliique.

Syrii. quod tamen forfan Apoll. Heliopolitani in Syria.

Themenitidis, Syracusis. Suetonius in vita Tiberii, cap. 74.

Triopii. Herodotus lib. I.

Thymbræi. Servius (ad verba Virgilii hæc, *Da certam Thymbræe domum*,) alii *Thymbram locum in Delo Apollini consecratum volunt.* At vide ipsum Virgilium.

Apollinis Tegyræi, in Bœotia. Plutarchus, in Pelopida & alibi.

Telmessii, in Caria. Stephanus, item Plutarchus de Tranquill. animæ.

Thyrxæi, in Cyaneis ad fines Lyciæ. Pausanias in Achaicis.

Teneri, quod tamen idem forte, cum Ptoi montis. Lycophron.

Xanthi. Lucianus Bis accusato.

Jovis Ammonis, in Lybia. Curtius, Strabo, alii.

— Beli, Apameæ in Babylonia. Xiphilinus Caracalla.

— Beli, in urbe Babylone. Herodotus lib. I.

- Beli, in Ægypto. Herod. lib. I.
- in Didymis Jovis simul ac Apollinis.
- Dolicheni, apud J. Sponium, (in Miscellaneis eruditæ antiquitatis) hoc modo:

DEO. DOLICHENIO

OCTA PATERNVS. EX. IVSSV. EIVS. PRO. SALVTE
SVA ET SVORVM.

- Dodonæi : quod cunctis pene scriptoribus memoratum.
  - Fulgurantis, in Bœotia : Strabo, lib. 9.
  - Ismenii, Thebis. Herodotus, Euterpe.
  - in Meroë. Herodotus lib. 2.
  - Nicephorei, prope Antiochiam. Spartianus, in Hadriano.
  - Olympii, in Elide : Strabo, Lucianus, Plutarchus, Herodotus.
  - Omolii, Thebis, Suidas.
  - Panomphæi, (quod forsan idem cum Olympio, quod Jovis Olympii Pifis, in Elide erat) Paus. Strabo . . .
  - Pistoris, Lactantius, lib. 1.
  - Philii, prope Antiochiam. Eusebius & Rufinus, hist. Ecclesiastic.
  - Thebani in Ægypto. Herodotus, Euterpe.
  - Æsculapii, Ægis in Cilicia. Basilii in Sanctam Theclam, lib. 2.
  - ad Apolloniam. Dion. Cassius lib. 41.
  - in Alpibus Rufinus lib. X.
  - in Coö. Orig. contra Celsum, lib. *ως κ' αὐτὸς*
*ὡς δὲ λέγει Ἀσκληπιὸν βεργατέοντα, ἔτα μέλλοντα προσέ-
γοντα, ἔλαις πόλεσιν ἀνακειομένοις αὐτὰ, οἷον τῆ Τελέκη,
κ' τῆ Ἐπιδάυρω, ἔ τῆ Κω, κ' τῆ Περγάμῃ.*
- Oracula igitur quoque præterquam in Coö, reddebat

Æscu-

Æsculapius in Epidauro. Basil. Orig. & Paus. in Corinthiacis.

— Pergami. Orig. Basil. Paus. Philostratus, lib. IV. cap. 3. Aristid. Or. Sacr. 4.

— Romæ, in insula Tiberina. Insc. Grut.

— in Triikka. Orig. contra Celsum.

— ad Pœmenum in Mysia. Aristid. Orat. Sacr. 4.

Mercurii Acacesii Paus. lib. 8. Stephanus in Ἀλυχμῆ.

Agorei, Patris Achaicis. Paus. in Atticis.

Mercurii & Hecates, in Patris. Paus. 8.

Bacchi, Liberi, seu Dionysii.

— in Thracia, apud Satras. Herodotus, lib. 7.

— ibidem, Libethriis. Paus. Bœoticis.

— apud Liguræos (ibidem). Macrobius, Saturnal. lib. 1. cap. 18.

— ad Hæmum. Eurip. Alceste.

— ad Pangæum, Strabo lib. 7. Herod. lib. 7.

— apud Amphiclenes, Vates & Medicus per insomnia. Paus. in Phocicis.

Ægoboli templum & Sacra, apud Thebanos. Paus. Bœoticis.

Martis, apud Satras. Herodotus Polymnia.

— in Thracia (apud Asiaticos). Herod. lib. eod.

— in Maliera, sive Tiora, apud Aborigines Dion. Halicarn. lib. 1.

— in Ægypto. Herod. Euterpe.

Herculis, in Ægypto. Herod. lib. 2.

— Athenis, in Cynosargis. Suidas.

— Buraici, in Achaia. Paus. — —

— Gaditani. Mela, lib. 3. Silius, lib. 3. 13.

— Tiburtini, prope Romam, Tiburi; cunctis notissimum.

Somnialis. apud Mesopotamios in monte *Sambulos*: qui, tempore statuto per quietem, monet sacerdotes. Tacit. lib. Annalium 12.

Somnialis itidem Romæ, sub titulo tamen *Victoris*, ab Octavio Herennio dedicatum. ad quod an non referendæ sint sequentes hîc inscriptiones, videant eruditi.

Prima earum sic occurrit apud Reinesium, classe X. num. 4.

V. F.

CVLTORES. HERCVLIS
SOMNIALIS. DECVRIA. I
DIS. MANIBVS. &c.

Secunda apud Sponium, in Miscellaneis eruditæ antiquitatis, pag. 100. n°. LXIII. ita habet:

V. F.

CVLTORES. HERCVLIS
SOMNIALIS. IN victi . . . .
DIS. MANIBVS. SIBI. ET
POSTERISQVE. SVIS. II. QVI
INFRA. SCRIPTI. SVNT
Q. CAECILIVS. Q. GALLV
CELLANVS. T. FABIVS
L. ATILIVS
SEX. SCVTARIVS.

Herculem vero per infomnia Responfa dedisse, suaque adeo habuisse templa Fatidica, minus mirabuntur illi, qui observarunt & Ifidem, & Osirim, & Serapim, & plures alios Deos (imo pene innumeros) per infomnia Responfa Fatidica reddidisse. Id namque ex Pausania, Tacito, Arriano, aliisque pluribus abunde docemur.

Quid

Quid quod illud non solum in statuis Deorum, verum & in ipsis Ægypti filiis per Danaidas interemptis, superstitiosum vulgus locum habere voluerit? si veteri in Persium Scholiastæ sit fides habenda. Ita namque ille, ad versus hos, Satyra ipsius secunda comprehensos:

— — — nam fratres inter ænos,
Somnia pituita qui purgatissima mittunt,
Præcipui sunt, sitque illis aurea barba,

hæc sequentia habet: *Acron tradit, quod in porticu Apollinis Palatini fuerunt Danaidum effigies, & contra eos sub divo totidem equestres filiorum Ægypti. Ex iis autem statuis QUÆDAM dicebantur postulantibus per somnium dare Oracula. Non quædam simpliciter: sed, ut bene ad Persium animadvertit magnus ille Casaubonus, quædam inter illas magis vera ac bona, quam aliæ vel cæteræ.*

De Dis id tamen clarius patet. Unde toties ex visu (id est apparitione vel simplici, vel, quod potius rear, adjuncto simul monitu aut jussu) *aræ ac statuæ, atque alia quoque monumenta, Dis sacrata fuerunt erecta aut ædificata. Ut, ex. gr. apud Gruterum, Pag. 2. num. 12. PRO. SALVTE &c. EX VISV DEAE. VALENTIAE. pag. 60. 2. VISV IVSSA POSVIT. vel ut pag. 70. 7. & 130. 11. VISV MONITVS. plurimisque aliis inscriptionibus simpliciter EX VISV.*

Ad *jussa* tamen & *monita* Deorum hæc sequentia magis spectare videntur; quæ ex eodem Gruteriano Thesauro, ita habent, ex. gr. pag. 1015. 8.

SVMMANO. VISO. ADMONITA

EX PRAECEPTO. &c.

102. SPEI. ARAM. SOMNIO. MONITVS
 62. 9. SILVANO. SOMNIO. MONITA
 80. 2. NEMESI. SOMNO. ADMONITVS. POSVIT
 40. 6. DIANAЕ. IVSSV. IPSIVS
 16. 5. I. O. M. IVSSA
 12. 5. item 16. 12. EX. IVSSV. I. O. M.
 64. 9. IMPERIO. DOMINI. SILVANI
 ARAM. SILVANO. &c.
 91. 2. MATRONIS. HAMAVEHIS
 EX. IMPERIO. IPSARVM
 82. 5. ISIDI. SACRVM. EX. MONITV. EIVS. &c.
 — ARAM. IOVI. FVLGVRATORI. EX
 PRAECEPTO. DEORVM. MONTENSIVM.

Uti & apud Reines. l. 10.

— IMPERIO. VENERIS. FISICAE. I. O. M.

Sic quoque apud Græcos (Grut. XXI. no. 1. Rein. Cl. I. 113.]

ΚΑΤΑ ΚΕΛΕΤΣΙΝ ΘΕΟΥ &c.

uti & pag. XXI. 12. . . . .

Δ Ι Ι Π Α Τ Ρ Ι Ω

EX. ORACVLO.

& alibi,

Θ Ε Α Ι Δ Ι Ν Δ Τ Μ Ε Ν Α Ι

DEAE. DINDYMENAE

EX. ORACVLO

Cybeles nimirum, aut saltem Fanaticorum in ipsius Templo degentium.

Ac postremo, pag. 83. 7. (ne plura, præter necessitatem addam.)

ENDEVELLICO. SACRVM
EX. RELIGIONE
IVSSV. NVMINIS.

Quamvis autem asserere minime velim, omnia aut plurima monita, jussa vel *Responsa*; hic ex inscriptionibus antiquis adducta, pro *monitis jussis ac Responsis* ex stans Oraculorum sedibus (seu per *visa*, seu per *insomnia*, seu denique aliter) fuisse prolata; videre tamen, meo judicio, non obscure queamus, non frustra de hoc Oraculorum genere tota volumina fuisse conscripta. De quibus itaque Tertullianus, libro de Anima, in hunc modum loquitur: *Nam & Oraculis hoc GENUS stipatus est orbis. Ut Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum; Sarpedonis in Troade, Trophonii in Bœotia, Mopsi in Cilicia, Hermiones in Macedonia, Pasiphaæ in Laconica. Cætera cum suis originibus & ritibus & relatoribus, cum omni deinceps historia somniorum Hermippus Beritensis quinone voluminum satiatissime exhibebit.*

Verum tempus est, redeamus denuo ad nostrum Oraculorum catalogum, atque incipiamus à modò nominato Amphiarao. Erat igitur Oraculum Amphiarai, in Attica, testibus Herodoto, Pausania, Strabone lib: 9. ac Philostrato.

Orac. ejusdem & apud Oropios; de quo Tertullianus.

— Augusti Cæsaris, Romæ. Prudentio teste. . . .

— Amphilochi, in Mallo Ciliciæ, ut Pausanias habet in Atticis, ac Lucianus. . . .

— Amphilyti: Aristide; in Oratione Sicula primâ.

Antinoi, in urbe Antinoia. Hieronymo teste.

— ejusdem Antinoi pluribus aliis in locis, sicut & Hephæstionis : de quibus statim.

M. Antonini Cæsaris per insomnia: apud Capitolinum.

Amphilochi in Ætolia. Aristides Orat. in Bacchum.

Apidis, in Ægypto habent Ælianus, Strabo, alii.

Apollonii Thyanæi. Justinus (vel qui ejus nomine abutitur)

in Quæstionibus ad Orthodoxos IV. 24.

Aristæi, in Bœotia. Gregor. Nazianz.

Autolici in Sinope. Strabo, libro 12.

— in Averno, apud Cimmerios. Strabo, lib. 5.

— ad Aornum Thesprotiæ. Paus. in Bœoticis.

— in antro Citheronidum . . . . .

Bacidis & Musæi. Herod. Urania. Hoc tamen dubium.

Beleni. Herodianus, lib. 8.

Branchi. Lutatius, ad illa Statii; *Patrioque æquatus honore Branchus*. Terent. de Metris.

Bendidium, in Thracia, (Dianæ Oraculum.) Lucianus.

Besæ Dei, ad Abydum Thebaidis. Amm. Marcellinus, lib. 19.

Cabirorum, in Bœotia. Herod. lib. 3. Athanasius de Incarnatione.

Carmeli Dei. Tacitus Histor. lib. II.

Calchantis, in Driio, Dauniæ in Italia. Strabo lib. 6.

Cœlestis Virginis, in Africa. Tert. Apul. Augustinus; (qui lib. 2. de Civ. Dei: *Quam alii Venerem, quidam Junovem, alii Cererem esse volunt*) Capitol. in Per-tinace.

Clitumni Dei, in Italia. Plinius lib. VIII. epist. 8.

Cenci, apud Getas (temporarium, ut sic loquar) Strabo lib. 7.

Curetum Oraculum. Heliod. Bibliothecæ, lib. 3.

— in Cilicia plurima Oracula. Plut. de Oracul. defectu.

Dianæ

- Dianæ in Ægypto. Herodotus, Euterpe.
- Persicæ in Castaballis Ciliciæ. Jamblich. sect. 3. de My-
steriis.
- Ephesiæ. Strabo, Lucianus.
- Delphis (cum Apolline) Strabo . . . .
- Sarpedoniæ, in Cilicia. Strab. lib. 14.
- Deorum Subterraneorum, supra Meandrum. Pausanias
in Phocicis.
- Draconteum, in Arcadia. In Hemerii fragmentis: quod
ipsius tempore adhuc perdurabat.
- Dormientium, seu per somnia, in Anariaca. Strabo
lib. II.
- Dearum Matronarum. Grut. Inscr. pag. 91. n°. 2.
- per Dracones, in Lavinio: ubi sacer Junoni Argolidæ
lucus. Ælian. Hist. Anim. lib. XI. c. 17.
- per Dracones Apollini sacros, in Epiro: ibid. & 2.
- Drymachi. Athenæus. lib. 6.
- Orac. Empedoclis, in Bœotia (in specu.) Gregor. Nazianz.
- Empedotimi, ibidem. teste eodem; & Scholiaste in
Steliteutica.
- Erynnium Oraculum. Herodotus lib. . . .
- Orac. Fauni, in Italia. Virgilius, lib. 7.
- per infomnia. Tertullianus . . . .
- Fortunæ Prænestinæ, prope Romam. notissimum.
- Antiatinæ (seu Fortunarum) itidem in Italia.
- Fons veridicus Castaliæ, Delphis. Pausanias, Sozo-
menus.
- Cassotis, ibidem. Pausanias.
- Castaliæ ad Daphnem Antiochiæ. Sozomenus, alii.
- Veridicus ad ædem Cereris. Paus. in Achaicis.
- in Bœotia. Paus. in Bœoticis. . . .
- Aqua Cyanea, Thyrxei Apollinis: quod Oraculum
tamen jam supra notatum.

- Fons Limyræ, per pisces, (ad Limyram urbem). Plinius lib. XXXI. c. 2.
- Veridicus, apud Oropios, prope Amphiarai Oraculum. Paus. in Atticis.
- Fontes Tamarici, in Cantabria. Plin. XXXI. c. 1.
- Orac. Gerionis, juxta Patavium. Suetonius . . . .
- Glauci, in Bœotia. Paus. in Bœoticis.
- Glauci Delphis.
- Glyconis Dei. Lucianus Pseudomante.
- Baalzebub, in Ekron, apud Israelitas Idololatrias (inter quos forsan & alia fuere) 2 Regum c. 1.
- Orac. Hecatis, in Patris . . . .
- Hephæstionis, multis in locis, sicut & Oracula Antinoi.
- Hermiones, in Macedonia. Tertullianus . . . .
- apud Hermutos, ex tauro. Macrobius lib. I. Saturn.
- in Hypatis, Paus. in Eliacis.
- Inus (Ἰνύς) fanum & Oraculum in Laconica: Paus. in Laconicis.
- Aqua fatidica. idem ibidem.
- per ignem in Affyria (sive in Ardibagenum regione) de quo ita Procopius libro I. τὸ μέγας πυρεῖον ἐνταυθὰ ἐστίν, ὃ σέβονται Πέρσαι θεῶν μάλα καὶ ἔδὲ τὸ πῦρ ἀσβεστον φυλάσσοντες μάλα, τὰ τε ἄλλα εἰς τὸ ἀκριβὲς ἐφοροῦσιν, καὶ μαλίστ᾽ εἰς τὰ πεπραγμάτων τὰ μέγιστα χρῶσιν.
- Aliud πυρεῖον, quod in India fuerit, describitur à Benjamine Tudelensi, in Itinerario: modo is circa istud fidem mereatur.
- Ifidis. Grut. Inscript. pag. LXXXII. 5. Juv. Sat. VI.
- Tithoreæ, in Phocide, per insomnia. Paus. in Phocicis.
- Junonis Acceæ. Herodotus, lib. 8:
- Acrææ, prope Corinthum. Strabo, Paus.
- in Nyfa. Strabo, lib. 14.

- Aqua & Oraculum Cereris. Paus. in Achaicis.
- Orac. Latonæ, in urbe Buti apud Ægyptios. Herod. Strabo.
- Lacuna, in Apollinis Clarii specu : cujus redduntur (teste Plinio) mira Oracula, bibentium breviorē vitā.
- Laji. Herodotus.
- Leucotheæ, apud Moschos, in Colchide. Strabo, lib. II.
- Luni Dei, in Carris. Strabo, lib. 12. Spartianus in Caracalla.
- Orac. Machaonis, Gereniæ in Laconica. Paus. Lacon.
- apud Messenios, ex tauro. Paus. in Messeniicis.
- Memnonis in Ægypto. Tacitus, Lucianus, alii.
- Minervæ, ibidem. Herodotus, Euterpe.
- Minervæ Fatidicæ. Reinesii Inscr. Classe. I. 128. Stephanus de Urbibus.
- Mnesthei, in Hispania. Strabo lib. 3.
- Montis Æthnæ. Paus. in Laconicis.
- apud Moschos, in Colchide : Herodotus. de quo tamen videndum, an non idem sit cum Leucotheæ Deæ, an vero Phryxi.
- Mycenis. Seneca Thyeste. . . . *hinc orantibus Responſa dantur certa, &c.*
- Mopsi in Cilicia ; de quo ita Lutatius ad Statium : *Mopsus Apollinis & Mantus filius, Teresia nepos, tanta augurandi gloria fuit ; ut post mortem ei TEMPLA dicata sint ; à quorum adytis sæpe homines RESPONSÆ accipiunt.*
- Orac. Neptuni, in Delphis. Paus. in Bœoticis.
- in Calauræa. Paus. Corinth. & Phocicis.
- Nemeſeon Smyrnenſium per infomnia. Aristides. Orat. 4. Sacr.
- in Narbaca, apud Hyrcanos. Strabo, lib. 17.
- prope Neocæsaream, in Ponto. Greg. Nyſſenus.
- Netonis, (*Tauri*) in Heliopoli. Macrob. Sat. lib. I.

- Noctis, in Attica. Paus. Atticis.
- Nympharum Sphragitidum. Paus. in Bœoticis, Plutarchus in Aristide.
- Nympharum in Antro Corycio . . . . .
- Orac. Orphei ad Hæmum. Sophocles Alcestide, v. 967.
- Orphei caput, in Lesbo. Philostratus, lib. IV. c. 4. item in Philoſtete.
- Orac. Panis, in Delphis Paus. Phocicis . . . . .
- Cella, per insomnia, in regione Corinthiaca. Paus. . . . .
- apud Pisas. Statius, lib. III. Thebaidos.
- Panis *Λυτμείς*, in Arcadia . . . . .
- Palicorum, in Sicilia. Macrobius Saturn. lib. V. Virg. lib. IX. Stephanus in *Παλική*.
- Pasiphææ, in Laconica. Tertullianus, Cicero, Plutarch.
- Phryxi, in Colchide, in Mophica regione. Strabo, lib. II.
- Plutonis, in Nyssa (uti & Junonis simul.) Strabo, lib. XIV.
- Polemacritis (Machæonis filii) in Corinthiaca regione. Paus. Corinthiacis.
- Orac. Rhesi. Euripides in Rheso, v. 970. &c. vide & Bacchi ad Pangæum.
- Rhetræ, apud Lacedæmonienſes. Plutarchus . . . . .
- Orac. apud *Sagram*. Ælian. lib. XI. c. 10. Histor. Anim.
- Sarpedonis, in Troade. Tertullianus . . . . .
- Serapidis. Alexandria, Tacitus, Arrianus, alii.
- Serapidis Canobiticum. Strabo, lib. XVII.
- Saturni, in Delphis. Paus. . . . .
- Saturni Alexandria. Flavus Josephus, Ruffinus.
- *Senæ*, in mari Britannico. Mela, lib. III. c. 6.
- ad Scotufam, in Theſſalia. Strabo, lib. IX.
- ad Stygem, prope Cumas, in Italia. Strabo, lib. V.
- Sphingis, in Ægypto. Paus. in Bœoticis.

- Sibyllarum, apud Romanos; seu Libri Sibyllini.
- Sirix Deæ, Lucianus.
- Sylvani. Grut. Inscr. pag. 874.
- Syrrhæ, inter Myra & Phella. Æl. lib. VIII. cap. Hist. Anim.

- Orac. Terræ, seu Telluris, in Delphis. Paus. . . . .
- Ægiræ. Plinius, Paus. in Achaicis.
  - in Olympia, seu Pisis. Paus. Eliacis.
  - Themidis, in Delphis: *Cum regna Themis, tripodesque teneret.*
  - in Tenero. Pindarus, Ode. 2. ἴτε παρ' μέλιαν, &c.
  - Teresiæ, Orchomeni. Plutarchus, Paus. . . . .
  - Trophonii, in Lebadia. Paus. Plut. Aristoph. alii.

Orac. Veneris Aphacitidis (sive in Aphaca.) Eusebius, Zosimus, Zozomenus.

- Ven. Gazensis. Marcus, in vita S. Porphyriionis.
- in monte Libano. Lucianus de Dea Syria.
  - Cœlestis. Artemidorus. τὴν Ἀφροδίτην &c.
  - Paphiæ, in Cypro. Tacitus lib. 2. Histor.
  - apud Vejentinos, in Italia. Livius.

Vaticani Dei, in agro Vaticano. Gellius, lib. 16. c. 17.

Ulyssis. Zetzes, ad Lycophr. ad verba, μάινιν δὲ νεκρῶν εὐ-
ρυτρῶν, &c.

Zamolxeos (suecessorumque ipsius) apud Getas. Strabo, lib. 7.

Hic nimirum utcunque habemus istorum Oraculorum, quæ per terrarum orbem antiquis temporibus dispersa, ad nostram pervenere notitiam. Longe plura olim extitisse nullum dubium est: quod cum ex Hephæstionis, Antinoi, Mopsi, aliorumque pluribus in locis simul ædificatis *ἱερῶν τοῖς*, tum ex aliis indiciis, Nemeseos, Matronarum, Deorum Montensium, aliorumque plurium satis clare apparet; præterquam quod ob plurimos veterum scriptorum malignitate temporum, amissos, plurimorum quoque memoria interierit. Solus

lus enim Hermippus (uti supra ex Tertulliano vidimus) quinque volumina illorum descriptionibus repleverat : ne quid de Porphyrio & aliis addam.

Si nunc quoque consideremus, quot numero Oracula seu *Ἀεθήσια*, in unica quandoque vel Regione, vel Provincia, vel Regno, vel denique in eadem urbe aut vicinia ejus, fuerint, videbimus inter plusquam ducenta ac quinquaginta, quorum memoria ex antiquis scriptoribus restat, in unica Peloponneso, ultra viginti quinque; in parva illa Bœotia (in qua, teste Plutarcho, antiquis temporibus, ipsumque antecedentibus, longe plura fuerant) ultra quindecim in, & circa Delphos, vel tempore vel locis distincta: ac plura etiam in Attica, in Cilicia, in Troade. (imo & ipsa in Italia, ibique in & circa urbem Romam); in Caria, in Lycia, in Ionia, aliisque mundi regionibus, sibi admodum vicinis.

Nec dubito, si cuncta nobis à Scriptoribus Græcis, Latinis, aliisque indicata ac descripta fuissent ac restarent Oracula, seu per insomnia (quibus totus orbis, teste Tertulliano, quondam stipatus erat) seu per versus, aut verbis nulli metro inclusis, seu per nutus, seu per sortes, seu per animalia bruta (boves, pisces &c.) seu per alia quæcunque tandem media vel instrumenta, millena numero illa fuisse, nos fore comperturos.

Ac quamquam Græciæ atque Asiæ minoris populi circa ista quammaxime insaniisse videntur (forfan inde, quod ipsorum *Ἀεθήσια* curatius magis à scriptoribus memorentur:) attamen si quis itineris initium capiat à Gadibus, atque ita Africæ oram legens, per Ægyptum in Syriam ac Chaldæam transeat, hincque oram Ciliciæ percurrat, atque ita per Pamphiliam ac Lyciam, Cariam & Ioniam ad Troada penetret, atque inde iterum pergat trans Pontum (regionem,) & Galatiam, & Cappadociam, usque in Colchida; hincque rursus transeat per Chersonesum vicinasque regiones in Thraciam; inde porro
in

in Macedoniam ; atque ita proficiscatur per Thessaliam in Bœotiam, & in Atticam ; indeque pertendat in Peloponnesum ; istaque peragrata , inde iterum redeat per Isthmum in Phocida ; hincque per Epirum ac Thesprotiam , lustret simul Illyricum , ex eoque solvens in Italiam , transeat simul Siciliam ; atque hac perlustrata , rursus per Italiam trans Alpes pertendat usque in Britanniam (ne interjacentes regiones nominare necesse habeam) atque ita fere usque ad ultima Thule ; ubique reperiet unum plurave hujus illiusve Dei vel Deæ (si non & plurium simul) Oracula , illorumve Responsa æque superstitione petita , quam vafre superstitionis reddita. Ne quid de cæteris mundi plagis loquar.

Hoc interim verum esse lectione comperio ; multa subinde Oracula interiisse , multa de novo fuisse exorta ; atque in una eademque regione , imo uno eodemque aliquando in loco [ex. gr. Delphis ; ubi nunc Telluris , aut Telluris ac Saturni simul , nunc Neptuni , nunc Panos , nunc Apollinis , quin & Apollinis ac Bacchi simul , extitisse perhibentur ; donec tandem ad unicum Apollinem devoluta sint] id accidisse. Ex quibus quidem non omnia , sicuti Delphico contigit , subsequitis temporibus , post bella , incendia , aliasve ruinas , denuo instaurata fuerunt : postremisque Gentilismi temporibus , eove saltem in interitum ruente (Christo Salvatore nostro , jam per Evangelii lucem , Ethnicismi tenebras magis magisque discutiente) longe plura interciderunt. Ac quamvis alia subinde de novo exorirentur quædam , aliaque ex veteribus ruinis denuo repullularint , id tamen non ita crebro factum fuit , quam quidem antiquis temporibus ; quum neque Philosophia , nec , ut tandem , Christianismus verique Dei cultus hominum mentes veritatis radiis magis magisque illuminarent , huicque Ethnicismi fundamenta , cum illisque pravas illas superstitiones sensim quidem , at penitus , in præcipuis Orbis partibus subrueret.

Quæ tamen minus perdurarunt videntur illa fuisse, quæ à Regibus ac Principibus (Alexandro, Adriano, aliisque) deliciis suis, ne dicam catamitis, aliisque (quantumvis in multis locis simul) exstructa fuerant. Videnturque ista sponte ac brevi intercidisse, vel sensim exaruisse, quum jam adulatio in istos principes cessaret [quod & in illis Regibus ac Principibus locum habuit, quibus ista ab aliis erecta constituta fuerant:] vel sub secutis Cæsaribus, ad quos nihil illa pertinebant, sumptus atque impensæ non amplius contribuerebantur: sed contra etiam ad alia jam infunderentur illa, quæ ipsorum cultui ac ministeriis à dedicantibus, seu consecrantibus destinata fuerant. Quibus denique & in cæteris Oraculis accedebant causæ in utraque mea Dissertatione (imprimis vero priori) memoratæ: ob quas tandem exaruerunt, atque in totum interierunt.

De Statua Simoni Mago erecta.

SUMMARIUM.

1. *Baronii, Hammondii, & Spencersi opinio (contra Ciacconium,) de statua Simoni Mago, ut prætenditur, erecta.*
2. *Iustini Martyris de hac statua assertio examinatur; uti & illa de Simoniana Secta.*
3. *Inscriptio in insula Tiberina reperta consideratur; itaque occasione de statuâ Romanorum nonnulla afferuntur.*
4. *De relationibus in numerum Deorum agitur.*
5. *An Iustini testimonium hic valere debeat.*
6. *Examinatur Irenæi de hac statua traditio.*
7. *Tertulliani,*
8. *Augustini,*
9. *Epiphani.*
10. *Disquiretur an credibile sit, ei post mortem tam ignominiosam &c. statuam fuisse, (ac quidem per tales ut perhibetur) erectam.*
11. *Quantula in estimatione fuerint Judæi ac Samaritani tempore Tiberii, Claudii &c. ostenditur.*
12. *Hac data occasione agitur de Chresto Suetonii; quo, scilicet, impulsore Judæi tumultuaverint.*

INter alia, quæ per occasionem primæ meæ Dissertationi de Oraculis inferueram, quæque adeo pleniorẽ merebantur tractationem, sunt illa quæ de *Simonis Magi* statua, Romæ ipsi ut Deo consecrata à veteribus Scriptoribus traduntur; quæque huic secundæ editioni Appendicis vice potius annexere volui; ne nimis interrumpatur tractatio de Oraculis, per hæc, aliaque ipsi inserta, Lectorque per illa, dum ipsum *ἔργον* legere studet, per *πάρρησον* detineatur, atque à recto tramite in devia nimis ducatur.

De hac igitur statua non solus Sixtus Senensis, aut Cæsar Baronius, inter Romanæ Ecclesiæ asseclas doctissimi viri; verum etiam Hammondus ac Spencerus (inter Refor-

matos) ne alios quoque addam, ut de verissima historia locuti, eamque pro viribus tutati sunt: ac quidem (ne quis id nimium miretur) auctoribus Justino Martyre, Irenæo, Tertulliano, Augustino aliisque: quorum primi fere intra seculum aut sesquiseculum, post hujus Simonis mortem scripsere. Præsertim si historia illa postremis Neronis temporibus, sicut aliqui volunt, acciderit: imo si vel cum Baronio statux istius dedicatio in 44. Jesu Christi annum, adeoque sub Imperatore Claudio, incidisse statuatur.

Verum enimvero videamus, quid Baronius (ad quem hic potissimum provocant) quid Hammondus, quid denique Spencerus, hujus statux patroni, pro illa adduxerint.

Baronius (ne omnia quæ adducit huc transferam, quod hæc, ut præcipua, suffecerint) primùm de ipsa *basin ac titulo SEMONI SANCO DEO &c.* [ubi *Sancus* in *Sanguis* mutat: quod & porrò facit: cum tamen id minime in inscriptionibus compareat, atque alibi rarissime occurrat, quod certe minus ingenuum] ita loquitur: *Præ se fert lapis ipse basin, super quam statua locata esset; nec enim cum valde angusta sit, capax fuisse videtur alicujus simulacri, humanæ staturæ similis.* At *Consecratis* statux non tripedanæ, aut humana statura minores; sed Deorum pariles & humana statura majores ponebantur.

Hanc basin igitur (quamvis rationes istas non addit) non pro illa, quæ *Simoni Mago* posita fuit agnoscit: ac putat Justinum non tanta laborasse ablepsia, ut hîc ita decipi potuerit: quod ulterius his sequentibus firmare nititur: *Quonam pacto, quæso, in his Justinus decipi potuit, qui non tantum Gentilium Philosophiæ, sed & ipsorum Theologiæ eruditione, non leviter tinctus, vel mediocriter imbutus, sed egregie excultus & apprime eruditus fuerat: ut plane de-*
clarant ejus commentarii non modo ad Antoninum Pium,
 &

Et ad Senat. Rom. sed ad Gentiles ipsos sermo exhortationis scriptus.

Sed & quomodo idem ipse non ea de Simone Mago plus certò, Romæ diu multumque versatus explorata habuit, quæ non in angulo, vel coram ejus rei ignaris locutus est, sed ad ipsum Romanum Imperatorem, nec non Romanum Senatum conscripsit? vel quonam pacto tam aperte testatur à Senatu Populoque Romano Simonem Deum habitum, & statua cohonestatum, cum hæc mox subdit: Quocirca ut sacer quoque Senatus & populus unà vobiscum postulata hæc nostra cognoscant, petimus, ut si quis inter eos doctrinis illius detineatur, vero cognito fraudem erroris effugere valeat; & statuam si vultis abolete.

Hæc ipse Justinus. Nunc vero dicant velim, qui suspicantur eum de statua Semonis Sangi [Sancti dicere debuit] esse deceptum; nunquid inter duos fontes tantum, an in uno urbis loco simulacrum ejusmodi visebatur, cujus cultus & superstitio ab ipsis vero urbis cunabulis à Sabinis illata cum nomine creverat? Certe fuisse etiam in Quirinali ejusdem idoli cultum, secunda quam posuimus, inscriptio demonstrat [est autem illa quam & ego secundo loco posui.] Quid enim Justinus, unum ab Imperatore petit abolendum, cum plura in Urbe essent ejusdem idola, eodemque nomine, simulacra notata? Sic enim Romæ creverat superstitio, ut Dio [lib. 60.] de his Claudii temporibus agens, hæc dicat: Omnes jam ædes, omnia opera Statuarum & Donariorum esse plena.

Quæ ad hæc notanda veniunt, in ipso hujus rei examine notabuntur; nunc vero videamus, quid Doctissimus Hammondus (Dissert. 1. cap. 9. de Episcoporum jure) dicat ubi ita de hac statua loquitur: Taceo notissimam, de ÆDICULA [an,] aut STATUA Romæ in Tiberi inter duos pontes constructa & Simoni Deo Sancto consecrato, inscripta, & hi-

storiā, Justinī quidem, ut & aliorum fere omnium (Tertulliani imprimis & Irenæi) antiquissimorum Patrum testimonius abunde firmatam. Quam tamen Petrus Ciacconius fretus marmorea cujusdam statuæ basi, ad 1574. in insula Tiberina refossa, & Semoni Sanco Deo Fidio sacrata, convellendam putavit. Quasi Justinus, homo externus, & Latinæ, inquit, linguæ non admodum peritus, sic sibi imponi passus fuerit, & caligantibus oculis SIMONEM pro SEMONE, DEUM SANCTUM, pro SANCO DEO, pro FIDIO fallentem, IMPERATORI etiam ROMANO obtruserit; qui, sine dubio, compertissimi mendacii eum illico arguisset, nec eundem denique errorem Tertulliano quidem, homini quidem non externo, nec aut Civitatis aut linguæ Latinæ imperito, ut & aliis Romanæ Ecclesiæ scriptoribus errandum porrexisset. Multa ad Ciacconii sententiam vellicandam dici possent, si istis vacaremus.

Tertio nunc prodeat Spencerus, qui in commentario, ad Originem contra Celsum, hæc sequentia habet:

Quærent docti an illi [Simoni Magi] statua cum hoc titulo erecta erat SIMONI DEO SANCTO. Afferunt Justinus, Irenæus, Tertullianus, Eusebius, Theodoretus & alii quamplurimi. Cæda in dubio relinquit, in notis ad Tertulliani Apologeticum. NB. Ciacconius, in Opusc. ante expositionem COLUMNÆ TRAJANI, negat: item Salmasius, in notis ad Spartianum. Verum æquo lectori satisfactum erit si legat Illustrissimum Baronium ad annum 44. n°. 55. 56. 57. 58. 59. &c. Clariss. Hammondum in Dissert. I. c. 2. de jure Episcop. contra Blondellum. Multa, inquit, ad Ciacconii (addam ego Salmasii) conjecturam vellicandam dici possunt, si istis vacaremus.

Hoc certe voluissē: quod quia non fecit Spencerus, nec ulli hoc priores, meo quidem judicio; videamus, an non melius post lectam meam hanc dissertatiunculam, à contraria

traria parte satisfactum erit; ac quidem æquis lecto-
ribus.

Quæ Justinus de hac statua tradit sunt hæc sequentia:

καὶ γὰρ παρ' ὑμῶν, ὡς προέφαμεν, ἐν τῇ βασιλίδι Ρώμῃ ἔστι κλαυ-
δίου καίσαρος γενόμενος ὁ Σίμων, καὶ τὴν ἱερὰν ἀγκλητον, καὶ Ἐν δῆ-
μον Ρωμαίων εἰς ποσὶν κατεπλήξατο, ὡς Θεὸς νομισθῆναι, καὶ
ἀνδριάντι ὡς τὰς ἄλλας παρ' ὑμῶν τιμωμένους Θεὸς, τιμηθῆναι ὅθεν τὴν
τῆ ἱερὰν ἀγκλητον, καὶ Ἐν ὑμέτερον, συνεπιγνώμοιαι, πύτης ὑμῶν τῆ
ἀξιώσεως παραλαβεῖν αἰτήμεν ἰν' εἴ τις εἴη τοῖς ἀπ' ἐκείνης διδάγμασι,
κατεχόμενος, ἄλλῃθεν μαθὼν, τὴν πλάνη φυγεῖν δινηθῆ. καὶ τὸν
ἀνδριάντα, εἰ βέλοσθε, καθάριετε.

Nam apud vos prout diximus, sub Claudio Cæsare Si-
mon fuit, & Sacrum Senatum populumque Romanum, eo
perduxit stuporis ut Deus haberetur, & statua, velut alii
quos colitis Dii, cohonestaretur. Quocirca ut Sacer quoque
senatus, & populus una vobiscum postulata hæc nostra co-
gnoscant petimus, ut si quis inter eos doctrinis illius deti-
neatur, vero cognito fraudem erroris effugere valeat; & sta-
tuam, si vultis, abolete.

Quibus postremis verbis affirmat statuam, ipsius tempore
adhuc stetit erectam: ubinam vero ibi locorum, ac quali
modo ac quam denique ob causam, jam dixerat
his verbis: *In Imperiali urbe vestra Roma, PROPTER
MAGICAS quas exhibuit VIRTUTES Deus habitus
est, & statua apud vos veluti Deus honoratus. Quæ sta-
tua in amne Tiberi inter duos pontes est erecta, Latinam
hanc habens inscriptionem, SIMONI DEO SANCTO:
ac Samaritani prope omnes; & ex aliis quoque nationibus
perpauci, illum quasi primum Deum esse confitentis adorant.
Græca sonant. Ὁς ἔστι κλαυδίου καίσαρος ἄξι' τῆ ἑνεργείων
δαίμωνων τέχνης δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς ἐν τῇ πόλει ὑμῶν βασιλί-
δι Ρώμῃ, Θεὸς ἐνομίσθη, καὶ ἀνδριάντι [quod Deorum non est sed
hominum] παρ' ὑμῶν ὡς Θεὸς τιμηθῆναι [infarcita glossa habet
inful-*

insulſe ος ἀνδρὰς ἀνεγέμεται] ἐν τῷ τίβερει ποταμῷ μεταξὺ τῶν δύο κρυφῶν, ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαικὴν πρώτην, Σίμωνι δὲω σάγκλω, καὶ χεδὸν πάντες οἱ Σαμαρεῖς, ὀλίγοι δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν, ὡς πᾶσι τῶν Θεῶν ἐκείνων ὁμολογῶντες, [ἐκείνων καὶ] προσκύνουσι.

Hactenus Justinus; cujus verba nunc perpendenda. In primo loco habet, *Senatum populumque Romanum eum pro Deo ut ceteros Romanorum Deos, habuisse; & statuam, uti Deo, posuisse.* Verum in secundo loco, illum a S. P. Q. R. PROPTER MAGICAS, quas exhibuit Virtutes, Deum habuisse, atque ex ista [Magicar. Virtutum] causa ipsi statuam fuisse erectam, cum inscriptione hac, *Simoni Deo Sancto.*

Addit, *prope omnes Samaritanos & ex aliis nationibus quoque perpauca, hunc Simonem adhuc suo [Justin] tempore ut Deum adorasse.* Attamen uti ex Actor. cap. 8. docemur, jam adveniente Philippo Evangelista, deseruerant hunc Simonem, Philippoque adhæserant unanimiter: ac, venientibus postea quoque Petro ac Joanne Apostolis, baptizabantur, ac Spiritum Sanctum (seu Sp. Sancti dona extraordinaria) accipiebant: quin & ipse Simon inter credentes Evangelio erat; seu potius, uti effectus docuit, ita simulabat. I nunc & quære, post integrum seculum, ac quod plus post Philippi & prædicationem excurrit, *Omnes prope Samaritanos* ipsum hunc Simonem, ut Deum adorantes. Eiconolatræ sive Idololatræ igitur erant Samaritani tempore hujus Justini; quod post Antiochi Epiphani temporibus (si tamen verum est, quod de isto ævo ipsis à Judæis Pharisaicis ipsorum infensissimis hostibus objicitur) nemo ipsorum, ac ne Josephus quidem, imputavit: cum post acceptum per Manassæ Pentateuchum; Templumque in Geriezim monte exstructum, semper Legi Mosaicæ adhæserint.

Ac certe si Origeni fides habenda, ipsius tempore perpauca Simoniani jam per totum orbem (imò nullo pene numero) resta-

restabant. Ita enim ille, libro I. contra Celsum: ἤγελσε καὶ Σίμων ὁ Σαμαρεὺς μάγος τῇ μαγείᾳ ὑφελᾶσθαι πᾶσι. καὶ τότε μὲν ἠπάτησε. νυκτὶ δὲ τὰς πάντας ἐν τῇ ἐκκεμένῃ εὐαγγελιστῶν Σιμωνιανῶν εὐρεῖν ἐν ἀριθμῶν οἰκῆν τριάκοντα καὶ τέσσαρα πλείονας εἶπον τῶν ἑνῶν. εἰσὶ δὲ παρὰ τὴν Παλαιστίνην σφόδρα ἐλάχιστοι. τῶν δὲ λοιπῶν οἰκεμένων ἐδάμασθε τὸ ὄνομα αὐτῶν, καθὼς ἢν ἠγέλησε δοξάζει ἐαυτὸν διασκεδάσει. & libro sexto: Ὀυδαμῶν γὰρ τῆς ἐκκεμένης Σιμωνιανῶν καὶ τοῖς γε ὑπὲρ τῆς πολέονας ὑπαγαγῶν ὁ Σίμων ἐν παρὰ τῆς θρονάτης κίνδυνον, ὃν Χριστιανοὶ αἰρεῖσθαι ἐδιδάχθησαν, περιεῖλε τῶν μαθητῶν, ἐναδιαφορεῖν αὐτῶν διδάσκειν παρὰ τὴν εἰδωλολατρίαν. ἀλλ' ἐδὲ τὴν ἀρχὴν Σιμωνιανῶν ἐπέβη λήθησαν. *Quin & Simon Samaritanus Magus per Magiam suam quosdam decipere conatus, effectu non caruit ad tempus. Nunc autem in toto orbe, opinor, vix triginta Simonianos reperiri: ac fortasse ne tot quidem. Sunt enim in Palestina pauci admodum. in reliquo terrarum orbe nusquam nomen est in ista opinione, qua haberi voluit. & libro 6. Nunc nusquam gentium extant Simoniani; quamvis Simon, quo plures sibi pararet discipulos, sustulerit à sua doctrina mortis periculum; quod Christiani docebantur contemnere, dicens indifferentem rem esse Idololatriam. Imò nec ulla persecutio contra Simonianos unquam exorta est. Et tamen tam perpauci numero erant jam tempore Origenis.*

Interim, tradente Justino, *Sacrum* (ut is loquitur) *Sacrum*, & populum Romanum, ita in stuporem perduxerat, ut *Deus haberetur*, &c.

At quam parum hoc convenit cum hujus ipsius Justini verbis, *perpaucos in gentibus ipsum adorasse*? Et tamen, inter Gentes ac quidem Romæ (unde externæ Religiones, ne quidem omni vi ac molimine integre expellebantur: quod ex Isis Sacris aliisque clare videmus) à tot tantisque adoratur *Deus factus est, eique ut Deo statua posita.*

Verum hic audiendus quoque Tertullianus; qui cap. 5. *Apol. Vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore consecraretur.*

craretur, nisi à senatu probatus; ut *Æmilius de Deo suo Alburno*. Sic idem adversus Marcionem cap. 18. *Alioquin si sic homo Deum commentabitur, quomodo Romulus Consum, & Tatius Cloacinam, & Hostilius Pavorem, & Metellus Alburnum, & quidam ante [NB] hoc tempus Antinuum, hoc aliis licebit: nos Marcionem nauclerum novimus, non Regem, non Imperatorem.*

In primo loco, seu verbis primo adductis habemus nullum Deum apud Romanos factum (publice) nisi à Senatu probatum: ut sic auctoritas publica ibi constaret. In verbis secundo loco adductis reperimus exempla publicæ consecrationis (talìa quæ in Acta publica, sine dubio, relata fuerant;) quæ quoque ut rara admodum hîc recitantur. Nam Dii isti ab aliis nationibus assumebantur, vel advocabantur, (ex. gr. Dea Pessinuntia; imo ipsa Isis; vel alii etiam, quos ex devictis urbibus aut gentibus ad se transferebant) nullo modo ibi (Romæ) consecrabantur: quod de Junone, aliisque pluribus Divinitatibus vel Numinibus, ex antiquis scriptoribus notum est.

Quod in hoc secundo loco, secundò indicatur, est, De Regibus atque Imperatoribus id quoque patere; imò & de deliciis ipsorum; quorum exemplum adfert Antinuum, his verbis: *Et quidam ante hoc tempus Antinuum.*

De nullis interim aliis in Deorum numerum receptis præterea loquitur, quam de Imperatoribus. Namque *Simonis* hujus *Magi* nulla ipsi mentio; ne quidem *Apollonii Tyanæi*: quem Ethnici nonnulli Salvatori nostro Jesu Christo æquiparare audebant: quemque ut etiam Oracula edentem personatus ille Justinus, in Quæstionibus & Responsionibus in scenam producit: quum tamen & Pavorem & Cloacinam tanto antè tempore consecratos adducat.

Perhibetur interim à Justino hanc Inscriptionem conceptam fuisse his verbis, SIMONI SANCTO DEO: vel si mavis, ipsa verba Græca Σ Ε Μ Ο Ν Ι Δ Ε Ω Σ Α Γ Κ Τ Ω .

Verum enim verò jam dudum alii eruditi ostenderunt errorem Justini Martyris (qui Græcus erat) ortum ex mala lectione inscriptionis istius quæ in Ara in insula Tiberina detecta habetur hoc modo:

S E M O N I
S A N C O
D E O . F I D I O
S A C R V M
C O L . M V S S I A N V S
Q V I N Q V E N N A L I S
D E C V R
B I D E N T A L I S
D O N V M . D E D I T

item . . .

SANCTO. SANCO
S E M O N I . D E O . F I D I O
S A C R V M . P E C V N I A
S A C E R D O T V M
B I D E N T A L I V M
R E C I P E R A T I S
V E C T I G A L I B V S

Sic apud Rein. l. 64.

SANCTISSIMO HERCULI &c.

ac. 65.

SANCTISSIMO DEO
P A T R I
E X V O T O C O N S U M M A V I T
J U L I U S .
S E C U N D U S F A O N I U S .

Plura de hoc PATRE REATINO (namque Rheatorum Deus & Patronus erat) ex inscriptionibus adduci possent: sed hæc modò allata suffecerint.

Eccc 2

Quod

Quod vero attinet nomen illud *Sanctus*, id & Dīs & Heroibus & hominibus tribuebatur: nec solum Dīs Coelestibus, verum & Infernalibus. Namque ut *Jovi*, *Junoni*, *Apollini*, *Minervæ*, *Veneri*, *Lunæ* & *Mithræ* & *Soli* (qui pro uno eodemque numine veniunt) & *Fortunæ* tributum invenitur: sic & *Bonæ Deæ* quæ eadem cum *Proserpina*, idem quoque assignatur; præterquam *Cereri*, & *Sylvano* & *Genio* & aliis pluribus Dīs minorum Gentium; (imo & ipsis *Aquis Albulis*,) aut Heroibus, ut huic *Herculi*. Quin & etiam *Nemesi Sanctissimæ*, & ipsi *Febri* (ut Dīs tamen *Averuncis*) aras ponebant; uti de febre id videmus hac sequenti Inscriptione, quæ apud *Gruterum* habetur.

F E B R I. D I V A E. F E B R I.
S A N C T A E. F E B R I. M A G N A E
C A M I L L A. A M A T A. P R O
F I L I O. M A L E. A F F E C T O. P

De Hominibus idem id patet ex plurimis inscriptionibus, aliisque scriptoribus; ex quibus quoque patet illa quæ *Baronius* ex *Dione Cassio* adfert, solum de hominibus esse intelligenda: uti statim ex ipso *Dione* patebit.

Interim notandum, non solis Regibus atque Imperatoribus, aliisque ob bene gestos magistratus, muneraque alia, aut etiam benefacta in *Republicam*; verum & *Patronis* hujus illiusque *Provinciæ*, ordinis collegiive aut corporis; *Literatis*; ut *Grammaticis*, *Poetis*, *Oratoribus*, *Medicis*, *Rhetoribus*, *Philosophis*, *Jurisperitis*; imo & *Ludionibus*, *Histrionibus* sc. *Aurigatoribus* aliisque hujus farinae: uti & *foeminis*, non solis *matronis* aut *Virginibus*, verum etiam *scortis*. ne quid de magis adhuc *infamibus* addam.

Videmus igitur, non de Dīs, tam ubique (& quidem de novo) consecratis vel dedicatis, verum de hominibus loqui

Dio-

Dionem ubi libro LX. ait: Ἐπειδή τε ἡ πόλις εἰκόνας ἐπιλεγεῖτο, (ἐξῆν γὰρ ἀνέδην τοῖς βελομένοις ἐν γραφῇ καὶ ἐν χαλκῷ λιθῶν τε δημοσιεύεσθαι) τὰς τε πλείους αὐτῶν ἐτέρωσέ τι μετέθηκε, καὶ εἰς τὸ ἔπειτα ἀπηγόρευσε, μηδὲν ἰδιώτῃ, ὃ ἂν μὴ ἡ βεβλή ἐπιτρέψῃ, τὸτο ποιεῖν ἐξῆναι. πλὴν εἴ τις ἔργον τι ὠκεδομηκῶς εἴη, ἢ καὶ κατὰ σκένασσαιτο. *Quoniam verò urbs imaginibus replebatur (licebat enim omnibus qui vellent, pictura, ære, lapideque effigiem suam publicare) plerasque earum loco motas alio transtulit (Claudius;) interdicto, ne quis in posterum privatus injussu Senatus hoc ageret: nisi quis opus aliquod ædificasset aut refecisset.*

Scitum illud est Catonis dictum, apud Plutarchum (de Civili institutione,) qui, cum jam, suo tempore, Urbs Roma signis ac statuis referta esset, sui ipsius nusquam sisti permisit, *Malle, inquit, causam, cur sibi non steterit statua, quam cur stet requiri.* ex quibus verbis, aliisque ibi præcedentibus ac sequentibus, clare patet, Plutarchum ibi de permagno numero statuarum, quæ hominibus erectæ fuerant, loqui.

Quinimò temporibus Christianis, cum jam sub Theodorico Gothorum rege, ac post Theodoricum, cum jam Roma non amplius paganizaret; & jam A°. 410. post Christum natum, (atque Honorii tempore) in obsidione Urbis, per Alaricum facta, ingens multitudo statuarum quæ Diis Deabusque dedicatæ erant (quod Zosimus maximè lamentatur) moenibus à quassatione hostium reparandis, ruinisque ipsorum replendis, ac denuo muniendis insumpta esset, Urbsque adeo statuis denudata videretur; atque insuper per triduum direpta fuerit: (ne loquar de Totila sub quo bis Roma capta fuit) istis, dico, temporibus Christianis, adhuc per insignis multitudo restabat.

Ostendet hoc epistola ipsius libro 7. n°. 13., seu formula comitivæ Romanæ: quæ mihi digna videtur ut huc tota

transferatur : quod ex ista clarum fit , custodes publicos statuis quæ publice , sive in locis publicis positæ essent , fuisse , publica auctoritate appositos. Incipit autem illa hoc modo : *Si clausis domibus atque munitis insidiari solet nequissimum votum , quanto magis in Romana civitate videtur illiciti , qui in plateis pretiosum reperit , quod possit auferri ? Nam quidam POPULUS COPIOSISSIMUS STATUARUM , GREGES ETIAM ABUNDANTISSIMI EQUORUM , tali sunt cautela servandi , quali cura videntur affixi. Ubi si esset humanis rebus ulla consideratio , Romanam pulchritudinem non vigiliæ , sed sola deberet reverentia custodire. Quid dicamus de Marmore , Metallis & arte pretiosa ? quæ si vacet eripere , rara manus est quæ posset à talibus abstinere. Ubi sunt exposita , quæ facere potuerunt divitiæ generales , & labor mundi ? Quem inter ista deceat esse negligentem ? Quis in causa tali patitur esse venalis , quando gravissimum damnum potest fieri in pulchritudine singulari ? Quare per indictionem illam Comitivæ Romanæ , cum privilegiis & justis commodis suis , tibi concedimus dignitatem. Ut fidei studio , magnoque nisu quæras improbas manus , & insidiantes aut privatorum fortunis , aut mænibus , ad tuum facias venire iudicium , & rei veritate discussa , congruam subeat de legibus ultionem. Quia juste tales persequitur publicus dolor , qui decorem Veterum fœdant , detruncatione membrorum : faciuntque illa in monumentis publicis , quæ debent pati. Officium tuum & milites consuetos , noctibus potius invigilare compelle ; in die autem civitas seipsa custodit. Vigilans enim studio non indiget alieno. Furta quidem persuadent : sed tunc præsumptus facile capitur , cum justos minime supervenire sentitur. Statuæ nec in toto mutæ sunt : quando à furibus percussæ custodes videntur tinnitibus admonere. Proinde diligentiam tuam devotione laudabili sentiamus ; ut cui nunc*

labo-

laboriosos fasces injungimus, securos honores postea conferamus.

Videmus hic statuas non folis hominibus, verum & equis positas. Si quis vero dicat hos equos seu caballos non isto honore, condecoratos, verum homines; ipsorumque honori trigas, quadrigas, equoque . . . dedicatos: consideret exemplum Adriani Cæsaris, de quo, præter Spartianum, (qui testatur eum equos & canes sic amasse, ut eis sepulcra constitueret.) Dion Cassius ita loquitur: τῆς ἡ' πρὸς τὰς θήρας σπαρδῆς αὐτῷ καὶ ὁ Βορυθρήνης ὁ ἵππος, ὃ μάλιστα θηρῶν ἠρέσκετο, σμειῖόν ἐστιν. Διοφάνοντι γὰρ αὐτῷ καὶ ἄφρον κατεσκευάσατο, καὶ σῆλην ἔειπεν, καὶ ἐπιγράμματα ἐπιγράψεν. *Magno autem argumento est, eum studio venandi delectatum fuisse, quod Borystheni equo, quo libenter in venationibus utebatur, mortuo monumentum ædificavit; erexitque columnam, adscripto epigrammate.* Ex pluribus autem huic equo factis Inscriptionibus, (seu majoribus epigrammatis) unum adfert in notis suis ad Spartianum J. Casaubonus; quod ibi legendum. De Canibus aliisque animalibus, ipsisque etiam lupis, id ostendunt veterum monumenta.

Quam multæ verò statuæ simul tum in Urbe Roma, tum in Provinciis, Urbibus, Municipiis, coloniis alibique non Cæsaribus tantum, ipsorumve Uxoribus ac liberis (etiam adoptivis; sed & aliis illustribus viris Sejano similibusque imo & artificibus, quin & Pantomimis (ut Mnestheri aliisque) nulli eruditorum ignotum est, aut esse potest: at Magis ut Magis illas fuisse positas (& quidem Romæ nedum & Templis) nullibi reperitur.

Ut autem ulterius aliquid reponam ad Argumenta Baronii, Hammondi, ac Spenceri: Si huic Simoni ut Deo, ac quidem Deo nunc primum consecrato, Deorumque reliquorum in numerum relato, Ara ac Statua (ac quidem quod Hammonduſ sat temere iis superaddit, Templum quoque vel

vel facellum) tituli que positæ fuerint: quis quæso super ista re detulit ad Senatum aut Cæsarem? Populusne postulavit, ac Senatus permisit; an verò petente Senatu id Cæsar concessit; cum nemo alias consecraretur? sicut id ex Tertulliano liquet.

De Claudio Cæsare quidem constat, eum modum dedicandis statuis posuisse: at nullibi patet, ipsum ullum novum Deum vel Heroa consecrassè; hominemve quempiam in Deorum numerum retulisse: nisi quod, (teste Dione, lib. LX.) *Liviam immortalitati asseruit (seu indigitavit) dedicavitque ejus statuam in Templo Augusti, ac rem sacram ei fieri à Vestalibus mandavit, mulieresque per nomen ejus jurare jussit. Hosque honores ipsi tribuens, ipse nihil præter nomina Imperii accepit. Quæ enim equestria certamina Kalendis Augusti (qui est Natalis Claudii) exhibentur, instituta sunt propterea, quod ea die Martis ædes consecrata fuit. Usus porrò in aliis quoque rebus eadem est moderatio; edixitque ne quis ipsum adoraret, [ἄποθεωτικῶν ἡμῶν ἀποθεῶν] neve quis ipsi sacrificaret. Acclamations crebras quoque istas & nimias inhibuit; imaginemque seu statuam, unam modo argenteam & duas ex ære & lapide, initio sibi decretas admisit. Inutiles videlicet hos omnes ajebat sumptus esse, ac magno damno, magnisque turbis urbi eos stare, quum omnes jam ædes, omnia opera statuarum [ἀποθεωτικῶν Dio habet] & donariorum essent plena.*

Quis jam animo concipere queat, id quod hic Claudius Cæsar in se ipso renuit; ut scilicet sibi vivo honores Divini tribuerentur: (quamvis Cajus se pro Deo haberi voluisset, Deorumque in morem adorari, supplicari &c.) quis, dico, cogitare queat, illum hoc huic Simoni, ac quidem Mago ac præstigiatori concessisse, dum is adhuc viveret? Ipsumque non tantum statua cohonestasse, verum & aris, & Templis & flamine, & thesa in Circensibus; & quæ sacratis plura
in

in cultum five Heroicum, five Divium aliàs tribui solebant?

Certe Prudentius de Augusto nobis talia lib. I. contra Symmachum [cui etiam Ara ac Statua ob merita in Rempublicam ex Senatus decreto posita fuit] indicat, his versibus:

*Hunc morem veterum docili jam ætate secuta
Posteritas, mensa atque Adytis, & flamine, & aris
Augustum coluit, vitulo placavit & agno.
Strato ad pulvinar jacuit, responsa poposcit:
Testantur tituli, produnt consulta Senatus,
Cæsareum Jovis ad speciem statuentia Templum.
Adjecere sacrum, fieret quo Livia Juno, &c.*

At, quamvis & vivo Augusto, uti & Tiberio, Tempia consecrata fuerant, Cæsarque id ipse ut fieret sibi vivo, voluerat. Quis, quæso, talia de Simone, aut vivo adhuc aut jam mortuo, præter Justinum, aliosve plane similis credulitatis, memoravit? Nemo, certe, extra jam nominatos, aut qui ipsos nimis secure secuti fabulam hanc ulterius adornare voluerunt.

Videamus nunc, quæso, quid Baronius de basi ista cum notissima illa Inscriptione in insula Tiberina reperta dicat: *Præfert lapis ipsis basin super quam Statua locata esset, sed exigua: nec enim, cum valde angusta sit, capax fuisse videtur alicujus simulacri humanæ staturæ similis.*

Rejicit igitur hanc Inscriptionem, nec illa pro basi Statuæ *Simoni Mago* dedicatæ agnoscit: ac recte quidem (quamvis sane non recte in illa *Sancus*, in *Sangum* mutet; quod *Sangus* nullibi in lapide hoc apparet.) Non enim fuit statua Collossæa, aut alias major humana statura; quod tales ac tantum solum Dis, aut Cæsaribus (præsertim jam in Deorum numerum relatis) ponerentur; cum quæ aliis hominibus, ob merita in Rempublicam vel aliis ex causis ponebantur humanæ staturæ magnitudine, nec majori, dedicarentur. Ac

fuit proculdubio ex earum numero quas Tripedales vocabant; adeoque non Dei per illam consecrati.

Recte quoque noster Baronius addit: *Quum nec nomen Imperatoris, nec Senatus (ut in cæteris) sed cuiuspiam tantùm illius Collegii Sacerdotis Magistratu fungentis, donum illud offerentis, esset nomen expressum, aliquem hic non facile falli potuisse: sed bene fecisset si & simul addidisset: Nisi aliquis fuisset extraneus atque advena.* Nam quod id de Justino Martyre dicat; nempe nullam potuisse in *Justinianum* suspicionem ascendere, ut *Simoni Mago* in *Deorum numerum* recepto ea fuerit statua consecrata, cum ille etiam (præterquam quod Philosophus ac Theologus esset) *Romæ* diu multumque versatus talia explorata habuerit; istud nulli bono fundamento innicitur.

Unde enim habuit Baronius noster ipsiusque sequaces, *Justinum* diu multumque *Romæ* versatum fuisse? Quisnam ex veteribus id tradidit? Ac si diutius aliquanto ibi moratus fuit (namque aliquantisper ipsum *Romæ* degisse verum est: etiamsi quam diu id fuerit non liqueat) non liquet ipsum illa de *Simone* admodum diu post adventum suum eò scripsisse: quod si vel maxime verum, non tamen inde sequitur, eum circa talia decipi non potuisse. Contrarium enim habemus exemplum in hoc eodem viro circa prætensas cellulas, in *Pharo* *Alexandriæ*; quarum reliquias se ibi *vidisse* affirmat, deceptus *Judaicis* fabulis *Judæorum Alexandrinorum*.

Verum enimverò & hæc addenda sunt, nunquam aliquem Deum de novo confictum aut hominem in *Deorum* numerum relatum fuisse, quin eidem sic consecrato & Templum (vel Tempora quandoque plura) & Aram, & Statuam & Sacerdotes & reliqua consecratis tribuenda, dedicata fuerint: imò & quandoque *ἱερῶν*, sive *Oraculorum* sedes; sicut ejusmodi exempla habemus in *Hephæstione*, in *Augusto*, in *Antinoo*.

Hoc considerasse aliquatenus videtur Hammondus, qui hęc *Ædiculam* in Tiberi inter duos pontes constructam audacter (ne temere dicam) de suo superaddit; cum Justinus de sola Statua loquatur: qui certè de Templo cæterisque minime siluisset. Ac fanè si in hęc insula Tiberina tale Templum, (quod Deorum est) talisve *Ædicula* Simoni constructa fuisset; itane jam Justinii tempore verisimile ullo modo est, id fuisse plane demolitum; nec Templi ruinas ibi restitasse; cum ipsa Dei statua ibi adhuc integer basi suæ insisteret?

An non oportebat quoque Sextum Rufum, ac P. Victorium, qui sub Imperio Valentiniani Majoris (qui anno 364. post Christum natum ad Imperium pervenit) ex instituto, accuratam Urbis Romæ, vicatim propemodum descriptionem fecere, ut quod tempus consumebat, ipsi literis renovarent, ullam hujus Templi (si unquam, ibi fuisset) mentionem fecisse? aliumve aliquem ex antiquis scriptoribus ejus, quacunque demum data occasione meminisse?

Numerant quidem ibi *Ædem Jovis, Fauni, & Esculapii*: sed de *Simonis Magi Templo* vel *Ædicula*, ipsis altum silentium.

Ut verò relictis Templo & *Ædiculâ*, redeamus ad Statuam huic *Simoni*, ut prætenditur, erectam; quam minimè verisimile id sit, exinde patet, quod istud aut ante ipsius mortem contingere ipsi debuerit, vel post mortem. Quod sub Claudio ei id non contigit, ex supra dictis satis clare elucescit. quod post volatum in aëra (ut prætenditur) ac casum & interitum talis honor ipsi habitus fuerit, cogitare sane ridiculum est: præsertim si hic audiamus (præter Arnobium lib. 2. & Augustinum de Sancto Petro & Paulo) Nicephorum ac Cedrenum, qui Baronio fide digni scriptores sunt: ac quorum primus in hunc modum de ipsius casu ac morte loquitur lib. 2. cap. 36. *Illo nempe jam humi illiso, & casu*

mortuo, ibi ex populo, qui antea Simonem laudibus celebrarant, eum subito ita prostratum videntes, palinodiam cantasse, & ingenti ac clara voce acclamasse, unum esse Magnum Deum, quem Petrus ac Paulus aperte ac clarè prædicarent, locumque in quo hæc Simonis strages acciderat, [usque in ipseus Nicephori hujus diem] Simonium vocari, &c.

Cedrenus verò post adducta quasi Petri. Apostoli verba, & casum interitumque Simonis inde secutum, addit: οὕτως ἡ πρώτη καπλῶσι τῶν Σιμωνιανῶν αἰρέσεως ἐν Ῥώμῃ, καὶ πλέον ἀβέσθη. Διὸ δὴ ἐπὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔσταββάτην, ἐπίσημον ἀγῶσι Ῥωμαῖοι. Ita eo tempore Simoniana hæresis eversa ac prorsus extincta est. Itaque etiam illius Sabbati diem Romani solennem agunt.

Videmus ex talibus, mi Lector, quid de Illustriss. Baronii argumentis, quibus tantum deferunt Eruditissimi Hammon-dus ac Spencerus, cogitandum sit. An verò etiam tam multa, uti perhibent, hi doctissimi viri, ad Ciaconii ac Salmasii sententiam vellicandam (quod vellicare tamen minime est solide refutare) dici possent; ex hisce jam dictis, ac quæ adhuc infra adducentur, dijudicari poterit.

Porrò de Statua huic *Simoni* erecta loquitur etiam Irenæus: verum longe alio, nempe hoc sequenti, modo: *Ita ut in stuporem cogeret multos hominum; quippe cum esset sub Claudio Cæsare, à quo etiam STATUA HONORATUS ESSE [NB.] DICITUR propter Magiam. Hic igitur a multis quasi Deus glorificatus est, &c.*

Quæ hîc videmus multum sane diversa sunt ab iis quæ nobis Justinus tradidit. 1. Est quod multos homines (sive Samaritani illi essent; sive alii) *in stuporem dederit.* 2. Quod à Claudio Cæsare *honoratus sit Statua.* 3. Quod id fuerit ipsi factum propter Magiam. 4. Quod inde à multis quasi Deus esset, glorificatus sit.

Si autem multos homines dementavit, an ergo S. P. Q. Romanum, ac Cæsarem Claudium; quantumvis ille circa religiones se facile duci pateretur? Verum à multis quoque *quasi* Deus glorificatus est. Ergone à Senatu ac principe Deus consecratus? Adde jam quod, teste Irenæo, *statua honoratus dicatur*. qua loquendi formula noster Irenæus indicat, id se non pro certo tradere; sed rumorem, aut famam istam ipsius tempore fuisse vagatam: multoque minus aliquid de hac prætenfa in Deum consecratione, memorat.

Et tamen hic noster Irenæus æque Romæ versatus fuit quam Justinus; ac si non eodem, certè fere eodem tempore: ubi sic æque requirere, rescire, ac propriis suis intueri oculis, potuit illa quæ Justinus Martyr nos de ista re tradit: nisi illa quæ adhuc Justini tempore (quod idem fuit, vel ad summum 25. annis posterius) in omnium versabantur oculis, jam Irenæi, ita plane evanuerint, ut tum saltem tenuis fama istius rei ad ipsius aures allapsa fuerit.

Quod interim quam maxime notandum venit est, Statuam hanc (ut dicebatur tempore Irenæi) ipsi positam fuisse *propter Magiam*. Quum tamen ex Romanis scriptoribus (Suetonio, Tacito, aliisque) constet, Magiam Romanis semper fuisse invisam atque damnatam. Solus Tacitus nobis id luculenter prodit exemplis. Ac jam à primis Reipublicæ initiis in legibus XII. tabularum, Magiæ, ejusque seu veri, seu prætenfi effectus, damnata fuerant: temporibusque sequentibus, A^o. nempe Urbis 721. & A^o. 761. ab Augusto (ut Dio lib. 49. & 56. habet) ac Tiberio; ut apud Tacitum videmus, in exemplo Libonis Drusii quem scelestus ille Fermius Cato non solum ad Chaldæorum promissa, verum & ad *Magorum Sacra*, &c. impulerat, & *tentandas infernas umbras carminibus eliciendas*. Super qua re Patres vocabantur ad consultandum, ut super *re Magna & Atroci*; unde & damnatio secuta fuit.

Alterum (ex Tacito) exemplum habemus in filia Barea Sorani. *Acciderat sane* [ipsius Taciti verbis hinc, ut pene ubique, libenter utor] *pietate Serviliae (id nomen puellae fuit) quae caritate erga parentem, simul imprudentia aetatis, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio Senatus nihil atrox afferret. Igitur accita est in Senatum, steteruntque diversi ante tribunal Consulium, &c.*

Hæc quidem exempla ad Tiberii ac Neronis Imperia pertinent: sequens verò ad Claudii: Nempe Lollia Paulinae, apud Tacitum, lib. XII. Ita ut inde videamus, istis temporibus quibus hinc Simon perhibetur *honoratus*, sive *consecratus propter Magiam*, semper Magiam à Senatu Populoque Romano, uti & Cæsaribus (qui jam omnem vim Imperii in se traxerant) pro mortali crimine habitam ac damnatam fuisse.

Consideremus nunc, mi Lector, cum, teste Ulpiano Jurisconsulto, *non solum à temporibus antiquis verum & semper sequentibus tam severe damnata sit; ac sapissime & fere ab omnibus Principibus hujusmodi ineptiis se immiscere [nec dum talia conari] interdictum sit; consideremus, dico, quam parum probabile sit Simoni huic Mago, ac quidem propter Magiam, ista in Urbe, ubi non tantum Magia ac Magi, verum & isti qui, sive ex malignitate sive ex imprudentia, eos consuluerant, severissime, ac quidem morte puniebantur, Statuam (ac quidem cum ejusmodi Inscriptione, qualis perhibetur) fuisse positam. Et tamen tam multi inter eruditos ipsum volunt, ob Magiam pro Deo habitum fuisse. qui certe hinc nihilo prudentiores nostro Justino Martyre sunt.*

Qui tertius huc, ordine temporis, testis producitur est Tertullianus; qui Apologet. cap. 13. ait: *Cum Simonem Magum statua & inscriptione Sancti Dei inauguratis. De quo Tertullianus testimonio ita loquitur Eruditissimus Jac.*

Pame-

Pamelius, in commentario suo: *Sicuti alia multa, ita etiam hoc est à Justini Martyris Apologia secunda desumptum. Qui etiam [NB.] locus citatur ab Eusebio Eccles. Hist. l. 2. c. 13. ac Nicephori l. 2. c. 14. Sicut & Irenæi, ex libri 1. cap. 20. &c.*

Satis clarè videmus Tertullianum sua de hoc Simone à Justino sumpsisse; sicut Eusebius sua lib. 2. cap. 13. ex Justino & Irenæo: cum tamen nullibi indicet, istam statuam suo tempore extitisse; aut saltem à Dedicationis suæ tempore, per aliquod annorum spatium durasse: multoque minus ad autopsiam provocet.

Prodeat tandem huc quoque Aur. Augustinus qui, A^o. 430. post Christum natum denatus est (quum Tertullianus jam A^o. 215. Martyrio vitam finierat) ac pene 400. annos post Simonem Magum. Hic igitur Augustinus nobis plures statuas affert: Imagines, scilicet, seu Simulacra tam Helenes, quam ipsius Simonis, eaque publica auctoritate posita.

Verba ipsius, sunt hæc, ad Quodvult Dum Episcopum, de Heresi prima: *Fovem se credi volebat, Minervam vero Meretricem quandam Selenem, quam sibi sociam Sceleris fecerat; imaginesque & sui & ejusdem Meretricis discipulis suis præbebat adorandas, quas [NB] & Romæ TÂNQUAM DEORUM SIMULACRA, auctoritate publica constituerat.*

Hic igitur duas statuas habemus: sed non ex decreto Cæsarum Senatus positas. Ipse enim sibi ac Selenæ eas, testante Augustino, posuit. Nemo certe sibi statuam (sive ob Dignitates, sive ob Merita,) in loco quocunque demum publico erigere poterat nisi ex permisso Senatus ante Cæsares; ac, jam imperantibus Cæsaribus; nisi ex permisso Cæsaris, sive petente, sive non petente, Senatu.

Ut autem sic aliquis statuam ponere poterat; sic nunquam alicui permillum fuit, ut sibi ipsi, ut Deo; Simulacrum erigeret

ret. Populus id quidem, at rarissime fecit Cæsaribus suis, dum adhuc vivebant illi: crebro admodum, cum jam Divorum titulo in Deorum numerum relati essent: Cajusque ac Domitianus semetipfos Deorum numero (ac quidem majorum gentium) adhuc vivi adjungere. Sed nemini (uti vidimus supra) unquam, seu privato, seu summa Sacerdotia aut summos Magistratus post Cæsarem gerenti id permissum fuit: ut somniat id noster hîc bonus Augustinus; qui certè hoc melius scire debebat; quod vir tam permultæ lectionis atque eruditionis esset.

Interim perpende, mi Lector, quam male quadrent hæc Imagines sub *Jovis* ac *Minervæ* figuris cum *Semone Deo Sancto*, vel *Semone Sanco Deo fido*? Qui *Semo*, certè non Jupiter aliquis; sed Hercules, (qui *Fidius*, tamen æque ac Jupiter, appellabatur) erat; sicuti supra jam abunde ostensum est.

De ejusmodi tamen figuris, sive imaginibus loquitur quoque Irenæus sub finem, cap. 20. lib. 1. hoc modo: *Imaginem quoque Simonis habent factam* [Discipuli, nempe, hujus Simonis] *ad figuram Jovis, & Selenæ in figuram Minervæ, & has adorant.* Nec dubito quin hinc habuerit sua, quæ de Simone affert, Augustinus: quod si verum, videmus, & hîc somniantem Augustinum. Quam multum enim distant hæc ab invicem, *Ex publica Auctoritate imagines istas fuisse constitutas*; atque, ex adverso, *Discipulos Simonis tales imagines INTER SE habuisse, & illas adorasse*? Quibus clarissime indicat Irenæus, eas privatim (atque ut Lararios Deos inter Ethnicos) ab ipsis fuisse cultas. Et tamen Augustinus, qui *Simonis Dei Sancti* totus obliviscitur, ejus vice hîc nobis reperit *duas Statuas publica auctoritate erectas.*

Epiphanius, interim, qui hujus Augustini ævo vixit, atque ante ipsum mortuus est; his verbis utitur: Ἄλλα ἔειχονα

πνὰ παρεδέδωκε τοῖς αὐτοῖς, ὡς δὴ φησιν αὐτοῖς ἔσθιν. καὶ προσκυνῶσι αὐτὴν ἐν εἰδεί Διὸς. ἄλλην ἢ ὁσαύτως Ἑλένης εἰκόνα παρεδῶκεν αὐτοῖς ἐν σχήματι Ἀθηνᾶς. Ἐ προσκυνῶσι ταύτας ἐν πρὸς αὐτῶ ἀπατημένοι. *Quin & imaginem quandam suis tradidit, ut suam existentem; & cultu religioso colunt ipsam sub forma Jovis: similiterque aliam Helenæ ipsis tradidit sub forma Minervæ; & religiose colunt illas ii qui ab ipso decepti fuerunt.*

Hic, sane, nihil minus quam Statuas publica autoritate positas reperimus: & tamen Episcopus Cypri hæc æque rescire potuit, quam aliquis Hipponensis aliufve Africanus Episcopus, vel Presbyter: qualis suo tempore fuit Tertullianus. Affirmat hic quoque Epiphanius, Simonem hunc se pro Christiano gessisse, Christique nomen, eum æque atque alios, prætendisse. Namque paulò ante jam modo citata ejus verba, dixerat: Παρελθὼν εἰς μέσον, καὶ προσκυνῶσι ὀνόματος Χριστοῦ, ὡς ἐλέβωρον μέλιτι περιπέλεκων, δηλητήριον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀγροῦθαισιν, εἰς τὴν κακομήχανον αὐτοῦ πλάνην παρενθεῖς τῷ ἑὸν ὀνόματι ἀξιώματι Χριστοῦ, θύνατον ἐνεπέπησε τοῖς πειθοῦσιν. *Progressus vero in medium, & sub prætextu nominis Christi velut Helleborum melle circumvestiens exitiale venenum, iis, qui ab ipso capti erant infudit: ac fallaci suæ machinationi prætexens dignitatem (sive auctoritatem) nominis Christi, causa ipsis exitu extitit.*

Quod postremo considerandum venit, ac minime prætereundum, sed denuo ex superiori repetendum, est quomodo isti Romani, qui hunc Simonem viderant, dum in aëra sublevabatur, ex alto decidentem, atque ex casu necatum; vel (si aliter hanc fabulam narrari desideras) cruribus confractis ibi jacuisse; ac postmodum ex desperatione se ex alto dejecisse: (quamvis plures ipsum ex casu inter volandum fuisse mortuum narrent, ac quidem inspectante populo Romano) considerandum, dico, quò possibile sit, ut hunc tali statuâ, ut Deo, honoraverint. Vel si jam ante eum casum (quod ta-

men nemo ostendere posset) Statua ipsum honorarint: quomodo istam, ac quidem tali in loco, uti prætenditur, post mortem ipsius Simonis tam dedecorosam illam à sede, seu basi sua, non deturbarint: cum malorum Cæsarum Statuas sæpe revelerint: imo Neronis etiam, dum adhuc in vivis erat: nedum externi alicujus; ac quidem *Samaritani*.

Contra cultus externos (nisi id ex decreto Senatus factum fuisset) admodum animati fuere Romani. Nam quamvis commune vulgus circa * talia insaniret, prudentiores, imò & summi Magistratus, eos semper odio habebant (ut ex Iſidis Sacris, & Bacchanalibus patet) eosque Roma quandoque expulit.

Si verò (ut & hoc addam) Romani aliive, ne quidem ipsum Appollonium Tyaneum, de quo tot ac tanta narrant Ethnici, atque imprimis Philostratus, quique eò auctoritatis pervenit, ut Hierocles ipsum Jesu Christo Salvatori nostro æquiparare ausus fuerit; in Deorum numerum retulerint; ipsive sacrificarint, arasque aut Tempa voverint aut erexerint: [Nam quæ in Quæstionibus &c. Justino attributis habentur meræ fabulæ sunt; nisi id nonnulli privatim fecerint] Si igitur hoc ne quidem tali ac tanto (uti perhibetur) Apollonio præstiterint: quis cogitare audebit, id ipsos fecisse *Homini Samaritano* (quæ gens adhuc magis exosa erat quam Judæica) hominique præterea, qui ut Irenæus, & ex ipso iterum Eusebius, Epiphanius, Theodoretus, aliique) tradunt, alienos afferre ipsis videbatur Deos: ut qui Patrem quendam ac Jesum aliquem ac Spiritum Sanctum ut Deos prædicabat: seseque horum numero perquam impie immiscebat: atque interim se sub Jovis habitu, Helenam sub Minervæ, colli vellet, &c.

Verum enimverò scimus apud Romanos quam male audiisse semper Judæos; nec certe melius Samaritanos: quorum
tamen

* Externos Judaicosque ritus. Suet.

tamen è gente hic Simon erat. quem certe, si hæc ita verè contigissent, constaret maximas turbas Romæ dedisse; cum cæteri Judæi, imò & ipsi Samaritani, sese his conatibus procul omni dubio (in initio saltem) opposuissent; ne ipsi in vitæ ac facultatum discrimen inducerentur. Tumultuaverant enim jam brevi tempore antea (A^o. sc. 36. post Chr. Nat.) atque à Pilato victi ac repressi fuerant. Judæi verò perpetuo pene tumultuabantur, extra urbem, usque ad apertum ipsorum cum Romanis bellum. Unde non mirum sane eos inter se quoque in ipsa urbe quandoque tumultuasse; cum ubicunque essent, huic illive Regi, aut sectæ, assentarentur; vel pro rebellione hi, alii vero contra eam, starent.

Hinc quoque factum ut plus semel Urbe Roma expulsi fuerint. Sic enim sub Claudio Urbe pulsi sunt, teste Dione lib. LX. (seu Xiphilino ipsius abbreviatore) *Quod (hi) Judæi adeo iterum Romæ frequentes fierent, ut difficulter sine tumultu, propter multitudinem urbe possent exigi: Non ejecit quidem eos [pergit Dio] Patriis tamen legibus vitam agentes, convenire vetuit.* Græca verba, apud ipsum legantur Dionem.

At Suetonius, de Tiberio: *Judæorum juventutem per speciem sacramenti, in provincias gravioris cæli distribuit: reliquos gentis ejusdem, vel similia sectantes, urbe submovit, sub pæna perpetuæ servitutis nisi obtemperassent.*

Quæ firmantur à Tacito lib. 2. c. hæc seq. verbis: *Actum & de Sacris Ægyptiacis Judaicisque pellendis. Factumque Patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis ea superstitione infecti, quibus idonea ætas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniiis, & si ob gravitatem cæli intersessent, vile damnum: ceteri cederent Italia, nisi certum ante diem profanos ritus exuissent.*

Confirmat hæc & alius locus in ejusdem Suetonii Claudio,

ubi cap. 25. ita loquitur: *Judæos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit.*

At jam Tiberius (si Tertulliano, si aliis quoque credamus) ipsum Jesum Christum in Deorum numerum relatum volebat, etiam adversante Senatu! Ac quamvis (si fabellæ huic fides habenda esset) in sententia sua, contra Senatum remaneret, nullam tamen Statuam, non tantum non ut Deo, verum ne quidem ut Philosopho, aut aliter bene, seu de Religione, seu de Republica benemerito, ipsi posuit.

Facile igitur videmus, talem Statuam, non fuisse positam, aut in gratiam Judæorum, aut in gratiam Samaritarum, aut denique in gratiam ipsius Simonis: qui tam misere atque ignominiose perierit, ut nil nisi dedecus atque infamiam ex tanta fama, quam Christiani Scriptorum ipsi attribuant (namque apud Ethnicos de hoc Simone, quamvis Apollonii Tyanæi meminerint, altum ubique est silentium) post mortem reliquerit.

Occasione autem istorum verborum, quæ modo ex Suetonio allata fuere, de Judæis *impulsore Chresto* Romæ tumultuantibus; quæque ab omnibus fere eruditis de *Christo* nostro Servatore dicta putantur, non possum non aliquid hîc inferere.

Notanda sunt certè verba Reverendissimi æque atque eruditissimi. J. Ufferii, quæ in Annalibus Veteris Testamenti, ita sonant: *Hujus Chresti solus, ni fallor, meminit Suetonius: Nam Christum D. N. (à quo Christiani alibi ab eodem memorati denominationem acceperunt.) hîc ab illo fuisse intellectum, adhuc mihi persuadere non possum.*

Nec sane omninò præter rem ita Ufferius videtur locutus; eo quod istud nomen *Chrestus* satis frequens fuerit Græcis; quorum ingens multitudo, sive servi, sive libertini generis homines essent, & Romæ & per totam Italiam degeret.

Vide.

Videmus id ex Inſcriptione, quæ tam apud Onuphrium, quam Gruterum extat; ubi in familia quadrigaria, quæ Praſina (ſive ut ibi appellatur Panni Chelidoni) erat, reperiuntur *Chreſtus factionis quæſtor*, & *Chreſtus* ejuſdem factionis *conditor*. cujuſmodi homines ſemper aut ſervi aut libertini erant; niſi temporibus ac moribus jam plane corruptis.

Sic in pluribus aliis inſcriptionibus (apud Aldum, Gruterum, Reineſium, ac Sponium) reperiimus *M. Aurelium Chreſtum*; *P. Aelium Chreſtum*, *L. Coccejum Chreſtum*, *A. Egrilium Chreſtum*, plureſque alios: atque inter ſcæminas *Viruviam Chreſten*, *Albutiam Chreſten* &c. ac ſimpliciter (apud Aldum) *Chreſtam* [ut *Chreſtæ conſervæ*] ſicut & apud Sponium apparet *Chreſtion Aug. libertus*, alibi *Herennius Chreſtianus*; & *Pontia Chreſtenis* (apud Reineſium.) *Chreſtinus*, & *Chreſtina*, apud Aldum & Gruterum.

Ex quibus (pluribuſque aliis, quæ adducere ſuperfluum foret) patet, nomen iſtud ſatis vulgare fuiſſe tum Græcis liberis, tum hominibus Libertini generis, tum denique Romanorum ſerviſ; quos Libertinos plurimos numero inter Judaicæ religionis homines fuiſſe, tam ex Diaconis primum Hieroſolymæ creatis, quam ex Libertinorum Synagoga (Act. cap. VI.) liquet. Videmus igitur hîc ex appellativo nomine *Chreſtus*, nullum argumentum deſumi poſſe pro vulgari Eruditorum opinione, qua volunt, hic *Jeſum Chriſtum* à Suetonio deſignari. Nec *Chreſtus* ſolum, verum & *Chriſtus* inter appellativa Græcis, hominibuſve Græcæ originis, fuiſſe oſtendit hæc ſequens inſcriptio apud Grut. 355.

P. AELIVS. PRISCILIANVS.
ET AELIA. CHRISTE
VIVI. SIBI. POSVER.

Quis nunc credat (conſideratis ſimul illis, quæ jam ſupra
ad-
Gggg 3

adduxi) jam sub Claudii Imperio Judæos ita assidue contra Christianos, ob Doctrinam Christianam, & quidem auctore (i. e. saltem occasionem dante) *Jesu Christo*, tumultuasse, ut inde Roma expulsi fuerint, unà cum istis Christianis contra quos tumultus ejusmodi assidue concitassent ac continuassent?

Præterquam enim quod contra Christianos, teste Tertuliano, ante Neronem non sevitum fuerit; Quis nobis ostendet, hic sub *Chrestu* nomine à Suetonio Christum nostrum Salvatorem fuisse intellectum? Nam quamvis *Chrestu* ac *Chrestiani* nomina aliquando ludibrii causa, in Christum ac Christianos jacularentur; videmus ex modo allatis, id nomen quam serio ac quam frequenter pro appellativo hominibus (præcipue tamen Græcis) impositum fuisse.

Quibus addendum, denique, quod id satis clare pateat ex postremo Actorum capite. Ibi enim primi ac præcipui Judæorum à Paulo convocati, ajunt: *Nos neque literas accepimus de te ex Judæa: neque adveniens quisquam fratrum annuntiavit aut locutus est aliquid de te mali. Equum autem censemus ex te audire quæ sentias. Nam de ista hæresi notum est nobis, ubique ei contradici (seu disputari)* &c.

Hi primores igitur *nihil audiverant mali de Paulo*; qui tamen tam notus erat Judæis, quippe ad pedes Gamaliélis eruditus; quique ex tam fervido persecutore Christianismi, jam conversus ad istam Doctrinam, Evangelium Jesu Christi per totum pene mundum prædicaverat; & nunc ob persecutiones Judæorum ad Neronem Cæsarem provocaverat. Verum isti Judæi, (qui tamen perhibentur ob Christi nomen ita assidue tumultuasse) nunc *audire gestiunt* quænam sit ipsius Doctrina; qua ab ipso exposita, pars ei credebat, pars illorum incredula permanebat. Sed etiamsi ille ipsos ob incredulitatem graviter incusasset, ille tamen *Mansit biennium totum*

tum in proprio conducto, & excipiebat omnes qui ad ipsum ingrediebantur; Prædicans Regnum Dei, ac docens quæ sunt de DOMINO JESU CHRISTO, cum omni dicendi libertate, [NB.] nemine prohibente.

Ut autem denuo revertamur ad *Simonem Magum*, adeoque & ad primum de eo Historiæ Auctorem, Justinum Martyrem (namque ex Ethnicis, ut jam monui, nemo est qui ipse meminert; quamquam multus illis sermo de Apollonio Tyaneo Philosopho & Mago sit) quam credulus certè fuerit hic noster Justinus, ostendit vel ista fabella de 70. domunculis Alexandriæ ipsi à Judæis impostoribus narrata: quarum domuncularum ruinas tamen ut perhibebat, ipsi ibidem, ostenderant.

Nec certe solus ille est, cui per pias fraudes imponere talibus facile fuit. Passus & tale quid est Tertullianus circa Hierosolyma nova, per 40. dies in aëre apparentia (ne plura alia addam) nec minus Eusebius Pamphili, circa imaginem Christi in Paneade: atque, ut ceteros transeamus, finiamus hic cum Sulpitio Severo; qui etiam hanc Historiolam lib. 2. narrat: *Istud mirum quod iste locus, in quo postremum constiterant divina vestigia, cum in cælum nube sublatus est, continuari pavimento, cum reliqua stratorum parte non potuit. Siquidem quæcunque applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret, excussis in ora apponentium sæpe marmoribus. Quinetiam calcati Deo pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia impressa cernantur. Et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat: & eadem adhuc [NB.] sui speciem, velut impressis signata vestigiis, terra custodit.*

Videat igitur nunc cordatus Lector, ex hujusmodi Justinianorumque exemplis, quid pro se hîc habeant hujus statuæ, tam decantatæ, patroni; ac quam bene Ciaconium,

prout

prout ipsius verba afferunt [ipsum eum Ciaconium mihi necdum inspiciere licuit] Salmasium, aliosque, hic Hammondus ac Spencerus refutaverint.

DE ACTIS PILATI.

Occasione eorum, quæ pag. 44. & 50. editionis meæ prioris de *Oraculis Veterum Ethnicorum* dicta fuerit, non possum quoque non aliquid addere de *Actis Pilati*; quorum inter Veteres Scriptores mentio, atque inter recentiores multos fides: ut quæ singularia quædam, ac maximi momenti, de Christo ac Salvatore nostro testentur.

Primus qui istorum, inter veteres, meminit est Justinus Martyr; qui ad verba hæc Regii Psalmistæ, *Foderunt manus ac pedes meos*, ita loquitur: Ἐ ἡ ἀρουζαν μὲ χεῖρας ἕ ποδας, ἐξήγησις τῆ ἐν ταῖς σωρῶν παγέντων ἐν ταῖς χερσὶ ἕ ποσὶν αὐτῆ ἡλων ἦν. ἕ μετὰ τῆ σωρῶσιν αὐτῶν. ἕ ταῦτα ὅτι γέγονε δύναδι μαρτυρεῖν ἐκ τῆ ἐπὶ Ποντίᾳ Πιλάτῃ γενομένων ἄκτων. *Narratio est de clavis manibus pedibusque ejus in cruce infixis. Et cum jam in crucem egissent eum, alea super vestitum ejus iuserunt: Et inter se partiti sunt illum, qui crucifigendi supplicium peregerant. Atque hæc ita gesta esse cognoscere ex ACTIS, quæ sub Pilato sunt conscripta, potestis.*

Item paulo inferius: Ὅλι δὲ ἔλεγε πᾶσι νόσους, καὶ νεκρῶν ἀναστρεῖν ὁ ἡμέτερος Χριστὸς προφητεῖα, ἀκούσασθε τῆ λεγομένων, ἐπὶ τῆ ταῦτα τῆ παρεσῖα αὐτῆ αἰλείται χωλὸς ὡς ἔλαφός, ἕ ἕτρανή ἕσαι γλαῶσα μογιλάλων. τυφλοὶ ἀναβλέψασαι, καὶ λεπροὶ καθαριζήσονται, ἕ νεκροὶ ἀναστήσονται ἕ περιπατήσονται. ὅτι τε ταῦτα ἐπίσταν ἐκ τῆ ἐπὶ τῆ Ποντίᾳ Πιλάτῃ γενομένων ἄκτων μαρτυρεῖν δύναδι. *Quod insuper Christum curaturum fuisse morbos omnes, Et defunctos excitaturum prædictum sit, verba vaticinii audi-*

audite, quæ sunt ista. In adventu ipsius claudus saliet sicut cervus, & diserta erit lingua mutorum: cæci respicient, & leprosi mundabuntur, & mortui resurgent & decambulant. Et quod ista fecerit, ex iis quæ sub Pilato facta sunt, ACTIS cognoscere potestis.

In priori Justini hujus loco habemus, Manus ac pedes confosos, & sortem super vestimenta jactam: eaque ita fuisse gesta patere ex Actis Pilati. In posteriori habemus, claudos, mutos, ac leprosos sanatos; ac mortuos resuscitados: ac quod ista Dominus noster Jesus Christus perfecerit, ex Actis Pilati posse cognosci.

Opportet sane prætenfos istos Actus fatis amplum continuisse commentarium eorum quæ Salvator noster, dum adhuc in carne versaretur, gesserat! Atque mirum permultis videri queat, per talia hunc ipsum Pilatum non Christi factum fuisse Discipulum; si non ante, certe post ipsius mortem: cum Orosius (lib. 7. c. 2.) hîc supra allatis Justini verbis minime contentus, de ipso in hunc modum loquatur: *Pilatus Præses Palestinæ Provinciæ ad Tiberium Imperatorem atque ad Senatam retulit de Passione & Resurrectione Christi, consequentibusque; quæ vel per ipsum factæ fuerant, vel per Discipulos ejus* [NB.] *in nomine ejus, fiebant.*

Hæc interim Acta, quæ omissa ab Eusebio negligenter fuere, ex Bibliothecæ Vaticanæ vetustis monumentis (ut asserit) nobis producit Sixtus Senensis: ac quidem hoc modo, ut nobis ἀὐθεντικόν, sive ipsissimum repræsentet exemplar: *Pontius Pilatus Cl. Tiberio Neroni Imp. S. Nuper contigit, cujus rei ipse testis esse possum, Judæos sese ipsos, posterioresque suos universos per invidiam crudeli damnatione perdidisse. Cum enim ex Oraculorum promissis, majorum ipsorum auctoritate receptis, hoc expectarent, ut Deus illorum per Virginem juvenculam mitteret, qui jure rex eo-*

rum diceretur; hunc me presente misit in Judæam. Is quod omnibus notum est, cæcis visum restituebat, leprosos mundabat, resolutos nervis curabat. Viderunt quoque ipsum Dæmonia abegisse, atque obsessos spiritibus immundis liberasse. Mortuos item ex sepulcris ipsis resuscitavit. Obediebant ipsi ventorum turbines, siccis pedibus mare inambulabat. fecit alia quoque permulta miracula, ut vulgo etiam ipse inter Judæos, & plebem, Dei filius diceretur. Principes vero Sacerdotum, æmulatione & livore instincti, adversabantur illi; captumque illum mihi tradiderunt, ementitis sceleribus eum reum facientes, Magum appellabant, atque legis eorum desertorem, & contradictorem. Quibus persuasionibus seductus ipse, fidem quærelis eorum adhibui, flagellatumque ipsis tradidi, ut pro arbitrio in eum animadverterent. Crucifixerunt igitur illum, & sepulcro, quo conditus erat, custodes adhibuerunt; inter quos etiam ex meis militibus nonnulli erant, qui tertio die ipsum à mortuis resurgentem viderunt. Nequitia autem Judæorum magis hoc factò exarsit: numeraruntque magnam pecuniarum vim ipsis militibus, quatenus discipulos ipsius noctu corpus rapuisse predicarent. Acceperuntque hi quidem pecunias: nihilominus tamen publice ubique professi sunt, atque testantur se visiones Angelorum vidisse, ac Jesum illum à mortuis vere resurrexisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis nugis ac mendaciis Judæorum, si de re gesta aliter loquantur, fidem adhibeat. Vale.

Quis nunc, quæso, amplius dubitet Tiberium his lectis cum prærogativa suffragii sui detulisse ad Senatam, ut Christus inter Deos reciperetur, ac cum Agrippa rege pene Christianum fuisse factum? si non ante passionem, saltem post ipsius Resurrectionem, quam hic noster Pilatus vere contigisse affirmat; ac præterea visiones Angelorum. &c. Hæc commenta Monachalia vel Gregorius Turonensis legisse videtur,

detur, vel hujus adductæ epistolæ inventores ea à Gregorio hausisse: cum ille (lib I. c. 24.) hæc afferat: *Pilatus autem gesta ad Tiberium Cæsarem mittit; & ei tam de virtutibus Christi, quam de passione vel resurrectione insinuat. Quæ gesta hodie apud nos retinentur scripta.* Vel, certè, is talia ex Orosio hausit.

Interim Baronius, qui, ad annum 34. Christi, hanc eandem epistolam adfert, hoc modo de ista loquitur: *Sed ut redeamus ad Hegeſippum* [qui hanc Epistolam, quamvis aliter quodammodo concinnatam, primus protulerat] *idem in anacephalæosi (sua de morte & resurrectione Christi, Pilati Præſidis Epistolam ad [NB.] Claudium recitat: cui si qua est adhibenda fides, in titulo tamen certus est error. Ac post Epistolam recitatam ex Vaticana, uti ait, Bibliotheca. (ac postillam recitatam) Hactenus Epistola: quæ quidem an eadem ipsa sit, quam à Pilato ad Tiberium tunc temporis scriptam esse constat, relinquimus Lectoris prudentis judicio.*

Ad quæ quam optime notat magnus ille Casaubonus: *Nemo eam [epistolam] leget aliquo judicio, & literarum usu præditus, quin fraudem statim intelligat. Baronius quidem pro suspecta eam habuit: sed melius fecisset vir eruditissimus, si manifestum plani alicujus figmentum penitus rejecisset. Sixtum vero Senensem, hominem eruditum, qui probe norat, ejusmodi imposturis nihil olim fuisse usitatus, mirari satis non possum; qui illam ipsam Epistolam, diversa [NB] tantum Latinitate conceptam, in Vaticana, ut ait, à se inventam, pro vero & germano antiquitatis monumento publicavit.*

Quæ jam in priori editione pag. 45. velut ex Eusebii Chronico attuleram, de *Christi miraculis ac resurrectione*, ea certè non comparent in ipsius Chronico *ἱστορικὸς λόγος πρῶτον* Græco. Verum priori loco hæc habentur: *οἱ δὲ αὐτὸς Πιλάτος Τιβερίῳ τῷ καὶ τῶν Σωτῆρα ἀναγαγών, καὶ τῶν Χριστιανῶν δόγματι, ἐκί-*

νησαν εἰς ἔρωτα πίστεως. *Cum Pilatus ad Tiberium retulisset, ea quæ à Christo facta fuerant, permovit eum ad amorem Fidei. Tiberius illa communicavit Senatui, &c.*

Altero verò (ἐν ἡρονικῷ κἀνωνί) Πιλᾶτος Τιβερίῳ τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἐναγαγόντος, καὶ τῶν Χριστιανῶν δόγματι, Τιβερίος πρὸς τὴν σύγκλητον ἐκοινολόγησεν ὡς εἰς Χριστὸν πίστεως. τὸ ἢ μὴ ποιησόμενος, &c.

Cum Pilatus Tiberio de factis Christi ac Doctrina Christianorum scripsisset, Tiberius ad Senatum retulit de fide in Christum: illo verò non persuaso, &c. Alio rursus loco, in hisce collectionibus Chronicis: (in quibus quæ Eusebio, quæ aliis sint tribuenda, Delio natatore opus est) nempe pag. 268. habes Ἐπὶ τέττων τῶν ὑπᾶτων [ΓΑΛΛΟΥ, καὶ ΝΟΝΝΙΑΝΟΥ] Πόντιου Πιλᾶτος πρὸς τὸν Χριστιανῶν δόγματι ἐκοινώσεν Τιβερίῳ καίσαρι; κακῶν τῇ συγκλήτῳ Ρώμης. τῆς δὲ μὴ περποιημένης &c. *Istis sub Consulibus [Gallo & Nonniano]. Pontius Pilatus Tiberio significavit de Christianorum Doctrina; ille verò Senatui: quo non persuaso, &c.*

Verum enimverò in Historia sua Ecclesiastica de Actis Pilati loquitur, ut de inimicorum, imò hostium Christianismi figmentis; quibus illi ludibrio propinare, ac calumniari acerbe tentabant religionem Christianam, eique ferio deditos. Ita enim loquitur de istorum confictoribus: lib. 9. cap. 5. Historiæ Ecclesiasticæ, πλασόμενοι δὲ Πιλᾶτος καὶ ὁ Σωτῆρ ἡμῶν ὑπομήματι πίστεως ἔμπλεα καὶ τῶν Χριστῶν βλασφημίας, γνώμη τῶν μείζον, ἐπὶ πίστει διαπέμπονται τὴν ὑπὸ αὐτῶν ἀρχὴν, &c. *Conspingentes tandem Commentarios Pilati ac Servatoris nostri, omni repletas blasphemia contra Christum ex sententia dominantis; dispergunt illos per omnem terram ipsi subjectam.*

Quod attinet ad Acta illa, ad quæ tum Justinus, tum Tertullianus provocant, de iis modo allatus Casaubonus: *Certè Eusebius cum historiam suam scribebat, neque Epistolam, neque*

neque Acta Pilati viderat; neque aliud de ea re norat, nisi quod apud Justinum legerat, & è Tertulliano vel per se, vel per interpretem cognoverat. Nam alioqui tantæ vir diligentiae & curiositatis, ipsam Epistolam vel Actus in suos commentarios fuisset procul dubio relaturus. In secunda historia cap. 2. locus è Tertulliani cap. V. in Græcum Sermonem versus habetur: nisi quod vel Eusebius, vel ejus interpres, Tertullianam hæc verba omisit. QUOD ILLIC VERITATEM ILLIUS DIVINITATIS REVELAVERAT; & sententiam paulò aliter concepit. In Chronico Latino res eadem brevius narratur [ita enim ibi, ut Casauboni verbis ea interferam, habetur: Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad Senatum, ut INTER CÆTERA SACRA RECIPERETUR: Verum cum ex consulto Patrum Christianos eliminari ex urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem] item in Græco p. 66. ubi scribendum est, Πιλάτῳ τῷ Τιβερίῳ τῷ κατὰ τὴν Σωτηρίας ἀνεργῶν (non ἀνακαγῶν, quod respuit Hellenismus:) & καὶ τῶν Χριστιανῶν δόγματι. Ne Cedrenus quidem aut Zonaras qui tot seculis post Eusebium scripserunt, ullam aliam ejus historiae cognitionem habuerunt, nisi quam ab Eusebio acceperant, cujus verbale viter immutata describunt: Ex his apparet quam insignis eorum impostura fuerit, quos non puduit Epistolam Pilati & Acta à se conficta pro genuinis monumentis jactare.

Quibus verbis tum idem Casaubonus addit Acta illa, quæ Hæretici Tesserakaidekatitæ errori suo tuendo afferebant, quorumque meminit Epiphanius: cujus verba hîc paulò plenius adducenda duco: sunt autem hæc sequentia: Ἐπεροὶ ἡ ἐξ αὐτῶν τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες, καὶ τὰ μυστήρια διαποτελῶντες, διὰ τὴν ἁγίων δόξαν Πιλάτῳ ἀρχῆσι τὴν ἀκριβείαν εὐρηκέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται, &c. Alii vero unicam diem jejunantes, ac

Mysteria (Eucharistiæ) celebrantes; jactant se accuratum

illum agendi modum hausisse ex ACTIS PILATI: in quibus continetur, &c.

Omnibus igitur hisce inter se perpensis, unusquisque, vel somnolentis oculis, facillime perspiciat quanti ponderis aut pretii hæc *Acta Pilati* nobis esse debeant, asserendæ hinc veritati Religionis Christianæ; nempe non majoris quam illa *Acta Pauli & Theclæ* quorum, in enumeratione sua Apocryphorum Scriptorum distinct. XV. meminit Papa Gelasius; eaque inter Apocrypha damnat; illorumque figmenta, atque exerte quidem illud de Leone baptizato: quem tamen minime averfatus videtur Ambrosius; qui, lib. 2. de Virginibus, inter alia: *Cernere erat lingentem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificante sono, quod sacrum Virginis corpus violare non posset: ergo adorabat prædam suam bestia, & propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiserant.* Idem Epist. 28. lib. 3. edit. Rom. ad Vercellensem Ecclesiam: *Quo munere etiam venerabilis Thecla leonibus fuit, ut ad pedes prædæ suæ stratæ, impastæ bestię SACRUM deferrent jejunium, ne procaci oculo Virginem, nec ungue violarent aspero.*

Quid, quod in Actis S. Julianæ (citante ista Baronio) tradatur, *Pugnanti Teclæ adstuisse Dominum Jesum Christum præ se ferentem vultum Apostoli Pauli.* Hæc namque *Tecla Virgo, Paulo apud Iconium prædicante, audita ejus de Virginitate concione, repente nuptiis exsolvitur, & sponsum suum juvenem, urbis primarium, forma & divitiis inclytum, reliquit: & Paulo adhærens, ei se comitem peregrinationis dedit: in qua cum à persecutoribus gravia mortis discrimina subire cogeretur; nunc aquis immersa, nunc in ignes dejecta; nunc feris objecta, tandem his omnibus, PAULO PROTEGENTE, liberata, simul cum ipso Romam incolumis pervenit.*

De hominibus autem in bestias, bestias vero in homines
trans-

transformatis, etiam *Acta* vel *Actus* Joannis Apostoli tradunt: (quo melius perspiciat Lector, quanti pretii hujusmodi *Actus* ipsi esse debeant.) Namque ex istis ita narrat Philastrius, in Hæreseon catalogo, cap. 54. *Habent Manichæi beati Joannis Evangelistæ Actus, & Petri, & Pauli, similiter ab Ecclesia reprobatos; quia in his signa & prodigia magna Apostolos fecisse narrent; ita ut PECUDES, & bestię, & canes loquerentur; & animas hominum, velut canum, & pecudum esse dicant.*

Quis, quæso, mi Lector, tam piis bestiis, magis quam Teclæ leoni, baptismum denegare velit. Sororculas tamen suas aviculas Baptismo initiasse Franciscum Assisium tot ævis feriolem, non constat: nec certè in Fraterculis suis piscibus id ullo modo necessarium erat.

Negare interim minime velim Pilatum aliquid super tali ac tanto negotio scripsisse, at incertum esse quid ac quale id fuerit; atque ideo prudentiores Eusebium, Hieronymum, similesque talia cautius prodidisse: cum alii, præsertim Græci posteriores (qui mendaciorum in historia admodum feraces sunt) paucis sæpe veris atque optimis, atque ut traderentur publico dignissimis, falsa ac dubia plurima, ex piarum fraudum amore, seu potius ihsania, superstruxerint.

Debiliori adhuc fundamento innititur ista *Traditio*, quod Augustus sc. audita nativitate Salvatoris nostri J. Chr. *Domini* appellationem renuerit; eaque abuti non ausus fuerit, eapropter quod jam *Mundi Dominus* natus esset. Ita enim Orosius, qui tempore Augustini scripsit, libro 7. afferit. *Domini appellationem ut homo declinavit.* Ac paulò post: *Eodemque tempore hic, ad quem rerum omnium summa concesserat, Dominum omnium se appellari non passus est: imò non ausus; quia verus Dominus totius generis humani inter homines natus erat.*

Historia quæ fabella huic confingendæ occasionem præbuit est

est illa, quam de Augusto affert Suetonius, in vita ipsius. cap. 53. *Domini appellationem ut maledictum & opprobrium semper abhorruit. Cum, spectante eo ludos, pronuntiatur esset in mimo, O DOMINUM ÆQUUM ET BONUM! & universi, quasi de ipso dictum exultantes comprobassent: & statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die gravissimo edicto, DOMINUMQUE se posthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus suis, vel serio vel joco passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.*

Domini hanc appellationem exhorruit, neque eam ab adulatoribus sibi attribui passus est, ne videretur eo gavisus etiam Regis nomen affectare: cum J. Cæsari istud tantum invidiæ atque odii creasset, (saltem adauxisset) ut cædes inde ipsi ut tyranno secuta fuerit. Quare ne tyrannos Romano populo domi alere ac fovere, iisve favere videretur, id inter suos etiam in jocos caveri voluit. Hinc enim Patris Patriæ quidem lubens assumebat; cum videret id universi populi Romani votis ipsi oblatum: Verum Regis aut Domini anxie vitabat.

Quod & ipse Tiberius exemplo suo laudavit: ut qui, teste eodem Suetonio (cap. 27.) Dominus appellatus à quodam, denunciavit, ne se amplius contumeliæ causâ nominaret. Alium dicentem Sacras ejus occupationes; & rursus alium: auctore eo Senatam se adiisse, verba mutare, & pro auctore suasorem, pro Sacris, laboriosas dicere coëgit.

Quas tamen Sacras occupationes, similiaque; quin & Sacro-Sancta Numina &c. inter Christianorum Imperatorum appellationes reperimus; uti ex Dissertione mea secunda de Ethnicorum Oraculis constat: sicut pene omnia Imperatorum horum Christianorum Sacra, Divina & Cælestia, &c. per aliquot secula appellata fuere. Nec forsan id usque adeo mirum videbitur; cum jam ipse Augustus Deus appellari non dedignaretur: quod id Tyrannidem non saperet.

Et tamen Philo Judæus hoc de Deo, in ipso quoque negat; quamvis id ex antiquitate apertissime constet. Ita enim ille de Augusto: Πίσις ἐνεργεσάτη ἔ μὴ δεσπότην, μήτε θεὸν ἑαυτοῦ ἐθελήσασαι προσεπείν, ἀλλὰ κ' ἀν εἰ λέγοιτο π δυσχεραίνειν. *Quod verò fidem maxime creat est, quod nec DOMINUM nec DEUM se nuncupari voluit: sed quod si quis ipsum ita appellaret indignatione moveretur.*

Quam minime autem Divinitatis, Deive nomen averfatus fuerit ostendit nobis Tacitus lib. I. hoc modo: *Nihil Deorum honoribus relictum, cum se templis & effigie numinum, per Flamines & Sacerdotes coli vellet.* Quod de vivo adhucdum Augusto certè dicitur. Quare id minime quis mirabitur in illo jam demortuo. Sicut inde (ne præter ullam necessitatem plura exempla congeram) Prudentius, contra Symmachum, hoc modo (post illa quæ de Jano, de Pico, deque aliis dixerat) canit:

*Hunc morem veterum docili jam ætate secuta
Posteritas, mensâ atque adytis & flamine, & aris
Augustum coluit, vitulo placavit & agno.
Strata ad pulvinar jacuit, responsa poposcit:
Testantur tituli, produnt consulta Senatus,
Cæsareum Jovis ad speciem statuentia Templum.
Adjecere sacrum, fieret quo Livia Juno, &c.*

Quæ de titulis dicta hîc sunt, firmantur his sequentibus inscriptionibus:

ROMAE. ET. AVGVSTO
CAESARI. DIVI. F
COLON. AVXVRN
A. AEMILIUS. EX. PECVNIA
SVA. F

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΑΙΡΩΜΑΙ ΚΑΙ
 ΣΕΒΑΣΤΩ ΚΑΙΣΑΡΙ
 ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣ
 ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΑΣ ΠΑΜΜΕΝΟΥΣ
 ΤΟΥ ΞΕΝΩΝΟΣ
 ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ
 ΙΕΡΕΩΣ

ΘΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ
 ΕΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙ ΕΠΙ ΙΕΡΕΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ
 ΠΟΛΙΑΔΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟΥ
 ΑΛΛΙΕΩΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ
 ΑΡΗΟΥ ΤΟΥ ΜΩΡΙΩΝΟΣ ΠΑΙΑΝΙΕΩΣ

Quibus & adde hæc, quæ alibi notavi:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΚΑΙΣΑΡΙ ΘΕΩ, ΣΕΒΑΣΤΩ,
 ΘΕΟΥ ΤΙΩ,

Hinc enim tractu temporis (nec longo, admodum) *Augustales*, tam *primi*, quam reliqui: hinc *Flamines Augustales*, *Flamines Divi Augusti & Romæ*; sicut & *Flamina*, seu *Flaminicæ Augustales*, & ceteri *Sacerdotes Romæ & Augusti*, *Flamines & Flaminicæ domus Augustæ*; denique *Pontifices Cæsarum*, &c. Sic namque indicant id *Inscriptiones hæc sequentes*; ut

IVNIAE C. F. LAETAE. FLAMINICAE
 DOMUS AVGVSTAE
 L. MAECIVS NANUS CONSOBRINAE
 PIISIMAE. ERGA. SE

item

item,

I V L I A E A V G
 D I V I F. M A T R I
 T I. C A E S A R I S A V G. P R I N
 C I P I S E T C O N S E R V A T O R I S
 E T D R V S I G E R M A N C I
 M. C O R N E L I V S P R O C V L V S
 P O N T F E X C A E S A R U M

Sic enim Herodes ille Atticus, cujus inscr. Salmasius eruditissimo commentario illustratas edidit, Pontifex Augustorum erat; sive *Ἀρχιερεὺς*: de quo alibi latius loquendi occasio erit.

Quibus illustrantur versus Prudentii, quos jam supra adduximus.

Nempe jam post mortem quoque Oracula reddebat; quod Dionæi Cæsaris astrum, quamvis apparuerit, minime efficere potuit. Cum etiam Christiani nominis Cæsares adhuc viventes non minora de se credi voluisse videantur: ut ex ipsorum propriis loquendi modis manifestum est: quod *omnia de se credere posset* (ut cum Juvenale loquar) *Dis æqua potestas.*

Verum, ut revertamur ad Augustum; in ipsa quidem Urbe Roma, donec in vivis erat, Tempa sibi erigi non passus est: at in Provinciis id concessit; ac quidem sub *effigie Numinum*. quod quomodo intelligendum sit, ex Lipsii in Tacitum Commentario videri potest: sicut & illa ibi intelligi possunt, quæ idem ille Lipsius de Consecratione ejus, post mortem, ac de Livix Sacerdotio, ex Dione refert.

Quis, quæso, nunc, post talia sibi lecta, credat amplius, Augustum ex ista causa, quod jam *Dominus orbis* natus esset, appellationem *Domini* vitavisse? Vel si ex tali causa id fecit Augustus, ex quam alia idem fecit Tiberius?

Vel si hoc ex eadem (qua id Augustus fecisse prætenditur) causa, fecit Tiberius (quod sani cerebri homo, ne quidem per insomnium cogitare posset) ex quanam causa id fecit Fl. Julianus Cæsar, Apostata, seu *perfidus ille Deo*, ut cum Prudentio loquar?

Augustus tamen, ut perhibetur, rejecit istam appellationem *Domini*; exinde sc. quod *Vero Deo ac Domino* orbis jam nato, istum titulum sibi minus convenire sentiret. E contrario Imperatores Christiani, ac qui ob pietatem (quod per multa Ecclesiasticis donaverint ac concesserint;) in cœlum laudibus, tolluntur, à Monachis Græcis, aliisque ejusmodi commatis scriptoribus; illi, dico, istud *Domini* nomen usurpabant, sibi que pene ubique arrogabant. Neque id solum; verum & *Sacras occupationes* (ab ipso Tiberio rejectas) & alia admiserunt; & *numina* se appellari sunt passi; & *Oracula se dare* passi sunt: ut in Dissertatione mea secunda pag. 558. luculenter ostendi, & ulterius ostendere copiosius possem; si id ullo modo necessarium esset.

Sic enim Constantino Magno, præter plures alias Inscriptiones plane ejusmodi, hæc dicata est:

PIISSIMO FORTISSIMO
 FELICISSIMO D. N.
 CONSTANTINO MAXI
 MO VICTORI SEMPER
 A V G V S T O
 B A D I V S M A C R I N V S
 V. P. P. P. H. T A R R A C
 N V M I N I M A I E S T A
 T I Q V E E I V S S E M P E R
 D E V O T I S S I M V S

Uti & Matri hujus Constantini Helenæ, quæ ut volunt Socrates & alii, Hierosolymam per somnium monita profecta,
 ibi

ibi Crucem *Domini* invenit, clavosque illos per manus ac pedes *Domini* infixos; ex quibus, de Cruce partim Statuæ suæ incluserit, de clavis hunc Galeæ suæ, illum vero equi sui freno (quod & à Zacharia Propheta prædictum volunt) inferuerit: huic, dico, Matri Constantini Magni, tantæ pietatis foeminae, hæ sequentes Inscriptiones, præter plures alias, dicatæ sunt.

PIISSIMAE. AC VENERABILI
 D. N. HELENÆ AVG
 MATRI. D. N
 MAXIMI VICTORIS AVG
 CONSTANTINI
 ET AVIAE D. D. N. N
 CONSTANTII ET CONSTANTIS
 ORDO ET POPVLVS
 SVRRENTINOR

item

PIISSIMAE ET CLEMENTISSIMAE
 DOMINAE NOSTRAE AVGVSTAE
 HELENÆ MATRI
 SEMPER AVG. CONSTAN
 TINI ET AVIAE
 DOMINORVM NOSTRORVM
 CAESARVM BEATORVM
 VXORI DIVI CONSTANTII
 ORDO NEOPOLITANORVM
 ET POPVLVS

Item, denique (ne plura aggeram) de hac ipsa

Θ Ε Ι Ο Τ Α Τ Η Κ Α Ι
 Ε V S E B Ε S T Α Τ Η , &c.

DIVINISSIMÆ AC
 P I I S S I M Æ , &c.

Hæc autem atque alia istius commatis ab hominibus nominis Christiani dedicata fuisse, tum ex ipsis hæc Inscriptionibus, tum ex aliis, quæ Imperatoribus Christianis positæ sunt, tam clarum est, ut nullis opus hîc sit aliis argumentis. Sic & *DIVI* titulus non aliis tantum Christianis Imperatoribus tributus fuit; verum & ipsi Gratiano (qui stolam Pontificalem rejecerat) ac quidem ab Imperatoribus Christianis; uti ex hac sequenti Inscr. (apud Sponium reperienda) patet.

DIVO GRATIANO
TYRANNIDE VINDICATA
THEODOSIVS ET VALENTINIANVS
AVGG. EX. VOTO. P. P

Et tamen isti homines, qui eo tempore scripsere (quod maximè de hoc Orosio dicendum) quo adhuc ipsi hujusmodi inscriptiones Imperatorum Christianorum inspicere ac legere quotidie poterant; talia de Augusto confingere ausi fuerunt, quæ ne ullam quidem umbram virisimilitudinis habent.

Si tamen alia quoque ab hoc Orosio allata consideremus minus certe mirabimur eum ejusmodi afferre causas eorum quæ pro vel Divinò instinctu factis, vel pro prodigiis habet. Afferam hujusmodi unum alterumve exemplum, quod vel recitasse simul refutasse cordatis Lectoribus erit. Habet nempe lib. 6. *Deinde cum secundo in Sicilia receptis à Pompejo & Lepido legionibus XXX. servorum M dominis restituisset. & XLIV Legiones solus imperio suo ad tutamen orbis terrarum distribuisset; ovanisque urbem ingressus omnia superiora populi Romani Imperatori debita donanda literarum etiam monumentis nedum aboleri censuisset; in diebus ipsis fons olei largissimus, sicut superius expressi, de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo signo quid evidentius, quam in diebus Cæsaris toto orbe regnantis futura Christi nativitas decla-*

declarata est? CHRISTUS enim LINGUA gentis in qua & ex qua natus est; Unctus interpretatur. Itaque cum eo tempore, quo Cæsari perpetua tribunicia potestas decreta est, Romæ fons olei per totum diem defluxit, sub principatu Cæsaris, Romano imperio per totum diem, hoc est, per omne Romani tempus imperii, Christum & ex eo Christianos, i. e. unctum atque ex eo unctos de meritoria taberna, hoc est de hospitali largaque Ecclesia affluenter atque incessabiliter processuros: restituendosque per Cæsarem omnes servos; qui tamen cognoscerent Dominum suum cæterosque qui sine domino invenirentur, morti supplicioque dedendos: remittendaque sub Cæsare debita peccatorum in ea urbe in qua spontaneum fluxisset oleum: evidentissima his quæ Prophetarum voces non audiebant, signa in cælo & terra prodigia prodiderunt.

Historiola hæc (sive factum) si pro historia habenda esset; jam contigerat 34. annis ante natum Christum. verum fabulam meram hîc narrari ostendunt cætera omnia illa prodigia quæ à Suetonio, aliisque, circa Augusti nativitatem &c. facta fuisse narrantur. certè illa comparanda est cum ista fabella, quam inter alias de prodigiis nobis narrat in M. Bruti vita, Plutarchus: *Cuidam ordinum ductori brachium unguentum rosaceum exudasse; neque quum crebro detergerent id & eximerent, quicquam profectum.* Quod tamen ibi inter mala omnia adducitur. Interim Orosius noster, quasi ex Divino instinctu Prophetæ alicujus verba explicaret, hîc mira reperit mysteria. Ac certe oleum istud rosaceum, quod gratissimi odoris est, boni aliquid portendisse debuisset. Unde liquet quam sapienter hæc fabella quoque inventa est. Verum his nugis diutius non inhærendum est.

Namque si hic quoque de circulo circa solem apparente, cum Octavius Cæsar, post necem Jul. Cæsaris in urbem veniebat (quem circulum & Plinius & Seneca & alii pro naturali

rali phasmate, qualia plura, ac quidem sæpius, apparuere, habuerunt) certe & de aliis sic confictis miraculis; imò mero quandoque mendacio superstructis, nobis etiam loquendum esset: ut de *Crucis signo cum circulo* &c. plusquam semel Constantino Magno in coelis apparenti: de eodem quoque Gallo Cæsari adhuc majori cum splendore super Hierosolymis viso: Quæ *Cruce* ac *Corona*, uti victoriis Constantini præsignificabant, sic istæ Gallo visæ (forsan quod ista inscriptio hîc non aderat, In hoc signo vinces) ipsi interitum prænotarunt. Quæ quibus antiferas?

Dolendum sane est, ejusmodi homines (quales hic Orosius, utri & Nicephorus & Nicetas, imò & Socrates & alii, circa talia, fuere) per pias suas fraudes, talesque Miraculorum confictas narratiunculas, quibus Religioni Christianæ *majorem* auctoritatem, Divinitatisque opinionem, præter necessitatem, conciliare student; vera Christi Salvatoris nostri, quin & Apostolorum ipsius, miracula hominibus istis, qui alias veram religionem susque deque habentes, hinc ansam arripiunt eam fugillandi, aliisque reddendi suspectam, occasionem dedisse, non solum magis elevandi, verum & irridendi quandoque: quibus tamen, cum Religioni, tum miraculis omnes vere pii homines firmandis ac patrocinandis quam serio studere debent.

De Consecrationibus Ethnicis.

Quæ de *Consecrationibus Ethnicis* festinato magis ac confuse, quam exacte & justo ordine, conscripseram; ea, quamvis nec sic cunctis satisfactura credam, hîc recolere volui.

Hæc

Hæc igitur *Consecratio*, seu *Dedicatio* quoque, (quæ ut sæpius à se invicem distinguitur, ita & sæpius quoque inter se confunduntur) non una ac simplex, sed duplex, imò triplex specie erat: ac prima quidem, qua aliquid sive animatum, sive inanimatum huic illive Deo Deæve, vel his illive Diis Deabusve consecrabatur; atque adeo dicatum, sacrum aut sanctum, cum jam antea esset profanum, reddebatur: quod apud Græcos erat ἀναπιθέμεν τι θεῷ ἢ νιν, item καθιστάμεν ac καθιεράμεν, sicut & illi homines, qui isto modo honorabantur, dicebantur πετυχημέναι τιμῶν ἡρώικων, vel ἱσοθέων; ut qui in numerum Heroum, vel etiam Deorum referrentur; adeoque & consecrarentur.

Sic Consecrati quoque erant, qui mysteriis initiati essent: uti & Collegia & Sodalitates huic illive Deo Deæve dicata. Sic Vestales, sic Sacerdotes, sacrisque Deorum ministeriis additi. Hincque illud in Inscriptionibus, CUI REGIA VESTÆ PONTIFICI FELIX SACRATO MILITAT IGNE. ac clarius: SACRATAE APVD AEGINAM DEABVS. TAUROBOLITAE. ISIACAE. HIEROPHANTRIAE DEAE HEKATAE GRAECO. SACRANAE DEAE. CERERI. item SACRARIA DEAE CERERI &c. Sic denique qui *Magnæ Deorum Matri* per Taurobolia, vel Criobolia, similibusve consecrabantur.

At alia quoque species (ne de Devotionibus hîc loquar) erat, qua vivi vel semetipsos, vel alios adhuc vivos, vel jam mortuos, per statuas, huic illive Deo Deæve (vel Diis Deabusve) consecrabant, ac proprios, quasi, faciebant, per illam Dedicacionem; eosque ita huic illive Deo Deæve, vel etiam in universum cunctis commendatos, ac sub ipsorum peculiari tutela positos volebant. Hinc Dion Chrysosthomos, in Rhodiaca. καὶ τοὶ καὶ τὰς ἀνδριάντας, ἔχ ἡττοῦ ἀνθημάτων εἶμι τις ἀν εἶναι τῶ θεῶν, τὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς. καὶ πολλὰς ἰδεῖν ἐστὶν ἔτως

ἐπιγεγραμμένους, οἷον. ὁ δὲ ναὸς ἑαυτὸν ἀνέθηκε, ἢ τὸν πατέρα, ἢ τὸν υἱὸν, ὅτω δήποτε τῷ Θεῷ. *Atqui & Statuas quis dicere posset Dis consecrata esse donaria; eas nempe quæ sunt in Templis. Et multæ talem habent Inscriptionem, puta: Ille Dis consecravit SEMET IPSUM, aut PATREM, aut FILIUM, cuicumque tandem Decorum.*

Sic enim Romulus, post devictos Camerinos, (teste Plutarcho in ipsius vitâ) Ἐνδε τοῖς ἄλλοις λαφύροις ἔχαλις ἐκέμισε τέθεικτον ἐκ Καμαρίας τῆτο ἢ ἀπέσπεν ἐν τῷ ἱερῷ τῷ Ἡφαίστῳ, ποιησάμενος ἑαυτὸν ὑπὸ νίκης τεφανέμενον. Quæ vertuntur ab Herm. Cruferio hunc in modum: *Inter cæteram prædam ex Camerio æneum attulit currum [dicere debuerat quadrigam] atque eum in templo Vulcani dedicavit; cui imposuit statuam suam à Victoriâ coronatam.* Sic quoque Domitianus, in conflagratione Capitoli, primâ irruptione apud ædituum occultatus, solertiâ liberti lineo amictu turbæ Sacricularum immixtus ignarusque [ignoratusque cum Pichena lego] apud Cornelium Primum paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. *Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum sacellum JOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Mox imperium adeptus, JOVI CUSTODI templum ingens, seque in sinu Dei sacravit.*

Quæ de lineo amictu ac Sacricularum turba habet Tacitus, distincte magis exprimit Suetonius in hujus Domitiani vita, cap. I. his verbis: *Ac mane Isiaci celatus habitu, inter Sacrificulos vanæ superstitionis, &c.* At quis locus, quidve munus hisce Isiacis in Capitolio? cum nullum Isis Templum ibi; neque isti Deæ ullibi Romæ, ex auctoritate publicus cultus exhiberetur. Probabile igitur Isiacos, aliis Sacerdotibus, sese immiscuisse, atque ita eò perfugium quæsisisse; atque ab aliquo horum sive vivo sive mortuo, libertum hanc vestem accepisse, Domitianoque detulisse.

Alii.

Alii vero aliis jam demortuis quandoque statuas huic illive Deo dedicabant: uti apud Tacitum (lib. III.) *Julia Marcelli effigiem Divo Augusto* (i.e. jam in Deorum numerum relato) *dicavit*. Uti & Isocratis statuis, de quibus Plutarchus in vitis X Rhetorum, primo quidem ita habet: Ἀνάκειται ἡ αὐτῆς καὶ ἐν ἐλθεῖσιν εἰκὼν χαλκῆ, ἔμπεσοθεν τῆς περὶ τῶν Τιμοθέου καὶ Κόνωνος, καὶ ἐπιγράψαι, Τιμοθεὸς Φιλίας πελάειν, ξενίαν πεπεσμένων Ἰσοκράτους εἰκὼν τὴν ἢ ταῖς θεαῖς. Est etiam illius in Eleusine aenea erecta statua ante porticum sub Timotheo Cononis filio, cui ita inscribitur: ΤΙΜΟΘΕΥΣ ΗΟΝΟΡΕΜ ΑΜΙCΙΤΙἘ ΔΕΦΕΡΕΝS ΑΤQUE ΗΟSΠΙΤΑΛΙΤΑΤΙ, ΔΕΑΒUS ΙLΛΙS ΙSΟCΡΑΤΙS ΙΜΑΓΙΝΕΜ ΡΟSUIΤ. ΑC secundo: Ὅς ἐ εἰκόνα αὐτῆς χαλκῆν ἀνέθηκε περὶ τῷ Ὀλυμπίῳ, ὡς ἐπὶ κίονος, καὶ ἐπέγραψεν. Ἰσοκράτους Ἀφάρου πατρὸς εἰκόνα τὴνδ' ἀνέθηκε Ζηνί, θεὸς πεσέβων καὶ γονέων δρετὴν. Qui [Aphareus Apharei filius] aeneam juxta Olympum tanquam in columna erexit statuatam, atque inscripsit ei. APHAREUS PATRIS ISO-CRATIS HANC STATUAM JOVI DEDICAVIT; COLENS ΙΤΑ ΔΕΟS ΕΤ VIRTUTEM PARENTUM.

Sic reperimus apud Sponium inter Inscriptiones Itinerario ipsius adjunctis has sequentes.

1°. ΠΟΛΙC ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΚΑΙCΑΡΑ
ΤΙΒΕΡΙΟΥ ΚΑΙCΑΡΟC ΥΙΟΝ CΕΒΑCΤΟΥ
ΚΑΙCΑΡΟC ΥΙΩΝΟΝ ΥΠΑΤΕΥΟΝΤΑ

Θ Ε Ο Ι C

2°. Ibidem Ι Ο Τ Α Ι Α Ν Θ Ε Ο
Δ Ω Ρ Α Ν Α Ρ Ε Τ Η Σ
Ε Ν Ε Κ Ε Ν Θ Ε Ο Ι Σ

3°. Α ΠΟΛΙC ΜΑΡΚΟΝ ΚΑΛΗ . . . .
ΓΑΙΟΥ ΥΙΟΝ ΒΥΒΑΟΝ ΤΟΝ
ΠΑΤΡΟΝΑ ΚΑΙ ΕΤΕΡΓΕΤΑ

ΕΡΜΑΙ ΗΡΑΚΑΗ

Kkkk 2

Sic

Sic apud. Gruterum, in Inscriptionum Thesauro:

VEDIUS P. F. POLLIO
CAESAREM
IMP. CAESARI AVG ET
COLONIAI BENEVENTANAI

Item in eodem alibi:

TU QUÆ TARPEJO COLERIS VICINA TONANTI
VOTORUM VINDEX SEMPER FORTUNA MEORUM
ACCIPERE, QUÆ PIETAS PONIT TIBI DONA MERENTI
EFFIGIEM NOSTRI CONSECRATURA PARENTIS.

Imo & ipsos Deos, seu Divinitates aliorum Deorum tutelæ per huiusmodi Dedicaciones commendabant; uti videre est ex sequentibus hîc Inscriptionibus.

ex. gr.

FORTVNAE PRIMIG
SIGNVM. AEQVI
TATIS. NIGRINAE
AVXESIS. CVM
FELICE. AVG. LIB. ET
SVIS D. D. D. D

ac

FORTVNAE PRIMIGENIAE &c.

. . . . .

SIMVLACRA DVO

SPEI, &c.

Plura exempla afferri possunt: verum illa eruditis satis obvia sunt.

Ad Romanorum Cæsares Augustosve ut deveniamus, isti vel

vel vivi adhuc, vel jam vita functi, cultu sive Heroico, sive Divino (vel flagitantibus aliis, vel ipsorummet placito aut jussu) colebantur. Hoc tamen hîc prius considerandum, moderatiores ambitione principes statuas suas in ipsis Templis; vel ibidem inter Deos poni ac dedicari noluisse: verum in istorum vestibulis ut ponerentur fuisse contentos. Quod patet in Augusto; cujus statuam cum vellet Agrippa in Pantheo (à se ædificato) dedicare, is id serio prohibuit: *Quare* (ut Suetonii verbis utar) *Agrippa quidem superioris Cæsaris Statuam in Pantheo, suam & Augusti in Vestibulo posuit.* Sic Trajanus, teste, in Panegyrico, Plinio Juniori; qui ipsum his verbis alloquitur: *Tibi maximus honos excubare pro Templis, postibusque prætexi. Sic fit ut Dei summum inter homines fastigium serves, cum Deorum non adeptus. Itaque tuam statuam in vestibulo Jovis Optimi Maximi unam alteramve, & hanc æneam, cernimus.*

Sed Cajus Caligula ac Domitianus & Commodus tali honore minime contenti statuas suas in Templis, atque inter Deos (quasi ipsorum paredri essent) poni, dedicari, & adorari ac coli voluerunt. Ac quidem de Cajo, quam stulte ac ridiculose circa hæc essent, audiamus rursus Dionem; qui ita lib 59. loquitur: *Ἀνακαλέτων δὲ αὐτὸν τῷ μὲν, ἥρωα, τῷ δὲ, θεόν, δεινῶς ἐξεφθέγησε ἤξιδ' μὲν γὰρ πρῶτον ὑπὲρ ἀνθρώπων νομίζεσθαι καὶ τῇ Σελήνῃ συγγίνασθαι, καὶ ὑπὸ τῷ νίκῃς σεφαναδῶσ. Ζῶς τε εἶναι ἐπατάττεσθαι καὶ κατὰ τὸ καὶ γυναῖκα ἄλλαις τε πολλαῖς, ἔταις ἀδελφαῖς μάλιστα συνεῖναι πρῶτα σέου. Ἦρα τὸ ἐν Ἀρπυμῖ καὶ Ἀφροδίτῃ πολλαῖς ἐγένετο. πρὸς γὰρ δὴ τὴν τῶν ὀνομάτων μετὰ τῆσιν ἐν ἄλλο χῆμα πᾶν τὸ πρῶτον σφισιν ἐλάμβανε καὶ ποτὲ μὲν θηλυδριώδης ὤρετο. καὶ κερατῆρα ἐν ἵππον εἶχε, ποτὲ δὲ ἀρρενωπὸς ῥόπαλον καὶ λεοντὴν ἐφόρει λειογένησθαι αὐτὸν καὶ μὲν τὸ πωγωνίας ἐφαττάζετο τριανάν τε εἶναι ὅτε σκράτει, ἔκκερανον αὐτῷ ἀνέτεινε παρθένω τε πολεμικῇ αἰμοῖσθαι, καὶ μετὰ δὲ πολὺ ἐγυναῖκεσθαι. ἔτω παρὰ καὶ τῷ εὐθμῶ τῷ σολῆς καὶ τοῖς πρῶτοις τοῖς τε περὶ τοῖς ἀκρῶσ ἐπικίλ-*

λετο· ἢ πᾶντα μᾶλλον δευῖν· ἢ ἀνδρωπῶ εἶναι, ἢ ἡελε. Καὶ ποτὲ τις ἀνὴρ
 Γαλατίας ἰδὼν αὐτὸν ἐπιβήματῶ ὑψηλῶ ἐν Διὸς εἶδε λεηματούζοντα,
 ἐρέλασεν. Ὁ δὲ Γαίῶ ἐκάλησεν αὐτὸν ἢ ἀνήρετο, τί σὺ δοκῶ εἶναι; ἢ ἐς
 ἀπεκρίνατο (ἐρῶ γὰρ αὐτῶ ἢ λεχθῆν) ὅτι μέγα παραλήρημα καὶ ἔδδεν
 μέντοι δεινὸν ἔπαθε. σκυτοτόμῳ γάρ ἦν. ἔτω περὶ αὐτὸν τὰς τῶ τυχόν-
 των ἢ τὰς τῶ ἐν ἀζιώσῃ πνὶ ὄντων παρήσας οἱ τιεῖτοι Φέροσι. ταῦ-
 τα μὲν ἐν τῶ χήματι, ὅπτε τις θεὸς ἐπαλάττειτο εἶναι, ἐλάβανε·
 ἢ αὐτῶ ἢ ἰκετεῖαι ἢ ὁχὰ θυσίατε κατὰ τῶ πρὸς φενοι πρὸς ἰόντῶ.
Proinde alius eum Heroem, aliis Deum vocantibus, vehe-
menti insania correptus est. Jam ante quoque humano fasti-
gio altior haberi volebat, seque cum Luna coire, & à Vi-
ctoria coronatum esse videri. Jovem autem se fingebat, ea-
que occasione cum multis aliis mulieribus, & cum sororibus
congressum esse præ se ferebat: sæpe Juno, Diana, Venus-
que fiebat, mutato cum nomine etiam omni habitu. Inde ali-
quando muliebri ornatu conspiciebatur, crateram ac thyr-
sum gerens: modò viriliter compositus clavam & leonis pel-
lem gestabat; aliàs barbatus conspiciebatur, aliàs imberbis:
nunc tridentem tenens, nunc fulmen vibrans: jam Virgini
bellatrici se assimilabat; mox in mulierem transformabatur:
denique compositione vestitus, & tam apposititiis, quam cir-
cumposititiis ornamentis, exquisite se variegabat; quidvis
potius, quam homo videri cupiens. Forte quadam die accidit,
ut Gallus quidam eum pro excelso tribunali sub specie Jovis
Oracula dantem videret, ac viso rideret: eum Cajus vo-
catum percontatus est, quidnam ipsi esse videretur. Ma-
gnum respondit ille (verba enim ejus ponam) deliramen-
tum. Idque impune tulit; quod esset sutor. Nam hujusmodi
homines facilius vulgarium, quam aliqua dignitate præstan-
tium libertatem tolerant. Hoc igitur habitu se induebat,
quum Deum se fingere vellet: SUPPLICATIONESQUE
ei & VOTA & SACRIFICIA, pro singulorum ratione fe-
bant.

bant. Ut plurimum in serico vestitu, aut triumphali ornatu in publico versabatur.

Hæc ut irridenda vere erant, sic non minus illa quæ idem Auctor hoc modo [paucis aliis interpositis] persequitur. *Vitellius à Cajo accitus, ut interficeretur: eo modo se neci eripuit. Composuerat se longe, quam gloria ac dignitas ejus ferret, alio habitu [adibat enim ipsum, teste Suetonio, capite velato circumvertensque se, ac deinde procumbens] Cajique pedibus advolutus, effusus lachrymis, atque illum simul & Deum appellans sæpius, & adorans, tandemque vovens, si incolumis evasisset, se ei sacrificaturum, ita hominem emolliit, ut non modo superstes maneret, sed etiam inter præcipuos posthac amicos haberetur. Aliquando Cajus rem sibi esse cum Luna dixit, percontatusque est Vitellium, vidissetne se cum Dea congredi: tum Vitellius, quasi attonitus, oculis in terram demissis, tremens, exili voce: Solis, inquit, Domine vobis Dis licet invicem videre. Pergit deinde. Cajus verò ulterius proventus Romæ sibi Templum extruxit; utque in Capitolio quidem sibi mansionem ædificaverat, ut posset cum Jove (sic enim ferebat) conversari: sed indignum putans, se in eo contubernio posteriores ferre, incusato simul Jove, quod Capitolium occupavisset, ipse in Palatio properatò sibi Templum posuit. Ac paulo post (ne omnia afferendo tædiosus nimis sim) ita pergit: Tum se ipsum Jovem Latialem appellans Sacerdotes addidit Cæsoniam uxorem suam, Claudium, aliosque ditissimos, centies sestertium à singulis eo nomine accipiens. Ipse etiam sibi Sacerdos fuit, equumque suum collegam Sacerdotii adscivit. Immolabantur autem ei singulis diebus aves delicatæ, ac magni pretii.*

Ultimis his verbis Suetonii hæc sequentia commentario sunt: *Templum etiam numini suo proprium, & Sacerdotes & excogitatissimas hostias instituit. Amiciebanturque veste, quali ipse.*

ipse uteretur. Magisteria Sacerdotii ditissimus quisque & ambitione & licitatione maxima vicibus comparabant. Hostiæ erant Phænicopteri, pavones, tetraones, Numidicæ, meliagrides, phasianæ, quæ generatim per singulos dies immolarentur.

Verum ut ad Domitianum deveniam, de hoc, (post verba illa supra ex ipso de Trajano allata) ita Plinius in Panegyrico: *At paulo ante [sub Domitiano] aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, cum incesti Principis statuis permixta Deorum simulacra sorderent, &c.*

De Commodo ita jam pluries adductus Dio (lib. 72.) *Καὶ ἀνδριάντες αὐτῷ παμπληθεῖς ἐν Ἡρακλέῳ σχήματι ἔστησαν. καὶ πῶν αἰῶνα ἔν ἐπ' αὐτῷ, χρυσῶν τε ὀνομάζεσθαι καὶ ἐς τὰ γράμματα πάντῃ ὁμοίως ἐσγράφεσθαι ἐψηφίσθη. ἔτ' ἐν ὃ χρυσῶς, ἔτος ὁ θεός, ἔτ' ὁ Ἡρακλῆς, ἔτος ὁ θεός (καὶ γὰρ καὶ τὰ ἦκεν) ἐξαίφνης ποτὶ μετὰ μεσημβρίαν ἐν ἑξαεστίῃ σπυρδῇ ἐς τὴν Ρώμην ἐλάσας, περιέκοντα ἵππων ἀμίλλας ἐν δύσιν ὤραις ἐποίησεν. Pleræque statuae habitu Hercules ei collocatae sunt, decretumque fuit, ut id ævum, quo principatum teneret, nominaretur Seculum aureum, idque in omnibus literis scriberetur. Hic verò aureus, hic Hercules, hic DEUS (nam hoc quoque nomine appellabatur) aliquando de improvviso post meridiem ex suburbio celeriter Romam venit, ac triginta equorum certamen duabus horis perfecit, &c.*

Idem hic Dio, interim, de Cæsare Augusto (lib. 51.) hæc sequentia narraverat: *Καῖσαρ δὲ ἐν τῷ τῷ ἄ τε ἀλλὰ ἐχρημάτιζε, καὶ τεμένη τῇ τε Ρώμῃ, καὶ τῷ πάτρι τῷ Καίσαρι, ἥρωα τε αὐτῶν ἰδίον ὀνομάσας, ἐν τε Ἐφέσῳ καὶ ἐν Νικαίᾳ γενέσθαι ἐφῆκεν. αὐτὰ γὰρ ἔτε αἱ πόλεις ἐν τε τῇ Ἀσίᾳ ἔ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ περιεστῆμην καὶ τῶν τε τοῖς Ρωμαίοις τοῖς παρ' αὐτοῖς ἐποικῶσι πρᾶν προσέταξε τοῖς δὲ δὴ ξένοις (Ἑλληνας σφᾶς ἐπικαλέσας) εὐαδᾶ ἵνα τοῖς μὲν Ἀσιανοῖς ἐν Περράμῳ, τοῖς δὲ Βιθυνοῖς ἐν Νικομηδείᾳ τεμενίσται ἐπιτερεῖσθε.*

τρεῖσε. καὶ τῶν ἐκείθεν ἀρχαίων, καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀποκρατόρων οὐ μόνον ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλοις ὅσαι τῷ Ῥωμαίων αἰκίῃ, ἐγένετο. ἐν γὰρ τοῖς ἄστροι, τῇ τ' ἄλλῃ Ἰταλίᾳ, ἔκ' ἔστιν ὅστις τῶν καὶ ἐφ' ὁποσούν λόγῳ Ἰνὸς ἀξίῳ ἐβλήθησε τῶν ποιησῶν. μεταλλάξασι μὲντοι καὶ ταῦτα ταῖς ὁρθῶς ἀρχαίῳσιν ἀλλὰ τι ἰσάθεισι πρὸς δίδονται, καὶ διὰ καὶ ἡρώα ποιεῖται. ταῦτα μὲν ἐν ταῖς χειμαῖν ἐγένετο, καὶ ἔλαβον καὶ οἱ Περραμενοὶ τὸν ἀγῶνα τὸν ἱερὸν ἀνομασμένον ἐπὶ τῇ Ἐ ναῦ αὐτῶν ἡμῶν ποιεῖν. *Cæsar hoc tempore & alia quædam statuit, & Templum Urbi Romæ patrique Cæsari, quem Heroa Julium nominavit, Ephesi & Nicææ fieri permisit (hæ enim tunc urbes Asiæ & Bithyniæ clarissimæ habebantur) ut ab incolis Romanis colerentur: extraneis autem hominibus, quos Græcos ipse appellabat, concessit ut sibi ipsi quoque Tempa facerent: Asiatici quidem Pergami, Bithyni vero Nicomediæ. Id ab hoc initio tractum, reliquorum in honorem Imperatorum non in Græcis tantum Provinciis factum est, sed & apud omnes populos Romanis subditos. Nam ROMÆ quidem & IN ITALIA NEMO unquam alicujus pretii homo id facere ausus est: quamquam illic quoque defunctis Imperatoribus, qui Imperio recte usi sint, cum alii Divini honores dantur, tum SACRARIA tribuuntur. Hæc ea hyeme acta, & Pergamenis quoque ut ludos, quos sacros dicunt, in honorem Templi ejus, celebrarent, permixtum. Quod Romæ quoque huic Augusto Cæsari jam defuncto factum fuisse, idem hic Dio, lib. 56. clare notat.*

Plura verò Tempa Cæsari Augusto, partim adhuc ipso vivo, partim jam post obitum ejus, dedicata fuisse, indicat idem rursus Dio; dum lib. 57. ita de Tiberio loquitur: *Τὰ π' ἀγάλματα ἔ' τὰ ἡρώα αὐτῶν, ἔ' ὅσα οἱ δῆμοι ἔ' ὅσα οἱ ἰδιώται ἐπίειν, τὰ μὲν αὐτῶν καθ' ἑαυτὰ, τὰ δὲ τῷ κοινῶν ἡμῶν πρὸς αὐτῶν. Statuas & Fana ipsi [Augusto] à populis, aut [NB.] privatis facta, partim ipse dedicavit [utpote*

Pontifex Maximus] *partim sacranda Pontificibus in-*
junxit.

Sic Nero Claudium (quamvis per deridiculum potius quam serio) in Deorum numerum Consecratione retulit. Unde & Seneca loco *ἀποθεώσεως, ἀποκαλακύνθωσι* conscripsit Satyram: ut qui per boletum, qui ipsius *tremulum caput descendere jussit in cælum*, ad plures abiit.

Sic denique & alii Cæsares hisce posteriores (vel alii ipso-
rum permissu) pluribus jam vita defunctis Cæsaribus simul
(sive solenni quoque ritu isti consecrati essent, sive aliter pro
Divis habitis) Tempia, dedicarunt; uti tam ex Plinii Epist.
24. lib. X. quam Vopisco (de Tacito Imperatore) patet.
Plinii verba ad Trajanum Imperatorem hæc sequentia sunt:
Quum divus pater tuus, domine, & oratione pulcherrima,
& honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset
cohortatus, petii ab eo ut statuas principum, quas in lon-
ginqvis agris per plures successiones traditas mihi, quales
acceperam custodiebam, permetteret in municipium trans-
ferre, adjecta sua statua. Quodque ille mihi cum plenissi-
mo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram,
ut assignarent solum, in quo templum mea pecunia exstrue-
rem: illi in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtu-
lerant. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, po-
stea curis delegati à vobis officii retentus, nunc videor com-
modissime posse in rem præsentem excurrere. Nam & men-
struum meum calend. Septembris finitur, & sequens men-
sis complures dies feriatos habet. Rogo ergo, ante omnia per-
mittas mihi, opus quod inchoaturus sum, exornare & tua
statua: deinde ut hoc facere quam maturissime possim, in-
dulgeas commeatum. &c.

Vopiscus de Imperatore Tacito hæc testatur: *Divo-*
rum Templum fieri jussit, in quo essent statuae Prin-
cipum honorum. Ita ut iisdem Natalibus suis, & Pa-
rili-

rilibus & Kalendis Januariis, & Votis, libamina ponerentur.

Neque solum Templis publice hos Divos honorabant, verum & in Larariis ipsos colebant: quæ Lararia vel majora, seu majoris dignitatis ac Sanctitatis; vel minora, seu secunda, inferiorisque gradus ac dignitatis erant. Hinc Lampridius in Alexandro Severo: *Virgilium autem, Platonem Poetarum vocabat, ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro, in secundo Larario habuit; ubi & Achillis & Magnorum virorum. Alexandrum vero Magnum inter Divos & optimos in Larario Majore consecravit.* De quo posteriori Larario quoque (uti optime notavit Casaubonus) idem hic Lampridius intelligendus est, cum de eodem Alexandro ita loquitur: *Usus vivendi eidem hic fuit: Primum ut, si facultas esset, i. e. si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in Larario suo (in quo & Divos principes, sed optimos, electos, & animas sanctiores, in quibus & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham, & Orpheum, & hujuscemodi Deos habebant ac Majorum effigies) rem Divinam faciebat, &c.*

Quid quod & Liberti Cæsarum etiam vivi inter Lares sacri colerentur. Certe de *Narcisso & Pallade* id narrat Suetonius; qui dum de foedissimis adulationibus Vitellii loquitur (cap. 2. ipsius vitæ) hæc sequentia habet: *Narcissi quoque & Pallantis imagines aureas inter Lares coluit.* Præter quod exemplum credo simile non inveniri. Quin & videmus statuas tales tanta cum veneratione fuisse cultas, ut & oscularentur ipsas. Hinc enim Suetonius, in Caligula (cap. 7.) de Agrippinæ filiolo: Augustus [statuam ejus] in cubiculo suo positam quotiescunque introiret exosculabatur. Quod Dio de Pertinacis quoque statua narrat, lib. 74. nempe Severum & Pertinacis propinquos Pertinacis statuam exosculatos fuisse. Cum alias is cultus (saltem temporibus magis antiquis solis

Dīs exhiberetur; atque inde Cicero, Verr. IV. de Herculis statua apud Agrigentinos narret: Rictum ejus ac mentum paulo fuisse attritius; quod in precibus ac gratulationibus non solum id venerari, verum & osculari solent.

Nec solos viros in Deorum numerum Consecratione referebant: sed & ipsas foeminas. Hinc Prudentius adversus Symmachum: *Adjecere sacrum fieret quo Livia Juno, &c.* ac de Drusilla Dio lib. 59. hoc modo: καὶ εἰ τὰ πᾶσι ἄλλα ὅσοι τῆ πειθεῖα ἐδέδοτο, ἐψηφίσθη, καὶ ἵνα ἀθανάτοισι, καὶ εἰς τὸ βελωτήριον ἑρησῆ ἀναπέσθῃ, καὶ εἰς τὸ ἐν τῆ ἀγορᾷ Ἀφροδίσιον ἀγαλμα αὐτῆς ἰσομέτερον τῷ τῆ Σεῦ ἐπι ταῖς ὁμοίαις τιμαῖς ἱερῶσιν σιγῆς πᾶσι οἰκοδομηθῆ, καὶ ἱεραῖς εἰκόσιν ἔχῃ ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γεραίρωνται αἵτε γυναῖκες αὐτῆν, ὅσῳ τις ἀν μαρτυρῶσί τι, ὀμνύωσι, καὶ ἐν ταῖς γενεαῖς αὐτῆς ἑορτὴ πᾶσι ὁμοία τοῖς Μεγαλησίοις ἀνηται, καὶ ἡ γερουσία ἢ πᾶσι ἐστῆται. ὅτι ἐν Πάνθεα τ ἀνομιάζετο, ἐν μῶν δαιμονίων ἐν πάσι ταῖς πόλεσιν ἤξειτο. *Decreta ei omnia quæ Livia, ac insuper, ut immortalis haberetur. Ut in æde Veneris in foro simulacrum Drusillæ paris cum Deæ magnitudinis, & iisdem colendum honoribus consecraretur: ut peculiare fanum ei edificaretur, eamque statuis sacris non modo viri, sed mulieres etiam venerentur: ut mulieres eam jurarent, quoties aliquid essent testaturæ: ut natali ejus die ludi Megalensibus similes fierent, epulumque senatui & equitibus daretur. Itaque tunc Panthea vocata est, & Divinis honoribus per omnes urbes culta.*

Denique ipse ille Marcus Aur. Antoninus Philosophus ac sapiens alias vir (teste Capitolino in ipsius vita) * *Petiit a Senatu ut honores Faustinae (at quali foeminae!) ædemque decernerent. Novasque puellas Faustianas instituit in honorem uxoris mortuae Divam & Faustinam à senatu appellatam gratulatus est, &c.* Sic (in Anton. Pio) *Tertio anno Imperii sui Faustina uxorem perdidit, quæ* A SENATU

con-

* Cicero in Tullio.

consecrata est, delatis Circensibus atque Templo, & Flaminicis, & staturis aureis & argenteis. Sic Sodales quoque Aurelianos habemus apud Capitolinum; sicut & eisdem & Martianos, & alios plurimorum Cæsarum, in inscriptionibus apud Gruterum: qui ibi investigandi.

Nec solæ principes foeminæ Consecratione honorabantur; verum etiam foeminæ quandoque privatæ; minoris saltem longè quam Cæsarum notæ. Ita enim Cicero (qui alias talia ridere non veretur) super Tullia filia ipsius jam denata loquitur: *Etenim habeo nonnullos ex iis quos nunc auctores qui dicant id fieri oportere quod sæpè tecum egi [consecrationem videlicet filix] & quod à te approbari volo; de fano illo dico, de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito. placet enim mihi Cluatii; neque de re. Statum enim est de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego quantum his temporibus tam eruditus fieri potest, profectò ILLAM consecrabo omni genere monumentorum, ab omnium ingenis scriptorum, & Græcorum & Latinorum. Quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum: sed jam quasi voto quodam, & promisso me teneri puto. &c.*

Addi his possent illa, quæ in fine Consolationis, super hac re loquitur. At quum eruditi Consolationem istam Ciceroni abjudicent, ista non afferam. Lector quisquis ea desideret, ipsam illam adeat Consolationem. Sufficit mihi, quod de facto constat.

Stattius autem de Abascanti in Priscillam pietate, in hunc modum canit:

— — Mox in varias mutata novaris
 Effigies: hoc ære Ceres, hoc lucida Gnosis,
 Illo Maja tholo, Venus hoc non improba saxo,
 Accipiunt vultus haud indignata decoros
 Numina.

Sic denique (ne plura exempla adducam) Herodes Atticus, Regillam inter Deas, seu potius Heroinas, retulit, ut sic Heroico coleretur cultu; sive tali, qui Heroibus, vel Indigetibus debebatur. Ad quem cultum nemo cogi poterat: cum ille non ultra familiam sic consecrati consecratæve extendere-
tur: utpote qui privatim i. e. à privatis, quatenus non ex auctoritate publica, consecrati essent. Quod aliter in Cæsari-
bus ipsorumque uxoribus obtinebat: qui auctoritate publi-
ca in Indigetum numerum (quandoque & Deorum majorum
gentium) intrudebantur. quare & illis publicus cultus debe-
batur: hinc igitur Herodes, sub finem Dedicacionis:

— — — — — ὃ δὴ Φίλον ἱερὰ ῥέξαι
καὶ θύσαι θύων ἀπὲρ ἐν ἀέκοντος ἀνάγκη.
Ἐὶ δὲ θεὸς ἀσβεβέσσι καὶ ἠρώων ἀλεγίξεν,
οὐ μὲν γὰρ θνητῆ· ἀτὰρ εἰδὲ θεάνα πιτυκται
τῆνεκεν εἴτε νεῶν ἱερὸν λάχεν οὔτε τι τύμβον,
οὐδὲ θεῶν θνητῶν, ἀπὰρ εἰδὲ θεοῖσιν ὅμοια.
Σῆμα μὲν εἰ νηδ' ἵκελον δῆμῳ ἐν Ἀθῆναις.
Ψυχὴ δὲ σκῆπτρον Ραδαμάθυς ὅ ἀμφιπλάθει
τῆς δὲ φανταίνῃ κεχαρισμείνον ἦται ἀγαλματι
Δῆμῳ ἐνὶ Τελοπέῳ. &c.

— — — — — Cui sacrificare voluntas
Sacrificet: nec enim invitum dare iura necesse est:
Sed si cui Heroum cura est non temnere cultum.
Nec mortalis enim, sed nec Dea jure putanda est:
Nec Templum illa quidem, sed nec sortita sepulcrum:
Non hominum sed nec Divum [puta Deorum] mereatur
honores.
Par Templo moles huic surgit in urbe Minervæ
Ast anima in regno Rhadamanthi lata vagatur. &c.

Ita nimirum ut παρέδρα esset Dīs Inferis. At de Faustina
Marci

Marci Antonini uxore, ut de Dea quadam (Dianæ similibusque suppere saltem) non ut de Heroïna (adulatorie) loquitur. An autem in eodem Templo, cum Faustina hæc Regilla dedicata fuit, incertum; quamvis id non immerito probabile ponat Magnus ille Cl. Salmasius.

Interim de Faustina cui Regillam suam commendat, ita Herodes noster:

*In pago Triope Faustinae hæc grata locatur
Effigies. Latis Templum prætexitur agris,
Ordine ubi positæ vites, oleæque fraces.
Nec Dea fœminæ dux & Regina catervæ
Abnuet hanc Nympham sacris sibi adesse ministram.
Spreta sagittiferæ nec enim Iphigenia Dianæ.
Cæsia nec Gersen est aspernata Minerva.
Nec quæ inter Priscas regnum tenet Heroïnas
Cæsaris hanc magni possit contemnere Mater,
Mixta choris cupiet cum ludere semidearum.
Ipsa enim Elysias moderatur Diva choreas,
Cumque ipsa, Alcmenæque, beatæque Cadmeone.*

Si ipsa Græca verba mavis, sunt hæc sequentia:

Τὲς δὴ Φαυσείνη κεχαρισμένον ἦσαν ἀγάλμα
Δήμῳ ἐνὶ Τροπέῳ· ναὶ πάρος ἄρεες ἀγροῖ
καὶ χορῶς ἡμερίδων ἔλαινήεντες ἀρχαί·
οὐ μὲν ἀπμήστει θεὰ βασίλεια γυναικῶν
ἀμφίπολον γεραῶν ἔμμεναι, καὶ ὀπίονα νύμφην.
οὐδὲ γὰρ Ἰφίγένειαν εὐθρόνος ἰοχέαιρα,
οὐδ' Ἐρση γοργῶπις ἀπήλιμψεν Ἀθήνη.
οὐδὲ μιν ἠρώνησι παλαιῆσιν μεδέεσσι,
καίσαρ ἰφθίμοιο παρέψεται ὄμπνια μήτηρ
ἔς χορῶν ἐρχομένην ποσειδάων ἡμιθεῶν,
ἢ λάχεν ἡλυσίησι χοροτασίησι ἀνάσσειν,
αὐτὴ γ' Ἀλκμήνη τε, μάκαιρά τε Καδμειῶνη.

Ut autem redeamus ad Imperatores seu Cæsares Romanorum; de talium Consecrationibus, Arnobius lib. 1. (quamvis illa & ad aliorum Reges consecrandos vel consecratos pertineant) ita loquitur: *Tyrannos ac reges vestros, qui postposito Deorum metu, donaria spoliant populanturque Templorum qui . . . . . appellatis Indigetes, atque Divos: & quos odiis acrioribus conveniebat à vobis carpi, PULVINARIBUS, ARIS, TEMPLIS, atque alio mactatis cultu, ludorum & celebritate natalium.*

Quid quod Julius Cæsar etiam adhuc vivo sibi talia decerni passus fuerit? Sic enim de ipso Suet. cap. 76. *Sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia, & pro tribunali, thensam & ferculum circensi pompa, Tempia, aras, simulacra JUXTA DEOS, pulvinar, flaminem, Lupercos, appellationem mensis è suo nomine.*

Quo tamen longe moderatior Augustus, qui talia non nisi in Provinciis passus fuit: quamvis ei post mortem non minima decreta fuerint, ut jam inter Divos Consecratione recepto. Hinc enim Prudentius, hoc modo:

*Hunc morem veterum docili jam ætate secuta
Posteritas, Mense, atque Adytis, & Flamine & Aris
Augustum coluit, vitulo placavit & agno:
Strata ad pulvinar jacuit; Responsa poposcit.
Testantur tituli, produnt consulta Senatus
Cæsareum JOVIS AD SPECIEM statuientia Templum.*

Quo minus mirum est nos apud Capitolinum de Marco Aurelio hæc sequentia legere: *Et parum sane fuit, quod illi honores Divinos omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio & dignitas dedit, nisi quod & sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in domo sua non habuit, qui per fortunam*
nam

nam vel potuit habere vel debuit. Denique hodieque in multis domibus M. Antonini statuæ consistunt inter Deos Penates. Nec defuerunt homines qui SOMNIS EUM MULTA PRÆDIXISSE FUTURA, & vera, concinuerunt. Unde etiam Templum ei constitutum, dati Sacerdotes Antoniniani & Flamines, & omnia quæ desecratis decrevit antiquitas.

Operæ pretium mihi videtur huc adducere illa, quæ, tam apud Dionem quam apud Herodianum, de Consecrationibus Cæsarum Augusti, Pertinacis, ac Severi habentur, quæ tamen Latine tantum afferam, quod longiuscula sint, ac facile textus Græcus horum scriptorum ab istius linguæ peritis inspicere queat.

De Augusto igitur ita loquitur Dio, lib. 56. in fine: *Tum vero inter immortales eum indigetarunt, & Flamines [Flaminem & Flaminicam] ei cum sacris, & Sacerdotem Liviam .... constituerunt, lectoreque uti eam in sacrificiis permiserunt. Cæterum Livia Numerio cuidam Attico, senatori & prætorio decies sestertium dono dedit; quod, juraverat, vidisse se Augustum in cælum ascendentem, quemadmodum antiquitus Romulum Proculus vidisse perhibetur. Decretum quoque Romæ Augusto Sacrarium [ἱερῶν] à senatu fuit, à Livia autem & Tiberio factum: alibi quoque multis locis ei fana exstructa sunt à populis, partim volentibus, partim invitis: Nolæque domus in qua decessisset, in Templum mutata. Dum ejus Romæ Templum ædificabatur, auream ipsius imaginem in æde Martis lecto impositam collocaverunt; eique tribuerunt omnia, quæ deinceps simulacro delubri ejus erant exhibituri. Decretum porro est, ne imago ejus ullo in funere cujusquam ferretur: ut natalitiis ejus ludis, consules quemadmodum Martis fieri solitum, præmia certaminum proponerent. Augustalia tribuni plebis, tanquam sacri, celebrarent: uque omnia reliqua eo,*

quo consueverant fieri more peregerunt, veste triumphali ludis circensibus usi; currum tamen non conscenderunt. Præter hæc, in palatio Livia peculiare triduo ludos in honorem Augusti fecit, qui ipsi quoque secundo loco ab Imperatoribus cujusque temporis exhibentur.

Pertinacis Cæsaris Apotheosin ita narrat Dio: *Sacrarium* [ἱερῶν] *Pertinaci* fecit, ejusque nomen votis & Sacramentis omnibus jussit usurpari: præcepitque ut statua ejus auro curru ab elephantis veheretur in circum, utque ei tres sellæ aureæ in reliqua theatra perferrentur. Huic funus, etsi dudum obierat, ita factum est. Exstructum erat in foro Romano tribunal ligneum pone tribunal lapideum: super eo ædicula parietum expers, columnis innixa, ebore ac auro variè ornata: & in ea lectus consimilis illatus fuit, cui imago Pertinacis cerea, ornatu triumphali, à qua puer egregia forma, ita ut si dormiret Pertinax, pennis pavonis muscas abigebat. Ubi sic publicè jacebat expositus, Severus, nosque Senatores uxoresque nostræ, accessimus funebri vestitu: illæ in porticibus, nos sub dio sedebamus. Quibus ita dispositis, primo transierunt statuæ omnium veterum Romanorum illustrium, tum chori puerorum & virorum, qui lugubre de Pertinace carmen cantabant: deinde nationes omnes subjectæ Imperio Romano in statu æneis sic ornatis, ut est cujusque gentis patria consuetudo. Sequebantur post varia genera civium, licitorum, scribarum, præconum, & qui sunt ejusdem generis. Veniebant deinceps statuæ multorum aliorum, quos præclare fecisse aliquid, aut excogitasse, aut in aliquo nobili studio floruisse constaret. Subsequebantur equites & pedites armati, certatores equi, atque ea quæ ad parentandum pertinebant, quæ ab ipso principe & à nobis uxoribusque nostris, & à clarissimis equitibus & populis, & à collegiis Urbis missa fuerant. Postremo ferebatur altare inauratum, ornatumque ebore & lapillis

lis Indicis. Quæ postquam transierunt, Severus ascendit in Rostra, & laudationem Pertinacis recitavit. cumque oraret crebro exclamatum est à nobis, partim laudantibus Pertinacem, partim lugentibus: sed oratione finita multo magis. Ac tandem, quum lectum de loco, in quo erat, moveri oporteret; omnes simul lamentati sumus, ac flevimus. Lectum tulere à tribunali Pontifices & Magistratus, non modo qui tum erant, sed etiam ii, qui fuerant in sequentem annum designati; eundemque postea tradidere nonnullis equitibus, ut ferrent. Pars nostrum lectum anteibat, & nonnulli plangebant, alii lugubre quiddam submisse tibiis accinebant. Imperator postremus sequebatur. Ita in campum Martium venimus. Hic extractus erat rogos instar turris formâ quadrangulâ ebore & auro ac nonnullis staturis ornatus. In summo ejus currus inauratus, quem Pertinax agitabat [collocatus erat]. In hunc rogom conjectis primo iis, quæ allata fuerant parentandi causa, lectus impositus est. Post Severus & propinqui Pertinacis, simulacrum ejus osculantur. Quo factò Imperator tribunal conscendit, nos Senatores, exceptis Magistratibus in foros conscendimus, ut tutò simul ac commode spectaremus, ea quæ gererentur. Magistratus & ordo equestris, habitu sibi convenienti, & milites tam equites, quam pedites, fecere circum rogom in orbem discursationes urbanas & pyrrichias: deinde Consules ignem rogo injecere. Quod cum esset factum, Aquila ex rogo evolavit; itaque Pertinax indigetatus est.

Ut autem plures ceremoniæ ac circumstantiæ comparent quam in Consecratione Augusti (cum qua an convenerit illa Claudii, cujusque meminit in fine libri LXI. incertum est) sic aliæ quoque ac plures, in ista Severi quam Herodianus nobis hoc modo describit: *Mos est enim Romanis consecrare Imperatores, qui supersitibus filius vel successibus*

moriuntur: quique eo honore sunt affecti, relati dicuntur inter Divos. Est autem tota urbe quasi luctus quidam, festæ celebritati promiscuus; quippe functum vita corpus ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt. Sed ceream imaginem, defuncto quam simillimam, fingunt, eamque in regiæ vestibulo proponunt, supra eburneum lectum maximum atque sublimem, vestibus instratum aureis. Et quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectum verò utrimque magnam partem diei sedent, à læva quidem senatus omnis vestibus atris amictus: à dextera verò matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honestat. Harumque nulla vel aurum gestans vel ornata monilibus conspicitur, sed vestibus albis exilibus indutæ mœrentium speciem præbent. Intra spatium autem septem dierum sunt quæ dixi: sed & medici subinde ingredientiæ: & postquam inspexerunt scilicet ægrotum, deterius se habere, identidem renuntiant.

Dein ubi jam visus obisse diem, lectum humeris attollunt & qui ex equestri ordine sunt, & ex senatorio lectissimi juvenes, perque viam sacram in vetus forum deferunt, ubi Magistratus Romani deponere imperium consueverant. Utrinque autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem exstructi, in quibus altera ex parte, puerorum chorus est è nobilissimis atque patritiis: altera, fœminarum illustrium hymnos in defunctum pœanasque canentium, venerendo & lamentabili carmine modulatos.

Quibus peractis rursus attollunt humeris lectum, atque extra urbem perferunt in Martium campum: ubi quæ latissime campus patet, suggestus quidam specie quadrangula, lateribus æquis assurgit, nulla præterquam lignorum ingenitium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro stragulis atque eboreis signis variisque picturis.

ris exornatum. Supra verò alterum minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile, portis januisque patentibus. Tertiumque item & quartum semper inferiore contractius: ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est brevissimum perveniatur. Possis ejus ædificii formam comparare turribus his qui portibus imminentes, noctu igne prælato, naves in tutas stationes dirigunt: pharos vulgo appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, aromata & suffimenta omnis generis, fructus herbasque succosque omnes odoratos conquirunt, atque acervatim effundunt. Quippe neque gens neque civitas, neque qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisque suprema illa munera principis honori deferant. Ubi verò ingens aromatum acervus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adæquitant, universis equestris ordinis certa quadam lege ac recurso, motuque pyrrichio numeroque, in orbem decurrentibus. Currus item decenti similiter ordine circumaguntur, in se ipsos purpuratis rectoribus, qui personas ferant, quæ habent imagines Romanorum omnium qui gloriose exercitibus præfuerunt, aut regnarunt.

Quæ ubi celebrata sunt, facem capit Imperii successor, eamque tabernaculo admovet. Tum cæteri omnes undique ignem subjiciunt: cunctaque ilicò fomitibus illis aridis odoramentisque referta, igni valido corripuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tanquam è fastigio quodam simul cum subjecto igni ascensura in ætherem aquila dimittitur: quæ in cælum creditur ipsam principis animam deferre. Ac jam ex illo una cum cæteris numinibus imperator colitur.

Post ejusmodi Consecrationem ipsorum & Templum parabatur; uti & interim Statua sub habitu atque ornatu hujus illiusve Dei (ut Jovis vel Apollinis vel alterius cujusdam) in

adytis , seu medio , vel interiori loco Templi ponebatur , de quo loco statim amplius : nunc de habitu paucula , quia alii satis multa (idque nummi abunde doceant) dicam. Cicero nempe ita de hac re loquitur (alicubi : *Jovem, Junonem, Minervam, Vulcanum, Appollinem, reliquos Deos ea facie novimus qua pictores fictoresque voluerunt; neque solum FACIE, sed etiam ornatu etate, atque vestitu.*

Ad faciem quod attinet eadem quæ Cicero, Lucianus quoque affert; dum in Dialogo de Sacrificiis: *Εἴπειτα ἢ ναδὲ ἐγείραντες, ἰν' αὐτοῖς μὴ ἀόκοι, μὴ ἢ ἀνέστοι δῆθεν ὄσιν, εἰκόνας αὐτῶν ἀπεικάζουσι, ὠδρακαλέουσιν ἢ Πραξιτέλην, Πολύκλειτον, ἢ Φειδίαν. οἱ ἢ, ἐκ εἶδα ὅπως ἰδόντες, ἀναπαλάττεσιν γεγενημένην μὲν τὸν Δία, παῖδα δ' ἐς αἰὲς τὸν Ἀπόλλωνα, καὶ τὸν Ἐρμῆν ὑπερηγήτην, καὶ Ποσειδάωνα κυανοχαίτην, καὶ γλαυκῶπιν τὴν Ἀθηνᾶν.* Deinde vero fanis in honorem illorum erectis, ne tectis aut penatibus careant, effigies illorum exprimunt, adhibito ad id vel Praxitile, vel Polycleto, vel Phidiâ. At hi, nescio ubi visos, illos effingunt, *Jovem quidem barbaturum, Apollinem verò semper puerum, Mercurium ducentem primam lanuginem, Neptunum nigro capillitio, cæsis oculis Minervam.*

Quibus concordant fere hæc sequentia, loquente ita Priapo:

*Notas habemus quisque corporis formas.
Phœbus comosus: Hercules lacertosus.
Trahitque Bacchus virginis tener formam:
Minerva flavo lumine est: Venus peto:
Frontem comatos Arcadas vides Faunos:
Habet decentes nuntius Deum plantas:
Tutela Lemni dispares movet gressus:
Intonsa semper Æsculapio barba est:
Nemo est feroci pectorosior Marte: &c.*

Hincque illud Prudentii de Augusto jam inter Divos relato: *Testantur tituli, produnt consulta senatus Cæsareum Jovis ad speciem statuentia Templum.* Quæ tamen & ad ornatum ac vestitum trahi queant.

Ad ornatum hunc igitur *Vestitus* pertinebat, sicut & *Arma* quæ Deo Dæve huic illive peculiaria erant, ac *radii*, quibus capita *Divorum*, ut *Deorum* ornabantur: unde Lucanus Pharsal. lib. 7. de Cæsaris anima: *Fulminibus Manes, radiis ornabit & astris. Inque Deum templis jurabit Roma per umbras*; uti stella Cæsaris capiti, (in nummis ipsius apud Goltzium videndis) imposita. Unde & idem Virgilius: *Ecce Dionæum procedit Cæsaris* ASTRUM. Sic ipse radiatus, apud eundem Goltzium comparet, cum inscriptione sequenti Γ. ΙΟΥΑΙΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΘΕΟΣ. Et in statua quoque (nummo expressa) radiato capite cum ramulo in dextra manu, & hastile [quod insigne Deorum simulacris addebatur; eo quod olim hastæ consecratæ pro Dîs cultæ fuissent] in sinistra, cum titulo, *Augusto Deo*. Nec Statius aliter (de radiis) in Thebaide, dum ita canit:

— — *Licet ignipedum frænator equorum
Ipse tuis alte radiantem crinibus arcum
Imprimat.*

Quibus addas denique Plinii hæc ad Trajanum verba: *Horum unum si præstiuisset alius, illi jam dudum radiatum caput, & media inter Deos SEDES auro STARET aut ebore, augustioribusque aris & grandioribus victimis invocaretur.*

Quinetiam armis suis (uti jam obiter indicavi) ornabantur Dii, ac similiter quoque Divi quandoque (ut sic sub Jovis specie Augustus Cæsar) imo & vivi adhucdum Cæsares: uti id de Commodo patet. De Dîs id comparet ex sequenti carmine:

Ful.

finem additi ipsorum statuis consecratis erant, ut inde notum fieret advenis, quis ille (illave) esset, cujus statuam sic (sive in Templi alicujus adytis, sive alibi) positam conspiciebant: sed ut noscatur inde, à quo ac quas ob causas illa posita ac dedicata seu consecrata erat.

Patet id sat clare, uti judico, ex Dionis Chrysofthomi Orat. 31. seu Rhodiaca; in qua inter alia hæc sequentia affert: Τὰς γὰρ θεὰς ὀπιγραφεῖν ἐκ ἐστὶν ἔθος ἔγωγε ἐκ ἀπελπίζω, καὶ τὰ ἄλλων πινὰς εἶναι τοιαύτας ἐν γὰρ Θήβαις Ἀγκαῖον ἀνάκειτά τις, ὃν Ἡρακλέα φασὶν εἶναι πλείονον ἔτω καλόμενον καὶ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλφύσιον μύθε παιδος εἰκῶν, ἐκ ἔχουσι ὀπιγραφῆν, κακῆνον εἶναι λέγουσιν Ἡρακλέα· καὶ παρ' ἑτέροις οἶδα πολλὰς, τὰς μὲν ἡμιθέων, τὰς δὲ ἠρώων ἀνδρῖαιτες οἷον Ἀχιλλέως, Σαρπηδόνος, Θεσέως, Διὸς τὰ ποδῶν ἔχειν ἐκ ὀπιγραφέντας· καὶ Μέμνονος ἐν Ἀιγύπτῳ Κολοσσὸν εἶναι λέγουσιν. ἀλλ' ὅτι ἐνίων μὲν ἡ δόξα παρέμεινε ἔ διεφύλαξε τὴν Φήμην ὁ θεὸς, ἔ μὲν ὅτι πάντων συνεχέχη, δι' ἣν δὴ ποτ' ἐν αἰτίαι. ἐκῶν καὶ παρ' ὑμῖν ἐκ ἀδύνατον εἶναι ἵνας ποίετας. &c. *Deos enim non moris est inscribere: ut ego non desperem, & aliorum esse quosdam hujusmodi: Thebis Alcæus quidam consecratus est, quem Herculem esse ajunt antea ita vocitatum: & apud Athenienses Eleusini Sacerdotis pueri imago est, non habens inscriptionem: & illum dicunt esse Herculem. Et apud alios scio multas partim semideorum, partim heroum statuas; ut Achilles, Sarpedonis, Thesei, propter hoc antiquitus non inscriptas. Et Memnonis ita in Ægyptio colossum esse ajunt. Cæterum in quibusdam gloria permansit, tempusque famam custodivit: at vero non in omnibus id contigit, quicquid tandem fuerit in causa. Promde & apud vos non impossibile est, tales quosdam esse.*

Ut autem hæc Dionis verba paulò melius intelligantur ab iis qui ipsum non legerunt Oratorem, vel hanc saltem ipsius Orationem; sciendum est, Rhodios à temporibus antiquis

permagno statuarum numero, quas non solum Dīs, & Heroibus; verum & hominibus cum ob alias virtutes tum merita in Rempublicam statuerant, laborasse. Attamen cum mos ille, atque ambitio, statuas ita ponendi atque inscribendi permaneret apud illos, iis, quos ob benemerita in Rempublicam honorare volebant; numerusque interim ita excrevisset, ut novis ponendis nec locus, nec sumptus, etiam quandoque, sufficerent; eo deveniebant; ut si cui statua, sive civi, sive advenæ, quem isto honore condecorare volebant, esset ponenda atque inscribenda, illi aliis ex statuis jam dudum positis, sive hominum illæ essent, sive Heroum (quinetiam quandoque hujus illiusve Dei, cui nulla inscriptio addita esset) hanc illamve jam minus cognitam vetustate, vel alias ob causas neglectam, eligerent; ut deleta ex ipsa veteri inscriptione, aliam ipsi inscriberent, quâ illa videretur isti homini, quem tali talive statua honorare volebant, esse posita, ac dedicata.

Sicque eradebant quandoque titulos illorum, qui quandoque ob longe majora in Rempublicam merita, hunc honorem ex publico decreto nacti fuerant. Quin etiam id ita temere atque incircumspecte quandoque fiebat, ut statuam huic illive seni quondam positam, erasis titulis antiquitus inscriptis, juveni huic illive, prout id illis lubebat (si quando alicui statua dedicanda videretur) denuo dedicarent atque inscriberent: quamvis ille tum facie quoque, tum & reliquo ornatu, ab illo, cui ista olim dedicata fuerat, toto cœlo, quasi, differret. Quod, sicuti revera ridiculum erat; simulque injustum summe, atque injuriosum illis (adeoque & impium) quibus tales statuæ atque inscriptiones olim positæ fuerant, ita id à Dione nostro carpitur ac damnatur: eoque magis, quod sic aliquando Dei (Herois saltem) alicujus statuam (quod sine titulo adjuncto staret dedicata) æque temere possent arripere, quin & quandoque arriperent, (ut exemplis

plis probat) eamque homini, non Deo cuiusdam dedicarent: atque ita Deos ipsos æque afficerent injuriâ, quam homines, quorum meritis atque honori, illæ primum positæ ac dedicatæ fuerant.

Porro (ne hisce diutius immoremur) Consecratorum statuæ quoque Colossea magnitudine, si Deorum illæ essent; atque imprimis, si id in Templis fieret, ponebantur: cum hominum, ut hominum (ob virtutes insignes, aut artes, aut alia merita) solum magnitudine ἀνδραμόνων, atque humanam staturam non supergressa, dedicarentur. Deorum enim Dearumque statuis id tantum competebat. Hinc enim *Druſillæ* (ut *Dex*) *statua pari cum Deæ Veneris magnitudine ponebatur à Caligula. Sicque Nero Jovis Olympi statuæ Colossææ, capite dempto, suum caput imponi voluit. Quod postea Domitianus imitatus, suum illi caput imposuit. Sic quoque Fl. Josephus testatur (lib. I. Belli Judaici) Herodem Cæsari Colossum dedicasse: καὶ ἕ ἑῷματος ἀνίκρος ναὸς καίσαρος ἔπι γηλόφῳ, κάλλιψ ἡ μεγέθη Διὰ φοροῦ, ἐν δὲ αὐτῷ κολοσσὸς καίσαρος, ἐκ ἀποθέων ἕ Ὀλυμπιάσι, Διὸς, ὧ ἡ προσείκαται. ῥάμη ἵϊτος ἠῖρα τῆ κατ' Ἀργος. Contra ostium porius in colle Cæsaris templum, magnitudine simul ἔ pulchritudine præcipuum, in eoque Cæsaris colossus non minor quam Jovis apud Olympiam, cujus ad exemplar factus est: Romæ [Dex] autem par Junoni, quæ Argis est.*

Deorum verò *statuas* in templis ut plurimum quoque *sessiles* fuisse [quod rarissime hominibus contingebat, nisi jam in *Deorum*, non solum Heroum, numerum, relati essent, vel certis aliis de causis] ostendunt hæc Apollodori dicta ad Adrianum (teste Dione, lib. 69.) super templo Veneris Romæ per Adrianum ædificato, ut non satis alto. Dixit nempe de *simulacris*, quod *majora facta essent, quam ratio altitudinis amplitudinisque templi pateretur*: addiditque: *Et-*

enim si Deæ surgere, atque inde exire voluerint non poterunt.

De Macrino etiam testatur Capitolinus, eum rogasse Senatam (nam consecrandi aliquem decreta pendebant à Senatu) ut, præter equestres ac pedestres statuas, etiam sedentes duas Antonino jam inter Divos relato decernerent.

Hinc quoque Jupiter & Juno, in gremio Fortunæ Prænestinæ: hinc denique sortes excidebant è pulvinariis, ac gremiis Deorum quorundam per sortes fatidicorum: atque hinc postremo, Dii Deæque tam sæpius sessiles in nummis antiquis: quamvis id in statuis magis, quam in nummis, frequens sit; imprimis verò in templis.

De cultu interim quoque non tam Deorum, quam Divorum (sive Indigetum atque Heroum) hic aliquid dicendum est: quamvis ille non sic ad Consecrationes, quam ad ipsos Consecratos pertineat.

De Dīs igitur ita Cicero, lib. 2. ita loquitur, ut tres ipsorum classes constituat: primam scilicet eorum, qui Cælités semper habitī fuerunt, alteram eorum, quos merita in cælum vocarunt: tertiam denique illarum Divarum, propter quas datur ascensus in cælum; quæque ab ipso nominantur Mens, Virtus, Pietas, & Fides.

Horum itaque cultus non æque operosus erat; verum religioso magis cultu, ratione sacrificiorum colebantur Dii majorum gentium; minori verò Dii minorum gentium, sive Indigetes, (qui quasi in Dīs agentes erant; quod ex hominibus inter Deos relati essent) Penates, alique his consimiles: minori tamen adhuc Heroës, illique qui plane ex superiorum plebe essent.

Heroibus tamen quandoque, ex adulatione Divinus cultus exhibebatur; tam vivis (quamquam id rarius fieret,) quam demortuis. quod de Menelao & Helena ipsius uxore (in Helenæ encomio) testatur Isocrates, dum εχ' ως Η'ρωων, αιμα

ἀλλὰ ὡς θεοῖς, non ut Heroibus, verum ut Dīs, eos cultos fuisse asserit: uti & Plutarchus de Præstantia Mulierum, his verbis: Τῇ Λαμψάκῃ πρῶτον Ἡραϊκάς ἡμᾶς ἀποδίδόντες ὑπερον ὡς θεῶ ἐψηφίσαντο. Lampfacæ cum prius honores, quales Heroibus exhibentur tribuissent, postea illi eos qui Dīs tribuuntur decreverunt.

Nec mirum fane Græcos ita circa demortuos quandoque infaniisse, ut nec modum ullum hic servare valerent: cum & adhuc vivos tali honore dignarentur, atque afficerent. Ita enim non solus Alexander ille Magnus à Demade Atheniensi, ut, decimus tertius numero, Dīs Magnis ad scriberetur, suffragium tulit; atque à Persis ut Deus adoratus fuit (quod & aliis, præter ipsum contigit:) verum circa Demetrium Poliorceten sic adulatione infanierunt, ut (præter plura impia æque ac ridicula, quæ in illius ac patris Antigoni honorem decreverant.) ab ipso, loco Appollinis Delphici, Oracula peti vellent; sicut his sequentibus testatur Plutarchus: ὁ δὲ μάλιξ τῆ πικρῆ ὑπερφύεσ ἦν καὶ ἀλλόκοτον ἔγραψε Δρομοκλείδης ὁ Σφέπειος, ὑπερ τῆ ἀσπίδων ἀναθέσεως εἰς Δελφῶν ὄρα Δημητρίῳ λαβεῖν χερσῶν. αὐτὴν δὲ παραγράφῳ τὴν λέξιν ἐκ τῆ ψηφισματῶ, ἔτως ἔχουσιν Ἄρα δὴ τύχη δεδόχθῳ τῶ δήμῳ, χειροτονῆσαι τὸν δῆμον; ἕνα ἄνδρα ἐξ Ἀθηναίων, ὅστις ἀφικόμενος πρὸς τὸ σωτήρα καὶ καλλιερησάμενος, ἐπερωτήσῃ Δημήτριον τὸν σωτήρα πῶς ὠσβεβίστα καὶ κάλλιξτα, καὶ τὴν ἄξιον ὁ δῆμος τὴν ἀποκαταστάσιν ποιήσῃ τῆ ἀναθημάτων ὅτι δ' ἂν χεῖρη, ταῦτα πρὸς τὸν δῆμον. ἔτω καταμωκώμενοι τῶ ἀνθρώπῳ, προσδιέφθαιραν αὐτὸν, εἰ δὲ ἄλλως ὑμῶν τὴν δάναϊαν. &c. Quod verò præter ceteros honores modum excessit & fuit absorum, de consecrandis apud Delphos clypeis; Dromocliides Sphettius rogationem tulit, ut Oraculum à Demetrio peterent. Verba ipsa adscribam legis, quæ sic habent: Quod felix faustumque sit, velit jubeat populus, unum ut populus civem Atheniensem designet, qui ad Servatorem profectus, ubi litaverit, consulat De-

*metrium Servatorem, quemadmodum religiosissimè, commo-
dissime & ocysimè dona dedicaturus sit. quamcunque dede-
rit dictionem, eam ut populus sequatur. Ita hominem deri-
dentes, insuper dementaverunt, nec alias satis sanum.*

At ipsum jam ante, cum patre, ut *Servatores Deos* in Acta retulerant, abrogatoque vetere Magistratu Archonte, à quo denominabatur in fastis annus, Servatorum Sacerdotem quotannis creaverant, quem plebiscitis contractisque præscripserant; sciverantque ut eorum cum Diis nomina populo intexerentur. Locum etiam ubi primum descenderat de curru, consecraverant, posuerantque ibi aram, quam Demetrii Catabatæ nominaverant; pluraque alia absurda circa ipsum commiserant, apud Plutarchum aliosque legenda.

Et hi tamen Athenienses hunc ipsum Demetrium, cum jam cælo in pugna Antigono, exercituque ipsius devicto, in Græciam fugeret, nullosque Atheniensibus sibi magis amicos duceret, excluderunt plane, bellumque contra eum susceperunt. nec tamen ille hanc injuriam pro meritis ultus fuit; verum ipsos denuo in gratiam recepit.

Melius verò ipsos hos Athenienses ob similes honores remuneratus est Marcus Antonius Triumvir. Nam cum illi ut *Baccho* Minervam despondissent *probare se id Matrimonium dixit: dotisque nomine quadragies sestertium exegit.* Ipsa Dionis verba (lib. 48.) sunt: *δέχεται πέντε τὸν γάμον ἔφη, ἔπειτα καὶ μυριάδας ἑκατὸν πᾶρ' αὐτῶν ἐξέπραξεν.*

Idem hic Antonius jam antea Cæsaris, cui vivo *Jovis* nomen ac Templum consecratum fuerat, flamen ac Sacerdos factus fuerat, teste etiam modò allato Dione. Unde minus certe mirum videri debet, quod hic se pro Baccho inter Athenienses gesserit.

Dionis interim verba sunt: *καὶ τίλη Δία πρὸς αὐτὸν ἀντικρὺς ἰέλων παρεργόρυσεν, καὶ ναὸν αὐτῷ τῇ ἐπεικείᾳ αὐτὸς πεμενωθή-
ναι*

ται ἔγνωσαν, ἰσρέα σφίσιν τὸν Ἀντώνιον, ὡς περ τὰ διάλιον, πρὸ χειρολαμνῶν. *Denique Jovis Julii cognomentum ipsi palam imposuerunt, Templumque Clementiæ Juliæ dedicari jussuerunt; Sacerdotioque ejus Antonium, quasi flaminem Diabem aliquem, præfecerunt.*

Mitius multo, atque ingenuè ac satis lepede, Agesilaus egit cum Thasiis, qui ipsi quoque illum inter Deos referre volebant. Verum præstat, ut hic audiamus ipsum Plutarchum, qui (in Apothegm.) sic historiam narrat. Πάλιν δὲ τῶν Θασίων, Διά τὸ δοκεῖν μέγα ὑπὲρ αὐτῶν δειρογεταῖσιν, ναοὺς αὐτῶν καὶ ἀποθεώσασσι ἱμησιάντων, καὶ περὶ τέσσας πρεσβείων ἀποσειλάντων, ἀναγκῆς τὰς πρῶτας αἰς αὐτῶν προσήνεγκαν εἰς πρεσβείας, ἠρώτησεν εἰ ἢ πατέρις αὐτῶν ἀποθεῖν ἀνθρώπου δύναται. Φαμένων δὲ. Ἀγέτε (ἔφη) ποιήσατε πρῶτος ἑαυτὰς. Καὶ τῆτ' ἀν' ἀράζητε, τότε πρὸσω ἡμῖν ὅτι καμὲ δύνησθε θεῶν ποιῆσαι. Τῶν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας Ἑλληνικῶν ἔθνων ψηφισιμῶν ἐν ταῖς ἐπιφανεστάταις πόλεσιν εἰκόνας ἀνίσταν αὐτῶν, προσέγραψεν, Ἐμὲ μηδεμία εἰκὼν ἔσω, μηδὲ πωλήσῃ μηδὲ κατασκάσῃ. *Thasis eum, quoa magna ab ipso se adeptos beneficia sentirent, templis Divinisque honoribus venerantibus, eaque de re legatos mittentibus: ut legit quos honores sibi decernerent, quæsit à legatis, an civitas ipsorum homines in Deos posset convertere. Quum affirmarent, Agedum, inquit, vos ipsos primum Deos facite: eo facto credam vobis posse me quoque à vobis in Deum mutari. Ad dit porro: Quum Græcæ in Asia gentes decrevisset ei in nobilissimis urbibus statuas ponere; rescripsit: Nullum mei esto simulacrum neque pictum, neque fictum, neque artificio adornatum.*

De Græcorum levitate atque ad adulationem fictis ingeniis talia minus miranda erant; at longe magis de Romanis, quos tam Polybius (libro VI.) quam Dion. Halicarnassæus (libro II.) à gravitate morum præ Græcis maximè commendant, ac quidem præcipue circa religiones. Et tamen vidimus jam
id

id illos non solum circa mortuos, verum & quandoque circa adhucdum vivos æmulatos fuisse.

Ac quamvis Imperatores Christiani; non tali modo ut Gentiles, post mortem consecrarentur: certe vivi adhucdum multi inter ipsos & sacram purpuram adorari sinebant, & effata sua seu decreta pro Oraculis haberi volebant, aliaque plura his similia: verum & Divorum nomen post obitum iis tribuebatur (uti jam, capite ultimo Dissertationis de Oraculis secundæ) ostensum fuit. Quin & ipse Constantinus Magnus, acer ille Christianismi propugnator, in nummis (apud Antonium Augustinum aliosque videndis) consecratus fuit post mortem; cum ipse appareat quadrigâ in cœlum subvectus, dum manus inde protensa ipsum recipit.

Passos autem fuisse etiam hos Imperatores Christianos, ut ipsorum statuæ adorarentur, tam ex Hieronymo, quam ex Codice (tum Theod. tum Justiniano) patet. Prior enim in Dan. cap. 5. ita habet: *Statuam, seu imaginem cultores Dei adorare non debent. Ergo iudices & principes seculi, qui IMPERATORUM STATUAS ADORANT ET IMAGINES, hoc se facere intelligant, quod tres pueri facere nolentes placuerunt Deo.* Hæc verò Hieronymi verba spectare non ad statuas Imperatorum Gentilium (quas jam ab initio Christianismi omnes Christiani recusabant) sed ad Statuas Cæsarum Christianorum, ex Codice luce clarius apparet. Ita enim ibi . . . . . tit. de Statuis & imaginibus: *Si quando nostræ statuæ vel imagines eriguntur, seu diebus, ut a Solet festis, sive communibus, adsit Iudex SINE ADORATIONIS ambitioso fastigio, in ornamentum diei & loco, & nostræ recordationi, sui probet accessisse præsentiam.*

Loca autem quæ consecrabantur erant vel *Templa* seu *Delubra*, vel *Ædes*, vel *Fana*, vel *Sacella* vel *Herœa* (quæ cuncta ab invicem distinguebantur, quamvis nonnunquam inter se

se confunderentur) *luci* aut *agri* aut alia, quæ à profano usu ad Sacrum, seu Sacrorum, transferebantur.

Quod ad *Templa* attinet, illa vel unico saltem, huic illive Deo aut Deæ, vel pluribus simul consecrabantur. Nam quamvis apud Romanos, singulis tantum Dîs Deabusve singula *Templa*, *Ædes*, ac *Sacellas*, ac *cellas*, consecrare fas esset: id tamen nec semper neque ubique locum habebat; uti patet ex verbis Valerii Maximi, qui ita de ista re loquitur: *Cum Marcellus quintum consulatum gerens templum Honori & Virtuti, Castudio prius, dein Syracusis potitus, nuncupatis votis debitum consecrare vellet, à Collegio Pontificum impeditus est, negante unam cellam duobus Diis recte dicari. Futurum enim si quid prodigii in ea accidisset, ne dignosceretur utri rem Divinam fieri oporteret: nec duobus nisi certis Diis unâ sacrificari solere. Ea Pontificum admonitione effectum est, ut Marcellus separatis Ædibus, Honoris ac Virtutis simulacra statueret.*

Videmus igitur quantumvis id nefas ut plurimum esset, tamen aliquando istud apud ipsos locum habuisse Romanos. Sic enim ex. gr. jam olim Dioscurorum, seu Castoris ac Pollucis, simul Templum dedicatum fuerat; atque recentioribus ævis Augusti ac Romæ simul: Gentis Flaviæ &c. Ac quidem in Græcia frequentius erant *Dii συνάοι* atque etiam *σύβωμοι*. nec deerat Romæ templum Pantheon; imò nec nummi Panthei; uti ostendit eruditissimus Cl. Nicasius: cujus Dissertatio de numno Pantheo huc aliquatenus facit. Ita enim videmus plures quidem Deos, seu potius plurium Deorum simulacra, uno eodemque in templo, uti in Ara eadem; ut in Amphiarai apud Atticos: de quo Pausanias: *καὶ Ὀρωπίοις ναὸς τε Ἀμφιαράου, ἔ' ἀγάλμα λακῆ λίθου. παρέχεται δὲ ὁ βωμὸς μέρη. Ἔ' μὲν Ἡρακλέους, καὶ Διὸς ἔ' Ἀπόλλωνός ἐστι Παιών. Ἔ' δὲ Ἡρωσίου καὶ Ἡρώων ἀνεῖται γυναιξί. τρίτον δὲ Ἐτίου, καὶ Ἑρμῆ, καὶ Ἀμφια-*

ράς, ἔ τ' παίδων Ἀμφιλόχῃ. Ἀλκμαίων Δία τὸ ἐς Ἐριφύλην ἔρ-
 ζον, ἔτε ἐν Ἀμφιαράς, ἔ μὲν ἔδ' ἐ παρὰ τῷ Ἀφιλόχῳ ἡμὴν ἐχί.
 Τετάρτη δέ ἐστι ἔ βωμῶ μοῖρα Ἀφροδίτης ἢ Πανακείας, ἔνι δὲ Ἰα-
 σῆς, ἢ Ἰγείας, ἢ Ἀθηναῖς Παιωνίας. Πέμπτη δὲ πεποίηται Νυμφαῖς
 καὶ Πανὶ, καὶ ποταμοῖς Ἀχελῷῳ ἔ Κηφισῷ. *Apud Oropeios*
templum Amphiarao; & eidem è candido lapide signum.
ARA quidem ejus in partes distributa est quinque: Earum
una Herculi, Jovi, Apollini Pæonio: ALTERA Heroi-
bus eorumque uxoribus: Vestæ TERTIA, Mercurio, Amphia-
rao, & Amphilocho filiis. At QUARTA aræ pars Vene-
ri, Panaceæ, Jasoni, Hygæ, Minervæ Pæoniæ: QUINT-
TA Nymphis, Pani Acheloo & Cephiso amnibus sacra
est.

De συννάοις ac συμβάμοις feu συνθερόις plura, in Antiqui-
 tate, habemus exempla, tam apud Pausaniam, quam in
 Inscriptionibus apud Gruterum, Reinesium ac Sponium in-
 veniendis: ex quorum numero hæc mox sequentia suffecerint.
 Idem, igitur, Pausanias, in Arcadicis, ita loquitur: *ψωφι-*
δοῖς δὲ ἢ παρὰ τῷ Ἐρυμάνθῳ ναός ἐστιν Ἐρυμάνθῃ ἢ ἀγάλμα.
πέντηται δὲ πάλιν ἔ Διγυθίῃς Νείλῃς ποταμοῖς πῶς ἀλλοῖς λίθῃς λαοκῆ τῷ
ἀγάλματι, &c. Est etiam Psophidus ad Erymanthum, E-
 rymanthi templum, cum signo ipsius [fluminis]. Sunt in ea-
 dem æde nobilium amnium è candido marmore signa: unius
Nili simulacrum è nigro lapide, &c.

Hi igitur fluminum simulacra feu statuarum *σύνναοι* erant, seu
 eodem in templo dedicatæ: inter quas quare folius Nili è ni-
 gro lapide erat, nulli erudito, obscurum esse potest: quod
 nempe ex Æthiopia ac Nigritarum regionibus in Ægyptum
 devolveretur.

De συννάοις ac συμβάμοις simul, sive non tantum tem-
 plo eodem; verum & una eademque ara gaudentibus, (quan-
 doque & συνθερόις ut apud Pausaniam plus semel) hæc apud
 Spo.

Sponium exempla habemus. Primum scilicet pag. 340. Miscell. Eruditæ Antiquitatis:

ΘΡΑΣΕΑΣ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ
ΥΠΕΡ ΕΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΛΛΑΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΤΟΛΛΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΤΟΥ ΤΕΚΝΩΝ
ΙΣΙΔΙ ΣΕΡΑΠΙΔΙ ΑΝΟΥΒΙΔΙ
ΑΡΠΟΚΡΑΤΕΙ ΘΕΟΙΣ ΣΤΗΝ
ΝΑΟΙΣ ΚΑΙ ΣΤΜΒΩΜΟΙΣ
ΕΤΥΧΗΝ

Sic & in Inscriptionibus Itinerarii ejus parti primæ subjun-
ctis, post alia ibi præcedentia:

ΣΕΡΑΠΙΔΙ
ΙΣΙΔΙ ΑΝΟΥΒΙΔΙ ΑΡΠΟ
ΚΡΑΤΕΙ ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙΣ
ΕΠΙ ΙΕΡΕΩΣ
ΣΤΑΣΕΟΥ ΤΟΥ ΦΙΛΟ
ΚΛΕΟΥΣ ΚΟΛΩΝΗΘΕΝ

Apud Reinesium (Classe I. n°. 290.

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ
ΔΙΙ ΗΛΙΩ ΜΕΓΑΛΩ
ΣΕΡΑΠΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟΙC
CΥΝΝΑΟΙC ΘΕΟΙC CΤΑΤΙΟC
ΚΟΔΡΑΤΟC ΚΡΑΤΙCΤΟC
ΝΕΩΚΟΡΟC, &c.

Οοοο 2

Sic

Sic (ibid n°. 289.)

SOLI LVNAE SILVANO
ET GENIO &c.

Quæ postrema tamen inscriptio an de *συμβώμους* folis intelligenda sit, an verò etiam de communi ipsius templo, non nimis clarum est: uti nec de sequenti

SILVANO
SANC. SACR
ET. LIBERO. PAT
A. CAEDICIVS
THEOPHILVS
EX. VISO. D. POS

Ac forte distinguendum inter Statuas illas, quæ uni eidemque aræ impositæ fuerant consecratae, & inter Deos quibus una eademque aræ consecrata fuerat, quamvis nullæ ipsis statuæ imponerentur: sicque forsân capienda sequens hæc (nisi id *Sacrum* de templo intelligendum sit, vel aliquo omnibus simul hic nominatis donario)

HERKVLII ET MERCURIO
ET SYLVANO
SACRVM
ET
DIVO. PANTHEO
EX. V.

De signo enim hifce dedicato, illa minus capienda, quam hæc sequens, quæ id aperte indicat

SIGNVM
IOVI. ET. FORTVNAE

Signa

Signa namque & Statuæ sic quandoque uni soli Deo, quandoque pluribus simul, consecrabantur: quod idem quoque de aris constat; uti ex modo allatis, atque etiam sequentibus ulterius, patet; ex Inscriptionibus scil. quæ Reinesii prima classe continentur; ex. gr. *Diis Deabusque, Diis Deabusque Patris, Diis omnibus cælestibus, Dis Sanctis, Silvano, Herculi, Libero; Jovi Minervæ & Apollini;* pluribusque aliis, quæ viris eruditis fati notæ sunt.

Pluribus igitur (sicut aræ & statuæ) Diis simul Tempora quandoque consecrabantur: sicut & plures Dii in uno eodemque Templo dedicabantur; quamvis primitus hoc illudve templum cui tale quid contingebat, uni soli, huic illive, Deo Dææve consecratum fuisset.

Si autem huic illive Deo sic soli, ut inde nomen sortiretur, atque ipsi proprium id Templum dedicatum esset; statua ejus, ut plurimum *sessilis* (si non semper, in adytis ponebatur. Unde optimus ille antiquarius Virgilius lib. III. Georgicon, de templo Cæsari, ut Poëtice perhibebat, consecrando, *In medio mihi Cæsar erit templumque tenebit.* Ad quem versum Servius hæc sequentia notat: *Ei semper separatus numini locus est, cujus simulacrum in medio constituitur.*

Si jam mi Lector, consideremus quibus ac qualibus modis, seu ceremoniis aut ritibus consecrationes peractæ fuerint; istæ admodum variæ ac diversæ fuerunt: neque usque adeo nobis patet, qualesnam ac quot circumstantiæ, aut in universum, aut circa diversas, sive Statuarum, sive Ararum, sive Terminorum, sive denique Templorum consecrationes locum habuerint. Neque omnibus talia Romanis percognita erant. Hinc enim Cicero, qui quidem Augur publicus, adeoque & ex præcipuis Romanæ Reipublicæ Sacerdotibus erat, at non è numero Pontificum, ita . . . . loquitur: *Nil loquor de Pontificio jure, nihil de religione, aut ceremoniis. Non dissimulo me nescire ea, quæ etiam si sci-*

rem dissimularem, ne aliis molestus, vobis etiam curiosus viderer.

Pontificum igitur erat hoc consecrandi munus; hinc enim Livius lib. 38. c. 44. de Capua capta: *Signa statuas æneas, quæ capta de hostibus dicerentur, quæ eorum sacra & profana essent, ad Pontificum collegium rejecerunt.* Quod nempe, quamvis ex jussu, decreto, aut permissu seu concessu vel Populi vel Senatus vel Principis Dedicatio aut Consecratio fieret, illa per manus Pontificum, quibus castæ manus (ut Quintilianus loquitur) & familiaris Sacris animus accesserat, fieret.

Neque adeò erat in fabricarum aut lapicidarum potestate facere Deos; neque ab ullis Dii credebantur Imagines aut statuæ nondum consecratæ: quamvis, ridens, Horatius dicat de Priapo:

*Cum faber incertus scamnum faceretne Priapum
Maluit esse Deum.* — — —

Nisi essent homines similes istis, de quibus in Morixæ encomio Erasmus; ut qui putarent *una eademque adoratione adorandam imagunculam carbone delineatam in pariete, ac Christum ipsum, si modo duobus sit porrectis digitis, & in umbone, qui adhæret occipitio, tres habeat Notas: quique [uti alibi loquitur] stultam illam sed tamen, jucundam persuasionem induerant, ut, si ligneum aut pictum aliquem Polyphemum Christophorum aspexerint, eo die non sint perituri, aut qui sculptam Barbaram præscriptis verbis salutarit, sit incolumis è prælio rediturus.*

Consecratione enim aut Dedicacione opus erat; ut sic per eam præsentia numinis, Dei Deæve, Semidei aut Herois, cujus imago representabatur, in ista præsens adesset; atque adeo culta & adorata auxilium afferre petentibus crederetur.

Hinc Quintilianus Declam. 322. ita: *Hæc priusquam Dedicacionis accipiant summam religionem, opera sunt tantum;*

tum; *Dedicatio est illa, quæ Deum inducit, quæ sede destinata locat. Quæ Dedicatio seu Consecratio Fatum consecratione mutabat, ut Tertullianus (Apol. cap. XII.) per ironiam affirmat: sicut & Arnobius (lib. IV.) ex Gentilium nomine: Sed eos in his colimus eosque veneramur, quos dedicatio infert sacra, & fabrilibus efficit inhabitare simulacris. Sicut & post idem ille ait, hos Deos Gentiles iure dedicationis impulsos simulacrorum coalescere junctioni.*

Ut igitur non statim post perfectam sculpturam statuæ pro Dīs habebantur; seu potius numinis illius, cuius imagines erant, aut esse perhibebantur, præsentia ipsi adesse credebatur; sic consecratione opus erat, quæ per multas ac varias & diversimodas ceremonias, pro diversitate Deorum, locorum (Templorum, Sacellorum, Terminorum, &c.) perficiebatur: in universum tamen per *unctiones, coronationes, preces*, (sive præsentas, quandoque, magicas; sive ut plurimum, alias) *sacrificia*, aliaque in sequentibus adducenda; ac postremo *adorationes*.

Quamvis & *unctio & coronatio, & adoratio* conferrentur etiam statuis jam dudum consecratis. Namque in supplicationibus similibusque coronatio ac *sacrificia* pulvinaria & preces, & ludi sive votivi sive alii, quandoque & *unctio* (unde istud Juvenalis: *Genua incerare Deorum*) aut plura etiam præter hæc, adhibebantur.

Hinc apud Apulejum legimus Floridor. lib. I. *Neque enim justius religiosam moram viatori objecerit (ad Adorandum scilicet, &c) aut ara floribus redimita, aut spelunca frondibus, aut quercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata, vel etiam colliculus sepimine consecratus, vel truncus libamine humigatus, vel lapis unguine delibutus.*

Quæ omnia signa partim erant atque indicia, res istas esse consecratas; partim quoque ipsius Consecrationis instrumenta erant.

Inter

Inter quæ tamen *Unctio* & *Coronatio* (præter alia adhuc) statuis magis propriæ erant. Unde Minucius Felix: *Non boni viri est, Marce frater, hominem domi forisque lateri tuo hærentem, sic in hac imperitiæ vulgaris cæcitate deferre: ut tam luculento die in lapides cum patiaris impingere, EFFIGIATOS sanè, & UNCTOS, & CORONATOS.*

Ac multò clariùs idem Minucius hisce jam sequentibus: *Quando igitur his nascitur? [Deus] Ecce funditur, fabricatur, scalpitur. Nondum Deus est, ecce plumbatur, constructur, erigitur. Nec adhuc Deus est. Ecce ORNATUR, CONSECRATUR, ORATUR; tum postremo Deus est, cum homo voluit & dedicavit.*

Ex quibus illa quæ Arnobius compendiose admodum protulit, satis clarè meo iudicio, intelliguntur: tam scilicet quæ libro sexto habet hunc in modum: *Sequitur ut de signis aliquid, simulachrisque dicamus: quæ multa arte componitis, & religiosa observatione curatis.* (Hæc enim respicere quoque ad Consecrationes, forsan & ad prætensas magicas, mihi nullum dubium est) quam quæ libro I. ubi de semetipso, sed nondum ex Ethnicismo ad Christianismum converso, loquitur: *Lubricatum lapidem ET EX OLIVI UNGUINE SORDIDATUM [alii ORDINATUM] tanquam inesset vis præsens, adulabar, affabar; & beneficia poscebam nihil sentiente de trunco, &c.*

Hæc autem in Consecrationibus locum habuisse; imò & per illas statuas, ac lapides terminales (aliaque signa) consecratas fuisse, satis clarè nos docet Aur. Augustinus lib. 16. cap. 38. de Civitate Dei, ubi ita loquitur: *Nec more idololatriæ lapidem PERFUDIT OLEO Jacob (NB.) VELUT FACIENS ILLUM DEUM. Neque enim adcravit eundem lapidem, vel illi sacrificavit. Uti & Lucianus, in Deorum Concilio: Sed jam lapis omnis, (NB.) omnisque*
ara

ara vaticinatur, quæ sit OLEO PERFUSA & CORONAS HABEAT: cuique vir præstigator suppetat.

Ἄλλα ἤδη πᾶς λίθος, καὶ πᾶς βωμὸς ζησημαδεῖ, ὅς ἀν' ἐλαίῳ περιχυθῆ, καὶ στεφάνους ἔχη, καὶ γένητ' ἀνδρὸς ἐπιπόρησι, οἳ πολ-
λοὶ εἰσιν.

Quæ de Statuis Deorum dicta, vel intelligenda, esse satis apertum est: quod termini ejusdemve generis lapides vaticinari nunquam perhiberentur: Sed qui Dii, aut ad minimum Heroës essent: uti jam antea alibi à me fuit indicatum.

Præter Unguenta & Coronas accedebant etiam Velamenta. Hinc Lucretius lib. v.

*Nec pietas ulla est VELATUM sæpe videri
Vertit ad lapidem. — — —*

Quod explicat Siculus Flaccus, ubi de Terminorum Consecrationibus loquitur, hoc modo: *Cum terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram certos collocabant, proximè ea loca quibus fossis factis defixuri eos erant. Et UNGUENTO, VELAMINIBUSQUE & CORONIS eos coronabant. In fossis autem in quibus posituri eos erant, sacrificio factò, hostiæque immaculatâ cæsâ, FACIBUS ARDENTIBUS INJECTIS, fossæ cooperati SANGUINEM INSTILLABANT, eoque THURA ET FRUGES JACTABANT: FAVOS quoque ET VINUM aliaque quibus consuetudo est Terminis sacrum fieri [in fossa adjiciebant] consumptisque omnibus dapibus igne, super calentes reliquias lapides conlocabant: atque ita diligenti cura confirmabant; adjectis etiam quibusdam saxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmitus starent, tale ergo sacrificium Domini inter quos fines dirimebantur faciebant, &c.*

Ex hisce jam allatis, uti & ex mox sequentibus, videri potest, non ubique, sive in omnibus Consecrationibus, unas easdemque caremonias fuisse observatas. Namque in unius

ejusdemque Dei, alterius verò cognominis Consecratione, alii longè Consecrandi ritus observabantur.

De Jovis Ctesii Consecratione ita Athenæus libro IX. Deipnosophistæ, prout verba ejus emendat H. Casaubonus:

Διὸς κτήσις σημεῖα ἰδρύεσθαι χρὴ ᾧδε. καθύσκον καινὸν δίωτον ἐπιθημαῖσιν τε, σέψαντα ᾧπα ἐρίω λούκαϊ, καὶ ἐκ τῶ ἄμβρα τῶ δεξιᾷ αὐτῆ καὶ ἐκ τῶ μετώπῃ ἄωτων κρόκινον κρεμαννύμεσθαι, καὶ ἐννυδαγ ὅ, πᾶν ὄρησ· εἶτα οἱ χεῖρα ἀμβροσίαν ἢ δι' ἀμβροσία, ὕδαρ ἀκραφνῆς, ἔλαιον, πανκαρπία. ἀπὲρ ἔμβαλε.

Jovis Ctesii signa ita statuenda; Cadiscum novum utrinque ansatum operculo tegendum: Simulacri auribus coronam è lanâ albâ imponito. Ex humero ejus dextro lanam suspendite coloris crocei: amicitio etiam ut erit tibi commodum, deinde AMBROSIAM illi affundito. EST AUTEM AMBROSIA, AQUA PURA, OLEUM, ET FRUCTUUM OMNE GENUS; Hæc omnia misce ad Ambrosiam.

Describit hic unâ unguentum (quod Ambrosiam appellat) quibusque constaret: aliud planè videbimus inferius in Hecates Consecratione adhibitum.

De Jovis Hercei Consecratione sequentia afferunt, ex Aristophanis *Danaidibus*, Scholiastes ejus, ad Plutum; & Suidas, in vocibus; *χύτεραις ἰδρυτόν.*

μαρτύρομαι δὲ Ζήνος ἐρκεία χύτεραις,
μεθ' ᾧν ὁ βωμὸς ἔτος ἰδρυμένη πότι.

Quæ *olla*, sive *χύτεραι* ad sacrificia in Consecrationibus adhibita magis pertinent: ac licet aliis Diis Consecrandis, sive jam modo consecratis, quandoque etiam offerrentur; potissimum tamen illæ, quasque eis proprium, usum habebant in Mercuriorum Consecrationibus.

Quæ manifesta fiunt, puto, ex iis quæ ex ejusdem Aristophanis comœdia, cui *Pax* nomen, hæc sequuntur:

- Χο. Ἄγε δὴ ἴ νῶϊν ἐπιτεῦθεν ποιητέον;
 Τρ. Τί δ' ἄλλογ' ἢ ταύτων χύτραις ἰδρυτέον;
 Χο. Χύτραισιν, ὥσπερ μεμφόμενον Ἐριμίδιον;
 Τρ. Τί δαί δοκεῖ; βέλεοδε λαορνῶ βοῖ;
 Χο. Βοῖ; μηδαμῶς· ἵνα μὴ βοηθεῖν ποιοῦ δέοι.
 Τρ. Ἄλλα οὐ παχέια καὶ μεροῖλη; &c.

Quæ apud hunc Poëtam lectu jucundissima sunt.

Ch. Age quid jam deinceps faciendum est?

Tr. Quid aliud, quam illam ollis Consecrando statuere?

Ch. Ollisne, tanquam vilem quendam Mercuriolulum?

Tr. Quid aliud videtur, num Juvenco saginato?

Ch. Juvenco? nequaquam; ne aliquo nobis juvandum sit.

Tr. Suine pingui ac magnâ? &c.

Ad quæ verba Scholiastes: Ὅτι μὲν ταῖς χύτραις ὅσπερ αἰψόν, ὅτε ἢ ἄλλο τί πολυτέλεστον ἱερεῖον, ἢ ἔτιως ἰδρυόν· καὶ πρὸς τὸ θυόμενον ἔλεγον, βοῖ ἰδρυέας, ἢ αἰγί, ἢ περσάτω, ἢ οἶον ἀν' ἢ τὸ ἱερεῖον. Aliquando quidem in Ollis legumina coquebant: aliquando vero sumptuosius aliquam victimam offerebant, & ita Consecrabant: ac de eo quod maceratum erat dicebant, (prout victima erat) BOVE CONSECRARE, aut CAPRA [consecrare] aut OVE.

Ditiores scilicet majore sumptu, pauperes aut avari tenuiore, sacrificia heic sua peragebant.

Sic quoque μάλα κωμικῶς idem ille Aristophanes Plati Consecrationem in scenam producit:

- Καρ. Ἰδρυσόμεθ' ἐν αὐτῇ· ἀλλὰ παίδων
 Τὸν Πλάτων ἔπερ πρῶτον ἦν ἰδρυόμενος,
 Τὸν ὀπισθόδομον αἰεὶ φυλάττων τ' ἡεῖ.
 Ἄλλ' ἔκδοτ' ἕως δαίρο δάδας ἡμετέραις,
 Ἴν' ἔχων περηγὴ τῶ θεῶ σί. Ἰερ. πάντων μὲν ἐν
 Δραῖν ταῦτα ληθῆ. Καρ. Ἐν Πλάτων ἔξω τίς κάλη.

Γραῦς. Ἐγὼ ἢ πὶ ποιῶ; Καρ. τὰς χύτρας αἷς τ' θεῶν
Ἰδρυσόμεθα λαβῆσαι ἐπὶ τ' κεφαλῆς, Φέρε
Σμενῶς. ἔχουσι δ' ἦλθες αὐτῇ πικίλα.

Ubi Scholiastes: Ἐθῆρον γὰρ ἐν ταῖς ἰδρύσεσι τ' ἀγαλμάτων, ὅσπερίων ἐψηφῶν χύτρας περιπομπέουσαι ἰσθὸν γυναικῶν ποιικίλως ἡμφισμῶν. καὶ τῶν ἀπὸ τῶν χαρμηλέα τῶν θεῶν ἀποτέμοντες:

— — — Parumper remane,

Nam Consecrabimus ac collocabimus statim [Plutum scil.] Ubi prius consecratus stabat [Jupiter] ut intimum Sacrarium [sive Adyta] semper servaret Deæ. [Palladis] Sed afferat aliquis huc FACES ACCENSAS, ut tu Deo Pluto præeas.

Sacerd. *Hoc quidem facere quam maxime oportet.*

Car. *Evocet aliquis Plutum foras ex ædibus.*

Mul. *Ego vero quid agam? [Car.] Ollas istas quibus Deum collocabimus accipiens, eas capiti impositas decenter feras. Vestita enim es vestibus versicoloribus.*

Scholiastes: *Mos erat in Consecrandis ac collocandis imaginibus, [de aris paulò inferiùs idem testatur] circumducere in Pompa Ollas cum leguminibus decoctis quæ portabantur à fæminis vestibus versicoloribus adornatus. Et illa ut primitias gratulatorias Dis (consecratis) tribuebant.*

In hoc posteriori testimonio videmus & faces accensas, quibus Diis Consecrandis præibant.

Hecates Consecrationem habemus apud Euseb. lib. 5. præparat. Evangelicarum, hoc modo, in ipsius Hecatis præfensō Oraculo. Ita enim illa præcipit:

Ἄλλα τίλη ξόανον κεκαθηρμένον ὡς σε διδάξω
Πηλῆν ἐξ ἀγρίοιο δέμας ποίη' ἠδ' ἐπέσμη

Ζώοισιν λεπτοῖς κατακιδίοις σκαλαβάτοις
 Σμύρνης καὶ σύρακων λιθάνοιο τε μίγματα τρίψας
 Σὺ κενοῖς ζώοισι, καὶ ἀθροίσαις ὑπὸ μὲν
 Ἄρξουον τίλη, αὐτὸς ἐπὶ χόμῳ τὴν δ' ἄχλω.

*Purum absolve mihi simulacrum, quale docebo.
 Sylvestri è ruta sacrum mihi perfice corpus:
 Accedat tenuis mediisque penatibus errans
 Stello, quem styracis, myrthæ, thurisque Sabæi
 Pulvere, crescentis commisce ad lumina Phæbes:
 Dumque instas operi, simul hæc mihi concipe vota.*

Addit porro Eusebius: Ἐῖτ' ἐξέδωκεν ἄχλω, καὶ ἐδίδαξε πόσας ληπτέου
 σκαλαβάτους.

Ἵοσα μορφά μοι, πόσοις ζώοις σε κελύω,
 Καὶ σφίδρα ταῦτα τίλη. δάφνης δέ μοι αὐτογενέθλης
 Οἶκ᾽ ἐμῆ χάρημα ποίησ' καὶ ἀράματι πολλόν
 Κείνω ἐπὶ χόμῳ, δι' ὕπνου ἐμέ τει ἀναθρήσεις.

*Tum ipsam quoque voti formulam præscribit, simulque
 docet, quot ejusmodi animalcula admiscere oporteat.*

*Quot mihi sunt formæ, tot misce animalcula dextra
 Sedulus, atque ultro nascentis BRACHIA LAURI
 IN NOSTRAM CONTEXE DOMUM: *
 sic multa precatus
 Effigiem, somni tandem me tempore cernes.*

Prioribus versibus comprehenduntur & materia ex qua simulacrum erat faciendum, & ea quoque quæ unguentum illud quo Consecranda erat Hecate, componere debebat.

Si verò vota illa sive preces, quarum mentio quoque fit, addidisset Eusebius, videremus ex iis formulam, proculdubio, in Consecrationibus usitatam.

Pppp 3

Alias

* De οἰκίσκοις, seu domunculis, vide Grotium ad Acta, & Casaubonum ad Athenæum.

Alias tamen videmus apud Livium aliasque, & in Inscriptionibus antiquis, Consecrandi Formulas. Ita enim Livius lib. I. loquentem inducit Romulum:

Jupiter Feretri, hæc tibi Victor Romulus Rex Regia arma fero, Templumque iis regionibus, quas modo animo metatus sum, dedico, sedem opimis spoliis, quæ Regibus Ducibusque hostium cæsis, me auctorem sequentes posteris ferent. Apud eundem quoque lib. 10. ita loquitur Virginius:

Hanc ego aram Plebejæ pudicitiaæ dedico.

In Inscriptione etiam Capitolinâ habetur:

*Alcidæ sacri generis decus, hoc tibi Prætor
Et Jovis Antistes dedico perpetuus.*

Quibus addamus hanc, quæ sequitur, formulam Aræ Jovi Opt. Max. sacratæ inscriptam (non quidem ea forma qua & hodie Patavii extat, quaque eam Manutius, Gruterus aliique descripserunt; quod ea heic sat commodè exhiberi nequeat: at tamen ipsissimis verbis quæ lapide antiquo continentur) hoc modo: L. CAESARE. IMP. P. COELIO. P. F. BALBINO. VIBVLLIO. PIO. COSS. VII. IDVS. OCTOBRES CN. DOMITIVS. VALENS II. VIR. I. D. PRAEUVNTE. C. JULIO. SEVERO. PONTIFICE. LEGEM. DIXIT. IN. EA. VERBA. QVAE. INFRA. SCRIPTA. SVNT.

IVPPITER. OPTIME. MAXIME. QVAN-
DOQVE. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO.
DEDICABOQVE. OLLIS. LEGIBVS. OLLISQVE.
REGIONIBVS. DABO. DEDICABOQVE. QVAS.
HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. VT. INFIMVM.
SOLVM. HVIVS. ARAE.

ARAE. EST. SI QVIS. HIC. HOSTIA. SACRVM
 FACIT. QVOD. MAGMENTVM. NEC. PRO-
 TOLLAT. ITCIRCO. TAMEN. PROBE. FACTVM.
 ESTO. CAETERAE. LEGES. HVIC. ARAE. EAE-
 DEM. SVNT. QVAE. ARAE. DIANAЕ. SVNT.
 IN. AVENTINO. MONTE. DICTAE. HISCE. LE-
 GIB. HISCE. REGIONIB. SICVTI. DIXI. HANC.
 TIBI. ARAM. IVPPITER. OPT. MAX. DICO.
 DEDICOQVE. VTI. SIS. VOLENS. PROPITIUS.
 MIHI. COLLEGISQ. MEIS. DECVRIONIB. CO-
 LONIS. INCOLIS. COLONIAE. IVLIAE. SALO-
 NAE. CONIVGIBVS. LIBERISQVE. NO-
 STRIS.

Non solæ *Preces* igitur, verum & *Leges* Dedicacionis accedebant, uti & ex hac & ex aliis Inscriptionibus discimus; & ex C. Plinii epistolarum lib. 10. (atque ibi Epist. 58. & 59.) magis innotescit. Nisi quod simul ex iis discamus; ut apud Romanos, non tamen ita id perpetui moris fuisse apud Græcos, & Asiæ minoris populos.

Sed ipsum audiamus Plinium, Trajanique Imperatoris, ad ipsum responsum.

Plinius Tr. Imp. S.

Ante adventum meum, Domine, Nicomedenses priori foro novum adjicere cæperunt, cujus in angulo est ædes vetustissima Matris Magnæ, aut reficienda, aut transferenda: ob hoc præcipue, quod est multo depressior opere eo quod nunc maxime surgit. Ego, quam quærerem, num esset ALIQUA LEX DICTA TEMPLE, cognovi ALIUM HIC, ALIUM APUD NOS ESSE MOREM DEDICATIONIS. Dispice ergo, Domine, an putes ædem,
cui

cui NULLA LEX DICTA EST, salvâ religione posse TRANSFERRI: alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

Tr. Plinio S.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris Deûm TRANSFERRE in eam quæ est accommodatior: nec te moveat quod LEX DEDICATIONIS nulla reperitur, cum solum peregrinæ civitatis capax non sit Dedicacionis quæ fit nostro jure.

Ex quibus tam Plinii quam Trajani verbis etiam clarum est, circa Dedicaciones seu Consecrationes, longè alios quandoque ritus ac ceremonias aliis in regionibus, aliasque apud gentes, locum habuisse; quod uti de Legibus Dedicacionis hic patet, ita de aliis quoque nullum mihi dubium est. Nam Græcorum, Latinorum & Barbarorum sacra in plurimis variasse nemini ea indaganti ignotum esse potest.

De Auguriis captis in Consecrationibus Templorum, Ararum, aliarumve rerum Consecrandarum, apud Græcos meliquid legisse jam non incidit: nec, id Barbaros fecisse, apud Latinos: nisi quæ de Germanis, Semnonibusque inter eos, Tacitus (libro de ipsorum moribus conscripto) hisce verbis tradit: *Stato tempore in silvam AUGURIIS PATRUM, & prisca formidine sacram, omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coëunt.*

De suâ gente, Romana videlicet, Suetonius, in Oct. Augusto, cap. 7. *Quod loca quoque religiosa, & IN QUIBUS AUGURATO QUID CONSECRATUR, Augusta dicantur, ab auctu, vel avium gestu, gustuve; sicut etiam Ennius docet scribens:*

Augusto Augurio postquam inclyta condita Roma est.

Quo

Quo cum convenit Ovidius: qui libro I. Fastorum ita canit:

*Sancta vocant Augusta patres: Augusta vocantur
Templa, Sacerdotum ritè dicata manu.*

Procul omni dubio tamen & hæc inter Græcas Barbarasque gentes quoque locum habuere: quod Augurandi ars vetustissima (uti & plurima alia) à Chaldæis ac Græcis ad Romanos transierit.

Præter *Preces* ac *Leges* dictas, etiam accedebant sæpe *Diræ Imprecationes*, quæ tamen præcipuè, ut puto, locum habebant in *Consecrationibus* statuarum certis in locis, *Templis*, *Villis*, *Agrorumve confiniis*, *consecratis collocatarum*.

Hinc videmus apud Philostratum libro 2. de *Vitis Sophistarum* in *Herodis Attici vitâ*: *Εἰκόνας γὰρ ἀνέβηθ' σφῶν θηρώντων πε, καὶ πεθημακῶτων, Ἐθημακῶτων. Τὰς μὲν ἐν δρυμοῖς: τὰς δὲ ἐπ' ἀγροῖς: τὰς δὲ, πρὸς πηγαῖς: τὰς δὲ, ὑπὸ σκιαῖς πλατάνων, εὐκ ἀφανῶς, ἀλλὰ ξυὸ δάσῃς ἔπεικέψοντος, ἢ κινήσαντος. Imagines certè ipsorum venantium, & venatione junctorum & ad venandum paratorum consecraverat, partim in quercetis, partim in agris, partim super fontibus, partim sub umbris platanorum; non OBSCURE, SED CUM IMPRECATIONIBUS EJUS QUI CONCIDERET, aut [è loco ubi consecratae erant] MOVERET.*

Harum *Imprecationum* ab *Herode* factarum, exempla habemus in *Inscriptionibus* istis, quas cum *Doctissimis* suis notis edidit *Celeber*. *Claudius Salmastius*: quarum primam heic afferam, uti ab ipso emendata fuit:

Πότνι Ἀθηναίων ὀπιείρανε Τελόγενεια,
Ἡτ' ὀπι' ἔργα βροτῶν ἐλάϊς Ῥαμνέσιαις Οὐπ,
Γείτονες ἀγχιθυροὶ Ῥάμης ἐκαθονταπόλοιο
Πείονα δὴ καὶ τόνδε θεὰ τειμήσατε χῶρον
Δῆμον Δηώοιο Φιλόξενον Τελόπιο.

Τόφρα κὲ τὲ Τελόπειαι ἐν ἀθωνάτοισι λέγησθον.
 Ὡς ὅτε ἔϛ ϛραμνῆντα, κὲ ἄρυχοῖρας ἐς Ἀθήνας
 ἦλθετε, δῶμάτω πατρὸς ἐρμυδῆσιο λιπέσσαι,
 Ὡς τήνδε ῥώεσθε πολυσάφυλον κατ' ἄλωλῶ,
 Λήϊα τε σαχύων ἔ δένδρεα βοτρυούεντα,
 Λειμώνων τε κόμας ἀπαλοτρεφείων ἐφέπτεσαι.
 Ὑμμι γῶ Ἡρώδης ἱερῶ ἀνά γαῖαν ἔθηκε,
 Ἀνδράσιν ὑψηλόνοισιν ἀκινήτων ἔ ἄσυλον
 Ἐμμεναι. ἢ δὲ ὅπτι οἱ ἐξ ἀθανάτωιο κερήνας
 Σμερδαλέον σίσαισα λόφον κατίνῶσεν Ἀθήνη,
 Μήτω νήπιον βῶλον μίας, ἢ ἕνα λάαν
 Ὀχλίσσαι. ἐπεὶ ἔ μοιρέων ἀτρεῖεις ἀνάγκαι,
 Ὅσκε θεῶν ἐδέεσιν ἀλιτροσύνῳ ἀναθείη.
 Κλυτε πεικτόνες, καὶ γείτονες ἀγροῖῶται.
 Ἰερός ἔτϛ ὁ χῶρϛ. ἀκίνητοι ἢ θεῖναιαι,
 Καὶ πολυτήμητοι καὶ ὑποχῆν ἔας ἐτῶμαι.
 Μηδέ τις ἡμερίδων ὄρχας, ἢ ἐνάλασα δένδρων,
 Ἡ πῶλω χιλῶ δῶαλδέϊ χλωρῶ θεῖσαν
 Δμῶη κυανῆς Αἰδϛ ῥήξιε μακέλλα,
 Σῆμα νέον τῶχων, ἢε πρῶτερον κεραΐζων.
 Ὅυ θεῖμις ἀμφὶ νέκυοσι βαλεῖν ἱεῖχθονα βῶλον.
 Πλῶ ἔκεν ἀίματϛ ἢσι ἔ ἔγγονϛ εἰσμεμῶιο.
 Κείνεις ὄκ ἀθεῖμιον, ἐπεὶ πμάορϛ ἔστωρ.
 Καὶ γῶ Ἀθηναίη πεῖ οἱ χθόνιον βασιλῆα
 Νηῶ ἐγκατεθήκε σωέστον ἐμμενῶαι ἱρῶν.
 Εἰ ἢ τῶ ἀκλυῶ ταῦτα, κὲ ὄκ ἐππῶσεται αὐτῶν,
 Ἀλλ' ἄσπομησῶ, μῆ οἱ νήπτα γένηται.
 Ἀλλά μιν ἀπέφατϛ Νέμεσις κὲ ῥόμβϛ Ἀλάστωρ
 Τίσονται, συχερῶ τε κυλιδήσῶ κακότηῶ.
 Ὅυδὲ γῶ ἴφθιμον Τελόπειω μένϛ Ἀιολίδαιο
 Ὅναθ' ὅτε νεὸν Δημήτερϛ ἐξαλάπαξεν.
 Τῶ ἢτοι πινῶ κὲ ἐπωνυμίῳ αἰλέαδῶ
 Χῶρς, μῆ τοι ἐπηται ἐπὶ Τελόπειος Ἐρμνῶς.

Quos versus reddit idem ille Salmastius hunc in modum:

O Bona Athenarum præses, Tritonia virgo
 Cuique hominum curæ res sunt, Rhaumusias Upi.
 Urbis vicinæ, quæ stat centum inclyta portis,
 Hunc & vos celebrate locum pinguem ubere glebæ
 Dictum Deoi Triopæ de nomine pagum:
 Ut notæ hinc sitis, Triopeia numina, Divæ.
 Ac velut Actæas si quando invisitis arces,
 Et Rhamnuntem, alio delapsæ vertice cæli;
 Sic Divæ huc properate, hæc consita vitibus arva,
 Et lætas segetes, & amicta arbusta racemis
 Lustrantes, mollique virentia gramine prata.
 Vobis Herodes tellurem hanc rite sacravit,
 Quanta patet, circum muri vallatâ coronâ,
 Usque vel ad seros mansura intacta nepotes.
 Sic namque horrificas divino vertice cristas
 Concutiens, visa est nutu assensisse Minerva:
 Non glebam hinc ulli, lapidemque impune movendum.
 Nec Parcæ faciles, aut illi parcere promptæ,
 Qui Divam sanctas violaverit impius ædes.
 Auribus accipite hæc, vicina & rustica pubes,
 Hic sacer est locus, & Divæ non sede movendæ,
 Usque coli dignæ, atque cures adhibere paratæ.
 Dispositas ne quis vites arbustaque læta
 At late irrigui viridantem graminis herbam,
 Audeat orcivo fodiens excindere rastro,
 Sive novum statuat, vetus evertatque sepulchrum.
 Luce nefas cassum sacra circumdare terrâ,
 Ni trahat ex illo genus, hanc qui condidit ædem.
 Olli quippe licet. Testis Vindexque, Minervæ
 Numine præpositus, nigri regnator Averni,
 Et templi & pariter sacrorum acceptus honore.
 Hæc si audita neget sibi quis, neque scire laboret,

*Insuper aut habeat, non impunitus abibit.
 Hunc cita sed Nemesis, atque irrequietus Alastor
 Tristibus urgebunt tali pro crimine pœnis.
 Nec Triopam quondam, cui sanguinis Æolus auctor,
 Fuit sacratum Cereri temerasse novale.
 Quisquis eris, pœnamque loci, nomenque memento,
 Ut fugias, nec te Triopea sequatur Erynnis.*

Ut autem eo minus esset periculum profanationis, Agri, Luci, aut Termini sive Limites, aliaque loca Dedicata aut Consecrata, vel muris circumsepiebantur vel aliter notabantur. Et in Terminis quoque sæpius certa agri mensura, aut spatium circum Sacella aut Tempia in Confiniis, sive Biviis, sive Triviis, sive Quadriviis, constructa, donabatur; ob rationes ex Aggeno perspiciendas. Ita enim ille, pag. 61. editionis Goesianæ: *Sienim loca sacra edificabantur, quam maxime apud antiquos in confiniis constituebantur. Ubi trium vel quatuor possessionum terminatio conveniret, & unusquisque possessor donabat certum modum sacro illi ex agro suo; & quantum donasset scripto notum faciebat: ut per diem solemnitatis, eorum privatorum agri nullam molestiam inculcantis populi sustinerent: sed & si quid spatiosius cedebatur, Sacerdotibus Templi illius proficiebat.*

De pœnis seu multæ pecuniariis statutis, per eos qui monumenta Consecrabant, contra eos qui ista violarent (sive Agros tutelæ nomine ipsis cedentes, sive hortulos, sive ædificia aliave ad ista pertinentia,) habemus exempla quoque in Inscriptionibus monumentorum; quorum hæc sequentia suffecerint.

D. M.

MINDIA. IVLIA. ET. P. AELIVS
 PHILETVS. COMPA.

RAVERUNT. SIBI. ET. LIBERTIS
 LIBERTABVSQVE

POSTERISQUE. EORVM
 HIC. LOCVS. CVM. HOR.
 TVLO. SVO. RELIGIOSO. ET
 AEDIFICIOLIS. SVIS
 MVRO. CINCTVS. AD. SEPVLCHRVM
 MINDIAE. IVLIAE
 ET. P. AELI. PHILETI. PERTINET
 ET. NE. QVIS. EA. LOCA
 S. S. NEQVE. VENDERE. NEQVE
 DONATIONIS. CAUSA
 NEQVE. DE. NOMINE. VTRORVMQVE
 EXIRE. POSSIT
 QVOD. SI. QVIS. CONTRA. HANC
 INSCRIPTIONEM. FECERIT
 INFERET. POENAE. NOMINE
 ARCAE. PONTIFICUM
 HSS. L. N̄. H. M. ET LOCIS. S. S. D. M. A

D. M.

AVR. MAXIMIANVS. AVR. OLYMPIADI
 FIL. DVLCISSIMAE. QVAE. VIX. AN. XXII. M. X
 D. XXVI. ET. PVBLICIAE. CARPODORAE. EIVS. ET
 LIB. LIBERTABVSQ. SVIS. POSTERISQ. EORVM. F
 SI. QVIS. HOC SEPVLCHRVM. VEL. MÓNVMENTUM
 CVM AEDIFICIO. VNIVERSO. POST. OBITVM
 MEVM. VENDERE. VEL. DONARE. VOLVERIT
 VEL. CORPVS. ALIENVM. INVEHERE. VEL IT.
 DABIT. POENAE. NOMINE ARK. PONTIF. HS. C. N̄
 ET. EI. CVI. DONATVM. VEL. VENDITVM FVERIT
 EADEM. POENA. TENEBITVR.

Nonnunquam verò non Arcæ Pontificum, sed Arcæ pop.
 Rom. sive ærario ejus, aut ærario Saturni, aut Virg. Vestalibus,
 aut pluribus horum simul, ejusmodi Venditores, &c.

pecuniam definitam poenæ aut multæ vice inferre tenebantur: uti patet ex Insc. 8. pag. 652. 13. p. 861. 8. p. 1032. 2. p. 837. aliisque pluribus.

Imprecationes verò aut Diras, non ut plurimum additas fuisse in sepulchrorum Consecrationibus, etiamsi sæpe (licet id statuatur Cl. Salmasius) certissimum puto. Quamquam nec leges defuerint, quæ ne spoliarentur, aut aliis modis profanarentur, prohiberent. Ita enim in Pandectis Paulus lib. 1. sententiarum, de sep. & lugendis. *Qui monumento inscriptos titulos eraserit, vel statuam everterit, vel ex eodem traxerit lapidem, columnamve sustulerit, sepulchrum violasse dicitur.*

De nominibus erasis, ac denuo restitutis exemplum habemus in sequenti Inscriptione:

HERACLIDES. MENODOTI. F
 CALLISTE. MATRI. SVAE. ET
 MENODOTO. FRATRI. L. L. L. P. O. M. S.
 TI. PLAVTIVS . . . LVPVS
 TI. PLAVTIVS . . . EVARISTVS
 TI. PLAVTIVS . . . SYNEGDEMVS
 HOC. MONVMENTVM. SVVM
 VIOLATVM. VINDICARVNT. ET
 RESTITVERVNT. NOMINA
 OBITORVM

Festa autem ejusmodi, sive Encænia quæ heic ab Aggenno vocantur solemnitates, etiam circa alia Tempora fuisse Anniversaria; & circa aras, simulachra & monumenta, &c. cum adjunctis Sacrificiis, & Epulis (cum nullum sacrificium sine Epulis fieret) docent nos abunde Inscriptiones Antiquæ; uti, exempli gratia, hæc sequens:

T I.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAES. AVG.
 GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II
 COS. DESIG. IMP. III. P. P. DEDIT
 OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII
 COLLEGII. FABR. M. R. HS. 8. N. LIBERALITATE
 DONAVIT. SVB. HAC. CONDICIONE. VT
 QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM
 EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR
 DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS
 QVOD. SI. NEGLEXERINT TVNC. AD. VIII
 EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT
 CONDICIONE. SVPRADICTA

At, ne quis putet hæc circa sola monumenta locum habuisse, facit hæc jam sequens Inscriptio, quam iisdem verbis (licet non eodem linearum ordine, ut fieri tamen oportuerat) uti apud Gruterum pag. 228. num. 8. habetur, represento:

DECRETUM.

AEDICVLAM. ET STATVAS HAS
 HOSTIAM. DEDICATIONI
 VICTIMAE. NATALI. AVG. VIII
 KAL. OCTOB. DVAE. QVAE. PP
 IMMOLARI. CONSVETAE. SVNT. AD
 ARAM. QVAE. NVMINI
 AVG. DEDICATA. EST. VIII. KAL
 OCT. IMMOLETVR. ITEM
 NATALI. TIBERI. CAES. PERPET
 ACTVRI. DECVRIONES
 ET. POP. CENET. QVAM. IMPENSAM
 C. CASCELLIO. LABEONI

IN.

DE CONSECRATIONIBUS
 IN. PERPET. POLLICENTI. GRATIAE. AGANTVR.
 MVNIFICENTIAE. EIVS
 EOQ. NATALI. VT. QVOTANNIS
 VITVLVS. IMMOLETVR
 ET. NATALIB. AVGVSTI. ET. TIBERI.
 CAESS. PRIVSQVAM
 AD. VESCENDVM. DECVRIONES.
 EANT. THVRE. ET
 VINO. GENII. EORVM. INVITENTVR
 ARAM. NVMINI. AVG. PEC. NOSTRA
 PONENDAM
 ET. LVDOS. EX. IDIB. AVG. DIEBVS
 SEX. FACIVNDOS
 CVRAVIMVS
 NATALI. AVGVSTAE. MVLSVM. ET. CRVSTVLA
 MVLIERIB. VICANIS. AD. BONAM. DEAM. P. N.
 DEDIMVS.

ITEM. DEDICATIONE. STATVARVM
 CAESARVM. ET
 AVGVSTARVM. MVLSVM. ET.
 CRVSTVLA. PECVNIA
 DEVOTIS. OMNIB. ET. POPVLO.
 DEDIMVS. PERPETVOQVE
 EIVS. DIE. DEDICATIONIS. DATVROS
 NOS. TESTATI. SVMVS
 QVEM. DIEM. QVO. FREQVENTIOR
 QVOTANNIS. SIT
 SERVABIMVS. VI. IDVS. MARTIAS
 QVIA HAC. TI
 CAESAR. PONT. MAX. FELICISSIME. CREATVS. EST.

Epuli annui, ob Aræ Dedicacionem, mentionem quo-
 que habemus in Inscriptione 4. pag. 174. ibidem.

Verum annuæ semper minimè hæ epulæ fuere: ut ex Inscriptionibus aliis videre licet: sed pro una vice sæpius data. Quod indicant Inscript. 5. pag. 168. 1. pag. 234. & 7. pag. 441. & 3. 68. Aut sportulæ: quorum exempla in Inscript. 1. pag. 436. & 8. pag. 441. & 6. pag. 108.

Sicuti verò Terminis eorumve Templis, (aliisque etiam Templis ac delubris, &c.) cedebatur certa agri mensura, (ad decem vel plura jugera) & ædificia iis adjuncta; ut ex reditu ipsorum sacrificia & epulæ quotannis fierent: ita etiam Monumentis non solum pecuniæ certa quædam summa; sed & eo loco hortuli (aliquando quoque horti admodum magni) cedebantur: ut ex eorum reditu Curatores, Hæredes, quandoque & alii, quotannis epularentur, & Rosas, nonnunquam & coronas myrteas, ad monumenta deferrent. Quandoque & ex pecunia, aliisque ad ea destinatis, præter Rosas, & Myrteas Coronas aliaque Parentialia, Olei, aliorumve divisio fiebat, & Lectisternia antè Statuas ponebantur: ut ex Inscript. 5. paginæ 237. 2. pag. 433. 1. pag. 460. 12. pag. 636. & aliis patet. Inter quas maximè memorabilis mihi videtur, quam exhibet jam pluries memoratus Gruterus pag. 753. num. 4.

Porro Tituli, ut monumentis, sic & Aris & Statuis & Templis, &c. inscribebantur; continentibus cujus Dei, Dæ, Deorumve essent; auctoresque, & causas (sæpe) Consecrationis seu Dedicacionis, aliisque plura quandoque, comprehendebant: uti tam ex jam exhibitis, quam aliis infinitis Inscriptionibus, doctorem coetui notissimum est.

Hinc quoque Spartanæ Puellæ, apud Theocritum (Idyl. 18.) in Helenes Epithalamio:

Πεῦταιί τι σέφανον λωτῶ χαμηλῶ αἰξομῆροιο
 Πλέξαται σκιερῶν καταθήσοιδον ἐς παλαῖανίσον
 Πεῦταιί δὲ δερυρέας ἐξ ὀλπιδοῦ ὑγρὸν ἀλειφαρ
 λαζύμναι, σαξέδμεν ὑπὸ σκιερῶν παλαπίνισον

R r r r

Γεῖμ.

Γράμματ' α δ' ἐν Φλοιῷ γερράψεται (ὡς παλαιὸν ἴσ' Ἀγγοίη) Δωρισί, Σέβρα μί. Ἐλένας Φυτὸν εἰμί.

Primæ tibi coronam ex loto humi crescente

Nectentes, umbrosam suspendemus ad Platanum:

Primæ autem tibi ex argentea pyxide humidum unguentum

Cipientes, stillabimus sub umbrosam Platanum.

Literæ autem in cortice scribentur (ut præteriens aliquis

Perlegat) Doricè, Venerare me: Helenæ planta sum.

Ubi & Coronæ & unguenta, ut in cæteris Deorum Consecrationibus.

Ut autem tam lapidibus Terminalibus, quam statuis, &c. præter *Unguenta*, ac *Coronas* etiam *Vittas*, seu *Velamenta* adhibebant; sic idem quoque faciebant arboribus Consecratis. Hinc in Metamorphoseos suæ libro 8. Ovidius:

Stabat in his ingens annoso robore quercus,

Una nemus: VITTÆ mediam, memoresque tabellæ

Sertaque cingebant voti argumenta potentis.

Quamvis hæc verba etiam simpliciter ad cultum religiosum, post Consecrationis actum, retrahi queant.

Apud Romanos ratione rituum accedebant & alia, in Consecrationibus Templorum, aliarumque rerum Consecrandarum, seu Dedicandarum; Uti ex Cicerone patet: qui in Oratione pro domo sua: *Atqui C. Atinius, Patrum memoriâ, bonâ Quintii Metelli, qui eum ex Senatu Censor ejecerat, avi tui, Qu. Metelle, & tui, P. Scipio, consecravit FOCULO POSITO IN ROSTRIS, ADHIBITOQUE TIBICINE.* Et paulò inferiùs: *Quid ergo illa tua tum OBTESTATIO TIBICINIS? quid FOCULUS? quid PRECES? quid PRISCA VERBA voluerunt?*

Notum

Notum satis est doctis omnibus Collegium Tibicinum; notumque eos Sacris Romanis, Sacrificiis, ludis, aliisque sacris adhibitos fuisse; cum præter Livium, aliosque, id his frequentibus testetur Ovidius:

*Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mæstis tibia funeribus.*

Uti etiam in Inscriptionibus Antiquis, apud Gruterum, pag. 175. num. 10.

COLLEGIO. TIBICINVM
ET FIDICINVM. ROMANORVM
QVI. S. P. P. S

Et verbis magis expressis, pag. 269. num. 2.

TIBICINES ϕ ROMANI
QVI ϕ SACRIS
PVBLIC ϕ PRAEST ϕ SVNT

Hoc est, *qui sacris publicis præsto sunt.* Et in Consecratione facta apud eundem, pag. xxx. num. 2.

PRAEEVNTE. AELIO
..... SACERDOTE. TIBICINE
ALBIO. VERINO

- Quæ Inscriptio an de solo Taurobolii Sacrificio ac Consecratione; an quoque de Templi aut Sacelli alicujus Consecratione locuta fuerit, incertum plane; eo quod præcipua, ac quæ Sacris Tauroboliis procul omni dubio multum lucis afferre possent, (in quantum ex iis quæ supersunt conjici queat) injuria temporum, forsân & hominum, exesa vel deleta sunt.

Apud eosdem Romanos Dedicaciones siye Consecrationes

R rrr 2

fie-

siebant per Pontifices. Etenim *Pontifex Maximus*, si Templum esset dedicandum, (quod tamen non ædificabatur priusquam rite Auguria capta fuissent) *Postem tenebat & verba ad religionem Deorum immortalium* (ut Cicero loquitur) *composita proferebat*: Et in Aris Consecrandis (quod tamen & in ædibus sacris consecrandis à Magistratu quandoque fiebat, uti ex Varrone discimus) *solemnia verba præibat*.

At nec solus aderat Pontifex Maximus, aut adesse, rite debebat: sed cum ipso quoque Collegium Pontificum.

Quod patet ex verbis Ciceronis Clodium accusantis, quod domum suam non rite consecrasset. *Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet cum apud Pontifices res agatur, PONTIFICEM DICERE, NON COLLEGIUM PONTIFICUM AFFUISSE: Præsertim cum tribunus plebis, vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? &c.* Et paulò inferiùs: *Hanc tu igitur Dedicacionem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi Romani ornatum Pontificem, non denique adolescentem quemquam, cum haberes in Collegio familiarissimos, adhibere potuisti?* Imò istud Collegium non tantum adesse debebat: Sed si quis, aut signum, aut delubrum, aut porticum, aut huiusmodi quid simile dedicare volebat: referre ad Collegium Pontificum prius debebat.

Hinc idem Cicero (in eadem Oratione pro domo sua) *Atque ille [C. Cassius] tamen ad Collegium retulit: tu ad quem retulisti? Si quid delibreres, si quid piandum, aut instituendum fuisset religione domesticâ: tamen instituto cæterorum vetere, AD PONTIFICEM DETULISSES. Novum delubrum cum in urbis Clarissimo loco nefando quodam atque inaudito instituto inchoares; referendum ad Sacerdotes publicos non putasti? At, si Collegium Pontificum adhibendum non videbatur; nemone horum tibi idoneus visus est, qui ætate, honore, auctoritate antecel-*
lunt,

lunt, ut cum eo DEDICATIONEM COMMUNICARE?

Minor tamen numerus in plurimis, imò & gravissimis rebus, sufficiebat, si plures adesse non possent: ut idem, in *Orat. de Haruspicum responsis*, habet. *De sacris publicis, de ludis maximis, de Deorum Penatium, Vestæque matris cæremoniis, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi Romani, quod post Romam conditam, hujus unius casti tutoris religionum scelere violatum est, QUOD TRES PONTIFICES STATUISSENT, id semper populo Romano, semper Senatui, semper ipsis Diis immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse visum est. At verò, meam domum P. Lentulus, Conf. & Pontifex, P. Servilius, M. Lucullus, Qu. Metellus, M. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus, Flamen Martialis: P. Galba, Qu. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius, Rex sacrorum: M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar, Flamen Quirinalis: Qu. Cornelius, P. Albinovanus, Qu. Terentius, Pontifices Minores, causa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia Amplissimorum, ac Sapientissimorum civium adstante, OMNI RELIGIONE, una mente omnes LIBERAVERUNT.*

Nimius hic videri cuipiam possim in citando Cicerone. At verba hæc jam postremò adducta, indicant. 1. De quibus confulerentur Pontifices [quæ tamen alio loco ac tempore forsan latius à me tractabuntur.] 2. Ad minimum tres numero Pontifices debuisse adstare in Consecrationibus aut Dedicationibus. [Quæ vocabula, ut hoc obiter notem, quandoque quid diversum, quandoque unum idemque significant: uti à me fere pro unâ eademque re in hoc Schediasmate sumuntur. Consecrationis vocabulum ad bona privata, domos, &c. pertinere magis videtur: Dedicationis ad Tempa ex iis dedicata: quod locus Templo constituendo prius-

quam ipsum Templum ædificaretur consecrari deberet: quod ædificatum denuo dedicabatur] Uti in gravioribus Consultationibus tres numero debebant esse. Quod, id est, quare hæc verba, Ciceronis adduxeram. 3. Et Ordinem, & Characteres, & numerum personarum, (Dignitatemque eorum) qui id Collegium constituebant. Quorum nemo ex fæce vulgi: verum omnes Amplissimi viri, & maxime, in civitate orbis tunc Domina, conspicui. 4. Non solum ad Consecrationes aut Dedicationes rite faciendas; sed & ad res istas quæ male consecratæ erant omni Religione liberandas, hoc fuisse adhibitum Collegium; nec sine eo, &c. fieri debite potuisse.

Sic Refecratio, quâ res male aut illegitime Consecratæ iterum Profanæ reddebantur, fiebat etiam per Pontifices; si-
ve jussu Senatus, ex sententia & auctoritate seu responso Pontificum (qui de omnibus Sacris, iisque quæ ad illa pertinerent, judicabant ac Respondebant) per Prætorem Urbanum; ut nos docet Cicero, in Orat. pro domo suâ: cujus verba paulò altius repetam: *Sed ut revertar ad jus publicum vindicandum, quod ipsi Pontifices semper non solum ad suas cæremonias, sed etiam ad populi jussa accommodaverunt: habetis in commentariis vestris, C. Cassium censorem de signo Concordiæ dedicando* AD PONTIFICUM COLLEGIUM RETULISSE, EIQUE M. ÆMILIUM PONTIF. MAXIMUM PRO COLLEGIO RESPONDISSE, nisi eum populus R. nominatim præfecisset, atque ejus jussu faceret, non videri id recte posse dedicari. Quid, cum Licinia Virgo Vestalis, summo loco nata sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello Cass. aram & ædiculam & pulvinar sub Saxo sacro dedicasset, non eam rem EX AUCTORITATE SENATUS AD HOC COLLEGIUM SEX. JULIUS PRÆTOR RETULIT? cum P. Scævola, Pontif. Maximus PRO COLLEGIO RESPONDIT, QUOD IN LO-

CO PUBLICO LICINIA C. F. IN JUSSU POPULI DEDICASSET, SACRUM NON VIDERI ESSE. *Quam quidem rem quantâ severitate, quantaque diligentia Senatus sustulerit ex ipso S. C. facile cognoscetis. Recitata S. C. SENATUS CONSULTUM. Videtisne Prætori Urbano negotium datum, ut EJURARET, NE ID SACRUM ESSET? ET UT SI QUÆ ESSENT INCISÆ, AUT INSCRIPTÆ LITERÆ, TOLLERENTUR? ô Tempora! ô mores! Tum Cæsarem hominem sanctissimum, simulachrum Concordiæ dedicare Pontifices, in Templo INAUGURATO prohibuerunt: Post autem Senatus in loco AUGUSTO consecratam eam aram, tollendam ex auctoritate Pontificum censuit, neque ullum est passus ex ea dedicatione, literarum extare monumentum.*

Verum ut non tantum res Profanæ per hoc Collegium Consecrabantur, atque è contrario Resecrando omni Religione liberabantur; Sic quoque, si profanatæ fuerant, ac per privatos occupatæ, per illos denuò restituebantur: uti ex hac sequenti Inscriptione patet:

IMP. CAESAR.

VESPASIANVS. AVG

PONTIF. MAX. TRIBVNIC

POTEST. VI. IMP. XIII. P. P

COS. VI. DESIG. VII. CENSOR

LOCVM. VINEAE. PVBLICAE

OCCVPATVM. A. PRIVATIS

PER. COLLEGIVM. PONTIFICVM

RESTITVIT

Quod idem, sicut in pluribus aliis, ita proculdubio, in monumentis seu sepulchris, locum habuit. ut ex Inscript. quæ

quæ apud Aldum pag. 196. in voce *Cælius* prima extat, videre licet:

D. M. S.

FL. PROBINICIA. FECIT. SIBI
ET, COELIVS. SENTINIANVS. FOR
COR. 7. COH. II. VIG. PETIT. A PONTI
FICIB. VT. SIBI. PERMITTERENT
REFICERE. N. MONVMENTVM
IVRIS. SVI. LIB. LIBERTABVSQVE
SIBI. ET. SVIS. POSTERISQVE
EORVM

Illustrant hæc uti existimo verba illa Ciceronis: *Si quid piandum, aut instituendum fuisset religione domestica: tamen instituto cæterorum vetere ad Pontificem detulisses. Novum delubrum cum in urbis Clarissimo loco nefando quodam atque inaudito instituto inchoares; referendum ad Sacerdotes publicos non putasti? At si Collegium Pontificum adhibendum non videbatur; nemone horum tibi idoneus visus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo Dedicationem communicares?*

At majorem iis lucem adfert ea quam profert Gruterus pag. 318. num. 8.

PERMISSV. C. NASENNI. MARCELLI
PONTIFICIS. VOLCAN. ET. AEDIVM
SACRARVM. ET. Q. LOLLI. RVFI
CHISIDIANI. ET. M. AEMILI. VITALIS
CREPERIANI. N. VIR

An autem hæc extra Romam, licet intra Italiam, posita sit, an vero in ipsa urbe, mihi incertum est: Verisimile tamen

men admodum mihi est, si non plane certum, sub Cæsarum imperio, etiam primorum, Dedicaciones seu Consecrationes Templorum, aliarum ædium sacrarum, &c. per Vicarios Pontificis Max. administratas fuisse; atque hinc exortum Titulum Pontificis ædium Sacrarum.

Nam Pontifices non solum Vulcani, Dei Liberi, Martis, Solis ac Vestæ, Junonis, imò & ipsorum Augustorum ac Cæsarum, Domusque Augustæ fuisse; Doctioribus magis notum puto, quam ut heic operose ostendatur. Cæterum hanc postremam Inscriptionem non, ut ei præcedentem, loqui de monumento aliquo, sed Templo, delubro, Sacello, aut ara aliqua dedicata aut restituta, non nimis obscurum puto.

Quod denique hisce addendum puto est, non solâ Pontificum Auctoritate ac permissu Consecrationes (apud Romanos) fuisse factas, sed plebis Romani consensu & jussu, (antiquis saltem temporibus, neque enim id semper obtinuisse putem) ad eas opus fuisse. Ita enim Cicero: *Video enim esse Legem Veterem Tribunitiam, quæ vetet injussu plebis, ædes, terram, aram Consecrare.*

De Magicis (saltem ita prætensis) Consecrationibus, ac quarum mentio nonnulla facta fuit, pag. 283. & 357. non multa heic apponenda censeo; quum, quæ de Telestatis tam Græcorum quam aliorum huc afferri queant, satis superque tractaverit Salmasius in Notis suis ad Historias Augustas: quas idcirco adeat harum rerum, vere nugarum, Lector paulò curiosior.

Qui autem ipsos adire fontes velit, conferat se ad Spartianum, ad Olympiodorum (apud Photium, & alios) ubi inveniet Statuas magicè Consecratas, ac sub terram defossas, contra hostium incurfus; Ciconias ac Serpentes erectas contra Serpentes, &c.

Ast nullum dubium est quin quam maxime tales Consecratio-

crationes circa *μαρτῆα*, seu Tempa Fatidica, ipsorumque apparatus habuerint locum. Quod tam ex exemplo Hilarii sociorumque ipsius pag. 357. memoratorum patet, quam ex Plinii verbis, quæ hic sequuntur: ita enim loquitur libro 25. cap. 9. de Verbenaca: *Utraque [specie] sortiuntur Galli, & PRÆCINUNT RESPONSAM. Sed magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunētos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mēderi, &c.*

Et lib. 37. cap. 10. *Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel portentosissima Magorum mendacis. MELLE ENIM COLLUTO ORE, IMPOSITAM LINGUÆ FUTURORUM DIVINATIONEM PRÆSTARE.*

Cujus autem energiæ aut potestatis fuerit & in talibus, & in aliis ars Magica, quam lib. 30. cap. 1. non immerito *Artium fraudulentissimam* vocat, pluribus atque eleganter indicat diversis in locis: quæ quod non malè convenient præcedenti nostræ tractationi (cujus occasione & hæc de Consecrationibus nata est) paulò latius ea adducam: postquam hæc præmiserō. De Origine igitur ejus lib. ac cap. jam postremo citatis ita loquitur: *Magicas vanitates sæpius quidem antecedentis operis parte, ubicunque causæ locusque poscebant, coarguimus, detegemusque etiamnum. In paucis tamen digna res est de qua plura dicantur, vel eo ipso, quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimusque seculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in unam se rededit. Natam primum è Medicina nemo dubitat, ac specie salutaris, irrepsisse velut altiore sanctioreque, quam Medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires Religionis, ad quam maximè etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggererit miscuisse artes*

tes Mathematicas, nullo non avido futura de se sciendi, atque ea è cælo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigi adolevit, ut hodièque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente regum regibus imperet, &c.

Audiamus jam ipsum de viribus, seu potius de Vanitate Artis Magicæ loquentem. De qua lib. 26. cap. 4. ita insit: Super omnia adjuvare eum [Asclepiadem] Magicæ vanitates, in tantum evectæ ut abrogare herbis fidem cunctis possent. *Æthiopide* herba amnes ac stagna siccati conjectu, tactu clausa omnia aperiri. *Achæmenide* conjectâ in aciem hostium, trepidare agmina ac terga vertere. *Latacen* dari solitam à Persarum rege legatis, ut quocumque venissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Ubi nam istæ fuere, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut cum Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? Curve Romani duces primam semper in bellis commeatum habuere curam? Cur, Hercule, Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbæ felicitate poterit?

Non satius fuit *Æmilium* Scipionem Carthaginis portas herbâ patefacere, quam machinis claustra per tot annos quaterere? Siccentur hodie *Æthiopide* Pontinæ paludes, tantumque agri suburbanæ reddatur Italiae, &c. Letu quoque dignissimum est totum caput 2. lib. 30. de eadem illa Magia. Sane temperare mihi non possum quin id totum huc adducam.

Ut narravit *Osthanes* species ejus [Artis Magicæ] plures sunt. Namque & ex aqua, & ex sphaeris, & ex aëre, & stellis, & lucernis, ac pelvibus, securibusque & multis aliis modis Divina promitti: præterea umbrarum, inferorumque colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsaque comperit: quippe non cytharæ tragicique

cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum summâ gestiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Deus concupivit, nec quicquam generosius voluit. Nemo unquam ulli artium validius favit. Adhæc non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium, aliaque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit Nero: utnamque inferos potius, & quoscunque de suspicionibus suis Deos consulisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, Barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes ejus, fuissent. Sævius sic nos replevit umbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, ut cerni non possint. Forte hoc in illo: nihil in membris defuit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater color esset, facile. Nam immolare [homines] etiam gravissimum. Magus ad eum Tyridates venerat, Armeniacum de se Triumphum afferens, & ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiaverat. Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras, sed in his veneficas artes pollere, non Magicas. Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cum adolescentibus nobis visus Apion Grammaticæ artis, prodiderit cynocephalem herbam, quæ in Ægypto vocaretur Osyrites, divinam, & contra omnia veneficia; Sed si erueretur, statim eum qui eruisset, mori. Sequè evocasse umbras ad percontandum Homerum, qua patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

Cap. 3. *Peculiare vanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetuâ, tenebris etiamnum aliis defossa sepultisque similes. Nullis æque credunt extis: nullum religionis capacius indicant animal: ut si* QUI COR EJUS RECENS PALPITANSQUE DEVORARIT, DIVINATIONIS ET RERUM EFFICIENDARUM EVENTUS PROMITTANT.

Quam stulti igitur fuere tam veteres Romani, quam alii, seu Græcæ nationis, seu Barbaræ, homines. Quod, cum tam faciliè per semetipfos (*devorato*, scilicet, *talpæ corde*, aut adhibitis *Verbenacâ*, *Cheloniâve*,) Divinationis capaces evadere possent, sibi & aliis Divina Responsa reddere valerent; præsciendique & prædicendi artem tam parvo labore ac pretio sibi comparare possent; tamen aut Libros Sibyllinos, aut alia Oracula & Sortes per Italiam, aliasque Regiones, quandoque procul distitas, magno labore, magnisque, imò maximis nonnunquam, sumptibus adire ac consulere maluerint: atque inde supra modum obscura, ambigua & flexiloqua petere responsa: cum ibi & per multum temporis spatium subinde detinerentur, ob prætenfos Fastos Nefastosque dies aut expectandos aut prætermittendos; ut sic tempus lucrarentur Antistites, quo melius parare possent ea quæ decipiendis Consultoribus idonea erant.

Si porrò consideremus in transitu qualia, ratione morborum curandorum, tradidere hi Magi, eodem Plinio teste; non sanè minùs ridicula videbuntur iis, quæ in Philopseude suo ex merito ridet ridiculorum omnium lepidissimus simul ac justissimus (modo non & veræ pietatis simul esset) derisor Lucianus. Sed hæc minus hujus loci sunt: quamobrem redeo ad Consecrationes: de quibus tamen nihil pro hoc tempore addendum censeo. Nam quæ de Consecrationibus atque Initiationibus, sive Pontificum & Sacerdotum, sive

694 DE CONSECRATIONIBUS ETHNICIS.
Myftarum in Myfteriis Eleufiniis, Mithriacis, Samothracicis, Magnæ Matris quæque alia quoque hifce adjungi poffent, ea Observationibus meis facro-profanis de Origine Rituum, &c. refervo.

F I N I S.

I N.

I N D E X.

A.

- A**bstinentia Consultorum apud Oracula Pag. 192
 Acta Pilati, illorumque historia. 608, &c.
 — ipserum, ut prætenditur ἀπὸ γράφων. 609
 — Patroni illorum. 608, &c. 612
 Acta Pauli & Theclæ. 614
 Actiones ac gestus ecstatici artificiose conficti. 141, 143, &c.
 — obsessorum. *ibid.*
 Acrostichides examinatæ. 410, &c.
 Aditus occulti ad Antra ac Templâ fatidica. 196, 226, 227, 229
 Adyta Oraculorum qualia. 66, &c.
 — qui, ac quales, ad ea admissi. 57.
 Agri mensura terminis consecratis adita. 676
 Alexandri Magni consularatio ad Ammonis examinata. 231, &c.
 Alexander Vates atque Haruspices ridet; ac contra ipsos vafre adjuvat. 377, &c.
 — à Pythia Responsum extorquet. 379
 Alcibiades vatem Delphicam, aliafque corrumpit. 359
 — ipsius miræ technæ. *ibid.*
 אלהים, quid præter Deum quandoque denotet. 25
 Ambiguitates quibus Responfa involuta erant. 169, &c.
 Ammonis effigies qualis fuerit incertum. 210
 — ejus vice Propheta respondebat. 231
 M. Antonius, adhuc vivus, pro Bacco cultus. 654
 Amphictyones cur à partibus Philippi steterint. 182, &c.
 — Concilium eorum ex quibus membris compositum. 183
 Antinoi Oracula, Hadriano Cæsare auctore. 383
 Antonius (Marc. Aur.) post mortem Oracula reddit. 640
 Antistites Oraculorum consultores quandoque ad alia mittebant Oracula, & quare. 181, &c.
 — tabellis obfignatis indormientes. 241
 — illorum scelera sub Oraculorum prætextu. 249
 — illorum artes circa Oracula per insomniâ 239
 Antra in Judæa, aliisque in regionibus. 55, &c.
 — atque Adyta templorum. 66, &c.
 Antra Charonia descripta. 242, 244
 Antrum Corycium descriptum. 54
 Antrorum Charoniorum consideratio. 252, &c.
 Apollo Daphnæus, cur Juliani tempore siluerit. 392
 — Delphicus unde Pythius dicitur. 81, &c.
 — jam Pyrrhi tempore versus facere desierat. 460
 Aqua fatidica apud Branchidas. 133
 Arima ridicule in Palæstina locantur; sicut Ἰδης æque ridicule in Ἰδης mutatur. 83
 Aristodicus lepide coarguit Apollinem. 359
 Argivi quam parum Oracula curarint. 365
 Arma sua unicuique Deorum. 643
 Athenienses quam parvi illa fecerint. 367
 Aver-

I N D E X.

Avernus à Strabone descriptus. 245	Capita loquentia, artificiose. 216, &c.
————— à Francisco Schotto. 246, &c.	————— nutus edentia, os aperientia, &c. 210, 224.
Auctores Oraculorum, ac sacrificiorum, &c. 2.	Catacumbæ, seu cœmeteria Veterum Christianorum: illorumque historia. 56, &c.
Augusti consecratio. 641	————— concursus eo, epulæ five Agapæ; quin & flagitia ibi commissa. 59, 60
Augusti Oraculum. 385	Cæsaribus consecratis qui cultus, ritus &c. exhibiti. 640, &c.
————— is nunquam in senectute, Delphis fuit. 462	Cæsar (C. Julius) quomodo prædictiones atque omnia eluserit. 370
————— ambitio circa divinitatem. 632	Casaubonus de Actis Pilati. 613, &c.
Augustinus, quæ de Simone Mago tradat. 599	Causæ veræ, cur tandem Oracula penitus interierint. 392
Augustus divinos honores sibi exhiberi patitur. 617	Cella in qua consultores Responfa expectabant. 124, 127, &c.
————— ipsi Pontifices ac Flamines. <i>ibid.</i>	————— odor mirus in illa excitatus. 128
————— appellationem <i>Dominus</i> cur renuerit. 615, &c.	Charisteria ob accepta Responfa celebrata. 177
B.	Chrestus, Chreste, Chrestianus & Chrestina; quin & Chreste nomina vulgaria apud Græcos & Latinos. 605
Balnea pro sexibus separata; atque à quibus. 544	Christianorum Cæsarum consecratio. 656
————— mixta etiam Christianis; quin & Clericis quandoque frequentata. <i>ibid.</i>	————— ipsorum statuarum adoratur. <i>ibid.</i>
Banguæ Indorum homines dementes reddit. 140	Cicero, Oracula, Sortes, Haruspices &c. false ridet ac coarguit. 293, 328, 374, 404, &c.
Baronius, pro Statua Simoni Mago erecta. 580, &c.	Circumductores, & Enarratores ad Oracula. 91
————— de basi statuarum, quæ Simonis putatur. 593	Claudius Cæsar modum dedicandis statuis posuit. 552
————— illius defensio Justini Martyris expensâ. 594	Clerici & monachi quandoque cum mulieribus in Balneis lavabant: idque Concilliis vetitum. 544, &c.
————— hujus opinio de Actis Pilati. 611	————— quandoque Magi & Incantatores erant. <i>ibid.</i>
Bæotorum facinus in Pythiam. 368.	Commodus semetipsum Herculem, &c. facit. 632
<i>Bobitis, herba Indica, homines dementes reddit. 140</i>	Con-
C.	
Caligula ut Deus Oracula reddens egregie irritus. 630	
Canopus; atque ipsius protervæ lasciviæ 547	

I N D E X.

Consecratio ac Dedicatio. 685, 662	Constantini Magni. 655
——— quoduplex specie. 525	Consecrationes, seu Dedicaciones
——— necessaria ad uuminis præ-	Romanæ. 682
——— sentiam. 662	per quos peragerentur. 662
——— constabat unctiōe, corona-	——— quinam ritus, &c. in illis ad-
——— tione, sacrificiis. 663, &c.	hibiti.
——— adhibitæ faces accensæ, thu-	——— permissâ fiebant Pontifi-
——— ra, fruges, favi ac vinum,	cum. 684
——— ollæ seu <i>χύργου</i> cum le-	de Consecratis ac non, aut non rite
——— guminibus; coronæ & iō-	consecratis definiebant
——— læ, unguenta, oleum, san-	Pontifices. 685, &c.
——— guis, vittæ ac velamenta	Consecratis Templum, vel Heroum,
——— aliæque horum pauciora	&c. parabatur 661
——— aut plura ac diversa pro	——— ubi in illis ipsorum statuæ
——— consecrationum diuersis	positæ. <i>ibid.</i>
——— speciebus aut modis, Diif-	——— Tituli. 681
——— ve &c. consecrandis. 665,	——— Arma; item ornatus; ut ra-
——— &c.	dii, fulmina, &c. 646, &c.
——— Vota ac preces. 669	Consecrati; uti & necdum consecra-
——— Lectisternia.	ti, quandoque aliis Dis,
——— Bos, caper, aut ovis. 667	vel consecratis consecra-
——— Foculi. 682	bantur, ut in tutelam &c.
——— Imprecationes, seu diræ.	627
——— 673, &c.	Concilium Amphictyonum ex quibus
——— Pœnæ & multæ contra vio-	membris compositum fue-
——— lutores. 676	rit 182
——— Auguria. 672	Consultores Oraculum operto capite
——— Formulæ consecrationum.	adibant; ac cur. 115, &c.
——— 670	——— preces tum quoque funde-
——— Leges. 672	bant ibi. 116
——— Epulæ annuæ ad Dedicatio-	——— postulata libellis conscriptis
——— nes. 680	tradebant. 124, &c.
——— Preces per Pontifices. 669	——— nulli ad adyta admissi, nisi
——— qui prisca verba præbant.	quibus id singulari gratiâ,
——— 669	aut ob auctoritatem, &c.
Consecratio Jovis Hercei.	contingebat. 152
——— Ctesii. <i>ibid.</i>	Introitus ipsorum (Delphis)
——— Mercurii, <i>χύργου</i> ; ut vi-	in <i>cellam</i> , ubi Responsa
——— lioris. 667	erant expectanda. 112
——— Hecates. 668	——— quo habitu, atque ornatu,
——— Terminorum. 665	Oraculum adirent; atque
Consecrationes Magicæ. 668	inde rursus discederent.
Consecratio Cæsarum, ut Augusti. 641	113, 174
——— Pertinacis. 642	——— quales ii potissimum homi-
——— Severi. 643	nes essent. 90, &c.
	T t t t Con-

I N D E X.

Consultorum ipsorum Charisteria ob
accepta Oraculi Respon-
sa. 177
Cultus Heroum atque Indigetium
alius quam Deorum Cœ-
lestium. 638

D.

Dæmones, ex mente Platonis ac
Platonicorum. 4, 7, 13
Dactylomanteiæ, sub Valente, hi-
storia. 303
Datura Indorum homines dementes
reddit. 140
Dedicatio quid differat à Consecratio-
ne. 685
Delphicum Oraculum Phœbo Bac-
choque commune; mons,
saltem, Phœbo Bromioque
sacer. 179
Delphorum nomen unde. 79
Demosthenis de Oraculis sententia.
182, &c. item 360
Deorum triplex classis: hinc & triplex
cultus. 652
Demosthenes cur dixerit Pythiam Φι-
λιππίζειν. 182, &c.
Dentis aurei in puero Silesiaco histo-
ria. 422
Descensus ad Trophonium qualis. 63,
188, 194
Deus nemo habitus sine consecratio-
ne. 662, &c.
Dies festi ac nefasti circa consulenda
Oracula. 98
— cui usui isti fuerint Antistiti-
bus. 99
Dii nutibus ac motibus corporis re-
spondentes. 210, &c.
Dii σύνναοι & σύμβωμοι 657, 658
— quando potissimum sessi-
les. 651
Diopceithes Spartanorum fortilegus,
ejusque fraudes. 358

Divi appellatio etiam Imperatoribus
Christianis tributa. 557
Divinationes sub Valente Cæsare. 530
— sub Honorio & Arcadio. 532
Dodonæi Oraculi historia. 198, &c.
quam varia ista atque in-
certa. *ibid.*
— Ænea ibi Echo, pelvis, le-
betes, tripodes, quercus
&c. 199, &c.
— Statua, sive andrias, &c. *ibid.*
— Vates. 202
Domitianus semetipsum facit Deum.
632
Domini appellatio, Augustus, Tibe-
rius ac Claudius recusa-
runt. 615
— Constantinus Magnus alii-
que Imperatores Christia-
ni eam assumpserunt. 620
Draconis Pythii fabula unde. 82

E.

Edicta Imp. Christianorum pro
Statutis Cœlestibus, pro Di-
vinis, pro Sacris, pro O-
raculis; quin & pro Divinis
Oraculis agnita. 557. 558
Eludentes Oraculorum responsa &c.
— Argivi. 365
— Athenienses. 367
— Bœoti. 368
— Oracula ac Vaticinia Ma-
gnates, Alexander, J. Cæ-
sar, Flaminius &c. 370, &c.
Emissarii & exploratores quaquaver-
sum emissi. 95
Encænïa, anniversaria, &c. 678
Endoris mulieris cum Saulo rege hi-
storia. 24, &c.
Epitheton *Sandus* pluribus Dīs, Dea-
busque tributum. 588
Ethnicismus quamdiu, ac per quos,
perduraverit. 549
Ethni-

I N D E X.

Ethnicismus à Valentiniano Tertio ac Martiano Imp. repressus: at non penitus extinctus. 551
 ——— cur circa illum connivere sapius debuerint Imperatores Christiani. 553

Ethnicorum opiniones de Oraculis, ut de imposturis humanis. 21, &c.

Eunapii descriptio monachorum sui temporis. 538

Eusebii argumenta contra Oracula. 36, &c.

——— opinio de Oraculorum defectu falsa. 425, &c.

——— uti & illa de Victimis humanis *ibid.* item 442

F.

Fabulis quam nimis facile origines sæpe attribuant, easque applicent, etiam doctissimi viri. 84, 85

Facies ac Species Deorum quid designarint. 646

Festa ac Mystera Delphica. 182

Fœminæ consecratæ; nec solæ fœminæ principes. 636

Fontes miraculosi, quasi; seu furorem, &c. inducentes. 193

——— medicamine infici poterant. 194

——— Lethes ac Mnemofynes. 188, &c. 193

Fons Gallus (ex Ovidio;) alique in Cilicia, in Cea, in Chio &c. miraculosi fere. 193

Fons olei nascente jam J. Christo erumpens, fabula. 622, &c.

Fragrantia in Adytis excitata, & cur. 128

Fraudes atque imposturæ Antistitum circa Oracula, propria ipsorum confessione detectæ. 40

Furor Pythiæ simulatus, quibus adjuvaretur. 139, &c.

G.

Gentilismus (sive Ethnicismus) sub Theodosio collapsus. 526

——— sub Juliano non tantum; sed & sub Valente respiravit; ac sub aliis. 527, &c.

——— nec sub Theodosio plane extinctus. 532

——— neque ubique. 533

——— ac quamvis in Ægypto, non tamen Romæ aperte vetitus. *ibid.* & 534, &c.

——— quod & ex Ambrosio patet; ac Zosimo. 536

Gratianus Imperator, an cum stola Pontificali etiam ipsum Pontificatum Maximum recusaverit. 553, &c.

Græcorum opinio de Oraculis etiam celeberrimis. 22

Græci (quin & quandoque Romani) etiam vivos in Deorum, vel Heroum, numerum retulerunt. 653

Grotta di cani apud Neapolin, atque experimenta ibi facta. 246

——— ipsius historia perpenditur. 253

H.

Habitatores ad Oracula quales, ac quare. 92

Halicacabo vaticinaturi utebantur. 140

Hammondus Simoni Mago etiam adiculam affingit. 581, 592, 595

Hammondus pro statua Simoni Mage erecta. 580, &c.

I N D E X.

Haruspicina, apud Oracula. 93, 106,
192
Haruspices quales homines fuerint. 106, &c.
——— soli exta inspicientes. 373
Haruspicum in Cæsaris exercitu prudentia. 376
——— item in exercitu Alexandri 377
——— Artes ac fraudes apud Oracula. 106
Hephæstionis Oracula; ac qualia fuerint. 380, &c.
Hieronymi testimonium de Monachis sui temporis. 541
Hirpini quales fuerint . . . . . in præfatione.
Historia dentis aurei in puero Silesiaco. 422
——— de Demetrii regis Satellite. 191. 196
——— per insignis de Martha Brofferia, prætensa obfessa Dæmone. 142
——— Helenæ Medioburgicæ. 150
——— de Tapujis Dæmonem evocantibus, ex Arcisflewskio. 47
Huetii [P. Dan.] aliorumque lusus circa fabulas. 84, 85
Hydaspes, Hermes, similesque vates quonam ex instinctu vaticinati fuerint. 9, 10

I.

Ignis Sacri Hierosolymis apparentis ex Thevenotio historia. 283
Initiationes & Mysteria ad Oracula. 387
——— ad Oraculum Delphicum & Trophonii.
——— ab Alexandro Pseudomante instituta. 391
Imperatores Christiani etiam pro Di-

vis, ac Numinibus, adulatorie habiti. 557
Inscriptio SEMONI SANCO &c. examinatur. 588
Interpres somniorum à Cicerone lepide irrifi. 404
Iphicli fraudes contra Phalanthum, 355
Jocularia Responfa Oraculorum. 394, &c. 403
Irenæus, quæ de Statua *Simonis Magi* tradat. 596, &c.
Judæi Romæ tumultus, auctore Christo nostro facti, ignari fuerunt. 450
——— quam sæpe Romæ tumultuaverint. 603
——— illi, ac Samaritani quam male apud Romanos audierint. *ibid.*

L.

Lanaria herba spumam in ore excitat. 139
Lararia consecratis dicata. 635
Lararia majora, ac minora Penatibus &c. 635
Lavacra mixta à Christianis frequentata. 544
Lauro coronati, ac laureos ramos gestantes, consultores. 113, &c.
——— obseptæ erant adyta. 114
Laurus seu lauri folia à Pythia manducata, 131
Libellis inscriptæ petitiones Consultorum. 116
Libellos obfignatos resignandi artes. 122, &c.
Lucra & commoda redundantia Antistitibus. 93
Lustrationes &c. apud Oracula. 100, &c. item 192
——— ipsius quoque Templi &c. 102, 239, &c.
Lylan-

I N D E X.

Lyfandri artes ac fraudes , corrup-
pendis Antiftitibus , expli-
candis Oraculis &c. 358, 369
———— ipfius stupendæ technæ , in
novo Sileno , &c. 356

M.

מדין non femper craſtinum tempus
denotat.
Martyrum reliquiæ pretio inter Chri-
ſtianos dividitæ ; mercatu-
raque cum ipſis exercita. 541
Media atque artes quibus ſimulatus fu-
ror &c. excitabatur. 138
Melanthonis aliorumque fœdus error
circa conflagrationem Tem-
pli Delphici, tempore Julia-
ni. 478, &c.
Memnonii Oraculi quam diverſa de-
ſcriptio. 203, &c.
Menſa quadrupes non tripes, cui Py-
thia inſidebat. 137
Miraculum confectum in Sarapidis
templo. 229
Monachos quali modo deſcribat Eu-
napius. 538
———— Zofimus. 543
———— Rutilius. 546
———— ipſe Hieronymus. 541
Monachorum odioſa figmenta in non
ſuperſtitioſos. 271, &c.
Mons Parnaffus Phæbo Bromioque ſæ-
cer. 179
Morellii ablepſia in vertendo Philo-
ſtrato. 63
Mornæi aliorumque opinio , de Pane
magno examinatur 436. &c.
Muſum & cruſtæ , in dedicationi-
bus.

N.

Narciffus ac Pallas liberti inter
Lares culti. 635
Neuroſpaſta Veterum , &c. 221

Nicephori Gregoræ argumenta con-
tra Oracula. 32, &c.
Nocturna Sacra gentilibus à Valen-
tiano permiffa. 531
Numinis appellatio etiam Imp. Chri-
ſtianiſ tributa. 556, &c.
per Nutus capitis Reſponſa Oraculo-
rum data. 210, &c.

O.

OEnomai (apud Eufebium) argu-
menta contra Oracula ; ac
contra ipſum Eufebium.
329, 340
Onomacriti Sortilegi fraudes circa O-
racula. 363
Oracula poſt Chriſtum natum perdu-
raſſe oſtendunt de ſuo, quiſ-
que , tempore, Suetonius,
Pauſanias, Plutarchus, Philo-
ſtratus, Dion Caſſius, Dion
Chryſoſthomus, Lucianus,
Spartianus, Capitolinus,
Treb. Pollio ; Tertullianus,
Herodianus, Eufebius,
Amm. Marcellinus, Macro-
bius, Zofimus, Sozome-
nus, Theodoreus, Rufinus
(in præfatione ;) Nicepho-
rus, Cedrenus [præter quos
& alii id teſtantur in Cata-
logo pag. 559. memorati] à
pag. 474. ad 524
Oracula quandoque plura ſimul, ſive
modi plures Reſponſa red-
dendi, uno eodemque in
loco. 199, 256, 269 & alibi.
———— ubi ac quando, magis vige-
rint. 166
———— ἀντιφωνα. 155, 157
Oracula per inſomnia data. à pag.
237. ad 242. &c.
Oracula plura ſimul quandoque (u-
numve poſt alterum) adita.
179, 180
Or-

I N D E X.

<p>Oracula quanti facta Regibus ac Magnatibus. 364, &c.</p> <p>— pretio corrupta, uti & aliis artibus. 351, &c.</p> <p>— eorumque Responsa, sicut & Vatum in Theatris irrita & traducta. 397, &c.</p> <p>— de Apollinis silentio conficta. 463, 466, &c.</p> <p>— in nulla æstimatione Ciceroni. 27, 164, &c.</p> <p>— — Straboni. 29</p> <p>— de ipsis opinio Platonis ac Platoniorum. 13, &c.</p> <p>— ut & Christianorum, Origenis, Clementis Alex. Tertulliani, aliorumque. 12, usque ad 36. &c.</p> <p>Oraculum Thulidi (ut volunt) datum perpenditur 463, &c.</p> <p>— sic & istud de Socratis sapientia. 16, &c.</p> <p>— item & illud, quod Trajano redditum fuit. 169, &c.</p> <p>— Mardonio datum (ut & Miraculum ibi factum) examinatur. 347, &c.</p> <p>Oraculi Apollinis Clarii historia seu descriptio. 495, 505</p> <p>— — Delphici.</p> <p>— Amphiarai apud Oropios. 90, &c.</p> <p>— Amphilochi, in Mallo. 505</p> <p>— Antonini (M. Aur.) Cæsaris. Vide præfat. it. 640</p> <p>— ad Aornum, sive Avernum. 245</p> <p>— ad Apolloniam. 286</p> <p>— Apidis. 258, &c.</p> <p>— Æthnæ montis. 286</p> <p>— Aquæ Inus, in Laconica. 285</p> <p>— Beli Babylonici, in turri. 228</p> <p>— Bœæ, in agro Laconico. 285</p> <p>— Capitis Orphei, in Lesb. 64</p> <p>— Castalii fontis, ad Daphnen. 281</p>	<p>Oraculi Clitumni Dei historia. 502</p> <p>— Crocodili, in Arsinoë. 279</p> <p>— — in Myridis lacu. 274</p> <p>— Draconum in Epiro. 64</p> <p>— Dei Heliopolitani. 167</p> <p>— Fontis, apud Oropios. 285</p> <p>— Hirci, in Mendete. 286</p> <p>— Jovis Ammonis. 209, 231.</p> <p>— — Dodonæi. 198</p> <p>— — Philii. 212</p> <p>— Leonis, in Leontopoli. 274</p> <p>— Memnonis. 203</p> <p>— Mercurii, in Pharis Achaicis. 256</p> <p>— Mnevis, ac Netonis. 273</p> <p>— Pataris, in Lycia. 228</p> <p>— Piscium, in Lyciæ vico Syra. 275</p> <p>— — in fonte Lymiræ. <i>ibid.</i></p> <p>— Plutonis ac Junonis, in Acharaca. 242, 259</p> <p>— Sarapidis, ad Alexandriam. 229, 547</p> <p>— Saturni, Alexandria. 227</p> <p>— Trophoni. 187, &c.</p> <p>— Veneris Aphacitidis. 283, 514, &c.</p> <p>— — Paphiæ. 501</p> <p>— Velledæ Germanorum. 421</p> <p>Oracula post Christum natum perdurantia. 493, &c.</p> <p>— quot numero quandoque in una eademque regione, &c. fuerint. 496</p> <p>Oraculorum veterum ultra 260 (imo plura) numero, per totum Orbem, catalogus. 559</p> <p>Oraculum Delphicum (uti & alia) sua Respondendi ac silendi intervalla notabilia habuisse. 477</p> <p>Oraculorum defectum tempore natiuitatis J. Christi accidisse, primus, ex male intellecto Porphyrio, Eusebius tradidit. 425, 432</p> <p style="text-align: right;">Ora-</p>
--	--

I N D E X.

Oraculum Delphicum primos possedisse Neptunum ac Tellurem.	73	Pervigilia primorum Christianorum.	59
—— ortus ipsius per capras.	76	Philomelus Delphensis Pythiam respondere vi cogit.	176
—— Tellus prima id possedit.	73, 77	Philippus Macedo Amphictyonum Concilium sibi subjecit.	183
—— Themis post Tellurem.	77	Pilati testimonium de Christo examinatur.	455, &c.
—— Phœbe post Themidem.	78	—— Acta ipsius examinantur.	608, &c.
—— Phœbus vero post illum: qui Phœbus patris Jovis fuit Propheta.	<i>ibid.</i> & 560.	Pisistratarum, & Onomacriti fraudes.	363
		Placentæ ad Oraculum oblatae.	103
P.		Plato ac Xenophon (tum & alii) quantum discrepent circa Oraculum de Socrate.	16, 17, &c.
P <i>An Magnus</i> mortuus; ejus fabula examinatur.	432, &c.	Platonem de se mendacem arguit Socrates.	20
—— ut & Doct. Virorum, Boissardi, Mornæi, Molinæi, Baronii &c. super illa opiniones.	434, &c.	Plutarchus pro Oraculi Delphici, post natum Christum, duratone.	474
Parnassus à Parnasso ibi urbis conditore.	88	Poëtæ ad Oraculum Delphicum Responsa Pythiæ in carmen redigentes.	105, 159
Parnassi etymon ab נחש & נהר (uti & à פרוע & פרוע) ridiculum.	87	—— ob mala carmina, &c. irrisi.	159, 160
פתן apud Judæos veteres nunquam Diabolus, neque in ipsa Sacra Scriptura.	86	Potio aquæ Castaliæ Delphis, & foliorum lauri masticatio, &c.	130, 131
פתן male convertitur in τρωάνη: qualia tamen plura ac similia Dickinsonius ludit.	<i>ibid.</i>	—— Taurini sanguinis, in Ægyra.	132
פיתום vox Talmudica, seu Rabbinica, unde.	<i>ibid.</i>	—— aquæ ad Colophoniam Oraculum.	133
Periallæ Pythiæ fraudes circa Oraculum.	351	—— vini meri apud Liguræos, in Thracia.	132
Peccatorum confessiones ad Oracula.	387	Prophetæ plures numero ad Oraculum Delphicum.	104, 155
Periegetæ, seu circumductores, vel enarratores.	91, 93	—— vices fortiti.	<i>ibid.</i>
Peripateticorum veterum opinio de Oraculis.	22	—— ex optimatibus Delphorum.	105
Περίπλανήσια, ac vasa lustralia, ad Oracula.	100, 112	Prudentii, Symmachi, ac Claudiani verba, circa Oraculorum durationem, perpenduntur.	493
Pertinacis consecratio.	642	<i>Pueri Hebræi</i> fabula examinatur.	443, &c.
			Pul-

I N D E X.

Pullariorum fraudes ac mendacia. 371
 Pythia, cur cum Philippo Macedone
 fecerit. 182
 ——— quando carmine Responsa
 reddere desierit. 160, &c.
 Pythiam malum Dæmona (seu Diabolu-
 lum) per partes pudendas re-
 cepisse, primus dixit Orige-
 nes, hinc & alii. 153, 154
 ——— quid Jamblichus de illa nar-
 ret. 135
 Pythiæ non tenue murmur (ut Enga-
 strimytharum) sed clamor &
 ululatus. 153, 158, &c.
 Pythia quali ornatu, & à quibus eò
 deducta, in adyta intravit.
 136, 137
 ——— à quibus deducta fuerit in
 adyta. 138
 ——— intrans in adyta furore
 (quasi) corripiebatur: quod
 & alii, aliæque, vates imitati.
 139
 Pythis Delphi filius; unde & urbi no-
 men. 79, 88
 Pythius Apollo Macrobio *ἐν ἀπὸ τῆς*
πύθωνος, sed *ἀπὸ τῆς Πύθωνος*:
 non autem à dracone. 81
 Pytho male ac perverse in Typhonem
 convertitur. 83
 Pytho homo fuit cognomento Dra-
 co. 81
 Pytho urbi (Delphorum nomen) à
 Pythone homine ibi inter-
 fecto. 79, 88
 de Pythone fabula quomodo Physicè
 interpretanda. 82

Q.

Querelæ Gentilium contra Chri-
 stianos. 428
 ——— eadè Christianorum vice
 versâ contra Gentiles. 429

R.

Reges ac principes Oraculorum
 auctores, &c. 380, &c.
 Responsa Deorum in templis relicta,
 & publice ostentui exposita,
 138, 175, &c. 198
 ——— à scurris Magnæ Matris da-
 ta. 171
 ——— metrica Apollinis irrita.
 160, &c.
 Responsum Atheniensibus datum 173
 ——— Rutilliano datum à Glyco-
 ne. 174
 ——— Trajano Cæsari datum ex-
 penditur. 167, &c.
 ——— de puero Hebræo confuta-
 tur. 444, &c. 460, &c.
 Rhodii eadè status nunc huic nunc
 illi dedicabant, seu conse-
 crabant. 650
 Rosæ, & coronæ, in dedicationi-
 bus.
 Rutilius de Monachis sui temporis.
 460

S.

Sacrificia & victimæ ante Consul-
 tationes. 101, &c.
 ——— sæpius iteranda erant; &
 cur. 106, &c.
 ——— hinc & tempus, & alias oc-
 casiones, ac commoda lucra-
 bantur Antistites. 107
 ——— qui, ac quanti numero, ad
 ista advolarint. 105
 ——— Charisteria ob accepta Re-
 sponsa. 177
 Sanguis taurinus à sacerdote Terræ
 epotus. 132
 Sapientia quid, secundum Platonem
 & Aristotelem. 19
 Satur-

I N D E X.

Saturni ligati fabula ex Plutarcho.	439	Sortium historia; quarum è numero fuerunt illæ ad Aponi fontem (Gerionis.)	498
Scelera sub prætextu Oraculorum dandorum commissa.	227	Alanorum.	299
Severi Consecratio.		Antiatiarum.	291
Sibyllinorum librorum historia.	405	Arabum.	296
quibus cum ceremoniis confulerentur.	419	Euripidarum, è templo Jovis Beli.	299
qualis auctoritas illis apud politicos fuerit.	408, 414	item aliarum.	
rard aliquid prædicebant.	419	Chaldæorum.	297
quali modo cum ipsis ageretur.	414, 416	Fortunæ prænestinarum, 290, 499	
à Cicerone valide coarguti.	409, 421	Sortes Homericæ.	229
Unde ipsorum auctoritas maxime labefactata.	417	Musæanarum.	299, 300
Conficti.	409	Herculis Buraici.	290
quibus ipsorum cura commissa.	418	Herculis Tiburtini.	499, 500
ex Mandatu Senatus aut Cæsarium consuli soliti.	417	Jovis Beli.	
fuerunt Oraculum Reipublicæ.	<i>ibid.</i>	Jovis Dodonæi.	295
Responsa illorum ad Senatum prius, quam ad populum, referenda.	414	Orphearum.	
Sibyllas ex Divino instinctu prophetasse, secundum Justinum ac Clement. Alexandr.	9	Sibyllarum.	300, 310
per Diaboli instinctum, secundum Lactantium.	10	Scytharum.	298
Sigilla resignandi artes.	122, &c.	Germanorum.	<i>ibid.</i>
Simon Deus Sanctus mera fabula.	449	Virgilianarum, è templo Prænestino.	301
Simonianæ Hæreseos historia.	596	Sortes in Circo, in triviis, oppidis &c.	305
Simulacra internè excavata, in quæ irrepabant Oraculorum Antistites.	226, 227	è libris Sibyllinis.	312, &c.
Socratis Dæmonium fabulosum.	16	ex Poëtis.	303
Solennitates tres apud Delphos.	388	è paginis Evangelicis, & Psalmis, & Prophetis, &c. inter Christianos.	315, &c.
Sortes Militares, Politicæ; Divinatoriæ.	289	etiam ipse Augustinus illa tactus superstitione.	319
Sortes à Cicerone irrisæ.		sicut & alii Christiani; quin etiam Cæsares, reges ac Magnates.	315, &c.
Sortes sponte sua motæ ante Pythiæ Vaticinium.	156	Sortes Sanctorum inter Christianos, ac quales.	323
		Sortes qualescunque damnatæ inter Christianos, per Concilia, Cæsarium edicta, &c.	320, &c.
		Sortilegi, & ipsorum Sortes.	305
		& vates in scenis &c. traditi.	397
		Sortium corruptores, ac confictores.	393, &c.

I N D E X.

Sortitio Consultorum, ut primi, secundi &c. ordine accederent ad Oraculum, ac consulerent. 110, &c.	Superstitio ac præceps credulitas quam facile sibi miracula fingant. 219, &c.
Speculorum usus apud Oracula. 195	Superstitiosi Oraculis maximo adjumento. 95, 96
Spencerus pro Statua Simoni Mago erecta. 580, &c.	T.
Sphinx Ægyptiaca à D. de Moncony notata. 208	T Abellis obsignatis indormientes Antilitites ac Prophetæ. 241, 242
Statua Simoni Mago erecta; illaque historia perpensa. 579, &c.	Tabellis publice exposita Oraculorum Responfa. 138
Statua fatidica ab Ath. Kirchero fabricata. 159	Templa vel uni soli, vel pluribus simul, consecrata. 657, 175, &c.
Statuæ Cæsarium post mortem, ubi; ac quales positæ.	Templa consecratis dedicata. 633, &c.
— Deorum Colosseæ magnitudine, hominum humana. 651	Templi Delphici &c. descriptio. 61, 62
— Deorum sessiles. 652	Templa Augusto consecrata. 633
Statuæ quibus proprie hoc illudve Templum consecrabatur, in medio templi, vel adytis posita. 661	Templum Urbi Romæ ac Cæsari consecratum. 633
Statuas dedicatas, seu consecratas, exofculari quandoque solebant. 635	Templi Delphici atque Adytorum purificatio per aquam ac laureas frondes. 129
Statuis dedicatis titulos inscribere mos fuit. 649	Themistocles optimus Oraculi Delphici interpres. 337, 339
Statuæ loquentes, sudantes, se moventes &c. 215	Theophilus non Præfectus Prætorio, sed Episcopus Alexandrinus. 546
— vide & præfationem.	— primus Gentilium templa (in Ægypto saltem) demolitus est. 547
— excavatæ, & occulti ad illas aditus &c. 227	Tiberii, ut prætenditur, religiosus animus ac pietas, erga Salvatorem nostrum perpenditur. 450, &c.
Statuæ numero innumeræ, & Romæ & ubique. 589	Tiberius appellationem <i>Dominus</i> respuit. 616
— etiam equis & canibus erectæ. 591	Tityus alius à Pythone. 81
Statuæ quibus ac qualibus hominibus erectæ. 588	Trajani consultatio ad Oraculum examinata. 169, &c.
Statuta tempora, menses, dies &c. reddendis Oraculorum Responfis. 96, &c.	de Tripode, quinam consulendi scriptores. 166
Suffimenta ad adyta Oraculorum. 114	Trophonii antri atque Oraculi descriptio. 62, 187, &c.
Suetonii locus de C HRE ^S T ^O perpenfus. 604	Tro-

I N D E X.

<p>Trophonii qui ritus &c. ibi observandi. 189</p> <p>— ut ultimum omen Delphis victimæ tremor, sic hinc exta arietis nigri. 190</p> <p>— quo paratu, vel ornatu descenderint consultores. <i>ibid.</i></p> <p>— quænam tum in ipso antro, tum in exitu, tum postea, observanda fuerint. 190</p> <p>— horum omnium consideratio. à pag. 191. usque ad 198.</p> <p>Tubarum usus apud Oracula.</p> <p>— locutoriarum usus. 195</p>	<p>colorum defectu adducti. 472</p> <p>Victimæ humanæ quando mactari desierint. 442</p> <p>Victimæ ad Oracula mactatæ. 101, &c. 192</p> <p>— horum pars potissima cedebat Sacerdotibus, popis, similibusque. 2, 106</p> <p>— earum tremor expectandus consulturis pro ultimo omine. 108, 109</p> <p>— iterandæ & quare. 106</p> <p>Vinum meracum potum à Bacchi vate apud Liguræos. 132</p> <p>Virgo fatidica in Branchis, aquâ pedes aut limbum tingebat, & aquæ vaporem hauriebat. 134</p> <p>— ejusdem lavacra, media, fecerit &c. <i>ibid.</i></p> <p>If. Vossii opinio de favore Tiberii erga Servatorem nostrum examinata. 457, &c.</p> <p>Usserii (Jacobi) opinio de <i>Chresto</i> Suetonii probata. 604</p>
--	--

V.

Velleda Germanorum Vates atque Oraculum. 421

Versus Homero male affecti, seu falso attributi. 84

— Pythiæ irrisi. 161, 162

Veteres admodum perverse pro Ora-

F I N I S.

Omissa ac commissa.

Sicuti sæpius id fit, dum libri absente scriptore ipsorum Simprimuntur, ut sphalmata typographica facile irrepant; ita & hic accidit. Plura tamen, ut credo, ab ipso lectore paulo magis attento corrigi poterunt: ut pag. 424. ubi in fine *imperti*, pro *imperii* & *πέπει* pro *τέπει*. ac maxime pag. 440. lin. 19. *Numina* pro *Minima* reponi debent. Reliqua lectoris diligentia commendo. Ad ommissa autem quod attinet, ad illa referendi sunt numeri (sicut & ex sum-mario liquet) sequentibus pag. apponendi: ut pag. 174. lin. 7. num. XXII. pag. 177. lin. 26. XXIII. pag. 182. lin. 15. XXIV. Tum quoque pag. 560. Oraculorum catalogo hæc sequentia, ex Strabonis lib. 13. inferenda sunt: Ἡ μὲν ἐν πό-
λις μετὰ τὸ Πριάπη καὶ Παρίῃ ἔχουσι ὑποκείμενον πεδίον ὀρειώδη, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν Ἀπόλλωνος Ἀχταίῃ, καὶ Ἀρτέμιδος καὶ τὴν Πυ-
κάτην. εἰς δὲ Πάριον μετηνέχθη πᾶσι ἡ κατασκευὴ καὶ λιθία κατα-
σπαοθέντες ἔϊερον καὶ ἀποδομήθη ἐν τῷ Παρίῳ βωμὸς, Ἐρμοκρέον-
τος ἔργον, πολλῆς μῆμης αἰεῖον, κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κάλλος. Ἐδε
μαντεῖον ἐξηλείφθη καθάπερ καὶ τὸ ἐν Ζελεῖα. Sita est urbs inter
Priapum & Parium, subjecto ejusdem nominis campo; in
quo etiam Oraculum fuit Apollinis Actæi & Dianæ, secun-
dum Pycatam. Sed in Parium omnis apparatus ac saxa trans-
lata sunt, templo destructo, & ædificata Paru Ara, quæ
Hermocreontis opus fuit, mole ac pulchritudine admodum
memorable. Oraculum vero defecit; sicuti & illud quod in
Zeleia fuit.

